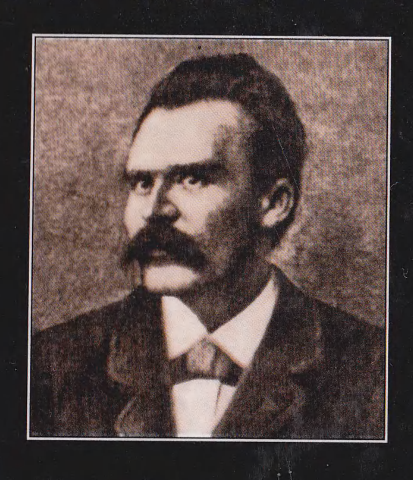
Friedrich Nietzsche

OPERE COMPLETE

4

AURORA
IDILE DIN MESSINA
ȘTIINȚA VESELĂ



HESTIA

FRIEDRICH NIETZSCHE
OPERE COMPLETE

4

AURORA

IDILE DIN MESSINA

ŞTIINȚA VESELĂ

Traducerea în limba română a operelor lui Friedrich Nietzsche publicată de Editura Hestia este realizată după "Ediția critică științifică" (KSA) în 15 volume, care a apărut pentru prima dată în 1980 şi a fost revăzută pentru ediția din 1988. Ea conține toate operele şi toate textele nepublicate ale lui Friedrich Nietzsche, valorificând edițiile şi manuscrisele originale, pe baza "Ediției critice integrale" publicate de Giorgio Colli şi Mazzino Montinari la Editura De Gruyter, Berlin / New York 1967 şi urm. Volumele 14 (Comentariul) şi 15 (Cronică şi Indice general) au fost special pregătite pentru KSA. Consultarea fondului de manuscrise păstrate la Weimar, pentru întocmirea acestei ediții, garantează autenticitatea şi probitatea critică a restituirii textelor filozofului, lucru atât de important cunoscându-se gravele alterări tendențioase la care a fost supusă opera lui Nietzsche.

Traducerea acestei cărți s-a realizat cu sprijin financiar de la
INTER NATIONES, BONN

Traducerea s-a făcut după
Friedrich Nietzsche: Sämtliche Werke, Kritische Studienausgabe
hrsg. von Giorgio Colli und Mazzino Montinari
3., durchgesehene Auflage)

CASA DE PRESĂ ŞI EDITURĂ HESTIA
HESTIA PUBLISHING HOUSE
GENERAL MANAGER: LUCIAN ALEXIU
Bd. CETĂȚII 52 Sc. A ap. 40 1900 TIMIŞOARA ROMÂNIA
e-mail lucianalexiu@banat. ro

ISBN 973-9420-40-0
ISBN 973-9420-74-5

Printed in Romania

FRIEDRICH NIETZSCHE

OPERE COMPLETE

4

AURORA

IDILE DIN MESSINA

ŞTIINŢA VESELĂ

Ediţie critică ştiinţifică în 15 volume de
GIORGIO COLLI şi MAZZINO MONTINARI

Traducere de
SIMION DĂNILĂ

EDITURA HESTIA

SUMAR

NOTĂ PRELIMINARĂ

Volumul 3* al ediției critice științifice cuprinde următoarele opere editate de Nietzsche însuşi:

*Aurora***. *Gânduri despre prejudecățile morale* (1881); Ediție nouă cu o prefață introductivă (1887)

Idile din Messina (1882)

*Știința veselă**** (1882); Ediție nouă cu un apendice: Cântecele Prințului Vogelfrei (1887)

Acestui volum îi corespund următoarele volume şi pagini ale ediției critice integrale: V/1, p. 1-336 (Berlin / New York, 1971); V/2, p. 1-336 (Berlin / New York, 1973).

La sfârşitul volumului sunt traduse postfețele pe care Giorgio Colli le-a scris pentru o ediție italiană de buzunar a *Aurorei* şi a *Științei vesele* (apărute în 1978 şi 1977 la Editura Adelphi, Milano).

Mazzino Montinari

**Volumul 4 al ed. rom. (n.t.).*

**Morgenröthe; *în diferite etape ale receptării lui Nietzsche în România, titlul acestei cărți a mai fost tradus şi altfel: "Zorile" (C. Rădulescu-Motru, 1897), "Zori de zi" (Nora Iuga, 2000) (n.t.).*

***Die fröhliche Wissenschaft; *am adoptat, pentru traducerea titlului, soluția C. Rădulescu-Motru, 1897; alte soluții propuse: "Vesela ştiință" (Ramzes, 1913), "Știința voioasă" (Bogdan de la Bora, 1941; Liana Micescu, 1994), "Voioasa cunoaştere" (Rodica Amel, 2000) (n.t.).*

Aurora

Gânduri despre prejudecățile morale

“Există atâtea aurore care
n-au strălucit încă.”
Rigveda

Prefață

1

În cartea aceasta dăm peste un “subpământean” la lucru, peste un străpungător, un scormonitor, un săpător în dedesubturi. Îl vedem, presupunând că avem ochi pentru o asemenea muncă în adânc –, cum înaintează încet, precaut, cu o înverşunare stăpânită, fără să se trădeze prea mult neplăcerea pe care o comportă orice lungă privare de lumină şi aer; am putea chiar să-l numim mulțumit în osteneala sa tenebroasă. Nu pare oare că-l călăuzeşte vreo credință, că-l despăgubeşte o mângâiere? Că vrea poate să-şi aibă propriul întuneric îndelungat, propria lume de neînțeles, ascunsă, enigmatică, fiindcă ştie şi ce va avea: propria sa dimineață, propria sa mântuire, propria sa *auroră*? ... Fără îndoială, se va întoarce: nu-l întrebați ce caută acolo dedesubt, o să v-o spună el însuşi, acest aparent Trophonius şi subpământean, o dată ce “devine om” din nou. Te dezveți complet de tăcere după ce ai fost atâta vreme, ca el, cârtiță, după ce ai fost singur – –

2

De fapt, îngăduitorii mei prieteni, aici, în această prefață târzie, care ar fi putut deveni uşor un necrolog, o cuvântare funebră, vreau să vă spun ce căutam eu acolo dedesubt: căci eu m-am întors şi – am venit de acolo. Să nu credeți că am să vă îndemn la aceeaşi ispravă! Sau măcar la aceeaşi singurătate! Căci cel ce bate asemenea căi proprii nu întâlneşte pe nimeni: iată ce aduc cu sine “căile proprii”. Nimeni nu-i vine într-ajutor; cu orice primejdie, întâmplare, răutate şi vreme rea ce se abat asupra lui, el trebuie s-o scoată singur la capăt. Tocmai de aceea îşi are drumul *pentru sine* – şi, după cum se şi cuvine, amărăciunea, necazul sporadic pricinuit de acest “pentru sine”: la cel bun trebuie, de exemplu, să ştie că nici prietenii lui nu pot ghici pe unde este, pe unde umblă, că uneori se vor întreba “cum? umblă într-adevăr? are încă – un drum?” – Atunci am întreprins ceva ce n-ar fi hărăzit oricui s-o facă: am coborât în adânc, am sfredelit în pământ, am început să cercetez şi să sap după o veche *încredere*, pe care noi, filozofii, ne-am obişnuit să clădim de câteva milenii ca pe cea mai sigură temelie, – mereu şi mereu, deşi toate clădirile de până acum s-au prăbuşit: am început să sap dedesubt după *încrederea noastră în morală*. Ci nu mă înțelegeți?

3

Asupra binelui şi a răului s-a reflectat până acum în modul cel mai nesăbuit: era mereu o chestiune prea periculoasă. Conştiinţa, buna reputaţie, infernul, eventual chiar poliţia n-au permis şi nu permit sinceritate; 5 în prezenţa moralei, ca şi în faţa oricărei autorităţi, fără îndoială, nu trebuie să stai pe gânduri, necum să ridici glasul: aici – te supui! De când e lumea, nici o autoritate n-a fost încă dispusă să fie luată drept obiect al criticii; şi mai ales să critice morala, să trateze morala ca problemă, ca problematică: cum? nu era aceasta – nu este aceasta – imoral? – 10 Dar morala nu dispune numai de tot felul de mijloace de intimidare, pentru a se ţine la distanţă de mâinile critice şi de instrumentele de tortură: siguranţa ei mai constă într-o anumită artă a fascinaţiei la care ea se pricepe, – ştie să "entuziasmeze". Ea reuşeşte, adesea cu o singură privire, să paralizeze voinţa critică, chiar s-o ademenească de partea ei, ba există 15 cazuri în care ştie s-o întoarcă împotriva ei înseşi: încât aceasta, asemeni scorpionului, să-şi înfigă apoi acul în propriul trup. Morala se pricepe, nici vorbă, din vremuri străvechi, la toate drăcoveniile artei de a convinge: nu există orator, nici azi, care să nu-i ceară ajutorul (să-i ascultăm vorbind, bunăoară, chiar pe anarhiştii noştri: cât de moral vorbesc ei ca să ne 20 convingă! Până la urmă se numesc ei înşişi "cei buni şi drepţi".) Tocmai de aceea, morala s-a dovedit, din cele mai vechi timpuri, de când se vorbeşte şi se convinge pe pământ, cea mai mare maestră a seducţiei – şi, în ce ne priveşte pe noi, filozofii, adevărata Circe a filozofilor. Care e cauza dar că, începând cu Platon, toţi arhitecţii filozofi din Europa au construit în 25 zadar? Că tot ce ei înşişi considerau sincer şi serios drept aere perennius* ameninţă să se prăbuşească ori s-a şi prefăcut în praf şi pulbere? O, ce fals este răspunsul pe care şi azi îl avem la îndemână pentru această întrebare, "fiindcă a fost neglijată de ei toţi premisa, verificarea fundamentului, o critică a întregii raţiuni" – acel răspuns fatal al lui Kant, 30 care, ce-i drept, pe noi, filozofii moderni, nu ne-a ademenit cu acesta pe un teren mai solid şi mai puţin înşelător! (– şi, continuând a ne întreba, nu era ceva ciudat să pretinzi ca un instrument să-şi critice propria excelenţă şi competenţă? ca intelectul însuşi să-şi "recunoască" propria valoare, propria forţă, propriile limite? nu era chiar puţin paradoxal? –) Răspunsul 35 corect ar fi fost mai degrabă că toţi filozofii au construit sub seducţia moralei, inclusiv Kant –, că intenţia lor viza în aparenţă certitudinea, "adevărul", în realitate însă "maiestuoase edificii morale": spre a ne servi

---

*În lat. în text: "mai durabil decât arama" (Horaţiu, Ode 3, 30) (n.t.).

încă o dată de limbajul inocent al lui Kant, care-şi defineşte drept propria sa misiune şi lucrare, “nu aşa de strălucitoare, dar totuşi nici chiar lipsită de merite”, aceea de “a nivela şi consolida terenul în vederea acelor maiestuoase edificii morale” (Critica rațiunii pure II, p. 257). Vai, nu i-a reuşit, dimpotrivă! – cum trebuie s-o spunem astăzi. Kant, printr-o asemenea intenție exaltată, era, fără îndoială, fiul adevărat al veacului său, care, mai mult ca oricare altul, poate fi numit veacul exaltării: după cum, din fericire, a rămas şi în privința laturilor mai valoroase ale acestuia (de pildă, prin acea bună doză de senzualism pe care a infuzat-o în teoria sa despre cunoaştere). Şi pe el îl muşcase tarantula morală care este Rousseau, şi lui îi apăsa pe fundul sufletului gândul fanatismului moral, pe vremea când un alt discipol al lui Rousseau, anume Robespierre, se simțea şi se mărturisea împlinitorul acestuia, al gândului “de fonder sur la terre l'empire de la sagesse, de la justice et de la vertu”* (discursul din 7 iunie 1794). Pe de altă parte, cu un astfel de fanatism ca al francezilor în piept, nu se putea proceda mai nefrancez, mai profund, mai temeinic, mai german – dacă termenul “german” mai este îngăduit astăzi în acest sens – de cum a procedat Kant: spre a crea spațiu pentru “imperiul” *său* “moral”, s-a văzut nevoit să adauge o lume nedemonstrabilă, un “dincolo” logic, – tocmai pentru asta avea el nevoie de critica rațiunii pure! Cu alte cuvinte: *el n-ar fi avut nevoie de ea*, dacă un singur lucru n-ar fi fost mai important decât toate pentru el, acela de a face “imperiul moral” inviolabil, mai curând încă inviolabil pentru rațiune, – el recepta prea acut tocmai violabilitatea unei ordini morale a lucrurilor din partea rațiunii! Căci față de natură şi istorie, față de *imoralitatea* funciară a naturii şi a istoriei, Kant, ca orice bun german din vechime şi până azi, era pesimist; el credea în morală nu pentru că era probată de natură şi de istorie, ci în pofida faptului că este constant contrazisă de natură şi de istorie. Pentru a înțelege acest “în pofida faptului”, ne putem aminti eventual de ceva asemănător la Luther, la celălalt mare pesimist, care, cu întreaga-i cutezanță luterană, le-a strecurat odată prietenilor săi în suflet: “Dacă am putea înțelege pe calea rațiunii cum poate fi milostiv şi drept la ce am avea atunci nevoie de *credință*?” Căci, din cele mai vechi timpuri, nimic n-a făcut o impresie mai adâncă asupra sufletului german, nimic nu l-a “încercat” mai mult decât acest raționament, cel mai periculos dintre toate, care este pentru orice adevărat latin un păcat împotriva spiritului: credo *quia* absurdum

---

**În fr. în text: “de a întemeia pe pământ imperiul înțelepciunii, al dreptății şi al virtuții” (n.t.).*

est*: – prin acesta, logica germană apare pentru prima oară în istoria dogmei creştine; dar şi astăzi, un mileniu mai târziu, noi, germanii de azi, germani târzii în toate privinţele, – adulmecăm ceva din adevăr, din *posibilitatea* adevărului, îndărătul faimosului principiu real-dialectic prin care Hegel, la
5 vremea lui, a ajutat spiritul german la obţinerea victoriei asupra Europei – "contradicţia pune lumea în mişcare, toate lucrurile sunt în contradicţie cu ele înseşi" – noi suntem, fără nici o îndoială, chiar până în inima logicii, pesimişti.

4

10 Dar nu judecăţile *logice* de valoare sunt ultimele şi cele mai profunde până la care poate coborî cutezanţa suspiciunii noastre: încrederea în raţiune, de care depinde integral valabilitatea acestor judecăţi, este, ca încredere, un fenomen *moral*... Nu cumva pesimismul german are încă de făcut ultimul său pas? Nu cumva trebuie să-şi înalţe încă o
15 dată, într-un mod cumplit, credo**-ul şi absurdum**-ul alăturea? Şi dacă *această* carte este pesimistă până în inima moralei, până dincolo de încrederea în morală, – n-ar trebui să fie tocmai prin aceasta o carte germană? Căci ea prezintă, de fapt, o contradicţie şi nu se teme de lucrul acesta: în ea i se vesteşte moralei încrederea – de ce oare? *Din*
20 *moralitate*! Sau cum să numim ceea ce se întâmplă în ea – în *noi*? căci, după gustul nostru, am prefera cuvinte mai modeste. Dar, fără îndoială, şi nouă încă ni se adresează un "trebuie", şi noi ascultăm încă de o lege aspră mai presus de noi, – iar aceasta este ultima morală care ne devine încă perceptibilă şi nouă, pe care şi noi o ştim încă *trăi*; în acest punct,
25 dacă există vreodată vreun punct, mai suntem şi noi *oameni cu conştiinţă*: adică prin faptul că nu vrem să ne întoarcem iarăşi la ceea ce pentru noi trece drept depăşit şi putred, la ceva "neplauzibil", indiferent că se numeşte Dumnezeu, virtute, adevăr, dreptate, iubirea aproapelui; prin faptul că nu ne permitem punţi mincinoase spre vechi idealuri; prin
30 faptul că suntem fundamental ostili faţă de tot ce-ar fi dispus în noi să medieze şi să amestece; ostili faţă de orice tip actual de credinţă şi creştinătate; ostili faţă de jumătăţile de măsură ale oricărui romantism şi spirit patriotard; ostili şi faţă de hedonismul, de lipsa de conştiinţă tipice artiştilor, dispuse a ne convinge să adorăm lucrurile în care nu mai credem
35 – căci noi suntem artişti –; ostili, pe scurt, faţă de întregul *feminism*

**În lat. în text: "cred fiindcă este absurd", cf. Tertulian (cca 160 - după 220), De carne Christi 5 (n.t.).*

***Latinisme în text, transcrise* Credo *şi* Absurdum *(n.t.).*

european (sau idealism, dacă ne sună mai bine), care veşnic “ne-nalţă-n tării” şi, tocmai prin aceasta, veşnic “ne coboară”: – numai ca oameni cu *această* conştiinţă, ne simţim încă înrudiţi cu lealitatea şi pietatea germană de milenii, deşi ca cei mai problematici şi ultimi descendenţi ai acesteia, noi, imoraliştii, noi, ateii de astăzi, ba chiar, într-un anumit sens, ca moştenitori ai acesteia, ca împlinitori ai voinţei ei intime, o voinţă pesimistă, după cum am spus, care nu se teme să se nege pe sine, fiindcă neagă cu *plăcere*! În noi are loc, presupunând că vreţi o formulă, – *autodesfiinţarea moralei*.— —

5

– Dar, în sfârşit: la ce bun ar trebui să spunem atât de răspicat şi cu atâta fervoare ce suntem, ce vrem şi ce nu vrem? Să privim lucrurile mai rece, mai distant, mai înţelept, mai de sus, să le spunem, aşa cum pot fi spuse între noi, atât de discret, încât să nu le audă toată lumea, încât să nu *ne* audă toată lumea! Înainte de toate, să le spunem *fără grabă* ... Această prefaţă vine târziu, dar nu prea târziu, ce contează, în fond, cinci, şase ani? O asemenea carte, o asemenea problemă nu este grabnică; în plus, noi amândoi, eu şi cartea mea, suntem prieteni ai lento*-ului. Nu degeaba a existat filologul, poate mai este, adică un profesor al lecturii lente: – sfârşim şi prin a scrie încet. Azi, lucrul acesta ţine nu numai de obişnuinţele mele, ci şi de gustul meu – un gust diabolic poate? – Să nu mai scrii nimic ce nu-l duce la disperare pe orice fel de om care “se grăbeşte”. Filologia în special este acea artă onorabilă care cere de la admiratorul ei una şi bună, să se dea deoparte, să-şi găsească timp, să se liniştească, să devină încet –, ca o artă şi o iscusinţă de orfăurar al *cuvântului*, care are de executat numai treabă fină şi atentă şi nu face nimic dacă n-o face lento. Dar tocmai prin aceasta ea este astăzi mai necesară ca oricând, tocmai prin aceasta ne atrage şi ne fascinează cel mai mult, în sânul unei epoci a “muncii”, cu alte cuvinte: a pripelii, a precipitării indecente şi năduşitoare, o epocă ce vrea “să termine” imediat cu toate, inclusiv cu orice carte veche şi nouă: – ea însăşi, filologia, nu termină aşa de uşor cu ceva, ne învaţă să citim *bine*, adică să citim pe îndelete, adânc, retrospectiv şi prospectiv, cu rezerve, cu uşile deschise, cu degete şi ochi sensibili ... Îngăduitorii mei prieteni, cartea aceasta nu-şi doreşte decât cititori şi filologi desăvârşiţi: *învăţaţi* să mă citiţi bine! –

Ruta, lângă Genova,
în toamna anului 1886

**În it. în text (şi infra) (n.t.).*

Cartea întâi

1

*Raționalitate a posteriori**. – Toate lucrurile care trăiesc mult se impregnează, încetul cu încetul, într-atâta cu rațiune, încât proveniența lor din irațional devine, prin aceasta, improbabilă. Nu avem oare sentimentul că aproape orice istorie precisă a unei geneze sună paradoxal şi nelegiuit? Oare istoricul bun nu *contrazice*, în definitiv, neîncetat?

2

Prejudecată de erudiți. – Este o dreaptă judecată de erudiți că oamenii din toate vremurile credeau a *şti* ce este bine şi rău, vrednic de laudă şi vrednic de ocară. Dar este o prejudecată de erudiți că *noi am şti astăzi mai bine lucrul acesta* decât oricare altă vreme.

3

Toate îşi au vremea lor. – Când omul a dat tuturor lucrurilor un gen, n-a socotit că se joacă, ci că a dobândit o profundă intuiție: – proporțiile uriaşe ale acestei erori şi le-a recunoscut foarte târziu şi poate nici azi pe de-a-ntregul. – Tot aşa, omul a atribuit tuturor celor ce există un raport cu morala, iar lumii i-a pus în spinare o *relevanță etică*. Ceea ce o să valoreze odată la fel de mult sau nu mai mult decât are încă de pe-acum credința în genul masculin sau feminin al soarelui.

4

Împotriva imaginarei dizarmonii a sferelor. – Trebuie să eradicăm din nou multa şi *falsa* măreție, fiindcă ea este împotriva dreptății la care au pretenția în fața noastră toate lucrurile! Iar pentru aceasta e cazul să ne propunem a vedea lumea mai dizarmonică decât este!

5

Fiți recunoscători! – Cea mai mare izbândă a omenirii de până acum este că nu mai trebuie să ne temem fără încetare de fiare, de barbari, de zei şi de visele noastre.

---

*Nachträgliche

6

Scamatorul şi rivalul său. – Ceea ce este uimitor în ştiinţă este opusul a ceea ce uimeşte în arta scamatorului. Căci acesta vrea să ne facă să vedem o cauzalitate foarte simplă acolo unde, în realitate, este în funcţiune o cauzalitate foarte complicată. Ştiinţa, dimpotrivă, ne obligă să abandonăm credinţa în cauzalităţi simple tocmai acolo unde totul pare aşa de uşor de înţeles şi unde noi suntem nătăfleţii evidenţei. Lucrurile "cele mai simple" sunt *foarte complicate*, – nu ne putem mira îndeajuns de acest lucru!

7

Deprinderea unui alt simţ al spaţiului. – Care lucrurile reale sau lucrurile imaginate au contribuit mai mult la fericirea omenească? Sigur este că *distanţa spaţiului* dintre suprema fericire şi nefericirea extremă a fost stabilită doar cu ajutorul lucrurilor imaginate. În consecinţă, tipul *acesta* de simţ al spaţiului se reduce mereu sub influenţa ştiinţei: aşa după cum am învăţat de la el şi învăţăm încă să percepem pământul ca pe ceva mic, ba chiar sistemul solar ca pe un punct.

8

Schimbare la faţă. – Cei ce suferă până la perplexitate, cei ce visează încâlcit, cei extaziaţi suprapământeşte, – acestea sunt cele *trei grade* în care împarte Rafael oamenii. Noi nu mai privim astfel lumea – şi nici Rafael n-ar mai *avea voie s-o facă* acum: ar vedea cu ochii o nouă schimbare la faţă.

9

Noţiunea de moralitate a cutumei. – În raport cu modul de viaţă al unor întregi milenii ale omenirii, noi, oamenii de azi, trăim într-o epocă foarte amorală: puterea cutumei s-a diminuat uimitor, iar simţul moralităţii s-a rafinat şi a atins asemenea cote, încât poate fi la fel de bine socotit volatilizat. De aceea, nouă, celor născuţi târziu, cunoştinţele fundamentale despre geneza moralei ne dau multă bătaie de cap, ne rămân lipite de limbă şi nu vor să iasă, chiar dacă noi le-am găsit: fiindcă sună barbar! Sau fiindcă par să denigreze moralitatea! Aşa, de exemplu, chiar *principiul fundamental*: moralitatea nu-i nimic altceva (deci, mai cu seamă, *nu-i mai mult*!) decât supunere faţă de moravuri, de orice speţă ar fi ele; moravurile însă sunt modul *tradiţional* de a acţiona şi a aprecia. În lucrurile în care nu comandă tradiţia nu există moralitate; şi

cu cât mai puțin este determinată viața de tradiție, cu atât mai mic devine cercul moralității. Omul liber este amoral, fiindcă vrea să depindă în toate de el, iar nu de o tradiție: în toate stadiile primitive ale omenirii, “rău” are aceeaşi semnificație ca “individual”, “liber”, “arbitrar”, “neobişnuit”, “neprevăzut”, “imprevizibil”. Întotdeauna, după criteriul de apreciere al acestor stadii: o acțiune se săvârşeşte *nu* pentru că o comandă tradiția, ci din alte motive (bunăoară, din cauza folosului individual), ba tocmai din motivele pe care le-a statornicit odinioară tradiția, astfel ea este considerată amorală şi este percepută ca atare chiar de autorul ei: căci n-a fost săvârşită din supunere față de tradiție. Ce este tradiția? O autoritate superioară, căreia i ne supunem nu pentru că ne comandă ceea ce este *folositor* pentru noi, ci pentru că ea *comandă*. – Prin ce se deosebeşte acest sentiment în fața tradiției de sentimentul fricii în general? Este frica de un intelect superior care comandă aici, de o putere de neînțeles, nedeterminată, de ceva mai mult decât un lucru personal, – este *superstiția* acestei frici. – Inițial, întreaga educație şi îngrijire a sănătății, căsătoria, arta medicală, agricultura, războiul, vorbirea şi tăcerea, relațiile dintre oameni şi relațiile cu zeii erau de domeniul moralității: aceasta cerea să urmezi prescripțiile *fără* să te gândeşti *la tine* ca individ. Inițial, aşadar, totul era cutumă, iar cel ce voia să se ridice deasupra ei trebuia să devină dătător de legi şi vraci şi un fel de semizeu: adică trebuia *să instituie moravuri*, – un lucru teribil, periculos de moarte! – Cine este cel mai moral? *O dată*, cel ce respectă cel mai frecvent legea: deci, asemeni brahmanului, poartă peste tot şi în fiecare fracțiune de timp conştiința legii, încât este în permanență inventiv în ocazii de a o respecta. *Apoi*, cel ce o respectă până şi în cele mai dificile situații. Cel mai moral este cel care *sacrifică* cel mai mult cutumei: care sunt însă cele mai mari sacrificii? După răspunsul la această întrebare, se dezvoltă mai multe morale diferite; dar cea mai importantă deosebire rămâne totuşi aceea care distinge moralitatea *celei mai frecvente respectări* de aceea a *celei mai dificile respectări*. Să nu ne amăgim în privința motivului acelei morale care pretinde respectarea cea mai dificilă a cutumei ca semn al moralității! Înfrângerea de sine *nu* este reclamată pentru consecințele ei utile asupra individului, ci pentru ca datina, tradiția să apară prin aceasta dominantă, în ciuda tuturor aversiunilor şi a avantajelor personale: individul trebuie să se sacrifice, – iată ce-i cere moralitatea cutumei. – Dimpotrivă, acei moralişti care, asemeni celor ce calcă pe urmele lui *Socrate*, recomandă călduros *individului* morala stăpânirii de sine şi a cumpătării ca pe cel mai propriu *avantaj*

al său, ca pe cea mai personală cheie a fericirii sale, *constituie excepția* – şi dacă nouă lucrurile ne apar altfel este fiindcă suntem educați sub influența lor: ei parcurg cu toții un drum nou, în oprobiul tuturor reprezentanților moralității cutumei, – ei se exclud din comunitate ca amorali şi sunt, în cel mai profund înțeles, răi. La fel îi apărea unui virtuos roman de viță veche orice *creştin* care “aspira în primul rând la *propria* sa mântuire”, – adică rău. – Peste tot unde există o comunitate şi, ca urmare, o moralitate a cutumei, predomină şi ideea că pedeapsa pentru lezarea cutumei cade înainte de toate pe comunitate: acea pedeapsă supranaturală ale cărei manifestări şi limite sunt atât de greu de înțeles şi scrutate cu atâta spaimă superstițioasă. Comunitatea poate sili individul să repare în favoarea individului sau a comunității paguba imediată pe care fapta sa a provocat-o, ea se şi poate răzbuna cumva pe individ pentru că, din pricina lui, ca pretins efect al faptei sale, s-au strâns deasupra comunității norii şi trăsnetele mâniei divine, – dar ea resimte totuşi vina individului în primul rând ca vină a *ei* şi suportă pedeapsa lui ca pedeapsă a *ei* – : “moravurile au slăbit, din moment ce sunt cu putință asemenea fapte, aşa se tânguie fiecare în sufletul său”. Orice act individual, orice fel individual de a gândi dă fiori; nu se poate deloc calcula cât au avut de suferit prin aceasta, în tot cursul istoriei, tocmai spiritele mai deosebite, mai alese, mai originale, pentru faptul că au fost percepute întotdeauna ca rele şi periculoase, ba chiar pentru faptul că *ele s-au perceput pe sine înseşi ca atare*. Sub domnia moralității cutumei, originalitatea de orice fel a dobândit o conştiință vinovată; până în această clipă, cerul celor mai buni a devenit prin aceasta şi mai mohorât decât ar trebui să fie.

10

Simțul moralității şi simțul cauzalității în contra-mişcare. – În măsura în care simțul cauzalității ia proporții, sfera de cuprindere a domeniului moralității se micşorează: căci de fiecare dată când ai înțeles efectele inevitabile şi ştii să gândeşti independent de orice întâmplare, de orice apoi (post hoc*) incidental, ai distrus o sumedenie de *cauzalități fantastice* în care ai crezut până acum ca în nişte fundamente ale moravurilor – lumea reală este cu mult mai mică decât cea fantastică – şi de fiecare dată a dispărut din lume un crâmpei de anxietate şi de constrângere, de fiecare dată şi un crâmpei de respect față

**În lat. în text, trunchiere a raționamentului fals: “post hoc, ergo propter hoc” (“după aceasta, deci din cauza aceasta”) (n.t.).*

de autoritatea cutumei: moralitatea în general a pierdut. Cel ce vrea, dimpotrivă, s-o sporească trebuie să ştie preveni ca rezultatele să devină *controlabile*.

11

Morală populară şi medicină populară. – La morala care domină într-o comunitate se lucrează neîntrerupt şi de către fiecare: cei mai mulţi aduc exemple peste exemple pentru pretinsul *raport dintre cauză şi efect*, dintre vină şi pedeapsă, îl confirmă ca bine motivat şi-i sporesc credibilitatea: unii fac noi observaţii asupra actelor şi a consecinţelor şi trag de-aici concluzii şi legi: cei mai puţini se indignează pe ici, pe colo şi provoacă slăbirea credinţei în aceste puncte. – Toţi însă sunt egali între ei în ceea ce priveşte maniera total primitivă, *neştiinţifică* a activităţii lor; fie că este vorba de exemple, de observaţii sau de indignări, fie că este vorba de dovada, de întărirea, de expresia, de contestarea unei legi, – este material fără valoare şi formă fără valoare, ca materialul şi forma oricărei medicine populare. Medicina populară şi morala populară merg mână-n mână şi n-ar mai trebui considerate atât de diferite, cum se întâmplă încă: amândouă sunt *cele mai periculoase* pseudoştiinţe.

12

Consecinţa ca adaos. – Odinioară se credea că rezultatul unei fapte nu este o consecinţă, ci un adaos gratuit – adică al lui Dumnezeu. Se poate concepe o confuzie mai mare? Ar trebui să ne străduim în mod deosebit întru faptă şi rezultat, cu mijloace şi practici complet diferite!

13

Pentru noua educaţie a neamului omenesc. – Cooperaţi, oameni caritabili şi bine intenţionaţi, la un singur lucru, acela de a elimina din lume conceptul de pedeapsă, care a năpădit-o în totalitate! Nu există buruiană mai rea! Nu l-am plasat doar în consecinţele modului nostru de a acţiona – şi cât de cumplit şi de absurd este numai faptul de a înţelege cauza şi efectul drept cauză şi pedeapsă! – , ci am făcut mai mult şi am deposedat de inocenţa ei, prin această scelerată hermeneutică a noţiunii de pedeapsă, întreaga cauzalitate pură a celor ce se întâmplă. Da, am împins nebunia până la a impune să percepem existenţa însăşi ca pedeapsă, – e ca şi când aiureala temnicerilor şi a călăilor ar fi îndrumat până acum educaţia neamului omenesc!

14

Însemnătatea nebuniei în istoria moralității. – Dacă, în pofida acelei teribile presiuni a “moralității cutumei” sub care au trăit toate comunitățile omenești de-a lungul mai multor milenii dinaintea erei noastre şi mai departe în această eră, în ansamblul ei şi până în ziua de azi (cât despre noi, noi sălăşluim în lumea mică a excepțiilor şi oarecum în zona rea): – dacă, zic, în pofida acestui fapt, au răzbit la suprafață mereu şi mereu idei, evaluări, instincte noi şi divergente, acest lucru s-a întâmplat într-o ambianță groaznică: aproape pretutindeni, nebunia este aceea care uşurează drumul noii idei, care învinge puterea unui obicei şi a unei superstiții respectate. Pricepeți de ce trebuia să fie nebunia? Ceva atât de înfiorător şi de imprevizibil în glas şi în apucături precum capriciile demonice ale vremii şi ale mării şi, de aceea, vrednic de o temere şi o respectare similară? Ceva ce purta atât de evident semnul unui automatism total, precum zvâcnirile şi balele epilepticului, ceva ce părea să-l caracterizeze în aşa fel pe nebun precum masca şi portavocea unei zeități? Ceva ce-i dădea purtătorului unei idei noi chiar devoțiune şi înfiorare în fața propriei persoane, iar nu remuşcări, şi-l împingea să devină profetul şi martirul acesteia? – În timp ce nouă ni se dă astăzi mereu şi mereu de înțeles că geniului i s-a adăugat, în locul unui dram de sare, un dram din mirodenia nebuniei, tuturor oamenilor de dinainte le era mult mai limpede ideea că peste tot unde este nebunie ar fi şi un dram de geniu şi de înțelepciune, – ceva “divin”, cum li se şoptea la ureche. “Prin nebunie au dat peste Grecia cele mai mari bunuri”, spunea Platon împreună cu întreaga omenire antică. Să facem un pas mai departe: tuturor oamenilor acelora superiori pe care-i tenta irezistibil să rupă jugul vreunei moralități oarecare şi să dea noi legi nu le rămânea nimic altceva, *dacă nu erau într-adevăr nebuni*, decât să înnebunească ori să se prefacă nebuni – şi acest lucru este valabil pentru inovatorii din toate domeniile, nu numai din cel cu statut clerical şi politic: – chiar şi inovatorul metrului poetic trebuia să se legitimeze prin nebunie.(Până în vremuri mult mai blânde, poeții s-au ales din aceasta cu o anumită convenție a nebuniei: la care, de exemplu, a recurs Solon când i-a îmboldit pe atenieni la recucerirea Salaminei.) – “Cum să înnebuneşti, dacă nu eşti nebun şi nu cutezi să pari ca atare?” – acestui înspăimântător raționament i-au căzut pradă aproape toți oamenii de seamă ai vechilor civilizații; un sistem secret de stratageme şi de sfaturi dietetice s-a răspândit în această privință, alături de sentimentul nevinovăției, ba chiar al sacralității unei astfel de reflecții şi de intenții. Rețetele ca să devii la indieni un vraci, la creştinii din evul mediu un sfânt, la groenlandezi un

angekok, la brazilieni un paje sunt în esenţă aceleaşi: postire nesăbuită, continuă abstinenţă sexuală, să te duci în pustiu ori să te sui pe un munte sau pe un stâlp ori “să te cuibăreşti într-o salcie bătrână care priveşte într-un lac” şi să nu te gândeşti la absolut nimic altceva decât la ceea ce poate 5 aduce cu sine un extaz şi o tulburare spirituală. Cine îndrăzneşte să arunce o privire în sălbăticia celor mai amare şi mai zadarnice chinuri sufleteşti în care, probabil, au lâncezit tocmai oamenii cei mai fecunzi din toate timpurile? Să asculte suspinele acelea ale singuraticilor şi ale dezaxaţilor: “O cerurilor, daţi-mi măcar nebunie! Nebunie să pot crede, în sfârşit, în mine însumi! 10 Daţi-mi deliruri şi spasme, lumini şi bezne neaşteptate, terorizaţi-mă cu ger şi dogoare, cum nici un muritor nu le-a mai încercat, cu răcnete şi năluci bântuitoare, lăsaţi-mă să urlu şi să scâncesc şi să mă târăsc ca un animal: numai să găsesc la mine însumi credinţă! Îndoiala mă devorează, am ucis legea, legea mă sperie precum un cadavru sperie un om viu: dacă 15 eu nu *mai* sunt decât legea, atunci sunt cel mai abject dintre toţi. Spiritul nou care este în mine de unde-i, dacă nu-i de la voi? Dovediţi-mi cel puţin că sunt de-al vostru; singură nebunia mi-o dovedeşte.” Şi prea adeseori această ardoare nu-şi atingea decât prea bine scopul: în epoca aceea în care creştinismul îşi demonstra din abundenţă rodnicia în sfinţi şi pustnici 20 şi credea că se legitimează pe el însuşi prin aceasta, existau în Ierusalim nişte case mari de nebuni pentru sfinţi rataţi, pentru cei ce-şi jertfiseră ultimul dram de sare.

15

Cele mai vechi mijloace de consolare. – Prima 25 treaptă: omul vede în orice strâmtorare şi pacoste ceva din pricina căruia trebuie să-l facă pe oricine altul să sufere, – astfel devine conştient de puterea de care încă dispune, iar aceasta îl consolează. A doua treaptă: omul vede în orice strâmtorare şi pacoste o pedeapsă, adică ispăşirea vinii şi mijlocul de a se *elibera* de vraja malefică a unei nelegiuiri reale 30 sau presupuse. Când întrezăreşte acest *avantaj* pe care-l comportă nenorocirea, crede că nu mai trebuie să-l facă pe altul să sufere din pricina asta, – el se leapădă de genul acesta de satisfacţie, fiindcă acum are o alta.

16

35 *Primul principiu al civilizaţiei.* – La popoarele primitive există un soi de moravuri care par a viza în general cutuma: prescripţii scrupuloase şi, în definitiv, superflue (ca, de pildă, cele răspândite la

populația din Kamceatka, de a nu curăți niciodată zăpada de pe încălțăminte cu cuțitul, de a nu înfige niciodată cuțitul într-un cărbune, de a nu pune niciodată un fier în foc – căci moartea îl loveşte pe cel ce contravine în aceste privințe!), care mențin însă continuu în conştiință continua proximitate a cutumei, neîntrerupta constrângere de a exersa cutuma: drept dovadă a marelui principiu cu care începe civilizația: orice cutumă este mai bună decât nici o cutumă.

17

Natura bună şi natura rea. – Mai întâi, oamenii s-au întrețesut cu natura: s-au văzut pretutindeni pe sine şi pe semenii lor, îndeosebi firea lor rea şi capricioasă, oarecum ascunsă în dosul norilor, al furtunilor, al animalelor de pradă, al pomilor şi al ierburilor: atunci au inventat "natura rea". Apoi a venit o vreme când s-au desprins iar de natură, vremea lui Rousseau: se săturaseră într-atât unul de altul, încât omul voia să aibă neapărat un colț de lume în care să nu răzbată însoțit de chinul său: s-a inventat "natura bună".

18

Morala suferinței de bunăvoie. – Care este plăcerea supremă pentru oamenii aflați în stare de război ai acelei comunități mici, expuse mereu primejdiei, în care guvernează cea mai severă moralitate? Deci pentru sufletele viguroase, răzbunătoare, duşmănoase, perfide, suspicioase, pregătite pentru cele mai cumplite eventualități şi călite în privațiuni şi moralitate? Plăcerea *cruzimii*: aşa după cum şi a fi ingenios şi nesățios în privința cruzimii este socotit, în aceste circumstanțe, *virtute* a unui astfel de suflet. Comunitatea se înviorează prin comportarea celui crud şi se descotoroseşte odată de posomoreala fricii şi a precauției permanente. Cruzimea ține de cea mai veche bucurie festivă a omenirii. Prin urmare, ne imaginăm şi *zeii* înviorați şi într-o dispoziție festivă când li se oferă spectacolul cruzimii, – şi astfel se insinuează în lume ideea că *suferința de bunăvoie*, martiriul liber ales au un sens şi o valoare înalte. Treptat, cutuma modelează în comunitate o practică pe potriva acestei idei: de acum încolo devii, în ciuda tihnei excesive, mai susceptibil şi, în ciuda condițiilor grele şi dureroase, mai încrezător; îți spui: zeii, ce-i drept, pot privi la noi nebinevoitor din cauza fericirii noastre şi binevoitor din cauza suferinței noastre, – în nici un caz milos! Căci mila trece drept disprețuitoare şi nevrednică de un suflet puternic, formidabil; – ci binevoitor, fiindcă suferința noastră îi încântă şi-i înveseleşte: căci omul crud savurează

gâdileala până la paroxism a sentimentului puterii. Astfel, în noţiunea de "cel mai moral om" al comunităţii intră virtutea suferinţei frecvente, a privaţiunii, a modului dur de existenţă, a crudei mortificări, – *nu*, pentru a o repeta mereu, ca mijloc de corecţie, de stăpânire de sine, al jinduirii după fericirea individuală, – ci ca o virtute care asigură comunităţii o bună reputaţie în faţa zeilor răi şi înalţă fum către ei ca o statornică jertfă de ispăşire pe altar. Toţi acei conducători spirituali ai popoarelor care au reuşit să urnească ceva prin mâlul inert şi fertil al moravurilor acestora au avut nevoie, pe lângă nebunie, şi de martiriul voluntar pentru a găsi credinţă – şi, de cele mai multe ori şi în primul rând, ca întotdeauna, credinţa în ei înşişi! Cu cât tocmai spiritul lor o apuca mai mult pe noi drumuri şi, în consecinţă, era chinuit de remuşcări şi spaime, cu atât mai crud se înverşunau ei împotriva propriei cărni, a propriilor pofte şi a propriei sănătăţi, – ca pentru a oferi divinităţii un surogat de plăcere, în caz că ea, poate, ar trebui să fie înrăită din pricina obiceiurilor neglijate şi combătute şi a noilor ţeluri. Să nu credem prea repede că ne-am eliberat acum total de o aemenea logică sentimentală! Sufletele cele mai eroice se pot întreba în această privinţă pe ele însele. Orice pas cât de mic în domeniul gândirii libere, al vieţii modelate personal a fost câştigat, de când e lumea, cu preţul unor chinuri spirituale şi fizice: nu numai păşitul înainte, nu! întâi şi-ntâi păşitul, mişcarea, schimbarea a avut nevoie de martirii săi fără număr, în decursul lungilor milenii de bâjbâieli şi de întemeieri, la care, fireşte, nu ne gândim când vorbim, după cum ne-am obişnuit, de "istoria universală", de acest sector ridicol de mic al existenţei umane; şi nici în această aşa-numită istorie universală, care, în fond, este un zgomot în jurul ultimelor noutăţi, nu există o temă cu adevărat mai importantă decât străvechea tragedie a martirilor *care voiau să pună mlaştina în mişcare*. Nimic nu este plătit mai scump decât puţinul de raţiune omenească şi de sentiment al libertăţii care constituie azi mândria noastră. Această mândrie însă este cea pentru care ni-e aproape imposibil acum să simţim la fel ca acele vaste intervale de timp ale "moralităţii cutumei" care precedă "istoria universală", ca *adevărata şi hotărâtoarea istorie de bază, aceea care a stabilit caracterul omenirii*: când suferinţa echivala cu virtutea, cruzimea cu virtutea, disimularea cu virtutea, răzbunarea cu virtutea, tăgăduirea raţiunii cu virtutea şi, dimpotrivă, tihna cu primejdia, setea de a şti cu primejdia, pacea cu primejdia, mila cu primejdia, faptul de a fi compătimit cu insulta, munca însăşi cu insulta, nebunia cu divinitatea, schimbarea cu ceea ce este amoral şi funest! – Credeţi că toate acestea s-au modificat, iar omenirea trebuie

să-şi fi schimbat, prin aceasta, caracterul? O voi, cunoscători de oameni, cunoaşteţi-vă mai bine!

19

Moralitate şi îndobitocire. – Cutuma reprezintă experienţele oamenilor de dinainte cu privire la ceea ce este prezumtiv folositor şi dăunător, – dar *simţul pentru cutumă* (moralitate) nu se bazează pe acele experienţe ca atare, ci pe vechimea, pe sacralitatea, pe indiscutabilitatea cutumei. Iar prin aceasta simţul respectiv acţionează în opoziţie cu faptul că traversăm noi experienţe şi corectăm moravurile: adică moralitatea acţionează în opoziţie cu geneza unor moravuri noi şi mai bune: ea îndobitoceşte.

20

Liber-făptuitori şi liber-cugetători. – Liber-făptuitorii sunt în dezavantaj faţă de liber-cugetători, fiindcă oamenii suferă mai vădit de pe urma faptelor decât a ideilor. Dar, dacă ne gândim că şi unii, şi alţii îşi caută satisfacţia şi că măcar imaginarea şi exprimarea unor lucruri interzise le dă liber-cugetătorilor această satisfacţie, atunci, luând în considerare motivele, este totuna: iar în privinţa urmărilor, balanţa va înclina chiar împotriva liber-cugetătorului, presupunând că nu se judecă după evidenţa imediată şi absolut rudimentară – adică: nu ca toată lumea. Trebuie să se retracteze multe din ocările cu care oamenii i-au acoperit pe toţi cei care au biruit, prin *faptă*, puterea unei datini, – ei se numesc, în general, criminali. Oricine a detronat legea morală aflată în vigoare a trecut până acum întotdeauna şi în primul rând ca un *om rău*: dar, dacă, după cum se petreceau lucrurile, nu se reuşea după aceea restaurarea legii şi te declarai mulţumit cu această situaţie, atributul se schimba încetul cu încetul; – istoria tratează aproape numai despre aceşti *oameni răi*, despre care, mai târziu, *s-a vorbit frumos*!

21

“Împlinirea legii”. – În cazul în care urmarea unei prescripţii morale dă totuşi un alt rezultat decât cel promis şi aşteptat, iar peste omul moral nu dă fericirea făgăduită, ci, contrar aşteptărilor, nefericirea şi nevoia, rămâne întotdeauna portiţa de scăpare a celui conştiincios şi temător: “S-a omis ceva în *modul de îndeplinire*.” În cel mai rău caz, o umanitate profund suferindă şi zdrobită va decreta chiar ‹:›* “Este imposibil de îndeplinit

**Întregirea noastră (n.t.).*

corect prescripția, noi suntem slabi şi păcătoşi din creştet până-n tălpi şi incapabili de moralitate în străfundul sufletului, prin urmare nici n-avem vreo pretenție la fericire şi reuşită. Prescripțiile şi făgăduințele morale sunt date pentru ființe mai bune de cum suntem noi.”

22

Operele şi credința.– Se tot lățeşte prin propovăduitorii protestanți acea eroare fundamentală: că numai credința contează şi că din credință trebuie să decurgă cu necesitate operele. Ceea ce nu-i deloc adevărat, dar sună atât de seducător, încât a zăpăcit şi alte inteligențe decât cea a lui Luther (cu precădere cea a lui Socrate şi a lui Platon): cu toate că evidența tuturor experiențelor de toate zilele contrazice acest lucru. Cea mai sigură ştiință sau credință nu poate da nici forța, nici abilitatea necesare acțiunii, nu poate înlocui exercițiul acelui mecanism subtil, complex care trebuie făcut în prealabil, pentru a se putea transforma ceva dintr-o idee în acțiune. În primul şi în primul rând, operele! Adică exercițiu, exercițiu, exercițiu! Lăsați c-o să survină şi “credința” aferentă acestui scop, – fiți siguri de asta!

23

În ce suntem noi cei mai subtili. – Prin faptul că mii de ani ne-am imaginat *lucrurile* (natură, unelte, proprietate de orice fel) având deopotrivă viață şi suflet, având puterea de a dăuna şi a se sustrage intențiilor omeneşti, sentimentul neputinței a fost mult mai mare şi mai frecvent printre oameni decât ar fi trebuit să fie: aveam neapărată nevoie să ne asigurăm asupra lucrurilor, ca şi asupra oamenilor şi a animalelor, prin violență, constrângere, linguşire, învoieli, sacrificii, – şi iată originea celor mai multe obiceiuri superstițioase, adică a unei componente considerabile, *poate preponderente* şi, cu toate acestea, irosite şi inutile a întregii activități exercitate până acum de oameni! – Dar, întrucât sentimentul neputinței şi al fricii era ațâțat aproape în permanență, cu atâta tărie şi în atâta vreme, *sentimentul puterii* s-a dezvoltat aşa de *subtil*, încât acum omul îl poate recepționa cu cea mai sensibilă balanță de precizie. El a devenit cea mai puternică înclinație a sa; mijloacele pe care le-am descoperit pentru a crea sentimentul acesta sunt oarecum istoria culturii.

24

Proba unei prescripții. – În general, valabilitatea sau nevalabilitatea unei prescripții, bunăoară a celei de copt pâinea, se probează prin faptul că rezultatul promis în ea se verifică sau nu, presupunând că ea

se îndeplineşte întocmai. Altfel stau acum lucrurile cu prescripţiile morale: căci aici tocmai rezultatele nu se pot calcula sau sunt interpretabile şi vagi. Aceste prescripţii se sprijină pe ipoteze de valoare ştiinţifică minimă, probarea şi dezminţirea lor pornind de la rezultate este, în fond, la fel de imposibilă: – dar odinioară, în rudimentaritatea iniţială a oricărei ştiinţe şi la pretenţiile scăzute pe care le ridicai pentru ca un lucru să fie considerat *dovedit*, – odinioară, valabilitatea sau nevalabilitatea unei prescripţii a cutumei se stabilea la fel ca azi cea a oricărei alte prescripţii: prin referire la efect. Dacă la indigenii din America rusească este valabilă prescripţia: să nu arunci în foc sau să nu dai la câini un os de animal, – ea este astfel probată: "Fă-o şi nu vei avea noroc la vânătoare." Dar, într-un anumit sens, n-ai aproape niciodată "noroc la vânătoare"; nu-i uşor cu putinţă să *dezminţi* valabilitatea prescripţiei pe această cale, mai ales când o comunitate, iar nu un individ, trece drept purtătoare de pedeapsă; mai degrabă va surveni întotdeauna o circumstanţă ce pare că probează prescripţia.

25

Cutumă şi frumuseţe. – Spre binele cutumei, să nu trecem sub tăcere faptul că la toţi cei ce i se supun pe deplin şi din toată inima şi de la bun început, organele de atac şi de apărare – cele trupeşti şi cele spirituale – se atrofiază: adică ei devin din ce în ce mai frumoşi! Căci exersarea organelor respective şi a mentalităţii corespunzătoare lor este aceea care te menţine urât şi te face mai urât. De aceea pavianul bătrân este mai urât decât cel tânăr, iar tânăra femelă din specia pavianului se aseamănă cel mai mult cu omul: deci e cea mai frumoasă din turmă. – După aceasta, să tragem o concluzie cu privire la originea frumuseţii femeilor!

26

Animalele şi morala. – Practicile impuse în societatea rafinată: evitarea grijulie a ridicolului, a extravagantului, a pretenţiosului, tăinuirea virtuţilor, ca şi a poftelor mai aprinse, afişarea egalităţii, a înscrierii la rând, minimalizarea propriei persoane, – toate acestea, ca morală socială, se pot găsi, în linii mari, peste tot în lumea animală până la cea mai joasă treaptă, – şi numai la această adâncime vedem intenţia ascunsă a tuturor acestor precauţii amabile: vrei să scapi de prigonitori şi să fii favorizat în urmărirea prăzii tale. De aceea învaţă animalele să se stăpânească şi să simuleze de aşa manieră, încât multe îşi adaptează, de exemplu, culorile la culoarea mediului (în virtutea aşa-numitei "funcţii cromatice"), se prefac moarte sau iau formele şi culorile unui alt animal ori ale nisipului, ale

frunzelor, ale lichenilor, ale bureților (lucru pe care cercetătorii englezi îl desemnează prin mimicry*). În felul acesta, individul se ascunde sub generalitatea noțiunii de “om” sau sub aceea de societate ori se adaptează la principi, la clase, partide, opinii ale vremii sau ale mediului său: şi pentru toate felurile subtile de a ne preface fericiți, recunoscători, puternici, îndrăgostiți se va găsi uşor echivalentul animal. Chiar şi simțul acela pentru adevăr, care, în fond, este simțul pentru certitudine, omul îl are în comun cu animalul: nu vrem să ne lăsăm înşelați, să ne lăsăm duşi de noi înşine pe căi greşite, ascultăm neîncrezători de îndemnul propriilor pasiuni, ne înfrânăm şi rămânem la pândă față de noi înşine; toate acestea, animalul le înțelege ca omul, şi la el stăpânirea de sine se iveşte din simțul pentru real (din inteligență). La fel observă el efectele pe care le exercită asupra capacității de reprezentare a celorlalte animale, învață, pornind de acolo, să privească îndărăt la el însuşi, să se trateze “obiectiv”, îşi are propriul grad de cunoaştere de sine. Animalul apreciază mişcările adversarilor şi ale prietenilor săi, le învață pe de rost particularitățile, se pregăteşte în vederea lor: împotriva indivizilor unei anumite specii, el abandonează o dată pentru totdeauna lupta şi, de asemenea, ghiceşte în apropierea multor specii de animale intenția de pace şi de cădere la învoială. Începuturile dreptății, ca şi ale inteligenței, ale cumpătării, ale vitejiei, – pe scurt, tot ce desemnăm noi prin numele *virtuților socratice* este *animalic*: o consecință a acelor instincte care te învață să-ți cauți hrana şi să scapi de duşmani. Dacă ne gândim acum că până şi omul cel mai evoluat s-a înălțat şi s-a rafinat chiar numai în *modul* său de hrănire şi în concepția cu privire la tot ce-i este ostil, atunci nu ne va fi interzis să calificăm întregul fenomen moral drept animalic.

27

Valoarea credinței în pasiunile supraomeneşti. – Instituția căsătoriei menține cu îndărătnicie credința că iubirea, deşi o pasiune, este totuşi capabilă, ca atare, de durată, ba chiar că iubirea care durează toată viața poate fi instituită ca regulă. Prin această tenacitate a unei credințe nobile, în ciuda faptului că, foarte des şi aproape de regulă, este contestată şi, aşadar, este o pia fraus**, instituția căsătoriei i-a conferit iubirii o noblețe superioară. Toate instituțiile care-i acordă unei pasiuni *credință în durata ei* şi o fac responsabilă de această durată, contrar esenței pasiunii, i-au dat un nou rang: iar cel ce, de acum înainte,

---

*”mimetism” (n.t.)

**În lat. în text; v. vol. 3 (VM 299, nota infrapaginală) (n.t.).

este cuprins de o asemenea pasiune nu se socoteşte, ca până acum, înjosit sau primejduit prin aceasta, ci crescut în fața lui şi a semenului său. Să ne gândim la instituții şi moravuri care au creat din abandonarea pătimaşă în voia clipei fidelitatea veşnică, din pofta de ranchiună răzbunarea veşnică, din disperare mâhnirea veşnică, din cuvântul spontan şi irepetabil angajamentul veşnic. De fiecare dată a venit pe lume, în urma unei astfel de transformări, foarte multă ipocrizie şi minciună: de fiecare dată şi cu acest preț, şi un nou concept supraomenesc, înălțând omul.

28

Umoarea ca argument. – Care este cauza unei bucuroase decizii de a acționa? – Această întrebare i-a preocupat mult pe oameni. Răspunsul cel mai vechi şi încă actual este: Dumnezeu este cauza, el ne dă astfel de înțeles că încuviințează vrerea noastră. Când întrebai odinioară oracolele despre o intenție, voiai să te întorci acasă cu acea decizie îmbucurătoare în privința ei; şi fiecare, în momentul când îi apăreau înaintea sufletului mai multe acte posibile, răspundea astfel îndoielii sale: "Voi face ceea ce se potriveşte cu acel sentiment." Te decideai deci nu pentru lucrul cel mai rezonabil, ci pentru o intenție a cărei imagine îți umplea sufletul de curaj şi speranțe. Buna dispoziție era pusă ca argument pe talerul balanței şi precumpănea asupra raționalității: deoarece umoarea era interpretată superstițios, ca intervenție a unui dumnezeu ce promite reuşită şi face să vorbească prin această intervenție rațiunea sa ca supremă raționalitate. Să cumpănim acum urmările unei astfel de judecăți, dacă oameni inteligenți şi însetați de putere s-ar servi de ele – şi se servesc! "Să creăm dispoziție!" – astfel putem înlocui toate argumentele şi spulbera toate contraargumentele!

29

Histrionii virtuții şi ai păcatului. – Printre bărbații antichității renumiți prin virtutea lor, erau, după câte se pare, o sumedenie şi o majoritate din aceia care jucau teatru în fața lor înşişi: îndeosebi grecii, ca histrioni incarnați, vor fi făcut acest lucru, fără îndoială, absolut involuntar şi-l vor fi aprobat. De aceea, fiecare se afla, în privința virtuții lui, în rivalitate cu virtutea altuia sau a tuturor celorlalți: cum să nu fi făcut uz de toate meşteşugurile pentru a-ți afişa virtutea, în primul rând chiar în fața ta, măcar ca exercițiu! La ce folosea o virtute pe care n-o puteai arăta sau care nu ştia să se arate! – Pe aceşti histrioni ai virtuții i-a stopat creştinismul: el a inventat, în schimb, fălirea şi parada dezgustătoare

cu păcatul, a adus pe lume vina *născocită* a păcatului (care este socotită până-n ziua de azi de “bonton” printre creştini).

30

Cruzimea rafinată ca virtute. – Iată o moralitate care se bazează în întregime pe *nevoia instinctivă de a te distinge*, – să nu gândiţi prea bine despre ea! Oare ce fel de instinct este acesta, în fond, şi care este intenţia lui ascunsă? Noi vrem să facem ca vederea noastră să-i *pricinuiască rău* celuilalt şi să-i trezească invidia, sentimentul neputinţei şi al decăderii sale; vrem să-i dăm să guste din amărăciunea sorţii sale picurându-i pe limbă un strop din mierea *noastră* şi privindu-l drept în ochi, pătrunzător şi răutăcios, în timpul acestei aşa-zise binefaceri. Unul a devenit acum umil şi desăvârşit în umilinţa lui, – căutaţi-i pe cei cărora a vrut, de multă vreme, să le facă din aceasta o tortură! îi veţi găsi cu siguranţă! Altul arată milă faţă de animale şi este admirat pentru asta, – dar există anumiţi oameni asupra cărora a vrut, chiar prin aceasta, să-şi dezlănţuie cruzimea. Acolo se află un mare artist: voluptatea anticipată produsă de invidia rivalilor învinşi nu i-a lăsat forţa să doarmă, până ce n-a devenit mare, – câte clipe amare ale altor suflete n-a făcut el să plătească pentru această mărire! Neprihănirea călugăriţei: cu ce ochi dojenitori priveşte ea în faţa femeilor care duc altă viaţă! câtă sete de răzbunare nu zace în aceşti ochi! – Tema este scurtă, variaţiunile ar putea fi fără număr, dar nu uşoare, plictisitoare, – căci este încă o noutate mult prea paradoxală şi aproape dureroasă că moralitatea distingerii este, în ultimă instanţă, plăcerea trezită de cruzimea rafinată. În ultimă instanţă – adică, aici: de fiecare dată la prima generaţie. Căci dacă obişnuinţa unui comportament distinctiv oarecare se *moşteneşte*, intenţia ascunsă nu se moşteneşte o dată cu el (doar sentimente se transmit ereditar, nu intenţii): şi, presupunând că ea nu este resuscitată prin educaţie, la generaţia a doua nu mai există plăcerea cruzimii: ci numai plăcerea trezită de obişnuinţa ca atare. *Această* plăcere însă este prima treaptă a “binelui”.

31

Mândria suscitată de spirit. – *Mândria* omului care se opune teoriei despre descendenţa sa din animale şi deschide marea prăpastie dintre natură şi om, – această mândrie îşi are raţiunea într-o *prejudecată* despre ceea ce este spirit: iar această prejudecată este relativ *recentă*. În marea preistorie a omenirii s-a presupus peste tot spirit şi nimeni nu s-a gândit să-l onoreze ca privilegiu al omului. Cum,

dimpotrivă, se făcuse ca spiritualul (alături de toate instinctele, răutățile, simpatiile*) să fie de domeniul public şi, prin urmare, comun, oamenii nu se ruşinau de a se trage din animale şi din copaci (rasele *nobile* se credeau onorate de asemenea fabule) şi vedeau în spirit ceea ce ne leagă de natură, nu ceea ce ne separă de ea. Aşa creştea omul în *modestie*, – şi tot ca urmare a unei *prejudecăți*.

32

Obstacolul. – Să suferi moralmente şi să auzi apoi că la baza acestui soi de suferință ar sta o *eroare* este revoltător. Este, în orice caz, o neobişnuită consolare să confirmi prin suferința ta o "lume a adevărului mai adâncă" decât este oricare altă lume şi vrei mult *mai bine* să suferi şi să te simți astfel *superior* realității (prin conştiința că te apropii în felul acesta de acea "lume a adevărului mai adâncă") decât să fii lipsit de suferință şi deci de acest sentiment al superiorității. Prin urmare, mândria şi modul obişnuit de a o satisface sunt acelea care se împotrivesc noii *înțelegeri* a moralei. Ce putere va trebui folosită, aşadar, pentru a înlătura acest obstacol? Mai multă mândrie? O nouă mândrie?

33

Dispreţuirea cauzelor, a consecințelor şi a realității. – Acele întâmplări rele care lovesc o comunitate, furtuni neaşteptate sau nerodnicii sau molime, îi conduc pe toți membrii la bănuiala că au survenit încălcări ale cutumei sau că trebuie inventate noi obiceiuri, pentru a domoli o nouă violență şi toană demonică. Genul acesta de bănuială şi de reflecție evită, aşadar, tocmai cercetarea adevăratelor cauze naturale, luând ca premisă cauza demonică. Iată una dintre sursele absurdității ereditare a intelectului omenesc: iar altă sursă este pe-aproape şi constă în faptul că am acordat, tot principial, adevăratelor *consecințe* naturale ale unui act o atenție mult mai redusă decât celor supranaturale (aşa-numitele pedepse şi îndurări ale proniei cereşti). Se prescriu, de pildă, anumite băi pentru anumite ore: faci o baie nu pentru a fi curat, ci fiindcă este prescrisă. Nu înveți să eviți consecințele reale ale murdăriei, ci presupusa nemulțumire a zeilor din pricina omisiunii unei băi. Subt presiunea fricii superstițioase, bănuieşti că această spălare a murdăriei trebuie să mai aibă o importanță foarte mare, îi atribui o a doua şi a treia semnificație, îți distrugi simțul şi plăcerea pentru real şi, numai *în*

*Neigungen

măsura în care baia poate fi simbol, sfârşeşti prin a o considera încă preţioasă. Astfel, omul, fascinat de moralitatea cutumei, dispreţuieşte, în primul rând, cauzele, în al doilea rând, consecinţele, în al treilea rând, realitatea şi-şi împleteşte toate sentimentele elevate (de veneraţie, de superioritate, de mândrie, de recunoştinţă, de iubire) *cu o lume închipuită*: aşa-zisa lume superioară. Şi vedem şi astăzi consecinţele: acolo unde sentimentul unui om se *înalţă*, este oarecum în joc acea lume închipuită. E trist: dar, deocamdată, *toate sentimentele elevate* trebuie să-i fie suspecte omului de ştiinţă, atât de strâns sunt legate ele de iluzie şi de absurditate. Nu că ele ar trebui să fie suspecte în sine şi pe veci: dar, în mod sigur, dintre toate *purificările* progresive în perspectiva omenirii, purificarea sentimentelor elevate va fi una dintre cele mai progresive.

34

Sentimente morale şi idei morale. – Evident, sentimentele morale se transmit în aşa fel, încât copiii sesizează la adulţi simpatii şi antipatii puternice faţă de anumite acte şi, ca maimuţe ce sunt, *imită* aceste simpatii şi antipatii; în viaţa de mai târziu, când se simt plini de aceste afecte însuşite şi bine exersate, consideră o chestiune de bună-cuviinţă un de ce ulterior, un fel de argumentare că simpatiile şi antipatiile respective sunt îndreptăţite. Aceste “argumentări” însă n-au nimic de-a face la ei nici cu originea, nici cu gradul sentimentului: ne mulţumim chiar numai cu *regula* că, în calitate de fiinţe raţionale, trebuie să avem argumentele noastre pro şi contra, şi anume nişte argumente ce pot fi expuse cu exactitate şi acceptate. În acest sens, istoria sentimentelor morale este cu totul diferită de istoria ideilor morale. Cele dintâi sunt puternice *înainte de* acţiune, ultimele mai ales *după* acţiune, având în vedere necesitatea de a ne exprima în privinţa lor.

35

Sentimentele şi provenienţa lor din judecăţi. – “Încrede-te în sentimentul tău!” – Dar sentimentele nu sunt nimic din lucrul ultim, originar, în spatele lor stau judecăţi şi evaluări moştenite de noi sub forma sentimentelor (simpatii, antipatii). Inspiraţia provenită din sentiment este nepoata unei judecăţi – şi adeseori a uneia false! – şi în nici un caz a propriei tale judecăţi! A te încrede în sentimentul tău – înseamnă a asculta de bunicul tău şi de bunica ta şi de bunicii lor mai mult decât de zeii care sunt în *noi*: raţiunea noastră şi experienţa noastră.

36

O nebunie cu gânduri ascunse a pietății. – Cum? inventatorii străvechilor civilizații, cei mai vechi creatori de unelte şi sfori de măsurat, de care şi de nave şi de case, cei dintâi observatori ai legității cereşti şi ai regulilor tablei înmulțirii, – să fie ceva neasemuit de diferit şi de superior față de inventatorii şi observatorii din timpurile noastre? Primii paşi să aibă o valoare pe care n-o egalează toate călătoriile şi ocolurile pământului în domeniul descoperirilor? Aşa sună prejudecata, aşa se argumentează desconsiderarea spiritului actual. Şi totuşi este clar că întâmplarea a fost pe vremea aceea cel mai mare dintre toți descoperitorii şi observatorii şi inspiratorul binevoitor al acelor strămoşi ingenioşi şi că pentru cea mai neînsemnată invenție făcută astăzi se consumă mai mult spirit, disciplină şi fantezie ştiințifică decât se aflau odinioară în general la dispoziția unor epoci întregi.

37

False concluzii trase din utilitate. – Demonstrând utilitatea supremă a unui lucru, cu aceasta nu s-a făcut încă nici un pas pentru lămurirea originii lui: adică nu putem face niciodată înțeleasă, prin utilitate, necesitatea existenței. Dar până acum a dominat tocmai judecata contrară – şi până în sferele celei mai riguroase ştiințe. Oare nu s-a susținut chiar în astronomie că (pretinsa) utilitate din felul în care sunt dispuşi sateliții (aceea de a suplini din altă parte lumina atenuată de distanța mai mare față de soare, pentru ca locuitorii stelelor să nu ducă lipsă de lumină) este scopul final al dispoziției lor şi explicația genezei lor? Apropo de care ne vom aminti de concluziile lui Columb: pământul e făcut pentru oameni, deci, dacă există țări, trebuie că sunt locuite. “E oare plauzibil ca soarele să strălucească deasupra neantului şi vegherile nocturne ale aştrilor să fie irosite pentru mări inaccesibile şi țări nepopulate?”

38

Instinctele remodelate de judecățile morale. – Acelaşi instinct se dezvoltă în sentimentul penibil al *laşității*, sub impresia blamului pe care morala l-a aruncat asupra acestui instinct: sau în sentimentul plăcut al *umilinței*, dacă o morală, precum cea creştină, şi l-a recomandat călduros şi l-a numit *bun*. Adică: lui îi este inerentă sau o conştiință curată, sau una vinovată! În sine, ca *orice instinct*, el n-are nici aceasta, nici, în general, vreun caracter şi nume moral, nici chiar o anumită senzație simultană de plăcere sau neplăcere: el dobândeşte toate acestea, ca a doua natură a sa, abia atunci când intră în relație cu

instinctele deja botezate bune şi rele sau când este perceput ca trăsătură a fiinţelor deja admise şi apreciate de popor ca morale. – Astfel, vechii greci au simţit altfel decât noi despre *invidie*; Hesiod o enumeră printre efectele lui Eris *cea bună*, cea binefăcătoare, şi nu era nimic scandalos să le atribui zeilor ceva invidios: de înţeles într-un stadiu al lucrurilor al căror suflet era rivalitatea; rivalitatea însă era admisă şi apreciată ca bună. Tot aşa, grecii se deosebeau de noi în aprecierea *speranţei*: aceasta era percepută ca oarbă şi vicleană; Hesiod a insinuat despre ea într-o fabulă cele mai dure lucruri, şi anume ceva atât de surprinzător, încât nici un exeget recent nu l-a înţeles, – căci se opune spiritului modern, care a învăţat, de la creştinism încoace, să creadă în speranţă ca într-o virtute. Dimpotrivă, la greci, cărora accesul la ştiinţa viitorului nu li se părea complet interzis şi pentru care, în numeroase cazuri, o întrebare despre viitor devenise datorie religioasă, acolo unde noi ne mulţumim să sperăm, speranţa trebuia, desigur, graţie tuturor oracolelor şi prezicătorilor, să se cam degradeze şi să scadă la rangul de lucru rău şi periculos. – Evreii au resimţit altfel decât noi *mânia* şi au trecut-o în rândul celor sfinte: de aceea, maiestatea sumbră a omului, de care ea se arăta legată, ei înde ei au văzut-o situată la o înălţime pe care un european nu-i în stare să şi-o imagineze: şi l-au plăsmuit pe mâniosul şi sacrul Iehova după mânioşii şi sacrii lor profeţi. În comparaţie cu ei, marii furioşi dintre europeni sunt oarecum creaturi de mâna a doua.

39

Prejudecata despre “spiritul pur”. – Peste tot unde a dominat teoria despre *spiritualitatea pură*, ea a distrus energia nervoasă prin aberaţiile ei: ne-a învăţat să desconsiderăm, să neglijăm sau să chinuim corpul şi chiar pe om să-l chinuim şi să-l desconsiderăm, din pricina tuturor instinctelor sale; ea a produs nişte suflete întunecate, încordate, apăsate, – care, pe deasupra, mai credeau că ar cunoaşte cauza sentimentului lor de abjecţie şi eventual că ar putea-o înlătura! “În corp trebuie că zace! el nu conteneşte de-a *înflori* prea mult!” – asta a fost concluzia lor, în timp ce acesta, de fapt, înălţa prin durerile lui protest după protest împotriva continuei sale batjocoriri. O hipernervozitate generală, devenită cronică, a fost până la urmă soarta acelor virtuoase spirite pure: ele n-au mai cunoscut *plăcerea* decât sub forma extazului şi a altor semne ale nebuniei – iar sistemul lor a atins culmea atunci când a considerat extazul drept scopul suprem al vieţii şi criteriul de *condamnare* a tot ce este pământesc.

40

Meditaţia asupra datinilor. – Nenumărate prescripţii ale cutumei, descifrate în grabă dintr-un eveniment unic şi neobişnuit, au devenit foarte repede obscure; li se putea calcula intenţia cu la fel de puţină certitudine ca sancţiunea ce i-ar fi urmat contravenţiei; chiar în privinţa succesiunii ceremoniilor persista o îndoială; – dar, presupunând una şi alta despre lucrul acesta, obiectul unei asemenea meditaţii creştea în valoare şi tocmai partea cea mai absurdă a unei datini se transforma în cea mai sacră sacralitate. Să nu subestimăm energia omenirii consumată aici mii de ani şi să nu minimalizăm efectul acestei *meditaţii asupra datinilor*! Iată-ne ajunşi pe vastul câmp de exerciţii al intelectului, – nu numai că aici se urzesc şi se ţes religiile: aici este preistoria respectabilă, deşi înfiorătoare, a ştiinţei, aici a crescut poetul, gânditorul, medicul, legiuitorul! Teama de incomprehensibilul care, într-un fel ambiguu, cerea de la noi ceremonii dobândea încetul cu încetul farmecul ermeticului, iar acolo unde nu ştiai să pătrunzi în fondul chestiunii, învăţai să creezi.

41

*Pentru determinarea valorii pe care o are vita contemplativa**. – Să nu uităm, ca oameni marcaţi de vita contemplativa, ce soiuri de rele şi de nenorociri au venit, prin diversele repercusiuni ale contemplativităţii, asupra oamenilor făcuţi pentru vita activa*, – pe scurt, ce compensaţie are să pretindă vita activa *de la noi*, dacă ne fălim, prea plini de mândrie, cu binefacerile noastre în faţa ei. *În primul rând*: aşa-numitele naturi *religioase*, care precumpănesc numeric printre contemplativi şi, în consecinţă, ajung specia cea mai comună a lor, au acţionat în toate timpurile să le facă oamenilor practici viaţa grea şi, pe cât se putea, să-i dezguste de aceasta: să le întunece cerul, să le stingă soarele, să le suspecteze bucuria, să le deprecieze speranţele, să le paralizeze mâna harnică, – la asta s-au priceput, tot aşa după cum au avut, pentru vremuri şi simţiri jalnice, consolările, pomenile, ajutoarele şi binecuvântările lor. *În al doilea rând*: artiştii, ceva mai rari decât religioşii, dar totuşi mereu o categorie frecventă de oameni marcaţi de vita contemplativa, au fost, ca persoane, de cele mai multe ori insuportabili, capricioşi, invidioşi, violenţi, bătăioşi: efectul acesta trebuie scăzut din efectele liniştitoare şi înălţătoare ale operelor lor. *În al treilea rând*: filozofii, o clasă în care se găsesc

---

**În lat. în text (şi infra) (n.t.).*

laolaltă energii religioase şi artistice, dar în aşa fel, încât mai are loc alături un al treilea element, dialecticul, plăcerea de a demonstra, au fost autorii relelor în felul religioşilor şi al artiştilor şi, prin înclinaţia lor dialectică, au adus în plus multor oameni plictiseala; dar numărul lor a fost întotdeauna foarte mic. *În al patrulea rând*: gânditorii şi lucrătorii din domeniul ştiinţei; rareori erau ei porniţi pe efecte, în schimb îşi săpau în linişte muşuroaiele de cârtiţă. În felul acesta au provocat puţine neplăceri şi supărări şi adesea, ca obiect al batjocurii şi al deriziunii, au uşurat chiar, fără s-o vrea, viaţa oamenilor făcuţi pentru vita activa. În cele din urmă, ştiinţa a devenit totuşi ceva foarte folositor pentru toţi: dacă, *din pricina acestui folos*, foarte mulţi predestinaţi pentru vita activa îşi croiesc acum un drum spre ştiinţă, cu sudoarea frunţii lor şi nu fără bătaie de cap şi blesteme, ceata de gânditori şi lucrători din domeniul ştiinţei nu poartă totuşi nici o vină pentru această belea; este “un supliciu autoprovocat”.

42

De ce origine este vita contemplativa. – În timpurile primitive, în care domină judecăţile pesimiste despre om şi lume, individul, având sentimentul deplinei sale puteri, este mereu înclinat să acţioneze potrivit judecăţilor respective, deci să transpună reprezentarea în acţiune, prin vânătoare, jaf, atac prin surprindere, maltratare şi omor, inclusiv prin simulacrele mai palide ale acestor acte, aşa cum acestea sunt doar îngăduite în interiorul comunităţii. Dacă-i slăbeşte însă puterea, se simte obosit sau bolnav sau abătut sau sastisit şi, ca urmare a acestui fapt, lipsit vremelnic de dorinţe şi pofte, atunci el este un om relativ mai bun, adică mai puţin vătămător, iar ideile lui pesimiste nu se mai defulează, în acest caz, decât în cuvinte şi gânduri, bunăoară, despre valoarea tovarăşilor săi sau a soţiei sale sau a vieţii sale sau a zeilor săi, – judecăţile îi vor fi judecăţi *rele*. În această situaţie, el devine gânditor şi profet ori urzeşte mai departe la superstiţia sa şi născoceşte noi datini ori îşi bate joc de duşmanii săi –: dar şi ceea ce inventează, toate produsele ⟨spiritului său⟩ trebuie să oglindească starea sa, deci creşterea fricii şi a oboselii, scăderea preţuirii sale pentru acţiune şi plăcere; conţinutul acestor produse trebuie să corespundă conţinutului acestor dispoziţii poetice, filozofice, sacerdotale; judecata rea trebuie să domine aici. Mai târziu, pe toţi care făceau permanent ceea ce făcea mai înainte individul în starea respectivă, pe cei care, aşadar, judecau rău, trăiau melancolic şi inactiv, i-am numit poeţi sau filozofi sau preoţi sau vraci –: pe astfel de oameni, întrucât nu acţionau îndeajuns,

ţi-ar fi plăcut să-i desconsideri şi să-i alungi din comunitate; dar exista un risc în treaba aceasta, – ei se luaseră după superstiţia şi urma forţelor divine, nu te îndoiai că dispuneau de mijloace de putere necunoscute. Iată consideraţia în care trăia cel mai vechi neam de naturi contemplative, – dispreţuite în măsura în care nu erau temute! Sub asemenea figură mascată, sub asemenea înfăţişare ambiguă, cu o inimă rea şi adesea cu un cap speriat, a apărut mai întâi contemplaţia pe pământ, totodată slabă şi groaznică, dispreţuită în taină şi copleşită în public cu veneraţie superstiţioasă! Aici, ca întotdeauna, trebuie spus: pudenda origo*!

43

Câte energii trebuie să se întrunească acum în gânditor. – A te înstrăina de aspectul concret, a te înălţa la abstract, – lucrul acesta a fost realmente simţit odată ca înălţare: noi nu-l mai putem împărtăşi în totalitate. Savurarea celor mai palide imagini ale cuvintelor şi ale lucrurilor, jocul cu astfel de esenţe invizibile, inaudibile, imperceptibile au fost percepute ca o viaţă într-o altă lume, superioară, din dispreţul profund al lumii concret palpabile, ispititoare şi rele. “Aceste lucruri abstracte nu ne mai ispitesc, dar ne pot călăuzi!” – la aceste vorbe parcă îţi şi luai zborul spre cer. Nu conţinutul acestor jocuri ale spiritualităţii, ci ele însele au fost “latura superioară” în preistoria ştiinţei. De aici admiraţia lui Platon pentru dialectică şi credinţa lui entuziastă în relaţia ei necesară cu omul bun, dematerializat. Nu numai cunoştinţele au fost descoperite una câte una şi treptat, ci şi mijloacele cunoaşterii în general, stările şi operaţiunile ce precedă în om cunoaşterea. Şi de fiecare dată se părea că operaţiunea proaspăt descoperită ori starea proaspăt resimţită nu este un mijloc pentru orice cunoaştere, ci chiar conţinutul, scopul şi suma a tot ce este vrednic de cunoaştere. Gânditorul are nevoie de fantezie, de elan, de abstracţiune, de dematerializare, de ingeniozitate, de intuiţie, de inducţie, de dialectică, de deducţie, de critică, de adunare de material, de un mod impersonal de a gândi, de contemplativitate şi de privire cuprinzătoare şi nu cel mai puţin de dreptate şi de iubire faţă de tot ce există, – dar toate aceste mijloace au trecut odată, unul câte unul, în istoria numitei vita contemplativa, drept scopuri şi scopuri ultime şi au dat inventatorilor lor acea fericire care umple sufletul omenesc atunci când licăreşte un ultim scop.

**În lat. în text:* “ruşinoasă origine” (n.t.).*

44

Origine şi importanţă. – De ce mă obsedează tot timpul acest gând şi mi se arată în culori tot mai variate? – că *odinioară* cercetătorii, pe drumul lor spre originea lucrurilor, credeau mereu că vor da peste ceva ce este de o importanţă inestimabilă pentru orice acţiune şi judecată, ba chiar că se *presupunea* constant că *mântuirea* omului trebuie să depindă de *cercetarea originii lucrurilor*: că azi, dimpotrivă, cu cât mergem mai departe spre origini, cu atât ne implicăm mai puţin cu interesele noastre; ba chiar că toate evaluările şi “interesările” pe care noi le-am pus în lucruri încep să-şi piardă sensul pe măsură ce coborâm în timp cu cunoaşterea noastră şi ne apropiem de lucrurile înseşi. *O dată cu cercetarea originilor, creşte lipsa de importanţă a lor*: în timp ce *realitatea imediată*, împrejurul şi interiorul nostru, începe să prezinte încetul cu încetul culori şi frumuseţi şi enigme şi bogăţii importante, la care omenirea de altădată nici măcar nu putea visa. Odinioară, gânditorii se învârteau turbaţi, ca fiarele captive, pândind mereu gratiile cuştii lor şi aruncându-se asupra acestora spre a le face ţăndări: şi *fericit* părea acela care credea că vede printr-o spărtură ceva de afară, de dincolo şi de departe.

45

Un deznodământ tragic al cunoaşterii. – Dintre toate mijloacele înălţării, jertfele omeneşti au fost acelea care l-au înălţat şi mărit cel mai mult pe om în toate timpurile. Şi poate că orice altă aspiraţie ar putea fi încă înfrântă cu un singur gând înfricoşător, aşa încât el ar dobândi victoria asupra celui mai victorios om, – cu gândul *omenirii care se jertfeşte*. Dar *pentru ce* să se jertfească? Poţi deja să juri că, dacă o să apară vreodată la orizont constelaţia acestui gând, cunoaşterea adevărului va fi rămas unicul ţel uriaş care ar fi pe măsura unei astfel de jertfe, pentru că nici o jertfă nu este prea mare pentru el. În acest timp, n-a fost încă ridicată vreodată problema în ce fel îi sunt posibile omenirii, luate ca un întreg, nişte demersuri pentru promovarea cunoaşterii; necum ce instinct al cunoaşterii ar putea împinge omenirea până într-acolo, încât să se sacrifice singură pentru a muri cu lumina unei înţelepciuni anticipative în ochi. Poate, dacă se va produce odată o înfrăţire cu locuitorii altor stele în scopul cunoaşterii şi dacă, de-a lungul câtorva milenii, ne vom împărtăşi ştiinţa de la stea la stea: poate că atunci entuziasmul cunoaşterii va atinge o asemenea înălţime a fluxului!

46

Îndoială asupra îndoielii. – "Ce căpătâi bun este îndoiala pentru un cap bine făcut!" – această vorbă a lui Montaigne l-a întărâtat mereu pe Pascal, căci nimeni nu tânjea după un căpătâi bun cu atâta tărie ca el. Ce-i lipsea totuşi? –

47

Cuvintele ne stau în cale! – Peste tot unde primii oameni plasau un cuvânt, credeau c-au făcut o descoperire. Cât de diferit stăteau lucrurile în realitate! – atinseseră o problemă şi, închipuindu-şi că au rezolvat-o, creaseră un obstacol în calea rezolvării ei. – Acum trebuie să te poticneşti, la orice act de cunoaştere, de cuvinte tari ca piatra, eternizate, şi, în acest efort, mai degrabă îţi vei rupe un picior decât un cuvânt.

48

"Cunoaşte-te pe tine însuţi" este toată ştiinţa. – Numai la capătul cunoaşterii tuturor lucrurilor, omul se va fi cunoscând pe sine însuşi. Căci lucrurile nu sunt decât limitele omului.

49

Noul sentiment fundamental: definitiva noastră vremelnicie. – Odinioară căutai să dobândeşti sentimentul măreţiei omului, invocând obârşia lui divină: lucrul acesta a ajuns astăzi un drum interzis, căci la poarta lui stă maimuţa, alături de alte lighioane înfricoşătoare, şi scrâşneşte semnificativ din dinţi, ca pentru a spune: pe-aici nu se trece! Aşa că încerci acum în direcţia opusă: drumul pe care o apucă omenirea trebuie să servească de dovadă a măreţiei sale şi a înrudirii ei cu Dumnezeu. Vai, nici prin aceasta nu se ajunge la nimic! La capătul acestui drum aşteaptă urna funerară a ultimului om şi gropar (cu inscripţia "nihil humani a me alienum puto"*). Orice înălţime ar putea atinge omenirea în evoluţia ei – şi poate că la capăt se va afla chiar mai jos decât la început! –, pentru ea nu există nici o trecere într-o ordine superioară, tot atât de puţin pe cât furnica şi urechelniţa se ridică, la capătul "traiectoriei terestre" a lor, la înrudirea cu Dumnezeu şi la veşnicie. Devenirea târâie după sine existenţa trecută: de ce s-ar face o excepţie în acest spectacol veşnic pentru vreo steluţă oarecare şi, încă o dată, pentru o specie minusculă de pe ea! Gata cu asemenea sentimentalisme!

**În lat. în text: "socot că nimic din ce este omenesc nu mi-e străin" (Terenţiu, Heaut., 1.25) (n.t.).*

50

Credința în beție. – Oamenii clipelor sublime şi extatice, care, de obicei, se simt nenorociți şi neconsolați, de dragul contrastului şi din pricina uzurii excesive a energiilor lor nervoase, consideră clipele respective drept eul lor autentic, “sinea” lor, iar nenorocirea şi neconsolarea drept efect al acelui “din afara lor”; şi de aceea se gândesc cu sentimente răzbunătoare la anturajul lor, la epoca lor, la toată lumea lor. Chercheleala trece pentru ei drept adevărata viață, drept sinele autentic: în toate celelalte văd adversarii şi zădărnicitorii buimăcelii, chiar dacă aceasta este de natură spirituală, morală, religioasă ori artistică. Acestor bețivani visători le datorează omenirea multe rele: căci ei sunt semănătorii nesățioşi ai buruienii nemulțumirii de sine şi de semenii lor, ai disprețului față de epocă şi față de lume şi mai cu seamă ai oboselii de lume. Poate că un întreg infern de criminali n-ar putea avea, la cea mai mare distanță, această influență copleşitoare, distrugătoare de pământ şi de aer, sinistră, precum acea mică şi nobilă comunitate de neînfrânați, de fantaşti, de țâcniți, de genii care nu se pot stăpâni şi găsesc în sine orice plăcere posibilă abia atunci când se pierd complet: în timp ce criminalul dă foarte des încă o dovadă de excelentă stăpânire de sine, abnegație şi înțelepciune şi menține treze aceste însuşiri la cei ce se tem de el. Datorită lui, cerul devine poate amenințător şi posomorât deasupra vieții, dar aerul rămâne întremător şi tare. – Pe lângă toate acestea, acei visători răspândesc din toate puterile lor credința în beție ca în adevărata viață din viață: o credință cumplită! Aşa cum sălbaticii sunt astăzi repede perverțiți prin “rachiu”* şi duşi la pieire, tot aşa omenirea, în general, a fost pervertită încet şi temeinic de rachiurile spirituale ale unor sentimente îmbătătoare şi de cei ce au menținut vie pofta de ele: poate şi ea va pieri din această cauză.

51

Aşa cum încă suntem! – “Să fim îngăduitori față de marii oameni cu un singur ochi!” – a spus Stuart Mill: ca şi când ar fi nevoie să ni se pretindă îngăduință acolo unde suntem obişnuiți să le datorăm credință şi aproape adorație! Eu spun: să fim îngăduitori față de oamenii, mari şi mici, cu doi ochi, – căci, aşa cum suntem, nu ne vom ridica totuşi mai sus de îngăduință!

---

*Feuerwasser *(“apă de foc”) (n.t.)*

52

Unde sunt noii medici ai sufletului? – Mijloacele de alinare au fost cele prin care viaţa a început să dobândească acel caracter fundamental dureros în care credem azi; cea mai mare boală a oamenilor a luat naştere din combaterea bolilor lor, iar leacurile aparente au produs pentru multă vreme lucruri mai rele decât cele ce urma să fie înlăturate cu ajutorul lor. Din necunoaştere, considerai mijloacele eficiente pentru moment, anestezice şi ameţitoare, aşa-zisele alinări, drept puterile curative propriu-zise, ba nici măcar nu băgai de seamă că adeseori plăteai aceste uşurări imediate cu agravarea generală şi profundă a suferinţei, că bolnavii aveau de suferit de pe urma efectelor ulterioare ale ameţelii, mai târziu de pe urma privării de ameţeală, iar şi mai târziu de pe urma unui apăsător sentiment general de nelinişte, tremurat nervos şi nesănătate. Dacă te îmbolnăveai până la un anumit grad, nu-ţi mai reveneai, – de asta aveau grijă medicii sufletului, cei legitimaţi şi adoraţi de toată lumea. – Se spune despre Schopenhauer, şi pe bună dreptate, că a ajuns odată să ia din nou în serios suferinţele omenirii: unde-i acela care ajunge odată să ia în serios şi antidoturile acestor suferinţe şi să ţintuiască la stâlpul infamiei nemaipomenita şarlatanie prin care, sub cele mai strălucite nume, omenirea este obişnuită şi azi să-şi trateze bolile psihice?

53

Abuzând de cei conştiincioşi. – Conştiincioşii, iar *nu* cei lipsiţi de conştiinţă au fost aceia care au avut de suferit aşa de cumplit subt presiunea predicilor de pocăinţă şi a spaimelor de infern, mai ales dacă erau totodată oameni cu fantezie. Aşadar, viaţa le-a fost cel mai mult adumbrită tocmai acelora care aveau nevoie de seninătate şi de imagini plăcute – nu numai în vederea propriei reculegeri şi a vindecării de ei înşişi, ci ca omenirea să se poată astfel bucura de ei şi să-şi însuşească o rază din frumuseţea lor. O, câtă inutilă cruzime şi chinuire bestială a provenit din acele religii care au inventat păcatul! Şi de la oamenii care au vrut să obţină prin el plăcerea supremă a puterii lor!

54

Gândurile despre boală! – Să potoleşti fantezia bolnavului încât, cel puţin, să nu aibă de suferit, ca până acum, *mai mult* de gândurile sale despre propria boală decât de boala însăşi, – cred că e ceva! Şi nu-i puţin! Înţelegeţi acum misiunea noastră?

55

“Drumurile”. – Pretinsele “drumuri mai scurte” au expus mereu omenirea la mare pericol; ea-şi părăseşte mereu drumul la vestea îmbucurătoare că s-a găsit un astfel de drum mai scurt – şi-şi pierde drumul.

56

Apostatul spiritului liber. – Cine oare menifestă antipatie faţă de oamenii pioşi, fermi în credinţa lor? Dimpotrivă, nu ne uităm oare la ei cu secretă consideraţie şi nu ne bucurăm de ei, cu un regret profund că aceşti oameni excelenţi nu ne împărtăşesc sentimentele? Dar de unde vine acea adâncă şi neaşteptată aversiune fără motive faţă de cel ce avea cândva toată libertatea spiritului şi a sfârşit prin a deveni “credincios”? Dacă ne gândim bine la asta, e ca şi când am fi avut o viziune scabroasă pe care a trebuit s-o ştergem repede din suflet! Nu i-am întoarce oare spatele celui mai onorabil om, dacă ne-ar deveni suspect în această privinţă? Şi aceasta nu dintr-o dezaprobare morală, ci dintr-o subită greaţă şi oroare! De unde această acuitate a sensibilităţii? Poate că unul sau altul ne va da de înţeles că, în fond, noi nu suntem pe deplin siguri de noi înşine? Că ne-am sădit din timp în jurul nostru garduri vii din cel mai ascuţit dispreţ, pentru ca, în momentul hotărâtor, când bătrâneţea ne face slabi şi uituci, să nu putem sări peste propriul nostru dispreţ? – Sincer: această presupunere este greşită, iar cel ce o face nu ştie nimic din ceea ce mişcă şi defineşte spiritul liber: cât de puţin vrednică de dispreţ în sine îi apare acestuia schimbarea opiniilor sale! Din contră, cât de mult stimează el în capacitatea de a-şi schimba opiniile o rară şi înaltă distincţie, mai ales când ea ajunge până la bătrâneţe! Iar ambiţia sa (şi nu laşitatea sa) înhaţă chiar fructele oprite ale lui spernere se sperni* şi ale lui spernere se ipsum**: necum să aibă faţă de aceasta frica vanitosului şi a indolentului! Pe lângă toate acestea, teoria despre nevinovăţia tuturor opiniilor are pentru el o valoare la fel de sigură ca teoria despre nevinovăţia tuturor actelor: cum ar putea să devină judecător şi călău în faţa apostatului libertăţii spirituale? Vederea acestuia mai degrabă îl impresionează, aşa cum îl impresionează pe medic vederea unui bolnav respingător: repulsia fizică faţă de ceea ce este fungos, muiat, eruptiv, purulent învinge o clipă raţiunea şi voinţa de a ajuta. Tot aşa, buna noastră

*În lat. în text; v.MA I 137 (n.t)
**În lat. în text; v. Note şi comentarii

intenție este înfrântă de ideea monstruoasei *rele-credințe* care trebuie să fi dominat în apostatul spiritului liber: de ideea unei degenerescențe generale şi extensive până în osatura caracterului. –

57

5 *Altă teamă, altă siguranță.* – Creştinismul anexase vieții o *primejdie* absolut nouă şi nelimitată, iar prin aceasta crease şi siguranțe, plăceri, recreări şi aprecieri absolut noi ale tuturor lucrurilor. Această primejdie o neagă secolul nostru, şi încă având cugetul curat: şi totuşi el continuă să târască după sine vechile deprinderi ale siguranței
10 creştine, ale plăcerii, ale recreării, ale aprecierii creştine! Şi până în miezul celor mai nobile arte şi filozofii ale sale! Cât de istovite şi de uzate, cât de nevolnice şi de stângace, cât de samavolnic fanatice şi, în primul rând: cât de nesigure trebuie să arate toate acestea acum, când s-a pierdut acel cumplit contrast al acestora, omniprezenta *teamă* a creştinului pentru
15 *veşnica* lui mântuire!

58

Creştinismul şi afectele. – Din creştinism poate să răzbată la urechea noastră şi un mare protest popular împotriva filozofiei: rațiunea bătrânilor înțelepți nu le recomandase oamenilor afectele, creştinismul vrea
20 să le *restituie* acestora. În acest scop, el îi contestă virtuții, aşa cum era ea înțeleasă de filozofi, – ca victorie a rațiunii asupra afectului –, orice valoare morală, condamnă în general raționalitatea şi desfide afectele să se manifeste cu vigoarea şi în splendoarea lor extremă: ca *iubire* a lui Dumnezeu, ca *teamă* de Dumnezeu, *credință* fanatică în Dumnezeu,
25 ca *nădejdea* cea mai oarbă pusă în Dumnezeu.

59

Eroarea ca înviorare. – Orice-am zice: creştinismul a vrut să elibereze oamenii de povara exigențelor morale, socotind că le arată o *cale mai scurtă spre desăvârşire*: întocmai cum unii filozofi
30 îşi închipuiau că se pot debarasa de anevoioasa şi lunga dialectică şi de strângerea de fapte riguros verificate şi indicau o “cale regală spre adevăr”. În ambele cazuri era o eroare, – dar totuşi o mare înviorare pentru cei extenuați şi disperați din deşert.

60

35 *Orice spirit sfârşeşte prin a deveni în mod fizic vizibil.* – Creştinismul a înghițit în sine spiritul complet al nenumăraților

oameni bucuroşi de supunere, al tuturor acelor entuziaşti, fini sau neciopliţi, ai umilirii şi ai adoraţiei, a devenit prin aceasta, dintr-o grosolănie rustică – de care ne aminteşte puternic, de pildă, cea mai veche imagine a apostolului Petru –, o religie foarte *spirituală*, cu mii de cute, de gânduri ascunse şi de eschivări pe obraz; i-a fost învăţătură de minte omenirii europene şi a dezmorţit-o nu doar din punct de vedere teologic. În acest spirit şi în alianţă cu puterea şi foarte des cu cea mai profundă convingere şi onestitate a dăruirii, el a *dăltuit* poate cele mai rafinate figuri ale societăţii omeneşti care au existat până acum: figurile clerului catolic mai înalt şi foarte înalt, mai cu seamă dacă acestea se trăgeau dintr-un neam nobil şi aduceau din capul locului eleganţa înnăscută a gesturilor, ochi poruncitori şi mâini şi picioare frumoase. Aici atinge chipul omenesc acea spiritualizare care este generată de refluxul şi fluxul constant al celor două feluri de fericire (sentimentul puterii şi sentimentul supunerii), după ce un mod de viaţă inventat a îmblânzit animalul din om; aici, o activitate care constă în binecuvântare, în iertarea păcatelor şi în reprezentarea divinităţii menţine în permanenţă treaz în suflet, *ba chiar şi în trup*, sentimentul unei misiuni supraomeneşti; aici domină acel dispreţ distins faţă de fragilitatea trupurilor şi faţă de binefacerile fericirii, aşa cum le este propriu soldaţilor înnăscuţi; supunându-te, ai *mândria* ta, ceea ce constituie semnul distinctiv al tuturor aristocraţilor; în groaznica imposibilitate a sarcinii tale ai scuza şi idealitatea ta. Puternica frumuseţe şi fineţe a capilor bisericii a fost întotdeauna pentru popor dovada *adevărului* bisericii; o brutalizare temporară a clerului (ca pe vremea lui Luther) a adus întotdeauna cu sine credinţa în contrariu. – Iar *acest* rezultat al frumuseţii şi al fineţii omeneşti în armonia figurii, a spiritului şi a misiunii se va înmormânta şi el o dată cu sfârşitul religiilor? Şi nimic mai înalt nu se va putea atinge sau măcar imagina?

61

Sacrificiul de care este nevoie. – Oamenii aceştia serioşi, capabili, respectabili, profund simţitori, care şi astăzi sunt creştini din inimă: sunt datori faţă de ei înşişi să trăiască odată, de probă şi mai multă vreme, fără creştinism, sunt datori faţă de *credinţa lor* să-şi impună odată, în felul acesta, o şedere “în pustiu”, – numai ca să-şi câştige dreptul de a se pronunţa în problema necesităţii creştinismului. Deocamdată, ei stau lipiţi de glia lor şi hulesc, din această perspectivă, lumea ce se înalţă dincolo de glie: da, sunt răi şi înverşunaţi când cineva le dă de înţeles că dincolo de bulgărele lor de pământ continuă, fără îndoială, să se întindă toată, toată lumea! iar creştinismul, în ansamblul său, nu-i,

fără îndoială, decât un ungher! Nu, mărturia voastră nu cântăreşte nimic mai înainte ca voi să fi trăit ani de-a rândul fără creştinism, cu o sinceră ardoare de a stărui în contrariul creştinismului: mai înainte ca voi să vă fi îndepărtat mult, mult de el. Dacă nu nostalgia vă mână înapoi, ci judecata pe temeiul unei comparaţii riguroase, atunci întoarcerea voastră acasă înseamnă ceva! – Oamenii din viitor aşa o vor face odată cu toate evaluările trecutului; trebuie să le trăieşti de bunăvoie încă o dată, la fel contrariul lor, – pentru a avea dreptul, în sfârşit, să le treci prin sită.

62

Despre originea religiilor. – Cum îşi poate cineva percepe drept revelaţie propria părere despre lucruri? Iată problema genezei religiilor: de fiecare dată a existat un om în care a fost posibil acel proces. Cu condiţia ca el să fi crezut dinainte în revelaţii. Şi, într-o zi, ajunge pe neaşteptate la noul său gând, iar beatitudinea pe care o provoacă o mare ipoteză proprie îmbrăţişând lumea şi existenţa îi răsare cu atâta forţă în conştiinţă, încât nu îndrăzneşte să se simtă creatorul unei astfel de euforii şi-i atribuie dumnezeului său cauza acesteia şi, pe de altă parte, cauza cauzei acelui gând nou: ca revelaţie divină. Cum să poată fi un om autorul unei fericiri aşa de mari! – sună îndoiala sa pesimistă. Aici mai acţionează acum şi alte pârghii: de pildă, îţi întăreşti o opinie în propriii ochi prin faptul că o percepi ca revelaţie, ştergi astfel ipoteticul, o sustragi criticii, chiar îndoielii, îi conferi sacralitate. În felul acesta, de fapt, te cobori pe tine însuţi la rangul de organ, dar gândul nostru sfârşeşte prin a învinge ca gând al lui Dumnezeu, – sentimentul acesta de a rămâne până la urmă învingător prevalează asupra respectivului simţământ de înjosire. Şi un alt sentiment joacă în planul al doilea: dacă produsul tău se ridică mai presus de tine însuţi şi, aparent, face abstracţie de propria valoare, există totuşi în acest caz o jubilaţie a dragostei paterne şi a mândriei paterne care compensează totul şi face mai mult decât compensează.

63

Ura faţă de aproape. – Admiţând că l-am percepe pe celălalt aşa cum se percepe al însuşi – ceea ce Schopenhauer numeşte simpatie* şi mai exact s-ar chema em-patie**, empatibilitate*** –, ar trebui să-l urâm,

*Mitleid *(în sensul primar al lat. sympathia "afinitate") (n.t.)*
**Ein-Leid
***Einleidigkeit

dacă, asemeni lui Pascal, se consideră pe sine însuşi vrednic de ură. Şi aşa simţea, desigur, şi Pascal faţă de oameni în ansamblu, şi tot aşa vechiul creştinism, care, pe vremea lui Nero, era "învinovăţit" de odium generis humani*, după cum relatează Tacit.

64

Cei ce disperă. – Creştinismul are un fler de vânător faţă de toţi cei ce pot fi aduşi, în genere, la disperare într-un fel sau altul, – doar o elită a omenirii este capabilă de disperare. El se află mereu pe urmele lor, mereu îi pândeşte. Pascal a încercat să vadă dacă n-ar putea fi adus oricine la disperare cu ajutorul celei mai tăioase cunoaşteri; – tentativa a eşuat, spre a doua lui disperare.

65

Brahmanisul şi creştinismul. – Există nişte reţete pentru sentimentul puterii, o dată, pentru cei ce se pot stăpâni pe ei înşişi şi cărora, prin aceasta, le este deja familiar sentimentul puterii: apoi, pentru cei cărora tocmai acesta le lipseşte. De oamenii din prima categorie s-a îngrijit brahmanismul, de oamenii din a doua categorie, creştinismul.

66

Capacitate vizionară. – De-a lungul întregului ev mediu trecea drept veritabilă şi hotărâtoare caracteristică a umanităţii supreme: faptul că eşti capabil de viziune – adică de o profundă tulburare mentală! Şi, în definitiv, preceptele medievale ale tuturor naturilor superioare (ale religioşilor**) nu urmăresc decât să-l facă pe om *capabil* de viziune! Nu-i de mirare că epoca noastră este încă inundată de o supraestimare a persoanelor semidemente, fanteziste, fanatice, aşa-numite geniale; "au văzut lucruri pe care alţii nu le văd" – desigur! şi aceasta ar trebui să ne facă precauţi faţă de ele, iar nu încrezători!

67

Preţul credincioşilor. – Cel ce pune pe faptul de a fi crezut un asemenea preţ, încât garantează cerul în schimbul acestei credinţe, şi încă oricui, fie el chiar un tâlhar de pe cruce, – acela trebuie să fi suferit de o cumplită îndoială şi să fi cunoscut toate felurile de răstignire: altminteri nu şi-ar cumpăra atât de scump credincioşii.

**În lat. în text: "ură faţă de neamul omenesc" (Annales XV, 44) (n.t.).*

***În lat. în text:* religiosi *(n.t.).*

68

Primul creştin. – Toată lumea continuă să creadă în scriitoria "sfântului duh" sau să se afle sub efectul acestei credinţe: dacă deschidem Biblia, o facem pentru a ne "întări", pentru a găsi în mizeria noastră personală, mare sau mică, un indiciu de consolare, – pe scurt, ne recunoaştem şi ne înţelegem printre rânduri. Că în ea este descrisă şi istoria unuia dintre sufletele cele mai ambiţioase şi mai penetrante şi a unei minţi pe cât de superstiţioase, pe atât de dezgheţate, istoria apostolului Pavel, – cine ştie lucrul acesta, cu excepţia câtorva învăţaţi? Fără această curioasă istorie însă, fără confuziile şi răvăşirile unei asemenea minţi, n-ar exista creştinătate; abia dacă am fi aflat despre o mică sectă evreiască, al cărei învăţător a murit pe cruce. Fireşte: dacă am fi înţeles tocmai această istorie la timpul potrivit, dacă am fi citit, dacă am fi *citit cu adevărat* – n-a existat un asemenea cititor vreme de un mileniu şi jumătate –, scrierile lui Pavel nu ca revelaţii ale "sfântului duh", ci cu un duh propriu, cinstit şi liber, şi fără a ne gândi concomitent la toată mizeria noastră personală, atunci de mult s-ar fi terminat şi cu creştinismul: paginile acestui Pascal evreu dezvăluie originea creştinismului la fel de clar precum paginile francezului Pascal îi dezvăluie destinul şi cauza din care va pieri. Că nava creştinismului a azvârlit peste bord o bună parte a balastului iudaic, că s-a dus şi s-a putut duce printre păgâni, – lucrul acesta este dependent de povestea acestui singur om, a unui om foarte chinuit, vrednic de toată compătimirea, extrem de dezagreabil pentru alţii şi pentru sine însuşi. El a suferit de o idee fixă sau, mai limpede: de o *problemă fixă*, mereu prezentă, niciodată potolindu-se: cum stau lucrurile cu *legea* iudaică? şi, mai exact, cu *împlinirea acestei legi*? În tinereţea sa voise să-şi dea satisfacţie lui însuşi, nesăţios de acest suprem semn distinctiv pe care evreii au fost în stare să-l imagineze, – acest popor care a împins fantezia grandorii morale mai departe decât oricare alt popor şi singurul căruia i-a izbutit crearea unui dumnezeu sfânt, alături de ideea păcatului ca atentat la această sfinţenie. Pavel devenise totodată apărătorul fanatic şi garda de onoare a acestui dumnezeu şi a legii sale, fiind neîncetat în luptă şi la pândă, vânându-i pe cei ce încalcă şi se îndoiesc de lege, dur şi necruţător faţă de ei şi înclinat spre pedeapsa extremă. Şi iată-l aflând din proprie experienţă că – înfierbântat, senzual, melancolic, diabolic în ura lui, cum era – nici el nu *poate* împlini legea, ba chiar, ceea ce i se părea cel mai ciudat: că excesiva sa dorinţă de a domina era în permanenţă aţâţată să încalce legea şi că *trebuia* să-i cedeze acestui imbold. E oare cu adevărat "carnalitatea" aceea care l-a făcut mereu şi mereu să

încalce legea? Iar nu cumva, în spatele ei, după cum bănuia el mai târziu, legea însăşi e aceea care *trebuie* să se dovedească întruna imposibil de împlinit şi ispiteşte cu un farmec irezistibil la asemenea încălcare? Dar pe vremea aceea el n-avea încă această portiţă de scăpare. Multe îl apăsau pe conştiinţă – face aluzie la vrăjmăşie, omor, vrăjitorie, iconolatrie, desfrâu, beţie şi poftă de orgii – şi cu câtă osârdie n-a căutat să-şi uşureze iar şi această conştiinţă şi, mai mult chiar, să-şi înfrâneze dorinţa de a domina, prin fanatismul extrem al venerării şi al apărării legii: erau clipe în care îşi spunea ‹:›* “Totul e zadarnic! de tortura legii neîmplinite nu poţi scăpa.” Într-un mod asemănător trebuie să fi simţit Luther atunci când a vrut să devină în mănăstirea sa omul desăvârşit al idealului religios: şi asemănător lui Luther, care a început într-o zi să urască idealul religios şi pe papa şi sfinţii şi-ntreaga popime, cu o adevărată ură de moarte, cu cât mai puţin şi-o putea mărturisi, – într-un mod asemănător i s-a întâmplat lui Pavel. Legea era crucea pe care se simţea pironit: cât a urât-o! câtă pică nu i-a purtat! cât n-a scotocit să găsească un mijloc de-a o *distruge*, – nici vorbă s-o mai împlinească el însuşi! Şi, în sfârşit, l-a străfulgerat gândul salvator, dimpreună cu o viziune, aşa cum nici nu se putea altfel petrece în cazul acestui epileptic: lui, furiosul zelator al legii, care era lăuntric obosit de moarte de aceasta, i-a apărut pe o uliţă dosnică acel Cristos, cu strălucirea lui Dumnezeu pe chip, şi Pavel auzii vorbele: “Pentru ce *mă* prigoneşti?” Lucrul esenţial care s-a întâmplat este însă acesta: *mintea* i s-a luminat dintr-o dată; “este *absurd*, îşi zisese, să-l prigoneşti tocmai pe acest Cristos! Aici este, fără îndoială, portiţa de scăpare, aici este, fără îndoială, răzbunarea desăvârşită, aici, şi nicăieri altundeva, îl am şi-l ţin captiv, fără îndoială, pe *distrugătorul legii*!” Bolnavul de cel mai căznit orgoliu se simte dintr-o lovitură restabilit, disperarea morală este ca şi spulberată, căci morala este spulberată, nimicită, – adică *împlinită*, acolo pe cruce! Până acum, *moartea* aceea infamă trecuse pentru el drept argument principal împotriva “mesianităţii” de care vorbeau adepţii noii învăţături: dar dacă era *necesară* pentru *abrogarea* legii? Consecinţele uriaşe ale acestei idei, ale acestei dezlegări a enigmei se învolbură înaintea privirii sale, el devine dintr-o dată cel mai fericit om, – destinul evreilor, nu, al tuturor oamenilor i se pare legat de această idee, de această secundă a iluminării sale neaşteptate, el deţine gândul gândurilor, cheia cheilor, lumina luminilor; de acum încolo, istoria se învârteşte în jurul lui însuşi! Căci el este din clipa aceasta propovăduitorul *distrugerii legii*! A fi mort

---

* *Întregirea noastră (n.t.).*

pentru rău – înseamnă a fi mort şi pentru lege; a fi în carne – înseamnă a fi şi în lege! Devenit una cu Cristos – înseamnă devenit o dată cu el şi distrugătorul legii; mort o dată cu el – înseamnă mort şi pentru lege! Chiar dacă ar mai fi cu putinţă să păcătuieşti, n-ai mai face-o totuşi împotriva legii, "eu sunt în afara ei". "Dacă aş vrea acum să primesc iarăşi legea şi să mă supun ei, aş face din Cristos complice la păcat"; căci legea era făcută ca să fii nelegiuit, favoriza mereu păcatul, precum o umoare acidă boala; Dumnezeu n-ar fi putut decide niciodată moartea lui Cristos, dacă fără această moarte ar fi fost posibilă în general o împlinire a legii; astăzi nu numai orice vină este absolvită, ci vina în sine este nimicită; astăzi legea este moartă, astăzi carnalitatea în care ea sălăşluieşte este moartă – sau măcar într-o continuă mortificaţie, oarecum putrezind. Încă puţin în sânul acestei putrefacţii! – iată soarta creştinului înainte ca el, devenind una cu Cristos, să învie o dată cu Cristos, să ia parte la măreţia divină o dată cu Cristos şi să devină "fiul lui Dumnezeu", asemenea lui Cristos. – Cu aceasta, beţia lui Pavel atinge culmea ei, şi tot aşa îndrăzneala sufletului său, – o dată cu gândul identificării, orice ruşine, orice subordonare, orice limită este înlăturată, iar voinţa nestăpânită a setei de putere se revelează ca o savurare anticipativă a splendorilor *divine*. – Acesta este *primul creştin*, inventatorul creştinătăţii! Până la el nu existau decât nişte sectanţi evrei. –

69

Inimitabil. – Există o teribilă încordare şi putere de încordare *între* invidie şi prietenie, între dispreţul de sine şi mândrie: în prima trăia grecul, în a doua, creştinul.

70

La ce foloseşte un intelect rudimentar. – Biserica creştină este o enciclopedie de culte şi concepţii primitive de cele mai diverse provenienţe şi, de aceea, atât de aptă pentru misionarism: ea putea odinioară, şi poate şi astăzi, să ajungă acolo unde vrea, găsea şi găseşte ceva similar la care să se poată adapta şi căruia să-i poată atribui treptat sensul ei. Nu ceea ce este creştin în ea, ci ceea ce este universal păgân în *uzanţele* ei este temeiul răspândirii acestei religii mondiale; ideile ei, care-şi au rădăcinile deopotrivă în iudaism şi în elenism, au ştiut din capul locului să se ridice peste particularităţile şi subtilităţile naţionale şi de rasă, ca şi peste prejudecăţi. Oricât am admira *forţa* aceasta de a face să crească laolaltă lucruri dintre cele mai diferite: să nu uităm însă nici trăsătura

abjectă a acestei forțe, – rudimentaritatea şi suficiența uimitoare a intelectului său în vremea constituirii bisericii, încât să se mulțumească astfel cu *orice hrană* şi să mistuie la contraste ca la pietricele.

71

Răzbunarea creştină pe Roma. – Nimic nu oboseşte poate într-atât ca spectacolul unui învingător permanent, – de-a lungul a două sute de ani, lumea văzuse Roma supunându-şi un popor după altul, cercul era închis, orice viitor părea pe sfârşite, toate lucrurile erau rânduite în vederea unei stări veşnice, – da, când imperiul *construia*, se construia cu gândul ascuns al lui “aere perennius”*; – noi, cei care nu cunoaştem decât “melancolia ruinelor”, cu greu putem înțelege acea *melancolie* cu totul diferită a *construcțiilor veşnice*, de care trebuia să încerci a scăpa cum puteai, – bunăoară, cu uşurința lui Horațiu. Alții căutau alte mijloace de consolare împotriva oboselii vecine cu disperarea, împotriva conştiinței ucigătoare că toate frământările minții şi ale inimii rămân de-aici încolo fără speranță, că peste tot tronează marele păianjen, că el va suge neîndurător tot sângele de oriunde ar mai țâşni. – Această seculară ură mută față de Roma a spectatorilor obosiți, în măsura în care nu domina decât Roma, s-a descărcat în cele din urmă în *creştinism*, cuprinzând într-un singur sentiment Roma, “lumea” şi “păcatul”: te răzbunai pe ea imaginându-ți foarte apropiata pieire bruscă a lumii: te răzbunai pe ea reprezentându-ți iarăşi un viitor – Roma ştiuse să-şi facă din toate *propria* preistorie şi *propriul* prezent – şi un viitor în comparație cu care Roma nu mai apărea ca lucrul cel mai important; te răzbunai pe ea visând la *judecata* de pe urmă, – iar evreul răstignit, ca simbol al mântuirii, era cea mai cruntă batjocorire a impozanților pretori romani din provincie, căci ei apăreau acum ca simboluri ale pierzaniei şi ale “lumii” coapte pentru pieire. –

72

Perioada “de după moarte”. – Creştinismul a găsit reprezentarea pedepselor iadului în tot imperiul roman: pe ea au zăcut numeroasele misterii cu o deosebită satisfacție, ca pe cel mai fecund ou al puterii lor. Epicur crezuse că nu face pentru semenii săi nimic mai măreț decât să smulgă din rădăcini *această* credință: triumful ei, ale cărui reverberații se aud cel mai frumos din gura sumbrului şi totuşi luminatului discipol al docrinei sale, romanul Lucrețiu, a venit prea devreme, –

*În lat. în text; cf. nota la MA I, 22 (n.t.).

creştinismul a luat subt protecţia lui specială credinţa deja ofilită în ororile subterane, şi a procedat inteligent! Cum ar fi putut, fără această lovitură îndrăzneaţă în plin păgânism, să repurteze victoria asupra popularităţii cultelor lui Mitra şi Isis! Astfel i-a atras de partea sa pe fricoşi, – cei mai puternici adepţi ai unei noi credinţe! Evreii, un popor care ţinea şi ţine la viaţă, asemenea grecilor şi mai mult decât grecii, cultivaseră puţin acele reprezentări: moartea definitivă, ca pedepsire a păcătosului, şi faptul de a nu reînvia niciodată, ca extremă ameninţare, – aceasta acţiona deja destul de puternic asupra acestor oameni ciudaţi care nu voiau să se descotorosească de trupul lor, ci sperau ca, prin egipţianismul lor rafinat, să-l salveze pe vecie. (Un martir evreu, despre care se poate citi în cartea a doua a Macabeilor, nu se gândeşte să renunţe la măruntaiele sale smulse: la înviere vrea să le *aibă*, – aşa este evreieşte!) De primii creştini, gândul chinurilor veşnice era foarte departe, ei sperau să fie *izbăviţi* “de moarte” şi aşteptau din zi în zi o transformare, iar nu o stingere din viaţă. (Cât de bizar trebuie să fi acţionat printre aceşti oameni în aşteptare primul deces! Cum se vor fi amestecat atunci uimirea, jubilarea, îndoiala, ruşinea, ardoarea! – cu adevărat un subiect pentru mari artişti!) Pavel n-a ştiut să spună nimic mai bun pe seama mântuitorului său decât că acesta a *deschis* pentru fiecare calea spre nemurire, – el nu crede încă în învierea celor nemântuiţi, ba, ca urmare a doctrinei sale despre legea care nu poate fi împlinită şi despre moarte ca efect al păcatului, bănuieşte că, în fond, nimeni (sau foarte puţini, şi atunci din milă şi fără vreun merit) n-a devenit până în acel moment nemuritor; abia acum *ar începe* nemurirea să-şi deschidă porţile, – şi, în sfârşit, şi pentru ea ar fi foarte puţini aleşi: aşa după cum orgoliul celui ales nu poate uita să adauge. – În altă parte, acolo unde instinctul vieţii nu era aşa de puternic ca printre evrei şi creştinii evrei, iar perspectiva nemuririi nu apărea, fără multă vorbă, mai valoroasă decât perspectiva unei morţi definitive, acel adaos păgân şi totuşi nici pe de-a-ntregul neevreiesc cu privire la iad a ajuns un instrument bine venit în mâna misionarilor: lua naştere noua doctrină, că şi păcătosul şi nemântuitul sunt nemuritori, doctrina despre osânditul pe veci, iar ea era mai puternică decât ideea, care de acum încolo pălea total, despre *moartea definitivă*. Numai *ştiinţa* a trebuit s-o recucerească, şi aceasta în timp ce respingea deopotrivă orice altă reprezentare despre moarte şi orice viaţă de dincolo. Am devenit mai săraci cu un singur interes: perioada “de după moarte” nu ne mai interesează deloc! – o imensă binefacere, care este încă prea recentă pentru a fi resimţită ca atare în toată dimensiunea ei. – Şi din nou triumfă Epicur!

73

Pentru “adevăr”! – “Pentru adevărul creştinismului pleda viaţa virtuoasă a creştinilor, statornicia lor în suferinţă, credinţa fermă şi, înainte de toate, răspândirea şi creşterea lui în ciuda tuturor vicisitudinilor”, – aşa mai vorbiţi şi astăzi! De ţi-e mai mare mila! Aşa că mai bine învăţaţi că toate acestea nu pledează nici pentru şi nici împotriva adevărului, că adevărul se demonstrează altfel decât veridicitatea şi că ultima nu este nicidecum un argument pentru primul!

74

Gând creştin ascuns. – Să nu fi fost oare acesta cel mai obişnuit gând ascuns al creştinului din primele veacuri: “Mai bine să te *convingi* de vinovăţia decât de nevinovăţia ta, căci n-ai cum să ştii ce intenţii are un judecător aşa de *puternic*, – dar trebuie să *te temi* de speranţa lui de a da numai peste oameni conştienţi de vina lor! În marea lui putere, el va ierta un vinovat mai uşor decât va recunoaşte că cineva are dreptate în faţa lui.” – Aşa simţeau oamenii sărmani din provincie înaintea pretorului roman: “E prea mândru ca să ne permitem să fim nevinovaţi”, – cum să nu se fi redeşteptat tocmai acest sentiment în reprezentarea creştină a judecătorului suprem!

75

Nici european, nici nobil. – E ceva oriental şi ceva feminin în creştinism: aceasta se trădează din cugetarea ‹:›* “Pe cine Domnul iubeşte, îl pedepseşte”; căci femeile din Orient consideră pedepsele corporale şi izolarea straşnică a persoanei lor faţă de lume drept un semn de iubire a soţului lor şi se plâng dacă aceste semne lipsesc.

76

A gândi rău înseamnă a face rău. – Pasiunile devin rele şi perfide dacă sunt privite cu răutate şi cu perfidie. În felul acesta a reuşit creştinismul să creeze din Eros şi Afrodita – mari puteri capabile de a fi idealizate – nişte iezme şi năluci infernale, prin chinurile pe care le făcea să se nască în conştiinţa credincioşilor la orice tulburare sexuală. Nu-i oare oribil să faci din nişte senzaţii necesare şi periodice un izvor de abjecţie lăuntrică şi astfel să vrei să faci necesară şi periodică abjecţia lăuntrică *în cazul fiecărui om*? Pe deasupra, ea continuă să

**Întregirea noastră (n.t.).*

rămână o abjecție ținută în secret şi, prin aceasta, mai adânc înrădăcinată: căci nu toți au curajul lui Shakespeare de a-şi mărturisi în acest punct posomorârea de sorginte creştină, aşa cum a făcut-o el în sonetele sale. – Trebuie oare să se cheme tot r ă u ceva împotriva căruia ai de luptat, 5 ceva ce ai de ținut în nişte limite sau, eventual, de scos complet din cap? Nu este oare tipic sufletelor d e r â n d să-şi imagineze întotdeauna r ă u u n d u ş m a n ? Şi poți numi Eros un duşman? În sine, senzațiile sexuale au în comun cu sentimentele de compătimire şi de adorație faptul că un om, prin plăcerea lui, face bine unui alt om, – natura nu înscenează prea 10 des acte caritabile de genul acesta! Şi tocmai un astfel de act să-l denigrezi şi să-l zădărniceşti cu ajutorul conştiinței vinovate! Să asociezi procrearea omului cu conştiința vinovată! – Până la urmă, această diabolizare a lui Eros a reuşit un final de comedie: "diavolul" Eros a devenit încetul cu încetul mai interesant pentru oameni decât toți îngerii şi sfinții, mulțumită şuşotelilor 15 şi secretomaniei bisericii cu privire la toate lucrurile erotice: ea a făcut ca p o v e s t e a g a l a n t ă să devină, până în vremurile noastre, unicul interes real care este comun t u t u r o r cercurilor, – cu o exagerare de neînțeles pentru antichitate, ce va mai fi urmată ulterior şi de hohote de râs. Toată aşa-zisa noastră poezie şi filozofie, de la cea mai mare la cea mai modestă, 20 este marcată, şi mai mult decât marcată, de importanța excesivă cu care povestea galantă apare în ea ca poveste principală: poate că din cauza ei posteritatea va aprecia că pe întreaga moştenire a culturii creştine se aşterne ceva meschin şi descreierat.

77

25 D e s p r e c h i n u r i l e s u f l e t e ş t i . – La nişte chinuri oarecare pe care cineva le provoacă altui trup, oricine scoate azi un țipăt; indignarea față de un om care este capabil de aşa ceva izbucneşte numaidecât; da, noi ne cutremurăm numai la ideea unei torturi care poate fi provocată unui om sau animal şi suferim într-un chip cu totul de nesuportat aflând de o 30 faptă de felul acesta dovedită fără putință de tăgadă. Dar, în privința chinurilor sufleteşti şi a grozăviei de a le provoca, suntem încă foarte departe de a simți cu toții la fel şi fără şovăire. Creştinismul a făcut uz de ele într-o măsură nemaipomenită şi încă predică neîncetat soiul acesta de cazne, ba chiar se plânge absolut inocent de decădere şi nepăsare, dacă surprinde 35 o situație lipsită de asemenea chinuri, – totul cu rezultatul că omenirea se comportă azi în continuare, față de arderea spirituală pe rug, față de caznele spirituale şi instrumentele spirituale de tortură, cu aceeaşi indulgență şi indecizie temătoare ca odinioară față de cruzimea exercitată asupra trupului

omului şi al animalului. Într-adevăr, iadul n-a rămas o vorbă goală: iar spaimelor reale de iad, proaspăt inventate, le-a corespuns şi un soi nou de compasiune, o milă îngrozitoare, apăsătoare, necunoscută epocilor precedente, faţă de asemenea "osândiţi irevocabil la chinurile iadului", aşa cum o arată, bunăoară, musafirul de piatră în faţa lui Don Juan, şi care milă, în veacurile creştine, a făcut lesne şi în repetate rânduri să geamă şi pietrele. Plutarh oferă o imagine sumbră a situaţiei unui superstiţios dinăuntrul păgânismului: această imagine, comparată cu creştinul din evul mediu, care *bănuieşte* că n-o să mai poată scăpa de "chinul veşnic", devine una senină. Lui i se arată vestitori fioroşi: eventual, o barză care ţine un şarpe în plisc şi *pregetă* încă să-l înghită. Sau natura păleşte dintr-o dată ori culori incandescente zboară aproape de pământ. Sau se apropie fantomele rudelor moarte cu chipurile purtând urmele unor cumplite suferinţe. Sau se luminează pereţii întunecaţi din odaia celui ce doarme şi pe ei se arată într-un nor de fum galben instrumente de tortură şi o viermuială de şerpi şi diavoli. Da, ce spaţiu îngrozitor a ştiut creştinismul să facă din pământ prin simplul fapt că a înălţat crucifixul pretutindeni şi, astfel, a desemnat pământul ca locul "unde cel drept este *supus la caznele* morţii"! Iar când violenţa marilor predicatori ai pocăinţei dăduse odată în vileag toată suferinţa tainică a indivizilor, chinurile "odăiţei", când, bunăoară, un Whitefield predicase "precum un muribund muribunzilor", ba plângând în hohote, ba bătând zgomotos din picior, ba pătimaş, pe cele mai categorice şi neaşteptate tonuri, şi fără sfiala de a-şi îndrepta întreaga mânie a atacului asupra unei singure persoane prezente şi de a o exclude într-un mod groaznic din comunitate, – cum să nu fi părut atunci, de fiecare dată, că pământul era gata-gata să se transforme într-adevăr în "pajiştea nenorocirii"! Vedeai în momentul acela mase întregi revărsându-se ca într-un acces de nebunie; mulţi, în spasme de frică, alţii zăceau fără cunoştinţă, nemişcaţi: unii tremurau vehement ori spintecau aerul cu ţipete stridente, persistând ceasuri de-a rândul. Peste tot, un gâfâit ca al oamenilor care-şi trăgeau răsuflarea vitală aproape sugrumată. "Şi, într-adevăr, spune un martor ocular la o asemenea predică, aproape toate sunetele ce ajungeau la urechi erau acelea ale oamenilor *care mor în chinuri amare*." – Să nu uităm niciodată că numai creştinismul a fost acela care a făcut din *patul morţii* un pat de tortură şi că, prin scenele care au fost văzute pe el de atunci, prin accentele de groază care au apărut ca posibile pentru prima oară aici, simţurile şi sângele nenumăraţilor martori au fost otrăvite pentru toată viaţa lor şi a urmaşilor lor! Să ne imaginăm un om paşnic care nu poate uita că a auzit odată asemenea vorbe: "O, veşnicie! O, de n-aş

avea suflet! O, de nu m-aş fi născut! Sunt osândit, osândit, pe veci pierdut. Acum şase zile m-aţi fi putut ajuta. Dar s-a sfârşit. De-acum aparţin diavolului, mă voi duce cu el în iad. Sfărâmaţi-vă, sfărâmaţi-vă, sărmane inimi de piatră! Nu vreţi să vă sfărâmaţi? Ce li se mai poate întâmpla unor
5 inimi de piatră? Sunt osândit eu, ca să fiţi izbăviţi voi! Iată-l! Da, iată-l! Vino, bunule diavol! Vino! " –

78

Justiţia punitivă. – Nefericire şi vinovăţie – aceste două lucruri au fost puse de creştinism într-o singură balanţă: aşa încât, dacă nefericirea
10 consecutivă unei vinovăţii este mare, atunci întotdeauna şi mărimea vinovăţiei înseşi se măsoară a posteriori* şi involuntar potrivit cu ea. Această obişnuinţă însă nu este antică şi de aceea tragedia greacă, în care este vorba, din abundenţă şi totuşi într-un sens atât de diferit, de nefericire şi vinovăţie, face parte din marea familie de eliberatori ai afectului, într-o
15 măsură cum nici anticii nu l-au putut simţi. Ei rămăseseră aşa de inocenţi, încât nu stabiliseră o "relaţie adecvată" între vinovăţie şi nefericire. Vina eroilor lor tragici este oarecum pietricica de care se împiedică şi-şi rup, din această pricină, braţul sau îşi scot un ochi: la care sensibilitatea antică reacţiona: "Na, ar fi trebuit să-şi croiască drum niţel mai cu băgare de
20 seamă şi cu mai puţină înfumurare!" Dar abia creştinismului i-a fost rezervat dreptul să spună: "Iată o gravă nenorocire, iar îndărătul ei trebuie să se ascundă o vină gravă, la fel de gravă, chiar dacă noi încă n-o vedem limpede! Dacă tu, nefericitule, nu simţi astfel, eşti învechit în rele, – vei avea de îndurat necazuri şi mai mari!" – Apoi, în antichitate
25 exista încă nefericire, nefericire pură, nevinovată; abia în creştinism totul devine pedeapsă, pedeapsă binemeritată: el îl face pe cel suferind să sufere şi mai mult în închipuirea sa, încât acesta se simte, la orice restrişte, moralmente repudiabil şi repudiat. Sărmană omenire! – Grecii au un cuvânt propriu pentru indignarea pricinuită de nefericirea altuia: acest afect era inadmisibil
30 printre popoarele creştine şi s-a dezvoltat puţin, şi aşa se face că lor le lipseşte şi numele pentru acest frate mai bărbătesc al compasiunii.

79

O propunere. – Dacă eul nostru, după Pascal şi creştinism, este întotdeauna vrednic de ură, cum am putea măcar concede şi
35 admite că altul l-ar iubi – fie el Dumnezeu sau om! Ar fi împotriva oricărei decenţe să te laşi iubit când ştii foarte bine că nu meriţi decât ură, –

*zurückbemessen wird

spre a nu mai vorbi de alte sentimente repulsive. – “Dar aceasta este chiar împărăția milei.” – Astfel, iubirea voastră față de cel aproape este pentru voi o milă? Compătimirea voastră, o milă? Ei bine, dacă acest lucru este cu putință pentru voi, faceți încă un pas mai departe: iubiți-vă pe voi înşivă din milă, – atunci n-o să mai aveți deloc nevoie de Dumnezeul vostru, iar întreaga dramă a păcatului originar şi a mântuirii se va juca până la capăt în voi înşivă!

80

Creştinul milostiv. – Reversul compătimirii creştine pentru pătimirea aproapelui este profunda suspectare a oricărei bucurii a aproapelui, a bucuriei sale pentru tot ce vrea şi poate.

81

Umanitatea sfântului. – Un sfânt nimerise printre credincioşi şi nu le mai putea tolera ura consecventă față de păcat. În cele din urmă spuse: “Dumnezeu a creat toate lucrurile, afară de păcat: ce-i de mirare că n-are pic de bunăvoință pentru el? – Dar omul a creat păcatul – şi ar trebui să-şi repudieze acest unic copil numai fiindcă el îi displace lui Dumnezeu, bunicul păcatului? Este uman aşa ceva? Toată cinstea celui ce i se cuvine cinste! – dar inima şi datoria ar trebui totuşi să pledeze în primul rând pentru copil – şi abia în al doilea rând pentru onoarea bunicului!”

82

Agresiunea religioasă. – “Despre aceasta trebuie să cazi la învoială cu tine însuți, căci este în joc viața ta”, cu acest apel, Luther ne sare în spate şi crede că ne simțim cuțitul la gât. Noi însă îl respingem cu cuvintele unui om mai deosebit şi mai chibzuit: “Depinde de noi să nu ne facem nici o părere despre cutare şi cutare lucru şi să ne cruțăm astfel sufletul de nelinişte. Căci lucrurile înseşi, prin natura lor, nu ne pot sili la nici o judecată.”

83

Sărmană omenire! – O picătură de sânge în plus ori în minus în creier ne poate face viața nespus de jalnică şi de amară, încât avem de suferit de pe urma acestei picături mai mult decât Prometeu din pricina vulturului său. Dar partea cea mai groaznică vine abia atunci când nici măcar nu ştii că picătura aceea este cauza. Ci “diavolul”! Sau “păcatul”! –

84

Filologia creştinismului. – Cât de puţin cultivă creştinismul simţul onestităţii şi al dreptăţii se poate estima destul de bine după caracterul scrierilor învăţaţilor săi: ei îşi expun ipotezele la fel de îndrăzneţ ca dogmele şi, referitor la interpretarea unui pasaj biblic, rareori sunt puşi într-o reală încurcătură. Ei o repetă mereu ‹:›* “am dreptate, căci aşa este scris –” şi acum urmează o neruşinată arbitrarietate a interpretării, încât un filolog care o ascultă se opreşte la mijloc între indignare şi râs şi nu încetează a se întreba: e oare cu putinţă? e cinstit aşa ceva? E, cel puţin, rezonabil? – Lipsa de onestitate perpetuată, în această privinţă, de la amvoanele protestante, stângăcia cu care predicatorul exploatează avantajul că aici nu-l întrerupe nimeni, felul în care Biblia este terfelită aici, iar *arta proastei lecturi* îi este vârâtă poporului în cap sub orice formă: toate acestea nu le subestimează decât cel ce nu merge deloc sau merge mereu la biserică. Dar, în sfârşit: la ce să te aştepţi de la efectele ulterioare ale unei religii care a jucat, în veacurile întemeierii sale, acea nemaipomenită farsă filologică privitoare la Vechiul testament: am în vedere încercarea de a le sufla evreilor de sub nas Vechiul testament, afirmându-se că el n-ar conţine nimic altceva decât învăţături creştine şi că ar *aparţine* creştinilor ca adevărat popor al lui Israel: în timp ce evreii doar şi-l arogaseră. Şi deci te abandonai unei furii a interpretării şi a denaturării ce era imposibil să fi avut vreo legătură cu conştiinţa curată: cât mai protestau şi învăţaţii evrei; peste tot trebuia să fie vorba în Vechiul testament despre Cristos şi numai despre Cristos, pste tot, îndeosebi, despre crucea sa, iar acolo unde nu este pomenit decât un lemn, o nuia, o scară, o creangă, un copac, o salcie, un băţ, aceasta ar însemna o profeţie cu privire la lemnul sfânt: însăşi instituirea inorogului şi a şarpelui de aramă, însuşi Moise, când desface braţele a rugăciune, ba chiar frigările în care se rumeneşte mielul pascal, – totul, aluzii şi oarecum preludii ale crucii! A *crezut* vreodată acest lucru cineva care l-a afirmat? Să ne gândim că biserica nu se temea să îmbogăţească textul Septuagintei (de ex., în cazul Psalmului 96, v. 10), pentru a se folosi apoi în sensul profeţiei creştine de pasajul introdus fraudulos. Erai chiar în *luptă* şi te gândeai la adversari, iar nu la onestitate.

85

Subtilitate în defect. – Să nu vă bateţi joc de mitologia grecilor doar pentru că se aseamănă atât de puţin cu metafizica voastră

**Întregirea noastră (n.t.).*

profundă! Ar trebui să admirați un popor care a pus frâu tocmai aici minții sale ascuțite şi a avut suficient tact ca să evite primejdia scolasticii şi a superstiției argutioase!

86

Interpreții creştini ai trupului. – Cele ce ni se tot trag de la stomac, de la mațe, de la bătăile inimii, de la nervi, de la fiere, de la spermă – toate acele indispoziții, vlăguiri, surescitații, întreaga contingență a maşinii atât de necunoscute nouă! – toate acestea trebuie să le considere un asemenea creştin ca Pascal drept un fenomen moral şi religios, întrebându-se dacă în dosul lor stă Dumenzeu ori diavolul, binele sau răul, mântuirea sau osânda! Of, nefericitul de interpret! Cum este nevoit să-şi răsucească şi să-şi schingiuiască sistemul! Cum este nevoit să se răsucească şi să se schingiuiască pe sine însuşi, pentru ca cele spuse de el să se adeverească!

87

Minunea morală. – Creştinismul nu cunoaşte în morală decât minunea: neaşteptata schimbare a tuturor judecăților de valoare, neaşteptata abandonare a tuturor deprinderilor, neaşteptata atracție irezistibilă spre obiecte şi persoane noi. El înțelege acest fenomen ca intervenție a lui Dumnezeu şi-l numeşte actul regenerării, îi conferă o unică valoare, incomparabilă, – tot ce, altminteri, se cheamă moralitate şi n-are nici o legătură cu minunea respectivă devine, prin aceasta, indiferent pentru creştin, ba chiar, poate, ca sentiment de satisfacție, ca sentiment de mândrie, devine pentru el un obiect al fricii. În Noul testament este fixat canonul virtuții, al legii împlinite: dar în aşa fel, încât el este canonul *virtuții imposibile*: oamenii care încă *au aspirații* morale trebuie să învețe să se simtă, în fața unui asemenea canon, din ce în ce mai *îndepărtați* de țelul lor, trebuie *să-şi piardă încrederea* în virtute şi să sfârşească prin a se arunca *la pieptul* milostivului, – numai ajungând la această concluzie, strădania morală ar putea trece încă valoroasă la un creştin, presupunând, aşadar, că ar rămâne mereu o *strădanie* zadarnică, morocănoasă, melancolică; astfel, ea ar putea *servi* încă la provocarea acelui minut extatic în care omul trăieşte "revărsarea îndurării" şi minunea morală: – dar *necesară* nu este această luptă pentru moralitate, căci minunea aceea nu arareori vine peste păcătos exact atunci când el înfloreşte oarecum din lepra păcatului; da, însuşi saltul din cea mai profundă şi mai radicală stare de păcat în contrariul ei pare a fi ceva mai uşor şi, drept cea

mai clară *dovadă* a minunii, chiar şi ceva *mai de dorit*. – *Ce* poate, de altfel, să însemne fiziologic o asemenea *schimbare* bruscă, iraţională şi irezistibilă, o asemenea alternanţă de nenorocire foarte adâncă şi de tihnă foarte adâncă (nu cumva o epilepsie mascată?), – aceasta o pot aprecia psihiatrii, care, fără îndoială. au de observat din belşug atare "minuni" (bunăoară, mania de a ucide, mania sinuciderii). Relativul "*rezultat mai plăcut*" în cazul creştinului nu constituie o deosebire esenţială. –

88

Luther, marele binefăcător. – Cel mai important efect produs de Luther constă în neîncrederea pe care a trezit-o faţă de sfinţi şi de întreaga vita contemplativa* creştină: abia de atunci s-a redeschis în Europa drumul spre o vita contemplativa necreştină şi s-a pus capăt nesocotirii activităţii lumeşti şi a laicilor. Luther, care a rămas un brav fiu de miner atunci când îl închiseseră în mănăstire şi, în lipsa altor adâncuri şi "puţuri de mină", a coborât în sine şi a forat aici cumplite galerii întunecoase, – a băgat de seamă, în cele din urmă, că o viaţă sfântă contemplativă este cu neputinţă pentru el şi că "activitatea" sa înnăscută o să-i ruineze sufletul şi trupul. Prea multă vreme a încercat, prin mortificări ale corpului, să găsească drumul spre cele sfinte, – în sfârşit, s-a hotărât şi şi-a zis: "Nu *există* o adevărată vita contemplativa! Ne-am lăsat amăgiţi! Sfinţii n-au fost mai de valoare ca noi toţi." – Era, fireşte, un mod ţărănesc de a avea dreptate, – dar pentru germanii acelui timp, singurul potrivit: după cum îi încânta să citească acum în catehismul lor luteran: "Afară de cele zece porunci, nu există *nici* o lucrare ce i-ar putea *face plăcere* lui Dumnezeu, – *slăvitele* lucrări ecleziastice ale sfinţilor sunt născocite de ei înşişi."

89

Îndoiala ca păcat. – Creştinismul a făcut tot posibilul ca să închidă cercul şi a declarat că până şi îndoiala este păcat. Trebuie să fii aruncat, fără raţiune, printr-un miracol, în credinţă şi să înoţi acum în ea ca în cel mai limpede şi mai neechivoc element: doar privirea aruncată spre uscat, doar gândul că nu exişti, poate, numai pentru a înota, doar uşorul impuls al naturii noastre amfibii – este păcat! Să observăm însă că în felul acesta motivarea credinţei şi orice meditaţie cu privire la originea ei sunt, de asemenea, excluse, ca păcătuiri. Se cere orbire şi buimăceală şi un cântec veşnic deasupra valurilor în care s-a înecat raţiunea!

**În lat. în text (şi infra) (n.t.).*

90

Egoism contra egoism. – Câți nu continuă să tragă concluzia: “Viața n-ar fi suportabilă dacă n-ar exista un dumnezeu!” (sau, cum se spune în cercurile idealiştilor: “Viața n-ar fi suportabilă dacă i-ar lipsi semnificația etică a fundamentului ei!”) – în consecință, *ar trebui* să existe un dumnezeu (sau o semnificație etică a existenței)! Într-adevăr, lucrurile stau în aşa fel, că cel ce s-a obişnuit cu aceste reprezentări nu-şi doreşte o viață fără ele: încât, aşadar, pentru el şi pentru conservarea lui, ele pot fi reprezentări necesare, – dar ce aroganță să decretezi că tot ce este necesar pentru conservarea mea ar trebui să *existe* şi în realitate! Ca şi când conservarea mea ar fi ceva necesar! De parcă alții ar simți contrariul! n-ar dori să trăiască şi n-ar mai găsi viața vrednică de a fi trăită tocmai în condițiile acelor două articole ale credinței! – Şi aşa stau lucrurile acum!

91

Onestitatea lui Dumnezeu. – Oare un dumnezeu care este atotştiutor şi atotputernic şi care nici măcar nu se îngrijeşte ca intenția să-i fie înțeleasă de creaturile sale – ar putea fi un dumnezeu al bunătății? Un dumnezeu care îngăduie să persiste, de-a lungul a milenii întregi, nenumăratele îndoieli şi ezitări, ca şi când acestea n-ar fi primejdioase pentru mântuirea omenirii, şi care totuşi redeschide perspective cu privire la consecințele cele mai îngrozitoare în cazul unui atentat la adevăr? N-ar fi oare un dumnezeu crud, dacă ar poseda adevărul şi s-ar putea uita cum se chinuie omenirea, într-un chip jalnic, din pricina acestui adevăr? – Dar poate că el este totuşi un dumnezeu al bunătății – şi doar n-a *putut* să se exprime mai clar! Atunci, nu cumva, în această privință, ar fi sărac cu duhul? Sau cu elocința? Cu atât mai rău! În acest caz s-ar înşela poate şi asupra a ceea ce el numeşte “adevărul” său şi nu s-ar afla, el însuşi, prea departe de “săracul diavol păcălit”! Nu trebuie atunci să se expună unor chinuri aproape infernale, văzându-şi creaturile că, de dragul cunoaşterii sale, suferă atât şi continuă să sufere şi mai rău în vecii vecilor şi neputându-le da vreun alt sfat şi ajutor afară de modul în care un surdomut face tot felul de semne ambigue când pe copilul sau câinele său îl paşte cea mai cumplită primejdie? – Un credincios care trage asemenea concluzii şi este astfel încolțit ar putea fi cu adevărat iertat, dacă mila pentru dumnezeul suferind i-ar fi mai intimă decât mila pentru “aproapele”, – căci nu mai există semeni ai săi atunci când cel mai solitar, cel mai străvechi este şi cel mai suferind, cel mai lipsit de mângâiere dintre toți. – Toate

religiile prezintă un indiciu că-şi datorează originea unei capacităţi intelectuale primitive, imature, a omenirii, – toate tratează cu o uimitoare u ş u r i n ţ ă obligaţia de a spune adevărul: ele încă n-au habar de o d a t o r i e a d u m n e z e u l u i de a fi faţă de omenire sincer şi clar în comunicarea cu ea. – În privinţa "dumnezeului ascuns" şi a motivelor de a se ţine în felul acesta ascuns şi de a nu se dezvălui prin limbă niciodată decât pe jumătate, nimeni n-a fost mai elocvent ca Pascal, drept semn că nu s-a putut nicicând linişti în acest sens: dar vocea îi sună cu atâta siguranţă, de parcă ar fi stat odată împreună cu el după perdea. El presimţea o imoralitate în "deus absconditus"* şi murea de ruşine să mărturisească acest lucru: şi astfel, întocmai ca unul care se teme, vorbea cât putea de tare.

92

P e p a t u l d e m o a r t e a l c r e ş t i n i s m u l u i . – Oamenii cu adevărat activi sunt astăzi lipsiţi de creştinism în forul lor lăuntric, iar oamenii mai cumpătaţi şi mai contemplativi din clasa intelectuală de mijloc nu posedă decât un creştinism încă dichisit, adică straniu de s i m p l i f i c a t. Un dumnezeu care, în dragostea lui, rânduie totul în aşa fel, încât în cele din urmă să ne fie nouă cel mai bine, un dumnezeu care ne dă şi ne ia atât virtuţile, cât şi fericirea noastră, aşa încât, în ansamblu, lucrurile se petrec destul de bine şi nu încape nici un motiv să socoteşti viaţa grea sau chiar s-o învinuieşti, pe scurt, resemnarea şi modestia ridicate la rangul de divinitate, – iată partea cea mai bună şi mai vie care a mai rămas din creştinism. Dar ar trebui totuşi să remarcăm că, prin aceasta, creştinismul a trecut într-un m o r a l i s m blând: nu atât "Dumnezeu, libertatea şi nemurirea" au rămas, cât bunăvoinţa şi felul de a gândi rezonabil şi credinţa că şi în universul întreg vor domina bunăvoinţa şi felul de a gândi rezonabil: este e u t a n a s i a creştinismului.

93

C e e s t e a d e v ă r u l ? – Cineva respinge c o n c l u z i a pe care credincioşilor le place s-o tragă: "Ştiinţa nu poate fi adevărată, căci îl tăgăduieşte pe Dumnezeu. Prin urmare, ea nu face parte din Dumnezeu; prin urmare, ea nu este adevărată, – căci Dumnezeu este adevărul"? Nu concluzia, ci premisa conţine eroarea: dacă Dumnezeu, pe bună dreptate, n u ar fi adevărul şi chiar s-ar dovedi acest lucru? dacă ar fi el vanitatea, setea de putere, nerăbdarea, spaima, iluzia extatică şi îngrozită a oamenilor?

Note: *În lat. în text: "dumnezeul ascuns" (n.t.).*

94

L e a c u l c e l o r n e s a t i s f ă c u ț i . – Încă Pavel admitea că ar fi necesară o jertfă* pentru a fi risipită profunda insatisfacție a lui Dumnezeu pricinuită de păcat: şi de atunci creştinii n-au încetat să-şi verse nemulțumirea față de ei înşişi pe o v i c t i m ă *, – fie aceasta “lumea” sau “istoria” sau “rațiunea” sau bucuria sau liniştea sufletească a altor oameni, – orice l u c r u b u n trebuie să moară (chiar şi numai în effigie**) pentru păcatele lor!

95

C o n t e s t a r e a i s t o r i c ă r ă m a s ă c a u n a d e f i n i t i v ă . – Odinioară se căuta a se dovedi că nu există nici un dumnezeu, – astăzi se arată cum a putut l u a n a ş t e r e credința că există un dumnezeu şi prin ce şi-a dobândit această credință greutatea şi importanța: prin aceasta, o dovadă contrarie că nu există nici un dumnezeu devine superfluă. – Odinioară, când se contestaseră “dovezile despre existența lui Dumnezeu”, aduse atunci, tot a rămas îndoiala că încă nu se pot găsi dovezi mai bune decât cele tocmai contestate: pe vremea aceea, ateii nu se pricepeau să tranşeze lucrurile.

96

“ I n h o c s i g n o v i n c e s . ” *** – Oricât de înaintată ar fi Europa în alte privințe: în lucrurile religioase n-a atins încă naivitatea liberală a vechilor brahmani, ca semn că în India de acum patru milenii se gândea mai mult şi se moştenea, de obicei, mai multă plăcere pentru gândire decât se obişnuieşte azi printre noi. Brahmanii aceia credeau anume, în primul rând, că preoții sunt mai puternici decât zeii şi, în al doilea rând, că datinile sunt acelea în care stă puterea preoților: din care pricină poeții lor nu oboseau să glorifice datinile (rugăciuni, ceremonii, jertfe, cântece, ritmuri) ca adevăratele dătătoare de orice lucru bun. Oricâtă poezie proastă şi superstiție s-a tot strecurat aici: principiile sunt r e a l e ! Un pas mai departe: şi zeii erau azvârliți cât colo, – ceea ce şi Europa trebuie să facă odată!

---

*Opfer

***În lat. în text: “în / ca imagine” (n.t.).*

****În lat. în text: “Întru acest semn vei învinge.” (Cuvinte auzite de împăratul Constantin înaintea unei bătălii cu Maxențiu, în 312, când pe cer i s-a arătat o cruce de foc; cf. Eusebius din Cesareea, Vita Constantini 1, 28; apud E. şi L.-G. Munteanu, op. cit., p. 122) (n.t.).*

Încă un pas mai departe: şi nici de preoţi şi de intermediari nu mai era nevoie, iar propovăduitorul *religiei automântuirii*, Buddha, şi-a făcut apariţia: – cât de departe de această treaptă de civilizaţie continuă să se afle Europa! Când, în sfârşit, vor fi distruse şi toate datinile şi obiceiurile pe care se sprijină puterea zeilor, a preoţilor şi a mântuitorilor, când, aşadar, morala va fi moartă în vechiul înţeles: atunci va veni – chiar, ce va veni atunci? Totuşi să nu încercăm să ghicim, ci să observăm întâi şi-ntâi că Europa face cu întârziere ceea ce s-a făcut în India, pe vremea poporului de gânditori, încă acum câteva mii de ani, ca imperativ al gândirii! Există azi, poate, zece până la douăzeci de milioane de oameni printre diversele popoare ale Europei care nu mai "cred în Dumnezeu", – li se cere oare prea mult să-şi *dea un semn* unul altuia? De îndată ce se *recunosc* în acest fel, îşi dezvăluie şi identitatea, – vor fi numaidecât o *putere* în Europa şi, din fericire, o putere *între* popoare! Între clase! Între săraci şi bogaţi! Între cei ce poruncesc şi cei îngenuncheaţi! Între oamenii cei mai neliniştiţi şi cei mai liniştiţi şi mai liniştitori!

Cartea a doua

97

Devii moral, – nu fiindcă eşti moral! – Supunerea la morală poate fi servilă ori vanitoasă ori interesată ori resemnată ori sufocant-exaltată ori necugetată ori un act de disperare, ca supunerea faţă de un principe: în sine, ea nu are nimic moral.

98

Mobilitatea moralei. – Există o permanentă schimbare şi lucrare asupra moralei, – aceasta o provoacă *delictele cu deznodământ fericit* (de care ţin, de pildă, toate inovaţiile gândirii morale).

99

În ce sens suntem cu toţii iraţionali. – Noi continuăm să tragem, din învăţăturile în care nu mai credem, concluziile unor judecăţi pe care le considerăm false, – prin mijlocirea sentimentelor noastre.

100

A te trezi din vis. – Oameni nobili şi înţelepţi au crezut odinioară în muzica sferelor: oameni nobili şi înţelepţi continuă să creadă în “semnificaţia morală a existenţei”. Dar, într-o zi, nici această muzică a sferelor nu va mai putea fi sesizată de urechea lor! Se trezesc şi constată că urechea lor visase.

101

Îngrijorător. – A accepta o credinţă numai fiindcă este cutumă* – înseamnă la urma urmelor: a fi necinstit, a fi laş, a fi leneş! – Şi astfel, necinstea, laşitatea şi lenea să fie oare premisele moralităţii**?

102

Cele mai vechi judecăţi morale. – Cum reacţionăm, în definitiv, la fapta unui om din apropierea noastră? – Mai întâi, avem în

---

*Sitte

**Sittlichkeit *(cf. N. T., în Note şi comentarii, la M 9) (n.t.).*

vedere cu ce ne alegem noi din treaba aceasta, – o privim numai sub acest unghi. Acest rezultat îl considerăm drept intenția faptei – şi sfârşim prin a-i atribui acestui om nutrirea unor asemenea intenții ca trăsătură constantă şi-l numim de acum încolo, bunăoară, "un om dăunător". Triplă eroare! Triplă gafă străveche! Poate moştenirea noastră de la animale şi de la capacitatea lor de judecată! Nu trebuie căutată oare originea oricărei morale în abjectele şi micile deducții "ceea ce-mi dăunează este ceva rău (dăunător în sine); ceea ce-mi foloseşte este ceva bun (binefăcător şi folositor în sine); ceea ce-mi dăunează o dată sau de câteva ori este ostilul în sine şi prin excelență; ceea ce-mi foloseşte o dată sau de câteva ori este prietenosul în sine şi prin excelență"? O pudenda origo*! Nu înseamnă oare aceasta: să ne imaginăm relația deplorabilă, sporadică, adeseori întâmplătoare, a altuia cu noi ca esența şi chintesența lui şi să afirmăm că el este capabil, față de toată lumea şi față de sine însuşi, chiar numai de asemenea relații de care noi am avut parte o dată sau de câteva ori? Şi-ndărătul acestei nebunii adevărate, oare nu continuă să stea cel mai impertinent dintre toate gândurile ascunse, acela că noi înşine trebuie să fim principiul binelui, fiindcă binele şi răul se măsoară după noi? –

103

Există două feluri de tăgăduitori ai moralității. – "A tăgădui moralitatea" – aceasta poate să însemne, o dată: a tăgădui că motivele morale pe care le declară oamenii i-au împins realmente la actele lor, – este deci afirmația că moralitatea constă în vorbe şi ține de frustrarea (mai ales autofrustrarea) crasă şi fină a oamenilor, şi poate cel mai mult tocmai la cei mai renumiți prin virtute. Apoi, ea poate să însemne: a tăgădui că judecățile morale se bazează pe adevăruri. Aici se concede că ele sunt realmente motive ale acțiunii, însă că, în felul acesta, sunt erori, ca fundament al oricărei judecăți etice, care îi împing pe oameni la actele lor morale. Acesta este punctul meu de vedere: dar aş dori să fiu ultimul care să nesocotească faptul că, în foarte multe cazuri, o subtilă neîncredere, de felul primului punct de vedere, deci în spiritul lui La Rochefoucauld, este şi ea îndreptățită şi, în orice caz, de cel mai mare folos general. – Eu tăgăduiesc, aşadar, moralitatea cum tăgăduiesc alchimia, adică îi tăgăduiesc premisele: nu însă că au existat alchimişti care au crezut în aceste premise şi au acționat pe baza lor. – Tăgăduiesc

*În lat. în text; v. nota infrapaginală de la M 42 (n.t.).

şi imoralitatea: *nu* faptul că nenumăraţi oameni se *simt* imorali, ci că există într-a*devăr* o raţiune să se simtă astfel. Nu tăgăduiesc, după cum se înţelege de la sine – presupunând că nu sunt un nebun –, că multe acte care se numesc imorale trebuie evitate şi combătute; de asemenea, că multe care se numesc morale trebuie săvârşite şi încurajate, – dar cred că: şi într-un caz, şi în celălalt, *din alte motive decât până acum*. Trebuie *să învăţăm altfel*, – pentru ca, în sfârşit, poate foarte târziu, să reuşim şi mai mult: *să simţim altfel*.

104

Evaluările noastre. – Toate actele se raportează la evaluări, toate evaluările sunt fie *proprii*, fie *însuşite*, – cele din urmă, de departe cele mai numeroase. De ce ni le însuşim? Din teamă, – adică: socotim mai convenabil să ne prefacem că ele ar fi şi ale noastre – şi ne obişnuim în aşa fel cu această disimulare, încât ea sfârşeşte prin a deveni natura noastră. Evaluare proprie: aceasta înseamnă a aprecia un lucru după câtă plăcere sau neplăcere ne provoacă tocmai nouă, şi nimănui altuia, – ceva extrem de rar! – Dar oare evaluarea altuia de către noi, pe care o facem din motivul că noi ne servim, în cele mai multe cazuri, de evaluarea *lui*, trebuie, cel puţin, să pornească de la *noi*, să fie *propria* noastră hotărâre? Da, însă noi o facem de *mici copii* şi rareori revenim asupra celor învăţate; noi suntem, de cele mai multe ori şi toată viaţa, bufonii judecăţilor deprinse în copilărie, în maniera în care judecăm în legătură cu semenii noştri (cu spiritul, rangul, moralitatea, exemplaritatea, reprobabilitatea lor) şi găsim necesar a ne pleca în faţa evaluărilor lor.

105

Falsul egoism. – Cei mai mulţi dintre oameni, orice ar tot gândi şi ar tot spune ei despre "egoismul" lor, nu fac totuşi nimic în viaţa-le pentru eul* lor, ci numai pentru fantoma acelui eu* care s-a născut cu privire la ei în minţile anturajului lor şi li s-a făcut lor cunoscută, – ca urmare a acestui lucru, ei trăiesc cu toţii laolaltă într-o pâclă de păreri impersonale, cvasipersonale şi de evaluări arbitrare, oarecum poetice, întotdeauna unul în mintea celuilalt, iar această minte, la rândul ei, în alte minţi: o lume stranie de fantasme care ştie să-şi dea, cu toate acestea, un aer atât de real! Această pâclă de păreri şi de obişnuinţe creşte şi trăieşte aproape

**În lat. în text:* ego *(n.t.)*.

independent de oamenii pe care îi învăluie; în ea rezidă influența uriaşă a judecăților generale despre "om" – toți aceşti oameni necunoscuți lor înşişi cred în noțiunea abstractă, exsanguă, de "om", adică într-o ficțiune; şi orice schimbare care se face în privința acestei abstracțiuni de către judecățile diferiților potentați (precum principii şi filozofii) influențează extraordinar şi într-o măsură irațională asupra marii majorități, – totul din motivul că fiecare individ în parte din această majoritate nu este în stare să-i contrapună nici un eu* real, accesibil lui şi sondat de el, palidei ficțiuni generale şi, prin aceasta, s-o distrugă.

106

Împotriva definițiilor obiectivelor morale. – Auzim peste tot astăzi definindu-se obiectivul moralei aproximativ în felul acesta: el ar fi conservarea şi propulsarea omenirii; dar aşa ceva înseamnă a vrea să ai o formulă şi nimic mai mult. Conservare *în ce sens?* trebuie să întoarcem numaidecât întrebarea, propulsare *în ce direcție?* Nu cumva din această formulă este omis tocmai esențialul, răspunsul la acest în ce sens? şi în ce direcție? Ce se poate deci stabili prin ea pentru etică din ceea ce nu trece azi, tacit şi maşinal, drept stabilit deja? Putem oare desprinde suficient din ea dacă trebuie să avem în vedere o existență cât se poate de lungă a omenirii? Sau cea mai reuşită dezanimalizare cu putință a omenirii? Cât de diferite ar trebui să fie în ambele cazuri mijloacele, adică morala practică! Admițând că am vrea să-i dăm omenirii cea mai înaltă raționalitate posibilă ei: aceasta n-ar însemna, în mod sigur, să-i garantăm cea mai mare dăinuire posibilă ei! Sau, admițând că ne-am gândi la "suprema fericire" a sa ca răspuns la întrebările în ce sens? şi în ce direcție?: ne referim atunci la supremul grad pe care diferiți oameni l-ar putea atinge încetul cu încetul? Sau la o fericire medie a tuturora, accesibilă în ultimă instanță, altminteri însă absolut de neluat în calcul? Şi de ce ar fi moralitatea tocmai drumul într-acolo? N-a fost oare deschisă prin ea, privind lucrurile în ansamblu, o asemenea puzderie de izvoare ale neplăcerii, încât am putea judeca mai degrabă că, prin orice rafinare a moralității, omul ar fi devenit până acum *mai nemulțumit* de sine, de aproapele său şi de soarta existenței sale? N-a fost oare insul cel mai moral de până acum convins că singura stare îndreptățită a omului în fața moralei ar fi *cea mai adâncă nefericire?*

---

*ego *în text (n. t.)*

107

Dreptul nostru la nesăbuința noastră. – Cum să acționăm? În ce scop să acționăm? – La nivelul nevoilor celor mai presante şi mai rudimentare ale individului, aceste întrebări îşi găsesc destul de uşor un răspuns, dar cu cât urci în domenii de acțiune mai subtile, mai cuprinzătoare şi mai importante, cu atât mai nesigur, deci cu atât mai arbitrar, va fi răspunsul. Iată însă că tocmai de aici trebuie exclusă arbitrarietatea deciziilor! – aşa pretinde autoritatea moralei: o teamă şi o venerație tulbure trebuie să-l călăuzească fără întârziere pe om tocmai în condițiile acelor acte ale căror scopuri şi mijloace îi sunt cel mai puțin clare *imediat*! Această autoritate a moralei paralizează gândirea în cazul lucrurilor în care ar putea fi riscant să gândeşti fais –: în acest fei obişnuieşte ea să se justifice în fața acuzatorilor ei. Fals: aceasta înseamnă aici "riscant", – dar riscant pentru cine? De regulă, ce-i drept, nu este riscul celui ce acționează acela pe care deținătorii moralei autoritare îl au în vedere, ci riscul *lor*, posibila lor pierdere de putere şi importanță, de îndată ce li se recunoaşte tuturora dreptul de a acționa arbitrar şi nesăbuit, conform propriei rațiuni, mici sau mari: pentru ei înşişi, mai ales, uzează ei fără ezitare de dreptul la arbitrarietate şi nesăbuință, – *dau ordine* chiar şi atunci când întrebările "cum să acționez? în ce scop să acționez?" de-abia sau destul de greu îşi pot găsi un răspuns. – Şi dacă *rațiunea* omenirii se dezvoltă din cale-afară de încet, aşa încât această dezvoltare am tăgăduit-o adeseori pentru întregul mers al omenirii: cine poartă vina pentru asta mai mult decât această solemnă prezență, chiar omniprezență, a imperativelor morale care nu îngăduie deloc întrebării *individuale* asupra scopului şi a modului să ajungă la cunoştința publică? Apoi, nu suntem noi oare educați pentru a *simți patetic* şi a ne refugia în beznă tocmai atunci când mintea ar trebui să scruteze cât se poate de clar şi de rece? Îndeosebi în cazul tuturor chestiunilor mai remarcabile şi mai importante.

108

Câteva teze. – Individului, *în măsura în care* îşi urmăreşte fericirea, nu trebuie să-i dăm prescripții cu privire la calea spre fericire: căci fericirea individuală izvorăşte din legi proprii, nimănui cunoscute, nu poate fi decât împiedicată, înfrânată de nişte prescripții venite din afară. – Prescripțiile pe care le numim "morale" sunt, de fapt, îndreptate împotriva indivizilor şi nu urmăresc nicidecum fericirea lor. La fel de puțin se raportează aceste prescripții la "fericirea şi binele omenirii", – cuvinte cu care nu-i cu putință să se asocieze în general concepte riguroase, necum

să le putem folosi ca stele călăuzitoare pe oceanul întunecat al unor aspirații morale. – Nu-i adevărat că moralitatea, aşa cum vrea prejudecata, este mai favorabilă dezvoltării rațiunii decât imoralitatea. – Nu-i adevărat că *finalitatea necunoscută* în dezvoltarea oricărei entități cunoscute (animal, om, omenire etc.) i-ar fi "suprema fericire": mai curând este de obținut pe toate treptele dezvoltării o fericire deosebită şi incomparabilă, nici mai mare, nici mai mică, ci, neîndoielnic, specifică. Dezvoltarea nu urmăreşte fericirea, ci dezvoltarea şi nimic mai mult. – Numai dacă omenirea ar avea o *finalitate* recunoscută de toți, am putea propune ‹:›* "*trebuie să se acționeze* aşa şi aşa": deocamdată nu există o asemenea finalitate. Aşadar, să nu punem exigențele moralei în relație cu omenirea, acest lucru este o absurditate şi o copilărie. – A *recomanda* omenirii o finalitate este cu totul altceva: atunci finalitatea este gândită ca ceva ce *depinde de noi*; admițând că omenirii i-ar conveni ceea ce i se propune, ea ar putea să-şi *dea* după aceea şi o lege morală, tot din proprie voință. Dar până acum legea morală a trebuit să stea *mai presus de* voință: noi n-am vrut, de fapt, să ne *dăm* această lege, ci să o *luăm* de undeva ori să *dăm de* ea undeva ori să *ne-o comandăm* pe undeva.

109

Stăpânirea de sine şi cumpătarea şi ultima lor rațiune. – Nu găsesc mai mult de şase metode esențial diferite pentru a combate violența unui instinct. O dată, putem evita prilejurile de satisfacere a instinctului şi, prin lungi şi tot mai lungi răstimpuri de abstinență, îl putem face să slăbească şi să se vestejească. Apoi, ne putem face o lege din regularitatea strictă a satisfacerii sale; instituind în felul acesta în el însuşi o regulă şi închizându-i fluxul şi refluxul în limite temporale ferme, am câştigat nişte intervale de timp în care el nu mai incomodează, – şi, pornind de aici, putem trece eventual la prima metodă. În al treilea rând, ne putem lăsa în mod intenționat în voia unei satisfaceri sălbatice şi neînfrânate a unui instinct, pentru a culege greață din aceasta şi a dobândi, prin greață, o putere asupra instinctului: presupunând că nu procedăm asemenea călărețului care-şi goneşte până la istovire calul şi-şi frânge el însuşi gâtul în urma acestui fapt, – ceea ce, din păcate, este o regulă în cazul acestei încercări. În al patrulea rând, există o stratagemă intelectuală, şi anume aceea de a asocia, în general, satisfacerii un gând oarecare foarte dureros, cu atâta putere, încât, după ceva exercițiu, gândul satisfacerii să fie

**Întregirea noastră (n.t.).*

întotdeauna simțit el însuşi numaidecât ca foarte dureros (de pildă, când creştinul se obişnuieşte să se gândească, în toiul plăcerii sexuale, la apropierea şi sarcasmul diavolului sau la pedepsele veşnice ale iadului pentru un omor din răzbunare sau cel puțin la dispreţuirea care, bunăoară, survine după un furt de bani în privirea oamenilor celor mai respectaţi de el sau când vreunul opune a suta oară deja unei dorinţe aprinse de sinucidere reprezentarea jalei şi a autoreproşurilor rudelor şi ale prietenilor şi s-a menţinut prin aceasta suspendat în viaţă: – acum, aceste reprezentări se succed în el precum cauza şi efectul). Aici îşi are locul şi situaţia în care mândria omului, ca, de exemplu, la Lord Byron şi Napoleon, se împotriveşte vehement şi resimte ca ofensă preponderenţa unui anumit afect asupra întregii atitudini şi asupra acurateţei raţiunii: de unde ia naştere apoi deprinderea şi plăcerea de a tiraniza instinctul şi de a-l face oarecum să scrâşnească. ("Eu nu vreau să fiu sclavul nici unui apetit" – scria Byron în jurnalul său.) În al cincilea rând: începem o dislocare a energiilor noastre, impunându-ne o muncă oarecare deosebit de grea şi de extenuantă sau supunându-ne intenţionat unei noi excitaţii şi plăceri şi abătând în felul acesta gândurile şi jocul forţelor fizice în alte direcţii. Exact acesta şi este scopul atunci când favorizăm vremelnic un alt instinct, îi dăm din plin ocazia satisfacerii şi facem din el risipitorul acelei energii de care, altminteri, ar dispune celălalt instinct, devenit supărător prin năvălnicia sa. Cutare sau cutare ştie bine şi să ţină în frâu fiecare instinct în parte care ar dori să facă pe despotul, prin faptul că le dă tuturor celorlalte instincte ale sale, cunoscute lui, o temporară stimulare şi perioadă sărbătorească şi le pretinde să înfulece toată hrana pe care tiranul vrea să şi-o rezerve numai sieşi. În sfârşit, în al şaselea rând: cel se suportă şi găseşte raţional să-şi slăbească şi să-şi oprime *întreaga* structură fizică şi psihică, acela, fireşte, atinge prin aceasta şi scopul slăbirii unui anumit instinct violent: cum face, de exemplu, cel ce-şi distruge prin înfometare sensibilitatea şi, desigur, o dată cu aceasta, îşi distruge şi-şi ruinează şi vigoarea şi nu rareori mintea, asemeni ascetului. – Aşadar: a evita prilejurile, a înrădăcina regula în instinct, a produce suprasaturaţie şi greaţă faţă de el şi a stabili o asociere cu un gând chinuitor (ca acela al ruşinii, al urmărilor nefaste sau al mândriei rănite), apoi dislocarea energiilor şi, în sfârşit, slăbirea şi epuizarea generală, – acestea sunt cele şase metode: *faptul* însă de a *vrea* să combatem, în general, violenţa unui instinct nu stă în puterea noastră, după cum nici faptul de a ne alege cutare metodă şi de a avea succes cu ea. Mai degrabă, intelectul nostru nu-i, evident, în tot acest proces, decât unealta oarbă a unui *alt instinct*, care este un *rival* al aceluia care ne chinuie prin

violența sa: fie el setea de linişte sau teama de ruşine şi de alte urmări nefaste sau iubirea. În timp ce "noi" suntem gata, aşadar, să ne plângem de violența unui instinct, el este, în fond, un instinct *care se plânge de un altul*; adică: perceperea suferinței pricinuite de o asemenea *violență* presupune să existe un alt instinct la fel de violent sau şi mai violent şi să fie iminentă o *luptă* în care intelectul nostru este obligat să ia atitudine.

110

Ceea ce se împotriveşte. – Putem observa pe noi înşine următorul proces, iar eu aş vrea ca el să fie în repetate rânduri observat şi confirmat. Ia naştere în noi adulmecarea unui fel de *plăcere* pe care încă n-am cunoscut-o şi, ca urmare, ia naştere o nouă *dorință*. Acum depinde *ce se împotriveşte* acestei dorințe: dacă sunt lucruri şi considerații de rând, chiar oameni care nu se bucură de cine ştie ce stimă în ochii noştri, – scopul noii dorințe îşi schimbă hainele cu percepția "nobil, bun, vrednic de laudă, gata de sacrificiu", întreaga predispoziție morală moştenită îşi asimilează această dorință, o aşază alături de scopurile ei simțite ca morale – şi acum nu mai intenționăm să râvnim o plăcere, ci o moralitate: ceea ce sporeşte enorm încrederea în năzuința noastră.

111

Admiratorilor obiectivității. – Cel ce, copil fiind, a sesizat, la rudele şi cunoscuții printre care a crescut, felurite şi puternice sentimente, dar o judecată puțin subtilă şi o plăcere puțin rafinată pentru justiția intelectuală, şi, ca urmare, şi-a consumat energia şi timpul cel mai bun imitând sentimente: ca adult, observă la el că orice lucru nou, orice om nou deşteaptă imediat în el simpatie sau antipatie sau invidie sau dispreț; subt presiunea acestei experiențe, față de care se simte neputincios, el admiră *neutralitatea afectului* sau "obiectivitatea", precum un lucru miraculos, ca treabă de geniu ori de cea mai neobişnuită moralitate, şi nu vrea să creadă că nici aceasta nu-i altceva decât *copila educației şi a obişnuinței*.

112

Pentru istoria naturală a datoriei şi a dreptului. – Datoriile noastre – sunt drepturile altora asupra noastră. Prin ce şi le-au câştigat ei? Prin faptul că ne-au considerat apți de a încheia contracte şi de a fi retribuiți, că ne-au făcut egali şi asemănători cu ei, apoi că ne-au

încredințat ceva, ne-au educat, ne-au îndrumat, ne-au sprijinit. Ne îndeplinim datoria – adică: justificăm acea reprezentare despre puterea noastră în virtutea căreia ne-a fost acordat totul, înapoiem cu aceeaşi măsură cu care ni s-a dat. Astfel, mândria noastră este aceea care ne cere să ne facem datoria, – vrem să ne restabilim suveranitatea atunci când opunem celor făcute pentru noi de alții ceva ce facem noi pentru ei, – căci aceia au intervenit prin aceasta în sfera puterii noastre şi ar vrea să fie constant implicați în ea, dacă noi nu ne-am revanşa prin mijlocirea "datoriei", adică dacă n-am interveni în puterea lor. Numai pe ceea ce stă în puterea noastră se pot baza drepturile altora; ar fi absurd din partea lor dacă ar vrea de la noi ceva ce nu ne aparține. Trebuie spus mai exact: numai pe ceea ce cred ei că stă în puterea noastră, admițând că acesta este acelaşi lucru despre care credem noi că stă în puterea noastră. Ar putea lesne să fie de ambele părți aceeaşi eroare: sentimentul datoriei depinde de faptul că, în privința sferei noastre de putere, avem aceeaşi *convingere* ca ceilalți: adică de faptul că promitem anumite lucruri la care ne *putem* angaja ("libertate de voință"). – Drepturile mele: sunt acea parte a puterii mele pe care ceilalți nu numai că mi-au recunoscut-o, ci vor să mă şi mențină în ea. Cum ajung aceştia aici? O dată: prin inteligența şi frica şi prudența lor: fie că aşteaptă de la noi, în schimb, ceva asemănător (protecția drepturilor lor), fie că socotesc periculoasă ori inoportună o luptă cu noi, fie că văd în slăbirea forței noastre un dezavantaj pentru ei, din moment ce după aceea devenim necorespunzători pentru o alianță cu ei în opoziție cu o a treia putere vrăjmaşă. Apoi: prin donație şi cedare. În acest caz, ceilalți au suficientă şi arhisuficientă putere ca să poată ceda din ea şi să-i garanteze partea cedată celui căruia i-au donat-o: în care caz se presupune un sentiment infim de putere la cel ce acceptă darul. În felul acesta iau naştere drepturile: grade de putere recunoscute şi garantate. Dacă raporturile de putere se modifică esențial, drepturile se sting şi se constituie altele, – aceasta o demonstrează dreptul internațional în continua lui stingere şi naştere. Dacă puterea noastră scade esențial, se schimbă comportamentul acelora care ne-au garantat până acum dreptul: ei cântăresc dacă ne pot aduce iarăşi în vechea şi deplina posesiune, – dacă se simt incapabili de asta, ne tăgăduiesc de aici înainte "drepturile". Tot aşa, dacă puterea noastră creşte considerabil, se schimbă comportamentul acelora care au recunoscut-o până acum şi de a căror recunoaştere nu mai avem nevoie în momentul de față: ei încearcă într-un fel să ne-o reducă la dimensiunea anterioară, vor dori să intervină şi vor apela atunci la "datoria" lor, – dar lucrul acesta nu-i decât o vorbărie inutilă.

Acolo unde *domneşte* dreptul, se menţine un statut şi un grad de putere, se previne o diminuare şi o sporire a ei. Dreptul altora este concesiunea sentimentului nostru de putere acordată sentimentului de putere al acestora. Dacă puterea noastră apare profund zguduită şi ştirbită, drepturile noastre încetează: dimpotrivă, dacă noi am devenit cu mult mai puternici, drepturile altora încetează pentru noi aşa cum le-am recunoscut până atunci. – “Omul echitabil” are în permanenţă nevoie de tactul fin al unei balanţe: pentru gradul de putere şi mărimea dreptului care, dată fiind vremelnicia lucrurilor omeneşti, nu se vor afla niciodată în echilibru decât pentru un timp scurt, de cele mai multe ori însă coboară şi urcă: – a fi echitabil este, prin urmare, greu şi reclamă mult exerciţiu, ‹multă› bunăvoinţă şi foarte mult şi foarte bun *spirit*. –

113

Tendinţa de distingere. – Tendinţa de distingere are în permanenţă în atenţie aproapele şi vrea să ştie cum se simte el: dar simpatia şi destăinuirea de care acest instinct are nevoie în vederea satisfacerii sale, este departe de a trăda blândeţe ori milă ori bunătate. Noi vrem, mai degrabă, să sesizăm sau să ghicim cum *suferă* aproapele, manifest sau lăuntric, din pricina noastră, cum îşi pierde stăpânirea de sine şi cedează sub impresia pe care mâna noastră sau măcar privirea noastră o face asupra lui; şi, chiar dacă cel ce tinde spre distingere face şi a vrut să facă o impresie plăcută, reconfortantă, liniştitoare, el nu gustă totuşi acest succes în măsura în care a bucurat, a reconfortat, a liniştit, prin aceasta, aproapele, ci în măsura în care *şi-a lăsat amprenta* asupra sufletului străin, schimbându-i forma şi dominându-l după vrerea sa. Tendinţa de distingere este tendinţa de îngenunchere a aproapelui, fie şi o îngenunchere foarte indirectă şi doar la nivelul afectului sau, mai ales, al visului. Există un şir lung de grade ale acestei îngenuncheri tainic râvnite, iar un tablou complet al lor ar echivala aproape cu o istorie a civilizaţiei, de la prima barbarie, încă grotescă, până la schimonoseala ultrarafinamentului şi a morbidei idealităţi. Tendinţa de distingere aduce cu sine *pentru aproape* – spre a nu spune pe nume decât unor trepte ale acestei scări lungi –: cazne, apoi lovituri, apoi spaimă, apoi consternare înfricoşată, apoi mirare, apoi invidie, apoi admiraţie, apoi înălţare sufletească, apoi bucurie, apoi seninătate, apoi râs, apoi luare în râs, apoi batjocorire, apoi ironizare, apoi împărţire de lovituri, apoi punere la cazne: – aici, la capătul scării, stă *ascetul* şi martirul, acesta simte cea mai mare plăcere în a îndura el însuşi, ca urmare a nevoii sale de distingere, suferinţele pe care copia lui

de pe primii fuscei ai scării, *barbarul*, le provoacă celuilalt, din pricina şi în faţa căruia vrea să se distingă. Triumful ascetului asupra lui însuşi, ochiul său întors înăuntru, văzând omul scindat într-un suferind şi într-un spectator şi aruncându-şi privirea pe viitor în lumea exterioară numai pentru a aduna oarecum din ea lemne pentru propriul rug, această ultimă tragedie a nevoii de distingere, în care nu mai există decât un singur personaj, care se carbonizează în sine însuşi, – iată finalul demn de a sta lângă început: în ambele situaţii, o imensă fericire la *vederea caznelor*! De fapt, fericirea, imaginată ca sentimentul cel mai viu al puterii, n-a fost poate nicăieri pe pământ mai mare decât în sufletele asceţilor superstiţioşi. Acest lucru îl exprimă brahmanii în povestea regelui Viçvamitra, care, în urma unor *mătănii* milenare, a prins o asemenea putere, încât s-a apucat să clădească un nou *cer*. Eu cred că, în toată categoria aceasta de trăiri interioare, noi suntem acum nişte ageamii neciopliţi şi nişte dezlegători pe dibuite ai enigmelor; acum patru milenii ştiam mai mult despre aceste rafinări scelerate ale încântării faţă de propriul eu. Crearea lumii: poate că ea a fost concepută în vremea aceea de către un vizionar indian ca o procedură ascetică pe care şi-o impune un zeu! Poate că zeul a vrut să se exileze în natura zbuciumată ca într-un instrument de tortură, pentru a simţi atunci cum i se dublează fericirea şi puterea! Şi, admiţând că ar fi chiar un zeu al iubirii: câtă plăcere la el să creeze oameni *care suferă*, să sufere absolut dumnezeieşte şi supraomeneşte din pricina chinului nepotolit la vederea lor şi să se tiranizeze în felul acesta pe sine însuşi! Şi, admiţând chiar că n-ar fi numai un zeu al iubirii, ci şi un zeu al sacralităţii şi al neprihănirii: ce deliruri nu se pot bănui la ascetul divin, în timp ce creează păcatul şi pe păcătos şi osândele veşnice şi, sub cerul şi tronul său, un loc înspăimântător al chinului veşnic şi al geamătului şi suspinului veşnic! – Nu-i de tot cu neputinţă ca şi sufletele lui Pavel, Dante, Calvin şi ale altora de acelaşi fel să se fi năpustit odată în secretele înfiorătoare ale unor astfel de voluptăţi ale puterii; – şi în faţa unor asemenea suflete putem întreba: să fi ajuns oare într-adevăr, o dată cu ascetul, ciclul tendinţei de distingere la capătul capătului şi să se fi desfăşurat el în sine? N-ar putea oare să fie parcurs încă o dată de la început acest ciclu, menţinându-se dispoziţia fundamentală a ascetului şi, totodată, a dumnezeului compătimitor? Aşadar, a pricinui altora durere, spre a-ţi pricinui, prin aceasta, *ţie* durere, spre a triumfa astfel din nou asupra ta şi a compasiunii tale şi a savura puterea maximă! – Iertare pentru depăşirea măsurii în meditaţia despre tot ce poate să fi fost deja cu putinţă pe pământ în depăşirea măsurii sufleteşti a setei de putere!

114

D e s p r e   c u n o a ş t e r e a   s u f e r i n d u l u i. – Starea unor oameni bolnavi, care sunt multă vreme torturați cumplit de suferințele lor şi a căror minte, cu toate acestea, nu se tulbură, nu-i lipsită de valoare pentru cunoaştere, – nemailuând în seamă binefacerile intelectuale pe care le comportă orice adâncă singurătate, orice neaşteptată şi îngăduită scutire de toate îndatoririle şi obişnuințele. Cel ce trece prin suferințe grele îşi aruncă, din starea lui, î n   a f a r ă , asupra lucrurilor, o privire de o răceală înfiorătoare: toate acele aureole magice, mici şi ireale, în care plutesc de obicei lucrurile, când le priveşte ochiul celui sănătos, se destramă pentru el: ba rămâne el însuşi în propriii ochi despuiat de orice farmec. Presupunând că a trăit până acum în vreo periculoasă visare oarecare: această supremă dezmeticire datorită durerilor este mijlocul de a-l smulge din ea: şi poate singurul. (E posibil ca aşa ceva să i se fi întâmplat întemeietorului creştinismului pe cruce: căci cuvintele “Dumnezeul meu, pentru ce m-ai părăsit?”, cele mai amare dintre toate, conțin, înțelese în toată profunzimea lor, aşa cum trebuie ele înțelese, mărturia unei generale dezamăgiri şi lămuriri în privința amăgirii lui de-o viață; în clipa celui mai mare chin, a devenit clarvăzător cu privire la el însuşi, aşa cum povesteşte poetul despre sărmanul Don Quijote murind.) Imensa încordare a intelectului care vrea să se opună durerii face ca tot ce priveşte el acum să strălucească într-o nouă lumină: şi farmecul inefabil pe care-l dau toate noile iluminări este adeseori destul de puternic pentru a înfrunta toate seducțiile sinuciderii şi a face să-i apară celui suferind ca extrem de vrednică de dorit continuarea vieții. Cu dispreț îşi aduce el aminte de lumea cețoasă, confortabilă şi călduță, în care cel sănătos umblă fără temeri; cu dispreț îşi aduce aminte de cele mai nobile şi mai îndrăgite iluzii, în mreaja cărora se juca odinioară cu el însuşi; are o plăcere de a evoca acest dispreț ca din cel mai adânc infern şi de a pricinui astfel sufletului cea mai amară suferință: prin această contragreutate, el ține piept chiar durerii fizice, – simte că acum este nevoie tocmai de această contragreutate! În această tulburătoare clarviziune cu privire la condiția sa, îşi strigă: “Fii odată propriul tău acuzator şi călău, consideră-ți odată suferința ca pedeapsa aplicată ție de tine însuți! Savurează-ți superioritatea de judecător; şi mai mult: savurează-ți bunul-plac, samavolnicia tiranică! Înalță-te deasupra vieții tale ca deasupra suferinței tale, coboară-ți privirea în abisuri şi în adâncul fără fund! “Orgoliul nostru se opune ca niciodată: îl încântă nemaipomenit ca, împotriva unui astfel de tiran cum este durerea şi împotriva tuturor insinuărilor pe care ea ni le strecoară în suflet, pentru ca noi să depunem mărturie împotriva vieții, –

să *apere* tocmai *viaţa* împotriva tiranului. În această stare ne opunem cu îndârjire oricărui pesimism, pentru ca el să nu apară ca o *consecinţă* a stării noastre şi să ne supună umilinţelor învinşilor. De asemenea, nicicând încântarea de a face uz de dreptatea judecăţii nu este mai mare ca acum, căci acum este judecata un triumf asupra noastră şi asupra celei mai sensibile dintre toate stările, un triumf care ar face scuzabilă orice nedreptate a judecăţii; – dar noi nu vrem să fim scuzaţi, vrem să arătăm tocmai acum că putem fi "fără vină". Suntem în spasmele formale ale trufiei. – Şi iată că mijesc primii zori ai uşurării, ai însănătoşirii – şi faptul că ne apărăm împotriva supremaţiei trufiei noastre este aproape cel dintâi efect: în această privinţă ne socotim stupizi şi vanitoşi, – ca şi când am fi trăit ceva ce este unic! Umilim fără nici o recunoştinţă atotputernicul orgoliu prin care, fără îndoială, am suportat durerea şi râvnim cu ardoare la un antidot al orgoliului: vrem să ne înstrăinăm şi să ne depersonalizăm, după ce durerea ne *personalizase* prea forţat şi prea îndelungat. "La o parte, la o parte cu acest orgoliu! strigăm noi, a fost o boală şi un spasm în plus!" Ne uităm iar la oameni şi la natură – cu un ochi mai jinduitor: ne amintim, zâmbind melancolic, că acum ştim, în privinţa lor, unele lucruri într-un chip nou şi altfel decât înainte, că a căzut un văl, – dar este atât de *reconfortant* pentru noi să vedem iarăşi *luminile micşorate ale vieţii* şi să ieşim din limpezimea teribilă şi rece în care, suferinzi fiind, am văzut lucrurile şi prin lucruri. Nu ne supărăm când aureolele magice ale sănătăţii încep iar să joace, – ne uităm ca schimbaţi, blajini şi tot mai osteniţi. În această stare nu poţi asculta muzică fără să plângi. –

115

Aşa-zisul "eu". – Limba şi prejudecăţile pe care s-a întemeiat limba constituie un obstacol multiplu pentru noi în aprofundarea proceselor şi a instinctelor lăuntrice: bunăoară, prin faptul că nu există propriu-zis cuvinte decât pentru gradele *superlative* ale acestor procese şi instincte – ; acum însă noi suntem obişnuiţi să nu mai observăm cu exactitate acolo unde ne lipsesc cuvintele, fiindcă este chinuitor să continuăm a gândi din acel punct; da, altădată concludeam involuntar că, acolo unde încetează domeniul cuvintelor, încetează şi domeniul existenţei. Mânie, ură, iubire, milă, dorinţă, cunoaştere, bucurie, durere, – toate acestea sunt nume pentru stări *extreme*: gradele mai atenuate, intermediare, şi chiar cele inferioare, care se află într-un joc continuu, ne scapă şi totuşi ele, şi nu altele, ne urzesc ţesătura caracterului şi a destinului. Acele răbufniri extreme – şi chiar cea mai moderată mulţumire sau nemulţumire

cunoscută nouă, la gustarea dintr-o mâncare, la auzirea unui sunet, este, poate, apreciată corect, tot o răbufnire extremă – sfâşie foarte des ţesătura şi constituie atunci excepţii brutale, de cele mai multe ori poate ca urmare a unor acumulări: – şi cum nu pot ele, luate ca atare, să nu-l ducă pe observator pe căi greşite! Nu mai puţin decât îl induc în eroare pe omul de acţiune. *Nici care dintre noi nu suntem* ceea ce părem exclusiv după împrejurările de care avem cunoştinţă şi pentru care avem cuvinte – şi, aşadar, laude şi reproşuri; noi ne *ignorăm* sub raportul acestor răbufniri mai grosolane ce ne sunt cunoscute numai nouă, tragem o concluzie dintr-un material în care excepţiile precumpănesc asupra regulii, ne rătăcim în această scriere fonetică, aparent cea mai limpede, a sinelui nostru. Dar *părerea noastră* despre noi, la care am ajuns pe această cale greşită, aşa-zisul “eu”, colaborează de aici încolo la urzirea caracterului şi a destinului nostru. –

116

Lumea necunoscută a “subiectului”. – Ceea ce oamenilor le este atât de greu de priceput este ignoranţa lor cu privire la ei înşişi, din cele mai vechi timpuri şi până azi! Nu numai referitor la bine şi la rău, ci la lucruri mult mai importante! Dăinuieşte de veacuri iluzia că ştim, ştim foarte exact, în orice caz, *cum se realizează acţiunea umană*. Nu numai “Dumnezeu care vede în inimă”, nu numai făptuitorul care-şi cumpăneşte fapta, – nu, nici oricare altul nu se îndoieşte că înţelege esenţialul mecanismului de acţiune a oricui. “Ştiu ce vreau, ce am făcut, sunt liber şi răspunzător pentru aceasta, îl trag pe altul la răspundere, le pot spune pe nume tuturor posibilităţilor morale şi tuturor frământărilor lăuntrice care există înaintea unei acţiuni; puteţi proceda cum vreţi, – eu mă înţeleg pe mine şi pe voi toţi în această privinţă!” – aşa gândea fiecare odinioară, aşa continuă să gândească aproape fiecare. Socrate şi Platon, mari sceptici şi inovatori demni de admirat în acest sens, erau totuşi naiv de încrezători în cea mai funestă prejudecată, în cea mai profundă eroare, conform căreia “cunoaşterii corecte *trebuie să-i urmeze* acţiunea corectă”, – în privinţa acestui principiu, ei au fost tot moştenitorii nebuniei şi ai îngâmfării generale: că există o cunoaştere a esenţei unei acţiuni. “Ar fi, într-adevăr, *groaznic* dacă, având intuiţia esenţei unei fapte drepte, n-ar urma fapta dreaptă”, – acesta este singurul mod în care oamenii aceia mari considerau necesar să demonstreze această idee, contrariul li se părea de neconceput şi absurd – şi totuşi chiar acest contrariu este realitatea nudă, demonstrată zi de zi şi clipă de clipă din vecii vecilor! Nu-i oare chiar

adevărul “groaznic”: că ceea ce putem şti în general despre o faptă nu ajunge *niciodată* ca s-o săvârşim, că puntea de la cunoaştere la faptă n-a fost întinsă până acum nici într-un singur caz? Acțiunile nu sunt *niciodată* ceea ce ne apar! Ne-am dat atâta osteneală să învățăm că lucrurile exterioare nu sunt aşa cum ne apar, – ei bine! cu lumea lăuntrică se întâmplă la fel! Actele morale sunt, cu adevărat, “altceva”, – mai mult nu putem spune: şi toate actele sunt, în esența lor, necunoscute. Contrariul a fost şi este credința generală: avem împotriva noastră realismul cel mai vechi; până acum, omenirea gândea: “O acțiune este ceea ce ne apare.” (La recitirea acestor cuvinte îmi vine în memorie un pasaj foarte explicit din Schopenhauer, pe care vreau să-l citez ca dovadă că şi el se mai agață şi a rămas agățat, şi aceasta fără nici un scrupul, de acest realism moral: “Într-adevăr, fiecare dintre noi este un judecător competent şi cu desăvârşire moral, cunoscând exact binele şi răul, sfânt prin faptul că iubeşte binele şi detestă răul, – toate acestea sunt fiecare, în măsura în care nu propriile sale fapte, ci ale altora sunt cercetate, iar el nu are decât să aprobe şi să dezaprobe, povara ducerii la îndeplinire însă este purtată pe umerii altora. Fiecare poate, aşadar, ca duhovnic, să țină pe deplin locul lui Dumnezeu.”)

117

În temniță. – Ochiul meu, aşa ager sau slab cum este acum, nu vede decât la o anumită distanță, şi în această zarişte mă mişc şi trăiesc eu, această linie a orizontului este cea mai apropiată fatalitate a mea, mare sau mică, de care nu pot scăpa. În jurul oricărei ființe se conturează un cerc concentric, care are un centru şi care îi este propriu. Într-un mod asemănător ne închide urechea într-un spațiu mic, la fel pipăitul. După aceste orizonturi în care simțurile noastre ne închid pe fiecare dintre noi ca între zidurile unei temnițe, *măsurăm* noi acuma lumea, numim acest lucru aproape şi acela departe, acesta mare şi acela mic, acesta tare şi acela moale: această măsurare o numim simțire, – toate acestea, absolut toate, sunt erori în sine! După cantitatea trăirilor şi a emoțiilor pe care le putem încerca în medie la un moment dat, ne măsurăm viața, considerând-o scurtă sau lungă, săracă sau bogată, plină sau goală: iar după viața medie a omului, o măsurăm pe cea a tuturor celorlalte făpturi, – toate acestea, absolut toate, sunt erori în sine! Dacă am avea o vedere pentru apropiere de o sută de ori mai acută, omul ne-ar apărea enorm de înalt; ba chiar se pot imagina organe în virtutea cărora el ar fi perceput ca incomensurabil. Pe de altă parte, s-ar putea realiza organe în aşa fel, încât sisteme solare

întregi să fie percepute îngustate şi legate la un loc asemeni unei singure celule: iar în fața unor ființe dintr-un ordin diametral opus, o singură celulă a corpului omenesc ar putea să se prezinte ca un sistem solar în mişcare, constituire şi armonie. Deprinderile simțurilor noastre ne-au prins în lanțul minciunilor gogonate ale percepției: acestea sunt, pe de altă parte, bazele tuturor judecăților şi "cunoştințelor" noastre, – nu există nici cea mai mică scăpare, nici o posibilitate de furişare, nici o cale dosnică spre lumea *reală*! Suntem păianjeni în plasa noastră, iar ceea ce şi putem prinde în ea nu-i altceva decât exact ce se lasă prins în plasa *noastră*.

118

Ce-i oare aproapele? – Oare ce înțelegem noi despre aproapele nostru afară de contururile sale, am în vedere partea aceea cu care el se înscrie şi se imprimă oarecum pe noi şi în noi? Nu înțelegem despre acesta decât *schimbările din noi* a căror cauză este el, – ştiința noastră despre el se aseamănă cu un spațiu *de formă* concavă. Îi atribuim sentimentele pe care actele lui le trezesc în noi şi-i conferim astfel o falsă, inversă pozitivitate. Îl modelăm după cunoaşterea pe care o avem despre noi, făcându-l un satelit al propriului nostru sistem: chiar dacă ne luminează calea ori se eclipsează, iar noi suntem cauza ultimă şi într-un caz, şi în celălalt, – credem totuşi contrariul! Lume a fantomelor în care trăim! Lume pe dos, răsturnată, goală şi totuşi, în visele noastre, *plină* şi *dreaptă*!

119

Trăire şi ficțiune. – Oricât de departe şi-ar împinge cineva cunoaşterea de sine, nimic nu poate fi totuşi mai incomplet decât tabloul tuturor *instinctelor* care-i constituie firea. Abia dacă le poate găsi un nume celor mai rudimentare: numărul şi forța lor, refluxul şi fluxul lor, jocul şi dejucarea reciprocă şi, înainte de toate, legile *nutririi* lor îi rămân total necunoscute. Această nutrire devine, aşadar, o operă a întâmplării: trăirile noastre zilnice îi azvârl ba unui instinct, ba altuia câte-o pradă pe care el o apucă hulpav, dar toată vânzoleala acestor fenomene rămâne în afara oricărei legături raționale cu nevoile de hrană ale tuturor instinctelor: aşa încât întotdeauna vor surveni două lucruri diferite, înfometarea şi pipernicirea unuia şi îmbuibarea altuia. Fiecare moment al vieții noastre face să crească unele tentacule ale ființei noastre, iar altele să se atrofieze, după hrana pe care momentul o poartă sau nu în sine. Experiențele noastre, după cum am spus, sunt toate, în acest sens, alimente, dar împărțite

orbeşte, fără a avea habar cine flămânzeşte şi cine are deja din belşug. Iar în urma acestei nutriri la întâmplare a părților, şi polipul maturizat va fi, în întregul său, ceva întâmplător, aşa cum este devenirea lui. Mai clar spus: presupunând că un instinct se găseşte în punctul în care cere să fie satisfăcut – sau să-şi exercite puterea ori să se descarce ori să umple un gol – toate acestea sunt vorbire figurată –: el examinează atunci orice întâmplare de peste zi din perspectiva modului în care o poate folosi în scopul său; că omul aleargă ori se odihneşte ori este cuprins de mânie ori citeşte ori luptă ori jubilează, instinctul, în setea lui, palpează oarecum orice stare în care ajunge omul şi, de obicei, nu găseşte nimic pentru sine în aceasta, trebuie să aştepte şi să-i fie sete mai departe: încă puțin şi se istoveşte, şi încă vreo câteva zile sau luni de nesatisfacere şi se usucă, precum o plantă fără ploaie. Poate că această cruzime a hazardului ar fi şi mai bătătoare la ochi, dacă toate instinctele ar vrea să procedeze la fel de temeinic ca *foamea*: care nu se declară satisfăcută de *mâncarea din vis*; dar cele mai multe instincte, în special cele aşa-zise morale, *fac tocmai acest lucru*, – dacă mi se îngăduie presupunerea că *visele* noastre au chiar valoarea şi sensul de a *compensa* până la un anumit grad acea lipsă accidentală a "hranei" din timpul zilei. De ce visul de ieri a fost plin de duioşie şi de lacrimi, cel de alaltăieri vesel şi nebunatic, unul anterior plin de aventuri şi într-o permanentă căutare obscură? De ce într-unul savurez frumuseți de nedescris ale muzicii, de ce în altul plutesc şi zbor cu bucuria unui vultur spre piscuri îndepărtate? Aceste închipuiri care dau libertate şi prilej de izbucnire instinctelor noastre de duioşie ori de veselie ori de aventură ori nevoii noastre de muzică şi de munte – şi oricine va avea la îndemână exemplele sale mai concludente – sunt interpretările excitațiilor noastre nervoase din timpul somnului, interpretări *foarte libere*, foarte arbitrare ale mişcărilor sângelui şi ale intestinelor, ale apăsării brațului şi a pledurilor, ale dangătelor de clopote din turlă, ale zgomotelor de giruete, de noctambuli şi de alte lucruri de soiul acesta. Că acest text, care totuşi rămâne, în general, foarte asemănător pentru o noapte, ca şi pentru alta, este comentat aşa de diferit, că rațiunea inventivă îşi *imaginează*, astăzi şi ieri, *cauze* aşa de diferite pentru aceleaşi excitații nervoase: aceasta îşi are explicația în faptul că sufleorul acestei rațiuni a fost astăzi altul decât ieri, – un alt insctinct voia să se satisfacă, să se manifeste, să se exerseze, să se înviorize, să se descarce, – tocmai el şi-a atins apogeul fluxului, iar ieri altul a fost în aceeaşi situație. – Viața în stare de veghe nu are această *libertate* de interpretare ca aceea din vis, este mai puțin inventivă şi neînfrânată, – dar

trebuie oare să detaliez că nici instinctele noastre nu fac, în stare de veghe, altceva decât să interpreteze excitațiile nervoase şi să le stabilească, după nevoia lor, "cauzele"? că între veghe şi visare nu există o deosebire *esențială*? că, făcând o comparație chiar între stadii foarte diferite de civilizație, libertatea interpretării în stare de veghe, pe o anumită treaptă, nu-i este cu nimic inferioară libertății celeilalte în stare de vis? că nici judecățile şi evaluările noastre morale nu sunt decât reprezentări şi fantezii cu privire la un proces fiziologic necunoscut nouă, un soi de limbaj deprins pentru a desemna anumite excitații nervoase? că toată aşa-numita conştiință a noastră este un comentariu mai mult sau mai puțin fantastic despre un text necunoscut, poate incognoscibil, dar simțit? – Să luăm o mică întâmplare. Presupunând că observăm într-o zi cum cineva râde de noi în piața publică, în timp ce trecem pe-acolo: după cum cutare ori cutare instinct din noi este tocmai în culmea lui, acest fapt va însemna pentru noi cutare sau cutare lucru, – şi, după tipul de om ce suntem, este un fapt cu totul diferit. Unul îl primeşte ca pe-o picătură de ploaie, altul se scutură de el ca de-o insectă, cutare caută să facă din acesta un prilej de gâlceavă, cutare îşi examinează îmbrăcămintea, să vadă dacă nu oferă un motiv de râs, cutare meditează, în urma acestei întâmplări, la ridicolul în sine, unuia îi face bine că a adăugat, fără să vrea, o rază la seninătatea şi lumina solară a lumii – şi, în orice caz, un instinct este satisfăcut, fie că este unul coleric, fie că este unul al combativității ori al reflecției ori al bunăvoinței. Acest instinct înşfacă ocazia ca pe propria pradă: de ce tocmai el? Fiindcă el stă la pândă însetat şi înfometat. – Recent, pe la ora unsprezece dimineața, un bărbat s-a prăbuşit dintr-o dată drept în fața mea, ca lovit de trăsnet, toate femeile din preajmă au prins a țipa cât le ținea gura; l-am pus chiar eu pe picioare şi i-am dat îngrijiri până i-a revenit graiul, – în vreme ce mie nu mi se clintea nici un muşchi al feței şi nu încercam nici un sentiment, nici de spaimă, nici de milă, ci am făcut ce era cel mai important şi mai rezonabil şi mi-am văzut impasibil de drum. Să presupunem că aş fi fost anunțat cu o zi înainte că mâine la ora unsprezece cineva o să cadă în felul acesta lângă mine, – m-aş fi frământat mai întâi în toate chipurile, n-aş fi dormit noaptea şi poate că în momentul hotărâtor aş fi ajuns întocmai ca acel bărbat, în loc să-l ajut. Între timp, toate acele posibile instincte efectiv ar fi *avut timp* să-şi imagineze şi să comenteze întâmplarea. – Ce sunt oare trăirile noastre? Mult *mai mult* ce punem noi în acestea decât ce se află în ele! Sau trebuie chiar să spunem: în sine, în acestea, nu se află nimic? Trăirea este o ficțiune? –

120

Pentru liniştirea scepticului. – “Habar n-am ce *fac*! Habar n-am ce *să fac*!” – Ai dreptate, dar de un lucru nu te îndoi: *tu eşti făcut*! în fiecare clipă! Omenirea a confundat în toate timpurile diateza activă şi diateza pasivă, este veşnica ei greşeală gramaticală.

121

“Cauză şi efect”! – În această oglindă – şi intelectul nostru este o oglindă – are loc ceva ce denotă regularitate, un anumit lucru îi urmează de fiecare dată altui anumit lucru, – ceea ce noi *numim*, dacă o sesizăm şi vrem s-o numim, cauză şi efect, proştii de noi! Ca şi când am înțelege şi am putea înțelege ceva! Noi n-am văzut absolut nimic, afară de *reprezentările* “cauzelor şi ale efectelor”! Şi tocmai această *reprezentativitate* face, fără doar şi poate, imposibilă intuiția unei legături mai profunde decât este aceea a succesiunii!

122

Scopurile în natură. – *Cel ce*, în calitate de cercetător fără idei preconcepute, se ocupă de istoria ochiului şi de formele sale înâlnite la cele mai umile creaturi şi prezintă întreaga devenire pas cu pas a ochiului trebuie să ajungă la acest mare rezultat: că vederea *nu* a fost intenția în momentul apariției ochiului, mai degrabă a survenit când *întâmplarea* pusese la punct aparatul. Un singur exemplu de felul acesta: şi “scopurile” ne cad ca pânza de pe ochi!

123

Rațiune. – Cum a venit rațiunea pe lume? Aşa cum se cuvine, într-un mod irațional, printr-o întâmplare. Pe care va trebui s-o descifrăm ca pe-o enigmă.

124

Ce este vrerea! – Râdem de cel ce iese din odaia lui şi zice în minutul în care soarele iese dintr-a sa: “*eu vreau* să răsară soarele”; şi de cel ce nu poate opri o roată şi zice: “*eu vreau* să se rotească”; şi de cel ce, la lupte, este trântit la pământ şi zice: “zac pe jos, dar *eu vreau* să zac pe jos!” Dar – în ciuda acestui haz! –, facem oare altfel decât oricare dintre aceştia trei, ori de câte ori întrebuințăm expresia: “*eu vreau*”?

125

Despre "tărâmul libertății". – Putem concepe multe, cu mult mai multe lucruri decât putem face şi trăi, – adică gândirea noastră este superficială şi se mulțumeşte cu suprafața existenței, ba nici nu-şi dă seama de asta. Dacă intelectul nostru ar fi *dezvoltat* strict pe măsura forței noastre şi a exercitării forței noastre, am ține la mare cinste în gândirea noastră principiul că nu putem înțelege decât ce putem *face*, – *dacă* există, în general, o înțelegere. Cel însetat duce lipsă de apă, dar plăsmuirile minții lui îi aduc neîncetat apa înaintea ochilor, ca şi când de nimic n-ar fi mai uşor de făcut rost, – felul superficial şi uşor de satisfăcut al intelectului nu poate pricepe nevoia adevărată şi mizeră şi se simte superior în această privință: este mândru că poate mai mult, că aleargă mai repede, că-şi atinge aproape imediat țelul, – şi, astfel, tărâmul speculațiilor apare, în comparație cu tărâmul faptei, al vrerii şi al trăirii, ca un *tărâm al libertății*: în timp ce, aşa cum am spus, el nu este decât un tărâm de suprafață şi fără pretenții.

126

Uitare. – Că există o uitare nu-i încă demonstrat; ceea ce ştim este numai că rememorarea nu stă în puterea noastră. Deocamdată am pus în această lacună a putinței noastre respectivul cuvânt "uitare": ca şi când ar fi o aptitudine în plus în registru. Dar ce stă, la urma urmelor, în puterea noastră? – Dacă acel cuvânt se află într-o lacună a putinței noastre, nu urmează oare de aici că şi celelalte cuvinte se află într-o lacună a *cunoştințelor* noastre *despre propria putință*?

127

Conform scopurilor. – Dintre toate actele, cel mai puțin sunt bine înțelese cele săvârşite conform unor scopuri, fiindcă au trecut întotdeauna drept cele mai uşor de înțeles şi sunt pentru conştiința noastră cele mai obişnuite. Marile probleme se află în stradă.

128

Visul şi responsabilitatea. – De toate vreți să fiți responsabili! Numai pentru visele voastre nu! Ce slăbiciune lamentabilă, ce lipsă de consecvență a curajului! Nimic nu vă este *mai* propriu decât visele voastre! Decât opera *voastră*! Subiect, formă, durată, actori, spectatori, – în aceste comedii, totul sunteți voi, voi înşivă! Şi tocmai în acest punct vă temeți şi vă ruşinați de voi înşivă, când încă Edip, înțeleptul

Edip, a ştiut să-şi găsească mângâiere în ideea că noi nu suntem de vină pentru ceea ce visăm! Deduc din aceasta: că marea majoritate a oamenilor trebuie să fie conştienţi de anumite vise oribile. Dacă ar fi altfel: cât de mult ne-am fi exploatat nocturnele veleităţi poetice pentru orgoliul omului! – Trebuie oare să adaug că înţeleptul Edip a avut dreptate că, într-adevăr, noi nu suntem răspunzători pentru visurile noastre, – dar la fel de puţin pentru starea noastră de veghe, şi că teoria despre libertatea voinţei îşi are tatăl şi mama în mândria şi sentimentul puterii omului? O spun poate prea des: dar, cel puţin, prin aceasta spusele mele nu devin încă eroare.

129

Pretinsa luptă a motivelor. – Se vorbeşte de "lupta motivelor", dar se desemnează prin aceasta o luptă care *nu* este lupta motivelor. Adică: în conştiinţa noastră reflexivă se perindă, înaintea unei fapte, *consecinţele* diferitelor fapte pe care socotim că le putem săvârşi, iar noi comparăm aceste consecinţe. Socotim că suntem decişi la o faptă în momentul în care am stabilit că urmările ei vor fi cele preponderent mai favorabile; până ce ajungem la această concluzie a cumpănirii noastre, adesea ne frământăm mult din pricina marii dificultăţi de a intui consecinţele, de a le vedea în toată puterea lor şi de a le evalua într-adevăr pe toate, fără greşeala omisiunii: la care mai trebuie luată în calcul şi întâmplarea. Ba chiar, pentru a menţiona lucrul cel mai dificil: consecinţele, care, luate una câte una, sunt aşa de greu de constatat, trebuie cântărite acum pe un singur cântar, toate la un loc în cumpănă cu fiecare în parte; şi de atâtea ori ne lipsesc pentru această cazuistică a avantajului balanţa şi greutăţile, din cauza diferenţei de *calitate* dintre toate aceste consecinţe posibile. Să presupunem însă că am scoate-o la capăt şi cu asta şi că întâmplarea, la rândul ei, ne-ar fi pus în balanţă consecinţe evaluabile: avem acum, de fapt, în *reprezentarea consecinţelor* unui anumit act un *motiv* de a face chiar acest act, – da! Un *singur* motiv! Dar în clipa în care acţionăm, în sfârşit, suntem destul de frecvent determinaţi de o altă categorie de motive decât este categoria discutată aici, aceea a "reprezentării consecinţelor". Atunci intră în acţiune obişnuinţa jocului nostru de forţe sau un mic impuls dat de o persoană de care ne temem ori pe care o respectăm ori o iubim sau comoditatea, care preferă să facă ceea ce-i stă la îndemână, sau stimularea fanteziei pricinuită în momentul hotărâtor de primul şi cel mai neînsemnat eveniment, intră în acţiune fizicul, care se manifestă într-un mod cu totul imprevizibil, intră în acţiune dispoziţia sufletească, izbucnirea vreunui afect oarecare ce este gata absolut înâmplător să răbufnească: pe scurt, acţionează motive pe care în parte

nu le cunoaştem deloc, în parte le cunoaştem foarte slab şi pe care, în calculele noastre, nu le putem confrunta niciodată dinainte. Probabil că şi între ele are loc o luptă, o respingere şi o punere pe fugă, o echilibrare şi o atârnare grea în balanţă a greutăţilor – şi aceasta
5 ar fi adevărata "luptă a motivelor": – ceva total invizibil şi necunoscut pentru noi. Am cumpănit consecinţele şi rezultatele şi, astfel, am aşezat în linia de bătaie a motivelor un motiv foarte important, – dar chiar această linie de bătaie o dispun tot atât de puţin precum o văd: lupta însăşi îmi este ascunsă, iar victoria ca victorie, de asemenea; căci poate aflu ce fac în
10 cele din urmă, – însă nu aflu care motiv a învins, de fapt, prin aceasta. Dar poate suntem obişnuiţi să nu ţinem seama de toate aceste procese necunoscute şi să înţelegem pregătirea unei fapte numai în măsura în care ea este cunoscută: şi astfel confundăm lupta motivelor cu compararea urmărilor posibile ale diferitelor acte, – una dintre confuziile
15 cele mai bogate în consecinţe şi, pentru evoluţia moralei, cele mai funeste!

130

Scopuri? Voinţă? – Ne-am obişnuit să credem în două tărâmuri, în tărâmul scopurilor şi al voinţei şi în tărâmul întâmplărilor; în cel din urmă, lucrurile se petrec într-un mod absurd,
20 merg, stau şi pier aici fără ca cineva să poată zice de ce? în ce scop? – Ne temem de acest puternic tărâm al marii prostii cosmice, căci, de cele mai multe ori, îl cunoaştem prin faptul că se prăbuşeşte în cealaltă lume, în aceea a scopurilor şi a intenţiilor, precum o ţiglă de pe acoperiş, şi ne omoară un scop frumos oarecare. Această credinţă în cele două tărâmuri este un
25 romantism şi o fabulă străveche: noi, piticii isteţi, cu voinţa şi scopurile noastre, suntem brutalizaţi de uriaşii cei proşti, proşti din cale-afară, întâmplările, trântiţi la pământ, adeseori striviţi în picioare, – dar, cu toate acestea, nu ne-ar plăcea să fim privaţi de poezia înfiorătoare a acestei vecinătăţi, căci monştrii aceia sosesc adesea atunci când viaţa în plasa
30 de păianjen a scopurilor a ajuns prea plictisitoare ori prea temătoare pentru noi şi ne oferă o diversiune sublimă prin faptul că mâna lor rupe într-o zi întreaga plasă, – nu că ar fi vrut-o, nesocotiţii de ei! Nu că şi-ar da măcar seama de asta! Ci mâinile lor grosolane şi osoase ne străpung plasa de parcă ar fi aer. – Grecii numeau acest tărâm al imprevizibilului şi al
35 stupidităţii sublime şi veşnice Moira şi l-au trasat ca orizont împrejurul zeilor lor, dincolo de care ei nu puteau nici să acţioneze, nici să vadă: cu acea înverşunare ascunsă împotriva zeilor care se găseşte la mai multe popoare, în aşa fel, încât, ce-i drept, îi adori, dar păstrezi în mână un ultim atu împotriva lor, de pildă, când, ca indian sau persan, ţi-i imaginezi

dependenți de *jertfa* muritorilor, aşa încât muritorii, în cazul cel mai rău, îi pot lăsa pe zei să flămânzească şi să moară de foame; sau când, asemeni asprului şi melancolicului scandinav, reprezentându-ți un amurg al zeilor cândva, îți procuri plăcerea tăcutei răzbunări, drept despăgubire pentru
5 frica permanentă pe care zeii tăi ți-o induc. Altfel este creştinismul cu sentimentul lui fundamental, nici indian, nici persan, nici grec, nici scandinav, care cere să adori, îngenuncheat în colb, *duhul puterii* şi chiar să săruți colbul: el dădea de înțeles că acel atotputernic "tărâm al prostiei" nu este aşa de prost cum arată, că *noi* suntem, mai degrabă, proştii care n-au băgat
10 de seamă că îndărătul lui stă Dumnezeu, cel care iubeşte, ce-i drept, cărările întunecate, întortocheate şi miraculoase, dar totuşi, până la urmă, "scoate în chip strălucit la liman" totul. Această nouă fabulă despre Dumnezeu, care, până acum, n-a fost recunoscut ca neam de uriaşi ori Moira şi care urzeşte el însuşi scopuri şi plase, mai rafinate decât mintea noastră –
15 aşa încât ele *ar trebui* să-i apară acesteia de neînțeles, chiar neînțelepte –, această fabulă era o răsturnare atât de curajoasă şi un paradox atât de îndrăzneț, încât lumea veche, devenită prea rafinată, nu era în stare să se împotrivească, oricât de nebuneşte şi de *contradictoriu* suna pricina; – căci, între noi fie vorba, aici era o contradicție: dacă mintea
20 noastră nu poate pătrunde mintea şi scopurile lui Dumnezeu, cum a pătruns ea această natură a ei înseşi? şi această natură a minții lui Dumnezeu? – În epoca modernă a crescut, de fapt, neîncrederea în supoziția că țigla care cade de pe acoperiş ar fi realmente aruncată jos de "iubirea divină" – şi oamenii reîncep să calce pe vechea urmă a uriaşilor şi a piticilor de sorginte
25 romantică. *Să învățăm*, aşadar, fiindcă e timpul pentru asta: în presupusul nostru tărâm deosebit al scopurilor şi al rațiunii guvernează tot uriaşii! Şi scopurile şi rațiunea noastră nu sunt nişte pitici, sunt uriaşi! Şi propriile noastre plase sunt rupte *de noi înşine* la fel de des şi la fel de brutal ca de o țiglă! Şi nu este scop tot ce se numeşte aşa, şi şi mai puțin voință
30 tot ce se cheamă voință! Şi, dacă ați vrea să conchideți:"Aşadar, nu există decât un singur tărâm, acela al întâmplărilor şi al prostiei?" – trebuie adăugat: da, poate nu există decât un singur tărâm, poate nu există nici voință, nici scopuri, ci noi ni le-am închipuit. Mâinile acelea de fier ale necesității care scutură paharul cu zarurile întâmplării îşi joacă vreme nesfârşită
35 jocul: atunci *trebuie* să cadă nişte sorți care să pară perfect pe potriva finalității şi a raționalității de orice grad. *Poate* că actele noastre de voință, scopurile noastre nu sunt altceva decât tocmai asemenea sorți – iar noi nu suntem decât prea mărginiți şi prea vanitoşi ca să ne înțelegem crasa mărginire: adică aceea că noi înşine scuturăm cu mâini de fier paharul cu zaruri, că noi înşine, în cele mai premeditate acțiuni ale noastre, nu mai

facem altceva decât să jucăm jocul necesităţii. Poate! – Ca să depăşim acest p o a t e , ar trebui să fi fost deja oaspeţi în infern şi dincolo de orice suprafeţe şi să fi jucat zaruri şi să fi pariat la masa Persefonei chiar cu ea.

131

5 M ó d e l e m o r a l e . – Ce mutaţie au cunoscut judecăţile morale în totalitatea lor! Aceste sublime minuni ale moralităţii antice, de pildă Epictet, nu ştiau nimic de glorificarea, curentă azi, a preocupării faţă de alţii, a trăirii pentru alţii; după moda noastră morală, ar trebui să-i numim de-a dreptul imorali, căci ei s-au apărat din toate puterile p e n t r u eul* 10 lor şi c o n t r a compasiunii faţă de alţii (mai ales faţă de suferinţele şi cusururile lor etice). Poate că ei ne-ar răspunde: “Dacă aveţi în voi înşivă un lucru aşa de anost ori de odios, atunci gândiţi-vă neapărat la alţii mai mult decât la voi! Aţi face o treabă bună!”

132

15 U l t i m e l e e c o u r i c r e ş t i n e î n m o r a l ă . – “On n’est bon que par la pitié: il faut donc qu’il y ait quelque pitié dans tous nos sentiments”** – aşa sună azi morala! Şi de unde provine aceasta? – Că omul actelor săvârşite din simpatie, dezinteresate, de folos obştesc, sociale este perceput astăzi drept omul m o r a l – este, poate, cea mai generală 20 consecinţă şi schimbare de mentalitate pe care a produs-o creştinismul în Europa: deşi ea n-a fost nici intenţia, nici doctrina lui. Dar era reziduul unor umori creştine, atunci când credinţa fundamentală diametral opusă şi strict egoistă în “un singur lucru este necesar”, în importanţa absolută a mântuirii p e r s o n a l e , cu dogmele pe care se sprijinea ea, dădea treptat înapoi, 25 iar credinţa secundară în “iubire”, în “iubirea aproapelui”, concordând cu imensa practică a milosteniei bisericeşti, era împinsă, prin aceasta, în primplan. Cu cât te eliberai mai mult de dogme, cu atât mai asiduu căutai oarecum j u s t i f i c a r e a acestei eliberări într-un cult al iubirii de oameni: a nu rămâne, în această privinţă, în urma idealului creştin, ci, pe cât se 30 poate, a-l d e p ă ş i era un imbold secret la toţi liber-cugetătorii francezi, de la Voltaire până la Auguste Comte: iar ultimul, prin faimoasa lui formulă morală vivre pour autrui*, a dat creştinismului, de fapt, o coloratură supracreştină. Pe pământ german, Schopenhauer, pe pământ englez, John Stuart Mill au dat cea mai mare faimă doctrinei despre sentimentele de 35 simpatie şi despre compasiune sau despre faptele în folosul altora ca

---

* ego *în text (n.t.).*

***În fr. în text: “Nu suntem buni decât prin milă: trebuie deci să existe puţină milă în toate sentimentele noastre” (n.t.).*

principiu de acțiune: dar ei înşişi nu erau decât un ecou, – doctrinele respective au înflorit cu o teribilă impulsie peste tot şi în formele cele mai grosolane şi mai fine totodată, cam din perioada Revoluției franceze, şi toate sistemele socialiste s-au situat involuntar pe terenul comun al acestor doc-
5 trine. Poate că azi nu există prejudecată mai crezută decât aceasta: că ştim în ce constă, în definitiv, ceea ce este moral. Azi pare că-i face bine oricui să audă că societatea este pe cale să adapteze individul la necesitățile generale şi că fericirea şi, totodată, sacrificiul individului stă în a se simți ca un membru şi instrument folositor al
10 întregului: numai că în prezent încă ezităm îndelung unde ar fi bine să căutăm acest întreg, într-un stat existent sau într-unul pe care trebuie să-l întemeiem, într-o singură națiune sau într-o înfrățire de popoare ori în mici comunități econimice noi. În jurul acestui lucru se meditează mult astăzi, persistă numeroase îndoieli, se duc multe bătălii, se face mare vâlvă şi se
15 pune multă patimă; dar este admirabilă şi eufonică unanimitatea cu privire la cerința ca eul** să se dezavueze, până ce, în forma adaptării la întreg, îşi va primi iar şi cercul stabil de drepturi şi datorii, – până ce a devenit ceva cu totul nou şi deosebit. Nu vrem nimic mai puțin – că o recunoaştem sau nu – decât o radicală transformare, chiar o slăbire şi o suprimare a
20 individului: nu obosim să enumerăm şi să acuzăm tot ce a fost rău şi ostil, risipitor, costisitor, luxos în forma de până acum a existenței individuale, sperăm să ne gospodărim mai ieftin, mai neriscant, mai proporționat, mai unitar, chiar dacă nu mai există decât corpuri mari şi membre ale lor. Este perceput ca bun tot ce corespunde, într-un fel sau altul,
25 acestei înclinații plăsmuitoare de corpuri şi membre şi celorlalte înclinații auxiliare ei, acesta este curentul moral fundamental în epoca noastră; compasiunea şi sociabilitatea se întrepătrund în acest caz. (Kant rămâne în continuare în afara acestei mişcări: el susține categoric că trebuie să fim insensibili la suferințele altora, dacă se pretinde că binefacerea
30 noastră are valoare morală, – ceea ce Schopenhauer, foarte pornit, după cum vom înțelege, numeşte aiureala kantiană.)

133

"A nu te mai gândi la tine însuți." – Să ne punem foarte serios întrebarea: de ce sărim după cineva care cade în fața noastră
35 în apă, deşi nu suntem deloc binevoitori față de el? Din milă: nu ne mai gândim atunci decât la celălalt, – zice nechibzuința. De ce simțim durere şi

---

**În fr. în text: "a trăi pentru aproapele tău" (n.t.).*

***În lat. în text:* ego *(n.t.).*

avem o senzație neplăcută în prezența unuia care scuipă sânge, în timp ce nutrim față de el gânduri rele și dușmănoase? Din milă: fără îndoială, nu ne mai gândim în acest caz la noi, – spune aceeași nechibzuință. Adevărul este: cuprinși de milă – am în vedere ceea ce, de obicei, se numește,
5 într-un mod derutant, milă –, nu ne mai gândim, de fapt, în chip conștient la noi, ci a b s o l u t i n c o n ș t i e n t, ca și când, alunecându-ne un picior, mișcare inconștientă pentru noi, executăm cele mai potrivite contramanevre, recurgând, evident, la toată inteligența noastră. Nenorocirea altuia ne rănește, ne-ar dovedi neputința, poate lașitatea, dacă
10 nu i-am înlătura-o. Sau comportă în sine o scădere a prestigiului nostru în fața altora ori chiar în fața noastră. Sau în nenorocirea și suferința altuia vedem un semn de primejdie pentru noi; și, ca indicii ale vulnerabilității și ale fragilității omenești în general, ele sunt suficiente pentru a acționa dureros asupra noastră. Acest soi de durere și de rănire noi îl respingem și-l
15 compensăm printr-un gest de compătimire, în el poate fi o rafinată legitimă apărare sau chiar răzbunare. Că, în fond, ne gândim puternic la noi se poate ghici din hotărârea pe care o luăm în toate cazurile în care p u t e m evita vederea celui ce suferă, îndură, se vaită: ne decidem să n u o facem, dacă putem interveni ca persoane mai puternice, ca salvatori, dacă suntem
20 siguri de aplauze, dacă vrem să trăim opusul fericirii noastre sau și să sperăm că, prin vederea aceluia, scăpăm de plictiseală. Este înșelător să numim com-pătimire* pătimirea** care ne încearcă la un asemenea spectacol și care poate fi de un tip foarte diferit, căci în orice împrejurări este o pătimire de care cel ce pătimește sub ochii noștri e s c u t i t: ne
25 este prea caracteristică, așa cum suferința lui îi este prea caracteristică. Dar n u m a i a c e a s t ă p ă t i m i r e c a r a c t e r i s t i c ă este aceea de care ne dezbărăm atunci când săvârșim acte de compătimire. Totuși noi nu facem niciodată ceva de felul acesta dintr-un singur motiv; pe cât de sigur vrem să ne eliberăm astfel de o suferință, pe atât de sigur îi
30 cedăm, în cazul aceleiași acțiuni, i m p u l s u l u i u n e i p l ă c e r i, – plăcerea ia naștere la vederea unei situații opuse celei în care ne aflăm noi, la ideea de a putea ajuta, numai să vrem, la gândul la laudă și la recunoștință; în cazul când ajutăm, ia naștere în actul ajutorului propriu-zis, în măsura în care gestul reușește și, ca un lucru ce reușește pas cu
35 pas, îi provoacă încântare în sine celui ce-l săvârșește, dar mai ales în convingerea că acțiunea noastră pune capăt unei revoltătoare nedreptăți

———

*Mit-Leid

**Leid

(simpla exprimare a revoltei sale este reconfortantă). Toate acestea, plus unele lucruri mult mai subtile, sunt “compătimire”: – cât de stângaci se năpusteşte limba cu unicul ei cuvânt asupra unei realităţi atât de polifonice! – Că, dimpotrivă, compătimirea este d i n a c e e a ş i s t i r p e cu pătimirea, la a cărei vedere ia naştere, sau că are o înţelegere deosebit de fină şi de pătrunzătoare pentru aceeaşi, aceste două lucruri contrazic e x p e r i e n ţ a , iar celui ce a ridicat compătimirea în slăvi tocmai în aceste două privinţe îi l i p s e ş t e , exact în acest domeniu al moralei, experienţa necesară. Iată îndoiala mea cu privire la toate lucrurile incredibile pe care Schopenhauer ştie să le relateze despre compătimire: el, care ar dori să ne facă, prin aceasta, să credem în marea lui noutate, şi anume că această compătimire – exact compătimirea atât de imperfect observată, atât de rău descrisă de el – este izvorul oricărui act moral trecut şi viitor – şi tocmai pentru potenţele pe care el în primul rând i le-a a t r i b u i t î n m o d f a l s . – Ce-i deosebeşte, la urma urmelor, pe oamenii fără de milă de cei milostivi? Înainte de toate – spre a face şi aici doar o schiţă –, ei nu au fantezia eretică a fricii, capacitatea fină de a adulmeca primejdia; nici vanitatea nu le este aşa de repede rănită dacă se-ntâmplă ceva ce ei ar putea să împiedice (prudenţa orgoliului lor le cere să nu se amestece inutil în treburile altora, ba chiar le place, pornind de la ei înşişi, ca fiecare să se ajute singur şi să-şi joace propriile cărţi). Afară de aceasta, ei sunt, de cele mai multe ori, mai obişnuiţi decât milostivii să suporte durerea; nici nu li se va părea aşa de nedrept că alţii suferă, de vreme ce ei înşişi au suferit. În sfârşit, starea de înduioşare este dureroasă pentru ei, precum starea de imperturbabilitate stoică pentru cei milostivi; o îmbracă în cuvinte dispreţuitoare şi cred că bărbăţia şi bravura lor rece este în pericol dacă se lasă copleşiţi de această stare sufletească, – îşi ascund lacrimile de alţii şi le şterg, supăraţi pe ei înşişi. Sunt un a l t fel de egoişti decât cei milostivi; – a-i numi însă r ă i în sensul evident al cuvântului, iar pe cei milostivi b u n i nu-i altceva decât o modă morală, care are vremea ei: aşa cum şi moda contrară a avut vremea ei, şi încă o vreme îndelungată!

134

Î n c e f e l t r e b u i e s ă n e f e r i m d e c o m p ă t i m i r e . – Compătimirea, în măsura în care naşte cu adevărat pătimire – şi acesta să fie aici unicul nostru punct de vedere –, este o slăbiciune, ca orice uitare de sine pricinuită de un afect d ă u n ă t o r . Ea s p o r e ş t e pătimirea în lume: chiar dacă, indirect, în urma compătimirii, o pătimire se diminuează ori se curmă pe ici, pe colo, n-avem dreptul să profităm de aceste consecinţe

incidentale şi nesemnificative în ansamblu, spre a-i justifica natura, care, cum am spus, este dăunătoare. Presupunând că ar domina măcar o singură zi: omenirea ar pieri numaidecât din cauza ei. În sine, ea are tot atât de puţin un caracter bun ca oricare instinct: numai acolo unde este cerută şi lăudată – iar aceasta se întâmplă acolo unde nu se înţelege natura ei dăunătoare, ci se descoperă în ea un *izvor de plăcere* –, îi este inerentă conştiinţa nevinovată, numai atunci ne place să ne lăsăm în voia ei şi nu ne temem de felul în care se manifestă. În alte circumstanţe, în care se înţelege că este dăunătoare, ea trece drept slăbiciune: sau, ca la greci, drept un bolnăvicios afect periodic, căruia, prin intenţionate descărcări temporare, îi putem înlătura periculozitatea. – Cel ce umblă odată câtva timp, cu tot dinadinsul şi în mod experimental, după prilejuri de compătimire în viaţa practică şi-şi imaginează mereu toată mizeria de care se poate crampona în mediul său ajunge inevitabil să fie bolnav şi melancolic. Acela însă care vrea să slujească omenirea *într-un sens oarecare*, poate ca medic, va trebui să fie foarte circumspect faţă de orice sentiment, – acesta îl paralizează în toate momentele hotărâtoare şi-i blochează ştiinţa şi mâna uşoară şi binefăcătoare.

135

Faptul de a fi compătimit. – Printre oamenii sălbatici, faptul de a fi compătimit este privit cu un fior moral: în cazul acesta eşti lipsit de orice virtute. Compătimirea echivalează cu dispreţuirea: nu vrem să vedem suferind o fiinţă demnă de dispreţ, lucrul acesta nu ne face nici o plăcere. Dimpotrivă, a vedea suferind un duşman pe care-l recunoaştem egal cu noi în mândrie şi care nu se leapădă de ea sub torturi şi, în general, orice fiinţă care nu vrea să consimtă la a implora milă, adică la cele mai ruşinoase şi profunde umiliri, – iată o plăcere a plăcerilor, când sufletul sălbaticului se ridică la înălţimea *admiraţiei*: până la urmă ucide un asemenea viteaz, dacă-l are la mână, şi-i dă lui, *neînfrântului*, ultimul său onor: dacă s-ar fi văicărit, dacă i-ar fi pierit de pe chip expresia sarcasmului rece, dacă s-ar fi arătat vrednic de dispreţ, – nu-i vorbă, ar fi putut să rămână în viaţă, ca un câine, – n-ar mai fi întărâtat mândria spectatorului şi, în locul admiraţiei, ar fi apărut compătimirea.

136

Fericirea în compătimire. – Dacă stabileşti, precum indienii, drept *scop* al întregii activităţi intelectuale *cunoaşterea* mizeriei omeneşti şi rămâi, de-a lungul a multe generaţii ale spiritului,

credincios unei astfel de intenții teribile: *compătimirea* sfârşeşte prin a primi, în ochii unor asemenea oameni ai pesimismului *ereditar*, o nouă valoare, în chip de *putere conservatoare a vieții*, menită să facă totuşi suportabilă existența, deşi, în aparență, ea merită să fie curmată de atâta lehamite şi de atâtea grozăvii. Compătimirea ajunge să fie leacul împotriva sinuciderii, un sentiment care presupune plăcere şi dă să se guste, în doze mici, o anume superioritate: ne distrage, ne umple inima, ne alungă frica şi încremenirea, ne încurajează să vorbim, să ne plângem şi să acționăm, – este *relativ o fericire*, în comparație cu mizeria cunoaşterii, care-l încolțeşte pe individ din toate părțile, îl cufundă în beznă şi-i taie răsuflarea. Fericirea însă, oricare ar fi ea, oferă aer, lumină şi liberă mişcare.

137

De ce să ne dublăm "eul"? – A ne privi propriile trăiri cu ochiul cu care obişnuim să le privim dacă sunt trăirile altora – linişteşte foarte mult şi este o terapie recomandabilă. Dimpotrivă, a privi şi a trata trăirile altora *ca şi când ar fi ale noastre* – cerința unei filozofii a compătimirii –, lucrul acesta ne-ar distruge, şi încă în foarte scurtă vreme: să încercăm numai şi să nu fantazăm mai mult! Desigur, în afară de aceasta, acea primă maximă este *mai conformă* cu rațiunea şi cu buna noastră voință de raționalitate, căci noi judecăm mai obiectiv valoarea şi sensul unui eveniment dacă-l vizează pe altul, şi nu pe noi: de exemplu, valoarea unui caz de moarte, a unei pierderi de bani, a unei calomnii. Compătimirea ca principiu al acțiunii, cu cerința: "să suferi din pricina răului altuia aşa cum suferă el însuşi", ar atrage după sine, din contră, faptul că punctul de vedere al eului, cu exagerările şi aberațiile sale, ar trebui să devină şi punctul de vedere al celuilalt, al celui ce compătimeşte: aşa încât noi am avea de suferit din pricina eului nostru şi, totodată, a eului celuilalt şi ne-am împovăra de bunăvoie, în felul acesta, cu o dublă irationalitate, în loc să micşorăm povara propriului eu cât mai mult cu putință.

138

Faptul de a deveni mai delicat. – Când îl iubim, îl venerăm, îl admirăm pe cineva, iar acum, într-un târziu, constatăm că el *suferă*, – întotdeauna cu mare stupefacție, fiindcă noi nu gândim altfel decât că fericirea noastră decurgând de la el ar veni dintr-un izvor abundent de fericire *proprie*, – în felul acesta, sentimentul nostru de iubire, venerație şi admirație se transformă în *ceva esențial*: devine *mai*

delicat, adică: prăpastia dintre el şi noi pare înlăturată, pare a avea loc o egalizare. Abia acum apare pentru noi posibilitatea de a-l *răsplăti*, în timp ce, mai înainte, el figura în reprezentarea noastră mai presus de recunoştinţa noastră. Această posibilitate de răsplătire ne face o mare bucurie şi ne înalţă sufleteşte. Căutăm să ghicim ce-i alină durerea şi-i dăm acest leac; dacă vrea vorbe, priviri, atenţii, servicii, daruri mângâietoare, – i le dăm; în primul rând însă: dacă vrea *să suferim* din pricina suferinţei sale, atunci ne arătăm suferinzi, dar, pe lângă toate acestea, încercăm *plăcerea recunoştinţei active*: ca una care, exprimându-ne concis, *este curată răzbunare*. Dacă el nu vrea şi nu acceptă absolut nimic de la noi, atunci plecăm înfriguraţi şi trişti, aproape jigniţi: e ca şi când recunoştinţa ne-ar fi respinsă, – iar în acest punct de onoare, chiar şi cel mai binevoitor om este susceptibil. – Din toate acestea rezultă că, până şi în cazul cel mai favorabil, în pătimire este ceva înjositor, iar în compătimire ceva înălţător şi dătător de superioritate; ceea ce desparte pe vecie cele două simţăminte.

139

Pretins superioară! – Afirmaţi că morala compătimirii este o morală superioară celei a stoicismului? Dovediţi-o! dar luaţi aminte că, pe de altă parte, “superior” şi “inferior” în morală nu se pot stabili după nişte coţi morali: căci nu există morală absolută. Aşadar, luaţi-vă de altundeva etaloanele – întreceţi-vă pe voi înşivă!

140

Laudă şi blam. – Dacă un război se sfârşeşte prost, ne interesăm cine poartă “vina” războiului; dacă se încheie victorios, îi ridicăm în slăvi iniţiatorul. Peste tot unde are loc un eşec se caută vina; căci acesta comportă o deprimare împotriva căreia se foloseşte involuntar singurul leac: o nouă aţâţare a *sentimentului puterii* – şi aceasta se găseşte în *condamnarea* “vinovatului”. Acest vinovat nu este, în nici un caz, ţapul ispăşitor al vinii altora: el este victima celor slabi, umiliţi, simpli care vor să-şi dovedească, din vreo cauză oarecare, că au încă putere. Chiar şi a se condamna pe ei înşişi poate fi un mijloc de a se ajuta, după o înfrângere, să dobândească sentimentul puterii. – Dimpotrivă, glorificarea *iniţiatorului* este adesea rezultatul la fel de orb al unui alt instinct care vrea să aibă victima lui, – iar de data aceasta, jertfa îi miroase victimei înseşi dulce şi îmbietor –: adică, dacă un popor, o societate este copleşită de sentimentul puterii în urma unui mare şi fascinant succes şi dacă apare

o plictiseală de victorie, ne mai piere din mândrie; se naşte sentimentul *abnegaţiei*, care-şi caută obiectul. – Că suntem blamaţi sau că suntem lăudaţi, pentru semenii noştri suntem, de obicei, pretextele, şi de prea multe ori pretextele arbitrar prinse şi trase de păr, de a face să se reverse nevoia de blamare şi lăudare umflată în ei: în ambele cazuri le facem o binefacere, în privinţa căreia noi nu avem nici un merit şi pentru care ei nu trebuie să mulţumească defel.

141

Mai frumoasă, dar de mai mică valoare. – Moralitate pitorească: iată moralitatea afectelor care se dezvoltă repede, a tranziţiilor bruşte, a gesturilor şi a accentelor patetice, energice, teribile, solemne. Este treapta *barbară* a moralităţii: să nu ne lăsăm, graţie farmecului ei estetic, ispitiţi să-i rezervăm un rang superior.

142

*Empatie**. – Pentru a-l înţelege pe altul, adică pentru *a-i reproduce sentimentul în noi*, mergem, de fapt, frecvent la *originea* cutărui sau cutărui sentiment al său şi întrebăm, de pildă: *de ce* este abătut? – pentru a deveni apoi, din acelaşi motiv, noi înşine abătuţi; dar mult mai obişnuit este să trecem cu vederea cauza şi să dăm naştere sentimentului în noi, după efectele pe care acesta le exercită şi le prezintă pe altul, reproducând pe propria-ne piele expresia ochilor săi, a glasului său, a mersului său, a ţinutei sale (cel puţin până la o vagă asemănare a jocului muşchilor şi a inervaţiei) (ori chiar figurându-le în cuvânt, pictură, muzică). Atunci se naşte în noi un sentiment asemănător, în urma unei vechi asocieri a mişcării şi a sentimentului, care este deprinsă a culisa înainte şi înapoi. În această iscusinţă de a înţelege sentimentele altuia am ajuns foarte departe şi, în prezenţa unui om, ne punem întotdeauna în practică, aproape automat, această iscusinţă: să examinăm mai cu seamă jocul liniilor pe chipul femeilor, cum tremură şi străluceşte cu totul din pricina acelei neîncetate imitări şi reflectări a ceea ce este resimţit de jur împrejurul lor. Cel mai limpede însă ne arată muzica ce maeştri suntem noi în ghicirea rapidă şi subtilă a sentimentelor şi în empatie: adică, în timp ce muzica este o imitaţie a imitaţiei sentimentelor şi, în ciuda acestei îndepărtări şi nedeterminări, ne face încă destul de des părtaşi la ele, aşa încât ne întristăm fără cel mai mic motiv de întristare, ca nişte bufoni desăvârşiţi,

---

*Mitempfindung

numai fiindcă auzim sunete şi ritmuri care amintesc oarecum de timbrul vocii şi de mişcarea celor întristați sau chiar de obiceiurile lor. Se povesteşte despre un rege danez că muzica unui bard i-a stârnit un asemenea entuziasm războinic, încât a sărit în sus şi a ucis cinci persoane din curtea regală adunată împrejurul său: n-a fost nici un război, nici un duşman, mai degrabă contrariul tuturor acestora, dar forța care, *pornind de la sentiment, ajunge pe cale deductivă la cauză* a fost destul de mare ca să învingă evidența şi rațiunea. Dar tocmai acesta este aproape întotdeauna efectul muzicii (presupunând că ea chiar *produce efect* –) şi n-avem nevoie de cazuri atât de paradoxale pentru a înțelege acest lucru: starea sentimentală în care ne aduce muzica este aproape de fiecare dată în contradicție cu evidența situației noastre reale şi cu rațiunea, care cunoaşte această situație reală şi cauzele ei. – Dacă întrebăm prin ce ne-a devenit atât de familiară reproducerea sentimentelor altora, nu încape nici o îndoială în privința răspunsului: omul, fiind cea mai fricoasă dintre toate creaturile, în virtutea naturii sale delicate şi fragile, a avut în *frica* lui învățătoarea acelei empatii, a acelei înțelegeri rapide a sentimentului altuia (inclusiv al animalului). De-a lungul miilor de ani, el a văzut o primejdie în tot ce-i era străin şi în tot ce era însuflețit: la vederea unor astfel de lucruri, imita pe loc expresia fizionomică şi comportamentală şi ajungea la propria concluzie cu privire la felul rău intenționat ascuns în dosul acestor trăsături ale feței şi al acestei comportări. Această interpretare a tuturor mişcărilor şi liniilor *în sensul intențiilor*, omul a aplicat-o chiar la natura lucrurilor neîsuflețite – în iluzia că nu există nimic neînsuflețit: eu cred că tot ce numim noi *sentiment al naturii*, la vederea cerului, a câmpului, a stâncii, a pădurii, a furtunii, a stelelor, a mării, a peisajului, a primăverii, îşi are aici originea, – fără străvechea deprindere a fricii de a vedea toate acestea sub un al doilea înțeles ascuns în ele, nu ne-am bucura astăzi de natură, aşa cum nu ne-am fi bucurat de om şi de animal fără acea învățătoare a înțelegerii, frica. Bucuria şi uimirea plăcută şi, în sfârşit, sentimentul ridicolului sunt, de fapt, odraslele venite mai târziu pe lume ale empatiei şi frații mult mai tineri ai fricii. – Capacitatea înțelegerii imediate – care se bazează deci pe capacitatea *de a simula repede* – se micşorează la oamenii şi la popoarele mândre şi autoritare, fiindcă li-e mai puțin frică: dimpotrivă, toate tipurile de înțelegere şi simulare se află la ele acasă printre popoarele timorate; aici se află şi patria adevărată a artelor imitative şi a inteligenței superioare. – Dacă, pornind de la o asemenea teorie a empatiei, aşa cum propun eu aici, mă gândesc la teoria, preferată şi consacrată tocmai azi, a unui proces mistic în virtutea căruia

compătimirea face din două ființe una singură şi-i înlesneşte astfel uneia înțelegerea imediată a celeilalte: dacă-mi aduc aminte că un spirit aşa de luminat ca acela al lui Schopenhauer se bucura de asemenea fleacuri încântătoare şi futile şi, la rândul lui, a transplantat această bucurie în spirite luminate şi parțial luminate: nu pot atunci să-i pun capăt mirării şi compasiunii. Ce mare trebuie să fie plăcerea noastră pentru absurditatea incomprehensibilă! Cât de aproape de un nebun continuă să se afle omul desăvârşit, când pleacă urechea la *secretele* sale dorințe intelectuale! – (*De ce* s-o fi simțit Schopenhauer, de fapt, atât de recunoscător, atât de profund obligat față de Kant? O să se vădească odată absolut neechivoc: cineva spusese cum ar putea fi deposedat imperativul categoric al lui Kant de qualitas occulta* şi făcut *inteligibil*. La care Schopenhauer izbucneşte în aceste cuvinte: "Inteligibilitatea imperativului categoric! Idee fundamental aiurită! Beznă egipteană! Ferească-ne cerul să nu devină încă inteligibil! Tocmai faptul că există un incomprehensibil, că *acest intelect jalnic*, dimpreună cu conceptele sale, este îngrădit, condiționat, limitat, amăgitor; această certitudine este marele dar al lui Kant." – Să apreciem acum dacă are bunăvoință să cunoască lucrurile morale cineva care se simte din capul locului încântat de credința în *incomprehensibilitatea* acestor lucruri! Unul care crede încă în mod sincer în iluminările venite de sus, în magie şi vedenii şi în urâțenia broaştei râioase!)

143

Vai dacă acest instinct se va dezlănțui odată! – Presupunând că instinctul devotamentului şi al grijii pentru alții ("afecțiunea simpatică") ar fi de două ori mai puternic decât este, situația n-ar putea fi deloc *suportată* pe pământ. Să ne gândim numai ce de prostii nu face fiecare din devotament şi grijă *pentru el însuşi*, zi de zi şi ceas de ceas, şi cât de antipatic poate fi el atunci: ce s-ar întâmpla dacă am deveni *noi pentru alții* obiectul acestor prostii şi agasări cu care până acum nu s-au pedepsit decât pe ei înşişi! N-am rupe-o la fugă orbeşte, de îndată ce un "aproape" s-ar apropia de noi? Şi n-am îmbrăca oare afecțiunea simpatică în cuvinte la fel de aspre ca acelea în care îmbrăcăm astăzi egoismul?

**În lat. în text: "însuşirea ascunsă" (n.t.).*

144

A ne astupa urechile la vaiete. – Dacă ne lăsăm adumbriţi de vaiete şi suferinţa celorlalţi muritori şi ne acoperim propriul cer cu nori, cine trebuie să suporte atunci consecinţele acestei adumbriri? Fără îndoială, ceilalţi muritori, şi aceasta pe lângă toate celelalte poveri ale lor! Noi nu putem fi pentru ei nici *salvatori*, nici *întremători*, dacă vrem să fim ecoul tânguirii lor, chiar dacă ne plecăm mereu urechea doar la ea, – afară numai dacă am deprinde arta olimpienilor şi ne-am *reconforta* pe viitor graţie nenorocirii oamenilor, în loc de a deveni nefericiţi din această pricină. Dar lucrul acesta este pentru noi puţin prea olimpian: deşi, o dată cu plăcerea tragediei, noi am făcut deja un pas către acest canibalism ideal ai zeilor.

145

"Neegoist!" – Cutare e gol şi vrea să se umple, cutare e burduşit şi vrea să se deşarte, – amândoi simt nevoia să-şi caute un individ care să le servească în acest scop. Şi acest fenomen, înţeles în adevăratul sens, îl numim în ambele cazuri cu un singur cuvânt: iubire, – cum? iubirea ar trebui să fie ceva neegoist?

146

Trecând şi peste aproapele nostru. – Cum? Esenţa a ceea ce este cu adevărat moral ar consta în faptul că avem în vedere consecinţele imediate şi iminente ale actelor noastre pentru celălalt şi că ne decidem în funcţie de ele? Aceasta nu-i decât o morală îngustă şi mic-burgheză, dacă mai poate fi morală: dar mi se pare un mod superior şi mai liber de a gândi dacă *trecem cu vederea* şi peste aceste consecinţe imediate pentru celălalt şi dacă promovăm scopuri mai îndepărtate, eventual *şi prin suferinţa celuilalt*, – de exemplu, dacă promovăm cunoaşterea chiar şi în ciuda convingerii că liberalismul nostru de paradă îi va arunca în primul rând şi în mod direct pe ceilalţi în braţele îndoielii, ale grijii şi a ce-i mai rău. N-avem dreptul să-l tratăm pe aproapele nostru cel puţin aşa cum ne tratăm pe noi? Iar dacă, în cazul nostru, nu ne gândim într-un mod aşa de îngust şi de mic-burghez la consecinţele şi suferinţele directe: de ce *ar trebui* s-o facem în cazul lui? Admiţând că am avea simţul sacrificiului propriu: ce ne-ar interzice să-l sacrificăm şi pe aproapele nostru o dată cu noi? – aşa cum au făcut-o până acum statul şi principele, care-l sacrificau pe un cetăţean în folosul altora, "ţinând seama de interesele generale", cum se spunea. Dar şi noi avem interese generale şi poate mai

generale: de ce n-ar putea fi sacrificaţi în numele generaţiilor viitoare câţiva indivizi din generaţiile prezente? aşa încât mâhnirea lor, neliniştea lor, disperarea lor, erorile lor şi paşii lor temători să fie consideraţi necesari, din moment ce un brăzdar nou ar urma să scurme pământul şi să-l facă
5 roditor pentru toţi? – În sfârşit: noi îi transmitem concomitent aproapelui nostru mentalitatea în care el poate *să se simtă victimă*, îl convingem să accepte misiunea pentru care îl folosim. Suntem oare fără milă? Dar, dacă vrem să repurtăm victoria asupră-ne, *trecând şi peste mila noastră*, nu-i aceasta oare o atitudine şi o dispoziţie
10 superioară şi mai liberă decât aceea în care te simţi în siguranţă ori de câte ori ai lămurit dacă o faptă îi *face bine sau rău* aproapelui? Dimpotrivă, prin sacrificiu – în care suntem incluşi noi *şi semenii noştri* –, am întări şi am înălţa totuşi mai sus sentimentul universal al *puterii* omeneşti, presupunând şi că n-am reuşi mai mult. Dar chiar şi aceasta ar fi
15 o creştere pozitivă a *fericirii*. – În sfârşit, dacă şi aceasta – – dar gata, nici un cuvânt în plus! Ajunge o privire, şi m-aţi înţeles.

147

Cauza "altruismului". – Oamenii, în totalitatea lor, au vorbit despre iubire atât de emfatic şi de idolatru, *fiindcă n-au prea avut*
20 *parte de ea* şi n-au putut niciodată să se-nfrupte pe săturate din această hrană: aşa a devenit ea pentru ei "hrana zeilor". Dacă un poet ar dori să arate odată *iubirea omenească generală* ca existentă în fresca unei utopii: în mod sigur ar trebui să descrie o situaţie dureroasă şi ridicolă, aşa cum pământul n-a mai văzut, – fiecare fiind înconjurat,
25 stânjenit şi râvnit nu de un singur adorator, cum se întâmplă azi, ci de mii, ba chiar de toţi, în virtutea unui instinct invincibil, pe care îl vom injuria şi blestema apoi, aşa cum a făcut-o omenirea de altădată cu egoismul; şi cântăreţii acelei situaţii, dacă le lăsăm liniştea necesară pentru a crea, nevisând la altceva decât la fericitul trecut fără de iubire, la egoismul divin,
30 la singurătatea, tihna, impopularitatea, faptul de a fi urât şi dispreţuit, încă posibile într-o zi pe pământ, şi la cum s-o mai fi numind mereu întreaga ticăloşie a scumpului regn animal în care *noi* trăim.

148

35 *O privire în depărtare*. – Dacă sunt morale, aşa cum într-adevăr le-am definit, doar actele care sunt săvârşite de dragul altuia şi

numai de dragul lui, atunci nu există acte morale! Dacă sunt morale – cum sună o altă definiție – doar actele care sunt săvârşite în deplină libertate de voință, atunci, de asemenea, nu există acte morale! – Şi ce-i, aşadar, ceea ce *numim* astfel şi care, în orice caz, există şi se cere explicat?
5 Sunt consecințele unor greşeli intelectuale. – Şi, presupunând că ne-am debarasa de aceste erori, ce s-ar alege de "actele morale"? – În virtutea acestor erori, noi am atribuit până acum unor acte o valoare mai mare decât o au: le-am separat de actele "egoiste" şi "nelibere". Dacă azi le încadrăm iarăşi în categoria acestora, aşa cum trebuie s-o facem, atunci le
10 *micşorăm* în mod sigur valoarea (sentimentul valorii), şi aceasta sub nivelul rezonabil, fiindcă actele "egoiste" şi "nelibere" au fost până acum mult subestimate, pe baza acelei pretinse deosebiri extrem de profunde şi de lăuntrice. – Oare, începând de acum, tocmai ele vor fi săvârşite de mai puține ori, din moment ce sunt, de acum încolo, mai puțin apreciate? –
15 Inevitabil! Cel puțin pentru o bună bucată de vreme, atâta cât balanța sentimentului valorii este sensibilă la reacția greşelilor anterioare! Dar compensația noastră constă în aceea că redăm oamenilor buna dispoziție în vederea săvârşirii actelor discreditate ca egoiste şi le restabilim valoarea, – *le răpim acestora conştiința vinovată!* Şi,
20 întrucât până acum acestea au fost de departe cele mai frecvente şi vor fi aşa în toate vremurile ce vor să vie, deposedăm întregul tablou al faptelor şi al vieții de *aparența lui nefastă!* Acesta este un rezultat foarte deosebit! Când omul nu se mai consideră rău, încetează de a fi astfel!

Cartea a treia

149

Mici acte nonconformiste sunt necesare! – A acţiona măcar o dată, în chestiuni de *morală*, *împotriva* convingerii noastre sănătoase; a face concesii practicii şi a ne restrânge libertatea spirituală în această privinţă; a proceda ca toţi oamenii şi, prin aceasta, a ne arăta amabili faţă de toţi şi a le face bine tuturor, oarecum în compensaţie pentru nonconformismul opiniilor noastre: – toate acestea trec, în cazul multor oameni relativ liberali, nu numai ca neîngrijorătoare, ci şi ca "oneste", "umane", "tolerante", "nepedante" şi cum or mai suna frumoasele cuvinte de adormit conştiinţa intelectuală: şi astfel, cutare îşi aduce copilul la botezul creştin şi este, în acelaşi timp, ateu, cutare se duce la război ca toată lumea, oricât de mult ar condamna ura între popoare, iar al treilea dă fuga cu o femeiuşcă la biserică, fiindcă aceasta are rubedenii evlavioase, şi face legământ în faţa unui preot, fără a se ruşina. "N-are *importanţă* dacă şi unul ca noi face ceea ce toţi fac şi au făcut întotdeauna" – aşa sună cumplita *prejudecată*! *Cumplita* eroare! Căci nu există nimic *mai important* decât dacă se confirmă încă o dată, graţie faptei unuia recunoscut ca raţional, ceea ce este deja puternic, tradiţional şi recunoscut ca lipsit de raţiune: prin aceasta, fenomenul respectiv echivalează în ochii tuturor celor ce aud de aşa ceva cu sancţiunea raţiunii înseşi! Tot respectul pentru opiniile voastre! Dar nişte *mici acte nonconformiste* sunt mai de preţ!

150

Hazardul căsătoriilor. – De-aş fi un zeu, şi încă un zeu binevoitor, *căsătoriile* oamenilor m-ar impacienta mai mult ca orice. Cât de departe poate ajunge un individ la şaptezeci, ba chiar la treizeci de ani, – este de mirare chiar pentru zei! Dar dacă vedem apoi cum îşi atârnă el moştenirea şi agoniseala acestei lupte şi victorii, laurii umanităţii sale, de cea dintâi muchie ieşită în cale, de unde-i culege vreo femeiuşcă; dacă vedem cât de priceput este acesta să câştige, cât de nepriceput să păstreze, ba chiar cum nu se gândeşte deloc că, prin procreaţie, poate pregăti o viaţă şi mai victorioasă: ne impacientăm, cum am spus, şi ne zicem ‹:›*

**Întregirea noastră (n.t.).*

"Pe lungă durată, din omenire nu se alege nimic, indivizii se irosesc, hazardul căsătoriilor face imposibilă orice rațiune a unui curs ascendent al omenirii; – să încetăm a fi zeloşii spectatori şi bufoni ai acestei comedii fără de rost!" – În această dispoziție, zeii lui Epicur s-au retras odinioară în liniştea
5 şi beatitudinea lor divină: obosiseră de oameni şi de intrigile lor amoroase.

151

Aici trebuie inventate noi idealuri. – N-ar trebui îngăduit ca, îndrăgostit fiind, să iei o hotărâre cu privire la viața ta şi, din pricina unui capriciu violent, să-ți stabileşti o dată pentru totdeauna caracterul propriei
10 tovărăşii: ar trebui să delarăm public drept nule jurămintele celor ce se iubesc şi să le refuzăm căsătoria: – şi aceasta pentru că ar trebui să luăm căsătoria cu mult mai în serios! aşa încât, în cazurile în care ea s-a înfăptuit până acum, să nu reuşească, de regulă, în ciuda acestui fapt! Nu sunt oare cele mai multe căsătorii de aşa natură, încât nu dorim un al treilea ca martor?
15 Şi tocmai acest al treilea – copilul – nu lipseşte aproape niciodată şi este mai mult decât un martor, adică țapul ispăşitor!

152

Formulă de jurământ. – "Dacă mint acum, nu voi mai fi un om onorabil şi oricine să mi-o poată spune în față." – Această formulă o
20 recomand în locul jurământului depus în instanță şi al invocării obişnuite a lui Dumnezeu în această situație: este mai puternică. Nici evlaviosul n-are vreun motiv să i se opună: căci, de îndată ce jurământul de până acum nu mai foloseşte* îndeajuns, evlaviosul trebuie să asculte de catehismul său, care prevede⟨:⟩** "Să nu iei numele Domnului Dumnezeului
25 tău în deşert***!"

153

Un nemulțumit. – Iată unul din acei viteji de demult: se supără pe civilizație, deoarece socoteşte că aceasta ar ținti să facă accesibile şi celor laşi – toate lucrurile bune, onoruri, comori, femei frumoase.

30

154

Consolarea celor primejduiți. – Grecii, într-o viață care era aşa de pândită de mari primejdii şi tulburări, căutau un fel de siguranță

---

*nützt

***Întregirea noastră (n.t.).*

***unnützlich: *"fără folos" (n.t.).*

a sentimentului şi un ultim refugium* în meditaţie şi cunoaştere. Noi, într-o situaţie incomparabil mai sigură, am adus primejdia în meditaţie şi cunoaştere şi ne liniştim şi odihnim de ea în vârtejul vieţii.

155

5 Scepticism stins. – Acţiuni temerare se întâlnesc în epoca modernă mai rar decât în antichitate şi în evul mediu, – probabil fiindcă epoca modernă şi-a pierdut credinţa în semne prevestitoare, oracole, stele şi prezicători. Adică: am devenit incapabili să credem într-un viitor destinat nouă, aşa cum credeau cei vechi, care – altfel decât noi – erau 10 cu mult mai puţin sceptici în privinţa a ceea ce vine decât în privinţa a ceea ce există deja.

156

Răul din orgoliu. – "Numai să nu ne simţim prea bine!" – aceasta era îngrijorarea tainică a grecilor în vremurile lor bune. De aceea îşi predicau 15 măsura. Iar noi?

157

Cultul "gemetelor naturale". – Ce indică faptul că, faţă de manifestările durerii, faţă de lacrimi, tânguiri, reproşuri, gesturi de mânie ori de umilinţă, cultura noastră nu este numai indulgentă, ci le şi numeşte 20 bune şi le socoteşte printre iminenţele mai nobile? – în timp ce spiritul filozofiei antice le privea cu dispreţ şi nu le recunoştea absolut nici o necesitate. Să ne amintim măcar cum Platon – adică: nu unul dintre cei mai inumani filozofi – vorbeşte de Filoctetul scenei tragice. Să-i lipsească oare culturii noastre moderne "filozofia"? Să facem oare parte cu toţii, după 25 estimarea acelor filozofi antici, din "gloată"?

158

Climatul linguşitorului. – Pe linguşitorii ce se gudură precum câinii nu mai trebuie să-i căutăm astăzi în preajma principilor, – 30 aceştia au prins gust de militari, gust pe care linguşitorul nu-l agreează. Dar, în preajma bancherilor şi a artiştilor, acea floare mai creşte şi azi.

159

Cei ce scoală morţii din mormânt. – Oamenii vanitoşi pun mai mare preţ pe un crâmpei de trecut din clipa în care se pot transpune

*În lat. în text (n.t.).

în el (mai cu seamă dacă acest lucru e dificil), ba chiar vor, pe cât se poate, să-l reînvie acum din morți. Întrucât însă există mereu o sumedenie de vanitoşi, riscul studiilor istorice, de îndată ce o întreagă epocă se ocupă cu el, nu-i, de fapt, neglijabil: prea multă energie se risipeşte cu toate trezirile posibile din morți. Poate că, din această perspectivă, înțelegem cel mai bine întreaga mişcare a romantismului.

160

Vanitoşi, pofticioşi şi puțin înțelepți. – Poftele voastre sunt mai mari decât inteligența voastră, iar vanitatea voastră este şi mai mare decât poftele voastre, – unor astfel de oameni cum sunteți voi trebuie să li se recomande cu desăvârşire destul de multă practică creştină şi, pe deasupra, puțină teorie schopenhaueriană!

161

Frumusețe pe măsura epocii. – Dacă sculptorii, pictorii şi muzicienii noştri vor să surprindă spiritul vremii, trebuie să reprezinte frumusețea durdulie, gigantescă şi nervoasă: aşa cum grecii, sub vraja propriei morale a măsurii, au văzut şi au reprezentat frumusețea în forma lui Apollo de la Belvedere. Ar trebui să-l numim, de fapt, urât! Dar "clasiciştii" stupizi ne-au făcut să pierdem orice sinceritate!

162

Ironia contemporanilor. – În momentul de față este specific european să tratăm cu ironie toate interesele mari, fiindcă, din pricina zelului pus în serviciul lor, nu avem timp să le luăm în serios.

163

Împotriva lui Rousseau. – Dacă este adevărat că civilizația noastră are în sine ceva nemernic: aveți libertatea de a alege să conchideți în continuare cu Rousseau ⟨:⟩* "Această civilizație nemernică este vinovată de moralitatea noastră rea" sau să trageți, împotriva lui Rousseau, concluzia ⟨:⟩* "Moralitatea noastră bună este vinovată de această nemernicie a civilizației. Noțiunile noastre sociale de bine şi de rău, şubrede, nebărbăteşti, şi predominarea lor monstruoasă asupra trupului şi a sufletului au sfârşit prin a şubrezi toate trupurile şi toate sufletele şi prin a frânge oamenii de sine stătători, independenți, sinceri, stâlpii unei civilizații

*Întregirea noastră (n.t.).

p u t e r n i c e: acolo unde mai întâlnim astăzi moralitatea r e a, vedem ultimele ruine ale acestor stâlpi.” Aşa că două paradoxuri stau faţă-n faţă! Este imposibil ca adevărul să fie aici de ambele părţi: şi oare este de o parte cele două? Rămâne de văzut.

164

P o a t e p r e m a t u r. – În prezent se pare că, sub tot felul de nume false şi derutante şi, de cele mai multe ori, într-o mare confuzie, se fac, din partea acelora care nu rămân legaţi de datinile şi legile în vigoare, primele tentative de a se organiza şi de a-şi crea astfel o l e g i t i m i t a t e: în timp ce până acum, discreditaţi ca nelegiuiţi, liber-cugetători, imorali, ticăloşi, ei trăiau, corupţi şi corupători, subt blestemul proscripţiei şi al conştiinţei vinovate. Acest lucru trebuie socotit, în linii mari, d r e p t ş i b u n, chiar dacă transformă secolul viitor într-unul periculos şi-i pune fiecăruia arma în spate: numai ca să fie o forţă opusă care să amintească mereu că nu există o morală ce te face ea singură moral şi că orice moralitate ce se afirmă exclusiv pe sine însăşi ucide prea multă energie bună şi deci omenirea are prea mult de plătit. Nonconformiştii, care de atâtea ori sunt spiritele inventive şi fecunde, nu mai trebuie sacrificaţi; nici măcar nu mai trebuie considerat scandalos că nu te conformezi moralei în fapte şi gânduri; trebuie făcute numeroase experimente noi de viaţă şi de comunitate; trebuie eliminată din lume o uriaşă povară de conştiinţă vinovată, – aceste ţeluri extrem de generale ar trebui recunoscute şi promovate de toţi oamenii cinstiţi şi căutători de adevăr!

165

C e m o r a l ă n u p l i c t i s e ş t e. – Principalele comandamente morale pe care un popor şi le propovăduieşte sieşi şi admite să i se predice mereu şi mereu se află în relaţie directă cu principalele sale defecte şi, de aceea, nu ajung să-l plictisească. Grecii. a căror cumpătare, al căror curaj rece, simţ justiţiar şi, în general, bun-simţ s-au pierdut de prea multe ori, plecau urechea la cele patru virtuţi socratice, – căci aveau atâta nevoie de ele şi totuşi atât de puţin talent tocmai pentru ele!

166

L a r ă s p â n t i e. – Pfui! vă vreţi într-un sistem în care ori trebuie să fii roată pe de-a-ntregul ori nimereşti sub roţi! în care se înţelege de la sine că fiecare e s t e lucrul pentru care este f ă c u t de sus! În care căutarea de “proptele” ţine de datoriile naturale! în care nimeni nu se simte insultat dacă atrage atenţia asupra unui bărbat printr-un semn având înţelesul “poate

să vă fie de folos odată"; în care nu te ruşinezi să faci vizite pentru a-i cere unei persoane să intervină în favoarea ta! în care nici măcar nu bănuieşti cum, printr-o încadrare deliberată în asemenea moravuri, te-ai caracterizat, o dată pentru totdeauna, drept hârb al naturii, pe care alții pot să-l întrebuințeze şi să-l spargă, fără a se simți câtuşi de puțin responsabili pentru asta; ca şi când a-i spune: "De aşa soi cum sunt eu niciodată nu se va duce lipsă: apucați-mă! Fără fasoane!" –

167

Omagierile necondiționate. – Dacă mă gândesc la cel mai citit filozof german, la cel mai audiat muzician german şi la cel mai respectat politician german, trebuie să-mi mărturisesc: astăzi le este tare greu germanilor, acest popor al sentimentelor necondiționate, şi aceasta din cauza propriilor lor oameni de seamă. În cele trei situații, avem de văzut un spectacol splendid: de fiecare dată un fluviu în propria lui albie, săpată de el însuşi, şi aşa de puternic pus în mişcare, încât ar putea lăsa adeseori impresia că ar vrea să urce muntele. Şi, cu toate acestea, oricât de departe am împinge venerația noastră: cui nu i-ar face plăcere să fie, în linii mari, de altă părere decât Schopenhauer! – Şi cine ar putea fi azi de aceeaşi părere cu Richard Wagner, în ansamblu şi în detalii? oricât ar fi de adevărat ceea ce a spus cineva, că peste tot unde primeşte el lovituri şi unde dă el lovituri, zace îngropată o problemă, – ajunge, nici el însuşi n-o scoate la lumină. – Şi, în sfârşit, câți n-ar vrea din toată inima să fie de aceeaşi părere cu Bismarck, chiar dacă acesta n-ar avea aceeaşi părere decât cu el însuşi ori cel puțin ar mima că o are pe viitor! De fapt: fără principii, dar cu instincte fundamentale, un spirit mobil în slujba unor instincte fundamentale şi tocmai de aceea fără principii, – lucrul acesta n-ar trebui deloc să bată la ochi la un politician, mai degrabă să treacă drept oportun şi firesc; dar, din păcate, până acum el n-a fost în nici un caz în firea nemților! La fel de puțin ca zgomotul făcut în jurul muzicii şi ca dezacordul şi decepția provocate de muzician, la fel de puțin ca noua şi extraordinara poziție adoptată de Schopenhauer: şi anume, nici deasupra lucrurilor, nici în genunchi în fața lucrurilor – ambele atitudini ar putea fi numite încă nemțeşti –, ci împotriva lucrurilor! De necrezut! Şi neplăcut! A te situa în acelaşi rând cu lucrurile şi totuşi ca adversar al lor, la urma urmelor chiar ca adversarul tău însuți! – ce poate face admiratorul necondiționat cu un asemenea model! Şi mai ales cu trei asemenea modele care nu vor să trăiască în pace nici măcar între ele! Iată-l pe Schopenhauer un adversar al muzicii lui Wagner şi pe

Wagner un adversar al politicii lui Bismarck, pe Bismarck un adversar al oricărui wagnerianism şi schopenhauerianism! Ce rămâne atunci de făcut? Unde să te refugiezi cu setea ta de “a omagia cu ghiotura”? Dacă am putea selecta cumva din muzica muzicianului câteva sute de măsuri de muzică bună, care să-ți meargă la inimă şi cărora să-ți placă să le mergi la inimă, fiindcă au o inimă, – dacă ne-am putea trage la o parte cu această mică pradă, şi tot restul – să-l uităm? Şi să născocim ceva asemănător în privința filozofului şi a politicianului, – să facem o selecție, să ne meargă la inimă şi mai cu seamă *să uităm restul*? Da, numai de n-ar fi aşa de grea uitarea! Era odată un om foarte mândru, care nu voia să accepte absolut nimic, bine şi rău, decât de el însuşi: când a avut însă nevoie de *uitare*, nu şi-a putut-o da personal, ci a trebuit să invoce de trei ori spiritele; ele au venit, i-au ascultat ruga şi la urmă au spus: “Tocmai lucrul acesta nu stă în puterea noastră!” Oare germanii n-ar trebui să profite de experiența lui *Manfred*? De ce, una-două, să conjurăm spiritele! E inutil, nu uiți când vrei să uiți. Şi cât de mare ar fi “restul” pe care ar trebui să-l uităm în cazul acestor trei oameni de seamă ai timpului nostru, pentru a putea fi pe viitor admiratorii lor cu ghiotura! Atunci este mai recomandabil totuşi să ne folosim de buna ocazie şi să încercăm ceva nou: să creştem, adică, în *onestitate față de noi înşine* şi să devenim, dintr-un popor obişnuit cu papagalicirea fidelă şi cu ostilitatea cumplită şi oarbă, un popor al consimțământului condiționat şi al rivalității binevoitoare; dar, înainte de toate, să învățăm că omagiile necondiționate aduse unor persoane sunt ceva caraghios, că a învăța altfel în această privință nu-i nici pentru germani ruşinos şi că există un dicton profund, demn de ținut minte: “Ce qui importe, ce ne sont point les personnes: mais les choses.”* Acest dicton este, asemeni celui ce l-a pronunțat, mare, curajos, simplu şi laconic, – întocmai precum Carnot, soldatul şi republicanul. – Dar este permis oare să le vorbeşti astăzi germanilor în felul acesta despre un francez, mai mult, despre un republican? Poate că nu; ba poate că nu-i permis nici măcar să aminteşti ceea ce, la vremea sa, îi era permis lui Niebuhr să le spună germanilor: nimeni nu i-a dat într-atât impresia *adevăratei măreții* precum Carnot.

168

Un model. – Ce iubesc eu la Tucidide, ce face să-l prețuiesc mai mult decât pe Platon? El se bucură fără margini şi fără cea mai mică idee preconcepută de orice este tipic în om şi în evenimente şi găseşte că de

**În fr. în original: “Ceea ce contează nu sunt nicidecum persoanele, ci lucrurile.” (n.t.)*

fiecare tip ține un cuantum de dreaptă judecată: aceasta caută el s-o descopere. El dispune de o justiție practică mai mare ca a lui Platon; nu este un denigrator şi minimalizator al oamenilor care nu-i plac sau care i-au pricinuit durere în viață. Dimpotrivă: el remarcă ceva măreț în toate
5 lucrurile şi persoanele sau le conferă aşa ceva, nevăzând decât tipuri; oricât ar avea de-a face întreaga posteritate, căreia îi închină opera sa, cu ceea ce nu ar fi tipic! Astfel ajunge la o ultimă şi magnifică eflorescență în el, cugetătorul despre oameni, acea cultură a celei mai lipsite de prejudecăți cunoaşteri a lumii care şi-a avut poetul în
10 Sofocle, politicianul în Pericle, medicul în Hipocrate, naturalistul în Democrit: acea cultură care merită să fie botezată cu numele maeştrilor ei, sofiştii, şi care, din păcate, din acest moment al botezului începe dintr-o dată să devină palidă şi de neînțeles în noi, – căci acum o suspectăm că trebuie să fi fost o cultură foarte imorală, împotriva căreia a luptat un Platon
15 împreună cu toate şcolile socratice! Adevărul este aici atât de complicat şi de subtil, încât te dezgustă să-l descâlceşti: deci vechea eroare (error veritate simplicior*) să-şi vadă de vechiul drum!

169

Cât de străin e de noi ceea ce este grecesc! –
20 Oriental sau modern, asiatic sau european: în raport cu ceea ce este grecesc, tuturor acestora le este prea caracteristică masivitatea şi plăcerea pentru cantitatea mare ca limbaj al sublimului, în timp ce rămânem atât de uimiți, la Paestum, Pompeii şi Atena şi în fața întregii arhitecturi greceşti, cum ştiu să exprime grecii şi cum le place să exprime ceva sublim cu
25 mase cât de mici – De asemenea: cât de simpli îşi apăreau lor înşişi oamenii din Grecia în reprezentarea lor! Cu cât îi întrecem noi în cunoaşterea omului! Cât de labirintice însă ne arată şi sufletele şi reprezentările despre suflete față de ale lor! Dacă am vrea şi am îndrăzni o arhitectură după natura sufletelor noastre (suntem prea laşi pentru
30 aceasta), – atunci labirintul ar trebui să fie modelul nostru! Muzica proprie nouă şi care ne exprimă cu adevărat permite deja să se întrevadă acest lucru! (În muzică, adică, oamenii îşi dau drumul, fiindcă îşi închipuie că nu-i nimeni care să-i poată vedea pe ei înşişi sub muzica lor.)

170

35 Altă perspectivă a sentimentului. – Ce-i cu pălăvrăgeala aceasta a noastră despre greci! Ce înțelegem oare din arta lor, al cărei suflet este – pasiunea pentru frumusețea masculină goală!

*În lat. în text: "eroarea [este] mai simplă decât adevărul" (n.t.).

–Numai *pornind de aici*, au perceput ei frumusețea feminină. În felul acesta, aveau deci o cu totul altă perspectivă asupra ei decât noi. Şi într-un chip asemănător stăteau lucrurile cu iubirea lor pentru femeie: adorau altfel, dispreţuiau altfel.

171

Alimentația omului modern. – E în stare să digere multe, dacă nu chiar totul, – este felul lui de ambiție: ar aparține însă unui ordin superior, dacă *nu* s-ar pricepe tocmai la acest lucru; homo pamphagus* nu este cea mai rafinată specie. Noi trăim între un trecut care avea un gust mai trăsnit şi mai bizar decât al nostru şi un viitor care va avea poate unul mai select, – trăim prea mult la mijloc.

172

Tragedie şi muzică. – Oamenii caracterizați printr-o dispoziție fundamental războinică, ca, de exemplu, grecii pe vremea lui Eschil, sunt *greu de sensibilizat*, iar dacă mila triumfă odată asupra asprimii lor, ea îi cuprinde ca un delir şi ca o "forță demonică", – ei se simt atunci robiți şi cutreierați de un fior religios. Ulterior, manifestă rezerve față de această stare; atâta timp cât se află în ea, savurează încântarea de a fi în afara lor şi de a trăi un miracol, amestecată cu cel mai amar pelin al suferinței: aceasta este chiar o licoare pentru războinici, un lucru deosebit, primejdios şi dulce-amărui, de care nu ai parte cu uşurință. – Unor suflete ce simt mila în felul acesta li se adresează tragedia, unor suflete aspre şi războinice, pe care anevoie le învingi, fie prin frică, fie prin milă, dar cărora le este de folos să se *înmoaie* din când în când: însă la ce le serveşte tragedia acelora ce sunt deschişi "afecțiunilor simpatice" ca velele în bătaia vânturilor? Atunci când atenienii deveniseră mai moi şi mai sensibili, pe vremea lui Platon, – o, cât de departe erau ei încă de emotivitatea locuitorilor din marile şi micile noastre oraşe! – totuşi filozofii se plângeau deja de *nocivitatea* tragediei. O eră plină de pericole, ca aceea care tocmai începe, în care vitejia şi bărbăția cresc în valoare, poate va face treptat să se înăsprească iar sufletele într-atât, încât să le fie de trebuință nişte poeți tragici: deocamdată însă, aceştia sunt cam *de prisos*, – spre a întrebuința cel mai blând cuvânt. – În felul acesta, vine poate încă o dată şi pentru muzică o eră mai bună (sigur va fi *mai rea*!), când artiştii trebuie să se adreseze cu ea unor oameni strict personali, aspri în sine, dominați

______

**În lat. în text: "omul omnivor"; cf. gr. pantophagos "omnivor" (n.t.).*

de seriozitatea sumbră a propriei pasiuni: dar la ce le foloseşte muzica acestor sufleţele de azi prea înduioşătoare, imature, cvasipersonale, curioase şi pofticioase de orice, aparţinând unei ere ce se mistuie?

173

5 Apologeţii muncii. – În proslăvirea "muncii", în vorbăria neobosită despre "binecuvântarea muncii", eu văd acelaşi gând ascuns ca în elogiul faptelor impersonale de folos obştesc: al fricii de tot ce este individual. În fond, la vederea muncii – prin care înţelegem întotdeauna acea sârguinţă apăsătoare din zori şi până-n seară –, simţim acum că o 10 asemenea muncă este cea mai bună poliţie, că ea ţine în frâu pe oricine şi ştie să împiedice eficace dezvoltarea raţiunii, a poftelor, a setei de independenţă. Căci ea consumă extraordinar de multă energie nervoasă, lipsind de aceasta reflecţia, meditaţia, visarea, îngrijorarea, iubirea, ura, îşi propune întotdeauna un ţel mic şi satisface nevoi uşoare şi regulate. 15 Astfel, o societate în care se munceşte continuu şi cu sârg va avea mai multă siguranţă: iar siguranţa o adorăm astăzi ca pe suprema divinitate. – Şi acum! Oroare! Tocmai "muncitorul" a devenit periculos! Mişună de "indivizi periculoşi"! Şi îndărătul lor, pericolul pericolelor – individuum*-ul!

174

20 Moda morală a unei societăţi comerciale. – Îndosul principiului modei morale de astăzi: "acte morale sunt actele de simpatie pentru alţii", eu văd guvernând un instinct social de teamă, care, în felul acesta, îşi aplică un deghizament intelectual: acest instinct urmăreşte, drept ţel suprem, major, imediat, ca viaţa să fie despovărată de orice 25 periculozitate ce o caracteriza mai înainte şi ca fiecare să ajute din răsputeri la aceasta: de aceea, numai actele care vizează siguranţa comună şi sentimentul de siguranţă al societăţii pot primi calificativul "bun"! – Ce puţin trebuie să se bucure totuşi oamenii de ei înşişi acum, dacă o asemenea tiranie a fricii le prescrie suprema lege morală, dacă îşi impun 30 fără să crâcnească să închidă ochii la durerea lor şi a celor din preajmă, dar să aibă ochi de linx pentru orice nenorocire, pentru orice suferinţă de aiurea! Oare, având o astfel de intenţie nemaipomenită de a netezi toate asperităţile şi muchiile vieţii, nu ne aflăm pe cea mai bună cale de a preface omenirea în nisip? În nisip! În nisip fin, moale, rotofei, nenumărat! Acesta 35 să fie idealul vostru, o heralzi ai afecţiunilor simpatice? – Între timp, rămâne

---

**În lat. în text (n.t.).*

fără de răspuns însăşi întrebarea dacă mai suntem de vreun folos celuilalt, sărindu-i în ajutor imediat şi fără încetare – ceea ce totuşi nu se poate întâmpla decât foarte superficial, dacă lucrul acesta nu ia proporţii şi forme tiranice – sau formând din noi înşine ceva la care celălalt să se uite cu plăcere, bunăoară, o grădină frumoasă, liniştită, închisă în sine, cu nişte ziduri înalte, apărând-o de furtuni şi de praful şoselelor, dar şi cu o poartă ospitalieră.

175

Ideea fundamentală a unei culturi de comercianţi. – Vedem astăzi, în repetate rânduri, născându-se cultura unei societăţi pentru care comerţul este sufletul, în aceeaşi mare măsură în care emulaţia personală era pentru greci, iar războiul, victoria şi dreptul erau pentru romani. Comerciantul ştie să taxeze totul, fără a-l produce, şi anume să taxeze după nevoia consumatorilor, nu după cea mai personală nevoie proprie a sa; "cine şi câţi consumă aceasta?" este întrebarea întrebărilor sale. Acest tip de taxare îl aplică acum instinctiv şi încontinuu: la toate, şi, în felul acesta, şi la producţiile artelor şi ale ştiinţelor, ale gânditorilor, savanţilor, artiştilor, politicienilor, popoarelor şi partidelor, ale unor epoci întregi: el se interesează, în legătură cu tot ce este creat, de ofertă şi cerere, spre a fixa pentru sine valoarea unui lucru. Aceasta devenind caracterul unei culturi întregi, gândite şi răzgândite în nemărginirea şi subtilitatea ei şi formate pe calapodul oricărei vreri şi puteri: iată lucrul de care voi, oamenii veacului viitor, veţi fi mândri: dacă profeţii clasei de comercianţi sunt îndreptăţiţi să vi-l dea în posesie! Dar eu am slabă credinţă în aceşti profeţi. Credat Iudaeus Apella* – pentru a vorbi împreună cu Horaţiu.

176

Critica taţilor. – De ce suportăm astăzi adevărul chiar şi despre cel mai recent trecut? Fiindcă întotdeauna există deja o nouă generaţie care se simte în opoziţie cu acest trecut şi se bucură, prin această critică, de primele roade ale sentimentului puterii. Odinioară, invers, noua generaţie voia să se bazeze pe cea dinaintea ei şi începea să fie conştientă de ea însăşi nu numai acceptând opiniile taţilor, ci şi aplicându-le cât mai strict cu putinţă. Critica taţilor era pe vremea aceea imorală: azi, idealiştii mai tineri încep cu aceasta.

*În lat. în text; cf. Horaţiu, Satire I, 5, 100: "Credat Iudaeus Apella, non ego" ("Să creadă evreul Apella, nu eu") (n.t.).

177

A deprinde singurătatea. – O săracii de voi, cei din marile oraşe ale politicii mondiale, bărbaţi tineri, dotaţi, torturaţi de ambiţie, care consideraţi de datoria voastră să vă spuneţi cuvântul cu privire la toate 5 întâmplările – întotdeauna se-ntâmplă ceva! Care, dacă faceţi, în felul acesta, praf şi zgomot, credeţi că sunteţi căruţa istoriei! Care, întrucât mereu trageţi cu urechea, mereu aşteptaţi momentul să vă puteţi amesteca în vorbă, vă pierdeţi orice productivitate autentică! Oricât aţi fi încă de avizi de opere mari: tihna profundă a gestaţiei nu vă cuprinde niciodată pe voi! 10 Evenimentul zilei vă fugăreşte de parcă aţi fi pleavă, în timp ce socotiţi că voi îl puneţi pe fugă, – săracii de voi! – Dacă vrei să faci pe eroul pe scenă, nu te poţi gândi să faci parte din cor, ba nici măcar nu poţi şti cum să faci parte din el.

178

15 Cei folosiţi zilnic. – Acestor tineri nu le lipseşte nici caracterul, nici talentul, nici sârguinţa: dar nu le-am lăsat vreme să-şi fixeze o direcţie, mai degrabă i-am obişnuit din cea mai fragedă copilărie să-şi imprime o direcţie. Pe când erau destul de maturi pentru "a fi trimişi în pustiu", am făcut altceva, – am profitat de ei, i-am înstrăinat de ei înşişi, i-am educat 20 să fie folosiţi zilnic, le-am făcut din aceasta o morală – şi azi ei nu se mai pot lipsi de ea şi se complac în această situaţie. Numai să nu îndrăznim să le refuzăm acestor sărmane vite de tracţiune "vacanţa" – cum se numeşte acest ideal de răgaz al unui veac istovit de atâta muncă: în care ai voie o dată, după placul inimii, să leneveşti şi să fii tâmpit şi 25 copilăros.

179

Stat – cât mai puţin cu putinţă! – Nici o situaţie politică şi economică nu merită ca tocmai spiritele cele mai dotate să-şi permită şi să fie silite a se ocupa cu ea: un asemenea consum de spirit este, în fond, 30 mai rău decât un dezastru. Există şi rămân domenii de muncă pentru minţile mai mici, iar altele decât minţile mai mici n-ar trebui să stea la dispoziţia acestui atelier: n-are decât să se facă iar bucăţi maşina! Aşa cum stau însă lucrurile acum, când nu numai că toţi cred că trebuie să fie conştienţi în fiecare zi de asta, ci şi că toată lumea vrea să acţioneze 35 în acest sens în orice moment şi să-şi lase baltă propriul lucru din această cauză, este o mare şi caraghioasă nebunie. La preţul acesta, plătim mult prea scump "siguranţa generală": şi, ceea ce este cea mai mare trăsnaie,

noi producem între timp, prin aceasta, contrariul siguranței generale, aşa cum iubitul nostru secol începe să demonstreze: ca şi când lucrul acesta n-ar fi fost încă demonstrat vreodată! A face societatea sigură contra hoților şi a incendiilor şi, în sfârşit, comodă pentru orice mod de viață şi a transforma statul în providență, în sens bun şi în sens rău, – acestea sunt nişte țeluri inferioare, modeste şi nu absolut indispensabile, pe care n-ar trebui să căutăm a le atinge prin mijloacele şi instrumentele cele mai alese din câte există în general, – mijloacele pe care ni le-am păstra tocmai pentru scopurile cele mai înalte şi mai deosebite! Epoca noastră, după cât de mult vorbeşte de economie, este o risipitoare: risipeşte ceea ce este mai de preț, spiritul.

180

Războaiele. – Marile războaie din prezent sunt efectele produse de studiul istoriei.

181

Guvernare. – Unii guvernează din plăcerea de a guverna; alții, ca să nu fie guvernați: – pentru aceştia din urmă nu-i decât cel mai mic dintre două rele.

182

Consecvența crasă. – Spunem subliniind apăsat: "Iată un caracter!" – da! când acesta arată o crasă consecvență, când consecvența sare până şi în ochii miopi! Dar, de îndată ce acționează un spirit mai fin şi mai subtil şi este consecvent în felul său superior, spectatorii tăgăduiesc existența caracterului. De aceea, unii politicieni şireți îşi joacă, de regulă, comedia sub masca unei crase consecvențe.

183

Bătrânii şi tinerii. – "E ceva imoral în parlamente – aşa continuă să gândească ba unul, ba altul –, căci acolo poți exprima şi opinii împotriva guvernului!" – "Trebuie să ai întotdeauna asupra subiectului părerea pe care o comandă Excelența sa" – aceasta este a unsprezecea poruncă în nu puține capete plecate şi vârstnice, mai cu seamă în Germania de nord. Râdem de aceasta ca de o modă învechită: dar odinioară aceasta era morala! Poate că odată iar se va râde şi de ceea ce trece azi drept moral la mai tânăra generație educată în spiritul parlamentarismului: adică să pui politica de partid mai presus de propria înțelepciune şi să răspunzi

la orice problemă privitoare la binele public de aşa manieră, încât să bată exact vântul cel bun în pânzele partidului. “Trebuie să ai asupra subiectului părerea pe care o reclamă situaţia partidului” – aşa ar suna canonul. În slujba unei astfel de morale stă astăzi orice fel de sacrificiu, de constrângere de sine şi de martiriu.

184

Statul ca produs al anarhiştilor. – În ţările cu oameni domesticiţi, întotdeauna mai există destui înapoiaţi şi nedomesticiţi: momentan se adună în taberele socialiste mai mult decât altundeva. Dacă s-ar ajunge ca aceştia să dea cândva *legi*, putem conta pe faptul că se vor lega de un lanţ de fier şi vor practica o cumplită disciplină: – *ei se cunosc!* Şi vor suporta aceste legi conştienţi fiind că ei înşişi le-au dat, – sentimentul puterii, şi al *acestei* puteri, este prea recent şi fascinant pentru ei, încât să nu îndure totul de dragul său.

185

Cerşetori. – Cerşetorii trebuie opriţi: căci rău îţi pare dacă le dai şi rău îţi pare dacă nu le dai.

186

Oameni de afaceri. – Afacerea voastră – iată cea mai mare prejudecată a voastră, ea vă leagă de locul vostru, de societatea voastră, de înclinaţiile voastre. În afaceri, sârguincioşi, – dar în spirit, leneşi, mulţumiţi de meschinăria voastră şi cu şorţul datoriei încins peste această mulţumire: aşa trăiţi, aşa vă vreţi copiii!

187

Dintr-un posibil viitor. – E oare de neconceput o situaţie în care răufăcătorul să se autodenunţe, să-şi dicteze singur pedeapsa în public, cu mândria că respectă într-atâta legea pe care el însuşi a făcut-o, încât îşi exercită puterea pedepsindu-se, puterea legiuitorului? El poate greşi o dată grav, dar se ridică deasupra greşelii sale prin pedeapsa voluntară şi nu numai că şterge greşeala prin sinceritate, măreţie şi sânge rece, dar face şi o faptă publică bună. – Acesta ar delincventul unui posibil viitor, care presupune, fireşte, şi o legislaţie a viitorului, a ideii de bază: “Mă supun doar legii pe care eu însumi am dat-o, în micile şi în marile lucruri.” Mai trebuie făcute atâtea încercări! Mai trebuie descoperit atâta viitor!

188

B e ț i e ş i n u t r i ț i e. – Popoarele sunt aşa de înşelate, pentru că ele c a u t ă mereu un înşelător, adică un vin excitant pentru simțurile lor. Numai să poată face rost de el, că după aceea se mulțumesc uşor cu pâine rea. Beția valorează pentru ele mai mult decât hrana, – iată momeala din care vor muşca mereu! Ce reprezintă pentru ele bărbații aleşi din mijlocul lor – fie aceştia şi cei mai competenți practicieni – față de nişte cuceritori străluciți sau față de nişte vechi şi fastuoase case princiare! Cel puțin tribunul trebuie să le facă să spere în cuceriri şi fast: în felul acesta găseşte, poate, credit. Ele ascultă întotdeauna şi fac şi mai mult decât să asculte, presupunând că se pot îmbăta din aceasta! Nu le putem oferi nici tihna, nici plăcerea neînsoțite de cununa de lauri şi de puterea ei înnebunitoare. Gustul acesta plebeu, care c o n s i d e r ă b e ț i a m a i i m p o r t a n t ă d e c â t n u t r i ț i a, nu s-a născut în nici un caz în adâncul gloatei: mai degrabă a fost adus şi răsădit aici şi cel mult continuă doar să crească rapid, atavic şi luxuriant, în timp ce-şi trage originea din cele mai mari inteligențe şi a înflorit în ele de-a lungul a mii de ani. Poporul este ultimul teren n e c u l t i v a t pe care această buruiană strălucitoare mai poate creşte. – Cum? Şi tocmai în seama ei să lăsăm noi politica? Să-şi facă din ea beția zilnică?

189

D e s p r e m a r e a p o l i t i c ă. – Oricât de mult ar colabora interesul şi vanitatea, din partea indivizilor, ca şi a popoarelor, la m a r e a p o l i t i c ă: torentul cel mai puternic ce le împinge înainte este n e v o i a d e s e n t i m e n t a l p u t e r i i, care zvâcneşte din timp în timp, din izvoare nepecetluite, nu numai în sufletele principilor şi ale potentaților, ci, şi nu în cea mai mică parte, tocmai în straturile de jos ale poporului. Mereu şi mereu soseşte clipa în care masa e s t e g a t a să-şi pună în joc viața, averea, conştiința, virtutea pentru a-şi procura acea supremă plăcere a ei şi a dispune, ca națiune victorioasă şi tiranic de samavolnică, de alte națiuni (sau a-şi imagina că dispune de ele). Atunci țâşnesc din plin sentimentele fantastice şi excesive de abnegație, de speranță, de încredere, extrem de temerare, aşa încât principele ambițios ori abil de prevăzător poate să declanşeze un război şi să strecoare la baza nedreptății sale cugetul curat al poporului. Marii cuceritori au avut mereu pe buze limbajul patetic al virtuții: au avut mereu în jurul lor nişte mase care se aflau în stare exaltată şi nu voiau să audă decât limbajul cel mai exaltat. Ciudată farsă a judecăților morale! Când omul încearcă un sentiment de putere, se socoteşte şi se

proclamă bun: şi exact atunci îl socotesc şi-l proclamă rău ceilalţi, cei asupra cărora trebuie să-şi exercite puterea! – Hesiod, în povestea despre vârstele omului, a zugrăvit de două ori, succesiv, aceeaşi epocă, cea a eroilor homerici, şi a făcut două dintr-una: văzută din perspectiva celor ce au stat sub îngrozitoarea apăsare de aramă a acestor oameni năprasnici şi aventuroşi ori ştiau de aceasta de la înaintaşii lor, ea li se înfăţişa rea: dar urmaşii acestor generaţii de cavaleri venerau în ea o vreme bună de demult, fericită sau pe jumătate fericită. Aici, poetul n-a ştiut să se descurce altfel de cum a procedat, – avea, probabil, în jurul său auditori din ambele categorii.

190

Cultura germană de altădată. – Când germanii au început să devină interesanţi pentru celelalte popoare ale Europei – nu-i prea mult de atunci –, aceasta s-a întâmplat în virtutea unei culturi pe care azi n-o mai posedă, ba chiar s-au scuturat de ea cu o râvnă oarbă, ca şi cum ar fi fost o boală: şi n-au ştiut să accepte în schimb altceva mai bun decât sminteala politică şi naţională. Fireşte, datorită acesteia au reuşit să devină şi mai interesanţi pentru celelalte popoare decât erau odată prin cultura lor: şi astfel pot fi mulţumiţi! În acelaşi timp, nu se poate tăgădui că acea cultură germană i-a păcălit pe europeni şi că nu era demnă de un asemenea interes, chiar de o asemenea imitare şi zeloasă însuşire. Să ne întoarcem o dată astăzi privirea către Schiller, Wilhelm von Humboldt, Schleiermacher, Hegel, Schelling, să le citim corespondenţa şi să ne introducem în marele cerc al aderenţilor lor: ce au ei în comun, care latură a lor acţionează asupra noastră, aşa cum suntem noi acum, ba atât de insuportabili, ba atât de înduioşători şi vrednici de compătimire? O dată, mania de a părea cu orice preţ motivaţi moral; apoi, dorinţa de generalităţi strălucitoare, fără osatură, alături de voinţa ostentativă de a vedea totul mai frumos (caractere, pasiuni, vremuri, moravuri), – din păcate, "frumos" după un gust prost şi vag, ce nu-şi atribuia totuşi origine greacă. Este un idealism dulce, blajin, cu sclipiri argintii, care vrea să aibă, înainte de toate, gesturi nobil de prefăcute şi voci nobil de prefăcute, un lucru la fel de pretenţios pe cât de naiv, însufleţit de cel mai sincer dezgust faţă de realitatea "rece" ori "seacă", faţă de anatomie, faţă de pasiunile totale, faţă de orice fel de abţinere şi scepticism filozofic, dar mai cu seamă faţă de cunoaşterea naturii, în măsura în care aceasta nu putea fi folosită pentru un simbolism religios. La această înmugurire a culturii germane, Goethe a fost, în felul său, un spectator: stând deoparte, împotrivindu-se slab, tăcut,

văzându-şi tot mai ferm de propriul drum, mai bun. La aceasta a fost, ceva mai târziu, şi Schopenhauer spectator, – lui i se redezvăluise multă lume reală şi multă demonie a lumii şi a vorbit despre aceasta pe cât de brutal, pe atât de entuziasmat: căci această demonie are *frumusețea* ei! – Şi, în definitiv, ce i-a sedus pe străini de n-au rămas spectatori la treaba aceasta, ca Goethe şi Schopenhauer, sau pur şi simplu au făcut abstracție de ea? Era acea strălucire mată, acea lumină enigmatică de Cale-Lactee ce radia în jurul acestei culturi: la care străinul îşi spunea ⟨:⟩* “Aceasta este foarte, foarte departe de noi, acolo încetează pentru noi orice văz şi auz, orice înțelegere, plăcere, apreciere; cu toate acestea, ar putea fi stele! Să fi descoperit oare germanii, în cea mai mare taină, un colț de cer şi să se fi aşezat acolo? Trebuie să căutăm a ajunge mai aproape de germani.” Şi au ajuns mai aproape de ei: în timp ce, abia mult mai târziu, aceiaşi germani au început a-şi da osteneala să abată de la ei strălucirea de Cale-a-Laptelui; ei ştiau prea bine că nu fuseseră în cer, – ci într-un nor!

191

Oameni mai buni. – Mi se spune că arta noastră s-ar adresa oamenilor lacomi, nesățioşi, nestăpâniți, scârbiți, munciți ai timpului de azi şi le-ar arăta o imagine a beatitudinii, a înălțimii şi a dematerializării alături de imaginea desfrânării lor: aşa încât să poată uita şi răsufla uşurați într-o zi, ba poate chiar să retrezească din acea uitare imboldul de a fugi şi de a se întoarce. Săraci artişti cu un asemenea public! Cu asemenea gânduri ascunse, pe jumătate preoțeşti, pe jumătate psihiatrice! Cu cât mai fericit era Corneille – “marele nostru Corneille”, cum exclamă Doamna de Sévigné, cu accentul femeii aflate în fața unui *bărbat* desăvârşit, – cu cât mai elevat auditoriul *său* căruia îi putea face bine cu reprezentările unor virtuți cavalereşti, ale unei severe datorii, ale unei mărinimoase abnegații, ale unei eroice înfrânări de sine! Cât de diferit iubeau existența el şi cei ce-l ascultau, nu sustrăgându-se unei “voințe” oarbe şi deşarte, pe care o blestemi, fiindcă nu eşti în stare s-o ucizi, ci ca un loc în care măreția şi umanitatea sunt *posibile* laolaltă şi unde nici cea mai aspră constrângere a formelor, supunerea față de bunul-plac al unui principe şi al unui cleric nu pot înăbuşi nici mândria, nici cavalerismul, nici grația, nici spiritul vreunuia dintre indivizi, mai degrabă sunt percepute ca un *stimul şi pinten al opoziției* față de autocrația şi noblețea din naştere, față de puterea ereditară a voinței şi a pasiunii!

**Întregirea noastră (n.t.).*

192

A-ți dori adversari desăvârşiți. – Nu le putem contesta francezilor că au fost poporul *cel mai creştin* de pe pământ: nu în privința faptului că la ei religiozitatea masei a fost mai mare ca aiurea, ci pentru că la ei idealurile creştine cele mai delicate s-au transformat în oameni şi n-au rămas o simplă reprezentare, ipoteză, eboşă. Iată-l pe Pascal, cel dintâi dintre toți creştinii în felul de a uni ardoarea, spiritul şi onestitatea, – şi să cumpănim ce era de unit aici! Iată-l pe Fénelon, expresia desăvârşită şi fascinantă a *culturii ecleziastice* în toate puterile ei: o aurită cale de mijloc, pe care am putea fi înclinați, ca istorici, s-o demonstrăm drept un lucru imposibil, în timp ce n-a fost decât ceva nespus de dificil şi improbabil. Iat-o pe Doamna de Guyon între semenii ei, chietiştii francezi: şi tot ce elocința şi înflăcărarea apostolului Pavel a căutat să ghicească în starea semidivină a creştinului, plină de sublim, iubire, linişte, extaz, a devenit aici adevăr şi s-a lepădat de acea importunitate evreiască pe care o manifestă Pavel față de Dumnezeu, grație unei autentice, feminine, distinse, nobile naivități vechi franceze în vorbe şi gesturi. Iată-l pe fondatorul mănăstirii trapiste, pe el, care a tratat cu extremă seriozitate idealul ascetic al creştinismului, nu ca o excepție printre francezi, ci chiar ca francez: căci, până în acest moment, sumbra lui creație n-a putut rămâne neaoşă şi puternică decât printre francezi, urmându-i în Alsacia şi în Algeria. Să nu-i uităm pe hughenoți: n-a existat până acum uniune mai frumoasă a spiritului războinic şi laborios, a moralei mai rafinate şi a rigorii creştine. Iar la Port-Royal a ajuns pentru ultima oară la înflorire marea tagmă a savanților creştini: iar oamenii mari ştiu să înflorească în Franța mai bine ca oriunde. Departe de a fi superficial, un mare francez are totuşi mereu superficialitatea sa, o piele naturală pentru conținutul şi profunzimea lui, – în timp ce profunzimea unui mare german este ținută, de cele mai multe ori, închisă ca într-o capsulă încrețită, ca un elixir care, prin carapacea lui aspră şi ciudată, caută să se protejeze de lumină şi de mâini nesocotite. – Şi acum să ghicim de ce acest popor de tipuri perfecte ale creştinătății a trebuit să producă şi tipurile perfecte opuse ale spiritului liber necreştin! Spiritul liber francez s-a luptat întotdeauna în sine cu oameni mari, şi nu numai cu dogme şi cu avortoni sublimi, precum spiritele libere ale altor popoare.

193

Esprit şi morală.* – Germanul care cunoaşte secretul de a plictisi lumea cu spiritul**, ştiința şi firea lui şi s-a obişnuit să perceapă

**În fr. în text: "spirit" (şi infra) (n.t.).*

**Geist

plictiseala ca fiind morală – se teme că esprit-ul francez i-ar putea scoate moralei ochii – şi totuşi aceasta este o teamă şi o plăcere ca a păsăricii faţă de şarpele cu clopoţei. Dintre germanii renumiţi, poate nimeni n-a avut mai mult esprit decât *Hegel*, – dar avea, în schimb, şi o teamă germană de el aşa de mare, încât aceasta i-a determinat stilul caracteristic modest. Adică esenţa lui constă în aceea că un sâmbure este învelit o dată şi încă o dată, şi iarăşi este învelit până când abia mai străbate cu privirea, ruşinat şi curios, – cum "privesc prin vălurile lor nişte femei tinere", pentru a ne exprima împreună cu bătrânul misogin Eschil –: acel sâmbure însă este o scânteie de spirit, adesea nedelicată, în legătură cu cele mai spirituale lucruri, o asociere de cuvinte subtilă, îndrăzneaţă, aşa cum se întâlneşte în *societatea gânditorilor*, ca o garnitură la ştiinţă, – dar, în acele învelişuri, se prezintă el însuşi ca ştiinţă abstrusă şi neapărat ca plictiseală extrem de morală! Germanii dispuneau aici de o formă de esprit *îngăduită* lor şi o savurau cu asemenea încântare nebunatică, încât mintea cea bună, cea foarte bună a lui Schopenhauer stătea în loc în faţa acestui lucru, – toată viaţa lui a vociferat împotriva spectacolului pe care i-l ofereau germanii, dar n-a putut niciodată să şi-l explice.

194

Vanitatea moraliştilor. – Succesul mic, în ansamblu, al moraliştilor îşi are explicaţia în faptul că ei voiau prea mult dintr-o dată, adică erau prea ambiţioşi: simţeau o mare plăcere să dea reţete *pentru toţi*. Aceasta însă înseamnă să divagheze în indefinit şi să ţină discursuri animalelor pentru a le transforma în oameni: nu-i de mirare că animalele găsesc plictisitor aşa ceva! Ar trebui să-ţi alegi cercuri restrânse şi să cauţi şi să promovezi morala pentru ele, aşa, de exemplu, să ţii discursuri în faţa lupilor pentru a-i transforma în câini. Înainte de toate însă, marele succes rămâne întotdeauna rezervat celui ce nu vrea să educe nici pe toată lumea, nici nişte cercuri limitate, ci pe unul singur şi nu se uită deloc în dreapta şi în stânga. Secolul anterior este superior celui în care vieţuim tocmai prin faptul că în el au existat atât de mulţi oameni educaţi în particular, alături de, fără îndoială, atât de mulţi educatori care îşi găsiseră aici menirea vieţii – şi, o dată cu menirea, şi *demnitatea*, în faţa lor şi a oricărei alte "societăţi bune".

195

Aşa-numita educaţie clasică. – Să descoperi că viaţa ne este *consacrată* cunoaşterii; că am curma-o, nu! că am fi curmat-o,

dacă această consacrare n-ar ocroti-o de noi înşine; să-ţi rosteşti adesea şi cu emoţie versurile acelea:

"Destin, eu te u r m e z ! Şi de n-aş vrea,
a r t r e b u i s-o fac şi să suspin!"

5 – Şi acum, aruncând o privire înapoi asupra cărării vieţii, să descoperi, de asemenea, că ceva nu mai poate fi îndreptat: irosirea tinereţii noastre, atunci când educatorii noştri n-au folosit anii aceia dornici de a şti, înfocaţi şi însetaţi, pentru a ne conduce spre c u n o a ş t e r e a lucrurilor, ci spre aşa-numita "cultură clasică"! Irosirea tinereţii noastre, atunci când ni s-a 10 băgat în cap, pe cât de neîndemânatic, pe atât de chinuitor, o brumă de ştiinţă despre greci şi romani şi limbile lor, şi contrar principiului suprem al oricărei instrucţiuni: să-i dai de mâncare doar celui c e e s t e f l ă m â n d! Atunci când ni s-a vârât pe gât matematica şi fizica printr-o metodă violentă, î n l o c să fim călăuziţi pe drumul disperării pricinuite de ignoranţă şi să 15 ne dizolvăm în mii de probleme, de probleme torturante, penibile, provocatoare, viaţa zilnică meschină, ocupaţiile şi tot ce se întâmplă, de dimineaţa până seara, în casă, în atelier, în cer, în jurul nostru, – pentru a-i arăta apoi nesaţului nostru că avem n e v o i e întâi şi-ntâi de cunoştinţe din domeniul matematicii şi al mecanicii şi pentru a ne deprinde după aceea 20 cu prima f a s c i n a ţ i e ştiinţifică faţă de logica absolută a acestor cunoştinţe! Dacă ni s-ar fi cultivat cel puţin r e s p e c t u l faţă de aceste ştiinţe, dacă, prin lupta şi înfrângerea şi reluarea luptei oamenilor mari, prin martiriul care este istoria ştiinţei r i g u r o a s e , s-ar fi reuşit măcar o singură dată să ne tremure sufletul! Mai curând ne-a aburit zefirul unei 25 anumite desconsiderări a ştiinţelor adevărate, în favoarea istoriei, a "culturii formale" şi a "clasicităţii"! Şi ne-am lăsat înşelaţi atât de uşor! Cultură formală! Oare n-am fi putut arăta spre cei mai buni profesori ai liceelor noastre clasice, râzând şi întrebând: "În definitiv, unde este aici cultura formală? Şi, dacă lipseşte, cum s-o propovăduiască ei?" Şi clasicitatea! 30 Învăţat-am ceva despre felul în care tocmai anticii şi-au educat tineretul? Învăţat-am să vorbim ca ei, să scriem ca ei? Exersatu-ne-am necontenit în duelul verbal, în dialectică? Învăţat-am să ne mişcăm frumos şi semeţ ca ei, să ne luăm la trântă, să aruncăm, să boxăm ca ei? Învăţat-am ceva din ascetica practică a tuturor filozofilor greci? Fost-am deprinşi cu o singură 35 virtute antică şi cu felul în care cei vechi o practicau? N-a lipsit, în general, din educaţia noastră, întreaga meditaţie asupra moralei, cu atât mai mult, chiar singura critică posibilă a acestei meditaţii, acele încercări severe şi curajoase de a t r ă i într-o morală sau alta? Trezitu-s-a în noi vreun sentiment care preţuia mai mult la antici decât la moderni? Arătatu-ni-s-a nouă

mai presus de viaţă, într-un spirit antic, împărţirea zilei şi a vieţii şi menirile noastre? Învăţat-am limbile vechi măcar aşa cum le învăţăm pe cele ale unor popoare în viaţă, – adică pentru a le vorbi şi a le vorbi agreabil şi bine? Nicăieri o reală pricepere, o nouă aptitudine ca rezultat al unor ani de strădanii! Ci cunoştinţe despre la ce s-au priceput şi pentru ce au fost apţi oamenii de odinioară! Şi ce fel de cunoştinţe! Nimic nu-mi devine mai limpede din an în an decât faptul că toată esenţa greacă şi antică, oricât de simplă şi de banală pare a ni se înfăţişa, este foarte anevoie de înţeles, ba chiar aproape inaccesibilă, şi că uşurinţa cu care se vorbeşte despre antici este sau o uşurătate, sau o veche îngâmfare ereditară izvorâtă din nechibzuinţă. Cuvintele şi noţiunile asemănătoare ne amăgesc: dar în dosul lor se ascunde întotdeauna o percepţie care *ar trebui să fie* străină, de neînţeles ori dureroasă pentru sensibilitatea modernă. Iată care sunt, după mine, domeniile în care băieţii s-ar putea simţi în largul lor! Ajunge, noi am făcut-o când am fost băieţi şi ne-am adus acasă, în felul acesta, aproape definitiv o repulsie faţă de antichitate, repulsia unei familiarităţi prea mari în aparenţă! Căci trufaşa înfumurare a educatorilor noştri clasici, aceea de a fi oarecum *în posesia anticilor*, merge până într-acolo, încât ei fac să se reverse această îngâmfare şi asupra celor educaţi, alături de suspiciunea că o asemenea posesie nu te poate face, pesemne, fericit, dar că este destul de bună pentru nişte bătrâni balauri de bibliotecă, oneşti, sărmani, nebunatici: “Aceştia n-au decât să zacă pe comoara lor! ea o să fie, desigur, demnă de ei!” – cu acest gând ascuns, nerostit, educaţia noastră clasică se desăvârşeşte. – Lucrul acesta nu se poate îndrepta – în noi! Dar să nu ne gândim numai la noi!

196

Cele mai personale probleme ale adevărului. – “Ce este, de fapt, ceea ce *fac* eu? Şi ce vreau *eu* exact prin aceasta?” – iată problema adevărului, care, în cazul tipului nostru actual de cultură, nu se inculcă şi, prin urmare, nici nu se răspunde la ea, pentru aceasta nefiind vreme. Dimpotrivă, să vorbeşti cu copiii despre fleacuri, iar nu despre adevăr, să vorbeşti amabilităţi cu femeile care trebuie să devină mai târziu mame, iar nu despre adevăr, să vorbeşti cu adolescenţii despre viitorul şi plăcerea lor, iar nu despre adevăr, – pentru lucrul acesta există întotdeauna timp şi chef! – Dar ce reprezintă chiar şaptezeci de ani! – trec repede şi duc în curând la sfârşit; contează atât de puţin că valul ştie cum şi încotro aleargă! Da, ar putea fi înţelepciune *să n-o ştii*. – “Admiţând: dar nu este mândrie să nu *întrebi* nici măcar o dată de asta; cultura noastră nu-i face mândri pe oameni.” – Cu atât mai bine! – “Într-adevăr?”

197

Ostilitatea germanilor față de iluminism. – Să evaluăm contribuția pe care germanii din prima jumătate a acestui secol au adus-o, prin efortul lor spiritual, la cultura universală şi să-i luăm în 5 considerație, în primul rând, pe filozofii germani: aceştia s-au întors pe prima şi cea mai veche treaptă a speculației, căci ei se mulțumeau cu noțiunile, în loc să caute explicații, asemeni gânditorilor din era vizionară, – un gen preştiințific de filozofie a reînviat grație lor. În al doilea rând, istoricii şi romanticii germani: strădania lor generală tindea să ridice prestigiul unor 10 sensibilități mai vechi, primitive, şi, în special, al creştinismului, al sufletului popular, al legendei populare, al limbii populare, al spiritului medieval, al asceticii orientale, al lumii indiene. În al treilea rând, naturaliştii: ei combăteau spiritul lui Newton şi al lui Voltaire şi căutau, asemeni lui Goethe şi Schopenhauer, să resuscite ideea unei naturi divinizate sau 15 demonizate şi a semnificației sale etice şi simbolice generale. Toată predispoziția majoră a germanilor mergea împotriva iluminismului şi împotriva revoluției societății, care, printr-o crasă confuzie, trecea drept consecință a lui: pietatea față de tot ce continuă să existe căuta să se transforme în pietate față de tot ce a existat, numai pentru ca inima şi 20 spiritul să se *umple* din nou cândva şi să nu mai rămână loc pentru scopuri viitoare şi novatoare. Cultul sentimentului a fost instituit în locul cultului rațiunii, iar muzicienii germani, ca artişti ai invizibilului, ai exaltării, ai fabulosului, ai nostalgicului, construiau noul templu cu mai mult succes decât toți artiştii cuvântului şi ai ideilor. Dacă punem la socoteală că 25 nenumărate lucruri bune au fost spuse şi aprofundate în detaliu şi că nu puține sunt judecate de atunci mai rezonabil decât altădată: rămâne totuşi de spus, cu privire la întreg, că *nu era neglijabil riscul general* de a apăsa în jos cunoaşterea în ansamblu, sub povara sentimentului şi sub aparența celei mai depline şi mai definitive cunoaşteri a trecutului, şi – pentru 30 a spune împreună cu Kant, care şi-a definit astfel propria misiune – "de a face iarăşi drum credinței, indicându-i ştiinței hotarele". Să respirăm din nou în aer liber: ceasul acestui risc a trecut! Şi ciudat: tocmai spiritele care au fost atât de convingător invocate de germani au devenit, pe multă vreme, cele mai dăunătoare pentru intențiile invocatorilor lor, – istoria, 35 înțelegerea originii şi a dezvoltării, simpatia pentru trecut, pasiunea reaprinsă pentru sentiment şi cunoaştere, după ce păruseră cu toate, o bună bucată de vreme, nişte camarade benefice ale spiritului obscurantist, vizionar, degenerescent, au dobândit într-o zi o altă natură şi zboară acum, cu cele mai largi aripi, pe lângă şi pe deasupra vechilor invocatori ai

lor, în chip de genii noi şi mai puternice *tocmai ale acelui iluminism* împotriva căruia erau ele invocate. Acest iluminism trebuie acum să-l ducem noi mai departe, – fără a ne face griji că a fost o “mare revoluție” şi iarăşi o “mare reacție” împotriva ei, ba chiar că ambele continuă să existe: nu sunt totuşi decât jocuri de valuri în comparație cu fluviul într-adevăr mare de care suntem purtați şi vrem să fim purtați *noi*!

198

Să-i dai poporului tău demnitatea. – Să ai multe experiențe interioare mari şi să-ți opreşti un ochi spiritual pe ele şi deasupra lor, – aşa fac oamenii de cultură care îi dau poporului lor *demnitatea*. În Franța şi în Italia, lucrul acesta l-a făcut nobilimea, în Germania, unde, până acum, nobilimea a făcut parte în întregime dintre cei săraci cu duhul (poate nu pentru multă vreme încă), l-au făcut preoții, dascălii şi urmaşii lor.

199

Noi suntem mai distinşi. – Fidelitate, mărinimie, pudoarea bunei reputații: acestea trei întrunite într-un singur caracter – iată ce numim noi *aristocrat, distins, nobil*, şi prin aceasta îi întrecem pe greci. În nici un caz, noi nu vrem să abandonăm acest lucru din sentimentul că vechile obiecte ale acestor virtuți au scăzut în ochii noştri (şi pe bună dreptate), ci să-i substituim acestui minunat instinct ereditar al nostru noi obiecte. – Pentru a înțelege că mentalitatea celor mai distinşi greci ar trebui resimțită ca una de rând şi abia onorabilă în cadrul distincției noastre încă feudale şi cavalereşti, să ne amintim acele vorbe mângâietoare pe care Odiseu le rosteşte în situații umilitoare: “Rabdă numai, dragă inimă! ai răbdat câineşte şi altele mai rele!” Şi, pe lângă aceasta, să luăm ca aplicație a modelului mitic povestea acelui ofițer atenian care, în fața întregului stat-major, amenințat cu toiagul de un alt ofițer, a scăpat de această ruşine cu cuvintele: “N-ai decât să mă loveşti! Dar ascultă-mă!” (Aceasta a făcut-o Temistocle, acel foarte abil Odiseu al epocii clasice, care era tocmai omul indicat să-i adreseze propriei “inimi dragi”, în această clipă umilitoare, acel vers de consolare şi de restrişte.) Era departe de greci obiceiul de a trata viața şi moartea, din cauza unei ofense, cu acea uşurință cu care o facem noi sub impresia spiritului de aventură şi de sacrificiu moştenit din vremea cavalerismului; ori de a căuta prilejuri să şi le poată risca pe amândouă de dragul onoarei, precum noi în dueluri; ori de a prețui păstrarea bunului renume (onoare) mai mult decât dobândirea numelui rău, când aceasta din urmă este compatibilă cu gloria şi cu sentimentul puterii; ori de a rămâne

fideli prejudecăților şi articolelor confesionale de castă, când acestea i-ar putea împiedica să ajungă tirani. Căci acest lucru este secretul ignobil al oricărui bun aristocrat grec: din cea mai profundă gelozie, el îl situează pe fiecare dintre membrii clasei sale pe picior de egalitate cu sine, dar în orice
5 clipă este pregătit ca un tigru să se năpustească asupra prăzii sale, tirania: ce-i atunci pentru el minciuna, omorul, trădarea, vânzarea oraşului natal? Dreptatea a devenit extraordinar de dificilă, a trecut aproape drept un lucru incredibil pentru soiul acesta de oameni; “cel Drept” – suna printre greci precum “cel Sfânt” printre creştini. Dar, când încă Socrate spunea: “Cel
10 virtuos este cel mai fericit”, nu-ți credeai urechilor, aveai impresia că ai auzit ceva stupid. Căci, reprezentându-şi-l pe insul cel mai fericit, orice om de viță aleasă se gândea la desăvârşita lipsă de scrupule şi demonie a tiranului care sacrifică tot ce are pentru aroganța şi plăcerea sa. Printre oamenii care, în ascuns, fantazau nestrunit despre o asemenea fericire,
15 venerarea statului nu putea fi sădită, fireşte, îndeajuns de adânc, – dar, după părerea mea: oamenii a căror sete de putere nu se mai dezlănțuie aşa de orbeşte ca aceea a respectivilor greci distinşi nu mai au nevoie nici de acea idolatrie față de conceptul de stat cu care, pe vremea aceea, era ținută în frâu orice poftă.

20 200

A suporta sărăcia. – Marele privilegiu al unei origini nobile este că te face să suporți mai bine sărăcia.

201

Viitorul nobilimii. – Gesturile lumii aristocrate exprimă faptul
25 că, prin membrii ei, conştiința puterii îşi joacă în permanență jocul plin de farmec. Astfel, omului cu o conduită nobilă, bărbat sau femeie, nu-i face plăcere să se trântească în fotoliu ca şi când ar fi total epuizat, evită, acolo unde toată lumea se face comodă, de exemplu în tren, să-şi rezeme spatele, pare că nu oboseşte când stă ore în şir în picioare la curte, casa nu şi-o
30 amenajează în vederea confortului, ci într-un stil grandios şi sever, ca pentru a fi locuită de nişte ființe mai de seamă (chiar mai înalte), răspunde unui limbaj provocator cu stăpânire şi claritate spirituală, nu ca şi când ar fi panicat, zdrobit, umilit, cu răsuflarea tăiată, asemeni plebeului. Aşa cum ştie să păstreze aparența unei mari forțe fizice constant prezente, doreşte
35 şi să mențină, printr-o seninătate şi amabilitate constantă, chiar în situații penibile, impresia că sufletul şi spiritul său sunt apte să facă față primejdiilor şi surprizelor. O cultură aristocrată poate, în ce priveşte pasiunile, să se

asemene fie cu călărețul care trăieşte o adevărată încântare făcând un animal înfocat şi mândru să meargă în pas spaniol – să ne reprezentăm epoca lui Ludovic al XIV-lea –, fie cu călărețul care-şi simte calul zvâcnind sub el ca o forță a naturii, foarte aproape de limita la care cal şi călăreț
5 îşi pierd capul, dar încântat la culme să continue a-şi ține tocmai acuma capul sus: în ambele cazuri, *cultura* aristocrată respiră putere şi, chiar dacă foarte adesea ea nu reclamă, prin manierele ei, decât aparența sentimentului puterii, adevăratul sentiment de superioritate creşte totuşi continuu prin impresia pe care acest joc o face asupra nearistocraților şi
10 prin spectacolul generat de această impresie. – Această fericire incontestabilă, întemeiată pe sentimentul superiorității, a culturii aristocrate începe să urce acum pe o treaptă şi mai înaltă, fiindcă pe viitor, grație tuturor spiritelor libere, i se permite celui născut şi educat aristocratic şi nu mai este ruşinos să intri în ordinul cunoaşterii şi să dobândeşti acolo
15 consacrări mai spirituale, să deprinzi îndatoriri cavalereşti mai elevate decât până acum şi să admiri acel ideal al *înțelepciunii victorioase* pe care nici o epocă nu şi l-a putut încă propune cu un cuget atât de curat ca epoca ce tocmai acum stă să vină. La urma urmelor: cu ce să se ocupe de acum încolo nobilimea, dacă din zi în zi se întăreşte impresia că devine
20 *indecent* să te îndeletniceşti cu politica? – –

202

Pentru îngrijirea sănătății. – Abia am început să reflectăm asupra fiziologiei criminalilor şi ne aflăm deja în fața incontestabilei intuiții că între criminali şi alienații mentali nu există nici o deosebire esențială:
25 presupunând *că suntem convinşi* că modul *curent* de a gândi moral este modul de gândire al *sănătății spirituale*. Nici o convingere însă nu se bucură încă azi de o încredere atât de mare ca aceasta şi, astfel, nu ezităm să-i tragem consecința şi să-l tratăm pe criminal ca pe un bolnav psihic: înainte de toate, nu cu trufaşă milostenie,
30 ci cu înțelepciune medicală, cu bunăvoință medicală. El are nevoie de o schimbare de aer, de altă societate, de o dispariție temporară, poate de singurătate şi de o nouă ocupație, – bine! Poate că el însuşi consideră în avantajul său să petreacă o bună vreme în arest, pentru a găsi în felul acesta protecție față de sine însuşi şi de un supărător *instinct tiranic*, –
35 bine! Trebuie să-i prezentăm foarte clar posibilitatea şi mijloacele de vindecare (de stârpire, transformare, sublimare a acelui instinct), de asemenea, punând răul înainte, improbabilitatea acesteia; criminalului incurabil, care a ajuns el însuşi să-i fie oroare de el, trebuie să-i oferim

ocazia sinuciderii. Acest lucru, ținut în rezervă ca mijloc extrem de uşurare: nu trebuie să neglijăm nimic pentru a-i reda criminalului în primul rând buna dispoziție şi libertatea sufletească; trebuie să-i curățim din suflet remuşcările cum curățim o urmă de murdărie şi să-i dăm îndrumări cum ar
5 putea compensa şi plăti cu vârf şi îndesat, printr-o binefacere în folosul altuia, eventual chiar al colectivității, prejudiciul pricinuit poate cuiva. Totul cu un menajament extrem! Şi mai ales în anonimat ori sub nume noi şi cu o mai frecventă schimbare a locului, pentru ca reputația lui neştirbită şi viața lui viitoare să se expună riscului cât mai puțin cu putință. Astăzi,
10 ce-i drept, cel căruia i s-a făcut un rău, făcând abstracție totală de felul în care acest rău ar putea fi reparat, vrea mereu să se r ă z b u n e şi, din această cauză, se adresează tribunalelor, – şi aceasta menține încă, deocamdată, în vigoare abjectul nostru cod penal, dimpreună cu balanța lui de băcan şi cu v o i n ț a d e a c o m p e n s a v i n a p r i n p e d e a p s ă:
15 dar n-am avea dreptul şi posibilitatea să depăşim această situație? Cât de uşurat ar fi sentimentul general al vieții, dacă, o dată cu credința în vină, ne-am dezbăra şi de vechiul instinct de răzbunare şi am considera că ține chiar de o subtilă inteligență a celor fericiți să împărțim binecuvântări, precum creştinismul, duşmanilor noştri şi s ă f a c e m b i n e celor ce ne-au jignit!
20 Să eliminăm din lume noțiunea de p ă c a t – şi să-i trimitem repede pe urme noțiunea de p e d e a p s ă ! N-au decât să trăiască, pe viitor, oriunde în altă parte decât printre oameni, monştrii aceştia surghiuniți, dacă vor să trăiască neapărat şi nu să piară de sila față de ei înşişi! – Între timp să ne gândim că paguba suferită de societate şi de indivizi din pricina criminalilor
25 este absolut analoagă pagubei suferite de aceştia din partea bolnavilor: bolnavii împrăştie nelinişte, descurajare, nu produc, consumă produsul altora, au nevoie de îngrijitori, de medici, de întreținere şi trăiesc din timpul şi puterile celor sănătoşi. Cu toate acestea, astăzi l-am califica drept inuman pe cel ce ar vrea să se r ă z b u n e pentru aceasta pe bolnavi.
30 Odinioară, fireşte, făceam acest lucru; în stadiile primitive ale culturii şi chiar azi la multe popoare sălbatice, bolnavul este tratat, de fapt, ca un criminal, ca năpasta comunității şi sălaşul vreunei ființe demonice care s-a întrupat în el în urma unei vini, – acolo se spune: orice bolnav este un vinovat! Iar noi, – să nu fim încă maturi pentru concepția contrară? să nu putem spune încă:
35 orice "vinovat" este un bolnav? – Nu, n-a sosit încă ceasul pentru asta. Înainte de toate, lipsesc încă medicii, pentru care ceea ce noi numeam până acum morală practică trebuie să se fi transformat într-o părticică a artei şi a ştiinței lor de a vindeca; lipseşte, îndeobşte, acel interes nesățios pentru aceste lucruri care, poate, va apărea odată asemănător Sturm und

Drang-ului acelor vechi tulburări religioase; bisericile nu sunt încă în posesia protectorilor sănătății; anatomia şi dietetica încă nu fac parte din obligațiile tuturor şcolilor inferioare şi superioare; nu există încă asociații secrete de persoane care şi-au luat obligația înde ei să renunțe la ajutorul tribunalelor şi la pedeapsă şi răzbunare pe răufăcătorii lor; nici un gânditor n-a avut încă atâta curaj, încât să măsoare sănătatea unei societăți şi a indivizilor după câți paraziți poate suporta ea, şi încă nu s-a găsit nici un întemeietor de state care să fi condus brăzdarul în spiritul acelor vorbe generoase şi îngăduitoare: “Dacă vrei să cultivi pământul, cultivă-l cu plugul: atunci se bucură de tine pasărea şi lupul care păşesc în urma plugului tău, – *se bucură de tine orice creatură.*”

203

Contra dietei proaste. – Pfui! ce mese pregătesc oamenii azi, în restaurante, ca şi peste tot unde trăieşte clasa înstărită a societății! Chiar atunci când se întrunesc savanți de vază, se păstrează acelaşi obicei de a le umple masa ca unui bancher: după legea lui “mult prea mult” şi “de toate felurile”, – de unde rezultă că bucatele sunt gătite în baza efectului, iar nu a acțiunii şi că băuturi stimulative trebuie să vină în ajutor pentru a alunga greutatea din stomac şi din creier. Pfui! ce harababură şi hipersensibilitate trebuie să fie consecința generală! Pfui! ce vise trebuie să aibă ei! Pfui! ce arte şi ce cărți vor fi desertul unor asemenea mese! Şi orice ar face: în modul lor de a proceda va domni piperul şi contradicția sau plictiseala de lume! (Clasa bogată din Anglia are nevoie de creştinismul ei pentru a-şi putea suporta indigestiile şi migrenele.) În sfârşit, pentru a expune partea amuzantă a chestiunii, şi nu numai cea dezgustătoare, oamenii aceştia nu sunt, în nici un caz, nişte cheflii; secolul nostru şi felul său de activitate au pus stăpânire mai mult pe membrele lor decât pe burta lor: ce urmăresc, aşadar, aceste mese? – *Ele reprezintă!* Ce, pe toți sfinții? Clasa? – Nu, banii: nu mai avem nici o clasă! Eşti “individ”! Dar banii sunt putere, faimă, demnitate, superioritate, influență; banii constituie azi marea sau mica prejudecată morală pentru un om, după cum dispune el de ei! Nimeni nu vrea să-i țină ascunşi sub obroc, nimeni n-ar dori să-i pună pe masă; prin urmare, banii trebuie să aibă un reprezentant pe care să-l poți pune pe masă: vezi mesele noastre! –

204

Danae şi zeul de aur. – De unde această exagerată nerăbdare care face azi din om un răufăcător, în condiții care ar explica mai bine tendința contrară? Căci, atunci când unul recurge la o greutate

falsă, altul îşi dă foc la propria casă, după ce şi-a asigurat-o pentru bani buni, al treilea arată interes pentru baterea de monedă falsă, atunci când trei sferturi din înalta societate cade pradă escrocheriei tolerate şi este copleşită de conştiinţa vinovată a bursei şi a speculaţiei: ce-i îndeamnă la aceasta? Nu nevoia propriu-zisă, căci nu le merge tocmai aşa de rău, poate chiar mănâncă şi beau fără să le pese, – dar o teribilă nerăbdare izvorâtă din faptul că banul se strânge prea încet grămadă şi, de asemenea, o teribilă plăcere şi iubire de banii grămadă îi zoreşte zi şi noapte. În această nerăbdare şi în această iubire însă, reapare acel fanatism al *setei de putere* care fusese stârnit odinioară de convingerea că te afli în posesia adevărului şi care purta nume aşa de frumoase, încât puteai îndrăzni după aceea să fii inuman *cu cugetul curat* (să arzi evrei, eretici şi cărţi bune şi să distrugi întregi civilizaţii superioare, ca acelea din Peru şi Mexic). Instrumentele setei de putere s-au schimbat, dar acelaşi vulcan continuă să mocnească, nerăbdarea şi exagerata iubire îşi cer victimele: şi ceea ce făceai altădată “de dragul lui Dumnezeu”, faci astăzi de dragul banului, adică de dragul a ceea ce dă *astăzi* în gradul cel mai înalt sentimentul puterii şi cugetul curat.

205

Despre poporul lui Israel. – Din spectacolele la care ne invită secolul următor face parte tranşarea soartei evreilor europeni. Că ei şi-au aruncat zarurile şi şi-au trecut Rubiconul se vede azi de la o poştă: nu le mai rămâne decât să devină stăpânii Europei sau să piardă Europa, aşa cum au pierdut Egiptul cândva, cu multă vreme în urmă, când se postaseră în faţa unei alternative similare. În Europa însă, ei au urmat o şcoală de optsprezece veacuri, aşa cum nici un alt popor de aici n-o poate pretinde, şi aceasta în aşa fel, încât experienţele acestei îngrozitoare perioade de ucenicie au fost nu tocmai în profitul comunităţii, ci, cu atât mai mult, al indivizilor. Ca urmare a acestui fapt, resursele psihice şi spirituale sunt extraordinare la evreii de azi; la ananghie, dintre toţi cei ce populează Europa, ei recurg cel mai rar la pahar sau la sinucidere pentru a scăpa dintr-un mare impas, – ceea ce este atât de la îndemâna celui mai puţin înzestrat. Fiecare evreu are în istoria părinţilor şi a strămoşilor săi o mină de exemple de cea mai rece luciditate şi tenacitate în situaţii teribile, de cea mai rafinată păcălire a nenorocirii şi a întâmplării şi de cea mai rafinată profitare de pe urma acestora; curajul lor ascuns sub mantia unei supuneri deplorabile, eroismul lor în spernere se sperni* depăşeşte virtuţile

---

** În lat. în text; Cf. MA I 137, M 56 (n.t.).*

tuturor sfinţilor. Am vrut să-i facem vrednici de dispreţ, tratându-i cu dispreţ de-a lungul a două milenii şi interzicându-le accesul la orice onoruri, la orice este onorabil, cufundându-i, în schimb, tot mai mult în afaceri murdare, – şi, într-adevăr, prin această procedură, n-au devenit mai curaţi. Dar vrednici de dispreţ? Ei înşişi n-au încetat niciodată de a se considera chemaţi pentru lucruri superioare şi, de asemenea, virtuţile tuturor suferinzilor n-au încetat niciodată să-i împodobească. Felul în care îşi cinstesc părinţii şi copiii, raţiunea căsătoriilor şi a datinilor lor matrimoniale îi disting între toţi europenii. Pe lângă toate acestea, ei au ştiut să-şi creeze un sentiment al puterii şi al veşnicei răzbunări tocmai din afacerile pe care le-am lăsat în seama lor (sau în seama cărora i-am lăsat pe ei); trebuie s-o spunem, spre justificarea însăşi a cametei lor, că, fără această torturare ocazională, plăcută şi folositoare a dispreţuitorilor lor, ar fi perseverat anevoie în a se respecta atâta vreme pe ei înşişi. Căci respectul nostru faţă de noi înşine este legat de faptul că putem răsplăti binele şi răul. Totuşi răzbunarea lor nu-i împinge lesne prea departe: căci toţi dispun de libertatea spiritului, şi chiar a sufletului, a sufletu-lui, pe care i-o inculcă omului frecventa schimbare a locului, a climei, a obiceiurilor vecinilor şi ale opresorilor, posedă de departe cea mai mare experienţă în toate relaţiile umane şi, chiar în pasiune, continuă să manifeste prudenţa născută din această experienţă. Sunt atât de siguri pe supleţea intelectuală şi pe ingeniozitatea lor, încât n-au nevoie niciodată, nici în cea mai amarnică situaţie, să-şi câştige pâinea prin forţă fizică, în chip de aspri muncitori, hamali, robi ai pământului. Se cunoaşte şi azi din manierele lor că niciodată nu le-am pus, în spiritul cavalerismului, sentimente nobile în suflet şi arme frumoase în jurul trupului: ceva importun alternează cu o obedienţă adesea delicată, aproape întotdeauna penibilă. Dar în prezent, când se încuscresc inevitabil, din an în an mai mult, cu cea mai bună nobilime a Europei, îşi vor fi asigurat în curând o bună moştenire de maniere spirituale şi corporale: aşa încât, într-o sută de ani, vor avea deja un aer destul de nobil pentru a nu trezi r u ş i n e , ca stăpâni, în rândul supuşilor lor. Şi despre aceasta e vorba! De aceea, o rezolvare a chestiunii lor este, deocamdată, încă prematură! Ei înşişi ştiu cel mai bine că pentru ei nu se pune problema unei cuceriri a Europei şi nici problema vreunei violenţe: dar la fel de bine ştiu că Europa le va putea cădea într-o zi, ca un fruct cu desăvârşire copt, în mâna care doar se întinde uşor către ea. Între timp, ei au nevoie să exceleze şi să fie printre primii în toate domeniile de excelenţă europeană: până ajung atât de departe, încât să stabilească ei înşişi ceea ce trebuie să exceleze. Atunci se vor numi ei inventatorii şi călăuzele europenilor şi

nu vor mai ofensa pudoarea lor. Şi această abundenţă de puternice amprente acumulate care constituie istoria evreiască pentru fiecare familie evreiască, această abundenţă de pasiuni, virtuţi, hotărâri, renunţări, lupte, victorii de tot felul – unde să se reverse şi ea, dacă nu, în cele din urmă, în mari oameni 5 şi opere ale spiritului! Atunci când evreilor le rămâne să prezinte asemenea pietre nestemate şi vase de aur ca operă a lor, aşa cum popoarele europene, cu experienţa lor redusă şi lipsită de profunzime, nu sunt şi nici n-ar fi în stare să le producă, atunci când Israel îşi va fi prefăcut veşnica răzbunare într-o veşnică binecuvântare a Europei: atunci va fi 10 încă o dată ziua aceea a şaptea în care vechiul dumnezeu al evreilor se va putea *bucura* de el însuşi, de creaţia sa şi de poporul său ales, – iar noi toţi, toţi ne vom bucura împreună cu el!

206

Clasa imposibilă. – Sărac, voios şi independent! – acestea 15 sunt posibile laolaltă; sărac, voios şi sclav! – şi acestea sunt posibile, – şi n-aş şti să le spun altceva mai bun muncitorilor din sclavia industrială: presupunând că ei nu percep nicidecum ca o *ruşine* să fie *folosiţi*, în chipul în care se întâmplă, ca nişte şuruburi ale unei maşini şi ca un fel de umplutură pentru inventivitatea umană! Pfui! să crezi că, printr-o plată mai 20 mare, ar putea fi anihilată *esenţa* mizeriei lor, mă gândesc la aservirea lor până la depersonalizare! Pfui! să te laşi convins că, prin potenţarea acestei depersonalizări în cadrul angrenajului mecanic al unei noi societăţi, ruşinea sclaviei ar putea fi prefăcută în virtute! Pfui! să ai un preţ pentru care nu mai eşti persoană, ci devii un şurub! În nebunia de azi 25 a naţiunilor, oare voi sunteţi conspiratorii care vor, înainte de toate, a produce cât mai mult cu putinţă şi a fi cât mai bogaţi cu putinţă? Treaba voastră ar fi să le imputaţi diferenţa de plată: ce capital enorm de valoare *interioară* se iroseşte pentru un astfel de scop exterior! *Unde* este însă valoarea voastră interioară, dacă nu mai ştiţi ce înseamnă a respira 30 liber? dacă nu sunteţi îndeajuns de stăpâni nici măcar pe voi înşivă? dacă vă dezgustaţi prea adesea de voi înşivă ca de o băutură fadă? dacă vă plecaţi urechea la ziare şi vă uitaţi chiorâş la vecinul bogat, incitaţi în poftele voastre de ascensiunea şi căderea rapidă a puterii, a banilor şi a opiniilor? dacă nu mai aveţi nici o încredere în filozofia care poartă zdrenţe, 35 în francheţea celor simpli? dacă sărăcia voluntară şi idilică, lipsa unei profesii şi celibatul, aşa cum ar trebui să le stea foarte bine celor mai spirituali dintre voi, au devenit de râsul lumii pentru voi? Dimpotrivă, nu vă sună mereu în urechi fluierul prinzătorilor socialişti de şobolani care vor să vă

înflăcăreze cu speranțe smintite? care vă ordonă să fiți g a t a și atâta tot, gata de azi pe mâine, aşa încât să aşteptați şi iar să aşteptați ceva din afară, iar încolo să trăiți în toate privințele cum ați trăit de obicei, – până când această aşteptare devine foame şi sete şi febră şi nebunie, iar ziua acelei bestia triumphans* răsare, în sfârşit, în toată splendoarea ei? – Dimpotrivă, fiecare ar trebui totuşi să se gândească în sinea lui: “Mai bine să emigrez, să caut a deveni s t ă p â n peste ținuturi sălbatice şi neumblate ale lumii şi, în primul rând, stăpân peste mine însumi; să schimb locul atâta vreme cât continuă să mi se dea vreun semn oarecare de sclavie; să nu ocolesc aventura şi războiul şi, pentru cazurile cele mai rele, să fiu gata de moarte: numai să nu prelungesc această robie murdară, numai să nu prelungesc această înăcrire şi otrăvire şi complicitate!” Acesta ar fi modul corect de a gândi: muncitorii din Europa ar trebui, f i i n d o c l a s ă, să se declare pe viitor drept o imposibilitate umană, iar nu doar, aşa cum se întâmplă mai întotdeauna, ca un lucru înjghebat greoi şi nelalocul lui; ar trebui să genereze în stupul european o epocă a marii roiri, aşa cum nu s-a mai pomenit până acum, şi, prin această realitate a dreptului de liberă deplasare în stil mare, să protesteze împotriva maşinii, a capitalului şi a alternativei care îi amenință acum, aceea de a deveni o b l i g a t o r i u sau sclavi ai statului, sau sclavi ai unui partid subversiv. De s-ar uşura Europa de o pătrime a locuitorilor săi! Li se va lua, ei şi lor, o piatră de pe inimă! Numai departe, în inițiativele convoaielor de colonişti entuziaşti, recunoaştem cu adevărat câtă judecată bună şi echitate, câtă neîncredere sănătoasă a încorporat mama Europă în fiii săi, – fiii aceştia care nu mai puteau să reziste lângă ea, bătrâna femeie ramolită, şi riscau să devină ursuzi, irascibili şi libidinoşi ca ea însăşi. În afara Europei, virtuțile Europei se vor afla în pribegie cu aceşti muncitori; şi ceea ce a început, înăuntrul patriei, să degenereze într-o periculoasă decepție şi o tendință criminală, va dobândi în exterior o naturalețe sălbatică şi frumoasă şi se va numi eroism. – Astfel, va veni totuşi, până la urmă, şi un aer mai pur în bătrâna Europă, azi suprapopulată şi clocind în sine! Chiar dacă atunci s-ar duce lipsă de puțină forță de muncă! Poate că, legat de aceasta, ne vom aduce aminte că ne-am deprins cu multe nevoi abia de când ne-a fost atât de u ş o r să ni le satisfacem, – ne vom dezvăța iar de unele dintre ele! Poate vom aduce atunci şi c h i n e z i aici: iar aceştia ar aduce cu ei modul de gândire şi de viață care se potriveşte pentru furnicile harnice. Da, ei ar putea ajuta, în mare, să se infuzeze în sângele Europei neliniştite şi istovite

*_În lat. în text: “fiară triumfătoare” (n.t.)._

un pic de linişte şi contemplativitate asiatică şi – lucru de care avem, poate, cea mai mare nevoie – un pic de trăinicie asiatică.

207

Atitudinea germanilor faţă de morală. – Un german
5 este capabil de lucruri mari, dar este puţin probabil că le va săvârşi: căci, ori de câte ori poate, el se execută, aşa cum îi prieşte unui spirit inert în sine. Dacă însă este nevoit să stea pe picioarele sale şi să se lepede de inerţia sa, nu-i mai stă în putinţă să se subordoneze ca o cifră într-o sumă (în privinţa acestei trăsături, el nu este nici pe departe atât de
10 valoros ca un francez ori un englez) – ci îşi descoperă forţele: devine atunci periculos, diabolic, profund, cutezător şi dă la iveală comoara de energie latentă pe care o poartă în sine şi în care, altminteri, nimeni (nici el însuşi) nu credea. Când un german se supune, într-un astfel de caz, lui însuşi – este marea excepţie –, aceasta se petrece cu aceeaşi stângăcie,
15 inflexibilitate şi constanţă cu care se supune, de regulă, principelui său, obligaţiilor sale de serviciu: aşa încât, după cum am spus, este în stare atunci de lucruri mari, ce nu se află în nici un fel de raport cu “caracterul slab” pe care-l presupune la el. De obicei însă, el se teme să depindă exclusiv de sine însuşi, să improvizeze: de aceea foloseşte
20 Germania atâţia funcţionari şi atâta cerneală. – Frivolitatea îi este străină, îl sperie prea mult; dar, în situaţii cu totul noi, care-l scot din somnolenţă, este aproape frivol; se bucură atunci de ineditul noii situaţii ca de-o beţie, şi la beţie se pricepe! Astfel, germanul este azi în politică aproape frivol: dacă şi aici are, în ce-l priveşte, prejudecata temeiniciei şi a seriozităţii
25 şi face din plin uz de ea în relaţia cu celelalte forţe politice, este totuşi, în taină, plin de mândria că, într-o bună zi, va putea să fantazeze şi să fie cu toane şi un maniac al reformelor şi va schimba persoane, partide, speranţe cum schimbi măştile. – Savanţii germani, care aveau până acum aerul că sunt cei mai germani dintre germani, erau şi poate mai sunt la fel de buni
30 ca soldaţii germani, din cauza înclinaţiei lor profunde, aproape puerile, spre obedienţă în toate lucrurile exterioare şi a constrângerii de a fi foarte singuri şi foarte responsabili în ştiinţă; dacă ştiu să-şi asigure ţinuta mândră, simplă şi răbdătoare şi libertatea faţă de nebunia politică, în vremuri în care vântul suflă altfel, atunci încă sunt de aşteptat de la ei lucruri mari:
35 aşa cum sunt (sau au fost), ei sunt stadiul embrionar al unor lucruri superioare. – Avantajul şi dezavantajul germanilor, şi chiar al savanţilor lor, era până acum că ei se aflau mai aproape decât alte popoare de superstiţie şi de nevoia de a crede; viciile lor rămân aceleaşi, băutura şi

înclinația spre sinucidere (aceasta, un semn de moliciune a spiritului, care poate fi repede adus în situația de a scăpa din frâu); pericolul pentru ei constă în tot ce leagă forțele intelectuale şi descătuşează afectele (ca, de exemplu, abuzul de muzică şi de băuturi spirtoase): căci afectul german este îndreptat împotriva propriului interes şi este autodistructiv ca acela al bețivului. Entuziasmul însuşi este în Germania la preț mai scăzut decât aiurea, căci este neproductiv. Dacă un german a săvârşit vreodată ceva măreț, aceasta s-a întâmplat la ananghie, într-un moment de curaj, cu dinții încleştați, cu cel mai rece sânge şi, adeseori, într-un moment de generozitate. – Relațiile cu ei ar trebui, fireşte, recomandate, – căci aproape fiecare german are de *dat* ceva, dacă ştim să-l facem *să găsească*, *să regăsească* acest ceva (el este dezordonat în sine). – – Dacă un popor de speța aceasta se ocupă acum cu morala: ce morală va fi aceea care să-i dea satisfacție tocmai lui? Desigur, el va voi mai întâi ca înclinația lui lăuntrică spre supunere să apară idealizată în această morală. "Omul trebuie să aibă ceva căruia să i se poată *supune necondiționat*" – iată un sentiment german, o consecință logică germană: le întâlnim la baza tuturor doctrinelor morale germane. Cât de diferită este impresia când ne postăm în fața întregii morale antice! Toți gânditorii aceştia greci, oricât de felurit ne-ar întâmpina imaginea lor, par să semene, ca moralişti, cu acel maestru al gimnasticii care se adresează unui tânăr ‹:›* "Hai! Dă-mi ascultare! Lasă-te în seama mea! Aşa vei ajunge, poate, să câştigi un premiu în fața tuturor elenilor." Distingerea personală, – iată virtutea antică. A te supune, a da ascultare, în mod public sau în taină, – iată virtutea germană. Cu mult înaintea lui Kant şi a imperativului său categoric, Luther spusese din aceeaşi convingere: trebuie să existe o ființă în care omul să se poată încrede necondiționat, – era *dovada* lui *despre existența lui Dumnezeu*, el voia, mai primitiv şi mai popular decât Kant, să nu ne supunem necondiționat unei idei, ci unei persoane şi, până la urmă, nici Kant nu s-a învârtit în jurul moralei decât pentru a ajunge la *supunerea față de o persoană*: acesta este adevăratul cult al germanului, pe măsură ce cultul său religios a pierdut din importanță. Grecii şi romanii simțeau altfel, şi de un asemenea "*trebuie* să existe o ființă" – şi-ar fi bătut joc: ținea de libertatea meridională a simțirii lor să se apere de "încrederea necondiționată" şi să păstreze în cea mai adâncă tainiță a inimii un mic scepticism față de absolut orice, fie Dumnezeu, om sau idee.

**Întregirea noastră (n.t.).*

Mai ales filozoful antic! Nil admirari* – în această propoziție vede el filozofia. Iar un german, l-am numit pe Schopenhauer, ajunge, din contră, să spună: admirari id est philosophari**. – Ce va fi însă dacă germanul ajunge într-o zi, cum se întâmplă, în situația în care este capabil de l u c r u r i m a r i ? Dacă
5 soseşte ceasul e x c e p ț i e i, ceasul nesupunerii? – Eu nu cred că Schopenhauer spune pe bună dreptate că singurul ascendent al germanilor asupra altor popoare este că printre ei ar exista mai mulți atei decât aiurea, – dar un lucru ştiu: dacă germanul ajunge în situația în care este capabil de lucruri mari, atunci s e r i d i c ă f ă r ă e z i t a r e d e a s u p r a
10 m o r a l e i ! Şi ce l-ar împiedica? Azi trebuie să facă ceva nou, adică să comande – lui sau altora! Dar să comande nu l-a învățat morala sa germană! Arta de a comanda este dată uitării de aceasta!

---

*În lat. în text: "să nu te miri de nimic" (Horațiu; cf. DS 2, 111, 34 etc.) (n.t.).

**În lat. în text: "să te miri, adică să filozofezi" (n.t.).

Cartea a patra

208

Chestiune de conştiinţă. – “Şi in summa*: ce lucruri noi vreţi, în definitiv?” – Să nu mai facem din cauze păcate şi din efecte călăi.

209

Utilitatea celor mai riguroase teorii. – Îi trecem unui om cu vederea multe slăbiciuni ale moralităţii, folosindu-ne de un dârmon, *în ipoteza* că el crede mereu în cea mai riguroasă *teorie a moralei!* Dimpotrivă, am pus mereu sub microscop viaţa moraliştilor nonconformişti: cu gândul ascuns că un pas greşit în viaţă este cel mai sigur argument contra unei concepţii inoportune.

210

“În sine”-le. – Odinioară ne întrebam: ce este ridicolul? ca şi când ar exista în afara noastră nişte lucruri de care ridicolul s-ar ataşa ca o caracteristică, şi ne pierdeam în speculaţii (un teolog opina chiar că ridicolul este “naivitatea păcatului”). Astăzi ne întrebăm: ce este râsul? Cum ia naştere râsul? Am stat pe gânduri şi am stabilit, în fine, că nu există nimic bun, nimic frumos, nimic sublim, nimic rău în sine, ci, mai curând, nişte stări sufleteşti în care noi îmbrăcăm în asemenea cuvinte lucrurile din afara noastră şi din noi. Am *retras* atributele lucrurilor sau, cel puţin, ne-am adus aminte că noi li le-am *conferit*: – să luăm seama să nu ne pierdem, îm procesul acestei examinări, *facultatea* de a conferi şi să avem grijă să nu devenim, în acelaşi timp, *mai bogaţi* şi *mai zgârciţi*.

211

Celor ce visează la nemurire. – Aşadar, acestei frumoase conştiiţe de sine a voastre îi doriţi voi *dăinuire veşnică?* Nu-i oare o neruşinare? Nu vă gândiţi oare la toate celelalte lucruri care ar trebui să vă suporte atunci *pe voi* în vecii vecilor, aşa cum v-au suportat

---

**În lat. în text: “pe scurt; în total; în fine” (n.t.).*

până acum cu o răbdare mai mult decât creştină? Sau credeți că le puteți oferi o veşnică satisfacție prin perenitatea voastră? Un singur om nemuritor pe pământ ar fi, fără doar şi poate, suficient pentru a le arunca pe toate câte mai există într-o nebunie generală de a muri şi a se spânzura, din cauza *lehamitei față de el*! Iar voi, pământenilor, cu infimele voastre idei de câteva mii de clipite, vreți să stânjeniți pe veci veşnica existență universală! E ceva mai impertinent? – În sfârşit: să fim îngăduitori față de o ființă de şaptezeci de ani! – ea n-a putut să-şi exerseze fantezia în imaginarea *propriei* “plictiseli veşnice”, – a dus lipsă de timp!

212

După ce ne cunoaştem. – De îndată ce un animal îl vede pe altul, se măsoară cu el în istețime; şi tot aşa fac oamenii din epocile primitive. De aici rezultă că orice om învață să se cunoască aproape numai având în vedere forțele sale de apărare şi de atac.

213

Oamenii cu viața ratată. – Unii sunt dintr-un asemenea *material*, încât acesta îi permite societății să *facă* una-alta din ei: în orice caz, ei se vor simți bine astfel şi nu vor avea a se plânge de o viață ratată. Alții sunt dintr-un material prea deosebit – nu-i nevoie totuşi să fie unul deosebit de nobil, ci numai unul mai rar –, încât n-ar fi siliți să se simtă rău decât în singurul caz că pot trăi conform singurului lor scop: – în toate celelalte cazuri, societatea suferă daunele aferente. Căci tot ce-i apare individului ca viață ratată, nereuşită, toată povara lui de decepții, paralizii, îmbolnăviri, susceptibilități, pofte, el o aruncă înapoi pe societate – şi, în felul acesta, în jurul ei se formează o atmosferă viciată, grea şi, în cazul cel mai favorabil, un nor de furtună.

214

Ce trecere cu vederea! – Suferiți şi pretindeți ca noi să vă trecem unele lucruri cu vederea, în timp ce, în suferința voastră, voi nedreptățiți lucrurile şi oamenii! Dar ce contează trecerea noastră cu vederea! Ci voi ar trebui să dați dovadă de *mai multă prevedere*, de dragul de voi înşivă! Ce mod frumos de a te despăgubi în aşa fel pentru suferința ta, încât să mai şi *daunezi judecății tale*! Asupra voastră înşivă se întoarce propria voastră răzbunare atunci când defăimați ceva; prin aceasta tulburați ochiul *vostru*, nu pe al altora: vă deprindeți cu vederea falsă şi strâmbă!

215

Morala animalelor de jertfă. – “Să te abandonezi cu entuziasm”, “să te aduci pe tine însuți jertfă” – iată devizele moralei voastre, iar mie îmi place să cred că, după cum ziceți voi, “aveți intenții cinstite”: numai că eu vă cunosc mai bine decât vă cunoaşteți voi, dacă “cinstea” voastră este în stare să meargă braț la braț cu o astfel de morală. De la înălțimea ei, voi priviți în jos la cealaltă morală sănătoasă, care pretinde stăpânire de sine, severitate, ascultare, o numiți poate chiar egoistă, şi fără îndoială! – *sunteți* cinstiți față de voi, dacă ea vă displace, – *trebuie* să vă displacă! Căci, în timp ce vă abandonați cu entuziasm şi faceți o jertfă din voi, aveți parte de acea beție a ideii de a fi de acum înainte totuna cu cel puternic, fie el un dumnezeu ori un om căruia vă închinați: savurați sentimentul puterii lui, care tocmai este confirmată din nou de o victimă. În realitate, voi *păreți* doar a vă sacrifica, mai degrabă vă transformați, în gândul vostru, în zei şi vă bucurați de voi ca atare. Din perspectiva acestei bucurii, – cât de slabă şi de săracă vi se pare acea morală “egoistă” a ascultării, a datoriei, a raționalității: vă displace fiindcă, în cazul acesteia, trebuie realmente să te sacrifici şi să te abandonezi, *fără* ca jertfitorul să se închipuie transformat într-un zeu, aşa cum vă închipuiți voi. Pe scurt, *voi* vreți beția şi excesul, iar acea morală disprețuită de voi ridică degetul *împotriva* beției şi a excesului, – vă cred pe cuvânt că ea vă provoacă nemulțumire!

216

Diabolicii şi muzica. – De fericirea deplină a iubirii, care constă în *încrederea absolută*, să fi avut parte vreodată alte persoane decât cele profund neîncrezătoare, diabolice şi irascibile? Acestea mai cu seamă se bucură în sinea lor de *excepția* nemaipomenită, niciodată crezută şi incredibilă, a sufletului lor! Într-o zi vine peste ele simțirea aceea nemărginită, fantastică față de care se detaşează tot restul vieții lor tainice şi vădite: ca o splendidă enigmă şi minune, plină de o strălucire de aur şi dincolo de orice cuvinte şi imagini. Încrederea absolută te amuțeşte; ba, în această amuțire fericită este chiar o suferință şi o greutate, din care cauză şi asemenea suflete apăsate de fericire sunt, de obicei, mai recunoscătoare *muzicii* decât toate sufletele celelalte, mai bune: căci ele îşi văd şi aud prin muzică, precum printr-un fum colorat, propria iubire, devenită oarecum *mai îndepărtată*, mai emoționantă şi mai puțin grea; muzica este pentru ele singurul mijloc *de a asista* la starea lor extraordinară şi de a lua parte odată, cu un fel de înstrăinare şi uşurare, la

spectacolul acestei stări. Orice îndrăgostit se gândeşte în timp ce ascultă muzică: “Ea vorbeşte de mine, vorbeşte în locul meu, ştie totul!” –

217

Artistul. – Germanii vor, graţie artistului, să ajungă la un soi de
5 pasiune visată; italienii vor, prin el, să se odihnească în urma adevăratelor lor pasiuni; francezii vor ca el să le dea ocazia de a-şi proba judecata şi să le ofere pretexte de vorbă. Aşadar, să fim rezonabili!

218

Să-ţi fructifici, ca artist, slăbiciunile. – Dacă trebuie
10 să avem neapărat slăbiciuni şi, până la urmă, să fim nevoiţi şi a le recunoaşte ca legi mai presus de noi, atunci îi doresc fiecăruia cel puţin atâta vigoare artistică, încât să izbutească să facă din aceste slăbiciuni fundalul virtuţilor lui, iar noi să râvnim, graţie slăbiciunilor sale, la virtuţile lui: ceea ce au izbutit, într-o măsură excepţională, marii muzicieni. De câte
15 ori nu auzim în muzica lui Beethoven un sunet aspru, îndărătnic, nerăbdător, la Mozart o jovialitate de camarazi la toartă, în care inima şi spiritul nu trebuie să pretindă mai mult, la Richard Wagner o nelinişte contrastantă şi insinuantă, în care cel mai răbdător este tocmai pe punctul de a-şi pierde buna dispoziţie: dar iată că el revine la vigoarea lui, şi tot aşa ceilalţi; cu
20 toţii ne-au produs, prin slăbiciunile lor, o foame năprasnică de virtuţile lor şi o limbă de zece ori mai sensibilă la fiecare picătură de spirit răsunător, de frumuseţe răsunătoare, de bunătate răsunătoare.

219

Înşelăciunea în cazul umilirii. – Prin nesocotinţa ta, i-ai
25 pricinuit aproapelui tău o durere adâncă şi i-ai distrus o fericire unică – iar acum îţi calci pe vanitate ducându-te la el, te umileşti în faţa lui, îţi laşi, în faţa lui, nesocotinţa pradă dispreţului şi socoteşti, după această scenă dură, extrem de supărătoare pentru tine, că, în fond, totul este repus în ordine, – pierderea suferită de tine de bunăvoie în privinţa onoarei ar
30 compensa pierderea suferită involuntar de celălalt în privinţa fericirii: cu acest sentiment, pleci uşurat şi cu virtutea restabilită. Dar celălalt rămâne, ca şi înainte, în durerea lui adâncă, pentru el nu-i absolut nici o mângâiere în faptul că tu eşti nesocotit şi ai spus-o, îşi aminteşte chiar de spectacolul penibil pe care i l-ai dat atunci când te-ai dispreţuit în faţa lui însuşi, ca de
35 o nouă rană pe care ţi-o datorează ţie, – dar nu se gândeşte la răzbunare şi nu înţelege cum s-ar putea compensa ceva între tine şi el. În fond, tu ai

jucat acea scenă în fața ta însăți şi pentru tine însuți: invitaseşi un martor la aceasta, dar, iarăşi, pentru tine, şi nu pentru el, – nu te înşela!

220

Rang şi frică. – Ceremoniile, ținuta oficială şi de clasă, chipurile serioase, căutătura solemnă, mersul încet, vorbirea întortocheată şi tot ce înseamnă, în general, rangul: iată forma de disimulare a celor ce sunt, în fond, fricoşi, – ei vor, prin aceasta, să inspire frică (de ei sau de ceea ce reprezintă). Neînfricații, adică, la origine: cei permanent şi neîndoielnic înfricoşători, n-au nevoie de rang şi de ceremonii, ei aduc onestității şi francheții, prin vorbe şi gesturi, faimă bună şi, chiar mai mult, faimă rea, ca semne ale înfricoşării conştiente de sine.

221

Moralitatea jertfei. – Moralitatea care se măsoară în temeiul sacrificării este cea proprie barbariei. Rațiunea nu repurtează acolo o victorie dificilă şi sângeroasă înăuntrul sufletului, trebuie învinse nişte instincte opuse violente; fără un soi de cruzime ca în cazul jertfelor pe care le cer zeii canibalici, lucrurile nu ajung la bun sfârşit în această privință.

222

Când este de dorit fanatismul. – Naturile flegmatice le poți entuziasma numai dacă le fanatizezi.

223

Ochiul temut. – De nimic nu se tem mai mult artiştii, poeții şi scriitorii ca de ochiul acela care le sesizează *mica păcăleală*, care percepe ulterior cât de adesea s-au aflat ei la răspântia de unde ai putea-o lua fie spre plăcerea nevinovată găsită în tine însuți, fie spre producerea de efecte; care le recalculează dacă voiau să vândă puțin pentru mult, dacă urmăreau să înalțe şi să împodobească, fără a fi ei înşişi înălțați; care vede, prin toată înşelătoria artei lor, gândul, aşa cum le-a apărut mai întâi, poate ca o fascinantă făptură de lumină, poate însă şi ca un furt de la toată lumea, ca un gând de toate zilele pe care trebuia să-l lungească, să-l scurteze, să-l vopsească, să-l oblojească, să-l condimenteze, pentru a face ceva din el, în loc să facă gândul ceva din ei, – o, ochiul acesta care observă în opera voastră toată neliniştea, pândirea şi lăcomirea voastră, imitarea şi depăşirea originalului de către voi (ceea ce nu-i decât o imitare invidioasă), ochiul care cunoaşte aşa de bine roşeața ruşinii voastre, ca şi

arta voastră de a ascunde această roşeaţă şi de a o răstălmăci în propriii voştri ochi!

224

Ceea ce este "înălţător" în nenorocirea aproapelui. – Iată-l la necaz şi iată-i pe "cei miloşi" venind şi zugrăvindu-i nenorocirea, – la urmă, pleacă satisfăcuţi şi înălţaţi: s-au delectat cu panica celui nenorocit precum cu propria panică şi au petrecut o după-masă plăcută.

225

Mijlocul de a fi repede dispreţuit. – Un om care vorbeşte repede şi mult coboară extraordinar de jos în ochii noştri, după cel mai scurt contact şi chiar dacă vorbeşte rezonabil, – nu numai în măsura în care el incomodează, ci mult mai jos. Căci deducem cât de mulţi oameni a incomodat deja şi, pe lângă neplăcerea pe care o provoacă, mai punem la socoteală dispreţul pe care presupunem că şi l-a atras.

226

Despre contactul cu celebrităţile. – A: Dar de ce-l eviţi pe acest mare om? – B: N-aş dori să-l nesocotesc! Defectele noastre nu se împacă unele cu altele: eu sunt miop şi neîncrezător, iar el îşi poartă diamantele false cu aceeaşi plăcere cu care şi le poartă pe cele veritabile.

227

Purtători de lanţuri. – Atenţie la toate spiritele care zac în lanţuri! De pildă, femeile inteligente pe care soarta lor le-a surghiunit într-un mediu meschin, sufocant, în care ajung să îmbătrânească. Ce-i drept, ele stau tolănite la soare, în aparenţă, inerte şi pe jumătate oarbe: dar la orice pas străin, la orice lucru neprevăzut, sar în sus, gata să muşte; se răzbună pe tot ce a scăpat din cuşca lor de câine.

228

Răzbunare în laudă. – Iată o pagină scrisă plină de laude, iar voi o numiţi searbădă: dar dacă ghiciţi că în această laudă se ascunde răzbunare, o veţi găsi aproape ultrarafinată şi vă va încânta din cale-afară bogăţia de mici linii şi figuri de stil îndrăzneţe. Nu omul, ci răzbunarea lui este atât de rafinată, bogată şi ingenioasă; el însuşi abia dacă-şi dă seama de asta.

229

Mândrie. – O, voi nu cunoaşteţi nici unul sentimentul pe care-l încearcă cel torturat, după tortură, când este dus înapoi în celulă şi, o dată cu el, taina lui! – de care tot mai ţine strâns cu dinţii. Ce ştiţi voi despre jubilarea mândriei omeneşti!

230

"Utilitar". – Percepţiile în problemele morale o iau astăzi atât de razna, încât pentru cutare om demonstrăm o morală prin utilitatea ei, iar pentru cutare o contestăm exact în numele aceleiaşi utilităţi.

231

Despre virtutea germană. – Cât de degenerat în gusturile sale, cât de slugarnic faţă de demnitari, clase, haine, pompă şi lux trebuie să fi fost un popor atunci când taxa ceea ce este simplu* drept ceea ce este rău**, pe omul simplu drept om rău***! Orgoliului moral al germanilor trebuie să-i punem mereu în faţă acest cuvinţel "rău" şi nimic altceva!

232

Dintr-o dispută. – A: Prietene, dumneata ai răguşit vorbind! – B: Aşa că sunt redus la tăcere. Să încheiem discuţia.

233

"Conştiincioşii". – Aţi băgat de seamă ce fel de oameni pun cel mai mare preţ pe conştiinciozitatea cea mai severă? Aceia care sunt conştienţi de multe sentimente josnice pe care le au, aceia care gândesc cu teamă despre sine şi la sine şi se tem de alţii, aceia care vor să-şi ascundă interesul cât mai mult cu putinţă, – ei caută să-şi impună lor înşişi prin acea severitate a conştiinciozităţii şi prin acea duritate a datoriei, în virtutea impresiei de severitate şi duritate pe care alţii trebuie să şi-o facă despre ei prin aceasta (îndeosebi subordonaţii).

234

Teamă de glorie. – A: Că cineva se fereşte de gloria lui, că cineva îşi insultă intenţionat lăudătorul, că cineva se teme să asculte păreri

*das Schlichte

das Schlechte: *"de proastă calitate"; cf. evoluţia semantică a rom.* ***prost* *de la "simplu" la "rău" (n.t.)*

****"stricat, imoral" (n.t.)*

despre sine, din teamă de laudă, – asta o-ntâlnim, asta există, – o credeți ori n-o credeți! – B: Asta se-ntâneşte, există! Doar puțină răbdare, iuncăr Orgoliu! –

235

A refuza mulțumirea. – Poți foarte bine să refuzi o rugăminte, dar nu poți niciodată să refuzi o mulțumire (sau, ceea ce este acelaşi lucru, s-o accepți rece şi convențional). Asta jigneşte profund – şi de ce?

236

Pedeapsă. – Ce lucru ciudat, pedeapsa noastră! Ea nu-l purifică pe criminal, nu-i o ispăşire: dimpotrivă, ea-l pătează mai mult decât crima însăşi.

237

O criză de partid. – Există o decepție ridicolă, dar nu nepericuloasă, aproape în fiecare partid: de ea suferă toți cei ce au fost ani de-a rândul apărătorii fideli şi respectabili ai punctului de vedere al partidului şi deodată, într-o zi, observă că unul mult mai puternic a luat în mână trompeta. Cum o să suporte să fie reduşi la tăcere? Şi, astfel, ridică vocea, iar uneori, cu accente noi.

238

Năzuința spre grațiozitate. – Dacă o natură puternică nu este înclinată spre cruzime şi nu se ocupă mereu de propria persoană, atunci tinde involuntar spre *grațiozitate*, – iată semnul ei distinctiv. Caracterelor slabe, din contră, le plac judecățile aspre, – ele se asociază cu eroii mizantropiei, cu denigratorii religioşi şi filozofici ai existenței ori se retrag îndărătul unor obiceiuri severe şi al unor "cariere" penibile: în felul acesta încearcă să-şi creeze un caracter şi un fel de putere. Şi asta o fac tot involuntar.

239

Semnal pentru moralişti. – Muzicienii noştri au făcut o mare descoperire: *urâțenia interesantă* este şi ea posibilă în arta lor! Şi astfel se aruncă în acest ocean deschis al urâtului, ca nişte oameni beți, şi nicicând până azi n-a fost aşa de uşor să faci muzică. Abia acum am dobândit fundalul general, închis la culoare, pe care o dâră de lumină, încă atât de mică, a muzicii frumoase capătă strălucirea aurului şi a

smaraldului; abia acum îndrăznim să-l azvârlim pe ascultător în furtună, să-l răscolim şi să-i tăiem răsuflarea, pentru a-i da după aceea, printr-o clipă de cufundare în linişte, un sentiment de beatitudine, care este în profitul aprecierii muzicii în general. Am descoperit contrastul: abia acum
5 sunt posibile cele mai puternice efecte – şi într-un mod ieftin: nimeni nu mai întreabă de muzica bună. Dar trebuie să vă grăbiţi! Pentru fiecare artă a mai rămas doar un scurt interval de timp, o dată făcută această descoperire. – O, dacă gânditorii noştri ar avea urechi să asculte, prin mijlocirea muzicii lor, ce-i în sufletele muzicienilor noştri! Cât de mult trebuie
10 să aşteptăm înainte de a ne reîntâlni cu o asemenea ocazie de prins omul lăuntric asupra faptei rele şi în inocenţa acestei fapte! Căci muzicienii noştri n-au nici cel mai vag fler în privinţa faptului că-şi pun în muzică propria lor poveste, povestea urâţirii sufletului. Odinioară, muzicianul bun aproape că trebuia, de dragul artei sale, să devină un om bun –. Iar acum?

15 240

Despre moralitatea scenei. – Cel ce socoteşte că teatrul lui Shakespeare acţionează moral şi că vederea lui Macbeth atenuează irezistibil răul ambiţiei, acela se înşală: şi se înşală încă o dată crezând că Shakespeare a simţit ca el. Cel ce este realmente posedat de o ambiţie
20 turbată îşi priveşte cu plăcere această imagine a sa; iar dacă eroul piere din pricina pasiunii sale, tocmai ăsta este condimentul cel mai picant din licoarea fiebinte a acestei plăceri. Oare poetul a simţit altfel? Cât de regal, şi nicidecum mişeleşte, îşi parcurge ambiţiosul său traiectoria din momentul marii nelegiuiri! Abia de atunci exercită el o atracţie "demonică"
25 şi incită naturile similare la a-l imita; – demonic înseamnă aici: dinadins împotriva interesului şi a vieţii, în favoarea gândului şi a instinctului. Credeţi oare că Tristan şi Isolda ar da o lecţie împotriva adulterului prin faptul că amândoi pier din pricina lui? Aceasta ar însemna a-i întoarce pe poeţi cu susu-n jos: pe ei, care, precum Shakespeare mai cu seamă,
30 sunt îndrăgostiţi de pasiunile în sine, şi nicidecum de predispoziţiile lor pentru moarte: – acelea în care inima nu este ataşată de viaţă mai puternic decât o picătură de pahar. Nu vina şi deznodământul ei tragic îi nelinişesc, pe Shakespeare, ca şi pe Sofocle (în Aiax, Filoctet, Edip): pe cât de uşor ar fi fost, în cazurile numite, de făcut din vină resursa dramei,
35 pe atât de categoric este evitat exact acest lucru. La fel de puţin va avea dramaturgul, prin imaginile lui despre viaţă, o părere rea în privinţa vieţii! El strigă mai degrabă: "Este farmecul tuturor farmecelor această existenţă tulburătoare, schimbătoare, primejdioasă, posomorâtă şi adesea încinsă

în razele soarelui! Este o *aventură* să trăieşti, – indiferent ce atitudine iei în această privinţă, ea-şi va păstra mereu acest caracter!" – Aşa declară el dintr-un timp agitat şi plin de vitalitate, care este pe jumătate beat şi buimăcit de abundenţa lui de sânge şi de energie, – dintr-un timp mai rău
5 decât este al nostru: din care cauză suntem nevoiţi mai întâi să *potrivim* şi să *motivăm* din punctul nostru de vedere scopul unei drame shakespeariene, adică să nu-l înţelegem.

241

Frică şi inteligenţă. – Dacă este adevărat ce se afirmă astăzi
10 cu absolută certitudine, că *nu* trebuie căutată în lumină cauza pigmentului pielii negre: atunci ar putea fi acesta cumva ultimul efect al acceselor de furie (şi al subcurenţilor sangvini ai pielii), ce s-au produs frecvent şi s-au acumulat de-a lungul a mii de ani? În timp ce la alte rase *mai inteligente*, spaima şi îngălbenirea, la fel de frecvente, ar fi produs până
15 la urmă culoarea albă a pielii? – Căci gradul de teamă este un instrument de măsură a inteligenţei: iar a te lăsa des pradă mâniei oarbe, un semn că animalitatea este încă foarte apropiată şi ar dori să se impună din nou. – Gri-maronie ar fi deci cumva culoarea primordială a omului, – ceva de maimuţă şi urs, cum e şi cazul.

20 242

Independenţă. – Independenţa (numită, în cea mai slabă doză a ei, "libertate de gândire") este forma de resemnare pe care cel însetat de putere sfârşeşte prin a o accepta, – el, care multă vreme a căutat ceea ce ar putea stăpâni şi nu s-a găsit decât pe sine însuşi.

25 243

Cele două direcţii. – Dacă încercăm să examinăm oglinda în sine, nu descoperim până la urmă decât lucrurile reflectate în ea. Dacă vrem să apucăm aceste lucruri, nu ajungem, în sfârşit, decât iar la oglindă. – Iată istoria cea mai generală a cunoaşterii.

30 244

Bucuria de real. – Actuala noastră înclinaţie spre bucuria realului – o avem aproape toţi – nu poate fi înţeleasă decât din faptul că ne-am bucurat, vreme îndelungată şi până la saturaţie, de ireal. În sine, aceasta nu este o înclinaţie neezitantă, aşa cum apare ea acum, fără
35 alegere şi rafinament: – riscul ei cel mai mic este lipsa de gust.

245

Rafinamentul sentimentului puterii. – Pe Napoleon îl supăra să vorbească rău şi nu se minţea în această privinţă: dar setea lui de putere, care nu scăpa nici un prilej şi era mai rafinată decât rafinatul său spirit, îl determina să vorbească şi mai rău *decât obişnuia*. În felul acesta se răzbuna pe propria lui supărare (era gelos pe toate afectele sale, fiindcă aveau *putere*) şi-şi savura *bunul-plac* aristocratic. Apoi, cu privire la urechi şi la judecata ascultătorilor, savura încă o dată acest bun-plac: ca şi când a le vorbi aşa continua să fie destul de bine. Da, jubila în taină la gândul de a le adormi judecata şi de a le deruta gustul, prin fulgerele şi tunetele autorităţii supreme – care stă în alianţa puterii şi a genialităţii; în timp ce judecata şi gustul, reci şi mândre, rămâneau în el neclintite în adevărul că vorbeşte rău. – Napoleon, ca tip gândit şi făurit cu desăvârşire şi până la capăt al unui singur instinct, ţine de umanitatea antică: ale cărei caracteristici – structura simplă şi perfecţionarea şi conceperea ingenioasă a unui singur motiv sau a puţine motive – sunt destul de uşor de recunoscut.

246

Aristotel şi căsătoria. – La copiii marilor genii irupe nebunia, la copiii marilor virtuoşi, năuceala – remarcă Aristotel. Prin aceasta, voia el oare să-i invite pe oamenii de excepţie la căsătorie?

247

Originea temperamentului rău. – Nedreptatea şi nestatornicia din sufletul multor oameni, răvăşeala şi necumpătarea lor sunt ultimele consecinţe ale unor nenumărate inexactităţi, superficialităţi logice şi concluzii pripite, de care s-au făcut vinovaţi strămoşii lor. Oamenii cu un temperament bun, dimpotrivă, se trag din seminţii chibzuite şi profunde, care au ţinut la mare cinste raţiunea, – în scopuri lăudabile sau rele, asta nu intră prea mult în discuţie.

248

Disimularea ca datorie. – Bunătatea s-a dezvoltat cel mai mult prin lunga disimulare care căuta să pară bunătate: peste tot unde exista o mare putere, era recunoscută necesitatea tocmai a acestui tip de disimulare, – ea inspiră siguranţă şi încredere şi măreşte de o sută de ori suma reală a puterii fizice. Minciunea este, dacă nu mama, atunci doica bunătăţii. Onestitatea, de asemenea, a fost cultivată cel mai mult prin cerinţa

unei aparențe de onestitate și cumsecădenie: în aristocrațiile ereditare. Din exersarea de durată a unei disimulări ia naștere, în cele din urmă, *natura*: disimularea se suprimă, în final, de la sine, iar organele și instinctele sunt fructele de-abia așteptate din grădina ipocriziei.

5 249

Cine oare mai e singur! – Fricosul nu știe ce înseamnă să fii singur: în spatele scaunului său se află în permanență un dușman. – O, cine ar putea să *ne* povestească istoria acelui sentiment rafinat care se numește singurătate!

10 250

Noapte și muzică. – Urechea, organul fricii, n-a putut să se dezvolte atât de plenar cum s-a dezvoltat decât în noaptea și în penumbra pădurilor și a grotelor întunecate, pe potriva comportamentului din epoca fricii, adică din cea mai lungă perioadă umană care a existat: la lumină,
15 urechea este mai puțin necesară. De aici caracterul muzicii, ca o artă a nopții și a penumbrei.

251

Stoic. – Există o seninătate a stoicului, atunci când se simte strâmtorat de ceremonial, pe care și l-a prescris el singur conduitei sale,
20 bucurându-se, în acest caz, de sine însuși în calitate de stăpânitor.

252

Să chibzuim! – Cel ce e pedepsit nu mai este cel ce a comis fapta. El este țapul ispășitor.

253

25 *Aparență.* – Rău! Rău! Ceea ce trebuie să demonstrăm cel mai bine, cel mai înverșunat este aparența. Căci prea multora le lipsesc ochii s-o vadă. Dar este atât de plictisitor!

254

Anticipatorii. – Partea excelentă, dar și periculoasă a naturilor
30 poetice este fantezia lor *epuizantă*: aceea care anticipează ce se-ntâmplă și ar putea să se-ntâmple, se bucură și suferă dinainte de asta, iar în clipa finală a producerii evenimentului și a săvârșirii faptei este deja *obosită*. Lord Byron, care cunoștea prea bine toate acestea, scria în

jurnalul său: “Dacă voi avea un fiu, va trebui să devină ceva absolut prozaic – jurist ori pirat.”

255

Conversând despre muzică. – A: Ce ziceți de această muzică? – B: M-a dat gata, n-am nimic de zis. Sst! Reîncepe! – A: Cu atât mai bine! Să avem grijă s-o dăm noi gata de data aceasta. Îmi îngăduiți câteva cuvinte în legătură cu această muzică? Şi să vă arăt şi o dramă pe care, poate, la prima audiție n-ați vrut s-o vedeți? – B: Fie! am două urechi, şi mai multe, dacă-i nevoie. Dați-vă mai lângă mine! – A: Asta încă nu-i ceea ce vrea el să ne spună, până acum doar promite că va spune ceva, ceva nemaiauzit, aşa cum dă de înțeles prin aceste gesticulații. Căci sunt gesticulații. Cum face semne! se ridică în sus! îşi aruncă brațele! Şi acum i se pare că a sosit clipa supremei încordări: încă două alămuri şi-şi atacă tema, pompos şi dichisit, ca zornăind din pietre prețioase. E o femeie frumoasă? Ori un cal frumos? Ajunge, priveşte încântat în jurul său, căci trebuie să culeagă priviri încântate, – abia acum îi place pe deplin tema sa, acum devine inventiv, îndrăzneşte registre noi şi cutezătoare. Cum îşi evidențiază tema! Ah! Fiți atent, – nu înțelege doar s-o împodobească*, ci s-o şi sulemenească**! Da, ştie ce-i culoarea sănătății, se pricepe s-o obțină, – este mai subtil în cunoaşterea de sine decât îmi imaginam. Şi acum este convins că şi-a convins ascultătorii, îşi prezintă fanteziile ca şi când ar fi lucrurile cele mai importante de sub soare, sugerează cu neruşinare că tema i-ar fi prea bună pentru lumea aceasta. – Of, ce suspicios e! Numai să nu obosim! Aşa că îşi îngroapă melodiile sub dulcegării, – acum apelează chiar la simțurile noastre mai grosiere pentru a ne răscoli şi a ne aduce din nou subt puterea lui! Auziți cum invocă latura elementară a unor ritmuri furtunoase şi bubuitoare! Iar acum, când observă că aceasta ne cuprinde, ne sugrumă şi aproape ne zdrobeşte, îndrăzneşte să-şi amestece din nou tema în jocul elementelor şi să ne convingă pe noi, semibuimăciți şi zguduiți, că buimăceala şi zguduirea noastră este efectul temei sale miraculoase. Şi pe viitor auditorii o vor crede: de îndată ce ea răsună, în ei se naşte o amintire a acelui efect elementar zguduitor, – această amintire este acum în profitul temei, – care a devenit acum “demonică”! Ce bun cunoscător al sufletului este el! Ne stăpâneşte cu artele unui orator popular. – Dar muzica amuțeşte! – B: Şi bine face! căci nu mai suport să vă ascult pe dumneavoastră! Prefer să mă las înşelat de zece ori decât să cunosc o singură dată adevărul în felul dumneavoastră!

---

*schmücken

**schminken

– A: Iată ce voiam să aud de la dumneavoastră. Aşa ca dumneavoastră sunt cei mai buni în ziua de azi: sunteţi mulţumiţi să vă lăsaţi înşelaţi! Veniţi cu nişte urechi blege şi lacome, n-aduceţi conştiinţa artei de a asculta, v-aţi aruncat pe drum cea mai delicată onestitate! Şi prin aceasta corupeţi arta şi pe artişti! Întotdeauna când bateţi din palme şi jubilaţi, aveţi în mâini conştiinţa artiştilor, – şi vai dacă ei bagă de seamă că nu puteţi deosebi între muzica nevinovată şi cea vinovată! N-am în vedere, e drept, muzica "bună" şi "proastă", – şi din una, şi din alta există în ambele categorii! Dar numesc o muzică nevinovată pe aceea care se gândeşte exclusiv la sine, crede în sine şi a uitat lumea de dincolo de ea, – rezonanţa de la sine a celei mai adânci singurătăţi, care vorbeşte cu sine despre sine şi nu mai ştie că există afară ascultători şi iscoade şi efecte şi neînţelegeri şi eşecuri. – În sfârşit: muzica pe care tocmai am auzit-o este chiar din categoria aceasta nobilă şi rară, şi tot ce am spus despre ea a fost o născocire, – iertaţi-mi răutatea, dacă vă e voia! – B: O, şi dumneavoastră iubiţi deci această muzică? Atunci vă sunt iertate multe păcate!

256

Fericirea celor răi. – Aceşti oameni tăcuţi, ursuzi, răi au ceva ce nu le puteţi contesta, o plăcere ciudată şi rară pentru dolce far niente*, o linişte crepusculară şi vesperală cum o cunoaşte numai o inimă ce a fost de prea multe ori mistuită, sfâşiată, înveninată de afecte.

257

Cuvinte prezente în noi. – Ne exprimăm gândurile întotdeauna cu cuvintele care ne sunt la îndemână. Sau, pentru a-mi exprima întreaga suspiciune: ne frământă în fiecare clipă exact acel gând pentru care avem la îndemână cuvintele ce sunt capabile să-l exprime aproximativ.

258

A linguşi câinele. – Nu trebuie decât să-i mângâiem o singură dată pielea acestui câine: numaidecât începe să pâlpâie şi să arunce scântei ca orice alt linguşitor – şi este spiritual în felul său. De ce nu l-am suporta aşa?

259

Lăudătorul de odinioară. – "A amuţit în privinţa mea, deşi acum ştie adevărul şi ar putea să-l spună. Dar ar suna ca o răzbunare – iar el, respectabilul, respectă aşa de mult adevărul!"

*În it. în text: "dulcea trândăvie" (n.t.).

260

Amuleta celor dependenți. – Cel ce este inevitabil dependent de un stăpân trebuie să dispună de ceva prin care să inspire teamă şi să-l țină pe stăpân în frâu, bunăoară, lealitate sau sinceritate sau o limbă rea.

261

De ce aşa de sublime? – O, cunosc aceste jigănii! Fireşte, îşi sunt lor însele mai pe plac atunci când umblă în două picioare, "ca nişte zei", – dar, o dată căzute din nou în patru labe, *mie* îmi plac mai mult: le stă incomparabil mai natural!

262

Demonul puterii. – Nu nevoia naturală, nici nesațul, – nu, iubirea de putere este demonul oamenilor. Dă-le totul, sănătate, hrană, locuință, distracție, – sunt şi rămân nefericiți şi capricioşi: căci demonul aşteaptă şi tot aşteaptă şi vrea să fie satisfăcut. Ia-le totul şi satisfă-l pe acesta: şi sunt aproape fericiți,– aşa de fericiți cum numai oamenii şi demonii pot fi. Dar de ce o mai spun eu? A spus-o Luther deja, şi mai bine ca mine, în versurile: "Să ne ia trupul, averea, onoarea, copilul, muierea: să ne petrecem de-aici, – tot ne rămâne-mpărăția*!" Da! Da! "Împărăția"*!

263

Contradicția întrupată şi însuflețită. – În aşa-numitul geniu se află o contradicție fiziologică: pe de o parte, el posedă mult dinamism sălbatic, dezordonat, involuntar şi, pe de altă parte, o supremă activitate orientată spre un scop, proprie acestui dinamism, – în plus, are o oglindă care le arată pe cele două feluri de dinamism alăturate şi contopite, dar destul de des şi opuse. În urma acestui spectacol, el este adeseori nefericit şi, dacă se simte cel mai bine creând, e fiindcă uită că tocmai acum, prin suprema lui activitate vizând un scop, face un lucru fantastic şi irațional (asta-i toată arta) – trebuie să-l facă.

264

A voi să te înşeli. – Oamenii invidioşi care au un fler mai fin nu caută să-şi cunoască mai exact rivalul, pentru a se putea simți superiori lui.

**Joc de cuvinte:* Reich *"împărăție cerească" şi, resp., "putere supremă" (n.t.).*

265

Teatrul are vremea lui. – Când fantezia unui popor slăbeşte, se naşte în el tendinţa de a-şi aduce pe scenă miturile, acum *suportă* surogatele brutale ale fanteziei, – dar, pentru epoca aceea de care ţine rapsodul epic, teatrul şi actorul travestit în erou este o frână, în loc să fie o aripă pentru fantezie: prea apropiat, prea concret, prea greoi, prea puţin vis şi zbor de pasăre.

266

Fără eleganţă. – Îi lipseşte eleganţa şi o ştie: o, cum se pricepe să mascheze acest lucru! Printr-o virtute austeră, printr-o privire posomorâtă, printr-o neîncredere dobândită faţă de oameni şi existenţă, prin farse de prost gust, prin dispreţul unui mod mai rafinat de viaţă, prin patos şi pretenţii, printr-o filozofie cinică, – da, având permanenta conştiinţă a defectului său, a devenit un caracter.

267

De unde atâta mândrie! – Un caracter nobil se deosebeşte de unul comun prin faptul că *nu are la îndemână*, ca acela, o cantitate de habitudini şi puncte de vedere: acestea, întâmplător, nu i se transmit nici prin ereditate şi nici prin educaţie.

268

Scila şi Caribda oratorului. – Cât de greu era la Atena să vorbeşti în aşa fel, încât să câştigi auditorii *pentru* o cauză, fără a-i şoca *prin formă* sau a-i face, prin ea, să abandoneze cauza! Cât de greu este şi azi în Franţa să scrii astfel!

269

Bolnavii şi arta. – Împotriva oricărui soi de deprimare şi de mizerie sufletească trebuie încercate mai întâi: o schimbare de dietă şi un efort fizic dur. Dar oamenii sunt obişnuiţi să recurgă, în acest caz, la mijloacele beţiei: de pildă, la artă, – spre nenorocirea lor şi a artei! Nu observaţi că, dacă, bolnavi fiind, jinduiţi după artă, îi îmbolnăviţi pe artişti?

270

Toleranţă aparentă. – Iată nişte cuvinte bune, binevoitoare, rezonabile despre şi pentru ştiinţă, şi totuşi! şi totuşi! eu văd *dincolo de* această toleranţă a voastră faţă de ştiinţă! În ungherul inimii voastre

voi credeți, cu toate acestea, că *ea nu vă este necesară*, că este mărinimos din partea voastră că o admiteți, ba chiar că sunteți susținătorii ei, că, în același timp, știința nu manifestă aceeași generozitate față de opiniile voastre! Știți că n-aveți nici un drept să arătați această toleranță? că gestul acesta amabil este o ofensă la adresa științei mai grosolană decât o discreditare deschisă a ei pe care și-o permite vreun preot sau artist infatuat? Vă lipsește acea conștiință riguroasă a ceea ce este adevărat și real, nu vă frământă și nu vă tortureazã să găsiți știința în contradicție cu sentimentele voastre, nu vă-ncearcă nesațul cunoașterii ca o lege acționând mai presus de voi, nu simțiți nici o datorie în cerința de a fi prezenți cu ochiul peste tot *unde* se cunoaște că nu poate scăpa nimic din *ceea ce* este cunoscut. *Nu cunoașteți* ceea ce tratați cu atâta toleranță! Și, numai *fiindcă* nu cunoașteți, izbutiți să păreți atât de indulgenți! Voi, tocmai voi ați privi exasperat și fanatic, dacă știința ar vrea să vă lumineze odată în față, cu ochii *ei*! – Ce ne privește pe noi, așadar, că voi manifestați toleranță – față de o *fantomă*! și nici măcar față de noi! Și ce suntem noi de vină!

271

Atmosfera de sărbătoare. – Tocmai pentru acei oameni care aspiră cu cea mai mare înfocare la putere, este o plăcere de nedescris să se simtă *învinși*! Să se scufunde brusc și adânc într-un sentiment ca într-o vâltoare! Să-și lase hățurile smulse din mână și să asiste la un mers cine știe încotro! Oricine e, orice e ceea ce ne face acest serviciu, – e un mare serviciu: suntem așa de fericiți și cu răsuflarea așa de tăiată și simțim împrejurul nostru o tăcere excepțională, ca în miezul pământului. O dată complet lipsiți de putere! O jucărie a forțelor primare! E o destindere în această fericire, o scuturare de marea povară, o rostogolire la vale fără greutate, ca în oarba gravitație. Este visul alpinistului care, ce-i drept, își are ținta sus, dar, dintr-o teribilă oboseală, adoarme o dată pe drum și visează despre *fericirea contrariului* – chiar despre cea mai ușoară rostogolire la vale. – Descriu fericirea așa cum mi-o imaginez în actuala noastră societate europeană și americană, întărâtată și însetată de putere. Din când în când, ei vor să se întoarcă o dată, împleticindu-se, în *nevolnicie*, – această plăcere le-o oferă războaiele, artele, religiile, geniile. După ce ne-am lăsat vremelnic în voia impresiei care devorează și strivește totul – este moderna *atmosferă de sărbătoare*! –, suntem iarăși mai liberi, mai întremați, mai reci, mai severi și continuăm să aspirăm neobosit: la *putere*. –

272

P u r i f i c a r e a r a s e i. – Nu există, probabil, rase pure, ci numai purificate, iar acestea ca o mare raritate. Obişnuite sunt rasele încrucişate, la care întotdeauna trebuie să se întâlnească, alături de dizarmonia formelor corporale (de exemplu, când ochii şi gura nu se potrivesc între ele), şi dizarmonia deprinderilor şi a noţiunilor de valoare. (Livingstone l-a auzit pe cineva zicând: "Dumnezeu a creat oameni albi şi negri, diavolul însă a creat corciturile.") Rasele încrucişate sunt, întotdeauna şi în acelaşi timp, şi civilizaţii încrucişate, moralităţi încrucişate: de cele mai multe ori sunt mai rele, mai crude, mai neliniştite. Puritatea este rezultatul ultim al nenumăratelor adaptări, absorbţii şi eliminări, iar progresul spre puritate se vede din faptul că forţa prezentă într-o rasă se l i m i t e a z ă tot mai mult la diferite funcţii selectate, în timp ce altădată trebuia să poarte grija prea multor lucruri, adesea contradictorii: o astfel de limitare se va prezenta, întotdeauna şi în acelaşi timp, şi ca o s ă r ă c i r e şi trebuie să fie judecată cu prudenţă şi delicateţe. La urmă însă, când procesul purificării a reuşit, toată forţa aceea care mai înainte se irosea în lupta însuşirilor dizarmonice stă la dispoziţia întregului organism: din care cauză rasele purificate au devenit întotdeauna şi m a i v i g u r o a s e şi m a i f r u m o a s e. – Grecii ne oferă modelul unei rase şi civilizaţii purificate: şi să sperăm că odată şi odată o să reuşească şi o rasă şi o civilizaţie europeană pură.

273

E l o g i e r e a. – Iată unul la care observi intenţia de a te l ă u d a: îţi muşti buzele, inima ţi se strânge: ah, de-ar trece mai departe a c e s t ipochimen! Dar nu-şi vede de drum, se apropie! Să sorbim, aşadar, dulcea neruşinare a lăudătorului, să ne reprimăm greaţa şi profundul dispreţ pentru fondul laudei sale, să ne tragem peste chip faldurile bucuriei recunoscătoare! – doar a vrut să ne facă bine! Şi acum, după ce lucrurile s-au petrecut, ştim că se simte în slăvile cerului, a repurtat o victorie asupra noastră, – da! şi chiar asupra lui însuşi, câinele! – căci nu i-a fost uşor să-şi calce pe inimă ca să rostească această laudă.

274

D r e p t u l ş i p r i v i l e g i u l o m u l u i. – Noi, oamenii, suntem singurele creaturi care, dacă ratează, se pot şterge pe ei înşişi cum ştergi o propoziţie nereuşită, – fie că o facem spre onoarea omenirii sau din milă pentru ea sau din aversiune faţă de noi.

275

Preschimbatul. – Acum face pe virtuosul, numai ca să pricinuiască astfel durere altora. Nu-i acordaţi prea multă atenţie!

276

5 Cât de des! Cât de neaşteptat!* – Câţi bărbaţi căsătoriţi n-au trăit acea dimineaţă în care au început să-şi dea seama că tânăra lor soţie este plictisitoare, dar crede contrariul! Să nu mai vorbim de acele femei al căror trup se poate înălţa şi al căror suflet e păcătos!**

277

10 Virtuţi calde şi reci. – Curajul ca bărbăţie şi fermitate rece şi curajul ca bravură înflăcărată şi chioară, – ambelor le dăm un singur nume! Cât de diferite sunt totuşi virtuţile reci de cele calde! Şi nebun ar fi acela care ar crede că "bunătatea" s-ar obţine numai prin adaos de căldură: şi nu mai puţin nebun acela care ar vrea s-o atribuie exclusiv 15 răcelii! Adevărul este că omenirea a considerat deopotrivă ca foarte folositor curajul cald şi curajul rece, dar nu destul de frecvent pentru a nu-l socoti în ambele cculori printre pietrele preţioase.

278

Memoria îndatoritoare. – Cel ce are un rang înalt proce- 20 dează corect înarmându-se cu o memorie îndatoritoare, adică notându-şi despre indivizi toate lucrurile bune cu putinţă şi urmărindu-le cu perseverenţă: prin aceasta îi ţine într-o plăcută dependenţă. Astfel poate proceda omul şi cu sine însuşi: că are sau nu o memorie îndatoritoare, aceasta hotărăşte în ultimă instanţă asupra propriei sale conduite faţă de el însuşi, 25 asupra distincţiei, a bunătăţii şi a suspiciunii în cazul observării înclinaţiilor şi a intenţiilor sale şi, în cele din urmă, asupra naturii înseşi a acestor înclinaţii şi intenţii.

279

În ce devenim artişti. – Cel ce-şi face din cineva un idol 30 încearcă să se justifice în faţa lui însuşi ridicându-l pe acela la rang de ideal;

---

*Wie oft! Wie unverhofft! *(parafrază a expresiei* **unverhofft kommt oft**: *"se-ntâmplă des ce nici nu te-aştepţi", n.t.)*

deren Fleisch willig und deren Geist schwach ist *(parafrază a expresiei* **der Geist ist zwar willig, aber das Fleisch ist schwach: *"sufletul se poate înălţa, dar carnea e păcătoasă", n.t.)*

devine artist pentru a avea o conştiinţă curată. Dacă suferă, nu suferă din pricina *neştiinţei*, ci a autominţirii, prefăcându-se că n-ar şti. – Criza şi plăcerea lăuntrică a unui astfel de om – şi toţi îndrăgostiţii pătimaşi fac parte din această categorie – nu poate fi sleită cu nişte găleţi obişnuite.

5

280

Copilăros. – Cel ce trăieşte precum copiii – deci nu luptă să-şi câştige pâinea şi nu crede că actelor sale li s-ar atribui o însemnătate definitivă – rămâne copilăros.

281

10 *Eul vrea să aibă totul.* – Se pare că omul n-ar acţiona, în general, decât *pentru* a poseda: această idee o sugerează cel puţin limbile care tratează orice acţiune trecută ca şi când noi am poseda ceva prin aceasta ("eu *am* spus, luptat, învins": adică sunt acum în posesia spuselor, a luptei, a victoriei mele). Cât de lacom ne apare omul în situaţia
15 de faţă! Nici trecutul să nu-l laşi să se salveze, să vrei a-l *avea* în continuare chiar şi pe acesta!

282

Riscul frumuseţii. – Femeia aceasta este frumoasă şi inteligentă: vai, cu cât mai inteligentă însă ar fi devenit, dacă n-ar fi frumoasă!

20

283

Pace în casă şi pace în suflet. – Dispoziţia noastră sufletească obişnuită depinde de dispoziţia în care ştim să ne menţinem ambianţa.

284

25 *A prezenta noul ca vechi.* – Mulţi apar iritaţi când le relatăm o noutate, ei percep superioritatea pe care noutatea o dă celui ce o ştie mai dinainte.

285

Unde încetează eul? – Cei mai mulţi iau sub protecţia lor un
30 lucru pe care-l *cunosc*, ca şi când cunoaşterea îl transformă numaidecât în proprietatea lor. Plăcerea de a însuşi pe care ţi-o dă sentimentul eului nu are limite: oamenii mari vorbesc în aşa fel, de parcă întregul timp s-ar afla în urma lor şi ei ar fi capul acestui corp lung, iar bunele soţii îşi atribuie
35 meritul pentru frumuseţea copiilor lor, a hainelor lor, a câinelui lor, a medicului

lor, a oraşului lor şi numai că nu îndrăznesc să spună "toate acestea sunt eu". Chi non ha, non è* – se spune în Italia.

286

Animale domestice, de salon şi altele asemănătoare. – Există oare ceva mai dezgustător decât sentimentalitatea faţă de plante şi animale din partea unei creaturi care a sălăşluit de la început printre ele ca cel mai înverşunat duşman al lor şi, în cele din urmă, mai ridică şi pretenţii la sentimente afectuoase în cazul victimelor sale jigărite şi schilodite! În faţa acestui soi de "natură", omului îi stă bine, înainte de toate, seriozitatea, dacă este totuşi un om care gândeşte.

287

Doi prieteni. – Erau prieteni, dar au încetat de a fi şi şi-au rupt în acelaşi timp şi din ambele părţi prietenia, unul fiindcă se credea mult prea nerecunoscut, celălalt fiindcă se credea mult prea recunoscut – şi amândoi s-au înşelat în această privinţă! – căci fiecare dintre ei nu se cunoştea îndeajuns pe sine însuşi.

288

Comedia celor nobili. – Cei cărora nu le reuşeşte familiaritatea nobilă şi cordială încearcă să-şi facă ghicită natura nobilă prin reţinere şi severitate şi o anumită desconsiderare a familiarităţii: de parcă sentimentul puternic al încrederii lor s-ar ruşina să se manifeste.

289

Când n-ai voie să spui nimic împotriva unei virtuţi. – Între laşi este de prost gust să spui ceva împotriva vitejiei şi trezeşte dispreţ; iar oamenii lipsiţi de scrupule se arată indignaţi dacă se spune ceva împotriva compasiunii.

290

O risipă. – La naturile iritabile şi intempestive, primele cuvinte şi acţiuni sunt mai întotdeauna nedefinitorii pentru adevăratul lor caracter (sunt inspirate de conjuncturi şi reprezintă oarecum imitaţii ale spiritului conjunctural), dar, o dată pronunţate şi săvârşite, adevăratele cuvinte şi acţiuni caracteristice, care vin mai târziu, trebuie să se irosească

*În it. în text: "Cine nu are nu este" (n.t.).

frecvent în ajustări sau în reparări sau în încercări de a le face uitate pe primele.

291

Înfumurare. – Înfumurarea este o mândrie jucată şi simulată; mândriei însă îi este propriu tocmai faptul că ea nu poate şi nu vrea să fie un joc, o disimulare şi ipocrizie, – în acest sens, înfumurarea este ipocrizia incapacităţii de a fi ipocrit, ceva foarte dificil şi care, de cele mai multe ori, nu reuşeşte. Să presupunem însă că înfumuratul, aşa cum se întâmplă de obicei, se trădează în această privinţă, atunci îl aşteaptă o triplă neplăcere: ne supărăm pe el fiindcă vrea să ne înşele, şi ne supărăm pe el fiindcă a vrut să apară mai presus de noi, – iar la urmă mai şi râdem de el, fiindcă nu i-a reuşit nici una, nici alta. Aşadar, înfumurarea nu trebuie cu nici un chip recomandată!

292

Un fel de nerecunoaştere. – Când îl auzim vorbind pe cineva, ajunge adesea timbrul unei singure consoane (bunăoară, al unui r) pentru a ne trezi o îndoială cu privire la sinceritatea sentimentului său: nu suntem deprinşi *noi* cu timbrul acesta şi ar trebui să-l *producem* noi, după bunul nostru plac, – aşa că ne sună "artificial". Iată un domeniu al celei mai grosolane nerecunoaşteri: şi acelaşi lucru e valabil despre stilul unui scriitor care are deprinderi ce nu sunt deprinderile tuturor. "Naturaleţea" sa este percepută ca atare numai de el, dar el place, poate, şi trezeşte încredere tocmai cu ceea ce el însuşi simte ca "artificial", fiindcă prin lucrul acesta a făcut odată concesii modei şi aşa-zisului "bun-gust".

293

Recunoscător. – Un dram în plus de spirit recunoscător şi de pietate: – şi suferi de asta ca de un viciu şi, cu toată independenţa şi onestitatea ta, cazi pradă conştiinţei vinovate.

294

Sfinţi. – Cei *mai senzuali* bărbaţi sunt aceia care fug de femei şi *trebuie* să-şi martirizeze trupul.

295

Rafinamentul servirii. – În cadrul marii arte a servirii, ţine de cele mai delicate sarcini să fii în slujba unui ambiţios neînfrânat, care este realmente cel mai puternic egoist în toate, dar nu vrea cu nici un chip

să treacă astfel (tocmai acest lucru este o părticică din ambiția lui), căruia totul trebuie să-i meargă după voie şi chef şi totuşi mereu în aşa fel, încât să lase impresia că s-ar sacrifica şi rareori ar vrea ceva pentru sine însuşi.

296

5 Duelul. – Consider un avantaj, a spus cineva, să mă pot bate în duel, dacă e neapărată nevoie s-o fac; căci există orişicând în jurul meu nişte camarazi cumsecade. Duelul a rămas ultima cale, absolut onorabilă, de sinucidere, din păcate un ocol, şi nici măcar unul foarte sigur.

297

10 Coruptiv. – Cel mai sigur se corupe un tânăr sfătuindu-l să-l prețuiască mai mult pe cel ce gândeşte la fel decât pe cel ce gândeşte diferit de el.

298

Cultul eroilor şi fanaticii lui. – Fanaticul unui ideal în 15 carne şi oase are, de obicei, dreptate atâta vreme cât neagă, şi în această privință este teribil: el cunoaşte lucrul negat la fel de bine ca pe sine însuşi, din elementarul motiv că vine dintr-acolo, acolo este acasă şi se teme permanent, în taină, că va trebui să se întoarcă iar acolo, – vrea să-şi facă întoarcerea imposibilă prin maniera în care neagă. De îndată însă ce afirmă, 20 mijeşte ochii şi începe să idealizeze (adesea măcar pentru a-l face să sufere prin aceasta pe cel rămas acasă –); toate acestea le numim lesne o chestie artistică, – bine, dar este şi ceva necinstit în treaba aceasta. Cel ce idealizează o persoană îşi plasează această persoană la asemenea distanță, încât n-o mai poate vedea clar – şi atunci interpretează ceea ce 25 mai vede ca ceva "frumos", adică: simetric, cu linii fine, imprecis. Întrucât de acum înainte vrea să-şi şi adore idealul plutind în depărtare şi la înălțime, el are nevoie, spre a se proteja de profanum vulgus*, să ridice un templu pentru adorația sa. Îşi aduce aici toate obiectele venerabile şi sfințite, pe care, de altfel, încă le posedă, pentru ca magia lor să fie şi ea tot în profitul 30 idealului, care, cu hrana aceasta, să crească şi să devină din ce în ce mai divin. În cele din urmă şi-a desăvârşit cu adevărat dumnezeul, – dar vai! e cineva care ştie cum s-au petrecut lucrurile, conştiința sa intelectuală, – şi mai e cineva, care, total inconştient, protestează față de aceasta, şi anume divinizatul însuşi, care, pe viitor, ca urmare a cultului, a cântecului

*_În lat. în text: "mulțimea profană" (n.t.)._

de preamărire şi a tămâiei, devine de nesuferit şi se trădează, evident şi într-un mod execrabil, ca non-dumnezeu şi din-cale-afară-de-om. Acum nu-i mai rămâne unui astfel de fanatic decât o singură ieşire: se lasă maltratat răbdător, pe sine şi pe cei asemenea lui, şi continuă să interpreteze întreaga pacoste tot in maiorem dei gloria*, printr-un nou gen de autoînşelare şi nobilă minciună: el ia atitudine împotriva lui însuşi şi simte, în acest caz, ca maltratat şi ca interpret, ceva asemănător cu un martiriu, – astfel se urcă pe culmea trufiei sale. – Oameni de soiul acesta au trăit, de pildă, în preajma lui *Napoleon*: ba, poate chiar el este acela care i-a sădit veacului nostru în suflet prostrația romantică în fața "geniului" şi a "eroului", străină de spiritul Luminilor, el, înaintea căruia un Byron nu se ruşina să spună că ar fi un "vierme în comparație cu o asemenea ființă". (Formulele unei astfel de prostrații au fost descoperite de acel bătrân şi înfumurat cap confuz şi ursuz, Thomas Carlyle, care a cheltuit o lungă viață ca să romantizeze rațiunea englezilor săi: zadarnic!)

299

Aparența eroismului. – A te arunca în mijlocul duşmanilor poate fi indiciul laşității.

300

Binevoitori față de linguşitor. – Ultima iscusință a ambițioşilor nasățioşi este să nu lase a li se observa mizantropia pe care le-o inspiră vederea linguşitorilor: ci să apară binevoitori şi față de ei, ca un dumnezeu, care nu poate fi altfel decât binevoitor.

301

"De caracter." – "Ce-am spus odată o fac" – felul acesta de a gândi trece drept un semn de caracter. Câte acte nu sunt săvârşite, nu pentru că au fost alese ca fiind cele mai raționale, ci pentru că, atunci când ne-au trecut prin minte, ne-au ațâțat într-un mod oarecare ambiția şi vanitatea, încât să rămânem la ele şi să le îndeplinim orbeşte! Astfel, ele sporesc în noi înşine credința în caracterul nostru şi în cugetul nostru curat, deci, în general, *forța* noastră: în timp ce alegerea celui mai rațional lucru cu putință întreține în sufletul nostru scepticismul față de noi şi, ca atare, un sentiment de slăbiciune.

**În lat. în text (cf. MA I 171, nota infrapaginală) (n.t.).*

302

Adevărat o dată, de două şi de trei ori! – Oamenii mint nespus de des, dar, ulterior, nu se mai gândesc la asta şi nici nu cred, în general, în cele spuse.

5 303

Distracția cunoscătorului de oameni. – El presupune că mă cunoaşte şi se crede subtil şi important când se află într-o relație sau alta cu mine: eu mă feresc să-l dezamăgesc. Căci aş fi bun de plată, pe când acum el îmi vrea binele, întrucât îi procur un sentiment de
10 superioritate cunoscătoare. – Iată un altul: acesta se teme că eu îmi închipui că-l cunosc şi se vede astfel degradat. Fapt pentru care se comportă înfiorător şi nesigur şi caută să mă inducă în eroare în privința lui, – spre a se ridica iarăşi deasupra mea.

304

15 Nimicitorii lumii. – Cutăruia nu-i reuşeşte ceva; în cele din urmă exclamă cu indignare: "Atunci să piară-ntreaga lume!" Sentimentul acesta execrabil este culmea invidiei, care conchide: fiindcă nu pot avea ceva, să n-aibă nimeni nimic! toată lumea să fie nimic!

305

20 Zgârcenie. – Zgârcenia noastră la cumpărat creşte pe măsura ieftinității lucrurilor, – de ce? Pentru că abia micile diferențe de preț fac ochiul mic al zgârceniei?

306

Ideal grec. – Ce admirau grecii la Odiseu? Înainte de toate,
25 capacitatea de a minți şi de a se răzbuna în chip viclean şi cumplit; de a face față împrejurărilor; de a apărea, dacă-i cazul, mai nobil decât cel mai nobil om; de a putea fi ceea ce vrei; îndărătnicia eroică; priceperea de a dispune de toate mijloacele; faptul de a avea spirit – spiritul lui stârneşte admirația zeilor, ei zâmbesc gândindu-se la asta –: toate acestea reprezintă
30 idealul grec! Lucrul cel mai ciudat în treaba aceasta este că aici contrastul dintre a părea şi a fi nu-i deloc simțit şi deci nici nu este evaluat din punct de vedere moral. Au existat vreodată actori aşa de desăvârşiți?

307

Facta*! Mai mult, facta ficta*! – Un istoriograf nu are
35 de-a face cu ceea ce s-a întâmplat realmente, ci doar cu evenimente

*În lat. în text: "Fapte! (...) fapte închipuite!" (n.t.)

presupuse: căci numai acestea au avut *efect*. De asemenea, doar cu eroi presupuşi. Tema lui, aşa-numita istorie universală, sunt opinii despre nişte acte presupuse şi despre presupusele lor motive, care, la rândul lor, dau prilej de opinii şi acte a căror realitate se evaporă iar de îndată şi
5 nu produce *efect* decât ca vapori, – o continuă zămislire şi concepere de fantome plutind deasupra ceţurilor groase ale realităţii insondabile. Toţi istoricii relatează lucruri care n-au existat niciodată decât în închipuire.

308

10 *A nu te pricepe la comerţ e un lucru nobil.* – Să-ţi vinzi virtutea doar la cel mai bun preţ sau chiar să cămătăreşti cu ea, ca dascăl, funcţionar, artist, – aceasta face din geniu şi talent o treabă de băcan. Cu *înţelepciunea* ta să nu cauţi să faci pe *deşteptul*!

309

15 *Teamă şi dragoste.* – Teama a favorizat mai mult decât dragostea generală a omului, căci teama vrea să afle cine este celălalt, ce poate, ce vrea el: a se înşela în această privinţă ar fi un risc şi un dezavantaj. Invers, dragostea posedă un impuls tainic de a vedea în celălalt cât mai multe părţi frumoase cu putinţă ori de a şi-l înălţa cât mai sus cu putinţă: a
20 se înşela în acest sens ar fi pentru ea o plăcere şi un avantaj – şi ea aşa face.

310

Blajinii. – Blajinii şi-au dobândit firea prin teama permanentă pe care au avut-o strămoşii lor faţă de incursiunile străine, – ei atenuau,
25 aplanau, implorau iertare, preveneau, distrăgeau, măguleau, se umileau, îşi ascundeau durerea, necazul, repede îşi destindeau iarăşi chipul – şi sfârşeau prin a lăsa moştenire copiilor şi nepoţilor acest întreg mecanism delicat şi bine pus în funcţiune. O soartă mai favorabilă nu le dădea acestora din urmă vreun motiv de acea teamă permanentă: cu toate acestea, ei cântă
30 permanent la instrumentul lor.

311

Aşa-zisul suflet. – Suma mişcărilor interioare care-i *cad lesne* omului şi pe care, ca urmare a acestui fapt, el le săvârşeşte cu plăcere şi cu graţie se numeşte sufletul său; – insul trece drept lipsit de
35 suflet, dacă face să transpară efort şi asprime din mişcările sale interioare.

312

Uitucii. – În izbucnirile pasiunii şi în aiurarea visului şi a nebuniei, omul redescoperă preistoria lui şi a omenirii: *animalitatea* cu grimasele ei sălbatice; memoria, iată, îi regresează destul de departe, în timp ce ipostaza lui civilizată se dezvoltă din uitarea acestor experienţe originare, deci din slăbirea acelei memorii. Cel ce, ca un uituc de cea mai înaltă clasă, a rămas mereu foarte departe de toate acestea *nu înţelege oamenii*, – dar e un avantaj pentru toţi dacă există pe ici-colo asemenea indivizi care "nu-i înţeleg" şi care sunt zămisliţi oarecum din sământă zeiască şi născuţi de raţiune.

313

Prietenul nemaidorit. – Pe prietenul ale cărui speranţe nu le putem împlini ni-l dorim mai degrabă duşman.

314

În tovărăşia gânditorilor. – În mijlocul oceanului devenirii, ne trezim pe o insuliţă care nu-i mai mare decât o luntre, noi, aventurieri şi păsări călătoare, şi aici ne uităm o clipă în jurul nostru: cât se poate de grăbiţi şi de curioşi, căci cât de repede poate să ne spulbere un vânt sau să ne măture insuliţa un val, încât să nu se mai aleagă nimic de noi! Dar aici, în spaţiul acesta mic, noi găsim alte păsări călătoare şi auzim de cele dinainte, – şi astfel trăim un minut preţios de cunoaştere şi de luminare, bătând vesel din aripi şi ciripind între noi, şi ne hazardăm în spirit în largul oceanului, nu mai puţin mândri decât el însuşi!

315

A înstrăina. – A ceda o parte din proprietatea ta, a renunţa la dreptul tău – face plăcere, dacă aceasta trădează o mare bogăţie. Aici se înscrie generozitatea.

316

Secte slabe. – Sectele care simt că o să rămână slabe practică vânătoarea unor adepţi inteligenţi şi vor să suplinească prin calitate ceea ce pierd în cantitate. Pericolul ce rezidă aici pentru cei inteligenţi nu este nicidecum neglijabil.

317

Judecata de seară. – Cine meditează la lucrarea lui de peste zi şi de-o viaţă, după ce i-a pus capăt şi este obosit, ajunge, de obicei, la o

considerație melancolică: de vină însă nu este ziua, nici viața, ci oboseala. – În plină activitate, noi nu ne luăm, de regulă, un răgaz pentru a face aprecieri asupra vieții şi a existenței, şi nici în plină desfătare: dar dacă ajungem totuşi s-o facem odată, nu-i mai dăm dreptate celui ce a aşteptat ziua a şaptea şi odihna, pentru a găsi foarte frumos tot ce există, – el scăpase momentul potrivit.

318

Atenție la sistematicieni! – Există un histrionism al sistematicienilor: voind să completeze un sistem şi să rotunjească orizontul din jurul lui, ei sunt nevoiți să încerce a le permite punctelor lor mai slabe să apară pe scenă în stilul punctelor lor mai puternice, – ei vor să reprezinte naturi desăvârşite şi puternice din aceeaşi specie.

319

Ospitalitate. –Sensul obiceiurilor legate de ospitalitate este: să paralizezi în străin ceea ce este ostil. Acolo unde nu se mai percepe în străin cu precădere duşmanul, ospitalitatea se diminuează; ea înfloreşte atâta vreme cât înfloreşte premisa ei nefastă.

320

Despre starea vremii. – O vreme foarte neobişnuită şi imprevizibilă îi face şi pe oameni reciproc suspicioşi; ei dau, în acest caz, în mania inovațiilor, căci trebuie să renunțe la obişnuințele lor. De aceea iubesc despoții toate ținuturile în care vremea este morală*.

321

Riscul inocenței. – Oamenii inocenți ajung, în toate privințele, victime, fiindcă neştiința lor îi împiedică să distingă între cumpătare şi necumpătare şi să fie din vreme prudenți față de ei înşişi. Astfel, tinerele femei inocente, adică neştiutoare, se deprind cu plăcerile erotice frecvente şi o să le ducă mult lipsa mai târziu, când soții lor se îmbolnăvesc ori se veştejesc înainte de vreme; tocmai concepția naivă şi dogmatică după care modul acesta frecvent de a întreține raporturi cu ei ar fi legea şi regula le împinge spre o nevoie care le expune ulterior la cele mai violente ispite şi la ce e mai rău. Dar, cu totul general şi abstract: cel ce iubeşte un om şi un lucru, fără cunoaşterea lor, devine prada a ceva ce n-ar iubi dacă l-ar putea

*_În sensul primar, adică: "în conformitate cu moravurile, cu obiceiurile, obişnuită" (n.t.)._

vedea. Peste tot unde este nevoie de experiență, prudență şi paşi măsurați, tocmai inocentul va fi cel mai profund vătămat, căci el trebuie să soarbă orbeşte drojdia şi ultima picătură de otravă din orice lucru. Să examinăm practica tuturor principilor, bisericilor, sectelor, partidelor, corporațiilor: nu-i oare inocentul mereu folosit ca momeala cea mai dulce în cazurile foarte riscante şi mârşave? – aşa cum Odiseu îl foloseşte pe inocentul Neoptolem pentru a obține prin vicleşug arcul şi săgețile de la bătrânul şi bolnavul pustnic şi monstru din Lemnos. – Creştinismul, cu disprețul lui pentru lume, a făcut din neştiință o *virtute*, inocența creştină, poate fiindcă rezultatul cel mai frecvent al acestei inocențe este chiar, aşa cum am sugerat, vina, sentimentul vinovăției şi disperarea, deci o virtute care duce în cer făcând un ocol prin infern: căci abia acum se pot deschide propileele sumbre ale mântuirii creştine, abia acum produce efect făgăduința unei *a doua inocențe* postume: – ceea ce este una dintre cele mai frumoase invenții ale creştinismului!

322

A trăi, pe cât se poate, fără medic. – Îmi face impresia că un bolnav este mai nesocotit dacă are un medic decât dacă se îngrijeşte singur de sănătatea sa. În primul caz îi ajunge să respecte cu strictețe tot ce i s-a prescris; în celălalt caz ne plecăm mai conştient asupra țelului urmărit de acele prescripții, sănătatea noastră, şi observăm mult mai mult, ne impunem şi ne interzicem mult mai mult dedcât am face-o la îndemnul medicului. – Toate regulile duc la acest efect: acela de a neglija scopul dindărătul regulii şi de a te face mai nesocotit. – Şi ce creştere neînfrânată şi distructivă ar fi cunoscut nesocotința omenirii, dacă aceasta ar fi lăsat totul cândva, cu deplină sinceritate, în seama divinității ca în seama medicului ei, după vorba "cum vrea Domnul"! –

323

Întunecarea cerului. – Cunoaşteți răzbunarea oamenilor timizi, care se comportă în societate de parcă şi-ar fi furat membrele? Răzbunarea sufletelor umilite, creştineşte cumpătate, care, oriunde pe pământ, nu fac decât să se furişeze? Răzbunarea celor ce judecă în pripă în orice împrejurare şi cărora li se face în pripă o nedreptate în orice împrejurare? Răzbunarea bețivanilor de toate soiurile, pentru care dimineața este momentul cel mai sinistru al zilei? La fel cea a bolnăvicioşilor de toate soiurile, a betegoşilor şi a deprimaților care nu mai au curajul să se însănătoşească? Numărul acestor mici răzbunători şi chiar al micilor lor acte de răzbunare este imens; tot văzduhul şuieră necontenit de săgețile şi săgețelele slobozite de răutatea

lor, încât soarele şi cerul vieţii se întunecă din această pricină – nu numai pentru ei, ci mai mult pentru noi, ceilalţi, restul: ceea ce este mai rău decât să ne zgârie prea des pielea şi inima. Oare nu tăgăduim câteodată soarele şi cerul numai fiindcă nu le-am văzut o bună bucată de vreme? – Deci: pustietate! Pustietate şi din acest motiv!

324

Filozofia actorilor. – Fericita amăgire a marilor actori este că personajele istorice pe care le interpretează au simţit realmente aşa cum simt ei în interpretarea lor, – dar se înşală cumplit în această privinţă: forţa lor imitativă şi intuitivă, pe care ar putea s-o cheltuiască bucuros pentru o capacitate clarvăzătoare, pătrunde destul de adânc doar pentru a explica gesturi, accente şi priviri şi, în general, aspectul exterior; adică umbra sufletului unui mare erou, politician, războinic, ambiţios, gelos, disperat este înhăţată de aceştia, ei pătrund până aproape de sufletul, dar nu până în spiritul obiectelor lor. Ar fi, desigur, o frumoasă descoperire să fie nevoie doar de actorul clarvăzător, în locul tuturor gânditorilor, cunoscătorilor, specialiştilor, pentru a lumina în profunzime esenţa unei situaţii oarecare! Să nu uităm totuşi niciodată, în momentul în care se fac auzite asemenea pretenţii, că actorul este tocmai o maimuţă ideală şi în aşa grad maimuţă, încât nu-i în stare deloc să creadă în "esenţă" şi în "esenţial": pentru el, totul este joc, intonaţie, gest, scenă, culise şi public.

325

A trăi deoparte şi a crede. – Mijlocul de a deveni profetul şi taumaturgul epocii tale este valabil şi astăzi ca-n vremurile străvechi: să trăieşti deoparte, cu puţine cunoştinţe, câteva idei şi foarte multă îngâmfare, – în cele din urmă se instalează în noi credinţa că omenirea n-ar putea merge înainte fără noi, fiindcă noi, în mod clar şi foarte evident, mergem înainte fără ea. De îndată ce există această credinţă, găseşti şi crezare. În sfârşit, un sfat pentru cel ce vrea să-l urmeze (a fost dat lui Wesley de mentorul său duhovnicesc Böhler): "Propovăduieşte credinţa până ce o vei avea, şi apoi o vei propovădui fiindcă o ai!" –

326

A-ţi cunoaşte circumstanţele. – Forţele ni le putem evalua, dar nu forţa. Circumstanţele nu numai că ne-o ascund ori ne-o arată, – nu! o măresc ori o micşorează. Trebuie să ne considerăm o mărime variabilă, al cărei randament poate, eventual, în circumstanţe favorabile, să

atingă punctul maxim: trebuie deci să reflectăm asupra circumstanțelor şi să nu cruțăm nici o osteneală în observarea lor.

327

O fabulă. – Don Juanul cunoaşterii: încă n-a fost descoperit de nici un filozof şi de nici un poet. Îi lipseşte dragostea pentru lucrurile pe care le cunoaşte, dar are spirit, chef şi plăcere pentru vânătoarea şi intrigile cunoaşterii – până la cele mai înalte şi depărtate stele ale cunoaşterii! –, până nu-i mai rămâne, în cele din urmă, nimic de vânat afară de elementul absolut dureros al cunoaşterii, asemeni băutorului care bea la urmă absint şi apă tare. Aşa tânjeşte el la urmă după infern, – este ultima cunoaştere care-l seduce. Poate că şi ea îi dezamăgeşte, ca orice lucru o dată cunoscut! Şi atunci ar trebui să se oprească pe vecie, țintuit pe dezamăgirea sa şi devenit el însuşi musafirul de piatră, râvnind la o cină a cunoaşterii de care nu va mai avea nicicând parte! – căci întreaga lume a lucrurilor nu mai are să-i ofere acestui înfometat nici o îmbucătură.

328

Ce lasă să se întrevadă teoriile idealiste. – Întâlnim cel mai sigur teoriile idealiste la oamenii indubitabil practici; căci ei au nevoie de strălucirea lor pentru propria-le faimă. Ei le înşfacă din instinct şi n-au nicidecum sentimentul ipocriziei: la fel de puțin se simte ipocrit un englez prin sentimentul său creştin şi prin sfințirea sa duminicală. Invers: naturilor contemplative, care trebuie să-şi impună o disciplină refractară oricărei fantazări şi să se teamă şi de reputația de firi visătoare, le ajung exclusiv teoriile severe şi realiste: le înşfacă din aceeaşi nevoie instinctivă şi fără a-şi pierde onestitatea.

329

Ponegritorii seninătății. – Oamenii profund răniți de viață au suspectat orice seninătate, de parcă aceasta ar fi întotdeauna copilărească şi copilăroasă şi ar trăda o nesocotință la vederea căreia nu poți simți decât milă şi înduioşare, ca şi când un copil aflat în vecinătatea morții continuă să-şi mângâie jucăriile pe patul său. Asemenea oameni văd sub orice trandafiri nişte morminte ascunse şi mascate; distracții, tămbălău, muzică veselă le apar ca autoamăgirea neşovăielnică a celui grav bolnav ce vrea să savureze încă o dată, pentru un minut, beția vieții. Dar părerea aceasta despre seninătate nu-i altceva decât refracția ei pe fondul întunecat al oboselii şi al bolii: ea însăşi este ceva înduioşător, nesocotit, ceva ce te îndeamnă la

compătimire, ba chiar ceva copilăresc şi copilăros, dar din acea a *doua copilărie*, cea care urmează după bătrâneţe şi premerge morţii.

330

N-ajunge! – N-ajunge să dovedeşti un lucru, mai trebuie să-i
5 determini pe oameni să-l accepte sau să-i ridici la el. De aceea, ştiutorul trebuie să înveţe să-şi *expună* ştiinţa: şi adesea în aşa fel, încât ea să *sune* a prostie!

331

Justeţe şi limite. – Ascetismul este modul just de a gândi al
10 acelora care trebuie să-şi stârpească pornirile senzuale fiindcă acestea sunt nişte fiare turbate. Dar numai pentru aceia!

332

Stilul umflat. – Un artist care nu vrea să-şi descarce în operă inflamarea sufletească maximă şi să se uşureze în felul acesta, ci vrea mai
15 degrabă să comunice tocmai sentimentul inflamării, este bombastic, şi stilul său este stilul umflat.

333

"Umanitate". – Noi nu considerăm animalele nişte fiinţe morale. Dar credeţi oare că animalele ne consideră pe noi fiinţe morale? – Un animal
20 care ar putea vorbi ar spune: "Umanitatea este o prejudecată de care cel puţin noi, animalele, nu suferim."

334

Binefăcătorul. – Binefăcătorul, făcând fapte bune, îşi satisface o nevoie a sufletului. Cu cât este mai puternică această nevoie, cu atât mai
25 puţin se transpune el în celălalt, cel care-i serveşte să-şi astâmpere nevoia, devine mojic şi, eventual, jigneşte. (Lucrul acesta se spune pe seama binefacerii şi a carităţii evreieşti: care, după cum este cunoscut, sunt puţin mai calde decât cele ale altor popoare.)

335

30 *Pentru ca dragostea să fie simţită ca dragoste.* – Avem nevoie să fim cinstiţi faţă de noi şi să ne cunoaştem foarte bine, pentru a putea face uz faţă de alţii de acea disimulare filantropică numită dragoste şi bunătate.

336

De ce lucruri suntem capabili? – Cineva fusese toată ziua într-atâta de hărțuit de fiul său ratat şi diabolic, încât seara îi făcu de petrecanie şi, răsuflând uşurat, le zise celorlalți din familie: "Aşa! acum putem dormi liniştiți"! – Ce ştim noi la ce *ar putea* să ne împingă împrejurările!

337

"Natural". – Să fii măcar în defectele tale *natural*, – este, poate, ultima laudă adusă unui artist artificial şi, în toate privințele, de altfel, histrionic şi cvasioriginal. Tocmai de aceea, o asemenea ființă va îndrăzni să dea frâu liber defectelor sale.

338

Conştiință de rezervă. – Un om este pentru celălalt conştiința sa: şi lucrul acesta este important mai ales dacă celălalt n-are, de regulă, una.

339

Mutația datoriilor. – Când datoria încetează de-a-ți fi o greutate, când, după îndelungată exersare, se transformă în plăcută înclinație şi în necesitate, atunci drepturile altora, la care se raportează datoriile noastre, acum înclinațiile noastre, devin altceva: nişte pretexte, adică, de trăiri agreabile pentru noi. Celălalt, în virtutea drepturilor sale, devine de acum încolo amabil (în loc de venerabil şi înspăimântător, precum odonioară). Ne căutăm *plăcerea*, când recunoaştem şi susținem acum sfera puterii sale. Când chietiştii n-au mai simțit o povară în creştinismul lor şi şi-au găsit plăcerea numai în Dumnezeu, şi-au adoptat deviza‹:›* "Totul pentru onoarea lui Dumnezeu!": orice făceau în acest sens nu mai era o jertfă; echivala cu ‹:›* "Totul pentru plăcerea noastră!" A cere ca datoria să incomodeze *întotdeauna* puțin – cum face Kant – înseamnă a cere ca ea să nu devină niciodată obişnuință şi cutumă: în această cerință se află un mic rest de cruzime ascetică.

340

Evidența e împotriva istoricului. – E un lucru temeinic dovedit că oamenii ies din pântecele mamei: cu toate acestea, copiii ajunşi

---

**Întregirea noastră (n.t.).*

adulți şi puşi alături de mama lor fac să apară foarte absurdă ipoteza; aceasta are evidența împotriva ei.

341

Avantajul necunoaşterii. – Povestea cineva că în copilărie a manifestat un asemenea dispreț față de cocheții gărgăuni ai temperamentului melancolic, încât până la mijlocul vieții i-a rămas o taină felul temperamentului său: chiar melancolic. Declara acest lucru drept cea mai bună dintre toate ignoranțele posibile.

342

A nu se confunda! – Da! El examinează lucrul din toate părțile, iar voi credeți că ar fi un adevărat om al cunoaşerii. Dar el nu vrea să reducă din preț, – vrea să cumpere acel lucru.

343

Pretinsă moralitate. – Niciodată nu vreți să fiți nemulțumiți de voi, niciodată să suferiți de voi înşivă, – şi numiți asta predispoziția voastră morală! Ei bine, altul o poate numi laşitatea voastră. Dar un lucru este sigur: nu veți face nicicând călătoria în jurul lumii (care sunteți chiar voi!) şi veți rămâne în voi înşivă un accident şi o glie peste glie! Credeți oare că noi. cei de altă părere, ne expunem, din pură extravaganță, călătoriei prin propriile deşerturi, smârcuri şi munți de gheață şi că alegem de bunăvoie suferințele şi lehamitea de noi înşine, precum stâlpnicii?

344

Subtilitate în a da greş. – Dacă Homer, după cum se zice, a dormitat din când în când, a fost mai cuminte ca toți artiştii ambiției lipsite de somn. Trebuie să-i lăsăm pe admiratori să răsufle, transformându-i din când în când în cârtitori; căci nimeni nu suportă o calitate neîntrerupt strălucitoare şi vigilentă; şi, în loc de a face bine, un maestru de genul acesta devine un zbir pe care-l urâm în timp ce merge înaintea noastră.

345

Fericirea noastră nu-i un argument pro şi contra. – Mulți oameni nu sunt capabili decât de o fericire măruntă: obiecția că înțelepciunea lor nu le poate da mai multă fericire este la fel de puțin valabilă ca obiecția adusă medicinei că unii oameni nu pot fi tămăduiți, iar

alții sunt mereu bolnăvicioşi. Chiar dacă oricine ar avea norocul să ajungă tocmai la concepția de viață prin care-şi poate realiza fericirea în cel mai înalt grad: viața îi poate fi tot jalnică şi puțin vrednică de pizmuit.

346

Misogini. – "Femeia este duşmanul nostru" – din cel ce, ca bărbat, se adresează astfel bărbaților, vorbeşte instinctul nestăpânit, care nu se urăşte numai pe sine, ci şi mijloacele sale.

347

O şcoală a oratorului. – Dacă taci vreme de un an, te dezveți să trăncăneşti şi înveți să vorbeşti. Pitagoreicii au fost cei mai buni politicieni ai epocii lor.

348

Sentimentul puterii. – Să distingem clar: cel ce vrea să dobândească odată sentimentul puterii se agață de toate mijloacele şi nu se dă înapoi de la nici o hrană a acestuia. Cel ce îl are însă a devenit foarte mofturos şi aristocratic în gusturile sale; rar să-l mai satisfacă ceva.

349

Nu chiar aşa de important. – Cu prilejul unui deces la care asişti, se ițeşte de fiecare dată un gând pe care, dintr-un fals sentiment de decență, îl reprimi de îndată în tine: acela că actul morții nu este aşa de însemnat precum afirmă devoțiunea generală şi că muribundul a pierdut în viață, probabil, lucruri mai importante decât este pe cale să le piardă acum. În mod sigur, sfârşitul nu este țelul aici. –

350

Cum se promite cel mai bine. – Când se face o promisiune, nu cuvântul este acela ce promite, ci ceea ce este nemărturisit în dosul cuvântului. Da, cuvintele fac să fie mai puțin energică o promisiune, eliberând şi risipind o energie care este o parte a acelei energii ce promite. Dați-vă deci mâna şi apăsați degetul pe gură, – în felul acesta faceți cele mai sigure făgăduințe.

351

Greşit înțeles, de obicei. – Bagi de seamă într-o conversație cum unul se străduieşte să întindă o cursă în care celălalt cade, nu din răutate, cum s-ar putea crede, ci pentru plăcerea propriei viclenii: apoi, pe

de altă parte, cum alții pregătesc gluma, pentru ca s-o facă celălalt, şi cum înnoadă funda, pentru ca acela, trăgând-o, să-i facă nodul: nu din bunăvoință, cum s-ar putea crede, ci din răutate şi dispreț pentru intelectele rudimentare.

352

Centru. – Sentimentul acela: "Eu sunt centrul lumii!" apare foarte puternic când suntem copleşiți dintr-o dată de ruşine; stăm atunci ca buimăciți în mijlocul unor brizanți şi ne simțim orbiți ca de un ochi mare ce se uită la noi şi prin noi din toate părțile.

353

Libertatea cuvântului. – "Adevărul trebuie spus, chiar dacă lumea s-ar face bucăți!" – aşa strigă-n gura mare marele Fichte! – Da! Da! Dar ar mai trebui să-l şi posezi! – Dar el socoteşte că fiecare trebuie să-şi spună părerea, chiar dacă totul ar merge anapoda. În această privință s-ar putea încă discuta în contradictoriu cu el.

354

Curajul de a suferi. – Aşa cum suntem acum, noi putem suporta o considerabilă cohortă de neplăceri, iar stomacul nostru este reglat în vederea acestei hrane. Poate că fără ea am găsi fad prânzul vieții: şi, fără bunăvoința față de durere, ar trebui să lăsăm să ne scape prea multe bucurii!

355

Venerator. – Cel ce venerează în aşa fel, încât îl crucifică pe cel ce nu venerează face parte dintre călăii partidului său, – ne ferim să-i dăm mâna, chiar dacă şi noi suntem din partid.

356

Efectul fericirii. – Cel dintâi efect al fericirii este *sentimentul puterii*: aceasta vrea *să se exteriorizeze*, fie față de noi înşine, fie față de alți oameni, fie față de reprezentări ori față de ființe imaginare. Cele mai obişnuite modalități de a se exterioriza sunt: dăruirea, zeflemisirea, nimicirea, – toate trei cu un instinct fundamental comun.

357

Tăuni morali. – Acei moralişti cărora le lipseşte dragostea pentru cunoaştere şi care nu cunosc decât bucuria de a pricinui durere – au spiritul

şi plictiseala provincialilor; plăcerea lor, pe cât de crudă, pe atât de jalnică, este să fie atenţi la ce face vecinul şi să-i pună pe neobservate un ac în aşa chip, încât acesta să se împungă în el. În ei este reziduală necuviinţa băieţaşilor care nu se pot distra fără puţină vânătoare şi brutalizare a ceea
5 ce este viu şi a ceea ce este mort.

358

Temeiuri şi netemeinicia lor. – Ţi-e antipatic şi invoci din belşug şi temeiuri pentru această antipatie, – eu sunt convins însă doar de antipatia ta, nu şi de temeiurile ei! E o galanterie în propriii tăi ochi să-ţi
10 prezinţi ţie şi mie ceea ce se întâmplă instinctiv drept o deducţie logică.

359

A încuviinţa ceva. – Încuviinţăm căsătoria, în primul rând fiindcă n-o cunoaştem încă, în al doilea rând fiindcă ne-am obişnuit cu ea, în al treilea rând fiindcă am încheiat-o – adică aproape în toate cazurile. Şi
15 totuşi, prin aceasta, nu-i nimic dovedit cu privire la valabilitatea căsătoriei în general.

360

Cu nici un chip utilitarişti. – "Puterea, căreia i se impută şi i se atribuie multe rele este mai de preţ decât neputinţa, pe seama căreia
20 se pun numai lucruri bune", – aşa simţeau grecii. Adică: sentimentul puterii a fost preţuit de ei mai mult decât orice folos ori bună reputaţie.

361

A părea odios. – Cumpătarea se vede ea însăşi frumoasă; nu-i vina ei că, în ochii celui necumpătat, ea apare aspră şi searbădă, deci
25 odioasă.

362

Diferiţi în ură. – Unii urăsc abia atunci când se simt slabi şi obosiţi: altminteri, sunt echitabili şi indulgenţi. Alţii urăsc abia atunci când văd posibilitatea răzbunării: altminteri, se feresc de orice mânie tainică sau
30 zgomotoasă şi, când au ocazii pentru aşa ceva, îşi iau gândul de la asta.

363

Oameni ai hazardului. – Esenţialul în orice invenţie îl face hazardul, dar pe cei mai mulţi oameni nu-i întâlneşte acest hazard.

364

Alegerea mediului. – Să ne păzim a trăi într-un mediu în fața căruia nu putem nici să păstrăm o tăcere demnă, nici să comunicăm ceea ce avem mai remarcabil, aşa încât plângerile şi nevoile noastre şi întreaga poveste a restriştilor noastre rămân încă de comunicat. În acest caz, noi devenim nemulțumiți de noi şi nemulțumiți de acest mediu, ba chiar, la restriştea care ne face să ne plângem, mai adăugăm lehamitea de a ne simți mereu nişte plângăreți. Dimpotrivă, să trăim acolo unde *ne ruşinăm* să vorbim despre noi şi unde nu-i nevoie de aceasta. – Dar cine se gândeşte la asemenea lucruri, la o *alegere* de genul acesta! Vorbim de "fatalitatea" noastră, ne oferim spatele lat şi suspinăm: "Nefericitul de mine Atlas!"

365

Vanitate. – Vanitatea este teama de a apărea original, deci o lipsă de mândrie, dar nu neapărat o lipsă de originalitate.

366

Durerea nelegiuitului. – Ca nelegiuit descoperit, nu suferi din pricina nelegiuirii, ci a ruşinii sau a nemulțumirii de prostia comisă sau din pricina privării de elementul obişnuit şi e nevoie de o subtilitate, de altfel rară, pentru a face distincții în această privință. Toți cei care au avut mult de-a face cu puşcăriile şi cu casele de corecție sunt uimiți cât de rar poate fi întâlnită acolo o "remuşcare" fără echivoc: cu atât mai mult însă nostalgia după vechea, diabolica şi îndrăgita nelegiuire.

367

A părea mereu fericit. – Când filozofia era o treabă de emulație publică, în Grecia secolului al treilea, existau nu puțini filozofi care au ajuns fericiți grație gândului ascuns că alții, care trăiau după alte principii şi se chinuiau din această pricină, ar trebui să moară de necaz pe fericirea lor: ei credeau că, prin fericirea lor, îi combat cel mai bine pe aceia şi le ajungea să pară mereu fericiți: dar, procedând aşa, trebuia ca ei să devină fericiți pentru multă vreme! Aceasta a fost, de pildă, soarta cinicilor.

368

Rațiunea ignoranței ridicate. – Moralitatea energiei nervoase crescânde este îmbucurătoare şi agitată; moralitatea energiei nervoase descrescânde, seara sau la bolnavi şi bătrâni, este răbdătoare,

liniştitoare, în expectativă, melancolică, ba chiar, nu arareori, morocănoasă. După cât ne bucurăm de una sau de alta dintre ele, n-o ştim pe cea care ne lipseşte nouă şi adesea, la celălalt, o consideri imoralitate şi slăbiciune.

369

A te ridica deasupra ticăloşiei tale. – Aceia sunt, după mine, tovarăşi mândri, care, pentru a institui sentimentul demnităţii şi al importanţei lor, au întotdeauna nevoie, mai întâi, de alţii, la care să se poată răsti şi pe care să-i poată asupri: adică de asemenea indivizi, a căror neputinţă şi laşitate le îngăduie ca unul dintre ei să poată face nepedepsit gesturi măreţe şi violente! – aşa încât ei au nevoie de ticăloşia mediului lor, spre a se ridica pentru o clipă deasupra propriei ticăloşii! – De aceea, câte unul are nevoie de un câine, un altul, de un prieten, un al treilea, de o femeie, un al patrulea, de un partid, iar unul ieşit din comun, de o înreagă epocă.

370

În ce măsură gânditorul îşi iubeşte duşmanul. – Niciodată să nu ascunzi ori să-ţi treci sub tăcere ceva ce poate fi gândit împotriva cugetului tău! Făgăduieşte-ţi-o! Face parte din prima onestitate a gândirii! Trebuie să-ţi duci zilnic campania şi împotriva ta însuţi. O victorie şi o tranşee cucerită nu mai sunt treaba ta, ci aceea a adevărului, – dar nici înfrângerea ta nu mai este treaba ta!

371

Răul puterii. – Brutalitatea ca urmare a pasiunii, bunăoară a mâniei, este, fiziologic, ca o încercare de a preveni un acces iminent de sufocare. Nenumărate acte de aroganţă, care-şi dă drumul asupra altor persoane, au fost revulsii ale unei congestii subite provocate de o puternică acţiune musculară: şi, poate, tot "răul puterii" ţine de acest punct de vedere. (Răul puterii pricinuieşte celuilalt durere fără a se gândi la asta, – el *trebuie* să-şi dea drumul; răul slăbiciunii *vrea* să pricinuiască durere şi să vadă simptomele suferinţei.)

372

Spre onoarea cunoscătorilor. – De îndată ce cineva, fără a fi cunoscător, face totuşi pe judecătorul, trebuie să protestezi pe loc: fie el bărbătuş ori femeiuşcă. Exaltarea şi entuziasmul pentru un lucru sau o fiinţă omenească nu sunt argumente: nici aversiunea şi ura faţă de ele.

373

Reproş revelator. – "El nu cunoaşte oamenii" – ceea ce în gura unuia înseamnă: "El nu cunoaşte ordinaritatea*", în gura altuia: "El nu cunoaşte excepţionalitatea, dar cunoaşte prea bine ordinaritatea."

374

Valoarea sacrificiului. – Cu cât li se contestă mai mult statelor şi principilor dreptul de a-i sacrifica pe indivizi (ca în cazul justiţiei, al obligativităţii serviciului militar etc.), cu atât mai mult va creşte valoarea autosacrificiului.

375

A vorbi prea clar. – Din diverse motive, putem vorbi prea clar articulat: o dată, din neîncredere faţă de noi înşine, într-o limbă nouă şi neexersată, apoi însă şi din neîncredere faţă de ceilalţi, din cauza prostiei sau a încetinelii lor în înţelegere. Şi tot aşa şi în cele mai spirituale chestiuni: comunicarea noastră este uneori prea clară, prea scrupuloasă, fiindcă, altminteri, cei cărora ne deschidem sufletul nu ne înţeleg. Prin urmare, stilul desăvârşit şi simplu este *permis* numai în faţa unui auditoriu desăvârşit.

376

Să dormi mult. – Ce facem pentru a ne stimula, când suntem obosiţi şi sătui de noi înşine? Unul recomandă casa de joc, altul, creştinismul, al treilea, electricitatea. Cel mai bun lucru însă, dragul meu melancolic, este şi rămâne: *să dormi mult*, la propriu şi la figurat! În felul acesta vei dispune din nou şi de dimineaţa ta! Tot secretul filozofiei vieţii este să ştii strecura somnul de orice fel la timpul potrivit.

377

Ce lasă să se întrevadă idealurile fantastice. – Acolo unde se află defectele noastre, se plimbă în voie închipuirea noastră. Fantasmagoria "iubiţi-vă duşmanii!" a trebuit s-o inventeze evreii, oamenii care au urât cel mai mult dintre toate fiinţele care au existat, iar glorificarea cea mai frumoasă a neprihănirii a fost imaginată de cei ce au trăit în tinereţea lor în desfrâu şi abjecţie.

---

*Gemeinheit

378

Mână curată şi perete curat. – Nu trebuie zugrăvit pe perete nici Dumnezeu, nici diavolul. Făcând-o, îţi strici peretele şi vecinătatea.

379

Plauzibil şi neplauzibil. – O femeie iubea în secret un bărbat, îl situa mai presus de sine şi-şi zicea în cea mai mare taină, de sute de ori: "Dacă m-ar iubi un asemenea bărbat, ar fi ca o graţie la picioarele căreia ar trebui să mă târăsc!" – Exact aşa se petreceau lucrurile şi cu bărbatul, şi tocmai în legătură cu această femeie, şi gândea şi el în cea mai mare taină exact acelaşi lucru. Odată, când, în sfârşit, li se dezlegase limba la amândoi şi şi-au spus unul altuia tot ce era ascuns şi foarte ascuns în inima lor, s-a produs, în cele din urmă, o tăcere şi o dezmeticire. Apoi, femeia începu cu un glas îngheţat: "Dar e foarte limpede! nu suntem, nici unul, nici altul, ceea ce am iubit! Dacă tu eşti ceea ce spui, şi nu mai mult, atunci zadarnic m-am înjosit şi te-am iubit; m-a dus în ispită demonul, ca şi pe tine." – Această poveste foarte plauzibilă nu se întâmplă niciodată, – de ce?

380

Sfat verificat. – Dintre toate mijloacele de consolare, nimic nu le face aşa de bine celor ce au nevoie de consolare ca afirmaţia că, în cazul lor, nu există consolare. Aceasta conferă o asemenea distincţie, încât ei îşi ridică din nou capul.

381

A-ţi cunoaşte "particularitatea". – Uităm prea uşor că, în ochii străinilor care ne văd prima oară, suntem cu totul altceva decât ceea ce ne considerăm noi înşine: de obicei, nu mai mult decât o particularitate care sare în ochi şi determină impresia. Astfel, omul cel mai blând şi mai drept, dacă n-are decât o mustaţă mare, poate sta oarecum în umbra acesteia, şi poate sta liniştit, – ochii obişnuiţi văd în el *accesoriul* unei mustăţi mari, vreau să spun: un caracter militar, uşor inflamabil, eventual violent – şi se comportă în consecinţă faţă de el.

382

Grădinar şi grădină. – Din zile umede şi mohorâte, din singurătate, din vorbe aspre la adresa noastră, cresc *concluzii* ca nişte ciuperci: ne trezim cu ele într-o dimineaţă, habar n-avem de unde, şi ne fixează cu o privire cenuşie şi posacă. Vai de gânditorul care nu este grădinarul, ci doar pământul plantelor sale!

383

Comedia compasiunii. – oricât de mare interes îi arătăm unui nenorocit: în prezența lui, jucăm întotdeauna puțină comedie, trecem sub tăcere multe lucruri pe care le gândim şi felul în care le gândim, cu acel menajament al medicului pe patul unui om grav bolnav.

384

Oameni ciudați. – Există oameni fără pretenții, care nu dau doi bani pe cea mai bună operă şi lucrare a lor şi o aduc la cunoştință ori o expun prost: dar, dintr-un soi de răzbunare, nu dau doi bani nici pe simpatia ce le-o arată alții sau, pur şi simplu, nu cred în simpatie; se ruşinează să pară entuziasmați de ei înşişi şi simt o îndărătnică satisfacție în a deveni ridicoli. – Iată nişte stări de suflet ale artiştilor melancolici.

385

Vanitoşii. – Suntem ca nişte galantare în care ne aranjăm, ne ascundem ori ne punem constant în lumină noi înşine pretinsele calități atribuite de alții, – spre a ne înşela *singuri.*

386

Pateticii şi naivii. – Poate fi o obişnuință foarte ignobilă să laşi să-ți scape ocazia de a te putea manifesta patetic: de dragul acelei plăceri de a te închipui în acel moment spectatorul care se căieşte şi se simte el însuşi jalnic şi meschin. Poate fi, prin urmare, şi un semn al nobleței de caracter să iei în derâdere nişte situații patetice şi să te comporți nedemn în ele. Vechea aristocrație războinică a Franței avea acest soi de distincție şi de finețe.

387

Mostră de reflecție înainte de căsătorie. – Presupunând că m-ar iubi, câtă vreme nu m-ar stânjeni ea! Şi, presupunând că nu m-ar iubi, câtă vreme nu m-ar stânjeni de-abia atunci! – Nu-i vorba decât de două moduri diferite de stânjeneală: – să ne căsătorim, aşadar!

388

Mârşăvia cu cugetul împăcat. – Să fii tras pe sfoară în micul comerț, – în unele regiuni, de pildă în Tirol, este atât de neplăcut, fiindcă, pe lângă proasta afacere, te mai alegi şi cu mutra acră şi lăcomia crasă aferentă, alături de conştiința vinovată şi ostilitatea grosolană ce se

naşte faţă de noi în vânzătorul viclean. La Veneţia, dimpotrivă, înşelătorul se bucură din inimă de escrocheria reuşită şi nu apare deloc într-o dispoziţie ostilă faţă de cel înşelat, ba chiar este gata să-i arate curtoazie şi mai ales să râdă cu el, în cazul că lui i-ar face plăcere aest lucru. – Pe scurt, şi pentru mârşăvie trebuie să fii inteligent şi să ai cugetul împăcat: aceasta aproape că-l face pe cel înşelat să se complacă în înşelăciune.

389

Puţin prea greoi. – Oameni foarte de treabă, care sunt însă puţin prea greoi pentru a fi politicoşi şi amabili, caută să răspundă imediat la o curtenie printr-un serviciu serios ori printr-o cotă-parte din forţa lor. Este emoţionant să vezi cu câtă stângăcie îşi aduc galbenii atunci când un altul le-a oferit paralele lui aurite.

390

A-ţi ascunde spiritul. – Când îl surprindem pe cineva ascunzându-şi spiritul de noi, îl numim rău: şi aceasta cu atât mai mult atunci când bănuim că politeţea şi filantropia l-au împins la acest lucru.

391

Clipa fatală. – Naturile pline de vitalitate nu mint decât o clipă: după aceea, minţindu-se pe ele însele, sunt convinse şi cinstite.

392

Condiţia politeţii. – Politeţea este un lucru foarte bun şi, efectiv, una dintre cele patru virtuţi cardinale (chiar dacă ultima): dar, ca să nu ne stânjenim unul pe altul datorită ei, cel cu care tocmai am de-a face trebuie să fie cu o nuanţă mai puţin sau mai mult politicos decât sunt eu, – altminteri, nu putem înainta, căci unsoarea nu unge doar, ci ne şi lipeşte straşnic.

393

Virtuţi primejdioase. – "El nu uită nimic, dar iartă totul." – Atunci este urât dublu, căci umileşte dublu, prin memoria lui şi prin mărinimia lui.

394

Fără vanitate. – Oamenii pasionaţi se gândesc puţin la ceea ce gândesc ceilalţi, starea lor îi ridică deasupra vanităţii.

395

C o n t e m p l a ţ i a . – La cutare gânditor, starea contemplativă proprie gânditorului urmează întotdeauna după starea de frică, la un altul, întotdeauna după starea de nesaţ. Pentru primul, contemplativitatea pare legată, aşadar, de sentimentul de s i g u r a n ţ ă , pentru celălalt, de sentimentul de s a ţ i e t a t e – adică: acela se simte atunci curajos, acesta, lehămeţit şi neutral.

396

L a v â n ă t o a r e . – Cutare e la vânătoare ca să vâneze adevăruri plăcute, cutare – neplăcute. Dar şi primul se bucură mai mult de vânătoare decât de pradă.

397

E d u c a ţ i e . – Educaţia este o continuare a procreării şi adesea un fel de înfrumuseţare ulterioară a acesteia.

398

D u p ă c e s e p o a t e r e c u n o a ş t e c e l c e e s t e m a i î n f o c a t . – Din două persoane care se luptă între ele sau se iubesc sau se admiră, cea care este mai înfocată acceptă întotdeauna poziţia mai incomodă. Acelaşi lucru este valabil şi despre două popoare.

399

A s e j u s t i f i c a . – Mulţi oameni sunt perfect îndreptăţiţi să acţioneze într-un fel sau altul; dar atunci când se justifică în această privinţă, nu mai credem în acest drept al lor – şi ne înşelăm.

400

M o l e ş i r e m o r a l ă . – Există naturi fragil morale care, în cazul oricărui succes, sunt cuprinse de ruşine, iar al oricărui insucces, de remuşcări.

401

C e l m a i r i s c a n t d e z v ă ţ . – Începem prin a ne dezvăţa să-i iubim pe alţii şi sfârşim prin a nu mai găsi nimic vrednic de iubire în noi.

402

A s t a d a t o l e r a n ţ ă . – "A fi stat un minut mai mult pe cărbuni aprinşi, a r z â n d puţin, – nu dăunează cu nimic oamenilor şi castanelor!

Această mică amărăciune şi asprime ne permite cu atât mai mult să simţim ce dulce şi moale este miezul." – Da! Aşa judecaţi voi, cei dedaţi plăcerilor vieţii! Voi, sublimi devoratori de oameni!

403

Mândrie diferită. – Femeile pălesc la ideea că iubitul lor ar putea să nu fie demn de ele; bărbaţii pălesc la ideea că ar putea să nu fie demni de iubita lor. Este vorba aici de toate femeile, de toţi bărbaţii. Atare bărbaţi, ca oameni, *de obicei*, cu firea încrezătoare şi cu sentimentul puterii, au, în stare pasională, pudoarea lor, îndoiala de ei înşişi; atare femei însă, de regulă, se simt întotdeauna precum cei slabi, gata de sacrificiu, dar, în marea *excepţie* a pasiunii, au mândria lor şi sentimentul puterii lor, – ca unul care întreabă: cine este vrednic *de mine*?

404

Pe cine apreciem rareori just. – Unii oameni nu se pot entuziasma pentru ceva bun şi măreţ, fără a comite o gravă nedreptate sub un aspect oarecare: acesta este felul *lor* de moralitate.

405

Lux. – Înclinaţia spre lux coboară în adâncul unui om: ea trădează că prisosul şi necumpătarea este apa în care sufletului său îi place cel mai mult să înoate.

406

A imortaliza. – Cel ce vrea să-şi ucidă adversarul trebuie să mediteze dacă nu cumva, tocmai prin aceasta, îl eternizează în sine însuşi.

407

Împotriva caracterului nostru. – Dacă adevărul pe care-l avem de spus merge împotriva caracterului nostru – cum se întâmplă adesea –, ne comportăm ca şi când am minţi prost şi trezim neîncredere.

408

Acolo unde e nevoie de multă îngăduinţă. – Multe naturi n-au de ales decât să fie ori nişte răufăcători publici, ori nişte purtători de tainică suferinţă.

409

Boală. – Prin boală trebuie să înțelegem: o timpurie apropiere a bătrâneții, a urâțeniei şi a gândurilor pesimiste: lucruri care fac parte din aceeaşi categorie.

410

Timorații. – Tocmai ființele neîndemânatice şi timorate devin cu uşurință ucigaşi: ele nu cunosc mica apărare sau răzbunare adecvată scopului; ura lor, din lipsă de spirit şi de prezență de spirit, nu ştie altă soluție decât nimicirea.

411

Fără ură. – Vrei să-ți iei adio de la pasiunea ta? Fă-o, dar *fără ură* față de ea! Altminteri, vei avea o a doua patimă. – Sufletul creştinilor care s-au eliberat de păcat este după aceea, în mod obişnuit, ruinat de ura față de păcat. Uitați-vă la chipurile marilor creştini! Sunt chipurile unor oameni roşi de o mare ură.

412

Ingenios şi limitat. – Nu ştie să prețuiască nimic în afară de sine; iar când vrea să-i prețuiască pe alții, trebuie întotdeauna să-i transforme mai întâi în el însuşi. Dar în această privință este ingenios.

413

Acuzatorii privați şi publici. – Priveşte atent la orice persoană care acuză şi ancheteză, – aceasta-şi dezvăluie, în atare împrejurare, caracterul: şi anume, nu arareori, unul mai rău decât al victimei în spatele fărădelegii căreia se află caracterul ei. Acuzatorul socoteşte cu toată inocența că adversarul unei crime şi al unui criminal ar trebui să aibă în sine, prin forța lucrurilor, un caracter bun sau să treacă drept bun, – şi astfel procedează cum îi vine, adică: se *dezlănțuie*.

414

Orbii de bunăvoie. – Există un soi de abnegație fanatică, mergând până la extrem, față de o persoană sau un partid, ceea ce denotă că, în secret, noi ne simțim superiori acestora şi, din această pricină, suntem în răspăr cu noi înşine. Oarecum ne orbim de bunăvoie, pedepsindu-ne că ochiul nostru a văzut prea mult.

415

*Remedium amoris**. – Împotriva dragostei încă mai ajută, în cele mai multe cazuri, acel vechi mijloc radical: dragostea împărtăşită.

416

Unde este duşmanul cel mai rău? – Cel ce-şi poate pleda bine cauza şi este conştient de acest lucru este de cele mai multe ori conciliant faţă de adversarul său. Dar a crede că ai de partea ta cauza cea dreaptă şi a şti că *nu* eşti capabil s-o aperi, – aceasta naşte o ură înverşunată şi neîmpăcată faţă de opozantul propriei cauze. – N-are decât să-şi dea seama fiecare unde trebuie căutaţi cei mai răi duşmani ai săi!

417

Limitele oricărei umilinţe. – Probabil că mulţi au ajuns deja la umilinţa care susţine: credo quia absurdum est** şi-şi oferă spre jertfă raţiunea: dar nici unul, după câte ştiu, până la acea umilinţă ce nu-i totuşi decât la un pas de cealaltă şi care susţine: credo quia absurdus sum*.

418

Jocul de-a adevărul. – Nu un singur om este sincer, – nu findcă detestă să simuleze sentimente, ci fiindcă nu izbuteşte să asigure credibilitate făţărniciei sale. Pe scurt, el n-are încredere în talentul său de actor şi preferă onestitatea, "jocul de-a adevărul".

419

Curajul în partid. – Sărmanele oi îi spun conducătorului de turmă: "Mergi tot în frunte, aşa nu ne va lipsi niciodată curajul să te urmăm." Sărmanul conducător de turmă se gândeşte în sinea lui: "Ţineţi-vă voi tot după mine, aşa nu-mi va lipsi niciodată curajul să vă conduc."

420

Prefăcătoria animalului de jertfă. – Este o tristă prefăcătorie vrând să ne amăgim în privinţa cuiva pentru care ne-am jertfit şi oferindu-i prilejul să apară neapărat aşa cum dorim noi să fie.

**În lat. în text: "Leacul dragostei" (n.t.).*

***În lat. în text; cf. MA I 630 (n.t.).*

**În lat. în text: "cred fiindcă sunt absurd" (n.t.).*

421

Prin alții. – Există oameni care nu vor deloc să fie văzuți altfel decât licărind prin alții. Iar în aceasta este multă înțelepciune.

422

A face bucurie altora. – De ce a face cuiva o bucurie întrece toate bucuriile? – Fiindcă prin aceasta facem dintr-o dată o bucurie la cincizeci dintre propriile noastre instincte. Luate în parte, ele pot fi bucurii foarte mici: dar dacă le strângem pe toate într-o singură mână, vom avea mâna mai plină ca oricând, – şi inima, de asemeni! –

Cartea a cincea

423

În marea tăcere. – Iată marea, aici putem uita orașul. Ce-i drept, un Ave Maria mai bălăngăne tocmai acum din clopotele lui – e zvonul acela morocănos și prostesc, dar dulce de la răscrucea dintre zi și noapte –, însă numai pentru încă o clipă! Acuma tace totul! Marea se-ntinde palidă și strălucitoare, nu poate vorbi. Deasupra, cerul își face jocul de seară, veșnic și mut, în culori roșii, galbene și verzi, nu poate vorbi. Nici colții stâncoși, nici șirul de stânci înaintând în mare, ca spre locul deplinei singurătăți, nu pot vorbi. Această muțenie înfricoșătoare ce ne copleșește dintr-o dată e frumoasă și cumplită, inima crește-n mijlocul ei. – O, fățărnicia acestei mute frumuseți! Cât de bine ar putea vorbi, și iarăși cât de rău, numai să vrea! Limba ei legată și fericirea suferindă de pe chipu-i sunt o viclenie menită să-și bată joc de compătimirea ta! – Ei, fie! Nu mi-e rușine să fiu bătaia de joc a unor puteri ca acestea. Dar eu te plâng, natură, pentru că trebuie să taci, chiar dacă ceea ce-ți leagă limba nu-i decât răutatea-ți: da, te plâng din pricina răutății tale! – Ah, se face tot mai liniște și iar îmi crește inima: se înspăimântă de un nou adevăr, *nici ea nu poate vorbi*, se dedă și ea la bătaie de joc atunci când gura se minunează strigând în fața acestei frumuseți, își gustă ea însăși dulcea răutate a tăcerii. Vorbitul, ba chiar gânditul ajung să-mi fie nesuferite: n-aud oare în dosul fiecărui cuvânt cum râde eroarea, imaginația, himera? Nu sunt silit să-mi bat joc de compătimirea mea? Să-mi bat joc de bătaia mea de joc? – O, mare! O, seară! Ce răi învățători sunteți! Îl învățați pe om *să înceteze* de-a fi om! Să vi se dăruiască întru totul vouă? Să devină cum sunteți voi acuma, palid, strălucitor, mut, înfricoșător, odihnindu-se pe propriu-i trup? Mai presus de sine însuși?

424

Pentru cine există adevărul. – Până în prezent, erorile au fost puterile *consolatoare*: acum așteptăm același efect de la adevărurile recunoscute, și așteptăm cam de multișor. Dacă adevărurile nu sunt capabile să producă tocmai acest lucru – să consoleze? – Ar fi oare asta o obiecție adusă adevărurilor? Ce au acestea în comun cu stările oamenilor suferinzi, amărâți, bolnavi, încât să le fie neapărat folositoare tocmai lor? Nu-i totuși un argument contra *adevărului* unei plante dacă

se stabileşte că ea nu contribuie cu nimic la însănătoşirea unor oameni bolnavi. Dar odinioară aveai în aşa măsură convingerea că omul este scopul naturii, încât acceptai fără multă vorbă că nici nu se putea descoperi prin cunoaştere ceva, ba chiar că *nu putea, n-avea voie să existe* absolut nici un alt lucru care să nu fie salutar şi folositor omului. – Poate că din toate acestea rezultă principiul că adevărul, ca ceva *întreg* şi închegat, nu există decât pentru sufletele concomitent puternice şi inofensive, bucuroase şi paşnice (cum era cel al lui Aristotel), precum şi că probabil numai acestea vor fi în stare *să-l caute*: căci ceilalţi caută *leacuri* pentru ei, cu oricâtă mândrie ar gândi despre intelectul lor şi despre libertatea acestuia, – ei *nu* caută adevărul. De aici reiese că ăştialalţi nu manifestă o bucurie autentică faţă de ştiinţă şi-i reproşează răceala, uscăciunea şi inumanitatea: aceasta este judecata bolnavilor asupra jocurilor celor sănătoşi. – Nici zeii greci nu ştiau să consoleze; când, în cele din urmă, şi oamenii Greciei s-au îmbolnăvit cu toţii, acesta a fost un motiv al dispariţiei unor asemenea zei.

425

Noi, zeii, în exil! – Prin unele *erori* asupra originii ei, a unicităţii ei, a rostului ei şi prin nişte *pretenţii* emise pe baza acestor erori, s-a ridicat omenirea şi "s-a întrecut pe sine însăşi" mereu şi mereu: dar, prin aceleaşi erori, a venit pe lume nespus de multă suferinţă, ca şi persecuţie, suspiciune, contestare reciprocă şi şi mai multă mizerie a individului în sine însuşi şi în general. Oamenii au devenit nişte creaturi *suferinde* ca urmare a moralelor lor: ceea ce au dobândit prin acestea este, în rezumat, un sentiment de parcă ar fi, în fond, prea buni şi prea însemnaţi pentru pământ şi n-ar zăbovi pe el decât în treacăt. "Orgoliosul suferind" rămâne deocamdată tipul superior de om.

426

Daltonismul gânditorilor. – Cât de diferit şi-au văzut grecii natura, dacă, aşa cum trebuie să convenim, ochiul le era orb pentru albastru şi verde şi vedeau, în locul primei culori, un maro mai închis, în locul celei de-a doua, un galben (dacă, aşadar, desemnau prin acelaşi cuvânt, de exemplu, culoarea închisă a părului, cea a albăstrelei şi cea a mării meridionale şi, tot aşa, prin acelaşi cuvânt, culoarea celor mai verzi plante şi a pielii omeneşti, a mierii şi a răşinilor galbene: aşa încât cei mai mari pictori ai lor, potrivit mărturiilor, şi-au redat lumea numai în negru, alb, roşu şi galben), – cât de diferit şi cu cât mai apropiată de oameni a trebuit să le

apară natura, din moment ce, în ochii lor, culorile omului erau şi în natură preponderente, iar aceasta înota oarecum în atmosfera de culori umane! (Albastrul şi verdele dezumanizează natura mai mult decât orice altă culoare.) Pe acest *defect* s-a dezvoltat dezinvoltura ludică tipică grecilor, prin care aceştia vedeau procesele naturale ca zei şi semizei, adică în chip de figuri omeneşti. – Fie însă cele spuse doar o parabolă pentru o altă supoziţie. Orice gânditor îşi zugrăveşte lumea şi orice lucru în mai puţine culori *decât există* şi este orb la anumite culori. Ceea ce nu-i doar un defect. În virtutea acestei afinităţi şi simplificări, el vede *înăuntrul lucrurilor* nişte armonii de culori care prezintă o mare fascinaţie şi pot constitui o îmbogăţire a naturii. Poate chiar aceasta a fost calea prin care omenirea a început să deprindă *plăcerea* pentru spectacolul existenţei: prin faptul că această existenţă i s-a înfăţişat mai întâi într-una sau în două nuanţe cromatice şi deci armonizată: ea s-a exersat oarecum în aceste nuanţe puţine, înainte de a putea trece la mai multe. Şi azi mai ajunge câte unul, prin mari strădanii, de la un daltonism parţial la o vedere şi distingere mai amplă: în care caz însă nu găseşte doar noi plăceri, ci mereu *trebuie să se şi lipsească* de unele dintre cele de mai înainte şi *să le piardă*.

427

Înfrumuseţarea ştiinţei. – Aşa cum a luat naştere arta grădinăriei rococo din sentimentul ‹:›* "natura este urâtă, sălbatică, anostă, – hai! s-o înfrumuseţăm (embellir la nature**)!" – tot aşa, din sentimentul ‹:›* "ştiinţa este urâtă, seacă, dezolantă, dificilă, de lungă durată, – hai! s-o înfrumuseţăm!" ia naştere mereu şi mereu ceva ce se numeşte *filozofie*. Ea vrea ceea ce vor toate artele şi creaţiile literare, – înainte de toate, *să distreze*: însă ea intenţionează acest lucru, potrivit mândriei sale moştenite, într-o manieră mai elevată, superioară, în faţa unei elite a spiritului. A crea pentru aceasta o artă a grădinăriei a cărei principală seducţie este, ca în cazul artei "mai de rând", *amăgirea ochilor* (prin temple, panorame, grote, labirinturi, cascade, pentru a vorbi în metafore), a prezenta ştiinţa într-un rezumat şi cu tot felul de lămuriri nemaipomenite şi neaşteptate şi a amesteca în ea atât de multă confuzie, absurditate şi fantasmagorie, încât să poţi colinda prin ea "ca prin natura sălbatică" şi totuşi fără osteneală şi plictiseală, – aceasta nu-i o ambiţie măruntă: cel ce o are visează chiar să facă în felul acesta un lucru de prisos din religie,

**Întregirea noastră (n.t.).*

***În fr. în text: "să înfrumuseţăm natura" (n.t.).*

care a slujit oamenilor de altădată ca gen suprem de artă distractivă. – Toate acestea își urmează astăzi drumul, iar într-o zi își ating apogeul: de pe-acum încep să se audă strigând vocile ostile filozofiei ‹:›* "Întoarcerea la știință! La natura și la naturalețea științei!" – prin aceasta, poate, *începe* o eră care descoperă cea mai viguroasă frumusețe tocmai în părțile "sălbatice, urâte" ale științei, așa după cum abia de la Rousseau am descoperit simțul pentru frumusețea munților înalți și a pustiului.

428

Două tipuri de moraliști. – A vedea o lege a naturii pentru prima oară și a o vedea în întregime, deci a o *demonstra* (de exemplu, aceea a forței de gravitație, a reflexiei luminii și a sunetului), este treaba altor spirite și ceva diferit decât a *explica* o asemenea lege. Tot așa se deosebesc fundamental și acei moraliști care văd și dau la iveală legile și habitudinile omenești – moraliștii cu auzul, mirosul și văzul fin – de aceia care explică fenomenele observate. Cei din urmă trebuie să fie, înainte de toate, *inventivi* și să aibă o fantezie *neînfrânată* de sagacitate și știință.

429

Noua pasiune. – De ce ne temem și urâm o posibilă întoarcere la barbarie? Fiindcă i-ar face pe oameni mai nefericiți decât sunt? O, nu! Barbarii tuturor timpurilor aveau *mai multă* fericire: să nu ne amăgim! – Ci *instinctul nostru de cunoaștere* este prea puternic pentru a mai putea să apreciem fericirea fără cunoaștere sau fericirea unei puternice și constante iluzii; este insuportabil numai să ne imaginăm asemenea situații! Neliniștea descoperirii și a intuirii a devenit pentru noi la fel de fascinantă și de indispensabilă precum ajunge să fie pentru cel ce iubește dragostea nefericită: pe care n-ar da-o cu nici un preț în schimbul stării de indiferență; – da, poate și noi suntem niște *nefericiți* îndrăgostiți! Cunoașterea s-a transformat la noi în pasiunea care nu se dă înapoi de la nici un sacrificiu și care, în fond, nu se sperie de altceva decât de propria-i stingere; noi credem sincer că întreaga omenire ar trebui să se închipuie, subt presiunea și chinul *acestei* pasiuni, mai elevată și mai consolată decât până acum, când n-a învins încă invidia față de tihna mai frustă pe care o aduce cu sine barbaria. Poate chiar că omenirea va pieri din pricina acestei pasiuni pentru cunoaștere! – nici acest gând nu ne poate decide la nimic! Oare creștinismul

---

* *Întregirea noastră (n.t.).*

s-a temut vreodată de un gând similar? Dragostea şi moartea nu sunt surori? Da, urâm barbaria, – cu toții preferăm pieirea omenirii decât regresul cunoaşterii! Şi, în sfârşit: dacă omenirea nu va pieri din pricina unei *pasiuni*, atunci va pieri din pricina unei *slăbiciuni*: ce-i de preferat? Iată întrebarea
5 capitală. Îi dorim oare un sfârşit în foc şi-n lumină ori în țărână? –

430

Şi acesta este eroism. – A face lucrurile cele mai degradante, despre care abia dacă îndrăznim a vorbi, dar care sunt folositoare şi necesare – este şi acesta eroism. Grecii nu s-au ruşinat să
10 situeze între marile munci ale lui Heracles şi rânirea unui grajd.

431

Părerile adversarilor. – Pentru a măsura cât de subtile sau cât de obtuze de la natură sunt chiar şi cele mai luminate minți, să băgăm de seamă cum pricep şi cum redau ele părerile adversarilor lor: prin aceasta
15 se trădează dimensiunea naturală a fiecărui intelect. – Înțeleptul desăvârşit îşi ridică adversarul, fără să vrea, în sfera idealului şi purifică opoziția acestuia de orice pete şi contingențe: numai atunci când, grație acestui fapt, adversarul lui a ajuns un zeu cu arme strălucitoare, se luptă cu el.

432

20 *Cercetători şi experimentatori.* – Nu există nici o metodă ştiințifică aptă să te instruiască singură! Cu lucrurile trebuie să procedăm experimental, să fim față de ele când răi, când buni şi să le arătăm, pe rând, dreptate, pasiune şi răceală. Cutare vorbeşte cu lucrurile ca un polițist, cutare ca un duhovnic, altul ca un călător şi ca un om curios.
25 Le vei smulge ceva ba prin simpatie, ba prin violență; pe unul îl împinge înainte şi spre iscodire respectul profund față de tainele lor, pe altul, în schimb, indiscreția şi frivolitatea în explicația tainelor. Noi, cercetătorii, suntem, ca toți cuceritorii, descoperitorii, navigatorii, aventurierii, de o moralitate insolentă şi n-are decât să ne placă a trece, în general, drept răi
30 în ochii altora.

433

A vedea cu ochi noi. – Presupunând că prin frumusețe în artă trebuie înțeleasă mereu *imitația fericitului* – şi eu consider adevărat acest lucru –, după cum şi-l reprezintă pe omul fericit o epocă, un
35 popor, un mare individ care-şi impune legi lăuntrice proprii: ce dă de înțeles

atunci aşa-numitul *realism* al artiştilor de azi cu privire la fericirea epocii noastre? E, neîndoielnic, genul *lui* de frumuseţe, acela pe care noi ştim astăzi să-l înţelegem şi să-l gustăm cu cea mai mare uşurinţă. Prin urmare, trebuie oare să credem cumva că fericirea de azi, proprie *nouă*, constă în ceea ce este realist, în accepţiunile cele mai precise şi în percepţia cea mai fidelă cu putinţă ale realului, deci nu în realitate, ci în *cunoştinţele despre realitate*? Influenţa ştiinţei a dobândit deja atâta adâncime şi amplitudine, încât artiştii veacului au devenit de-acum, fără s-o vrea, glorificatori ai "beatitudinilor" ştiinţifice în sine!

434

A interveni. – Pentru marii pictori peisagişti există ţinuturile fără pretenţii, pentru cei mici însă, ţinuturile ciudate şi neobişnuite. Adică: marile lucruri ale naturii şi ale omenirii trebuie să intervină pentru toţi cei mici, mediocri şi ambiţioşi pe lângă adoratorii lor, – dar *cel mare* intervine pentru lucrurile *modeste*.

435

A nu pieri nebăgaţi în seamă. – Nu dintr-o dată, ci continuu se erodează soliditatea şi măreţia noastră; mica vegetaţie, care creşte printre toate şi izbuteşte să se agaţe peste tot, aceasta ruinează ceea ce este mare în noi, – ticăloşia ignorată a mediului nostru, cea de zi cu zi şi ceas de ceas, miile de rădăciniţe ale cutărui sau cutărui sentiment mic şi meschin ce răsare din vecinătatea noastră, din slujba noastră, din contactele noastre, din programul nostru zilnic. Dacă lăsăm nebăgate în seamă aceste buruieni mici, pierim nebăgaţi în seamă sub ele! – Şi, dacă vreţi neapărat să pieriţi, faceţi-o mai bine *dintr-o dată* şi pe neaşteptate: atunci, poate, au să rămână din voi nişte *ruine sublime*! Iar nu, cum este de prevăzut acum, nişte muşuroaie de cârtiţe! Cu iarbă şi buruieni deasupra, micile biruitoare, modeste ca odinioară şi prea jalnice chiar pentru a triumfa!

436

Cazuistic. – Există o alternativă cumplită, căreia nu-i pot face faţă cutezanţa şi caracterul oricui: să descoperi, pasager fiind pe o navă, că atât căpitanul, cât şi timonierul fac nişte greşeli periculoase şi că le eşti superior în arta navigaţiei, – şi să te întrebi acum: Dacă ai provoca o revoltă împotriva lor şi i-ai aresta pe amândoi? Nu te obligă la asta superioritatea ta? Iar ei, la rândul lor, nu sunt îndreptăţiţi să te închidă fiindcă le subminezi

autoritatea? – Aceasta este o parabolă pentru situații mai riscante şi mai grave: în legătură cu care la urmă rămâne mereu întrebarea despre ce ne stă chezăşie, în astfel de cazuri, pentru superioritatea noastră, pentru încrederea noastră în noi înşine. Succesul? Dar abia atunci trebuie să *facem* lucrul care comportă toate riscurile, – şi riscuri nu numai pentru noi, ci şi pentru navă.

437

Privilegii. – Cel ce se posedă realmente pe sine însuşi, adică cel ce *s-a cucerit* definitiv, consideră pe viitor ca fiind propriul său privilegiu acela de a se pedepsi, de a se grația, de a se compătimi: nu-i obligat să-i acorde nimănui acest drept, dar poate avea libertatea de a-l pune şi în mâinile altuia, ale unui prieten, bunăoară, – însă el ştie că, prin aceasta, conferă un *drept* şi că poți conferi drepturi numai din poziția de deținător al *puterii*.

438

Om şi lucruri. – De ce nu vede omul lucrurile? El însuşi stă în cale: el acoperă lucrurile.

439

Indicii ale fericirii. – Partea comună a tuturor simțămintelor de fericire constă din două lucruri diferite: *plenitudinea* sentimentului şi *exuberanța* provocată de acesta, aşa încât ne simțim ca un peşte în elementul său şi tot sărim în el. Bunii creştini vor înțelege ce-i zburdălnicia creştină.

440

A nu renunța! – A fugi de lume fără a o cunoaşte, asemeni unei *călugărițe*, – duce la o singurătate sterilă, poate melancolică. Ceea ce n-are nimic în comun cu singurătatea acelei vita contemplativa* a cugetătorului: când el o alege *pe aceasta*, nu va renunța în nici un chip la ea; mai curând, faptul de a fi nevoit să rămână în vita practica* ar fi pentru el renunțare, melancolie, pieirea lui însuşi: la vita practica renunță fiindcă o cunoaşte, fiindcă se cunoaşte. Astfel, el sare în apa *lui*, astfel *îşi* dobândeşte seninătatea.

**În lat. în text (n.t.).*

441

Din ce cauză ceea ce este aproape se tot îndepărtează de noi. – Cu cât ne gândim mai mult la tot ce a fost şi va fi, cu atât mai palid se face pentru noi tocmai ceea ce este azi. Dacă
5 trăim cu morţii şi murim o dată cu moartea lor, ce mai reprezintă atunci pentru noi "apropiaţii"? Ne însingurăm, – şi aceasta *fiindcă* întregul puhoi al omenirii vuieşte în jurul nostru curgând. Văpaia din noi, care vizează tot ce este omenesc, se înteţeşte mereu – şi *de aceea* privim la cele ce ne împresoară ca şi când ar fi devenit mai nepăsătoare şi mai fantomatice.
10 – Dar privirea noastră rece *ofensează*!

442

Regula. – "Regula este întotdeauna mai interesantă pentru mine decât excepţia" – cel ce simte astfel este cu mult avansat în cunoaştere şi face parte dintre cei iniţiaţi.

15

443

În vederea educaţiei. – Treptat-treptat, am început să văd clar cel mai general defect al felului nostru de instrucţiune şi educaţie: nimeni nu se deprinde, nimeni nu aspiră, nimeni nu ne învaţă – a *suporta singurătatea.*

20

444

Uimire în faţa rezistenţei. – Întrucât ceva a devenit transparent pentru noi, credem că acest lucru nu ne mai poate opune de-acum încolo nici o rezistenţă – şi suntem apoi consternaţi că vedem prin el şi totuşi nu putem trece prin el! Este aceeaşi neghiobie şi aceeaşi consternare
25 de care e cuprinsă musca înaintea oricărui geam.

445

În ce privinţă îşi greşesc socoteala oamenii cei mai nobili. – Sfârşim prin a-i da cuiva lucrul său cel mai bun, giuvaerul său, – atunci iubirea nu mai are nimic de dat: dar cel ce-l primeşte n-are în
30 acesta, cu siguranţă, cel mai bun lucru *al său* şi, prin urmare, îi lipeşte acea întreagă şi profundă recunoştinţă pe care contează cel ce dă.

446

Ierarhie. – Există, întâi, cugetători superficiali, apoi, cugetători profunzi – aceia care pătrund în profunzimea unui lucru –, urmează

cugetătorii radicali, cei ce merg la rădăcina unui lucru, – ceea ce este cu mult mai merituos decât să cobori doar în profunzimea lui! – în sfârşit, aceia care-şi bagă capul în mocirlă: ceea ce totuşi n-ar trebui să fie nici semn de profunzime, nici de radicalitate! Sunt dragii de cugetători ai străfundurilor.

447

Maestru şi discipoli. – Ţine de umanitatea unui maestru să-şi avertizeze discipolii în privinţa lui însuşi.

448

A cinsti realitatea. – Cum te poţi uita fără lacrimi şi fără încuviinţare la această mulţime de oameni care jubilează? Mai înainte am reflectat puţin la obiectul jubilării sale şi am continua să reflectăm tot aşa, *dacă* nu l-am fi trăit! Aşadar, la ce ne pot antrena trăirile noastre! Ce sunt părerile noastre! Pentru a nu te pierde, pentru a nu-ţi pierde *raţiunea*, trebuie să fugi de trăiri! Aşa s-a refugiat Platon din faţa realităţii şi n-a vrut să contemple lucrurile decât în palida lor idealitate; el era plin de simţire şi ştia cu câtă uşurină valurile simţirii i-au acoperit raţiunea. – Prin urmare, înţeleptul ar trebui oare să-şi spună astfel: "Eu vreau să cinstesc *realitatea*, dar să-i întorc spatele totodată, deoarece o cunosc şi mă tem de ea"? – ar trebui să facă oare ca populaţiile africane în faţa căpeteniei lor: apropiindu-se de ea doar de-a-ndăratelea şi ştiind să-i arate concomitent veneraţia şi frica lor?

449

Unde sunt cei săraci cu duhul? – Vai! Cât îmi repugnă să-i *impun* altuia propriile mele idei! Cât mă bucur în mine de orice dispoziţie sufletească şi de orice revenire tainică în care ideile *altora* îşi intră în drepturi împotriva propriilor mele gânduri! Când şi când însă e câte o sărbătoare şi mai mare, atunci când *se permite*, în sfârşit, să-ţi *dăruieşti* casa şi averea spirituală, asemeni duhovnicului care aşteaptă dornic într-un colţ să vină *un sărac* şi să-i povestească despre lipsa lui de idei, pentru ca el să-i umple iarăşi mâna şi inima şi să-i *uşureze* sufletul neliniştit! Nu numai că nu vrea să se aleagă din asta cu nici un fel de glorie: ar vrea să fugă şi din calea recunoştinţei, căci ea este deranjantă şi fără pic de respect faţă de singurătate şi tăcere. Dar să trăieşti anonim sau luat uşor peste picior, prea smerit pentru a trezi invidie sau vrăjmăşie, dotat cu o minte ferită de febră, cu o mână de cunoştinţe şi o traistă plină de experienţe, să fii oarecum un medic al celor săraci cu duhul şi să-l ajuţi

pe unul şi pe altul ce are mintea *tulburată de păreri*, fără ca acesta să bage bine de seamă cine l-a ajutat! Nu să vrei să ai dreptate în fața lui şi să sărbătoreşti o victorie, ci aşa să-i vorbeşti, încât, după o mică şi imperceptibilă sugestie sau contradicție, el să-şi spună singur ceea ce este bine şi să plece mândru de acest lucru! Să fii ca un modest adăpost care nu-l alungă pe nici un nevoiaş, dar care mai târziu este uitat sau luat în râs! Să n-ai nici un avantaj, nici hrana mai bună, nici aerul mai curat, nici spiritul mai fericit, – ci să renunți, să răsplăteşti, să împărtăşeşti, să devii mai sărac! Să poți fi smerit, pentru a fi accesibil multora şi neumilitor pentru nimeni! Să iei asupră-ți multă nedreptate şi să te strecori prin galeriile de viermi ale diverselor erori, pentru a putea ajunge la prea multe suflete ascunse, urmând căile lor secrete! Mereu cu un fel de iubire şi mereu cu un fel de egoism şi de încântare de sine! Să fii în posesia unei puteri şi totodată ascuns şi dispus la renunțare! Să stai neîncetat în soare şi în blândețea grației şi să ştii totuşi că prin preajmă se află treptele spre sublim! – Asta da viață! Asta da motiv să trăieşti mult!

450

Ispita cunoaşterii. – Asupra spiritelor pasionate, privirea prin poarta ştiinței acționează ca vraja vrăjilor; şi, după toate probabilitățile, ele devin atunci fantaşti, iar în cazul fericit, poeți: aşa de violent le este jindul după fericirea cunoscătorilor. Nu vă cutreieră oare toate simțurile – tonul acesta de dulce ispită cu care ştiința şi-a investit mesajul plăcut, în o sută de cuvinte şi în cel de-al o sută unulea şi cel mai frumos: "Fă să dispară amăgirea! Atunci a pierit şi 'Nenorocitul de mine!'; şi, o dată cu 'Nenorocitul de mine!', a trecut şi nenorocirea." (Marcus Aurelius)

451

Cui îi este necesar un bufon de curte. – Cei foarte frumoşi, cei foarte buni, cei foarte puternici nu află aproape niciodată adevărul deplin şi curent despre ceva, – căci în prezența lor mințim oleacă fără să vrem, fiindcă le simțim reacțiile şi, conform acestor reacții, expunem sub forma unei *adaptări* ceea ce am putea face cunoscut din adevăr (deci falsificăm culori şi nuanțe ale realului, omitem sau adăugăm amănunte ori lăsăm să ne înghețe pe buze ceea ce nu vrea să se adapteze). Dacă oamenii de acest gen vor, cu toate acestea şi neapărat, să audă adevărul, trebuie să-şi țină un *bufon de curte*, – o ființă cu privilegiul țicnitului, acela de a nu se putea adapta.

452

Nerăbdare. – Există un grad de nerăbdare la oamenii de acțiune şi de gândire care, în caz de insucces, îi determină să treacă imediat în domeniul diametral opus, să se pasioneze pentru acesta şi să se angajeze în diferite acțiuni, – până iar îi alungă şi de aici o întârziere a succesului: aşa rătăcesc, aventuroşi şi aprinşi, prin practica multor domenii şi naturi şi pot sfârşi, grație cunoaşterii generale a oamenilor şi a lucrurilor, pe care neobişnuita lor hoinăreală şi antrenare o lasă în ei, şi atenuându-li-se întru câtva pornirea, – prin a ajunge nişte practicieni puternici. Iată cum un defect de caracter devine şcoala geniului.

453

Interregn moral. – Cine-ar fi în stare să descrie de pe-acum ceea ce va *lua locul* odată sentimentelor şi judecăților morale? – oricât de bine am putea înțelege că acestea sunt eronat concepute în toate fundamentele şi că edificiul lor este ireparabil: obligativitatea lor trebuie să slăbească încontinuu, din zi în zi, cu condiția să nu slăbească obligativitatea rațiunii! A reconstrui legile vieții şi ale acțiunii, – pentru această sarcină, ştiințele noastre fiziologice şi medicale, sociologia noastră şi teoria solitudinii nu sunt încă destul de sigure pe ele: şi doar din ele putem scoate pietrele de temelie pentru noi idealuri (chiar dacă nu noile idealuri înseşi). În felul acesta, noi trăim o *pre*existență sau o *post*existență, după gust şi dotare, şi am face cel mai bine să fim în acest interregn, pe cât este cu putință, propriii noştri reges* şi să întemeiem mici *state experimentale*. Noi suntem experimente: să şi vrem să fim!

454

Digresiune. – O carte ca aceasta nu-i de citit din scoarță-n scoarță, nici de citit altora, ci de căutat în ea, mai cu seamă în plimbări şi în călătorii, trebuie să-ți poți vârî nasul în ea şi iar să-l scoți şi să nu găseşti nimic obişnuit în juru-ți.

455

Prima natură. – Aşa cum suntem educați acum, o să dobândim înainte de toate o *a doua natură*: şi vom fi în posesia ei când lumea ne declară copți, majori, folositori. Câțiva sunt destul de şerpi ca să-şi lepede această piele într-o zi: atunci când sub învelişul ei li s-a copt *prima natură*. La cei mai mulți, germenele acesteia seacă.

**În lat. în text: "regi" (n.t.).*

456

O virtute în devenire. – Asemenea afirmaţii şi făgăduinţe ca cele ale filozofilor antici despre unitatea virtute-fericire sau ca cele ale creştinismului‹:›* "Căutaţi mai întâi împărăţia lui Dumnezeu, astfel toate acestea se vor adăuga vouă!" – n-au fost făcute niciodată cu deplină onestitate, şi totuşi întotdeauna fără cuget vinovat: asemenea propoziţii, al căror adevăr se dorea foarte mult, se formulau cu îndrăzneală, ca adevăr opus aparenţei, şi nu simţeai, făcând-o, nici o remuşcare religioasă ori morală – căci trecuseşi peste realitate in honorem maiorem** a virtuţii sau a lui Dumnezeu, şi fără vreo intenţie egoistă! Pe această treaptă a veracităţii se află încă mulţi oameni cumsecade: când se simt dezinteresaţi, li se pare îngăduit să trateze mai uşor adevărul. Să luăm totuşi în seamă faptul că onestitatea nu figurează nici între virtuţile socratice, nici între cele creştine: aceasta este una dintre cele mai noi virtuţi, încă necoaptă, încă deseori confundată şi nerecunoscută, încă abia conştientă de ea însăşi, – un lucru în devenire, pe care-l putem favoriza ori împiedica, după cum este caracterul nostru.

457

Ultima amuţire. – Unora li se întâmplă ca anumitor căutători de comori: descoperă întâmplător lucrurile ţinute secret într-un suflet străin şi adeseori le este greu să suporte această revelaţie! De la caz la caz, îi poţi cunoaşte bine şi dezvălui lăuntric pe vii şi pe morţi, până la un asemenea punct, încât devine penibil să vorbeşti despre ei în faţa altora: te temi că eşti indiscret prin fiecare cuvânt. – Aş putea să-mi imaginez o muţenie subită a celui mai înţelept istoric.

458

Marea şansă. – E un lucru foarte rar, dar care te încântă: anume, omul cu intelect frumos dezvoltat, care are caracterul, înclinaţiile şi chiar trăirile pe potriva unui asemenea intelect.

459

Mărinimia cugetătorului. – Rousseau şi Schopenhauer – amândoi erau destul de mândri ca să-şi scrie pe existenţă deviza: vitam impendere vero***. Şi amândoi, pe de altă parte – cât vor fi suferit în mândria

*Întregirea noastră (n.t.).
**În lat. în text: "în mai marea cinste" (n.t.).
***În lat. în text: "să-ţi jertfeşti viaţa adevărului" (Iuvenal 4, 91, n.t.).

lor că n-au reuşit verum impendere vitae*! – verum**, aşa cum îl înțelegea fiecare dintre ei –, că viața li s-a scurs pe lângă ştiința lor ca un bas capricios care nu vrea să se acordeze cu melodia! – Dar cunoaşterea ar sta prost, dacă ar fi dozată pentru fiecare cugetător doar în măsura în care i-ar veni exact pe corp! Şi cugetătorii ar sta prost, dacă vanitatea le-ar fi aşa de mare, încât să suporte numai asta! Tocmai în aceasta străluceşte cea mai frumoasă virtute a cugetătorului mare: mărinimia, faptul că el, cunoscătorul, se jertfeşte fără şovăire, adesea jenat, adesea cu sarcasm sublim şi zâmbind – pe sine şi propria-i viață.

460

A profita de ceasurile noastre nefaste. – Cunoaştem un om şi o situație cu totul altfel când fiecare dintre mişcările lor se face, pentru noi şi pentru cele mai dragi ființe ale noastre, cu prețul averii, onoarei, vieții şi morții: aşa cum Tiberiu, de exemplu, trebuie să fi meditat mai profund asupra naturii intime a împăratului August şi a domniei lui şi să fi ştiut despre acest lucru mai mult decât i-ar fi stat în puteri până şi celui mai înțelept istoric. Prin comparație, noi trăim cu toții acum într-o siguranță mult prea mare pentru a putea deveni buni cunoscători de oameni: unul cunoaşte din amatorism, altul din plictiseală, al treilea din obişnuință; nu se spune niciodată: "Cunoaşte sau piei!" Atâta vreme cât adevărurile nu taie cu cuțitele în carnea noastră, păstrăm în noi o rezervă secretă de desconsiderare a lor: ele continuă să ni se pară prea asemănătoare cu "visele împănate", ca şi când am putea să le avem şi să nu le avem, – ca şi când ceva din ele ar depinde de noi, ca şi când ne-am putea dezmetici şi noi din aceste adevăruri ale noastre!

461

Hic Rhodus, hic salta***. – Muzica noastră, care se poate transforma şi trebuie să se transforme în orice, fiindcă, precum demonul mării, ea n-are în sine nici un caracter: această muzică s-a luat odinioară după învățatul creştin şi a fost capabilă să traducă în sonuri idealul acestuia: de ce n-ar găsi, la urma urmelor, şi sunetul acela mai cristalin, mai vesel şi universal care corespunde gânditorului ideal? – o muzică ce ar fi în stare să se legene în largul ei în sus şi-n jos numai sub vastele bolți suspendate ale sufletului lui? – Muzica noastră a fost aşa de

*În lat. în text: "să jertfească adevărul vieții" (n.t.).
**În lat. în text: "adevărul" (n.t.).
***În lat. în text: "Aici este Rodos, aici să sari" (Esop 203, n.t.).

mare, aşa de bună până acum: nici un lucru nu-i era cu neputinţă! Să arate deci că este cu putinţă să fie percepute simultan aceste trei lucruri: grandoare, lumină adâncă şi caldă şi voluptatea supremei consecvenţe logice!

462

Cure lente. – Bolile cronice ale sufletului iau naştere, ca şi cele ale trupului, foarte rar numai prin atentate brutale irepetabile la logica trupului şi a sufletului, ci, de obicei, prin mici neglijenţe nenumărate şi neobservate. – Cel ce, de pildă, respiră zi de zi prea slab, într-o măsură oricât de neînsemnată, şi trage prea puţin aer în plămâni, încât aceştia, în ansamblu, nu sunt suficient de solicitaţi şi exersaţi, sfârşeşte prin a se alege cu o boală pulmonară cronică: într-un astfel de caz, vindecarea nu se poate realiza pe nici o altă cale decât făcând iarăşi nenumărate mici exerciţii de natură contrară şi cultivându-ţi pe nesimţite alte obişnuinţe, bunăoară instituindu-ţi regula să respiri puternic şi adânc o dată la fiecare sfert de ceas în cursul zilei (pe cât se poate stând întins la pământ; o pendulă care bate sferturile de oră trebuie aleasă, în paralel, ca tovarăşă de viaţă). Lente şi minuţioase sunt toate aceste cure; şi cel ce vrea să-şi tămăduiască sufletul trebuie să reflecteze la schimbarea celor mai mici deprinderi. Câte unul adresează de zece ori în cursul zilei o vorbă răstită şi rece anturajului său şi puţin îi pasă de asta, mai ales de faptul că, după câţiva ani, a creat deasupra lui o lege a obişnuinţei care, de-acum încolo, îl obligă să-şi indispună anturajul de zece ori în decursul fiecărei zile. Dar se poate obişnui şi să facă bine de zece ori! –

463

În ziua a şaptea. – "Îmi slăviţi creaţia în lucrul acela? N-am făcut decât să mă debarasez de ceea ce mă incomoda! Sufletul meu este mai presus de vanitatea creatorilor. – Îmi slăviţi resemnarea în lucrul acesta? N-am făcut decât să mă debarasez de ceea ce mă incomoda! Sufletul meu este mai presus de vanitatea resemnaţilor."

464

Pudoarea celui ce dăruieşte. – E aşa de negeneros să joci tot timpul rolul celui ce dă şi dăruieşte şi să te arăţi la faţă de fiecare dată! Ci să dai şi să dăruieşti şi să-ţi tăinuieşti numele şi bunăvoinţa! Sau să n-ai nici un nume, ca natura, în care ne reconfortează mai mult ca orice tocmai faptul că aici, slavă Domnului, nu mai întâlnim pe nimeni care să dăruiască şi să dea, nici o "faţă milostivă"! – Fireşte, voi rataţi şi această

reconfortare, căci ați vârât în această natură un dumnezeu – şi acum totul este iarăşi dependent şi depresiv! Cum? Să nu poți fi niciodată singur cu tine însuți? Să nu mai poți fi nicicând nesupravegheat, neferit, nedădăcit, nedăruit? Dacă în preajma noastră este mereu cineva, curajul şi bunătatea neîntrecute sunt cu neputință în lume. Fața de această indiscreție a cerului, fața de acest vecin supranatural inevitabil, n-ai dori să-i aparții total diavolului? – Dar nu-i nevoie, n-a fost, desigur, decât un vis! Să ne trezim!

465

La o întâlnire. – A: Ce priveşti? Stai deja de mult împietrit aici. – B: Tot vechiul şi noul! Nevolnicia unui lucru mă târăşte atât de departe şi de adânc în el, încât sfârşesc prin a ajunge la fundul lui şi a mă lămuri că nu-i chiar aşa de valoros. La capătul tuturor experiențelor de soiul acesta aşteaptă un fel de întristare şi de înțepenire. Asta o trăiesc, în mic, de trei ori în toate zilele.

466

Pierdere pricinuită de renume. – Ce avantaj să le poți vorbi oamenilor ca un necunoscut! "Jumătate din virtutea noastră" ne-o iau zeii când ne lipsesc de incognito şi ne fac renumiți.

467

De două ori răbdare! – "Prin asta le provoci multor oameni durere." – O ştiu; şi ştiu şi că trebuie să sufăr dublu pentru aceasta, o dată, împărtăşindu-le durerea, iar apoi, prin faptul că o să se răzbune pe mine. Dar, cu toate acestea, nevoia de a face aşa cum fac eu nu se diminuează.

468

Domeniul frumuseții este mai mare. – Aşa cum hoinărim prin natură, şireți şi veseli, spre a descoperi şi oarecum a prinde asupra faptului frumusețea proprie oricărui lucru, aşa cum facem o încercare, ba la lumina soarelui, ba sub cer de furtună, ba în cel mai spălăcit amurg, de a vedea cutare bucată de coastă cu stânci, golfuri, măslini şi pini cum îşi atinge desăvârşirea şi măiestria: tot aşa ar trebui să umblăm şi printre oameni, ca descoperitori şi iscoditori ai lor, făcându-le bine şi rău, pentru ca ei să-şi dezvăluie frumusețea proprie lor, care-şi cunoaşte maxima înflorire, la unul în plin soare, la altul pe furtună şi la al treilea abia la lăsatul serii şi sub cer de ploaie. E oare oprit să te *bucuri* de omul *diabolic* precum de un peisaj sălbatic care-şi are propriile linii şi efecte luminoase

îndrăzneţe, pe când acelaşi om, atâta vreme cât se prezintă bun şi supus legii, apare în ochii noştri ca o mâzgălitură şi o caricatură şi ne torturează ca o pată a naturii? – Da, este oprit: până acum era îngăduit să cauţi frumuseţea doar în ceea ce este moralmente bun, – explicaţie suficientă de ce s-a găsit aşa de puţin şi a trebuit să se recurgă atât de mult la frumuseţi imaginare fără osatură! – Pe cât de sigur e că există la cei diabolici o sută de feluri de fericire, despre care cei virtuoşi nu bănuiesc nimic, pe atât de sigur e că există în ei şi o sută de feluri de frumuseţe: şi multe nu sunt încă descoperite.

469

Inumanitatea înţeleptului. – La mersul greoi, ce striveşte totul, al înţeleptului, care, după cântecul budist, "umblă singuratic precum rinocerul", – e nevoie din timp în timp de semnele unei umanităţi paşnice şi atenuate: şi anume, nu numai de paşii aceia mai sprinteni, de acele întorsături agreabile şi sociabile ale spiritului, nu numai de duh şi de o anumită autozeflemisire, ci chiar de contradicţii, de recidive incidentale în absurditatea dominantă. Ca să nu semene cu tăvălugul ce vine de-a rostogolul şi inexorabil ca destinul, înţeleptul care vrea să ne înveţe trebuie să se folosească de cusururile sale pentru a apărea într-o lumină favorabilă şi, în timp ce spune "dispreţuiţi-mă!", imploră favoarea de a fi apărătorul unui pretins adevăr. Vrea să vă conducă în munţi, vă va pune poate viaţa în primejdie: în schimb, vă lasă cu dragă inimă, înainte şi după, să vă răzbunaţi pe o asemenea călăuză, – este preţul pentru care îşi procură singur plăcerea de a merge în frunte. – Vă amintiţi ce v-a trecut odată prin cap în timp ce vă călăuzea, pe căi alunecoase, printr-o peşteră întunecată? Cum şi-a zis inima voastră, bătând părăsită de curaj: "Călăuzul acesta ar putea face un lucru mai bun decât să se învârtă pe-aici! Face parte dintr-o specie de pierde-vară stăpânită de curiozitate: – nu-i deja prea multă onoare pentru el că părem a-i recunoaşte, în general, o valoare urmându-l?"

470

La ospăţul celor mulţi. – Ce fericit eşti când ţi se dă de mâncare, ca păsărilor, din mâna celui ce le-o aruncă acestora fără a se uita mai atent la ele şi a le cerceta vrednicia! Să trăieşti ca o pasăre care vine şi pleacă-n zbor şi nu poartă nici un nume în cioc! Să mă satur aşa la ospăţul celor mulţi este bucuria mea.

471

O altă iubire a aproapelui. – Firea agitată, capricioasă, nervoasă constituie opusul *marii pasiuni*: aceasta, sălăşluind înăuntru ca o văpaie tăcută şi mohorâtă şi adunând acolo tot ce este arşiţă şi dogoare, îl face pe om să privească rece şi indiferent în afară şi imprimă trăsăturilor sale o anumită imposibilitate. Asemenea oameni sunt uneori, desigur, capabili de *iubirea aproapelui*, – dar aceasta este de un alt gen decât cea a celor sociabili şi cocheţi: este o amabilitate blajină, contemplativă, rezervată; ei privesc oarecum pe ferestrele castelului lor, care li-e fortăreaţă şi, tocmai prin aceasta, închisoare: – privirea în necunoscut, în câmp deschis, în *altceva* le prieşte aşa de mult!

472

A nu te justifica. – A: Dar de ce nu vrei să te justifici? – B: Aş putea s-o fac, în această privinţă şi în privinţa altor o sută de lucruri, însă dispreţuiesc plăcerea conţinută în justificare: căci aceste lucruri nu sunt pentru mine destul de mari şi prefer să fiu pătat decât să-i ajut pe acei meschini să se bucure sarcastic: "El consideră totuşi aceste lucruri foarte importante!" Ceea ce nu-i tocmai adevărat! Poate ar trebui să-mi pese şi mai mult de mine însumi, pentru a-mi face o datorie din a rectifica reprezentările greşite în ce mă priveşte; – sunt prea indiferent şi indolent faţă de mine şi tot aşa faţă de efectele produse de mine.

473

Unde trebuie să-ţi construieşti casa. – Dacă te simţi mare şi fecund în singurătatea ta, sociabilitatea te va face mic şi steril: şi invers. Blândeţe robustă, ca aceea a unui tată: – unde te cuprinde această dispoziţie, acolo să-ţi întemeiezi casa, fie în furnicar, fie în loc ferit. Ubi pater sum, ibi patria*.

474

Singurele căi. – "Dialectica este singura cale pentru a ajunge la esenţa divină şi îndărătul vălului aparenţei" – aceasta o afirmă Platon la fel de solemn şi pătimaş cum afirmă Schopenhauer despre contrariul dialecticii, – nici unul n-are dreptate. Căci nici nu *există* acel ceva spre care vor ei să ne arate o cale. – Şi oare toate marile pasiuni ale omenirii n-au fost până acum asemenea pasiuni pentru un nimic? Şi toate solemnităţile lor – solemnităţi în jurul unui nimic?

*În lat. în text: "Unde sunt eu tată, acolo e patria" (n.t.).

475

A câştiga în greutate. – Voi nu-l cunoaşteţi: îşi poate atârna multe greutăţi, dar pe toate le suie cu el în înalturi. Iar voi trageţi concluzia, după mica voastră bătaie de aripi, că ar vrea să rămână *jos, din moment ce*-şi atârnă aceste greutăţi!

476

Când spiritual îşi serbează recolta. – Din zi în zi se acumulează şi tot izvorăsc experienţe, trăiri, cugetări în legătură cu ele şi vise în legătură cu aceste cugetări, – o bogăţie nemăsurată, fascinantă! Spectacolul ei te ameţeşte; eu nu mai înţeleg cum îi putem considera *fericiţi* pe cei săraci cu duhul! – Dar, din când în când, îi invidiez, atunci când sunt obosit: căci *administrarea* unei astfel de bogăţii este o treabă grea, iar greutatea ei nu arareori striveşte orice fericire. – Da, dacă ar fi suficient doar să priveşti această bogăţie! Dacă ai fi doar un zgârie-brânză al cunoştinţelor tale!

477

Eliberat de scepticism. – A: "Alţii ies dintr-un scepticism moral general prost dispuşi, slabi, sfărâmaţi şi viermănoşi, ba chiar pe jumătate devoraţi, – eu însă, mai curajos şi mai sănătos ca oricând, cu instincte redobândite. Acolo unde suflă un vânt tăios, unde marea este agitată şi unde sunt de înfruntat nu mici primejdii, eu mă simt bine. Vierme n-am devenit, deşi adeseori am fost nevoit să muncesc şi să scormonesc precum un vierme." – B: Tu tocmai ai *încetat* să fii sceptic! Căci *negi*! – A: "Şi prin aceasta am învăţat iar *să spun da*."

478

Să ne vedem de drum! – Cruţaţi-l! Lasaţi-l în singurătatea lui! Vreţi să-l spargeţi de tot? S-a ales cu o plesnitură, ca un pahar în care s-a turnat dintr-o dată ceva fierbinte, – şi el era un pahar atât de preţios!

479

Dragoste şi veridicitate. – Noi suntem, din dragoste, nişte criminali înrăiţi în privinţa adevărului şi nişte tăinuitori şi hoţi inveteraţi, care-l fac să fie mai adevărat decât ne pare nouă, – de aceea, gânditorul trebuie să pună mereu pe fugă, din timp în timp, persoanele pe care le iubeşte (nu vor fi exact acelea care-l iubesc pe el), pentru ca ele să-şi arate ghimpele şi răutatea şi să înceteze de a-l *seduce*. Prin urmare, bunătatea gânditorului va avea luna ei în descreştere şi în creştere.

480

Inevitabil. – Trăiți ceea ce vreți: cel ce nu vă vrea binele vede în trăirea voastră un pretext să vă discrediteze! Dacă aveți parte de cele mai profunde transformări ale sufletului şi ale cunoaşterii şi ajungeți, în sfârşit, ca un convalescent cu un zâmbet dureros pe buze, în libertatea şi în liniştea însorită de afară: – totuşi se va găsi unul să spună ‹:›* "Uitați-vă la el, îşi consideră boala un argument, neputința o dovadă a neputinței tuturor; este destul de vanitos pentru a se îmbolnăvi ca să simtă avantajul suferindului." – Şi, presupunând că cineva îşi sfărâmă propriile lanțuri şi astfel se răneşte grav: un altul va arăta în bătaie de joc spre el. "Ce mare-i totuşi neîndemânarea lui!" va spune; "Aşa pățeşte fatalmente un om care s-a învățat cu lanțurile sale şi-i destul de nebun să şi le rupă!"

481

Doi germani. – Comparându-i pe Kant şi Schopenhauer cu Platon, Spinoza, Pascal, Rousseau, Goethe în privința sufletului, iar nu a spiritului lor: gânditorii menționați mai întâi sunt în dezavantaj: ideile lor nu constituie o istorie pasionată a sufletului, nu-i de găsit în ele un roman, crize, catastrofe şi ceasuri ale morții, gândirea lor nu-i, în acelaşi timp, o biografie involuntară a unui suflet, ci, în cazul lui Kant, a unei minți, în cazul lui Schopenhauer, descrierea şi oglindirea unui caracter ("a celui invariabil") şi bucuria pentru "oglinda" însăşi, adică pentru un intelect eminent. Kant apare, când licăreşte din ideile sale, cumsecade şi respectabil în cel mai bun sens, dar neînsemnat: duce lipsă de anvergură şi de putere; n-a trăit prea intens, iar modul lui de a lucra îi consumă din timpul necesar pentru a trăi ceva, – nu mă gândesc, evident, la nişte "evenimente" brutale din afară, ci la nişte fatalități şi convulsiuni de care are parte viața cea mai singuratică şi mai liniştită, care dispune de răgaz şi arde în pasiunea cugetării. Schopenhauer are un privilegiu față de el: posedă, cel puțin, o anumită urâțenie violentă naturală, în ură, pofte, vanitate, suspiciune, este plăsmuit puțin mai sălbatic şi avea timp şi răgaz pentru această sălbăticie. Dar îi lipsea "dezvoltarea": aşa cum lipsea din orizontul gândirii lui; n-avea "istorie".

482

A-ți căuta societatea. – Cerem oare prea mult dorind societatea unor bărbați care s-au îndulcit, au devenit savuroşi şi hrănitori precum castanele pe care le-am pus în foc şi le-am luat din foc la vremea

---
**Întregirea noastră (n.t.).*

potrivită? Care aşteaptă puţin de la viaţă şi acceptă puţinul acesta mai mult ca un dar decât ca un câştig, ca şi când li l-ar fi adus păsările şi albinele? Care sunt prea mândri pentru a se mai putea simţi răsplătiţi? Şi prea serioşi în pasiunea lor pentru cunoaştere şi onestitate, încât să mai aibă timp şi complezenţă pentru glorie? – Pe asemenea bărbaţi noi i-am numi filozofi; iar ei vor continua singuri să-şi găsească un nume mai modest.

483

Lehamite de om. – A: Cunoaşte! Da! Însă întotdeauna ca om! Cum? Să stai mereu în faţa aceleiaşi comedii, să joci în aceeaşi comedie? Să nu poţi vedea niciodată în lucruri cu alţi ochi afară de aceştia? Şi câte şi mai câte specii de creaturi înzestrate cu organe mai apte pentru cunoaştere nu pot să existe! Ce va fi cunoscut omenirea la capătul întregii ei cunoaşteri? – organele ei! Iar aceasta înseamnă poate: imposibilitatea cunoaşterii! Disperare şi greaţă! – B: E un acces malign, – raţiunea te atacă! Dar mâine vei fi din nou în toiul cunoaşterii şi, prin aceasta, în toiul iraţiunii, vreau să spun: în bucuria pentru omenesc. Hai la mare! –

484

Propria cale. – Când facem pasul hotărâtor şi pornim pe calea pe care o numim "propria cale": ni se dezvăluie dintr-o dată un secret: oricine era prieten şi familiar cu noi, – toţi şi-au închipuit până în acest moment că au o superioritate asupra noastră, iar acum se simt jigniţi. Cei mai buni dintre ei sunt indulgenţi şi aşteaptă răbdător să redescoperim "calea cea dreaptă" – ei o cunosc doar! Ceilalţi îşi bat joc şi se comportă ca şi când am fi înnebunit vremelnic sau invocă răutăcios un seducător. Cei ce sunt mai diabolici ne declară nebuni vanitoşi şi caută să ne ponegrească motivele, iar cel mai rău vede în noi duşmanul lui cel mai mare, unul căruia îi este sete de răzbunare pentru o lungă dependenţă, – şi se teme de noi. – Aşadar, ce-i de făcut? Sfatul meu este: să ne inaugurăm suveranitatea garantând pentru un an înainte tuturor cunoscuţilor noştri amnistie pentru orice fel de păcate.

485

Perspective îndepărtate. – A: Dar de ce această singurătate? – B: Nu sunt supărat pe nimeni. Singur însă, mi se pare că-mi văd prietenii mai limpede şi mai frumos decât fiind laolaltă cu ei; şi când iubeam şi simţeam cel mai profund muzica, trăiam departe de ea. Se pare că am nevoie de perspective îndepărtate pentru a gândi bine despre lucruri.

486

Aur şi foame. – Ici-colo există câte un om care transformă în aur tot ce atinge. Într-o bună zi rea, el va descoperi că, dată fiind această împrejurare, nu-i rămâne decât să moară de foame. În jurul lui, totul este
5 strălucitor, splendid, inabordabil de ideal, şi acum jinduieşte la lucruri pe care să-i fie lui absolut cu neputinţă să le prefacă în aur – şi cum mai jinduieşte! Ca un înfometat după mâncare! – Ce să înşface?

487

Ruşine. – Iată frumosul roib cum râcâie pământul, fornăie, tânjeşte
10 după o călărie şi-l iubeşte pe acela care-l călăreşte de obicei, – dar ce ruşine! acesta nu se poate arunca astăzi în şa, e ostenit. – Aceasta este ruşinea cugetătorului obosit în faţa propriei sale filozofii.

488

Contra risipei de iubire. – Nu roşim când ne surprindem
15 asupra unei violente antipatii? Dar ar trebui s-o facem şi în cazul unor simpatii violente, din cauza nedreptăţii care zace şi în ele! Ba şi mai mult: există oameni care se simt strâmtoraţi şi cu inima strânsă, dacă cineva, acordându-le simpatia lui, n-o face decât de aşa manieră, încât îi privează pe alţii de o parte din simpatia sa. Dacă ne dăm seama după
20 voce că noi suntem aleşi, preferaţi! Vai, eu nu sunt recunoscător pentru această alegere, observ că-i port pică celui ce vrea astfel să mă scoată în evidenţă: el nu trebuie să mă iubească pe socoteala celorlalţi! Să am totuşi grijă să mă suport, prin mine, pe mine însumi! Şi adesea am inima încă plină şi am motiv de aroganţă, – unui astfel de om care are aşa ceva
25 să nu i se dea nimic din ce alţii au nevoie, amarnică nevoie!

489

Prieteni la nevoie. – Uneori băgăm de seamă că unul dintre prietenii noştri gravitează mai mult în jurul altcuiva decât în jurul nostru, că firea lui sensibilă se chinuie în legătură cu acest deznodământ, iar egoismul
30 său nu este în stare să ia această hotărâre: atunci trebuie să-i uşurăm situaţia şi să-l îndepărtăm de noi jignindu-l – Lucrul acesta este necesar şi în cazul în care noi trecem la un mod de a gândi care lui i-ar fi fatal: dragostea noastră pentru el trebuie să ne împingă să-i procurăm, printr-o nedreptate pe care o luăm asupră-ne, un cuget împăcat în vederea
35 desolidarizării lui de noi.

490

Aceste adevăruri mici! – "Voi cunoaşteţi toate acestea, dar nu le-aţi trăit niciodată, – nu vă accept mărturia. Aceste 'adevăruri mici'! – vi se par mici, fiindcă nu le-aţi plătit cu sângele vostru!" – Dar oare pentru 5 aceea sunt ele mari, fiindcă am plătit *în exces* pentru ele? Iar sângele e întotdeauna un exces! – "Credeţi? Ce zgârciţi sunteţi cu sângele vostru!"

491

Pustietate şi din această cauză! – A: Deci vrei să te retragi iar în pustiul tău? – B: Eu nu sunt un tip vioi, trebuie să mă aştept pe 10 mine însumi, – se face târziu până ce, de fiecare dată, apa din fântâna eului meu iese la lumină, şi adesea trebuie să rabd de sete mai multă vreme decât răbdare am. De aceea mă duc în pustietate, – ca să nu beau din cisternele pentru toţi. Printre cei mulţi trăiesc precum cei mulţi şi nu gândesc în felul meu; după o vreme îmi pare mereu că ar vrea să mă 15 surghiunească din mine şi să-mi răpească sufletul – şi mă mânii pe oricine şi mă tem de oricine. Atunci am nevoie de pustiu pentru a redeveni bun.

492

Sub vânturile sudului. – A: Nu mă mai înţeleg! Mai ieri era atâta vijelie-n mine, dar şi atât de cald, de însorit – şi orbitor de luminos. Iar 20 astăzi! Totu-i liniştit, îndepărtat, posomorât, întunecos, precum laguna din Veneţia: – nu vreau nimic şi respir adânc şi totuşi în tainiţa sufletului meu sunt supărat din pricina acestei stări de a nu voi nimic: – aşa, talazurile foşnesc legănându-se în marea melancoliei mele. – B: Tu descrii, iată, o boală uşoară, plăcută. Primul crivăţ o să ţi-o spulbere! – A: Dar de ce?

25 493

În propriul pom. – A: "Nu mă bucură ideile nici unui gânditor atât de mult ca propriile-mi idei: asta, fireşte, nu spune nimic despre valoarea lor, dar ar trebui să fiu nebun ca să desconsider cele mai gustoase fructe pentru mine, fiindcă, întâmplător, ele cresc în pomul *meu*! – Şi eu eram 30 odată acest nebun." – B: "Altora li se-ntâmplă invers: şi nici asta nu spune nimic despre valoarea ideilor lor, mai ales nimic împotriva acestei valori."

494

Ultimul argument al celui curajos. – "În tufărişul acesta sunt şerpi." – Bine, am să mă bag în tufăriş şi-o să-i omor. – "Dar poate vei 35 fi tu victimă, iar nu ei a ta!" – Ce contez eu!

495

Dascălii noştri. – În tinerețe ne luăm dascălii şi mentorii din prezent şi din cercurile de care ne ciocnim: avem nechibzuita convingere că prezentul ar trebui să aibă dascăli care pentru noi sunt mai buni decât pentru oricare altul şi că ar trebui să-i găsim fără a căuta mult. Pentru această copilărie trebuie să plătim mai târziu un preț greu de răscumpărare: *trebuie să-i ducem până la capăt în noi, ca pe-o pedeapsă, pe dascălii noştri.* Atunci colindăm, poate, toată lumea, inclusiv timpurile trecute, în căutarea adevăraților mentori, – dar, probabil, va fi prea târziu. Şi, în cazul cel mai rău, vom descoperi că ei trăiau pe când eram noi tineri – şi că noi am făcut o alegere greşită.

496

Principiul rău. – Platon a descris minunat cum gânditorul filozof trebuie considerat în sânul oricărei societăți existente chintesența tuturor nelegiuirilor: căci, în calitate de critic al totalității moravurilor, este antipodul omului moral şi, chiar dacă nu merge până a deveni legiuitorul unor noi datini, rămâne totuşi în amintirea oamenilor ca "principiul rău". Putem deduce de aici ce rol a jucat oraşul Atena, destul de liberal şi de maniac al reformelor, la constituirea faimei lui Platon în cursul vieții sale: e de mirare atunci că el – care, după cum singur spune, avea în sânge "instinctul politic", – a făcut de trei ori o încercare în Sicilia, unde exact în vremea aceea părea să se pregătească un stat grecesc mediteranean şi unitar? În el şi cu ajutorul său, Platon intenționa să facă pentru toți grecii ceea ce a făcut mai târziu Mahomed pentru arabii săi: să stabilească obiceiurile mari şi mici şi mai ales modul cotidian de viață al fiecăruia. Ideile lui erau *acceptabile*, cum acceptabile erau, desigur, şi cele ale lui Mahomed: s-au dovedit doar ca acceptabile unele mult mai de neimaginat, cele ale creştinismului! Câteva întâmplări în minus şi alte câteva întâmplări în plus – şi lumea ar fi trăit platonizarea sudului european; şi, presupunând că această situație ar dăinui şi azi, ar fi, probabil, venerat de noi în Platon "principiul bun". Dar n-a reuşit: şi astfel i-a rămas faima unui fantast şi utopist, – etichetările mai aspre au pierit o dată cu vechea Atenă.

497

Ochiul purificator. – Despre "geniu" ar trebui să vorbim, înainte de toate, la asemenea oameni la care spiritul, ca în cazul lui Platon, Spinoza şi Goethe, apare doar *slab legat* de caracter şi de temperament, ca o ființă înaripată care poate uşor să se separe de ele şi să se

ridice apoi mult deasupra lor. Dimpotrivă, despre "geniul" lor au vorbit cu cea mai mare însufleţire tocmai aceia care *nu s-au dezbărat niciodată* de temperamentul lor şi au ştiut să-i dea expresia cea mai spirituală, mai mare, mai generală, ba chiar, eventual, cosmică (bunăoară, ca Schopenhauer). Aceste genii n-au putut zbura deasupra lor, dar au crezut că se găsesc, se regăsesc *pe sine* măcar într-acolo unde zburau, – aceasta este "măreţia" *lor*, şi *poate* fi măreţie! – Ceilalţi, care îşi merită mai mult numele, au *ochiul pur, purificator*, ce nu pare crescut din temperamentul şi caracterul lor, ci, independent de ei şi, de cele mai multe ori, într-o uşoară contradicţie cu ei, uitându-se la lume ca la un dumnezeu şi iubindu-l pe acest dumnezeu. Dar nici lor nu le este dăruit dintr-o dată acest ochi: există un antrenament şi o ucenicie a vederii, iar cel ce are cu adevărat noroc găseşte la timpul potrivit şi un dascăl de vedere pură.

498

A nu cere! – Nu-l cunoaşteţi! Da, el se *supune* lesne şi nesilit oamenilor şi lucrurilor şi este binevoitor faţă de ei şi de ele; singura lui rugăminte este să fie lăsat în pace, – dar numai *atâta timp cât* oamenii şi lucrurile nu *cer* supunere. Orice cerere îl face mândru, îl sperie şi-i dezvoltă un spirit războinic.

499

Cel rău. – "Numai cel singuratic este rău", a exclamat Diderot: şi numaidecât Rousseau s-a simţit rănit de moarte. Ulterior a reunoscut în sinea lui că Diderot are dreptate. De fapt, în cadrul societăţii şi al sociabilităţii, orice înclinaţie spre răutate trebuie să-şi impună atâtea constrângeri, să-şi aplice atâtea măşti, să se întindă de atâtea ori în patul lui Procust al virtuţii, încât am putea vorbi foarte bine de un martiraj al individului rău. În singurătate, toate acestea îşi pierd valabilitatea. Cel ce este rău este aşa, cel mai mult, în singurătate: este şi cel mai bine – şi, prin urmare, pentru ochiul celui ce vede pretutindeni doar un spectacol, este şi în cel mai frumos mod.

500

Contra curentului. – Un gânditor se poate sili ani de-a rândul să gândească împotriva curentului: vreau să spun, să nu urmeze gândurile care i se oferă din interior, ci pe acelea la care par să-l oblige o slujbă, un program zilnic prescris, un soi de zel impus. Dar, până la urmă, se îmbol-

năveşte: căci această înfrângere aparent morală îi afectează energia nervoasă la fel de radical cum ar putea s-o facă doar o abatere devenită regulă.

501

Suflete muritoare! – În privința cunoaşterii, cea mai folositoare cucerire este, poate: că am abandonat credința în sufletul nemuritor. Acum, omenirea poate aştepta, acum nu mai are nevoie să se precipite şi să înghită anevoie idei cvasiverificate, cum trebuia să facă odinioară. Căci atunci mântuirea bietului "suflet veşnic" depindea de cunoştințele sale din timpul scurtei vieți, ea trebuia să se *decidă* de azi pe mâine, – "cunoaşterea" avea o importanță teribilă! Noi am recucerit bunul curaj de-a greşi, de-a încerca, de-a accepta provizoratul – nimic nu-i aşa de important! – şi tocmai de aceea, indivizi şi neamuri întregi pot viza astăzi nişte sarcini grandioase, care ar fi părut vremurilor de altădată o nebunie şi un joc cu cerul şi infernul. Putem experimenta pe noi înşine! Da, omenirea poate face experiențe pe ea însăşi! Cele mai mari jertfe n-au fost încă aduse cunoaşterii, – da, în trecut ar fi fost o blasfemie şi o renunțare la mântuirea veşnică simpla *încolțire* a unor astfel de gânduri ca cele ce premerg astăzi modului nostru de-a proceda.

502

Un singur cuvânt pentru trei ipostaze diferite. – Cuprins de pasiune, în unul răbufneşte fiara hidoasă şi nesuferită; cutare se ridică, prin ea, la o înălțime şi măreție şi splendoare a gesturilor față de care cealaltă ființă a lui pare meschină. Un al treilea, înnobilat cu desăvârşire, are şi cel mai nobil Sturm und Drang*, este, în această ipostază, *natura sălbatic de frumoasă* şi doar cu o nuanță *mai profundă* decât marea natură paşnic de frumoasă pe care el o reprezintă de obicei: dar, cuprins de pasiune, este mai înțeles de oameni şi, tocmai datorită acestor momente, mai venerat, – le este atunci cu un pas mai aproape şi mai înrudit. Oamenii simt încântare şi groază la un asemenea spectacol şi-l numesc *tocmai atunci*: divin.

503

Prietenie. – Acea obiecție făcută vieții filozofice că, datorită ei, devenim *inutili* pentru prietenii noştri nu i-ar fi trecut niciodată prin cap unui modern: ea este antică. Antichitatea a conceput, a trăit profund şi

---

**În germ. în text: (aici) "ardoare irezistibilă" (aluzie la celebrul curent literar german din secolul al XVIII-lea: "Furtună şi avânt", n.t.).*

puternic prietenia şi aproape a dus-o cu sine în mormânt. Acesta este avantajul ei asupra noastră: noi, în schimb, avem de prezentat iubirea sexuală idealizată. Toate marile virtuţi ale anticilor îşi aveau temeiul în faptul că *bărbatul* era *de partea bărbatului* şi nici o femeie nu putea emite pretenţia de a fi cel mai apropiat, supremul, ba chiar unicul obiect al iubirii lui, – după cum ne învaţă pasiunea să simţim. Poate că pomii noştri nu cresc aşa de înalţi din cauza iederei şi a viţei de vie agăţate de ei.

504

A concilia. – Să fie oare misiunea filozofiei să *concilieze* ceea ce a învăţat *copilul* şi ceea ce a cunoscut *bărbatul*? Să fie filozofia tocmai misiunea adolescenţilor, fiindcă aceştia se află la mijloc între copil şi bărbat şi nevoia le este de nivel mediu? Cam aşa s-ar părea, dacă ne gândim la ce vârste obişnuiesc filozofii de astăzi să-şi cristalizeze concepţia: atunci când este prea târziu pentru a crede şi încă prea devreme pentru a şti.

505

Cei practici. – Noi, gânditorii, trebuie să constatăm mai întâi *savoarea* tuturor lucrurilor şi, eventual, s-o decretăm. Oamenii practici o preiau, în cele din urmă, de la noi, dependenţa lor de noi este incredibil de mare şi constituie cel mai caraghios spectacol al lumii, oricât de puţin ar avea ei cunoştinţă de aceasta şi cu oricâtă mândrie le-ar plăcea să ne dea la o parte vorbindu-ne de rău pe noi, nepracticii: da, ei şi-ar desconsidera viaţa practică, dacă noi am vrea s-o desconsiderăm: – lucru la care ne-ar putea aţâţa din când în când o mică poftă de răzbunare.

506

Uscarea necesară a tot ce este bun. – Cum aşa? Să fim nevoiţi a percepe o operă întocmai aşa precum timpul care a produs-o? Dar ne bucură mai mult, ne uimeşte mai mult şi avem chiar de învăţat mai mult, dacă n-o percepem exact aşa! N-aţi remarcat că orice nouă operă bună, atâta vreme cât stă în aerul umed al epocii sale, posedă minimul valorii ei, – tocmai pentru că poartă încă atât de pregnant în sine mirosul pieţei şi al tuturor adversarilor şi al celor mai recente opinii şi tot ce este vremelnic de azi pe mâine? Mai târziu se usucă, "temporaritatea" ei piere – şi abia atunci îşi dobândeşte strălucirea profundă şi mirosul plăcut, ba chiar, dacă este valoroasă, ochiul încremenit al veşniciei.

507

Împotriva tiraniei adevărului. – Chiar dacă am fi într-atât de smintiţi, încât să ne considerăm toate opiniile adevărate, tot n-am vrea să existe doar ele –: n-aş şti de ce ar fi de dorit autocraţia şi atotputernicia adevărului; mi-ar ajunge că are o *mare putere*. Dar el trebuie să poată *lupta* şi să aibă o mulţime de adversari, iar noi trebuie când şi când să ne putem *reface* de pe urma lui în neadevăr, – altminteri, va deveni plictisitor, neputincios şi searbăd pentru noi şi va face, fără îndoială, şi din noi ceva similar.

508

A nu trata lucrurile patetic. – Ceea ce facem în *folosul* nostru nu trebuie să ne aducă nici un elogiu moral, nici din partea altora, nici din partea noastră; la fel de puţin, ceea ce facem spre a ne *bucura* de noi. A refuza, în asemenea cazuri, tratarea patetică a lucrurilor şi a se abţine de la orice patetism este *de bon ton* la toţi oamenii superiori: iar celui ce s-a obişnuit cu asta i se dăruieşte din nou *naivitatea*.

509

Al treilea ochi. – Cum? tu ai încă nevoie de teatru? Eşti încă aşa de tânăr? Învaţă-te minte şi caută tragedia şi comedia acolo unde sunt ele jucate mai bine! Unde lucrurile se petrec mai interesant şi mai interesat! Da, nu-i foarte uşor să rămâi doar spectator în acest caz, – dar deprinde-te cu asta! Şi, aproape în toate situaţiile în care ţi-e greu şi penibil, ai apoi o portiţă pentru bucurie şi un refugiu, chiar şi atunci când propriile-ţi pasiuni se năpustesc asupra ta. Deschide-ţi ochiul pentru teatru, al treilea ochi mare, care priveşte lumea prin ceilalţi doi!

510

A scăpa de propriile virtuţi. – Ce contează un gânditor, dacă nu ştie să scape sporadic de propriile sale virtuţi! El nu trebuie să fie nicidecum "doar o fiinţă morală"!

511

Ispititoarea. – Onestitatea este marea ispititoare a tuturor fanaticilor. Ceea ce părea că se apropie de Luther sub chipul diavolului sau al unei femei frumoase, iar el alunga de la sine în maniera lui brutală era, desigur, onestitatea şi, poate, în cazuri mai rare, chiar adevărul.

512

Curajos față de lucruri. – Cel ce, în conformitate cu natura lui, este plin de considerație sau de sfială față de persoane, dar are curaj față de lucruri se teme de cunoştințe noi şi mai apropiate, iar pe cele vechi 5 şi le restrânge: pentru ca incognito-ul său şi lipsa lui de considerație în privința adevărului să crească împreunându-se.

513

Limită şi frumusețe. – Cauți oameni cu o cultură frumoasă? Dar atunci, ca şi când cauți meleaguri frumoase, trebuie să 10 te mulțumeşti şi cu perspective şi puncte de vedere limitate. – Fără îndoială, există şi oameni panoramici, fără îndoială, ei sunt, întocmai ca meleagurile panoramice, instructivi şi uimitori: dar nu frumoşi.

514

Celor mai puternici. – Pe voi, spirite mai puternice şi mai 15 orgolioase, vă rugăm un singur lucru: nu ne puneți nouă, ăstorlalți, altă povară în cârcă, ci luați asupră-vă ceva din povara noastră, fiindcă voi sunteți, categoric, aceia mai tari! Dar vouă vă place s-o faceți invers: căci voi vreți să zburați, şi de aceea noi trebuie să purtăm în continuare şi povara voastră alături de a noastră: adică, noi trebuie să ne târâm!

20 515

Sporirea frumuseții. – De ce sporeşte frumusețea o dată cu civilizația? Fiindcă, la omul civilizat, cele trei ocazii de a fi urât se ivesc rar şi din ce în ce mai rar: în primul rând, afectele în răbufnirile lor cele mai sălbatice, în al doile rând, eforturile fizice într-un grad extrem, în al treilea 25 rând, constrângerea de a inspira teamă prin propria înfățişare este atât de mare şi de frecventă pe treptele inferioare şi precare de civilizație, încât ea însăşi stabileşte gesturi şi ceremoniale şi face din urâțenie o datorie.

516

Să nu-ți laşi demonul să inte în aproapele tău! 30 – Din parte-ne, să rămânem, cât priveşte epoca noastră, la plăcerea că bunăvoința şi binefacerea îl formează pe omul bun; doar îngăduiți-ne să adăugăm: "presupunând că el şi-ar fi binevoitor şi binefăcător, întâi şi-ntâi, lui însuşi!" Căci fără aceasta – dacă fuge de sine, dacă se urăşte, dacă-şi face rău – nu este, cu siguranță, un om bun. Numai atunci scapă 35 de sine însuşi în ceilalți: dacă aceştia pot vedea că, în această situație,

nu-i rău pentru ei, bine pe care, aparent, li-l şi voieşte! – Dar tocmai acest lucru: să fugi de eu* şi să-l urăşti şi să trăieşti în altul, pentru altul – l-am numit până acum, pe cât de necugetat, pe atât de încrezător, "altruist" şi, prin urmare, "bun"!

5

517

A-l face să iubească. – De cel ce se urăşte pe sine însuşi trebuie să ne temem, căci vom ajunge victimele urii lui ascunse şi ale răzbunării lui. Să vedem deci cum îl facem să se iubească pe sine însuşi!

518

10 Resignaţiune. – Ce este resemnarea? Este cea mai comodă poziţie a unui bolnav care s-a zbătut multă vreme în chinuri pentru a o găsi şi a obosit căutând-o – şi acum a şi găsit-o!

519

A fi înşelat. – În momentul în care vreţi să acţionaţi, trebuie să
15 încuiaţi uşa îndoielii, – zise un om de acţiune. – Şi nu te temi să fii, în felul acesta, cel înşelat? – răspunse un contemplativ.

520

Eternele funeralii. – Cineva ar putea crede că aude, mai presus de istorie, un continuu necrolog: ne-am îngropat şi ne îngropăm mereu ce
20 avem mai drag, gânduri şi speranţe, şi am dobândit şi dobândim în schimb trufie, gloria mundi*, adică, pompa cuvântării funebre. Prin aceasta trebuie să se repare totul! Iar cel ce ţine discursul funebru rămâne mereu cel mai mare binefăcător public.

521

25 Vanitate de excepţie. – Cutare are o singură calitate mare, spre consolarea sa: peste restul fiinţei sale – aproape tot este rest! – privirea-i alunecă dispreţuitor. Dar el se odihneşte de sine însuşi, când merge parcă la sanctuarul său; simplul drum într-acolo i se pare ca un urcuş pe trepte largi şi domoale: – iar voi, cruzilor, îl numiţi pentru asta vanitos!

30

522

Înţelepciunea fără urechi. – A asculta zilnic ce se spune despre noi sau chiar a descoperi ce se gândeşte despe noi, – aceasta îl

---

*ego *în text (n.t.)*

**În lat. în text: "gloria lumii" (n.t.).*

distruge pe omul cel mai puternic. De aceea, fireşte, ne lasă ceilalţi să trăim, pentru a avea zilnic dreptate în ce ne priveşte! Nu ne-ar suporta, desigur, dacă am avea sau numai *am vrea să avem* dreptate împotriva lor! Pe scurt, să ne sacrificăm pentru spiritul general de conciliere, să nu ciulim urechea atunci când se vorbeşte de noi, când suntem lăudaţi, acuzaţi, doriţi, întâmpinaţi cu speranţe, să nu ne gândim nici măcar o dată la asta!

523

Întrebări ascunse. – În legătură cu tot ce lasă un om să transpară, ne putem întreba: oare ce vrea să ascundă asta? De la ce vrea să abată atenţia? Ce prejudecată vrea să provoace? Şi-n continuare: până unde merge subtilitatea acestei disimulări? Şi, procedând aşa, unde greşeşte el?

524

Gelozia celor solitari. – Între naturile sociabile şi cele solitare există această deosebire (presupunând că ambele categorii au spirit!): primele se declară satisfăcute ori aproape satisfăcute de un lucru, oricare ar fi el, din momentul în care au găsit în spiritul lor o expresie fericită şi comunicabilă despre el, – aceasta le conciliază chiar şi cu dracul! Solitarii însă îşi găsesc într-un lucru propria desfătare tăcută, propriul chin mut, ei urăsc expunerea ingenioasă şi strălucitoare a problemelor lor intime, aşa cum urăsc la iubita lor o vestimentaţie prea îngrijită: se uită atunci melancolic la ea, ca şi când s-ar naşte în ei bănuiala că ea ar vrea să placă altora! Aceasta este gelozia pe esprit* a tuturor gânditorilor solitari şi a visătorilor pătimaşi.

525

Efectul laudei. – O laudă mare îi face pe unii sfioşi, pe alţii impertinenţi.

526

A nu voi să fii simbol. – Îi deplâng pe principi: lor nu le este permis să se anuleze temporar în viaţa socială şi, în felul acesta, ei nu-i cunosc pe oameni decât dintr-o poziţie şi o disimulare incomodă; permanenta constrângere de a însemna ceva îi transformă până la urmă în nulităţi solemne. – Şi astfel li se întâmplă tuturor celor ce-şi văd în aceasta datoria de a fi simboluri.

**În fr. în text (n.t.).*

527

Ascunşii. – N-aţi dat încă de acei oameni care pun frâu şi inimii lor extaziate şi-o strâng şi preferă să amuţească decât să-şi piardă pudoarea măsurii? – Şi n-aţi dat încă nici de acei incomozi şi adesea aşa de blajini care nu vor să fie recunoscuţi şi-şi tot şterg urmele de pe nisip, ba chiar îi păcălesc pe alţii şi pe ei înşişi, spre a rămâne neobservaţi?

528

Abţinere mai rară. – Adeseori, nu-i un semn neglijabil de umanitate să nu vrei a-l judeca pe altul şi să refuzi a reflecta asupra lui.

529

În ce fel dobândesc strălucire oamenii şi popoarele. – Câte acte *individuale* autentice nu rămân *nerealizate*, fiindcă, înainte de a le săvârşi, ne dăm seama ori bănuim că vor fi greşit înţelese! – deci exact acele acte care, în general, *au valoare*, în bine şi în rău. Prin urmare, cu cât o epocă, un popor preţuiesc mai mult indivizii şi le recunosc într-un grad mai mare dreptul şi superioritatea, cu atât mai multe acte de genul acela se hazardează în lumină – şi, astfel, un licăr de sinceritate, de autenticitate în bine şi în rău se aşterne peste epoci şi popoare întregi, încât acestea, ca, bunăoară, grecii, continuă să strălucească mii de ani după stingerea lor, asemenea unor stele.

530

Meandrele gânditorului. – La unii oameni, mersul de ansamblu al gândirii le este riguros şi nemilos de temerar, ba, uneori, crud cu ei înşişi, dar, în particular, ei sunt blânzi şi flexibili; se învârt de zece ori în jurul unui lucru, cu binevoitoare şovăială, dar sfârşesc prin a-şi urma drumul riguros. Sunt fluvii cu multe cotituri şi cu pustnicii necălcate; există locuri în cursul lor în care puhoiul se joacă de-a v-aţi ascunselea cu el însuşi şi îşi înscenează o scurtă idilă cu insule, copaci, grote şi cascade: şi apoi trece mai departe, pe lângă stânci, silindu-se să străpungă roca cea mai dură.

531

A percepe altfel arta. – Din clipa în care ducem o viaţă socială de sihastru, mistuind şi mistuiţi, cu gânduri adânci şi fecunde, şi exclusiv cu ele, fie nu mai vrem într-adevăr nimic de la artă, fie vrem cu totul altceva de la ea decât mai înainte, – adică ne schimbăm gustul. Căci mai înainte voiam să ne cufundăm pentru o clipă, prin poarta artei, de-a dreptul în

elementul în care acum trăim constant; pe-atunci ne visam, în felul acesta, fascinați de o posesiune, iar acum posedăm cu adevărat. Da, a lepăda vremelnic ceea ce avem acum şi a ne visa săraci, în chip de copii, cerşetori şi bufoni – ne poate încânta câteodată de-acum încolo.

532

"*Iubirea egalizează.*" – Iubirea vrea să-l cruțe pe celălalt, căruia i se dăruieşte, de sentimentul de *a fi străin*, ea este, aşadar, toată o disimulare şi o asimilare, înşală în permanență şi joacă o comedie a egalității ce nu există în realitate. Iar aceasta se petrece atât de instinctiv, încât femeile care iubesc neagă această disimulare şi această înşelătorie constantă şi extrem de fină şi afirmă îndrăzneț că iubirea *egalizează* (adică face o minune!). – Procesul acesta este simplu când o persoană *se lasă iubită* şi nu găseşte necesar să se prefacă, mai degrabă lasă lucrul acesta pe seama celuilalt care iubeşte: dar nu există o comedie mai complicată şi mai de nepătruns decât atunci când sunt amândoi cuprinşi de o pasiune totală unul pentru altul şi, prin urmare, fiecare lasă de la sine şi se pune pe aceeaşi treaptă cu celălalt şi nu vrea să fie egal decât cu acesta: şi, până la urmă, nici unul nu mai ştie ce trebuie să imite, la ce bun să se prefacă, drept ce să se dea. Frumoasa nebunie a acestui spectacol este prea bună pentru lumea aceasta şi prea subtilă pentru ochii omeneşti.

533

Noi, începătorii! – Cum le intuieşte şi le observă pe toate un actor, când îl vede pe altul jucând! El ştie când un muşchi refuză să fie în slujba unui gest, deosebeşte acele mici artificii exersate unul câte unul şi cu sânge rece în fața oglinzii şi care nu vor să se închege într-un tot, simte când actorul este surprins pe scenă de propria lui inspirație şi când, luat prin surprindere, o *compromite*. – Pe de altă parte, cât de diferit se uită un pictor la un om care se mişcă prin fața lui! Îndeosebi *adaugă* imediat multe la ceea ce vede, pentru a completa imaginea prezentă şi a obține un efect deplin; încearcă în minte mai multe iluminări ale aceluiaşi obiect, imaginează efectul de ansamblu printr-un contrast pe care îl adaugă el. – De-am avea măcar ochiul acestui actor şi al acestui pictor pentru domeniul sufletelor omeneşti!

534

Dozele mici. – Dacă o schimbare trebuie să aibă loc cât se poate de mult în profunzime, să-i dăm leacul în cele mai mici doze, dar fără

încetare, pe lungi perioade de timp! Ce lucru măreţ poate fi creat dintr-o dată? Să ne ferim, aşadar, să schimbăm aşa, val-vârtej şi cu de-a sila, starea moralei cu care ne-am obişnuit cu o nouă evaluare a lucrurilor, – nu, să trăim mai departe în ea multă, multă vreme – până ce, după toate probabilităţile, foarte târziu, ne convingem că *noua evaluare* a devenit în noi forţa preponderentă şi că, prin micile doze luate din ea, *cu care de acum trebuie să ne obişnuim*, s-a sedimentat în noi o nouă natură. – Începem, în orice caz, să recunoaştem că ultima încercare de schimbare radicală a evaluărilor, şi anume cu privire la chestiunile politice, – "marea Revoluţie" – nu era *mai mult* decât un patetic şi sângeros *tratament cu leacuri băbeşti*, care, prin crize bruşte, a ştiut să inoculeze dogmaticei Europe speranţa într-o însănătoşire *bruscă* – şi astfel i-a făcut, până în această clipă, pe toţi bolnavii politici *nerăbdători şi primejdioşi*. –

535

Adevărul are nevoie de putere. – În sine, adevărul nu-i nicidecum o putere, – orice-ar putea spune împotrivă, de regulă, raţionalistul mieros! – Mai degrabă trebuie să atragă puterea de partea sa ori să treacă de partea adevărului, altminteri nu va înceta să piară! Acest lucru este demonstrat acum suficient şi arhisuficient.

536

Menghina de strivit degetele. – Te revoltă până la urmă să vezi mereu şi mereu cu câtă cruzime fiecare le impută celorlalţi, care, întâmplător, nu le au, cele câteva virtuţi private ale sale, cum îi torturează şi-i necăjeşte cu ele. Şi atunci să fim umani şi prin "simţul onestităţii", oricât am avea în el o menghină de strivit degetele, pentru a-i schingiui la sânge pe toţi aceşti egoişti semeţi care şi azi vor să-şi impună întregii lumi credinţa: – am încercat-o pe noi înşine!

537

Măiestrie. – Măiestria se atinge atunci când, în interpretare, nici nu dai pe-alături, *nici nu eziţi*.

538

Demenţa morală a geniului. – La o anumită categorie de spirite mari e de observat un spectacol penibil, în parte îngrozitor: cele mai fecunde clipe ale lor, zborurile lor înalte şi în depărtări nu par a fi pe potriva

constituției lor generale și lasă impresia că sunt cumva peste puterile lor, încât de fiecare dată rămâne în urmă un neajuns și, pentru multă vreme, *imperfecțiunea mașinii*, ca una încă care, la rândul ei, în cazul naturilor de o atât de elevată spiritualitate, ca acelea depre care este vorba aici, își dezvăluie identitatea în tot felul de simptome morale și intelectuale mult mai regulat decât în stările de mizerie fizică. Astfel, ceea ce este temător, vanitos, ostil, invidios, încorsetat și ceea ce încorsetează, totul de neînțeles și răbufnind intempestiv din ele, toată partea aceea exagerat de personală și înrobită din naturi precum cea a lui Rousseau și Schopenhauer, toate acestea ar putea fi foarte bine consecința unei boli nervoase, iar aceasta, în sfârșit, consecința – –. Atâta vreme cât geniul sălășluiește în noi, suntem inimoși, ba chiar scrântiți oareșicum, și nu ne pasă de viață, de sănătate și de onoare; parcurgem ziua în zbor mai liberi decât un vultur și suntem mai siguri în întuneric decât bufnița. Dar, dintr-o dată, geniul ne părăsește și, la fel de brusc, ne copleșește o frică adâncă: nu ne mai înțelegem pe noi înșine, suferim de toate cele trăite și netrăite, suntem ca sub niște stânci golașe înaintea unei furtuni și totodată ca niște jalnice suflete de copil care se tem de un foșnet și de o umbră. – Trei sferturi din tot răul ce se face în lume se-ntâmplă din frică: iar aceasta este, înainte de orice, un proces fiziologic! –

539

Și știți ce vreți? – Nu v-a torturat niciodată spaima că nu puteți fi cu nici un chip capabili să recunoașteți ceea ce este adevărat? Spaima că mintea vă este prea obtuză și chiar sensibilitatea vederii încă mult prea frustă? Dacă ați observa într-o zi *ce fel de* voință acționează în spatele vederii voastre? De exemplu, cum ați vrut ieri să vedeți *mai mult* decât un altul, cum vreți astăzi să vedeți *altfel* decât celălalt sau cum, din capul locului, tânjiți să găsiți o confirmare ori contrariul a ceea ce se presupunea până acum că se găsește! O pofte vrednice de rușine! Cu câtă încordare vă uitați adesea la cel ce inspiră forță, adesea la cel ce liniștește, – fiindcă tocmai voi sunteți obosiți! În permanență plini de preconcepții secrete despre *cum* ar trebui găsit adevărul, ca voi, tocmai voi să-l puteți accepta! Sau credeți azi, când sunteți înghețați și seci ca o dimineață limpede de iarnă și nimic nu vă apasă inima, că aveți ochi mai buni? Nu-i nevoie de căldură și de entuziasm pentru a face *dreptate* unui obiect al gândirii? – *și tocmai aceasta înseamnă vedere!* Ca și când *ați putea* fi, în general, în altfel de relații cu obiectele gândirii decât cu oamenii! Există, în această relație, aceeași moralitate, aceeași

stimă, acelaşi gând ascuns, aceeaşi vlăguire, aceeaşi frică, – întregul vostru eu fermecător şi odios! Stingerea puterilor voastre va da lucrurilor culori stinse, febrele voastre vor face din ele monştri! Oare dimineața voastră nu luminează lucrurile altfel decât seara voastră? Nu vă temeți să reîntâlniți în grota oricărei cunoaşteri propria voastră fantomă* ca țesătură** în care adevărul s-a deghizat în fața voastră? Nu-i oare o comedie înfiorătoare în care vreți cu atâta nesocotință să jucați şi voi? –

540

A învăța. – Michelangelo vedea în Rafael studiul, în sine însuşi – natura: în primul caz, învățarea, în al doilea, înzestrarea. În timp ce aceasta este o pedanterie, cu tot respectul pentru marele pedant. Ce-i oare altceva înzestrarea decât un nume pentru un soi mai vechi de învățare, experiență, exersare, însuşire, asimilare, fie la nivelul părinților noştri, fie şi mai înainte? Şi, pe de altă parte: cel ce învață se înzestrează pe sine însuşi, – numai că nu-i aşa de uşor să înveți, şi nici nu-i doar o chestiune de bunăvoință; trebuie să poți învăța. La un artist se opune acestui lucru adeseori invidia sau acea mândrie care, simțind un lucru neobişnuit, îşi scoate imediat la iveală țepii şi se pune într-o poziție de apărare, în loc de aceea a celui ce învață. Lui Rafael i-a lipsit şi una, şi alta, asemeni lui Goethe, şi de aceea au fost ei mari studenți, iar nu doar exploatatori ai acelor filoane ce se epuizaseră din morenele şi din istoria strămoşilor lor. Rafael dispare din fața noastră ca studios în toiul însuşirii a ceea ce marele său rival numea "natura" lui: el fura zilnic o bucată din ea, acest hoț din cale-afară de nobil; dar, înainte de-a-l fi transferat cu totul pe Michelangelo în sine, a murit – iar ultima serie de opere ale sale, ca început al unui nou plan de studiu, este mai puțin desăvârşită, fiind pur şi simplu bună, tocmai fiindcă marele student a fost întrerupt de moarte din cea mai dificilă temă a sa şi a luat cu el în mormânt ultimul țel justificativ pe care-l căuta cu privirea.

541

Cum să împietrim. – Durificându-ne încet, încet, ca o piatră prețioasă – şi rămânând, în cele din urmă, liniştiți şi spre bucuria veşniciei.

542

Filozoful şi bătrânețea. – Nu procedăm înțelept dacă lăsăm seara să judece ziua: căci de prea multe ori osteneala se transformă atunci

*Gespenst
**Gespinnst

în judecătoarea vigorii, a succesului şi a bunăvoinţei. Şi tot aşa ar trebui să se impună maximă precauţie cu privire la *bătrâneţe* şi la evaluarea vieţii de către ea, mai ales că bătrâneţii, precum serii, îi place să se travestească într-o moralitate nouă şi fermecătoare şi ştie să umilească ziua prin roşeaţa serii, crepuscul, tăcere paşnică sau nostalgică. Pietatea cu care noi îl întâmpinăm pe omul în vârstă, îndeosebi când este un gânditor şi un înţelept vârstnic, ne face lesne orbi la *îmbătrânirea spiritului său* şi este mereu nevoie să scoatem la lumină, din ascunzişul lor, *semnele* unei astfel de îmbătrâniri şi osteneli, adică: fenomenul *fiziologic* din spatele judecăţii morale preconcepute şi interesate, pentru a nu deveni măscăricii pietăţii şi dăunătorii cunoaşterii. Căci nu arareori bătrânul cade pradă iluziei unei mari reînnoiri şi renaşteri morale şi, pornind de la acest sentiment, pronunţă verdicte asupra operei şi a traiectoriei vieţii sale ca şi când abia acum ar fi dobândit clarviziune: şi totuşi, îndărătul acestui sentiment de confort şi al acestei judecăţi încrezătoare nu stă să le inspire înţelepciunea, ci *oboseala*. Drept cea mai periculoasă caracteristică a acesteia poate fi lesne identificată în *credinţa în geniu*, care abia în preajma acestei limite a vieţii obişnuieşte să-i ia prin surprindere pe oamenii de spirit mari şi destul de mari: credinţa într-un statut excepţional şi în drepturi excepţionale. Cugetătorul posedat de ea consideră de-acum încolo îngăduit *să-şi uşureze condiţia* şi, în calitate de geniu, să decreteze mai mult decât să demonstreze: probabil însă, tocmai tendinţa spre *uşurare* pe care o resimte oboseala spiritului este cel mai viguros izvor al acelei credinţe, tendinţa aceasta i-o ia înainte în timp, oricât ar putea să pară altfel lucrurile. Apoi: la această vârstă vrei, potrivit senzualităţii tuturor celor obosiţi şi bătrâni, *să te bucuri* de rezultatele gândirii tale, în loc să ţi-o reexaminezi şi să ţi-o reînsămânţezi, şi pentru aceasta ai nevoie să ţi le potriveşti la gust, să le faci bune de mâncat, înlăturându-le uscăciunea, răceala şi lipsa de mirodenii; şi aşa se face că bătrânul gânditor se ridică aparent deasupra operei vieţii sale, dar, în realitate, aceasta se degradează prin amestecul de exaltări, dulcegării, condimente, pâclă poetică şi lumini mistice. Aşa a păţit-o până la urmă Platon, aşa a păţit-o până la urmă acel francez mare şi cumsecade căruia germanii şi englezii acestui veac nu-i pot pune alături pe nici unul care să îmbrăţişeze şi să supună ca el ştiinţele exacte, Auguste Comte. Un al treilea semn de osteneală: acea ambiţie care a năvălit în pieptul marelui cugetător pe când era tânăr şi care atunci nu şi-a găsit în nimic satisfacţia a îmbătrânit şi ea acum, el se cramponează, ca unul ce nu mai are timp de pierdut, de mijloacele mai grosolane şi mai la îndemână de astâmpărare a ei, adică de acelea ale naturilor active, dominatoare, violente, acaparatoare:

de acum înainte vrea să întemeieze instituții care să-i poarte numele, iar nu edificii de idei; ce mai contează acum pentru el victoriile şi onorurile eterice în domeniul argumentelor şi al disputelor! ce contează pentru el o eternizare în cărți, o jubilare tremurătoare în sufletul unui cititor! Instituția, dimpotrivă, 5 este un templu, – asta o ştie bine, iar un templu de piatră şi de durată îşi ține în viață dumnezeul mai sigur decât ofrandele unor suflete delicate şi deosebite. Poate că la vârsta aceasta găseşte pentru prima dată iubirea aceea care-l vizează mai mult pe un dumnezeu decât pe un om şi întreaga lui ființă se potoleşte şi se îndulceşte sub razele unui asemenea soare ca 10 un fruct toamna. Da, devine mai divin şi mai frumos, el, marele bătrân – şi, cu toate acestea, bătrânețea şi oboseala sunt acelea care-i *îngăduie* să se coacă în felul acesta, să se liniştească şi să se odihnească în idolatria luminoasă a unei femei. Acum s-a sfârşit cu dorința lui fierbinte şi îndărătnică de altădată, superioară propriului eu, de a avea nişte discipoli autentici, 15 adică nişte continuatori autentici ai gândirii sale, de fapt, nişte adversari autentici: acea dorință venea din energia neslăbită, din mândria conştientă de a mai putea deveni el însuşi adversarul şi duşmanul de moarte al propriei sale doctrine, – acum vrea partizani hotărâți, camarazi neşovăielnici, trupe auxiliare, heralzi, o suită pompoasă. Acum nu mai suferă deloc izolarea 20 cumplită* în care trăieşte orice spirit ce zboară înainte şi în fruntea tuturor, se înconjoară de-acum cu obiecte ale venerației, ale obştii, ale emoției şi iubirii, vrea, în sfârşit, să aibă măcar o dată, ca toți religioşii, şi să sărbătorească *în comunitate* ceea ce prețuieşte îndeosebi, ba chiar va inventa o religie numai pentru a avea o comunitate. Aşa trăieşte bătrânul 25 înțelept şi ajunge pe nesimțite într-o vecinătate atât de lamentabilă cu aberațiile preoților şi ale poeților, încât abia ne mai putem aminti, în acest caz, de tinerețea lui înțeleaptă şi riguroasă, de moralitatea severă a minții lui de atunci, de oroarea lui cu adevărat bărbătească față de speculații şi exaltări. Dacă odinioară se compara cu alți gânditori, mai în vârstă, o făcea spre a-şi 30 pune cu toată seriozitatea la încercare slăbiciunea cu forța lor şi spre a deveni mai glacial şi mai liber față de sine însuşi: acum, comparându-se, nu face decât să se îmbete cu propria iluzie. În trecut se gândea cu încredere la gânditorii ce vor veni, ba chiar se vedea asfințind cu voluptate cândva în lumina lor mai plină: acum îl obsedează că nu poate fi ultimul, reflectează la 35 mijlocul de a le impune oamenilor, o dată cu moştenirea sa, pe care le-o dăruieşte, şi o limitare a gândirii lor suverane, se teme şi discreditează mândria şi setea de libertate a spiritelor individuale –: după el, nimeni nu mai

*furchtbare

trebuie să dea frâu absolut liber intelectului său, el însuşi vrea să rămână pe veci neclintit ca digul de care să se izbească brizanţii gândirii în genere, – acestea sunt dorinţele sale secrete, poate nici măcar întotdeauna secrete! Realitatea dură dindărătul unor asemenea dorinţe este însă că el însuşi *s-a oprit* în faţa doctrinei sale şi şi-a fixat prin ea piatra de hotar, acel "până aici şi mai departe nu" al său. În timp ce se *canonizează* el singur, şi-a completat şi actul de deces: din acest moment, spiritul său *nu are dreptul* să se mai dezvolte, timpul a trecut pentru el, arătătorul cade. Când un mare gânditor vrea să facă din sine o instituţie care incumbă obligaţii pentru omenirea viitoare, putem admite cu siguranţă că el a trecut dincolo de culmea forţei sale şi este foarte obosit, foarte aproape de apusul său.

543

A nu face din pasiune un argument al adevărului! – O visătorilor blânzi şi chiar nobili, vă cunosc! Voi vreţi să aveţi dreptate în faţa noastră, dar şi a voastră, şi mai ales a voastră! – iar o conştiinţă vinovată, susceptibilă şi subtilă, vă dă ghes şi vă împinge atât de des tocmai *împotriva* firii voastre visătoare! Cât de ingenioşi deveniţi atunci în păcălirea şi ameţirea acestei conştiinţe! Cum îi urâţi pe cei cinstiţi, simpli, puri, cum vă feriţi de privirile lor nevinovate! Acea conştiinţă *mai curată*, ai cărei reprezentanţi *ei* sunt şi a cărei voce o auziţi răsunând prea tare în voi înşivă, cum se îndoieşte de credinţa voastră, – cum încercaţi s-o suspectaţi de prost obicei, de boala timpului, de neglijarea şi contaminarea propriei voastre sănătăţi spirituale! Vă împinge până la ura faţă de critică, ştiinţă, raţiune! Trebuie să falsificaţi istoria, ca să depună mărturie în favoarea voastră, trebuie să negaţi virtuţi, ca acestea să nu vă pună în umbră idolii şi idealurile! Imagini colorate, în care ar fi nevoie de fundamente raţionale! Văpaie şi putere a expresiilor! Ceaţă argintie! Nopţi ambroziace! Vă pricepeţi să luminaţi şi să întunecaţi, şi să întunecaţi prin *lumină*! Şi-ntr-adevăr, când pasiunea voastră dă în furie, vine o clipă în care vă spuneţi: acum mi-am *cucerit* conştiinţa curată, acum sunt mărinimos, curajos, gata de abnegare, măreţ, acum sunt cinstit! Cât de însetaţi sunteţi voi de aceste clipe în care pasiunea voastră vă dă faţă de voi înşivă dreptate deplină, necondiţionată şi oarecum nevinovăţie, de aceste clipe în care vă situaţi, în luptă, în ameţeală, în furie, în speranţă, în afara voastră şi deasupra oricărei îndoieli, de aceste clipe în care decretaţi ‹:›* "Cine nu este în afara lui, ca noi, nu poate şti nicidecum ce şi unde este adevărul!"

**Întregirea noastră (n.t.).*

Cât de însetați sunteți să găsiți, în această stare – aceea de *perversitate a intelectului* –, oameni de aceeaşi credință cu voi şi să vă aprindeți de la focul lor văpăile! Vai de martiriul vostru! De victoria voastră, victorie a minciunii sanctificate! Trebuie să vă provocați voi înşivă *atâta* suferință? – Chiar *trebuie*? –

544

Cum se face azi filozofie. – Bag bine de seamă: tinerii, femeile şi artiştii noştri care filozofează cer astăzi de la filozofie exact *contrariul* a ceea ce primeau grecii de la ea! Cel ce nu aude chiotul neîncetat de bucurie ce străbate orice afirmație şi replică a unui dialog platonician, chiotul provocat de noua invenție a gândirii *raționale*, ce înțelege el din Platon, ce înțelege din vechea filozofie? Pe vremea aceea, când se practica jocul riguros şi lucid al conceptelor, al generalizării, al contestării, al maieuticii stricte, sufletele se umpleau de beție, – de acea beție pe care au cunoscut-o, poate, şi vechii mari maeştri, arizi şi riguroşi, ai contrapunctului în muzică. Pe vremea aceea aveai încă pe limbă, în Grecia, celălalt gust, mai vechi şi atotputernic odinioară: şi, față de el, noul contrasta atât de fascinant, încât cântai şi bâiguiai, ca în delirul dragostei, despre dialectică, "arta divină". Vechiul acela însă era gândirea prinsă în vraja moralității, gândire pentru care existau exclusiv judecăți stabilite, cauze stabilite, nici un alt argument decât acela al autorității: aşa încât gândirea era o *papagalicire*, iar toată plăcerea discursului şi a dialogului trebuia să conste în *formă*. (Peste tot unde conținutul este socotit veşnic şi general valabil, nu există decât o singură fascinație mare: aceea a formei variabile, adică a modei. Grecul nu savura originalitatea nici la poeți, începând cu timpurile lui Homer, şi mai târziu la plasticieni, ci opusul ei.) Socrate a fost acela care a descoperit fascinația contrară, aceea a cauzei şi efectului, a temeiului şi a consecinței: iar noi, oamenii moderni, suntem atât de obişnuiți cu necesitatea logicii şi atât de educați pentru ea, încât, pentru gustul nostru, ea reprezintă normalitatea şi, ca atare, trebuie să fie neplăcută pentru cei pofticioşi şi înfumurați. Ceea ce se distinge de acest gust îi încântă: ambiția lor mai rafinată s-ar putea chiar convinge cu prea multă uşurință că sufletele lor sunt excepții, nu creaturi dialectice şi raționale, ci – ei bine, "creaturi intuitive", bunăoară, dotate cu "simț lăuntric" ori cu "intuiție intelectuală". Înainte de toate însă, ei vor să fie "naturi artistice", cu un geniu în cap şi un demon în trup şi, ca urmare, şi cu drepturi speciale pentru lumea aceasta şi cealaltă, îndeosebi cu privilegiul divin de a fi incomprehensibili. – Filozofia se ocupă acum şi *cu aceasta*! Mă tem că ei vor observa într-o zi că au nimerit alături, – ceea ce vor ei este religie!

545

D a r n o i n u v ă c r e d e m ! – Tare-aţi dori să vă daţi drept nişte cunoscători de oameni, dar cu noi n-o să vă meargă! Să nu remarcăm oare că vă prezentaţi mai versaţi, mai profunzi, mai sensibili, mai
5 plenitudinari decât sunteţi? La fel de bine simţim la cutare pictor cum ductul pensulei sale ascunde o prezumţiozitate: la fel de bine cunoaştem, după felul în care-şi introduce tema, că muzicianul cutare ar vrea s-o prezinte mai remarcabilă decât este. Aţi trăit în voi i s t o r i e , zguduiri, cutremure, mari şi lungi întristări, fulgerătoare fericiri? Aţi fost nebuni în compania
10 unor mari şi mici nebuni? Aţi îndurat într-adevăr amăgirea şi durerea oamenilor buni? Şi, pe lângă aceasta, durerea şi soiul acela de fericire al celor mai răi? Atunci vorbiţi-mi de morală, altfel nu!

546

S c l a v ş i i d e a l i s t . – Omul lui Epictet n-ar fi, cu siguranţă, pe
15 placul celor ce aspiră acum la ideal. Permanenta încordare a fiinţei sale, privirea neobosită îndreptată spre interior, partea închisă, prudentă, incomunicabilă a ochilor săi, în cazul că se-ntoarce vreodată spre lumea exterioară; şi chiar tăcerea sau laconismul: toate caracteristici ale celei mai teribile îndrăzneli, – ce-ar reprezenta acestea pentru idealiştii noştri,
20 care, înainte de orice, râvnesc la e x p a n s i u n e ! Cu toate acestea, el nu este fanatic, urăşte exhibiţia şi lăudăroşenia idealiştilor noştri: orgoliul său, oricât ar fi de mare, nu vrea totui să-i stânjenească pe ceilalţi, admite o anumită apropiere uşoară şi n-ar vrea să-i strice nimănui buna dispoziţie, – ba chiar ştie să zâmbească! E foarte multă umanitate antică în acest ideal!
25 Lucrul cel mai frumos însă este că-şi pierde totalmente frica de Dumnezeu, crede straşnic în raţiune şi nu predică pocăinţa. Epictet era un sclav: omul său ideal este fără clasă socială şi, virtual, aparţine tuturor claselor sociale, în primul rând însă va trebui căutat adânc în masa inferioară, ca fiind omul liniştit, ajungându-şi lui însuşi în cadrul unei aserviri generale, împotrivindu-se
30 în sine însuşi unei influenţe exterioare şi trăind constant în stare de supremă îndrăzneală. De c r e ş t i n se deosebeşte, înainte de toate, prin faptul că acela trăieşte în speranţă, în amăgirea cu "minunăţii care nu se pot spune", că acceptă daruri şi aşteaptă şi primeşte lucrul cel mai bun de la dragostea şi graţia divină, iar nu de la el însuşi: în timp ce Epictet nu speră şi nu
35 acceptă să i se dăruiască cel mai bun lucru al său, – el îl posedă, îl ţine zdravăn în mână, se opune întregii lumi, dacă aceasta vrea să i-l răpească. Creştinismul era făcut pentru un alt soi de sclavi antici, pentru cei cu voinţă şi raţiune slabă, deci pentru marea masă de sclavi.

547

Tiranii spiritului. – Mersul ştiinţei nu mai este împiedicat azi de faptul accidental că omul trăieşte aproximativ şaptezeci de ani, cum prea multă vreme acesta a fost cazul. Odinioară, insul voia, în acest răstimp, să ajungă la capătul cunoaşterii, şi metodele de cunoaştere se apreciau după această râvnă generală. Diferitele probleme şi încercări mici treceau drept vrednice de dispreţ, se dorea calea cea mai scurtă, se credea, fiindcă totul părea rânduit în lume în funcţie de om, că şi cognoscibilitatea lucrurilor este rânduită în funcţie de o măsură omenească a timpului. Să rezolvi totul dintr-o singură lovitură, cu un singur cuvânt, – aceasta era dorinţa secretă: îţi imaginai misiunea sub aspectul nodului gordian sau sub acela al oului lui Columb; nu puneai la îndoială faptul că ar fi posibil să ajungi la ţintă şi în cunoaştere în felul lui Alexandru sau al lui Columb şi să dai la toate întrebările un singur răspuns. "O *enigmă* trebuie dezlegată": aşa apărea scopul vieţii în ochii filozofului; mai întâi trebuia găsită enigma şi înghesuită problema lumii în cea mai simplă formă a enigmei. Ambiţia şi bucuria fără margini de a fi "tălmăcitorul lumii" constituiau visele gânditorului: nimic nu i se părea demn de osteneală dacă acesta nu era *pentru el* mijlocul de a aduce totul la capăt! Astfel, filozofia era un soi de luptă supremă pentru tirania spiritului, – că un atare despotism era rezervat şi pus deoparte pentru cineva foarte fericit, rafinat, ingenios, temerar, violent, – pentru unul singur! – nu se îndoia nimeni, iar mai mulţi, în cele din urmă şi Schopenhauer, şi-au închipuit că ei sunt acest unul singur. – De aici rezultă că, în linii mari, ştiinţa a rămas până acum în urmă datorită *insuficienţei morale* a aderenţilor ei şi că, pe viitor, trebuie practicată cu un sentiment predominant superior şi *mai generos*. "Ce contez eu!" – este scris pe uşa cugetătorului de mâine.

548

Victoria asupra forţei. – Dacă ne gândim la tot ce a fost venerat până acum ca "spirit supraomenesc", ca "geniu", ajungem la trista concluzie că intelectualitatea omenirii trebuie să fi fost totuşi, în ansamblu, ceva foarte umil şi jalnic: atât de puţin spirit făcea parte din ea, până acum, spre a te simţi numaidecât considerabil mai presus de ea! Vai, gloria ieftină a "geniului"! Ce repede se ridică tronul acestuia, ce repede a devenit adoraţia lui un obicei! Tot mai stăm în genunchi înaintea *forţei* – după vechea obişnuinţă a sclavilor – şi totuşi, dacă trebuie stabilit gradul de *venerabilitate*, atunci decisiv nu-i decât *gradul de raţiune conţinută de forţă*: trebuie să măsurăm în ce fel a fost învinsă tocmai

forţa de ceva superior şi-n ce fel stă ea pe viitor în serviciul raţiunii ca instrument şi mijloc! Dar pentru o asemenea măsurare mai sunt, poate, prea puţini ochi, ba chiar, de cele mai multe ori, măsurarea geniului este considerată încă o nelegiuire. Şi, astfel, lucrul cel mai frumos continuă să se desfăşoare în întuneric şi, abia născut, se scufundă în noaptea veşnică, – evident, spectacolul acelei forţe pe care un geniu *nu o consumă pe opere, ci pe sine însuşi ca operă*, adică pe propria sa îmblânzire, pe purificarea fanteziei sale, pe ordonarea şi selectarea în afluenţa de misiuni şi idei. Tocmai în ceea ce are el mai măreţ şi reclamă veneraţie, omul mare continuă să fie invizibil ca o stea prea îndepărtată: *victoria* lui *asupra forţei* rămâne fără spectatori şi, în consecinţă, şi fără cântare şi cântăreţi. Ierarhia măreţiei continuă să fie nestabilită pentru toată omenirea trecută.

549

"Fuga de sine". – Acei oameni ai spasmelor intelectuale care sunt nerăbdători şi întunecaţi faţă de ei înşişi, precum Byron sau Alfred de Musset, şi seamănă în tot ce fac cu nişte cai în goană, ba chiar care se aleg din propria creaţie doar cu o scurtă plăcere şi flacără, ce aproape le plesneşte venele, şi apoi cu o pustietate şi posomorâre cu atât mai iernatică, oare cum să suporte aceasta în *ei înşişi*? Sunt însetaţi să fie absorbiţi de un *"în afara lor"*; dacă, ars de o asemenea sete, eşti un creştin, ţinteşti absorbirea de către Dumnezeu, "contopirea totală cu el"; dacă eşti Shakespeare, îţi ajunge doar să fii absorbit de reprezentările celei mai pătimaşe vieţi; dacă eşti Byron, eşti însetat de *fapte*, fiindcă acestea ne abat de la noi înşine şi mai mult decât gândurile, sentimentele şi operele. Şi-n felul acesta, dorinţa de fapte n-ar fi cumva, în definitiv, fugă de sine? – ne-ar întreba Pascal. Şi-ntr-adevăr! În cazul celor mai reuşite exemplare ale setei de acţiune, propoziţia s-ar putea proba: să luăm totuşi în considerare, graţie cunoştinţelor şi experienţelor unui psihiatru, cum se şi cuvine, – că patru din cei mai însetaţi de fapte din toate timpurile au fost epileptici (şi anume: Alexandru, Cezar, Mahomed şi Napoleon): aşa după cum şi Byron era în puterea acestei suferinţe.

550

Cunoaştere şi frumuseţe. – Dacă oamenii, aşa după cum continuă s-o facă, îşi păstrează oarecum veneraţia şi sentimentul de fericire pentru operele de imaginaţie şi ficţiune, nu trebuie să ne prindă mirarea că, în cazul contrar imaginaţiei şi ficţiunii, rămân reci şi indispuşi. Încântarea

care ia naştere deja la cea mai mică păşire şi propăşire sigură şi definitivă a raţiunii şi care se revarsă, atât de abundent şi deja pentru atât de mulţi, din caracterul actual al ştiinţei, – această încântare nu este *crezută* deocamdată de toţi aceia care s-au obişnuit să se extazieze mereu doar la abandonarea realităţii, la saltul în adâncurile aparenţei. Aceştia socotesc că realitatea este urâtă: dar nu se gândesc că şi cunoaşterea celei mai urâte realităţi este frumoasă şi nici că cel ce cunoaşte repetat şi mult sfârşeşte prin a fi foarte departe de a găsi urâtă realitatea în întregul ei, a cărei descoperire i-a adus întotdeauna fericire. Se află oare ceva "frumos în sine"? Fericirea celor ce cunosc sporeşte frumuseţea lumii şi face mai însorit tot ce există; cunoaşterea îşi aşterne frumuseţea nu numai în jurul lucrurilor, ci, pe multă vreme, în lucruri; – să-şi depună mărturia în sprijinul acestei afirmaţii omenirea de mâine! Între timp să ne aducem aminte de o veche experienţă: doi oameni atât de fundamental deosebiţi, precum Platon şi Aristotel, au căzut de acord cu privire la ceea ce constituie *suprema fericire*, nu numai pentru ei sau pentru oameni, ci în sine, chiar pentru zeii beatitudinilor ultime: au găsit-o în *cunoaştere*, în activitatea unui *intelect* bine exersat, care găseşte şi inventează (în *nici* un caz în "intuiţie", ca semiteologii şi teologii puri din Germania, *nici* în viziune, ca misticii, şi, de asemenea, *nici* în activitate, ca toţi practicienii). Asemănător judecau Descartes şi Spinoza: cât de mult trebuie să fi *savurat* ei cu toţii cunoaşterea! Şi cu ce risc pentru probitatea lor, devenind, prin aceasta, panegirişti ai lucrurilor! –

551

Din virtuţile viitoare. – Cum se face că, pe cât de inteligibilă a devenit lumea, pe atât a scăzut orice fel de solemnitate? Să fie oare din pricină că teama* constituia aşa de mult elementul fundamental al acelei veneraţii** care ne cuprindea înaintea a tot ce era necunoscut, misterios şi ne învăţa să ne plecăm şi să cerem îndurare în faţa incomprehensibilului? Şi, prin faptul că am devenit mai puţin temători, nu urma ca şi lumea să fi pierdut din farmec pentru noi? Nu urma ca, o dată cu temerea noastră, să se fi micşorat şi propria noastră demnitate şi solemnitate, *propria noastră capacitate de a ne induce teama*? Poate că respectăm mai puţin lumea şi pe noi înşine de când gândim mai curajos despre ea şi despre noi? Poate că va veni o vreme când acest curaj al gândirii va

---

*Furcht

**Ehrfurcht

atinge asemenea dimensiuni, încât o să se simtă, sub formă de orgoliu suprem, *mai presus* de oameni şi lucruri, – când înţeleptul, ca om de cel mai mare curaj, se va vedea cel mai mult pe sine însuşi şi existenţa dedesubtul lui? – Acest soi de curaj, care nu este departe de o mărinimie
5 exagerată, îi *lipsea* până acum omenirii. – O, de-ar vrea poeţii să redevină ceea ce trebuie să fi fost odinioară: – *profeţi* care să ne istorisească ceva din *cele posibile*! Acum, când cele reale şi cele trecute le sunt luate tot mai mult din mâini şi trebuie să le fie luate, – căci vremea inocentei falsificări de bani s-a sfârşit! De-ar vrea să ne facă să
10 presimţim ceva din *virtuţile viitoare*! Sau din virtuţile care nu vor fi niciodată pe pământ, deşi ar putea fi undeva în lume, – din constelaţiile strălucind purpuriu şi din toată Calea-Lactee a frumosului! Unde sunteţi voi, astronomii idealului?

552

15 *Egoismul ideal*. – Există o stare mai solemnă decât aceea de graviditate? Tot ce facem să facem cu crezul secret că aceasta trebuie să fie cumva în profitul a ceea ce devine în noi! Că trebuie să-şi *mărească* valoarea misterioasă la care ne gândim cu încântare! Evităm atunci multe lucruri, fără a fi nevoiţi să facem eforturi dure! Ne reprimăm atunci o vorbă
20 violentă, întindem împăciuitor mâna: din blândeţe şi bunătate trebuie să crească pruncul. Ne îngrozeşte causticitatea şi intempestivitatea noastră: ca şi când i-ar vărsa acestui foarte scump necunoscut un strop de nenorocire în cupa vieţii sale! Totul este voalat, încărcat de presimţiri, habar n-avem cum se petrec lucrurile, aşteptăm şi căutăm să fim *pregătiţi*. În toată
25 treaba aceasta guvernează în noi un sentiment pur şi purificator de profundă iresponsabilitate, cam cum îl are un spectator în faţa cortinei lăsate, – *el* creşte, *el* iese la lumină: *noi* nu avem la îndemână nimic să-i determinăm nici valoarea, nici ora. Suntem meniţi doar pentru acea influenţă indirectă care binecuvântează şi apără. "Ceea ce creşte aici este ceva mai mare
30 decât suntem noi" este speranţa noastră cea mai tainică: lui îi pregătim totul ca să vină înfloritor pe lume: nu numai tot ce-i de trebuinţă, ci şi tandreţele şi ghirlandele sufletului nostru. – *În această solemnitate* trebuie să trăim! Putem să trăim! Şi fie că lucrul aşteptat este un gând, o faptă, – noi nu avem alt raport cu orice realizare esenţială decât acela al
35 graviditătii şi ar trebui să spulberăm în vânt pălăvrăgeala pretenţioasă despre "vrere" şi "creare"! Acesta este adevăratul *egoism ideal*: mereu să avem grijă şi să veghem şi să ne păstrăm sufletul liniştit, ca rodnicia noastră *să se-mplinească frumos*! Aşa, în modul acesta indirect,

avem noi grijă şi veghem la f o l o s u l t u t u r o r ; iar dispoziţia în care trăim, această dispoziţie mândră şi blândă, este un ulei care se întinde şi pe sufletele neliniştite, departe în jurul nostru. – Dar c i u d a ţ i mai sunt gestanţii! Să fim deci şi noi ciudaţi şi să nu le-o luăm în nume de rău celorlalţi dacă
5 trebuie să fie aşa! Şi chiar dacă lucrul acesta se sfârşeşte rău şi primejdios: să nu rămânem, în privinţa respectului pentru ceea ce devine, în urma justiţiei lumeşti, care nu-i permite judecătorului şi călăului să se atingă de o gravidă!

553

P e o c o l i t e . – Unde vrea să ajungă toată această filozofie cu toate
10 ocolişurile ei? Face ea oare mai mult decât să transpună oarecum în raţiune o nevoie constantă şi puternică, o nevoie de soare dulce, de aer curat şi dinamic, de plante sudice, de respiraţia mării, de hrană frugală din carne, ouă şi fructe, de apă caldă de băut, de drumeţii liniştite zile de-a rândul, de vorbă puţină, de lectură rară şi atentă, de locuire solitară, de deprinderi
15 igienice, simple şi aproape soldăţeşti, într-un cuvânt, de toate lucrurile care-mi plac tocmai mie cel mai mult, care tocmai mie îmi sunt cele mai prielnice? O filozofie care este, în definitiv, instinctul unei diete personale? Un instinct care caută aerul meu, altitudinea mea, climatul meu, genul meu de sănătate, prin calea piezişă a minţii mele? Există multe alte măreţii ale filozofiei şi,
20 categoric, şi multe mai elevate, iar nu numai acelea care sunt mai posomorâte şi mai pretenţioase decât ale mele, – poate că nici ele nu sunt, cu toatele, altceva decât ocolişuri intelectuale ale unor nevoi personale similare? – Între timp, mă uit cu un ochi nou la zborul zigzagat, hoţiş şi solitar, al unui fluture pe ţărmurii înalţi şi stâncoşi ai lacului, unde cresc
25 multe plante bune: zboară în toate părţile, fără să-i pese că nu trăieşte decât o viaţă de o singură zi şi că noaptea va fi prea rece pentru fragilitatea lui înaripată. S-ar putea găsi, desigur, şi pentru el o filozofie: chiar dacă ar putea să nu fie a mea. –

554

30 P r o p ă ş i r e *. – Când ridicăm în slăvi p r o g r e s u l **, nu slăvim prin aceasta decât mişcarea şi pe cei ce nu ne lasă să ne oprim în loc, – iar cu aceasta, fără doar şi poate, se face mult tărăboi, de la caz la caz, îndeosebi când trăieşti printre egipteni. În dinamica Europă însă, unde mişcarea, cum se zice, "se înţelege de la sine" – ah, dacă n o i am înţelege
35 măcar ceva din aceasta! – agreez p r o p ă ş i r e a şi propăşitorii, adică pe aceia care se depăşesc întruna pe ei înşişi şi nu se gândesc deloc dacă

*Vorschritt
**Fortschritt

altcineva ține pasul cu ei. "Unde mă opresc, mă trezesc singur: la ce bun să mă opresc? Pustiul e tot fără margini!" – aşa simte un astfel de propăşitor.

555

Cele mai neînsemnate sunt de-ajuns. – Trebuie să ne dăm la o parte din fața evenimentelor, când ştim că *cele mai neînsemnate* îşi lasă deja îndeajuns de puternic amprenta asupra noastră, – iar de acestea n-ai totuşi cum să scapi. – Gânditorul trebuie să aibă în sine un canon aproximativ al tuturor lucrurilor pe care, în general, *are de gând să le mai trăiască.*

556

Cele patru virtuți. – *Loiali* față de noi înşine şi față de ceea ce, *de obicei*, ne este prieten; *viteji* în fața duşmanului; *mărinimoşi* cu cel învins; *politicoşi* – întotdeauna: astfel ne dorim cele patru virtuți cardinale.

557

Asupra unui duşman. – Cât de bine sună muzica proastă şi argumentele şubrede, când mărşăluim asupra unui duşman!

558

Dar nici să-ți ascunzi virtuțile! – Îmi plac oamenii care sunt apă străvezie şi care, pentru a folosi cuvintele lui Pope, şi "impuritățile le lasă să se vadă pe fundul puhoiului lor". Dar chiar pentru ei mai există o vanitate, fireşte de o natură deosebită şi sublimată: unii dintre ei vor tocmai să nu vedem decât impuritățile şi să bagatelizăm străvezimea apei, care face cu putință acest lucru. Însuşi Gotama Buddha a imaginat vanitatea acestor oameni puțini în formula: "Lăsați-vă păcatele în văzul oamenilor şi țineți-vă ascunse virtuțile!" Aceasta însă nu înseamnă că-i dai lumii un bun spectacol, – e un păcat împotriva gustului.

559

"Fără excese!" – Cât de des i se sugerează individului să-şi propună un țel pe care să nu-l poată atinge şi care să-i depăşească puterile, pentru a atinge astfel măcar ceea ce puterile lui pot realiza în *maxima lor încordare!* Merită însă lucrul acesta să fie realmente atât de dorit? Nu capătă însă, în mod necesar, un caracter exagerat şi deformat cei mai buni oameni care trăiesc după acest precept şi cele mai bune fapte ale lor,

tocmai fiindcă e prea multă încordare la mijloc? Şi nu se răspândeşte peste lume o licărire sură de *zădărnicie* prin faptul că tot vedem atleţi luptându-se, gesturi monstruoase şi nicăieri vreun învingător încoronat şi fericit de victorie?

560

Ceea ce ne este îngăduit. – Poţi dispune ca un grădinar de instinctele tale şi, ceea ce puţini ştiu, poţi cultiva germenii mâniei, ai milei, ai bătăii de cap, ai vanităţii, cu atâta rodnicie şi folos precum fructele frumoase pe spaliere; o poţi face cu bunul sau prostul gust al unui grădinar şi oarecum în manieră franceză ori engleză ori olandeză ori chineză, poţi lăsa şi naturii mână liberă şi doar ici-colo să te îngrijeşti de puţin ornament şi curăţire, poţi, în sfârşit, lăsa şi fără cine ştie ce cunoştinţe şi chibzuială să crească plantele în condiţiile lor favorabile sau stânjenitoare şi să-şi ducă până la capăt lupta dintre ele, – da, poţi să te bucuri de o asemenea sălbăticie şi să vrei să găseşti tocmai această bucurie, chiar dacă prin aceasta ai de suferit. Toate acestea ne sunt îngăduite: dar câţi ştiu oare că acestea ne sunt îngăduite? Nu *cred* oare cei mai mulţi în *ei* ca în nişte *fapte* împlinite, *ajunse la maturitate*? Nu şi-au pus încă marii filozofi pecetea pe această prejudecată prin teoria despre invariabilitatea caracterului?

561

A-ţi etala şi fericirea. – Aşa după cum pictorii care nu pot obţine cu nici un chip tonul profund, strălucitor al cerului real sunt obligaţi să ia toate culorile de care au nevoie pentru peisajul lor cu câteva tonuri mai jos decât le arată natura: aşa după cum, prin acest artificiu, ei obţin din nou o asemănare în luminozitate şi o armonie a tonurilor care corespunde celei din natură: tot aşa şi poeţii şi filozofii care nu pot obţine luminozitatea strălucitoare a fericirii trebuie să ştie să se ajute; colorând toate lucrurile mai închis cu câteva nuanţe decât sunt ele, lumina lor, la care ei se pricep, are un efect aproape solar şi asemănător luminii deplinei fericiri. – Pesimistul, care dă tuturor lucrurilor cele mai negre şi întunecate culori, nu face uz decât de flăcări şi fulgere, de slăvile cerului şi de tot ce are o puternică intensitate luminoasă şi face ochii nesiguri; la el, limpezimea există numai pentru a spori spaima şi a lăsa să se bănuiască în lucruri mai multă grozăvie decât au.

562

Sedentarii şi oamenii liberi. – Abia în infern ni se dezvăluie ceva din fundalul întunecat al acelei întregi beatitudini de aventurier care-l

împresoară ca o veşnică fosforescenţă a mării pe Odiseu şi pe cei de seama lui, – din acel fundal pe care apoi nu-l mai uităm: mama lui Odiseu a murit de mâhnire şi de dorul copilului său! Unul simte nevoia să cutreiere din loc în loc, iar celuilalt, *sedentarului* şi afectuosului i se rupe inima după el: aşa este întotdeauna! Supărarea le sfâşie inima acelora care apucă să vadă că tocmai fiinţa cea mai iubită a lor îşi abandonează opinia, credinţa, – aceasta priveşte tragedia, pe care o *provoacă* spiritele libere, – de care, uneori, ele îşi şi *dau seama*! Apoi trebuie, într-adevăr, să coboare măcar o dată la cei morţi, ca Odiseu, pentru a le stinge mânia şi a le potoli afecţiunea.

563

Iluzia ordinii morale a lumii. – Nu *există nici un imperativ etern* care să reclame ca fiecare vină să fie ispăşită şi plătită, – era o groaznică iluzie, în cea mai mică măsură folositoare, că ar exista aşa ceva –; la fel cum e o iluzie că este o vină tot ce este simţit *ca atare*. Nu *lucrurile*, ci opiniile *despre lucrurile care nici nu există* i-au zăpăcit atâta pe oameni!

564

În imediata apropiere a experienţei! – Nici marile spirite n-au decât o *experienţă* cât un lat de mână, – în imediata ei apropiere, meditaţia le încetează: şi începe nesfârşitul lor vid şi prostia lor.

565

Alianţa dintre demnitate şi ignoranţă. – Acolo unde înţelegem, devenim amabili, fericiţi, ingenioşi, şi, peste tot unde am învăţat destul şi ne-am *făcut* ochi şi urechi, sufletul nostru arată mai multă flexibilitate şi eleganţă. Dar noi înţelegem atât de puţin şi suntem slab instruiţi, şi astfel rar se-ntâmplă să-mbrăţişăm o chestiune şi să ne facem noi înşine în cazul acesta vrednici de iubit: mai degrabă umblăm rigizi şi insensibili prin oraş, natură, istorie şi suntem puţin mândri de această ţinută şi răceală, ca şi când ar fi o consecinţă a superiorităţii. Da, ignoranţa noastră şi setea noastră mică de a şti se pricep de minune să se plimbe fudulindu-se în chip de demnitate, în chip de caracter.

566

A trăi ieftin. – Cel mai ieftin şi mai inofensiv mod de a trăi este acela al cugetătorului: căci, pentru a spune imediat lucrul cel mai important, el are nevoie cel mai mult exact de lucrurile pe care ceilalţi le

desconsideră şi le lasă –. Apoi: el se bucură uşor şi nu cunoaşte căi costisitoare de acces la plăcere; munca lui nu este grea, ci oarecum meridională; ziua şi noaptea lui nu sunt tulburate de mustrări de conştiinţă; se mişcă, mănâncă, bea şi doarme în limita în care spiritul său se linişteşte, se fortifică şi se limpezeşte tot mai mult; se bucură de trupul său şi n-are nici un motiv să-i fie frică de el; n-are nevoie de societate decât din când în când, pentru a-şi îmbrăţişa ulterior cu atât mai afectuos singurătatea; are în cei morţi un surogat pentru cei vii, şi chiar pentru prieteni are un surogat: anume, în cei mai buni care au trăit vreodată. – Să cumpănim dacă nu dorinţele şi deprinderile sunt acelea care fac viaţa oamenilor costisitoare şi, prin urmare, anevoioasă şi adesea de nesuferit. – În alt sens, fireşte, viaţa cugetătorului este cea mai costisitoare, – nimic din ce-i prea bun nu există pentru el; şi a fi privat *de ceea ce este mai bun* ar fi, în cazul acesta, o privaţiune *insuportabilă*.

567

În campanie. – "Trebuie să privim lucrurile cu mai mult haz decât merită; mai cu seamă fiindcă le-am luat multă vreme mai în serios decât merită." – Aşa vorbesc bravii soldaţi ai cunoaşterii.

568

Poetul şi pasărea. – Fenixul i-a arătat poetului un sul aprins şi aproape carbonizat. "Nu te speria! zise, este opera ta! N-are spiritul timpului şi şi mai puţin spiritul celor ce sunt împotriva timpului: aşadar, trebuie arsă. Dar acesta este un semn bun. Există multe feluri de aurore."

569

Celor solitari. – Dacă, în solilocviile noastre, nu menajăm onoarea altor persoane precum în public, suntem oameni necuviincioşi.

570

Pierderi. – Există pierderi care-i transmit sufletului o grandoare ce-l face să se abţină de la văicăreli şi să se plimbe în tăcere, ca pe sub nişte înalţi chiparoşi negri.

571

Farmacie de campanie pentru suflet. – Care este cel mai puternic leac? – Victoria.

572

Viața trebuie să ne liniştească. – Dacă trăim precum gânditorul, de obicei în marele torent al gândirii şi al simțirii, şi înseşi visele noastre urmează noaptea acest curent: cerem atunci de la *viață* liniştire şi tihnă, – în timp ce alții, capitulând în fața meditației, vor să se odihnească tocmai de pe urma vieții.

573

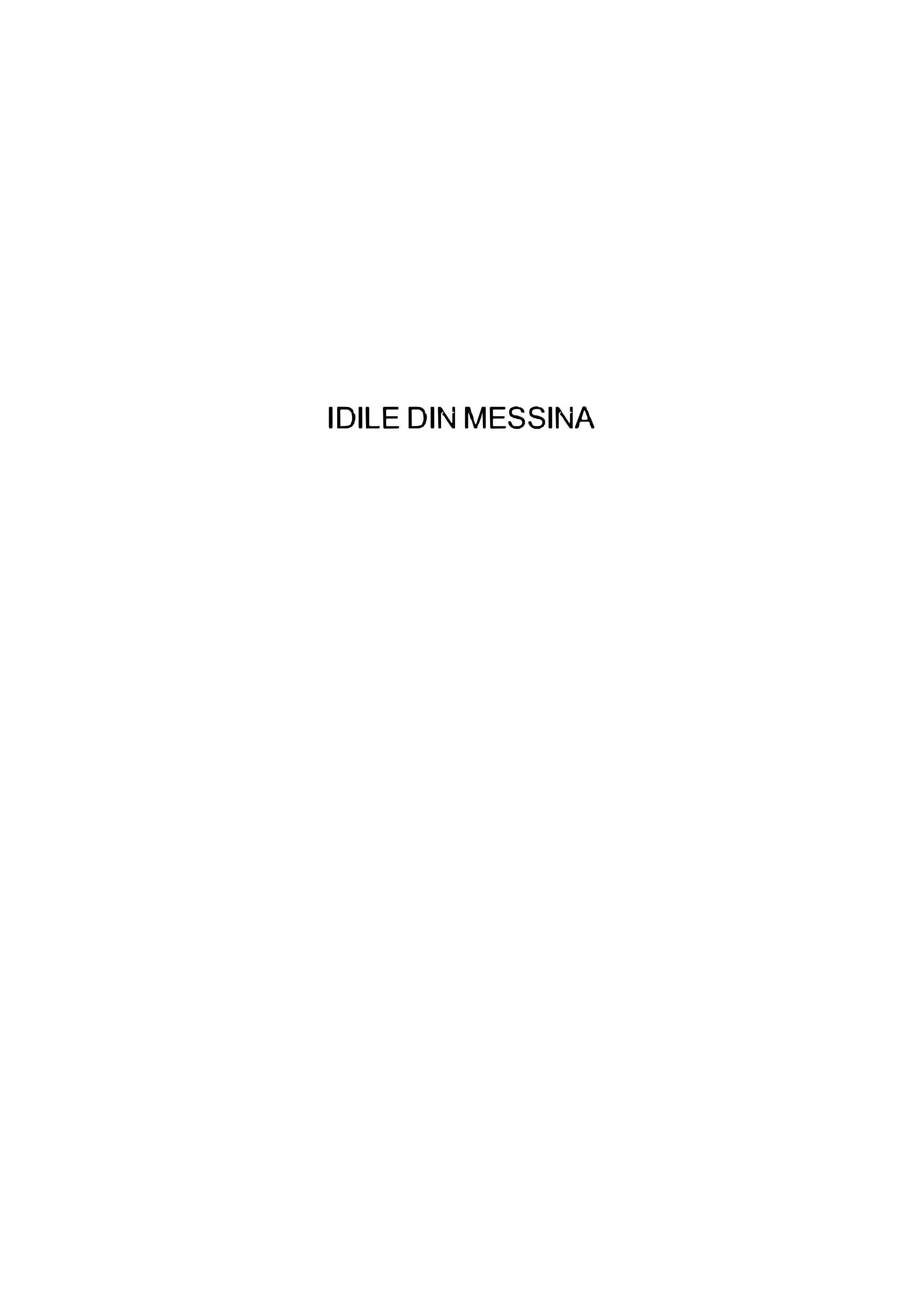
A năpârli. – Şarpele care nu poate năpârli piere. La fel spiritele pe care le împiedicăm să-şi schimbe opiniile; încetează de a fi spirit.

574

A nu se uita! – Cu cât ne urcăm mai sus, cu atât mai mici le apărem acelora care nu pot zbura.

575

Noi, aeronauți ai spiritului! – Toate păsările acestea cutezătoare, ce zboară departe, în depărtarea depărtărilor, – de bună seamă! undeva n-o să mai poată şi-atunci se vor chirci pe vreun catarg sau pe vreo stâncă stearpă – şi-o să mai fie şi-atât de recunoscătoare pentru-acest liman de toată jalea! Dar cine-ar deduce de-aici că-n fața lor nu mai e *nici* o cale larg deschisă, că au zburat atât cât se *poate* zbura de departe? Toți marii noştri învățători şi înaintaşi s-au oprit într-un târziu, iar gestul prin care se pune capăt oboselii nu-i cel mai nobil şi cel mai elegant: şi mie şi ție tot aşa ne-o merge! Dar ce ne priveşte asta pe mine şi pe tine! *Alte păsări o să zboare mai departe!* Această intuiție şi credință a noastră zboară pe-ntrecute cu ele, țâşnind şi înălțându-se în slavă drept deasupra creştetului nostru şi deasupra neputinței lui şi de-acolo priveşte-n depărtări, vede cârdurile unor păsări mult mai puternice decât noi, ce vor năzui spre acelaşi țel spre care am năzuit noi şi unde, oriîncotro te uiți, nu-i decât mare, mare, mare! – Şi oare încotro avem de gând s-o apucăm? Vrem oare s-o luăm *peste* mare? Încotro ne trage dorința aceasta de nestăvilit, care prețuieşte pentru noi mai mult decât o simplă poftă? De ce totuşi chiar într-acolo, unde toți sorii omenirii *au apus* până acum? Nu cumva se va vorbi odată pe seama noastră că şi noi, *navigând spre vest, am sperat să dăm de o Indie,* – dar că soarta noastră a fost să naufragiem în imensitate? Sau poate, frații mei? Sau poate? –



IDILE DIN MESSINA

Prinţul Vogelfrei

Pe-un dâmb, pe-o creangă cioturoasă,
Deasupra mării-atârn: chemat
La ea de-o pasăre miloasă –
5 Zburai în urmă-i pân-acasă
Şi stau, tot stau, din aripi bat.

Cum alba mare dormitează,
Îmi dorm şi chinurile-n piept.
Uitai şi port, şi ţel, şi-amiază,
10 Pedepse, laudă şi groază:
Cu păsările zbor în drept.

Nu-i viaţă – mersu-ncet, în halte!
Cu grele, trudnice mişcări!
Zic vânturilor să mă salte,
15 Îmi place-n zborurile-nalte
Pe urma păsării în zări.

Gândirea? – e o proastă treabă:
Gândirea, limba piedici sunt!
Zburând, primii putere-ntreagă,
20 Deprins-am mai frumoasă treabă,
Cuplet şi glumă, vesel cânt.

Să cugeţi singur – ce cuminte!
Ce prost e – singur a cânta!
Deci, păsări, staţi în jur cuminte
25 Şi-n linişte luaţi aminte,
Frumoaselor, cântarea mea!

Micul bric zis “Îngeraşul”

Îngeraş m-au fost numit –
Azi un vas, cândva o fată,
30 O, de-aş fi rămas tot fată!

Căci iubirii, nesmintit,
Cârma-mi i se-nvârte roată.

Îngeraş m-au fost numit –
Flamuri am o sută-n salbă,
5 Micul căpitan se-nvoalbă
La timonă neclintit,
Ca o sută una-n salbă.

Îngeraş m-au fost numit –
Unde-mi arde-o luminiță,
10 Iute, ca o mioriță,
Fug de doruri chinuit:
Veşnic fost-am mioriță.

Îngeraş m-au fost numit –
Ştiți că latru, când se cască,
15 Sus, gurița mea drăcească,
Foc şi fum scoțând smintit?
O, gurița mea-i drăcească!

Îngeraş m-au fost numit –
Spus-am vorbă blestemată,
20 Ca, la groapă, dintr-o dată
Pe iubit să mi-l trimit:
Mort de vorba-mi blestemată!

Îngeraş m-au fost numit –
25 Sufletului vrând portiță
Să-i croiesc printr-o costiță,
În adâncuri am sărit:
Da, ieşise prin costiță!

Îngeraş m-au fost numit –
Sufletu-mi, ca pisicuțe,
30 Cu cinci salturi de lăbuțe
Vaporaşu-a nimerit –
Da, e iute de lăbuțe.

Îngeraş m-au fost numit –
Azi, un vas, cândva o fată,
O, de-aş fi rămas tot fată,
Căci iubirii, nesmintit,
5 Cârma-mi i se-nvârte roată.

Cântecul păstorului de capre

(Vecinului meu Teocrit din Siracuza)

De ploşnițe zac mâncat –
Mă vaiet de pântec.
10 Dincolo-i loc luminat:
E danț şi cântec...

Pe ea trebuia acum
S-o țin în brață:
Adăst – un câine-n drum –
15 Nici semn de viață.

Dar nu-mi jurase, ai?
Mă minte femeia?
Ori de toți se ține scai,
Cum capr-aceea?

20 De unde borangic? –
Ah, ce făloasă!
Mai stă vreun țap, voinic,
În sihla deasă?

Cum o aştept pe ea
25 Venin cumplit e!
Doar noaptea cresc aşa
Ghebe-otrăvite.

Ca şapte boli, adânc,
Iubirea-nțeapă –
30 Nu pot să mai mănânc,
Adio, ceapă!

Şi stelele pălesc,
Scapă-n mare luna,
Zori cenuşii mijesc –
De mor, totuna.

5 Mica vrăjitoare

Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit.
De fata cea frumoasă
Şi Domnu-i ispitit.
10 Pe drag monahu-acela
Oricum îl va ierta,
Când însuşi, ca şi-acela,
S-ar vrea în preajma mea.

Nu sur cum capelanul!
15 Ci tânăr sănătos,
Cum foarte sur motanul
Zbătându-se gelos!
Eu nu iubesc moşnegii,
El babe iar nu vrea:
20 Aceasta-i vraja legii
De Domnul date-aşa!

Biserica se poartă
Firesc cu inima
Şi chipul. Şi mă iartă: –
25 Dar cine n-ar ierta!

Îi dai cu murmuratul,
Ieşind cu plecăciuni,
Şi,-n timp ce ştergi păcatul,
Un altul, mic, aduni.

30 Lăudaţi pe Domnu-n lume,
Că fete mândre-i plac

Şi-această slăbiciune
Şi-o-ngăduie cu drag!

Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit:
Bătrână şi hidoasă,
Cu dracul mă mărit!

Misterul nocturn

Astă-noapte, când dormea
Totu-n jur, şi numai vântul
Pe străzi goale suspina,
Nu-mi găseam în somn alintul,
Macul, ah! nu m-alina,
Şi nici – împăcatul, gândul.

Am fugit pe țărm, văzând
Cum că somnul nu mă-ncearcă.
Luna-n zare lucea blând –
Întâlnii un om şi-o barcă,
Baci şi turmă, picotind: –
Luntrea-n somn plecase, parcă.

A trecut un ceas, ori nu?
Poate-un an s-a scurs? – deodată,-n
Veşnică litanie, toată
Mintea mea se petrecu,
Şi-o genune-afundă, lată
Se căscă: – apoi trecu! –

Zori de zi: nepăsătoare,
Luntrea stă pe negrul hău – –
Ce-a fost? Sânge? De mirare,
Glasuri tot creşteau mereu –
O, nimic! Cu mic, cu mare,
Toți dormeam – somn dulce! greu!

"P i a, c a r i t a t e v o l e, a m o r o s i s s i m a"*

(În campo santo**)

Uşor dezmierzi, fecioară,
Pe cap un miel plăpând
5 Şi vezi lumini şi pară
În ochii lui, pe rând.
Zburdalnică-i, da-ţi cată
Pioasă inima,
Fermecătoare fată,
10 A m o r o s i s s i m a!

Ce ţi-a zdrobit simţirea
Şi lanţul feciorin?
De-ai fi iubit, iubirea
N-o căpătai din plin? –
Tu taci – dar lacrimi poartă,
15 Curată, faţa ta:
Tăcuşi – de doruri moartă,
A m o r o s i s s i m a?

P a s ă r e a a l b a t r o s

20 Minune! Mai e-n zbor?
Se-nalţă şi nu fâlfâie măcar!
Dar cum de-i suitor?
De unde-această forţă, frâu şi far?

Zbură prea sus – de-acum
25 Îl suie cerul pe biruitor:
Planând, se-ntreamă-n drum,
Uitând izbânda şi pe-nvingător.

**În it. în text: "Milostivă, îndurătoare, preaiubitoare" (n.t.).*
***În it. în text: "cimitir" (n.t.).*

Lăsând viața jos,
Trăieşte-n slăvi, ca stele şi vecii,
Cu cei pizmaşi milos – :
Doar să-l priveşti, şi urci şi tu-n tării!

5 O albatros! Mereu
Mă-mpinge-un dor înspre înalt ceresc!
Am plâns, am plâns din greu,
Gândind la tine – da, eu te iubesc!

Judecată de pasăre

10 De curând, când stam sub ramuri,
La odihnă, mai exact,
Auzii tic-tac în dramuri,
Cu măsură şi cu tact.
Indignatu-m-am, cu-ncetul
15 Începui să mă complac,
Până când, precum poetul,
Îmi vorbeam doar în tic-tac.

Cum săltau în stihuire
Vorbele-mi, din pas în pas,
20 Prind a râde în neştire,
Ca la un pătrar de ceas,
Eşti, cumva, poet, bătrâne?
Nu-ți sunt mințile la loc? –
“Ba eşti un poet, stăpâne!”
25 – Zise ghionoaia. – Cioc!

Ştiinţa veselă
("la gaya scienza")

"Pentru poet şi-nţelept toate lucrurile sunt prietene şi binecuvântate, toate trăirile folositoate, toate zilele sfinte, toţi oamenii divini."

Emerson

[Moto la ediţia din 1882]

Trăiesc sub acoperişul meu,
Pe nimeni nu l-am urmat fidel
Şi – râs-am de-orice maestru eu
Ce singur nu şi-a râs de el.

Pe pragul casei mele

[Moto la ediţia din 1887]

Prefață
la ediția a doua

1

Acestei cărți nu-i este necesară, poate, doar o singură prefață; şi, până la urmă, tot ar persista îndoiala dacă cineva, fără să fi trăit ceva similar, se poate apropia prin intermediul unor prefețe de *experiența trăită* a acestei cărți. Ea pare scrisă în limbajul vântului de dezgheț: e în ea neastâmpăr, nelinişte, contradicție, vreme de aprilie, încât îți vine constant în minte apropierea iernii, ca şi *victoria* asupră-i, care vine, trebuie să vină, a şi venit poate ... Recunoştința se revarsă neîncetat, de parcă s-a întâmplat chiar cel mai nesperat lucru, recunoştința unui convalescent, – căci *întremarea* era acest lucru atât de nesperat. "Ştiința veselă": vrea să însemne Saturnaliile unui spirit care s-a împotrivit cu răbdare unei cumplite şi lungi apăsări – cu răbdare, cu străşnicie, cu răceală, fără a se da bătut, dar fără speranță –, şi asupra căruia a căzut acum dintr-o dată speranța, speranța de sănătate, *beția* însănătoşirii. Nu-i de mirare că, în cazul acesta, iese la iveală mult irațional şi multă nebunie, multe năzbâtii delicate, irosite chiar pe nişte probleme care au o blană țepoasă şi nu îmbie la mângâieri şi încârlionțări. Toată această carte nu-i, desigur, altceva decât o distracție după o lungă privațiune şi neputință, exultarea energiei care se reîntoarce, a credinței redeşteptate într-un mâine şi poimâine, a sentimentului şi presentimentului brusc al viitorului, al iminentelor aventuri, al mărilor iarăşi deschise, al țelurilor iarăşi îngăduite, iarăşi sperate. Şi câte lucruri nu rămâneau de-acuma cu toatele în urmă-mi! Părticica aceasta de pustie, de istovire, de necredință, de înghețare în plină tinerețe, această bătrânețe intercalată la locul nepotrivit, această tiranie a durerii încă depăşită de tirania trufiei, trufie ce respingea *concluziile* durerii – iar nişte concluzii sunt nişte consolări –, această radicală izolare ca legitimă apărare împotriva unei mizantropii devenite patologic de lucidă, această fundamentală restrângere la ceea ce este amar, astringent, dureros în cunoaştere, după cum o impunea *greața* ce crescuse încetul cu încetul dintr-o imprudentă dietă şi rea deprindere spirituală – o numim romantism –, o, cine mi-ar înțelege perfect toate acestea? Cel ce le-ar înțelege însă ar fi mai îngăduitor, în mod cert, cu şi mai multele mele cusururi decât puțina prostie, exuberanță, "ştiință veselă", – bunăoară, cu mâna de cântece care i se adaugă de data aceasta cărții – în care un poet face haz, într-un chip

greu de iertat, pe socoteala tuturor poeţilor. – Vai, nu numai poeţii şi frumoasele lor "sentimente lirice" sunt acelea asupra cărora acest născut a doua oară trebuie să-şi verse răutatea: cine ştie ce fel de victimă îşi caută, ce fel de monstru de motiv parodic o să-l ademenească în curând? "Incipit *tragoedia**" – se spune la sfârşitul acestei cărţi problematic de neproblematice: să fim cu ochii-n patru! Se anunţă ceva extraordinar de rău şi de diabolic: incipit *parodia***, nu-i nici o îndoială ...

2

– Dar să-l lăsăm pe domnul Nietzsche: ce ne priveşte pe noi că domnul Nietzsche şi-a recăpătat sănătatea? ... Un psiholog cunoaşte puţine probleme atât de atractive precum cea a raportului dintre sănătate şi filozofie, iar în caz că el însuşi cade bolnav, ia cu sine în boala sa întreaga lui curiozitate ştiinţifică. Adică, presupunând că eşti o persoană, ai neapărat şi filozofia persoanei tale: totuşi există aici o deosebire importantă. La unul, mizeriile sale sunt cele care filozofează, la celălalt, bogăţiile şi forţele sale. Cel dintâi are *nevoie* de filozofia sa, fie ca reazem, liniştire, leac, fie ca mântuire, înălţare, înstrăinare de sine; la cel din urmă, ea nu-i decât un lux frumos, în cel mai bun caz voluptatea unei recunoştinţe triumfătoare care, în cele din urmă, mai trebuie să se înscrie cu majuscule cosmice pe cerul conceptelor. În celălalt caz, însă mai obişnuit, când restriştile fac filozofie, ca la toţi gânditorii bolnavi – iar gânditorii bolnavi precumpănesc, poate, în istoria filozofiei –: ce se va alege de gândul însuşi, o dată abătut subt *presiunea* bolii? Iată întrebarea care-l priveşte pe psiholog: iar aici experimentul este cu putinţă. Nu altfel de cum procedează un călător care-şi propune să se trezească la o anumită oră şi apoi se lasă liniştit în voia somnului: aşa şi noi, filozofii, presupunând că ne îmbolnăvim, ne lăsăm vremelnic, cu trup şi suflet, pradă bolii – oarecum ne pierdem din vedere pe noi înşine. Şi aşa cum acela ştie că ceva *nu* doarme, că ceva numără ceasurile şi o să-l trezească, aşa ştim şi noi că momentul hotărâtor ne va găsi treji, – că ceva sare deodată şi prinde spiritul *asupra faptului*, am în vedere clipa de slăbiciune sau de cotitură sau de capitulare sau de abrutizare sau de întunecare şi cum se vor mai fi numind toate aceste stări morbide ale spiritului care, în zile de sănătate, au împotrivă-le *mândria* spiritului (căci rămâne valabilă vechea rimă ‹:›*** "Un spirit mândru, un păun,

---

**În lat. în text: "Începe tragedia" (n.t.).*

***În lat. în text (n.t.).*

****Întregirea noastră (n.t.).*

un cal în spume sunt cele trei mai mândre vietăți pe lume" –). După ce-ți pui asemenea întrebare ție însuți, după ce faci o asemenea încercare pe tine însuți, înveți să priveşti cu un ochi mai acut la tot ce s-a filozofat în general până acum; intuieşti mai bine ca înainte rătăcirile involuntare, cărările
5 lăturalnice, locurile de odihnă, locurile *cu soare* ale gândului, pe unde gânditorii suferinzi sunt călăuziți şi ispitiți tocmai ca suferinzi, ştii pe viitor încotro îmbrâncesc, împing, ademenesc spiritul, în inconştiența lor, *trupul* bolnav şi nevoințele lui – spre soare, tihnă, îngăduință, răbdare, leac, uşurare într-un oarecare sens. Orice filozofie care aşază pacea mai presus decât
10 războiul, orice etică având o înțelegere negativă a noțiunii de fericire, orice metafizică şi fizică ce cunoaşte un sfârşit, un stadiu final de un tip oarecare, orice jinduire preponderent estetică sau religioasă după un deoparte, un dincolo, un afară, un deasupra permite să ne întrebăm dacă nu cumva ceea ce l-a inspirat pe filozof a fost boala. Deghizarea inconştientă a nevoilor
15 fiziologice sub mantiile obiectivului, ale idealului, ale spiritului pur frizează spaima, – şi destul de frecvent m-am întrebat dacă nu cumva, considerată în linii mari, filozofia n-a fost până acum, într-adevăr, decât o exegeză a trupului şi o *înțelegere greşită a trupului*. Îndărătul evaluărilor supreme, de care a fost condusă până acum istoria gândirii, stau ascunse
20 înțelegeri greşite ale constituției fizice, fie a indivizilor, fie a claselor sau a unor întregi rase. Putem considera, în primul rând şi întotdeauna, toate prostiile acelea cutezătoare ale metafizicii, mai cu seamă răspunsurile ei la întrebarea despre *valoarea* existenței, drept simptome ale anumitor trupuri; şi, dacă asemenea afirmări sau negări ale lumii, cântărite ştiințific,
25 n-au, fără excepție, nici un grăunte de importanță, ele îi dau totuşi istoricului şi psihologului semne cu atât mai valoroase, ca simptome, cum am spus, ale trupului, ale reuşitei şi nereuşitei sale, ale corpolenței, puterniciei, suveranității sale în istorie sau ale inhibărilor, ostenelilor, scăpătărilor sale, ale presimțirii sfârşitului, ale voinței sale de sfârşire. Tot aştept ca un *medic*
30 filozof, în înțelesul excepțional al cuvântului – unul care s-a ocupat de problema sănătății generale a poporului, a epocii, a rasei, a omenirii – să aibă curajul de a duce la extrem suspiciunea mea şi de a risca afirmația: în nici o filozofare n-a fost vorba deloc până acum de "adevăr", ci de altceva, de, să spunem, sănătate, viitor, dezvoltare, putere, viață ...

35 3

– Se ghiceşte că n-aş dori să-mi iau rămas-bun cu nerecunoştință de la vremea aceea de grea bolire, al cărei câştig nu este nici astăzi epuizat pentru mine: după cum îmi dau destul de bine seama unde-i depăşesc, în

general, prin sănătatea mea atât de schimbătoare, pe toţi neciopliţii spiritului. Un filozof care a parcurs şi tot parcurge multe perioade de sănătate a străbătut şi tot atât de multe filozofii: chiar de aceea, nu *poate* altfel decât să-şi transpună de fiecare dată starea în forma şi la distanţa cea mai spirituală, – tocmai această artă a transfigurării *este* filozofie. Nouă, filozofilor, nu ne este permis să facem o diferenţiere între suflet şi trup, cum o face poporul, ne este şi mai puţin permis să facem o diferenţiere între suflet şi spirit. Noi nu suntem nişte broaşte gânditoare, nişte aparate de obiectivare şi de înregistrare, cu viscerele puse pe linie moartă, – trebuie să dăm naştere în mod constant gândurilor noastre din durerea noastră şi să le înzestrăm ca o mamă cu tot ce avem în noi plămădit din sânge, inimă, foc, plăcere, pasiune, chin, conştiinţă, destin, fatalitate. A trăi – aceasta înseamnă pentru noi a transforma în mod constant în lumină şi văpaie tot ce suntem noi, tot ce ne vizează pe noi, nu *putem* cu nici un chip altfel. Iar în ceea ce priveşte boala: n-am fi aproape ispitiţi să ne întrebăm dacă, în general, nu ne putem dispensa de ea? Abia marea durere este ultima izbăvitoare a spiritului, în chip de propovăduitoare a marii suspiciuni, cea care face din orice u un x, un autentic, veritabil x, adică penultima literă dinaintea ultimei ... Abia marea durere, durerea aceea lungă şi leneşă care nu se grăbeşte, în care suntem cumva ca arşi cu lemne verzi, ne sileşte pe noi, filozofii, să coborâm în ultimul nostru hău şi să ne descotorosim de orice încredere, de orice blândeţe, valoare, bunătate, moderaţie, în care, mai demult, ne-am pus poate omenia. Mă îndoiesc că o asemenea durere "îndreaptă" –; dar ştiu că ne *face mai profunzi*. Fie că învăţăm să-i opunem mândria noastră, sarcasmul nostru, puterea noastră de voinţă şi facem asemeni indianului care, oricâte schingiuiri ar îndura, se despăgubeşte pe socoteala schingiuitorului său prin maliţiozitatea limbii lui; fie că ne retragem din faţa durerii în acel nimic oriental – numit nirvana –, în muta, hieratica, surda abandonare de sine, uitare de sine, anulare de sine: ieşi ca un alt om din asemenea lungi şi primejdioase exerciţii de stăpânire de sine, cu câteva semne de întrebare în plus, cu, înainte de toate, *voinţa* de a întreba pe viitor mai mult, mai profund, mai riguros, mai dur, mai diabolic, mai calm decât întrebaseşi până atunci. Încrederea în viaţă s-a dus: viaţa însăşi a devenit *problemă*. – Să nu crezi cumva că, prin aceasta, a devenit careva neapărat obscurantist! Chiar dragostea de viaţă mai este cu putinţă, – doar că iubim altfel. Dragostea pentru o femeie este aceea care ne trezeşte îndoieli ... Fascinaţia oricărui lucru problematic, bucuria dată de x este însă prea mare la astfel de oameni mai spirituali, mai spiritualizaţi, pentru ca această bucurie să nu înghită iar şi iar, ca o văpaie vie, orice neajuns al

problematicului, orice risc al incertitudinii, însăşi gelozia celui ce iubeşte. Cunoaştem o fericire nouă ...

4

În sfârşit, ca să nu rămână chintesenţa nespusă: din asemenea genuri, din asemenea bolire grea, chiar şi din lunga boală a suspiciunii grele, revenim *nou-născuţi*, cu pielea schimbată, mai susceptibili, mai diabolici, cu un gust mai subţire pentru bucurie, cu un cer al gurii mai fin pentru toate lucrurile bune, cu nişte simţuri mai dezmorţite, cu o a doua, mai periculoasă, inocenţă în bucurie, mai copilăroşi totodată şi de o sută de ori mai rafinaţi decât fuseserăm vreodată mai înainte. O, cât ne displace de-acum înainte plăcerea, plăcerea grosolană, apăsătoare, sumbră, aşa cum o înţeleg, de obicei, amatorii de plăceri, "culţii" noştri, bogaţii şi guvernanţii noştri! Cât de diabolic ascultăm de-acum înainte marele tărăboi de bâlci cu care "omul cult" şi locuitorul marilor oraşe se lasă violentat astăzi de artă, carte şi muzică, întru "plăcerile spirituale", cu concursul suplimentar al unor băuturi spirtoase! Cum ne sparge urechile acum strigătul teatral al pasiunii, cât s-a înstrăinat de gustul nostru tot acest romantic tumult şi talmeş-balmeş al simţurilor pe care plebea cultivată îl îndrăgeşte, dimpreună cu aspiraţiile sale spre sublim, elevat, tulbure! Nu, dacă noi, convalescenţii, mai avem cu adevărat nevoie de o artă, aceasta este o *altă* artă – o artă zeflemitoare, uşoară, improvizată, dumnezeiesc de neperturbată, dumnezeiesc de artificială, care pâlpâie, ca o pară jucăuşă, adânc într-un cer fără de nori! În primul rând: o artă pentru artişti, numai pentru artişti! Noi ne pricepem mai bine, în urma celor pătimite, la ceea ce este necesar mai întâi *în acest scop*, seninătatea, *orice seninătate*, prieteni! ne pricepem şi ca artişti –: aş vrea s-o dovedesc. Noi ştim astăzi prea bine un lucru, noi, iniţiaţii: o, cum învăţăm de-acum înainte să uităm bine, să *nu* ştim bine, ca artişti! Iar în ceea ce priveşte viitorul nostru: nu cred că vom fi văzuţi iarăşi pe cărările acelor tineri egipteni care intimidează templele noaptea, îmbrăţişează statuile şi vor să dea la o parte vălul, să descopere, să prezinte într-o lumină vie absolut tot ce, din motive întemeiate, este ţinut ascuns. Nu, acest prost gust, această voinţă de adevăr, de "adevăr cu orice preţ", această sminteală adolescentină a iubirii de adevăr – ne repugnă: pentru aceasta suntem prea versaţi, prea serioşi, prea voioşi, prea arşi, prea profunzi ... Nu mai credem că adevărul continuă să rămână adevăr, o dată ce i se smulg vălurile; am trăit destul ca să credem aceasta. Astăzi, pentru noi, trece drept o chestiune de decenţă faptul că n-am vrea să vedem totul despuiat, să ne implicăm în toate, să înţelegem şi să "ştim" totul. "Aşa-i că Dumnezeu este peste tot?" a

întrebat-o o fetiţă pe mama ei: "Dar găsesc necuviincios acest lucru" – un semnal pentru filozofi! Ar trebui ţinută la mai mare cinste pudoarea cu care natura s-a ascuns în dosul unor enigme şi al unor pestriţe îndoieli. E cumva adevărul o femeie care are motive pentru a nu lăsa să i se vadă motivele? E cumva numele lui, pentru a vorbi greceşte, Baubo? ... O, grecii aceştia! Se pricepeau să trăiască: pentru aceasta e nevoie să rămâi curajos la suprafaţă, la cută, la piele, să adori aparenţa, să crezi în forme, în tonuri, în cuvinte, în întregul Olimp al aparenţei! Grecii aceştia erau superficiali – din profunzime! Şi oare nu ne întoarcem tocmai la aceasta, noi, cutezătorii spiritului, care am escaladat cel mai înalt şi mai primejdios pisc al gândirii actuale şi am privit de acolo de jur împrejur, care am privit în jos de acolo? Nu suntem oare tocmai în această privinţă – greci? Adoratori ai formelor, ai tonurilor, ai cuvintelor? Tocmai de aceea – artişti?

Ruta, lângă Genova,
în toamna lui 1886

"Glumă, viclenie şi răzbunare"

Preludiu în rime germane

1
Invitație

5 Hai, mâncăi, gustați din hrană!
Mâine-o să vă pară mană,
Iar poimâine, frupt de soi!
Veți mai vrea, – aşa le-mbie
Şapte lucruri vechi azi mie
10 Pe-alte şapte țâfne noi.

2
Fericirea mea

De când am obosit căutând,
Găsesc de toate cele.
15 De când m-a-ntâmpinat un vânt,
Îmi suflă toate-n vele.

3
Neînfricat

Sapă, sapă unde zaci!
20 Jos, în groapă,-i apă!
Las' să strige cei posaci:
"Iadu-i doar – în groapă!"

4
Dialog

25 A. Fui bolnav? Mi-e mult mai bine?
Cine s-a-ngrijit de mine?
Toate le-am uitat frumos!

B. Cred c-abia acum ţi-e bine:
Cine uită-i sănătos.

5

Celor virtuoşi

5 Şi-ale virtuţile noastre-o să fie iuţi de picioare:
Ca versurile lui Homer trebuie să vină şi să plece!

6

Înţelepciunea lumii

Nu sta pe şesuri, jos!
10 Prea sus iar bine nu-i!
Pământu-i mai frumos
Când pân' la mijloc sui!

7

Vademecum–vadetecum*

15 Mă iei de-a-ntregul ca model,
În toate mă urmezi fidel?
Doar ţie să-ţi rămâi fidel: –
Aşa-mi urmezi – încetinel!

8

20 La a treia năpârlire

Cojita piele mi-a plesnit,
Un şarpe-n mine,-acuma,
Oricât pământ a mistuit,
Pofteşte iarăşi huma.

**În lat. în text: "Mergi cu mine – mergi cu tine" (n.t.).*

Supt pietre iată-mă flămând,
Şerpiu prin iarba mare,
Pe tine să te-nghit, pământ,
A şarpelui mâncare!

5

9
Trandafirii mei

Fericirea-mi – Fericirii
Face loc – da, Fericirii!
Vreți să-mi rupeți trandafirii?

10 Printre stânci veți sta la pândă,
Printre spini, fără izbândă
Şi cu mâna sângerândă!

Fericirea-mi ştie-orânda
Tachinării şi-uneltirii! –
15 Vreți să-mi rupeți trandafirii?

10
Disprețuitorul

Dacă-mi cade mult din mână,
Vouă a dispreț vă pare.
20 Doar când bei din cupa plină
O să-ți cadă mult din mână –,
N-osândiți deci vinul tare.

11
Sentința zice

25 Crud şi blând, mojic şi fin,
Murdar şi pur, intím şi străin,
De proşti şi de înțelepți cămin:

Din toate-acestea sunt puţin,
Porc şi hulub, şarpe hain!"

12
Unui iubitor de lumină

5 Ca ochi şi gând să nu se-adumbre,
Chiar după soare fugi sub umbre!

13
Pentru un balerin

Polei fin
10 Prilej divin
Pentru abilul balerin.

14
Integrul

Mai bine duşmănii dintr-o bucată
15 Oricât pământ a mistuit,

15
Rugină

Rugina-i bună: de eşti ascuţit,
"Prea tânăr e!" ţi-auzi necontenit.

20 16
În sus

"Cum oare mai bine pe culmi m-aş sui?"
Te urcă, nu te mai gândi!

17
Deviza celui puternic

Nu cerşi! Iar plânsul tacă!
Ia, te rog, mereu înşfacă!

5
18
Suflete strâmte

Suflete strâmte-mi displac;
Nici Rău, nici Bine aici nu-ncap.

19
10 Seducătorul fără voie

O vorbă goală-n glumă arunca –
Şi o femeie totuşi se prindea.

20
De cumpănit

15 Un dublu chin poţi suporta mai bine
Ca unul singur: vrei să-ncerci cum vine?

21
Împotriva îngâmfării

Nu te umfla: un ghimpe mic
20 Ajunge să devii nimic.

22
Bărbatul şi femeia

“Răpeşte-ţi fata care te-a pătruns!” –
Gând de bărbat; femeia-şi ia pe-ascuns.

23
Interpretare

De mă dezvălui, eu mă-nvăluiesc:
Nu pot să-mi fiu un interpret firesc.
5 Doar cine-şi suie propriul drum mereu
Va lumina aprins şi chipul meu.

24
Leacul pesimistului

Te plângi că nu-i bun ce-ai mâncat?
10 Amice, iară vechea toană?
Tot scuipi şi-o ţii într-o dojană –
Răbdarea mea s-a terminat.
Ascultă-mi sfatul! Fii bărbat
Şi-nghite-o broască dolofană,
15 Rapid, făr-a clipi din geană! –
Ţi-ajută mult la digerat!

25
Rugăminte

La mulţi le pot citi în gând,
20 Dar nu ştiu însumi cine sunt!
Mi-e ochiul prea apropiat –
Nu-s ce observ şi-am observat.
Mi-aş folosi cu mult mai bine,
De-aş sta mai depărtat de mine.
25 Nu ca duşman al meu, e drept!
Departe-i cel mai drag adept –
Dar între noi – mijloc cuminte!
Ghiciţi aprinsa-mi rugăminte?

26
30 ## Tăria mea

Am de urcat din treaptă-n treaptă,
Iar glasul sus vi se îndreaptă:

“Ca piatra eşti; noi tot aşa?” –
Am de urcat din treaptă-n treaptă,
Şi treaptă nimeni nu s-ar vrea.

5

27
D r u m e ț u l

“Doar hău şi linişti! Nici un drum în zare!” –
Aşa ai vrut! Nu ți-ai dorit cărare!
Curaj, drumețule! Fii netemut!
De crezi tu în primejdii – eşti pierdut.

10

28
C o n s o l a r e   p e n t r u   î n c e p ă t o r

Țânc jimbat – ce speriat e,
Prin ocol, de porci icnind!
Doar să plângă, asta poate –
15 Oare-l veți vedea umblând?
Ne-nfricat! Şi, după toate,
Îl vedeți chiar dănțuind!
Iată-l copăcel, nu cade,
O să stea şi-n cap curând.

20

29
E g o i s m   d e   s t e a

De nu mi-aş da mereu ocol,
Ca polobocu-n rostogol,
M-aş ține, făr-a mă aprinde,
25 Tot după soarele fierbinte?

30
A p r o a p e l e

Aproapele nu-l ţin aproape:
Pe culmi cu el! Departe scape!
5 Altfél, sub steaua-mi cum încape? –

31
S f â n t u l t r a v e s t i t

Fericirea-ţi să nu doară,
Vai! drăcescul te-nfăşoară,
10 Haz drăcesc, drăcesc veşmânt.
Dar în van! Răzbate-afară
Din privirea-ţi harul sfânt!

32
R o b u l

15 A. El stă şi-ascultă: ce-l pătrunde?
Ce-i zbârnâie-n urechi? De unde?
Ce forţă l-o fi doborât?
B. Ca toţi ce-n lanţuri s-au târât,
Aude-un zornăit – oriunde.

20 ## 33
S i n g u r a t i c u l

Detest şi stăpânirea, şi-ascultarea.
Supunerea? O, nu! Nici – dominarea!
Cel ce de s i n e nu se teme nu-nspăimântă:
25 Cel ce-nspăimântă doar conduce bine.
Eu deci detest să mă conduc pe mine!
Ca fiarele din mări şi codri, iacă,
Îmi place să mă pierd câte oleacă,
Să mă încuib în rătăciri şi-n vise
30 Şi să mă-ndemn acas' din zări deschise,
Să fiu eu însumi aţâţat – de mine.

34
Seneca et hoc genus omne*

Îşi scriu şi scriu teribil de-n-
5 țelepte fleacuri varii,
De parcă primum scribere,
Deinde philosophari**.

35
Gheață

Gheață mai produc, o, da! –
10 La digestie prieşte!
Gheața-mi v-ar plăcea, fireşte,
De-ați avea ce digera!

36
Scrieri din tinerețe

15 Şti'nța de la a la o
Îmi suna aicea mult!
Nu-mi mai sună azi, oho!
Doar eternul a! şi o!
Al juneții-l mai ascult.

20 37
Prudență

Pe aici nu-i bine pentru călători;
De-ai spirit, fii prudent de două ori!
Te-atrag şi te iubesc – te toacă lent:
25 Sunt spirite –: dar spiritu-i absent!

---

*În lat. în text: "Seneca şi toată stirpea aceasta"; cf. 12 [224] (n.t.).
**În lat. în text: "mai întâi să scriem, apoi să filozofăm" (n.t.).

38

Cuviosul grăieşte

Ne-adoră Domnul, f i' n d c ă ne-a creat! –
"Ba, omul l-a creat pe el!" – zic docţii.
5 Şi-atunci, să nu adore ce-a creat?
Creându-l, iar să-l nege, să-l dea morţii?
Cam şchioapătă, Satana s-a băgat.

39

Vara

10 Cu chipul în sudori scăldat,
Să ne-nfruptăm din pâne?
Nimic să nu-mbuci asudat,
Ştiu doctori să ne-nfrâne.
Clipeşte Sirius frământat:
15 Ce-nseamnă focu-i, chinul?
Cu chipul în sudori scăldat,
Să bem, prieteni, vinul!

40

Fără pizmă

20 El nu-i pzmaş: de-aceea îl cinstiţi?
El nici nu vede cât îl preţuiţi;
Cu ochi de vultur cată-n zări albastre,
Nici nu vă vede! – vede astre, astre!

41

25
Heraclitism

Lupta doar aduce
Pe pământ noroc!
Da, fraţii de cruce
Nasc sub fum şi foc!
30 Prieteni ce se cheamă?

Frați – la greu sărind;
În război – de-o seamă;
Nesupuşi – murind!

42
Principiul celor ultrarafinați

5

Mai curând tiptil s-o iei,
Nu pe labe late!
Mai curând prin borți de chei,
Nu prin uşi căscate!

10

43
Îndemn

La faimă te gândeşti vrăjit?
Să ştii urmarea:
Să-ți uiți la vreme, nesilit,
Onoarea!

15

44
Profundul

Eu – căutător? Vorbiți prostii! –
Sunt numai g r e u – ca plumbul sunt!
Tot cad şi nu mă pot opri,
Până nu dau de fund!

20

45
Pe veci

"Vin azi, căci azi e de venit" –
Gândeşte cel pe veci sosit.
Nu-i pasă de cel cusurgiu:
"Vii prea curând! Vii prea târziu!"

25

46
Gândurile celor osteniţi

Ei au pe soare-o ură sumbră;
Şi cred că pomii-s pentru – umbră!

5

47
Apus

“Apune, scapătă” – zvârliţi noroi;
De fapt, el se coboară jos, la voi!

Extazu-i deveni amărăciune,
10 Lumina-i beznei voastre se supune.

48
Împotriva legilor

De azi mi-atână la grumaz,
De-un şnur, ceasornicul cel treaz:
15 De azi cocoşii amuţesc,
Iar sori şi umbre-ncremenesc,
Şi tot ce timpul mi-a vestit
E orb, e mut şi asurzit: –
Natura nu mai prinde glas
20 La vreun tic-tac de legi şi ceas.

49
Înţeleptul grăieşte

Străin poporului, dar lui spre bine,
Ba nor, ba soare, calea îmi voi ţine –
25 Şi ne-ncetat mai sus de sine!

50
Pierzându-şi capul

Ea are spirit – unde l-a aflat?
Plăcând-o, şi-l pieduse vreun bărbat.
5 Ce cap avu pân' la poveste-aceea:
Dar dracul i l-a luat – ba nu! femeia!

51
Dorinţe pioase

"Orice cheie ca un fum
10 Să se risipească,
Doar şperaclele de-acum
Să se-nvârtă-n broască!"
Astfel judecă acei
Care sunt doar – false chei.

15
52
A scrie cu piciorul

Nu vreau să scriu cu mâna doar:
Piciorul mi-e şi el pisar.
Aleargă liber şi vioi,
20 Ba peste câmp, ba peste foi.

53
"Omenesc, prea omenesc"
O carte

Sfioasă, tristă îndărăt privind,
25 În viitor, în tine doar crezând:
O, pasăre, ca vulturii eşti tu?
Eşti mirele Minervei, Bu-hu-hu?

54
Cititorului meu

Un bun stomac şi straşnice măsele –
Eu ţi-aş dori!
De mistui paginile mele,
Atunci precis ne-om potrivi!

55
Pictorul realist

“Fidel naturii-n tot ce are ea!” –
Dar cum s-o-nceapă: când pe pânză *va-ncăpea*?
Imensă-i orice palmă de pământ! –
Din ea, *ce-i e pe plac* îl vezi pictând.
Şi ce-i pe plac? Ce *poate* el picta!

56
Vanitate de poet

Daţi-mi clei: am isteţime
Lemnul să-l găsesc oricând!
Sens să da-i la patru rime
Fără sens – nu-i ţel de rând!

57
Rafinament

Mi-ar fi drag şi mi-aş alege,
De-aş scăpa destinului,
Un locşor în rai pe lege:
Mai curând – la poarta lui!

58

Nasul strâmb

Înfumurat se uită-n zări
Ăst nas ce tot se umflă-n nări –
5 De-aceea-n faţă se răstorn
Licornii ăştia fără corn!
Mereu se-alătură în timp:
Trufia şi cu nasul strâmb.

59

10 Peniţa scârţâie

Peniţa scârţâie: infern!
Sunt condamnat la scârţâială? –
Iau călimara şi aştern
Puhoaie repezi de cerneală.
15 Umflat li-e cursul şi răzleţ!
Mă bucur cum îl fac să crească!
E dept, mi-e scrisul neciteţ –
Dar cine cată să-l citească?

60

20 Oameni superiori

Pe cel ce urcă – se cuvine
Să-l lauzi! De sus însă el vine!
Lui laudele-i rămân străine,
De soi alpin e!

25 61

Scepticul grăieşte

Eşti la mijlóc de drum,
Se-nvârte-arătătorul şi ce mic
Ţi-e sufletul! Nebun

Colindă, caută-n van – ezit-un pic?
Eşti la mijlóc de drum:
Ce rătăciri şi chin de mucenic!
Ce cauţi? Şi *la ce bun?* ––
5 Chiar asta caut – motiv şi alt nimic!

62

Ecce homo*

Da! Din ce mă trag ştiu bine!
Foc nepotolit e-n mine
10 Şi mă mistui în văpăi.
Tot ce-apuc se schimbă-n pară,
Ce slobód e scrumul doară:
Cert, sunt numai vâlvătăi.

63

15 ## Morală de stea

Sortită unui drum, o! stea,
Ce te priveşte bezna grea?

Prin vremea asta să scântei!
Departe de mizeria ei!

20 De lumi îndepărtate ţii:
Prin milă, vei păcătui!

Un singur ordin: pură fii!

*În lat. în text (n.t.).

Cartea întâi

1

Propovăduitorii scopului existenței. – Mă pot uita la oameni cu o privire favorabilă sau rea, întotdeauna îi găsesc, pe toți şi pe fiecare în parte mai ales, înhămați la o treabă: să facă ceea ce serveşte la conservarea speciei umane. Şi aceasta, adevărat, nu dintr-un sentiment de iubire pentru această specie, ci pur şi simplu fiindcă nimic nu este în ei mai vechi, mai puternic, mai neînduplecat, mai invincibil decât acel instinct, – întrucât acest instinct este însăşi *esența* naturii noastre şi a turmei noastre. Deşi ne-am deprins a-i categorisi destul de repede şi de net, cu miopia obişnuită la cinci paşi, pe semenii noştri în oameni folositori şi dăunători, buni şi răi, la un calcul sumar, la o reflecție mai îndelungată asupra totalului, ne pierdem încrederea în această ordonare şi categorisire şi, până la urmă, o lăsăm baltă. Până şi cel mai dăunător om s-ar putea să aibă încă şansa de a fi cel mai folositor în privința conservării speciei; căci întreține la el sau, prin acțiunea lui, la alții instincte fără de care omenirea de mult ar fi moleşită sau putredă. Ura, satisfacția pe care ți-o dă necazul altuia, rapacitatea şi setea de putere şi tot ce este numit de obicei rău: țin de uimitoarea economie a conservării speciei, fieşte, o economie costisitoare, risipitoare şi, în ansamblu, extrem de prostească: – dar care a conservat până acum, *într-o măsură confirmată*, neamul nostru. Nu mai ştiu dacă tu, iubite semen şi aproape al meu, *poți* trăi, în general, în defavoarea speciei, deci "irațional" şi "rău"; ceea ce ar fi putut dăuna speciei a pierit, poate, cu mii de ani în urmă şi ține azi de lucrurile care nici lui Dumnezeu nu-i mai sunt cu putință. Lasă-te în voia celor mai bune sau a celor mai rele pofte ale tale şi înainte de toate: piei! – şi într-un caz, şi într-altul, eşti cumva, probabil, tot promotorul şi binefăcătorul omenirii şi poți să-ți menții după aceea elogiatorii – şi tot aşa hulitorii! Dar n-o să-l găseşti niciodată pe cel ce ar şti să-şi bată joc pe cinste de tine, ca individ, chiar şi sub latura ta cea mai bună, pe cel ce ar putea să te facă să-ți simți nemărginita mizerie de muscă şi de broască într-atât, încât acest lucru să fie cât de cât adevărat! A râde de tine însuți cum ar trebui să râzi ca să râzi *din adâncul întregului adevăr*, – pentru aceasta, cei mai buni n-aveau până acum suficient simț al adevărului, iar cei mai înzestrați aveau mult prea puțin geniu! Mai există poate şi pentru râs un viitor! Atunci când omenirea se va fi pătruns de principiul "specia este totul, unul este mereu niciunul", iar accesul la această ultimă eliberare

şi iresponsabilitate îi va fi permis oricui şi oricând. Poate că atunci râsul se va fi aliat cu înţelepciunea, poate că atunci va mai fi doar "ştiinţă veselă". Deocamdată, lucrurile sunt încă total diferite, deocamdată, comedia existenţei încă n-a "devenit conştientă" de sine însăşi, deocamdată mai este vremea tragediei, vremea moralei şi a religiilor. Ce înseamnă noua şi constanta apariţie a acelor fondatori de morale şi de religii, a acelor iniţiatori ai luptei pentru respectul moralei, a acelor propovăduitori ai remuşcărilor şi ai războaielor religioase? Ce înseamnă aceşti eroi pe această scenă? Căci până acum aceştia au fost eroii ei, iar tot restul, uneori singurul lucru vizibil şi prea apropiat, n-a servit decât la pregătirea acestor eroi, fie ca maşinărie şi culise, fie în rolul unor confidenţi şi camerişti. (Poeţii, de exemplu, au fost mereu cameriştii unei morale oarecare.) – Se înţelege de la sine că şi aceşti tragedieni lucrează în interesul *speciei*, chiar dacă vor să creadă că lucrează în interesul Domnului şi ca mesageri ai Domnului. Şi ei, *susţinând credinţa în viaţă*, susţin viaţa speciei. "Merită să trăieşti – aşa clamează fiecare dintre ei –, e ceva de această viaţă, viaţa are ceva în spatele ei, dedesubtul ei, luaţi aminte!" Instinctul acela care-i stăpâneşte deopotrivă pe oamenii cei mai de seamă şi pe cei mai de rând, instinctul de conservare a speciei, răbufneşte din când în când ca raţiune şi pasiune a *spiritului*; el are atunci în juru-i un alai strălucitor de temeiuri şi vrea din toată puterea să facă uitat faptul că, în fond, este impuls, instinct, sminteală, netemeinicie. Viaţa *trebuie* iubită, *în definitiv*! Omul *trebuie* să se susţină pe sine şi pe aproapele său, *în definitiv*! Şi cum s-or numi şi se vor mai numi în viitor toţi aceşti trebuie şi în definitiv! Pentru ca tot ce se-ntâmplă cu necesitate şi în permanenţă, de la sine şi fără nici un scop, să pară făcut de acum ca urmare a unui scop şi să-i intre omului în cap ca raţiune şi ultimă poruncă, – apare moralistul, ca propovăduitor al scopului existenţei; născoceşte o a doua şi altă existenţă şi o scoate pe aceasta veche şi banală, prin intermediul noii sale mecanici, din vechile şi banalele ei ţâţâni. Da! el nu vrea cu nici un chip să *râdem* de existenţă, nici de noi, – nici de el; pentru el, un ins este întotdeauna un ins, ceva prim şi ultim şi neobişnuit, pentru el nu există specie, sume, zerouri. Oricât de absurde şi exaltate ar fi născocirile şi aprecierile sale, oricât ar nesocoti mersul naturii şi i-ar nega rigorile: – şi toate eticile au fost până acum absurde şi nenaturale până într-atât, încât oricare dintre ele ar fi dus omenirea la pieire, dacă ar fi pus stăpânire pe ea – la urma urmelor! de fiecare dată când "eroul" apărea pe scenă, se ajungea la ceva nou, la replica înfiorătoare a râsului, acea zguduire profundă a multor indivizi la gândul: "Da, merită să trăieşti! da, merit să trăiesc!" – viaţa şi eu şi tu şi noi toţi am devenit iarăşi *interesanţi* unii

pentru alţii pentru câtva timp. – Nu se poate tăgădui că, pe multă vreme, râsul şi raţiunea şi natura au devenit până acum stăpâni pe fiecare dintre aceşti mari teleologi: scurta tragedie se transforma şi regresa mereu până la urmă în eterna comedie a existenţei, iar "valurile nenumăratelor hohote 5 de râs" – pentru a folosi cuvintele lui Eschil – mai trebuie să-l mături în cele din urmă şi pe cel mai mare dintre aceşti tragedieni. Dar, cu tot acest râs corectiv, natura omenească a fost modificată în ansamblu de această apariţie mereu nouă a respectivilor propovăduitori ai scopului existenţei, – ea are acum cu o nevoie mai mult, tocmai nevoia de apariţia mereu nouă a unor 10 astfel de propovăduitori şi propovăduiri ale "scopului". Omul a devenit încetul cu încetul un animal fabulos care are de îndeplinit o condiţie a existenţei în plus faţă de oricare alt animal: omul trebuie să creadă din vreme-n vreme că ştie de ce există, specia lui nu se poate dezvolta fără o încredere periodică în viaţă! Fără a crede în raţiunea din viaţă! Şi neamul 15 omenesc va tot decreta din vreme-n vreme: "Există ceva de care nu mai ai absolut nici un drept să râzi!" Iar cel mai precaut prieten al oamenilor va adăuga: "Nu numai râsul şi ştiinţa veselă, ci şi tragicul cu toată sublima lui absurditate face parte dintre mijloacele şi imperativele conservării speciei!" – Şi, aşadar! Aşadar! Aşadar! O, mă-nţelegeţi, fraţilor? Înţelegeţi această 20 nouă lege a fluxului şi refluxului? Şi noi avem vremea noastră!

2

Conştiinţa intelectuală. – Repet mereu aceeaşi experienţă şi tot aşa mă contrariază de fiecare dată, nu-mi vine să-mi cred ochilor, deşi văd lucrurile de la o poştă: marii majorităţi îi lipseşte 25 conştiinţa intelectuală; ba chiar am avut adeseori impresia că, pretinzând aşa ceva, te trezeşti singur ca-n pustiu în cele mai populate oraşe. Toţi te privesc cu ochi străini şi cumpănesc mai departe lucrurile, numindu-l pe unul bun, iar pe altul rău; niciunuia nu-i crapă obrazul de ruşine, dacă laşi să se întrevadă că aceste greutăţi nu sunt omologate, – 30 nici nu se ridică nimeni împotriva ta: eventual se face haz pe socoteala îndoielii tale. Vreau să spun: marea majoritate nu găseşte reprobabil să creadă cutare sau cutare lucru şi să trăiască potrivit acestuia, fără a fi fost dinainte conştient de ultimele şi cele mai sigure argumente pro şi contra şi fără a-şi da măcar osteneala să caute ulterior asemenea argumente, – 35 cei mai înzestraţi bărbaţi şi cele mai nobile femei continuă să facă parte din această "majoritate". Dar ce reprezintă pentru mine mărinimia, fineţea şi geniul, dacă omul cu aceste virtuţi admite la el sentimente moleşite în felul de a crede şi a judeca, dacă jinduirea după certitudine nu-l

priveşte ca dorinţa cea mai intimă şi ca nevoia cea mai profundă, – ca lucrul ce-i deosebeşte pe oamenii superiori de cei inferiori! Am întâlnit la anumiţi evlavioşi o ură faţă de raţiune şi i-am iubit pentru asta: aşa cel puţin continuă să se trădeze totuşi conştiinţa intelectuală vinovată! Însă a sta în sânul acestei rerum concordia discors* şi al întregii incertitudini şi ambiguităţi miraculoase şi a *nu întreba*, a nu tremura de dorinţa nestăpânită şi de plăcerea de a întreba, nici măcar a-l urî pe cel ce întreabă, poate chiar a mai şi muri de râs pe seama lui – iată ce percep eu ca *reprobabil*, iar această percepţie este cea pe care o caut mai întâi la oricine: – nu ştiu ce obsesie mă convinge întruna că orice om are, ca om, această percepţie. Este felul meu de a comite o nedreptate.

3

Nobil şi de rând. – Naturilor de rând, toate sentimentele nobile, generoase le apar ca nelalocul lor şi, de aceea, întâi şi-ntâi, ca neplauzibile: ele fac cu ochiul atunci când aud de aşa ceva şi par a voi să spună ‹:›** "De-aici o să iasă neapărat ceva câştig, nu putem vedea prin toţi pereţii": – sunt suspicioase faţă de cel nobil, ca şi când acesta şi-ar căuta câştigul prin şiretlicuri. Dacă se conving de-a binelea de absenţa unor intenţii şi profituri meschine, atunci omul nobil trece pentru ei drept un specimen de nebun: îl dispreţuiesc în bucuria lui şi fac haz de strălucirea ochilor săi. "Cum ne putem bucura să fim în pierdere, cum putem vrea să ajungem cu ochii deschişi într-o situaţie dezavantajoasă? Trebuie că vreo boală a minţii stă în legătură cu simţirea nobilă" – aşa gândesc ele şi privesc cu desconsiderare în acest caz: precum desconsideră bucuria pe care nebunului i-o procură ideile sale fixe. Natura de rând excelează prin aceea că nu-şi pierde nici o clipă din vedere câştigul şi că această obsesie a scopului şi a câştigului este chiar mai puternică decât cele mai puternice instincte din ea: a nu te lăsa îndemnat de acele instincte la acte nelalocul lor – iată înţelepciunea şi orgoliul ei. Comparativ cu ea, natura superioară este aceea *mai iraţională*: – căci omul nobil, generos, devotat este doborât într-adevăr de instinctele sale şi, în cele mai bune momente ale sale, raţiunea lui *face o pauză*. Un animal care-şi ocroteşte puii cu riscul vieţii sau îşi urmează femela chiar şi în moarte în perioada rutului nu se gândeşte la pericol şi la moarte, raţiunea lui face, de asemenea, o pauză, fiindcă este stăpânit cu totul de bucuria dată de progenitura sa ori de femelă

**În lat. în text: "unitatea (armonia) contrariilor" (Horaţiu, Ep. I 12, 19) (n.t.).*
***Întregirea noastră (n.t.).*

şi de frica de a-i fi răpită această bucurie; se prosteşte mai mult decât este de obicei, asemeni celui nobil şi generos. Acesta posedă câteva sentimente de plăcere şi de neplăcere de o asemenea intensitate, încât intelectul trebuie să amuţească în faţa lor sau să consimtă a le sluji: la asemenea fiinţe, inima ia atunci locul capului şi, din acea clipă, vorbim de "pasiune". (Când şi când survine, ce-i drept, şi contrariul şi are loc oarecum "întoarcerea pasiunii", bunăoară la Fontenelle, căruia cineva i-a pus odată mâna pe inimă şi i-a zis: "Ceea ce ai dumneata aici, preaiubitule, este tot creier.") Lipsa de raţiune sau raţiunea piezişă a pasiunii este aceea pe care insul de rând o dispreţuieşte la cel nobil, mai ales când aceasta vizează obiecte a căror valoare îi pare a fi total fantastică şi arbitrară. Se supără pe acela care se lasă robit pântecelui, totuşi înţelege seducţia care face aici pe tiranul; dar nu înţelege, de exemplu, cum ne putem pune în joc sănătatea şi onoarea de dragul pasiunii pentru cunoaştere. Gustul naturii superioare se îndreaptă spre excepţii, spre lucruri care, în mod obişnuit, te lasă rece şi par a nu avea nici un farmec; natura superioară are o măsură de valoare singulară. Totodată, ea are convingerea, de obicei, că, în idiosincrasia gustului ei, nu posedă o măsură de valoare singulară, mai degrabă îşi evaluează valorile şi nonvalorile ca valori şi nonvalori general valabile şi eşuează astfel în ininteligibil şi impracticabil. Foarte rar când o natură superioară mai păstrează atâta raţiune, încât să-i înţeleagă şi să-i trateze pe oamenii obişnuiţi ca atare: de cele mai multe ori, ea crede în pasiunea sa văzută ca pasiune tăinuită a tuturor şi tocmai în această credinţă este ea plină de ardoare şi de elocvenţă. Dacă asemenea oameni de excepţie nu se simt acum ei înşişi excepţii, cum să le-nţeleagă vreodată pe naturile de rând şi să poată aprecia rezonabil regula? – şi aşa se face că şi ei vorbesc de prostia, zădărnicia şi himerele omenirii, plini de mirare cât de absurd este mersul lumii şi de ce aceasta nu ia partea acelor lucruri care "îi sunt de trebuinţă". – Iată veşnica nedreptate comisă de cei nobili.

4

Ceea ce conservă specia. – Spiritele cele mai puternice şi mai rele au dus până acum cel mai mult omenirea înainte: ele au aprins mereu şi mereu pasiunile care adormiseră – orice societate ordonată narcotizează pasiunile –, au trezit mereu şi mereu simţul comparaţiei, al opoziţiei, al plăcerii pentru nou, riscant, nemaiîncercat, i-au constrâns pe oameni să contrapună opinii, să contrapună modéle. De cele mai multe ori cu armele, prin desfiinţarea pietrelor de hotar, prin impietăţi: dar şi prin noi religii şi morale! În fiecare propovăduitor şi predicator al *noului* se află

aceeaşi "răutate" – care-i face faimă proastă unui cuceritor, chiar dacă se exprimă mai rafinat, chiar dacă nu pune imediat în mişcare muşchii şi, tocmai de *aceea*, nici nu strică aşa de mult reputaţia! Noul este însă în orice condiţii *răul*, în chip de ceva ce vrea să cucerească, să răstoarne vechile pietre de hotar şi vechile culte; şi doar vechiul este lucrul bun! Oamenii buni ai fiecărei epoci sunt aceia care îngroapă subt brazdă vechile idei şi le fac să rodească, agricultorii spiritului. Dar, până la urmă, orice pământ secătuieşte, iar brăzdarul răului trebuie să vină iar şi iar. – Există acum o erezie radicală a moralei, foarte celebrată mai cu seamă în Anglia: după ea, judecăţile "bun" şi "rău" sunt acumularea experienţelor în legătură cu "la locul lui" şi "nelalocul lui"; după ea, noţiunea de bun echivalează cu ceea ce conservă specia, cea de rău însă cu ceea ce dăunează speciei. În realitate însă, instinctele rele sunt la locul lor, conservatoare ale speciei şi indispensabile în aceeaşi măsură ca şi cele bune: – doar funcţia lor este una diferită.

5

Datorii necondiţionate. – Toţi oamenii care simt necesitatea celor mai puternice cuvinte şi tonuri, a celor mai elocvente gesturi şi atitudini, pentru a produce *într-adevăr* efect, politicieni revoluţionari, socialişti, predicatori ai pocăinţei cu sau fără creştinism, pentru care nu pot exista succese parţiale: toţi aceştia vorbesc despre "datorii", şi, desigur, întotdeauna despre datorii cu caracter necondiţionat – fără acestea n-ar avea nici un drept la marele lor patos: lucru pe care-l ştiu foarte bine! Astfel, ei se cramponează de nişte filozofii ale moralei care predică vreun imperativ categoric oarecare sau ingurgitează o bună halcă de religie, cum a făcut, de exemplu, Mazzini. Întrucât vor ca lumea să aibă necondiţionat încredere în ei, au nevoie, în primul rând, să se încreadă ei înşişi necondiţionat în ei, pe baza vreunui comandament oarecare, ultim, indiscutabil şi superior în sine, ai cărui slujitori şi instrumente ar dori să se simtă şi să se dea ca atare. Aici îi avem pe cei mai naturali şi, de obicei, foarte influenţi adversari ai Luminismului şi ai scepticismului moral: dar aceştia sunt rari. Dimpotrivă, există o clasă foarte cuprinzătoare a acestor adversari peste tot unde interesul propovăduieşte supunerea, în vreme ce reputaţia şi onoarea par a interzice supunerea. Celui ce se simte umilit la gândul de a fi *instrumentul* unui principe sau al unui partid şi al unei secte sau chiar al unei puteri financiare, bunăoară în calitate de descendent al unei vechi familii mândre, dar tocmai acest instrument vrea să fie sau trebuie să fie în faţa lui şi în public, aceluia îi sunt de trebuinţă principii patetice, pe care să

le poată avea în orice moment pe buze: – principii ale unei obligații necondiționate, pe care să le putem accepta şi demonstra că le acceptăm fără nici o ruşine. Orice servilitate mai rafinată se agață de imperativul categoric şi este duşmanul de moarte al acelora care vor să deposedeze datoria de caracterul ei necondiționat: aşa le-o cere buna-cuviință, şi nu numai buna-cuviință.

6

Pierdere de demnitate. – Meditația şi-a pierdut orice demnitate a formei, am făcut din ceremoniosul şi solemnitatea meditării o bătaie de joc şi n-am mai suporta un înțelept de stil vechi. Noi gândim prea repede, pe drum, în plin mers şi în toiul afacerilor de tot felul, chiar dacă ne gândim la ce-i mai serios; n-avem nevoie de multă pregătire, nici chiar de cine ştie ce linişte: – e ca şi când am avea în cap o maşină huruind întruna, care continuă să lucreze chiar şi în cele mai neprielnice împrejurări. Odinioară se observa la cineva că era pe punctul de a gândi – era, neîndoielnic, excepția! –, că acum era pe punctul de a deveni mai înțelept şi se aştepta la o idee: îşi compunea o mină ca pentru o rugăciune şi se oprea din mers; ba chiar stătea ore-n şir nemişcat în stradă, când îi "venea" ideea – într-unul sau în două picioare. Aşa o cerea "demnitatea situației"!

7

Ceva pentru laborioşi. – Cine vrea să facă acum un studiu din chestiunile morale îşi deschide un vast câmp de lucru. Toate genurile de pasiuni trebuie analizate metodic şi fiecare în parte, urmărite fiecare în parte prin timpuri, la popoare, la indivizi mari şi mici; întreaga lor rațiune şi toate evaluările lor şi clarificările lucrurilor trebuie puse în lumină! Tot ce a dat culoare existenței nu are încă o istorie până acum: sau unde ar exista o istorie a iubirii, a lăcomiei, a pizmei, a conştiinței, a pietății, a cruzimii? Chiar şi o istorie comparativă a dreptului sau măcar a pedepsei lipseşte până acum cu desăvârşire. Au făcut oare vreodată obiectul cercetării diferita împărțire a zilei, consecințele unei statorniciri regulate a muncii, a sărbătorii şi a odihnei? Cunoaştem oare efectele morale ale mijloacelor de trai? Există o filozofie a alimentației? (Tărăboiul care se face mereu şi mereu pentru şi împotriva vegetarianismului probează deja că nu există încă o asemenea filozofie!) Oare s-au cules deja experiențele privitoare la viața în colectivități, de exemplu experiențele mânăstirilor? Dialectica prieteniei şi a căsătoriei a fost deja expusă? Moravurile învățaților, ale neguțătorilor, ale artiştilor, ale meşteşugarilor – şi-au găsit deja gânditorii? Atâtea aşteaptă să reflectăm

la ele! Oare tot ce oamenii au considerat până acum ca fiind "condiţii de existenţă" şi toată raţiunea, pasiunea şi superstiţia generate de această considerare – au fost deja investigate până la capăt? Numai observarea dezvoltării diferite pe care instinctele omeneşti au avut-o şi ar mai putea-o avea, potrivit diverselor climate morale, dă deja prea mult de lucru chiar celor mai laborioşi; e nevoie de generaţii întregi şi de generaţii de învăţaţi care să lucreze împreună după un plan, pentru a epuiza aici punctele de vedere şi materialul. Acelaşi lucru este valabil despre lămurirea motivelor diversităţii climatului moral ("*de ce* luminează aici acest soare al unei judecăţi morale fundamentale şi al unui etalon de valori morale cardinale – iar acolo acela?"). Şi iarăşi se cere un nou efort care să determine caracterul eronat al tuturor acestor motive şi întreaga substanţă a judecăţii morale de până acum. Presupunând că toate aceste eforturi s-ar face, ar apărea în prim-plan cea mai delicată dintre toate întrebările, aceea dacă ştiinţa este în stare să *dea* obiective pentru o acţiune, după ce a probat că poate deposeda de obiective şi le poate distruge – şi atunci ar fi bine venită o experimentare care să poată satisface orice fel de eroism, o experimentare pe durata mai multor veacuri, care să poată pune în umbră toate marile eforturi şi sacrificii ale istoriei precedente. Până acum, ştiinţa nu şi-a ridicat încă edificiile ciclopice; va veni vremea şi pentru ele.

8

Virtuţi inconştiente. – Toate calităţile de care este conştient un om – şi mai cu seamă dacă le presupune pregnanţa şi evidenţa şi pentru anturajul său – se supun cu totul altor legi decât acele calităţi care-i sunt necunoscute sau prost cunoscute şi care, prin fineţea lor, îi scapă din vedere şi unui observator mai fin şi ştiu să se ascundă ca în neant. Aşa stau lucrurile cu sculpturile fine de pe solzii reptilelor: ar fi o eroare să bănuim în ele o podoabă sau o armă – căci se văd numai la microscop, deci cu ochi artificial acuţi, aşa cum nişte animale asemănătoare, pentru care ele ar trebui să însemne vreo podoabă sau vreo armă, nu-i posedă! Calităţile noastre morale vizibile, şi îndeosebi cele *socotite* vizibile, îşi văd de drumul lor, – iar cele invizibile şi exact cu acelaşi nume, care, în raport cu alţii, nu sunt pentru noi nici podoabă, nici armă, *îşi văd şi ele de drumul lor*: unul cu totul diferit, probabil, şi cu linii şi fineţuri şi sculpturi, care ar putea, eventual, să-i facă plăcere unui dumnezeu înzestrat cu un microscop divin. Noi avem, bunăoară, sârguinţa noastră, ambiţia noastră, sagacitatea noastră: toată lumea ştie de ele –, şi, pe lângă acestea, avem, probabil, mai o dată sârguinţa *noastră*, ambiţia *noastră*, sagacitatea *noastră*; dar pentru

aceşti solzi ai noştri de reptilă nu s-a inventat încă microscopul! – Iar prietenii moralității instinctive vor spune aici: "Bravo! Măcar el consideră cu putință nişte virtuți inconştiente, – ne ajunge atât!" – O voi, cumpătaților!

9

Erupțiile noastre. – O mulțime de lucruri pe care omenirea şi le-a însuşit pe trepte anterioare, dar într-un mod atât de slab şi de embrionar, încât nimeni n-a ştiut să le perceapă ca însuşite, năvălesc dintr-o dată la lumină, mult după aceea, poate după sute de ani: între timp au devenit puternice şi s-au copt. Unele epoci, precum unii oameni, par a fi total lipsite de cutare sau cutare talent, de cutare sau cutare virtute: dar să aşteptăm până la nepoți şi strănepoți, dacă avem timp de aşteptat, – ei scot la lumina soarelui partea lăuntrică a bunicilor lor, acea parte despre care nici bunicii înşişi nu ştiau nimic. Adeseori, chiar fiul este trădătorul tatălui: acesta se înțelege mai bine pe sine însuşi, de când are un fiu. Toți avem în noi grădini şi plantații tainice; şi, cu o altă metaforă, toți suntem vulcani în fierbere ce vor avea clipa lor de erupție: – cât de aproape însă ori cât de departe este aceasta, fireşte, nimeni n-o ştie, nici chiar Dumnezeu.

10

Un soi de atavism. – Pe oamenii deosebiți ai unei epoci îmi place cel mai mult să-i înțeleg ca vlăstare ivite pe neaşteptate din culturi stinse şi din sevele acestora: oarecum ca atavismul unui popor şi al civilizației sale: – în felul acesta mai este realmente ceva de *înțeles* la ei! Acum par străini, neobişnuiți, extraordinari: iar cel ce simte în el aceste seve trebuie să se ocupe de ele, să le ocrotească de o altă lume potrivnică, să le respecte, să le crească: şi astfel devine fie un om mare, fie un țicnit şi un bizar, în măsura în care nu pierde devreme după toate acestea. Aceleaşi calități erau obişnuite odinioară şi treceau, prin urmare, drept comune: nu excelau. Poate erau cerute, presupuse; era imposibil să devii cineva prin ele, fie şi numai pentru că lipsea riscul să devii prin ele şi smintit şi singuratic. – Clanurile şi castele *conservatoare* ale unui popor sunt, de predilecție, acelea în care apar asemenea repercusiuni ale vechilor instincte, în vreme ce nu există nici o probabilitate a unui atare atavism acolo unde rasele, deprinderile, evaluările se schimbă prea repede. Tempoul înseamnă, de fapt, în cadrul acestor forțe de dezvoltare a popoarelor, la fel de mult ca în muzică; în cazul nostru este absolut necesar un andante al dezvoltării ca tempou al unui spirit pasionat şi lent: – şi de felul acesta este, fără îndoială, spiritul clanurilor conservative.

11

Conştiinţa. – Conştiinţa este ultima şi cea mai târzie dezvoltare a organicului şi, ca urmare, şi cea mai neterminată şi mai ineficace parte din el. Din conştiinţă provin nenumărate greşeli care fac să piară un animal, un om mai devreme decât ar trebui, "dincolo de destin", cum spune Homer. Dacă mănunchiul conservator de instincte n-ar fi cu mult peste măsură mai puternic, n-ar servi în ansamblu ca regulator: din pricina judecăţii ei sucite şi a fantazării cu ochii deschişi, din pricina superficialităţii şi a credulităţii ei, cu alte cuvinte, tocmai din pricina conştiinţei sale, omenirea ar trebui să piară: sau, mai degrabă, fără acel regulator, aceasta n-ar mai exista de mult! Înainte de a se perfecţiona şi maturiza o funcţie, ea este un pericol pentru organism: e bine dacă este tiranizată atât de multă vreme şi cu atâta străşnicie! În felul acesta, conştiinţa este straşnic tiranizată – şi nu cel mai puţin din mândria de a fi! Se crede că aici ar fi *miezul* fiinţei umane; partea ei durabilă, veşnică, ultimă, de la începutul începuturilor! Conştiinţa este considerată o mărime stabilă, dată! I se tăgăduieşte devenirea, intermitenţele! Este socotită drept "unitate a organismului"! – Această caraghioasă supraestimare şi necunoaştere a conştiinţei are drept consecinţă marele avantaj că a fost astfel împiedicată perfecţionarea ei prea rapidă. Întrucât oamenii erau convinşi că dispun deja de conştiinţă, şi-au dat puţină osteneală s-o dobândească – şi nici azi lucrurile nu s-au schimbat! Continuă să fie mereu o *misiune* totalmente nouă, şi abia licărindu-i ochiului omenesc, încă abia perceptibilă cu claritate, aceea *de-a-ţi asimila ştiinţa* şi de-a o face instinctivă, – o misiune care este văzută exclusiv de aceia ce au înţeles că până acum nu erau asimilate decât *erorile* noastre şi că toată conştiinţa noastră se raportează la erori!

12

Despre ţelul ştiinţei. – Cum? Ultimul ţel al ştiinţei să fie acela de a-i produce omului cât mai multă plăcere cu putinţă şi cât mai puţină neplăcere cu putinţă? De parcă acum plăcerea şi neplăcerea ar fi legate la un loc cu o funie, încât cel ce vrea să aibă cât mai mult cu putinţă dintr-una *trebuie* să aibă şi cât mai mult cu putinţă din cealaltă, – încât cel ce vrea să înveţe "chiotul de bucurie până-n slăvile cerului" trebuie să fie gata şi pentru "întristat până la moarte"? Şi poate că aşa stau lucrurile! Cel puţin stoicii credeau că aşa stau şi erau consecvenţi când cereau cât mai puţină plăcere cu putinţă, pentru a avea de la viaţă cât mai puţină neplăcere cu putinţă (când erai pe buze cu maxima ‹:›* "Virtuosul este cel mai fericit",

*Întregirea noastră (n.t.).

aveai în ea atât un punct de atracție al școlii pentru marea masă, cât și o subtilitate cazuistică pentru cei subtili). Și astăzi mai puteți alege: sau *cât mai puțină neplăcere cu putință*, pe scurt, lipsă de durere – și, în definitiv, socialiștii și politicienii tuturor partidelor n-ar îndrăzni să le promită, în mod cinstit, mai mult oamenilor lor –, sau *cât mai multă neplăcere cu putință* ca preț pentru proliferarea unei sumedenii de plăceri și bucurii fine și rareori gustate până acum! De vă hotărâți pentru cea dintâi, de vreți, așadar, să faceți să scadă și să se reducă sensibilitatea la durere a oamenilor, atunci trebuie să faceți să scadă și să se reducă și *capacitatea lor de a se bucura*. Într-adevăr, prin *știință* putem promova și unul, și altul dintre aceste țeluri! Poate că astăzi ea este totuși mai cunoscută pentru forța ei de a-l sili pe om să-și piardă bucuriile și de a-l face mai rece, mai statuar, mai stoic. Dar ea ar mai putea fi descoperită și ca *marea aducătoare de durere*! – Și atunci poate că i-ar fi descoperită totodată forța opusă, enormul potențial prin care să facă să strălucească noi lumi de stele ale bucuriei!

13

Cu privire la doctrina sentimentului puterii. – Făcând bine și făcând rău, îți exerciți puterea asupra altora – mai mult nu vrei în această privință! *Făcând rău*, ți-o exerciți asupra acelora pe care trebuie să-i facem mai întâi sensibili la puterea noastră; căci durerea este un mijloc mult mai impresionabil în acest sens decât plăcerea: – durerea își pune mereu problema cauzei, pe când plăcerea este înclinată să se oprească la sine însăși, iar nu să privească înapoi. *Făcând bine* și voind binele, ți-o exerciți asupra acelora care deja depind oarecum de noi (adică s-au deprins să se gândească la noi ca la condiția existenței lor); noi vrem să le sporim puterea, fiindcă, în felul acesta, ne-o sporim pe-a noastră, sau vrem să le arătăm avantajul pe care-l au depinzând de noi, – așa vor fi mai mulțumiți de situația lor și mai ostili și mai pregătiți de luptă împotriva dușmanilor puterii *noastre*. Dacă, făcând bine sau rău, facem și sacrificii, acest lucru nu schimbă valoarea finală a actelor noastre; chiar dacă ne punem viața în joc, precum martirul în favoarea bisericii lui, este o jertfă adusă setei *noastre* de putere sau în scopul conservării sentimentului nostru de putere. Cel ce simte <:>* "Mă aflu în posesia adevărului", la câte averi nu renunță ca să salveze acest sentiment! Ce nu aruncă peste bord ca să se mențină "sus", – adică deasupra celorlalți, care duc lipsă de "adevăr"! Fără îndoială,

* *Întregirea noastră (n.t.).*

ipostaza în care facem rău este rareori aşa de plăcută, aşa de pur plăcută, ca aceea în care facem bine, – este un semn că încă ne lipseşte puterea sau trădează necazul pe această sărăcie, comportă noi riscuri şi incertitudini cu privire la posesia noastră de putere, atâta cât există, şi ne acoperă orizontul de nori în perspectiva răzbunării, a sarcasmului, a pedepsei, a insuccesului. Numai pentru oamenii cei mai susceptibili şi mai însetaţi de sentimentul puterii poate fi mai agreabil să-i aplice opozantului pecetea puterii; pentru aceia pe care spectacolul celui supus deja (ca unul care este obiectul bunăvoinţei) îi apasă şi-i plictiseşte. Depinde de cât de obişnuit eşti să-ţi *condimentezi* viaţa; e o chestiune de gust dacă preferi să ai parte de o creştere înceată sau intempestivă, sigură sau riscantă şi îndrăzneaţă a puterii, – cauţi cutare sau cutare condirnenl întotdeauna potrivit temperamentului tău. O pradă uşoară este ceva reprobabil pentru naturile mândre, ele trăiesc un sentiment de satisfacţie numai la vederea oamenilor nefrânţi, care ar putea să le devină duşmani, şi, de asemenea, la vederea averilor greu accesibile; faţă de cel suferind sunt adesea aspre, căci acesta nu este vrednic de aspiraţia şi de mândria lor, – dar cu atât mai îndatoritoare se arată faţă de *egalii* cu care o bătălie şi o luptă ar fi, în orice caz, mai onorabilă, *dacă* s-ar ivi vreodată ocazia pentru aşa ceva. Trăind sentimentul de satisfacţie pentru *această* perspectivă, oamenii castei cavalereşti s-au obişnuit cu o aleasă politeţe unii faţă alţii. – Mila este sentimentul cel mai plăcut la aceia care sunt puţin mândri şi n-au şansa unor mari cuceriri: pentru ei, prada uşoară – şi aceasta este orice suferind – reprezintă ceva fermecător. Mila este lăudată ca virtute a prostituatelor.

14

Câte şi mai câte nu se numesc iubire. – Lăcomie şi iubire: cât de diferit reacţionăm la fiecare dintre aceste cuvinte! – şi totuşi ar putea fi acelaşi instinct botezat cu două nume, prima oară discreditat din punctul de vedere al celor ce au deja, în care instinctul acesta s-a cam domolit şi care se tem acum pentru "avuţia" lor; a doua oară, din punctul de vedere al nesatisfăcuţilor, al însetaţilor, şi de aceea ridicat în slăvi ca fiind "bun". Iubirea pentru aproapele nostru – nu-i oare o propensiune spre o nouă *proprietate*? Şi tot aşa iubirea noastră de ştiinţă, de adevăr şi, în general, orice sete de noutăţi? Încet-încet ne lehămeţim de ceea ce este vechi, de ceea ce posedăm cu certitudine şi întindem iarăşi mâinile; nici peisajul cel mai frumos în care trăim trei luni nu mai poate conta pe iubirea noastră, ci vreun ţărm de mare mai îndepărtat ne aţâţă lăcomia: de cele mai multe ori, posesia pierde din importanţă prin posedare. Plăcerea dată de propriul eu are de gând să rămână în picioare, aşa că reînnoieşte mereu şi

mereu ceva *în noi înşine*, – tocmai acest lucru înseamnă posedare. A ni se face lehamite de o posesiune echivalează cu: a ni se face lehamite de noi înşine. (Poţi suferi şi de exces, – şi nesaţul de a lepăda, de a împărţi îşi poate permite titlul de onoare "iubire".) Când îl vedem pe cineva suferind, ne place să profităm de ocazia ivită acum de a pune stăpânire pe el; aceasta o face, de exemplu, binefăcătorul şi milostivul, şi el numeşte "iubire" nesaţul de o nouă posesiune trezit în el şi se bucură totodată ca în cazul unei noi cuceriri care-l cheamă. Dar cel mai clar se trădează ca posesiune spre proprietate iubirea dintre sexe: cel ce iubeşte pretinde stăpânirea exclusivă şi necondiţionată a persoanei mult dorite de el, pretinde o putere la fel de necondiţionată asupra sufletului, ca şi asupra trupului ei, pretinde să fie numai el iubit şi să sălăşluiască şi să domine în celălalt suflet ca bine suprem şi absolut de dorit. Dacă ne gândim că acest lucru nu înseamnă altceva decât să *excluzi* pe toată lumea de la un bun, o fericire şi o plăcere de preţ: dacă ne gândim că cel ce iubeşte vizează sărăcia şi spolierea tuturor celorlalţi rivali şi că ar dori să devină balaurul de pe comoara sa de aur, ca fiind cel mai lipsit de scrupule şi mai egoist dintre toţi "cuceritorii" şi exploatatorii: dacă ne gândim, în sfârşit, că aceluiaşi îndrăgostit îi apare toată cealaltă lume indiferentă, spălăcită, neînsemnată şi că este pregătit să aducă orice jertfă, să tulbure orice rânduială şi să pună pe planul al doilea orice interes: atunci ne mirăm într-adevăr că această lăcomie şi nedreptate sălbatică a iubirii sexuale a fost atât de glorificată şi divinizată, cum se întâmplă în toate timpurile, ba chiar că din această iubire am extras noţiunea de iubire ca antiteză a egoismului, pe când ea este, poate, expresia cea mai frustă a egoismului. Aici, evident, uzul limbii l-au determinat nonposedanţii şi libidinoşii, – întotdeauna au fost, desigur, prea mulţi din aceştia. Acei inşi, cărora li s-a îngăduit să aibă mult, până la saţietate, în acest domeniu, precum cel mai amabil şi mai iubit dintre atenieni, Sofocle, au scăpat când şi când câte un cuvânt despre "demonul furios": dar Eros râdea de fiecare dată de asemenea cârtitori, – ei au rămas mereu tocmai preferaţii lui cei mai mari. – Există, fără îndoială, când şi când pe pământ un fel de continuare a iubirii, în care dorinţa aceea nesăţioasă şi reciprocă a două persoane a bătut în retragere în faţa unui nou nesaţ şi a unei noi lăcomii, a unei sete superioare *comune* de un ideal care-i transcede: dar cine cunoaşte această iubire? Cine a trecut prin ea? Numele ei adevărat este *prietenie*.

15

De departe. – Acest munte face ca întreaga regiune pe care o domină să fie fascinantă şi însemnată în toate felurile: după ce ne-am spus

acest lucru a o suta oară, ne simţim cuprinşi de atâta nesocotinţă şi de atâta gratitudine faţă de el, încât socotim că tocmai el, dătătorul acestei fascinaţii, trebuie să fie lucrul cel mai fascinant din regiune – şi astfel ne urcăm pe el şi rămânem dezamăgiţi. Dintr-o dată, el însuşi şi întregul peisaj din jurul nostru, de desubtul nostru şi-au pierdut parcă vraja; uitaserăm că unele măreţii, ca şi unele calităţi, reclamă să fie privite numai de la o anumită distanţă şi neapărat de jos, nu de sus, – doar aşa *produc ele efect*. Poate cunoşti oameni în apropierea ta care nu îndrăznesc să se privească pe ei înşişi decât de la o anumită depărtare, pentru a se considera într-adevăr suportabili sau atrăgători şi energizanţi; cunoaşterea lăuntrică nu le este indicată.

16

Trecând puntea. – În contactul cu persoane care se ruşinează de sentimentele lor, trebuie să te poţi preface; ele simt o ură subită faţă de acela care le surprinde într-o stare de tandreţe sau de entuziasm şi frământare, ca şi când le-ar fi văzut secretele. Dacă vrei să le faci bine în astfel de momente, fă-le să râdă sau spune o răutate oarecare, zeflemitoare şi rece: – simţirea le-ngheaţă şi sunt iarăşi stăpâne pe ele. Dar eu dau morala înaintea poveştii. – Am fost o dată în viaţă atât de aproape unul de altul, încât nimic nu mai părea să stea în calea prieteniei şi a frăţiei noastre şi doar o punte mică ne mai despărţea. Fiind gata să păşeşti pe ea, te-am întrebat: "Vrei să treci puntea la mine?" – Dar atunci tu n-ai mai vrut; şi, când te-am rugat încă o dată, ai tăcut. Din acea clipă, munţi şi puhoaie repezi şi tot ce doar separă şi înstrăinează s-au azvârlit între noi şi, chiar dacă am vrea să trecem unul la altul, n-am mai fi în stare! Dacă însă îţi aminteşti azi de puntea aceea mică, tu nu mai ai cuvinte, – doar suspine şi uimire.

17

A-ţi motiva sărăcia. – Dintr-o virtute săracă noi nu putem, fireşte, să facem, recurgând la un truc, una bogată, bogat curgătoare, dar putem lesne şi frumos să-i deturnăm sărăcia în necesitate, aşa încât vederea ei să nu ne mai pricinuiască durere şi să nu-i întoarcem destinului, din cauza ei, nişte mutre pline de reproş. Aşa procedează grădinarul înţelept care pune pricăjitul firicel de apă al grădinii sale în braţele unei nimfe a apelor şi-i motivează în felul acesta sărăcia: – şi cine n-ar avea nevoie, asemeni lui, de nimfe?

18

M â n d r i e a n t i c ă . – Nuanța antică a nobleței ne lipseşte nouă, fiindcă percepției noastre îi lipseşte sclavul antic. Un grec de origine aristocrată găsea între înălțimea lui şi acea ultimă condiție socială asemenea
5 nenumărate trepte intermediare şi o asemenea distanță, încât abia de-l mai putea vedea clar pe sclav: nici chiar Platon nu l-a mai văzut întocmai. Altfel stau lucrurile cu noi, obişnuiți cum suntem cu t e o r i a egalității dintre oameni, chiar dacă nu cu egalitatea însăşi. O ființă care nu poate dispune de sine însăşi şi căreia îi lipseşte răgazul – nu mai trece nicidecum în ochii
10 noştri drept ceva de disprețuit; în fiecare din noi este prea mult din această natură de sclav, în conformitate cu condițiile ordinii şi activității noastre sociale, radical diferite de acelea ale celor vechi. – Filozoful grec parcurgea viața cu sentimentul tainic că există mult mai mulți sclavi decât se acceptă – adică, oricine care nu este filozof ar fi sclav; mândria lui deborda atunci
15 când se gândea că până şi cei mai puternici de pe pământ se numără printre aceşti sclavi ai săi. Nouă şi această mândrie ne este străină şi imposibilă; nici măcar în chip de metaforă, cuvântul "sclav" nu-şi are pentru noi deplina vigoare.

19

20 R ă u l . – Examinați viața celor mai buni şi mai rodnici oameni şi popoare şi puneți-vă întrebarea dacă un pom care va creşte mândru în înălțime se va putea lipsi de vremea rea şi de furtuni: dacă vitregia şi potrivnicia din afară, dacă diverse feluri de ură, pizmă, îndărătnicie, neîncredere, asprime, lăcomie şi silnicie nu cumva țin de circumstanțele f a v o r i z a n t e fără de
25 care o mare dezvoltare nu-i cu putință nici virtual? Veninul de care piere natura mai slabă este fortifiant pentru cel puternic – iar el nici nu-l numeşte venin.

20

D e m n i t a t e a p r o s t i e i . – Câteva mii de ani mai departe pe drumul
30 ultimului veac! – şi în tot ce face omul va fi evidentă suprema înțelepciune: dar, tocmai prin aceasta, înțelepciunea îşi va fi pierdut orice demnitate. Atunci, de fapt, va fi necesar, dar şi atât de obişnuit şi vulgar, să fii înțelept, încât un gust mai ligav o să perceapă această necesitate ca o v u l g a r i t a t e . Şi întocmai cum o tiranie a adevărului şi a ştiinței ar fi în stare să facă să se
35 ridice minciuna la mare preț, tot aşa o tiranie a înțelepciunii ar putea promova o specie nouă de noblețe a caracterului. A fi nobil – ar însemna, poate, atunci: a avea prostii în cap.

21

Propovăduitorilor altruismului. – Numim *bune* virtuţile unui om, nu luând în considerare efectele pe care le au ele în privinţa lui însuşi, ci luând în considerare efectele pe care noi le presupunem de la ele în privinţa noastră şi a societăţii: – în lauda virtuţilor, am fost, de când lumea, foarte puţin "altruişti", foarte puţin "neegoişti"! Căci altminteri ar fi trebuit să vedem că virtuţile (precum sârguinţa, ascultarea, neprihănirea, pietatea, dreptatea) sunt, de cele mai multe ori, *păguboase* pentru posesorii lor, ca instincte care acţionează în ei prea vehement şi nesăţios şi nu vor să se lase absolut deloc menţinute de raţiune în echilibru cu celelalte instincte. Dacă ai o virtute, o virtute adevărată, desăvârşită (şi nu doar un mic impuls către o virtute!), – atunci eşti *victima* ei! Dar vecinul îţi laudă tocmai de aceea virtutea! Îl lăudăm pe cel sârguincios, deşi, prin această sârguinţă, îşi vatămă acuitatea vederii şi naturaleţea şi prospeţimea spiritului; îl stimăm şi-l deplângem pe tânărul care "s-a spetit muncind", fiindcă judecăm: "Pentru grosul societăţii, chiar şi pierderea ceui mai bun individ nu-i decât o mică jertfă! Rău că-i nevoie de jertfă! Mult mai rău, fireşte, dacă individul ar gândi altfel şi şi-ar considera conservarea şi dezvoltarea mai importante decât munca sa în slujba societăţii!" Şi aşa îl deplângem pe tânărul acesta, nu de dragul lui însuşi, ci fiindcă, prin moartea acestuia, s-a pierdut pentru societate o *unealtă* docilă şi lipsită de consideraţie faţă de sine – un aşa-zis "om de treabă". Eventual ne mai gândim dacă ar fi fost mai folositor pentru societate dacă el ar fi muncit cu mai puţină lipsă de consideraţie faţă de sine şi s-ar fi conservat mai multă vreme, – ba chiar admitem în sinea noastră cumva un avantaj din această ipoteză, dar estimăm mai mult şi mai durabil ca efect celălalt avantaj, acela că s-a adus o *jertfă* şi s-a reconfirmat *indiscutabil* mentalitatea animalului de sacrificiu. Aşadar, în virtuţi se află, pe de o parte, natura de unealtă, care este lăudată, de fapt, atunci când se laudă virtuţile, şi, pe de altă parte, instinctul orb care acţionează în orice virtute şi care nu poate fi ţinut în frâu de avantajul general al individului, pe scurt: lipsa de raţiune din virtute, în conformitate cu care individul se poate transforma în funcţie a întregului. Elogiul virtuţilor este elogiul a ceva păgubos în plan privat, -- elogiul instinctelor care-l privează pe om de egoismul lui cel mai nobil şi de energia necesară supremei sale protecţii. – Fireşte: pentru educarea şi inocularea deprinderilor virtuoase, evidenţiem o serie de consecinţe ale virtuţii care fac să pară înfrăţite virtutea şi avantajul personal, – şi există, înrtr-adevăr, o astfel de înfrăţire! Frenezia oarbă a sârguinţei, bunăoară, această virtute tipică a unei unelte, este prezentată drept calea spre bogăţie şi onoare şi drept cea mai tămăduitoare otravă împotriva

plictiselii şi a pasiunilor: dar îi trecem sub tăcere pericolul, suprema periculozitate. Educaţia procedează întotdeauna astfel: caută să-l determine pe individ, printr-o serie de seducţii şi avantaje, să îmbrăţişeze un mod de a gândi şi a acţiona care, o dată devenit obişnuinţă, instinct şi pasiune,
5 domină în el şi peste el, împotriva avantajului său ultim, dar "spre binele general". Cât de frecvent văd că frenezia oarbă a sârguinţei generează bogăţii şi onoare, dar, în acelaşi timp, lipseşte organele de rafinamentul lor, în virtutea căruia te-ai putea bucura de bogăţie şi de onoruri, de asemenea că acel mijloc principal împotriva plictiselii şi a pasiunilor
10 toceşte totodată simţurile şi face spiritul refractar la noi seducţii. (Cea mai robace dintre toate epocile – epoca noastră – nu ştie face din multa ei sârguinţă şi din mulţii ei bani altceva decât mereu şi mereu mai mulţi bani şi mereu şi mereu mai multă sârguinţă: fără doar şi poate, trebuie mai mult geniu să cheltuieşti decât să agoniseşti! – Ei bine, vom avea "nepoţii" noştri!)
15 Dacă educaţia dă rezultate, atunci orice virtute a individului este un folos public şi un dezavantaj privat în sensul supremului obiectiv privat, – probabil, vreo degenerare spiritual-senzorială sau chiar stingerea timpurie: să cumpănim pe rând, pornind de la acest punct de vedere, virtutea ascultării, a neprihănirii, a pietăţii, a dreptăţii. Elogiul altruistului, al celui gata de sacrifi-
20 ciu, al virtuosului – aşadar, al aceluia care nu-şi consumă întreaga energie şi raţiune pentru propria conservare, dezvoltare, înălţare, promovare, pentru extinderea puterii sale, ci, raportat la sine însuşi, trăieşte modest şi maşinal, poate chiar indiferent sau ironic, – acest elogiu n-a izvorât în nici un caz din spiritul altruismului! "Aproapele" elogiază altruismul, deoarece, prin
25 acesta, el are avantaje! Dacă aproapele ar gândi el însuşi "altruist", ar respinge acea diminuare a energiei, acea păgubire în favoarea sa, ar împiedica naşterea unor asemenea tendinţe şi, înainte de toate, şi-ar atesta altruismul tocmai prin aceea că nu l-ar numi bun! – Prin aceasta s-a conturat contradicţia fundamentală a acelei morale care exact azi e la foarte
30 mare cinste: motivele acestei morale se află în opoziţie cu principiul ei! Faptul prin care această morală se vrea dovedită o contestă dinăuntrul criteriului ei de moralitate! Legea "trebuie să renunţi la tine însuţi şi să te sacrifici" ar putea fi decretată, pentru a nu contraveni propriei sale morale, doar de o fiinţă care, prin aceasta, ar renunţa ea însăşi la avantajul său şi,
35 poate, şi-ar pricinui, în spiritul cerutului sacrificiu al indivizilor, propria stingere. De îndată însă ce aproapele (sau societatea) recomandă altruismul de dragul foloaselor, se face uz de legea diametral opusă "trebuie să cauţi avantajul şi pe socoteala tuturor celorlalţi", deci se predică în acelaşi timp un "trebuie" şi un "nu trebuie"!

22

L'ordre du jour pour le roi*. – Ziua începe: să rânduim treburile şi festivităţile din această zi ale preamilostivului nostru stăpân, care acum binevoieşte să se odihnească în continuare. Maiestatea sa are vreme proastă azi: ne vom feri s-o numim proastă; n-o să pomenim de vreme, – dar astăzi vom trata treburile puţin mai grav şi festivităţile puţin mai festiv decât ar fi nevoie de obicei. Maiestatea sa va fi, poate, chiar bolnavă: o să-i prezentăm la micul dejun ultima veste bună de aseară, sosirea domnului de Montaigne, care ştie să glumească aşa de agreabil pe seama bolii sale, – suferă de calculi. O să primim câteva persoane (persoane! – ce-ar spune bătrânul şi umflatul acela de broscoi care va fi printre ele, dacă ar auzi acest cuvânt! Eu nu sunt o persoană, ar spune, ci mereu lucrul însuşi.") – şi primirea va dura mai mult decât i-ar face plăcere oricui: motiv suficient să-i relatăm despre poetul acela care şi-a scris pe uşă: "Cine intră aici o să-mi facă o onoare; cine nu – o plăcere." – Ceea ce înseamnă să spui realmente o impoliteţe într-o manieră politicoasă! Şi poate că, în ceea ce-l priveşte, acest poet are perfectă dreptate să fie nepoliticos: se spune că versurile lui sunt mai bune decât stihuitorul. Ei bine, n-are decât să facă multe altele şi să fugă de lume el însuşi cât se poate de mult: şi acesta este, neîndoielnic, sensul cuviincioasei lui necuviinţe! Invers, un principe valorează întotdeauna mai mult decât "versul" său, chiar dacă – dar ce facem? Trăncănim, iar curtea întreagă îşi închipuie că noi lucrăm deja şi că ne batem capul: nici o lumină nu se zăreşte arzând mai înainte de cea din geamul nostru. – Sst! N-a fost clopotul? Drace! Ziua şi dansul începe, iar noi nu-i ştim figurile! Aşa că trebuie să improvizăm, – toată lumea-şi improvizează ziua. Hai să facem azi ca toată lumea! – Şi cu aceasta s-a destrămat straniul meu vis de dimineaţă, probabil la bătăile nemiloase ale orologiului din turn, care, cu toată importanţa ce-l caracterizează, tocmai a vestit ora cinci. Am impresia că, de data aceasta, zeul visurilor a vrut să facă haz pe socoteala tabieturilor mele, – e obiceiul meu să-mi încep în aşa fel ziua, încât s-o pregătesc *pentru mine* şi să mi-o fac suportabilă, şi nu-i exclus să fi făcut acest lucru de multe ori prea formal şi prea princiar.

23

Indiciile corupţiei. – Cu privire la acele situaţii ale societăţii, ivite din când în când în mod necesar, care sunt numite cu termenul "corupţie", să fim atenţi la următoarele indicii. De îndată ce apare undeva corupţia,

---

**În fr. în text: "Ordinea de zi pentru rege" (n.t.).*

proliferează o *superstiție* tărcată, iar credința generală de până atunci a unui popor păleşte şi devine neputincioasă în fața ei: superstiția este, de fapt, un nonconformism de rangul al doilea, – cel ce i se dedică selectează anumite forme şi formule convenabile lui şi-şi rezervă dreptul de a alege. Superstițiosul, în comparație cu omul religios, este întotdeauna mult mai "persoană" decât acesta, iar o societate superstițioasă va fi una în care există deja mulți indivizi şi plăcere pentru individual. Privită sub acest unghi, superstiția apare întotdeauna ca un *progres* față de credință şi ca semn că intelectul devine mai independent şi vrea să-şi afirme dreptul. De corupție se plâng apoi şi adepții vechii religii şi religiozități, – ei au determinat până acum şi uzul limbii şi au compromis superstiția chiar şi în ochii celor mai libere spirite. Să reținem că ea este un simptom al *Luminismului*. – În al doilea rând, acuzăm de *moleşeală* o societate în care corupția prinde rădăcini: şi, evident, prețuirea războiului şi a poftei de război scade în ea, iar comoditățile vieții sunt râvnite acum la fel de fierbinte precum altădată onorurile războinice şi gimnastice. Dar trecem cu vederea, de obicei, că acea veche energie şi pasiune populară care, prin război şi turniruri, era splendid pusă în evidență s-a transformat acum în nenumărate pasiuni private şi a devenit mai puțin vizibilă; ba chiar, probabil, în situații de "corupție", puterea şi violența energiei unui popor consumată acum este mai mare ca oricând, iar individul face atâta risipă de ea cum odinioară nu putea să facă, – atunci nu era încă destul de bogat pentru asta! Şi iată cum tocmai vremurile de "moleşeală" sunt acelea în care tragedia aleargă prin case şi pe ulițe, în care ia naştere marea iubire şi ură, iar cunoaşterea izbucneşte în vâlvătăi spre cer. – În al treilea rând, obişnuim, oarecum în compensație pentru reproşul adus superstiției şi moleşelii, să spunem despre asemenea vremuri de corupție că sunt mai paşnice şi că acum cruzimea, raportată la epoca mai veche, mai credincioasă şi mai viguroasă, cade tot mai mult în desuetudine. Dar, cum nu pot fi de acord cu acel reproş, nu pot încuviința nici lauda: cel mult recunosc că acum cruzimea se rafinează şi să formele ei mai vechi merg de acum înainte împotriva gustului; dar rănirea şi torturarea prin vorbă şi căutătură îşi atinge în vremurile de corupție perfecțiunea, – abia acum se creează *răutatea* şi plăcerea pentru răutate. Oamenii corupției sunt caustici şi calomniatori; ei ştiu că există şi alte moduri de a ucide decât cu pumnalul şi pe la spate, – ştiu şi că tot *ce este spus bine* este crezut. – În al patrulea rând: când "moravurile decad", ies la suprafață mai întâi acele creaturi pe care le numim tirani: ei sunt precursorii şi oarecum *trufandalele indivizilor*. Mai un pic: şi acest fruct al fructelor atârnă copt şi galben în pomul unui popor, – şi acest pom n-a existat decât de

dragul acestor roade! Dacă decăderea îşi atinge apogeul şi tot aşa lupta dintre tot felul de tirani, atunci se iveşte întotdeauna cezarul, tiranul final, care pune capăt rivalităţii vlăguite pentru hegemonie, lăsând oboseala să lucreze pentru el. La vremea lui, individul este, de obicei, cel mai copt şi, ca urmare, "cultura" este cea mai înaltă şi cea mai fecundă,, dar nu din cauza lui şi prin forţele lui: deşi oamenilor celei mai înalte culturi le place să-şi flateze cezarul prin faptul că se prezintă drept opera *lui*. Adevărul însă e că ei au nevoie de linişte din afară, fiindcă neliniştea şi frământarea o au în sine. În aceste vremuri, venalitatea şi trădarea ating punctul maxim: căci iubirea pentru eul* abia descoperit este acum mult mai puternică decât iubirea pentru vechea "patrie", consumată, ucisă de vorbe; şi nevoia de a te feri cumva de oscilaţiile teribile ale fericirii deschide şi mâini mai nobile, o dată ce un om puternic şi bogat se arată gata să verse aur în ele. Astăzi, viitorul apare atât de puţin sigur: acum trăim pentru ziua de azi: o stare de suflet în care toţi seducătorii joacă un joc uşor, – în definitiv, nu ne lăsăm seduşi şi corupţi decât "pentru astăzi" şi ne rezervăm viitorul şi virtutea! Indivizii, aceşti adevăraţi în sine, poartă grija clipei, după cum este cunoscut, mai mult decât opuşii lor, oamenii gregari, fiindcă se consideră pe ei înşişi la fel de imprevizibili ca viitorul; de asemenea, le place să se asocieze cu oamenii violenţi, întrucât se încred în acte şi expediente care nu pot conta nici pe capacitatea de înţelegere, nici pe îndurarea mulţimii, – dar tiranul sau cezarul înţelege dreptul individului chiar în excesele lui şi are tot interesul să pledeze pentru o morală privată mai cutezătoare şi chiar să-i ofere mâna. Căci gândeşte despre sine şi vrea ca şi alţii să gândească în privinţa lui ceea ce a rostit Napoleon odată în maniera sa clasică: "Eu am dreptul să răspund la toate acuzaţiile ce mi se aduc printr-un etern "aşa sunt eu". Mă ţin la distanţă de toţi oamenii, nu accept condiţii din partea nimănui. Vreau ca lumea să se supună şi fanteziilor mele şi să găsească absolut firesc faptul că mă dedau la cutare sau cutare distracţii." Aşa i-a spus odată Napoleon soţiei sale, când aceasta a avut motive să pună sub semnul întrebării fidelitatea conjugală a soţului ei. – Vremurile corupţiei sunt acelea în care cad merele din pom: vreau să spun indivizii, purtătorii de seminţe ale viitorului, iniţiatorii colonizării spirituale şi ai reformării uniunilor politice şi sociale. Corupţia nu-i decât o invectivă la adresa *toamnelor* unui popor.

24

Nemulţumiri diferite. – Nemulţumiţii slabi şi cumva feminini se caracterizează prin inventivitate în înfrumuseţarea şi aprofundarea vieţii;

---

*ego *în text: (n.t.)*

nemulţumiţii puternici – naturile masculine dintre ei, pentru a fi consecvenţi ideii – prin inventivitate în ameliorarea şi siguranţa vieţii. Cei dintâi îşi manifestă slăbiciunea şi feminitatea prin aceea că uneori le place să se lase amăgiţi şi se mulţumesc uşor cu puţină beţie şi exaltare, dar, în general, nu pot fi niciodată satisfăcuţi şi suferă de pe urma neputinţei de vindecare a nemulţumirii lor; pe lângă aceasta, ei sunt susţinătorii tuturor acelora care ştiu să-şi procure consolări opiacee şi narcotice şi, tocmai de aceea, porniţi împotriva celor ce-l preţuiesc mai mult pe doctor decât pe preot, – prin aceasta întreţin *dăinuirea* stărilor reale de disperare! Dacă n-ar fi existat în Europa, din vremurile evului mediu, o puzderie de nemulţumiţi de soiul acesta, nici n-ar fi luat naştere, poate, renumita capacitate europeană de *transformare* constantă: căci pretenţiile nemulţumiţilor puternici sunt prea rudimentare şi prea nepretenţioase, pentru a nu putea fi, în sfârşit, potolite odată. China este exemplul unei ţări în care nemulţumirea, în general, şi capacitatea de transformare au dispărut de multe veacuri; iar socialiştii şi idolatrii statului din Europa ar putea, prin măsurile de ameliorare şi siguranţă a vieţii, să realizeze uşor şi în Europa stările chinezeşti şi o "fericire" chinezească, presupunând că ar putea stârpi mai întâi aici acea nemulţumire şi acel romantism mai bolnăvicioase, mai plăpânde, mai feminine, existente deocamdată încă din belşug. Europa este un bolnav care datorează supremă recunoştinţă neputinţei sale de a se vindeca şi veşnicei transformări a suferinţei sale; aceste situaţii în permanenţă noi, aceste pericole, dureri şi expediente iarăşi în permanenţă noi au sfârşit prin a produce o excitabilitate intelectuală care face aproape cât geniul şi, în orice caz, este mama oricărui geniu.

25

Nemenit cunoaşterii. – Există o umilinţă stupidă, nicidecum rară, de care dacă eşti atins, nu eşti bun în vecii vecilor de discipol al cunoaşterii. Adică: în momentul în care un om ca acesta sesizează ceva ciudat, face, cum se zice, cale-ntoarsă şi-şi zice: "Te-ai înşelat! Unde ţi-au fost minţile? Nu poate fi adevărat!" – şi acum, în loc să mai privească şi să mai asculte odată cu mai mare băgare de seamă fuge ca speriat din calea ciudatului lucru şi caută să şi-l scoată din cap cât mai repede cu putinţă. Căci canonul său lăuntric sună: "Nu vreau să văd nimic din ceea ce contrazice opinia curentă despre lucruri! Oare sunt *eu* făcut să descopăr adevăruri noi? Există deja prea multe din cele vechi."

26

Ce înseamnă viaţă? – Viaţă – adică: să îndepărtezi încontinuu de tine ceva ce stă să moară; viaţă – adică: să fii crud şi neînduplecat faţă de tot ce slăbeşte şi îmbătrâneşte în noi, şi nu numai în noi. Viaţă – aşadar, înseamnă: să fii lipsit de pietate faţă de muribunzi, nenorociţi şi moşnegi? Să fii necontenit asasin? – Şi totuşi bătrânul Moise a spus: "Să nu ucizi!"

27

Cel ce renunţă. – Ce face cel ce renunţă? Aspiră la o lume mai înaltă, vrea să zboare mai departe, tot mai repede şi mai sus decât toţi oamenii afirmaţiei – *aruncă multe* din ceea ce i-ar împovăra zborul, şi printre ele unele nu fără valoare şi nu neplăcute pentru el: le sacrifică setei lui de înălţimi. Acest sacrificiu, această aruncare este tocmai singurul lucru ce devine evident la el: renunţând la atâtea, îl numim ascet, şi aşa stă în faţa noastră, acoperit de gluga lui şi ca sufletul unui ciliciu. De efectul pe care-l produce asupra noastră e însă foarte mulţumit: vrea să-şi ţină ascunsă de noi setea, mândria, intenţia de a zbura *deasupra* noastră. – Da! Este mai inteligent decât ne imaginam şi atât de politicos faţă de noi – acest om care afirmă! Căci asta este el, asemenea nouă, chiar şi atunci când renunţă.

28

A dăuna prin ceea ce ai mai bun. – Forţele noastre ne mână din când în când într-atât înainte, încât nu ne mai putem suporta slăbiciunile şi pierim din pricina lor: prevedem, desigur, şi acest sfârşit şi, cu toate acestea, nu dorim altfel. Devenim atunci severi cu ceea ce, în noi, vrea să fie cruţat, iar măreţia noastră este şi cruzimea noastră. – O asemenea experienţă, pe care până la urmă trebuie s-o plătim cu viaţa, este o parabolă pentru acţiunea generală a oamenilor mari asupra altora şi asupra timpului lor: – tocmai prin ceea ce au ei mai bun, prin ceea ce pot numai ei, îi distrug pe mulţi dintre cei slabi, nesiguri, în devenire, dornici de a face ceva, şi sunt, prin aceasta, dăunători. Ba chiar se poate întâmpla ca, socotind în ansamblu, ei doar să dăuneze, întrucât ceea ce au ei mai bun este preluat şi, aşa zicând, absorbit numai de aceia care-şi pierd mintea şi egoismul din pricina acestui lucru ca din pricina unei băuturi tari: se îmbată în aşa fel, încât trebuie să-şi rupă oasele pe toate cărările greşite pe unde-i duce ameţeala.

29

Cei ce adaugă minţind. – Când au început să se combată în Franţa şi, prin urmare, să se şi apere unităţile lui Aristotel, s-a putut vedea

încă o dată ceea ce se poate vedea atât de des, dar nu se vede nicidecum cu ochi buni: – *se mințea îndrugându-se la argumente*, în baza cărora legile acelea trebuiau să dăinuiască, numai pentru a nu se recunoaşte că oamenii s-au *obişnuit* cu autoritatea lor şi nu mai voiau să ştie de alte lucruri. Şi aşa se face în cadrul oricărei morale şi religii dominante şi s-a făcut de când lumea: argumentele şi intențiile care stau în dosul obişnuinței sunt adăugate întotdeauna mințind şi abia când încep câțiva să conteste obişnuința şi să se *intereseze* de argumente şi intenții. Aici se află marea infamie a conservatorilor din toate timpurile: – sunt cei ce adaugă mințind.

30

Comedia celor renumiți. – Oamenii renumiți care *au nevoie* de renumele lor, ca, de exemplu, toți politicienii, nu-şi mai aleg niciodată asociații şi prietenii fără nişte gânduri ascunse: de la cutare vor o părticică de strălucire şi reflexul virtuții sale, de la cutare, ceea ce în anumite calități problematice, recunoscute la el de toată lumea, inspiră teamă, altuia îi fură faima de inactiv, de om care stă cu burta la soare, fiindcă serveşte propriilor lor scopuri să treacă vremelnic drept nişte distrați şi leneşi: – ceea ce ascunde faptul că stau la pândă; au nevoie să le stea în preajmă ba fantastul, ba cunoscătorul, ba meditativul, ba pedantul, cumva în chip de eu actual al lor, dar tot aşa de repede se lipsesc de ei! Şi astfel le pier întruna anturajele şi măştile, în timp ce totul pare a se îmbulzi în acest anturaj şi vrea să le devină "caracter": prin aceasta se aseamănă cu marile oraşe. Faima, ca şi caracterul, le este într-o continuă transformare, căci mijloacele lor schimbătoare reclamă schimbarea aceasta şi împing în față şi *afară* pe scenă ba o calitate, ba alta, reală sau imaginară: prietenii şi asociații lor, după cum am spus, se numără printre aceste calități teatrale. Dimpotrivă, ceea ce vor ei trebuie să rămână cu atât mai durabil şi mai de bronz şi mai strălucitor în timp, – iar lucrul acesta are şi el nevoie din când în când de comedia sa şi de jocul său scenic.

31

Comerț şi noblețe. – A cumpăra şi a vinde trece azi drept ceva obişnuit, ca arta de a citi şi a scrie; oricine este deprins astăzi cu aşa ceva, chiar dacă nu este cine ştie ce comerciant, şi în fiecare zi continuă să se exerseze în această tehnică: exact cum odinioară, în epoca omenirii mai sălbatice, orice ins era vânător şi se exersa zi de zi în tehnica vânătorii. Pe vremea aceea, vânătoarea era ceva obişnuit: dar, aşa după cum aceasta a devenit până la urmă un privilegiu al potentaților şi al nobililor şi, o dată cu

asta, şi-a pierdut caracterul de ocupaţie cotidiană şi obişnuită – prin faptul că a încetat să fie necesară şi a devenit o chestiune de capricii şi de lux: – tot s-ar putea întâmpla cândva cu cumpăratul şi vândutul. Pot fi imaginate stări ale societăţii în care nu se vinde şi nu se cumpără şi în care nevoia de această tehnică se pierde cu desăvârşire încetul cu încetul: poate că atunci nişte indivizi care sunt mai puţin supuşi normei caracterisitice stării generale îşi îngăduie cumpăratul şi vândutul ca un *lux al afectului*. Abia atunci ar dobândi comerţul nobleţe, iar nobilii s-ar ocupa cu comerţul cu aceeaşi plăcere cu care s-au ocupat până acum cu războiul şi cu politica: pe când, invers, evaluarea politicii s-ar putea să se fi schimbat atunci în întregime. Încă de pe-acum politica încetează de a fi o îndeletnicire aristocratică: şi ar fi cu putinţă s-o găsim într-o zi atât de banală, încât s-o plasăm, asemeni întregii literaturi partinice şi zilnice, la rubrica "Prostituarea spiritului".

32

Discipoli nedoriţi. – Ce să mă fac cu aceşti doi tineri? exclamă cu indignare un filozof care "corupea" tineretul, cum l-a corupt altădată Socrate, – pentru mine sunt nişte învăţăcei nepotriviţi. Unul nu ştie să spună nu, iar celălalt răspunde la toate: "Aşa şi aşa". Să presupunem că mi-ar îmbrăţişa învăţătura, atunci primul ar *suferi* prea mult, căci felul meu de a gândi pretinde un suflet războinic, o voinţă de a pricinui durere, o plăcere de a spune nu, o piele vârtoasă, – ar boli din pricina rănilor deschise şi lăuntrice. Iar celălalt, cu fiecare cauză pe care o pledează, îşi consolidează statutul de mediocru şi face astfel din învăţătura mea o mediocritate, – un asemenea discipol i-l doresc duşmanului meu.

33

În afara aulei. – "Ca să vă demonstrez că omul aparţine, în definitiv, categoriei de animale blânde, v-aş aduce aminte cât de credul a fost el atâta vreme. Abia acum, târziu de tot şi după o enormă autoconstrângere, a devenit un animal *suspicios*, – da! omul este azi mai rău decât oricând." – Nu-nţeleg acest lucru: de ce să fie astăzi omul mai suspicios şi mai rău? – "Fiindcă acum are o ştiinţă, – are nevoie de ea!" –

34

*Historia abscondita** – Orice om mare dispune de o forţă retroactivă: datorită lui, toată istoria este pusă din nou pe cântar, şi mii de

---

**În lat. în text: "Istoria nevăzută (secretă)" (n.t.).*

secrete ale trecutului se furişează din ascunzătorile lor – în soarele lui. Nu pot fi prevăzute nicidecum toate câte vor mai fi odată istorie. Trecutul, în esență, rămâne poate tot necunoscut! E încă nevoie de atâtea forțe retroactive!

35

Erezie şi vrăjitorie. – A gândi altfel decât în mod obişnuit – nu este nici pe departe atât efectul unui intelect mai bun, cât efectul unor înclinații diabolice şi puternice, al unor înclinații de a face notă discordantă, izolantă sfidătoare, răutăcioasă, perfidă. Erezia face pereche cu vrăjitoria şi este, neîndoielnic, la fel de puțin ca aceasta ceva inofensiv ori chiar stimabil în sine însăşi. Ereticii şi vrăjitoarele sunt două categorii de oameni diabolici: au în comun faptul că se şi simt diabolici, dar că plăcerea lor irepresibilă este să se dezlănțuie nociv împotriva a ceea ce domină (oameni sau puncte de vedere). Reforma, un fel de dublare a spiritului medieval, într-o epocă în care acesta nu mai avea în sine conştiința nevinovată, le-a produs pe amândouă în cea mai mare cantitate.

36

Ultimele cuvinte. – Ne amintim că împăratul August, omul acela formidabil care se stăpânea şi putea să păstreze tăcere ca un oricare Socrate înțelept, a comis, prin ultimele sale cuvinte, o indiscreție față de sine însuşi: a lăsat să-i cadă pentru prima oară masca, atunci când a dat să se înțeleagă că a purtat o mască şi a jucat o comedie, – jucase rolul de părinte al patriei şi rolul înțelepciunii pe tron, până la iluzia perfectă! Plaudite amici, comedia finita est!* Gândul lui Nero pe patul morții: qualis artifex pereo!** a fost şi gândul lui August pe patul morții: vanitate de histrion! Limbuție de histrion! Şi exact antiteza lui Socrate pe patul morții! – Dar Tiberiu, cel mai chinuit dintre toți cei ce se chinuie singuri, a murit în tăcere, – acela era autentic, iar nu un comediant! Oare ce i-o fi trecut prin cap la urmă? Poate aşa ceva: "Viața – doar o lungă moarte. Nebunul de mine, care am scurtat viața atâtora! Eram eu menit să fiu un binefăcător? Ar fi trebuit să le dau viață veşnică: astfel i-aş fi putut vedea murind veşnic. Pentru aceasta aveam doară ochi aşa de buni: qualis spectator pereo!***" Când, după o lungă agonie, păru că prinde iar puteri, s-a considerat oportun să-l înăbuşe cu perna, – avu o dublă moarte.

**În lat. în text: "Aplaudați, prieteni, comedia s-a sfârşit!" (n.t.).*

***În lat. în text: "ce artist piere o dată cu mine!" (n.t.).*

****În lat. în text: "ce spectator piere o dată cu mine!" (n.t.).*

37

D i n t r i p l ă e r o a r e . – În ultimele sute de ani am promovat ştiinţa, parţial fiindcă am sperat să înţelegem cel mai bine cu ajutorul ei şi graţie ei bunătatea şi înţelepciunea lui Dumnezeu – principalul motiv sufletesc al marilor englezi (precum Newton) –, parţial fiindcă am crezut în utilitatea absolută a cunoaşterii, în special în unitatea intimă dintre morală, ştiinţă şi fericire – principalul motiv sufletesc al marilor francezi (precum Voltaire) –, parţial fiindcă am socotit că avem şi că iubim în ştiinţă ceva altruist, inofensiv şi suficient sie însuşi, ceva cu adevărat inocent, la care instinctele diabolice ale omului nu iau parte în general – principalul motiv sufletesc al lui Spinoza, care, în calitate de cunoscător, se simţea divin: – aşadar, din triplă eroare.

38

E x p l o z i v i i . – Dacă ţinem seama câtă nevoie de explozie zace în vlaga tinerilor, nu ne surprinde să-i vedem hotărându-se atât de brutal şi cu atâta lipsă de rafinament selectiv pentru o cauză sau alta: ceea ce îi întărâtă este spectacolul zelului desfăşurat în jurul unei cauze şi oarecum spectacolul fitilului aprins, – nu cauza însăşi. Seducătorii mai inteligenţi se pricep, de aceea, să le deschidă perspectiva exploziei şi să se abţină de la argumentarea cauzei lor: cu argumente nu se câştigă aceste butoaie cu pulbere!

39

G u s t s c h i m b a t . – Schimbarea gustului comun este mai importantă decât aceea a opiniilor; opiniile, cu toate dovezile, contestările şi întreaga mascaradă intelectuală, nu sunt decât simptome ale gustului schimbat şi absolut sigur n u un lucru pe care-l credem încă atât de frecvent, cauzele lui. Cum se schimbă gustul comun? Prin aceea că nişte indivizi, oameni puternici, influenţi, î ş i exprimă fără ruşine şi-şi impun tiranic judecata hoc est ridiculum, hoc est absurdum*, deci discernământul gustului şi al dezgustului lor: – prin aceasta le aplică multora o constrângere din care, treptat-treptat, rezultă o deprindere a şi mai multora şi, în cele din urmă, o n e v o i e a t u t u r o r . Că aceşti indivizi simt şi "gustă" însă altfel îşi are raţiunea, de regulă, într-o bizarerie a felului lor de viaţă, a alimentaţiei, a digestiei lor, poate într-un exces sau o carenţă de săruri anorganice din sângele şi creierul lor, pe scurt, în physis**: ei au însă curajul să creadă în

*În lat. în text: "acest lucru este ridicol, acesta absurd" (n.t.).

**Grecism în original, transliterat Physis (=natură, constituţie naturală; şi infra) (n.t.).

această physis şi să dea ascultare exigenţelor ei până în cele mai fine nuanţe ale sale: judecăţile lor estetice şi morale sunt asemenea "nuanţe extrem de fine" ale acestei physis.

40

Despre lipsa formei aristocrate. – Soldaţii şi comandanţii continuă să aibă o conduită mult mai distinsă unii faţă de alţii decât muncitorii şi patronii. Cel puţin deocamdată, orice civilizaţie întemeiată pe criterii militare continuă să fie mai presus de oricare aşa-zisă civilizaţie industrială: cea din urmă, în configuraţia ei actuală, este, în general, cea mai de rând formă de existenţă care a fost până acum. Aici acţionează pur şi simplu legea necesităţii: vrei să trăieşti şi trebuie să te vinzi, dar îl dispreţuieşti pe cel ce profită de această necesitate şi îşi *cumpără* muncitorul. Este curios că supunerea faţă de nişte persoane puternice, care stârnesc teamă, ba chiar înspăimântătoare, faţă de tirani şi de conducătorii armatei nu este nici pe departe simţită atât de dureros ca această supunere faţă de nişte persoane necunoscute şi neinteresante, aşa cum sunt toţi magnaţii industriei: în patron, muncitorul nu vede, de obicei, decât un câine de om şiret, exploatator, speculând orice strâmtoare, al cărui nume, figură, morală şi faimă îi sunt complet indiferente. Fabricanţilor şi marilor întreprinzători din comerţ le lipseau până acum prea de tot, probabil, toate acele forme şi caracteristici ale *rasei superioare* care, singurele, fac să devină interesante *persoanele*; dacă ar avea distincţia nobilimii din naştere în privire şi în gesturi, n-ar exista poate socialismul maselor. Căci acestea sunt, în definitiv, disponibile pentru orice fel de *sclavie*, presupunând că superiorul lor se legitimează statornic drept superior, drept *născut* să comande – prin forma aristocrată! Omul cel mai de rând simte că aristocraţia nu se poate improviza şi că el trebuie să cinstească în ea rodul unor epoci îndelungate, – dar absenţa formei superioare şi vulgaritatea fabricanţilor rău famaţi, cu mâinile roşii, dolofane, îl duc la ideea că, în cazul acesta, doar întâmplarea şi şansa l-a înălţat pe unul deasupra celuilalt: hai, conclude în sinea lui, să ne încercăm şi *noi* odată sorţii şi norocul! Să aruncăm odată zarurile! – şi socialismul începe.

41

Împotriva căinţei. – Gânditorul vede în actele sale încercări şi întrebări prin care se lămureşte cumva asupra unor lucruri: succesul şi insuccesul sunt pentru el întâi şi-ntâi *răspunsuri*. A se supăra sau chiar a fi cuprins de căinţă că ceva iese prost – asta o lasă pe seama acelora care acţionează fiindcă li s-a poruncit şi trebuie să se aştepte la păruială, dacă milostivul stăpân nu-i mulţumit de rezultat.

42

Muncă şi plictiseală. – A-ţi căuta de lucru pentru o leafă – prin aceasta sunt astăzi aproape toţi oamenii egali în ţările civilizate; pentru ei toţi, munca este un mijloc, iar nu însuşi scopul; de aceea sunt puţin rafinaţi în alegerea muncii, presupunând că ea aduce un câştig substanţial. Nu-i vorbă, există oameni mai rari, care preferă să piară decât să muncească fără *chef* de lucru: acei pretenţioşi, greu de mulţumit, pe care un câştig substanţial nu-i ajută, dacă munca nu este însuşi câştigul tuturor câştigurilor. De această specie rară de oameni ţin artiştii şi contemplativii de tot soiul, dar şi cei ce trăiesc în huzur, ce-şi petrec viaţa în vânători, călătorii sau intrigi amoroase şi aventuri. Toţi aceştia vor trudă şi strâmtorare în măsura în care acestea sunt legate de plăcere, şi vor cea mai grea, cea mai aspră muncă, dacă este necesar. Altminteri, ei sunt de o inerţie categorică, măcar că de această inerţie s-ar putea lega sărăcirea, dezonoarea, ameninţarea sănătăţii şi a vieţii. Nu se tem aşa de mult de plictiseală ca de munca fără chef: ba chiar au nevoie de multă plictiseală, ori de câte ori trebuie să le reuşească *propria* lucrare. Pentru cugetător şi pentru toate spiritele inventive, plictiseala este acea "linişte" dezagreabilă a sufletului de dinaintea călătoriei fericite şi a vânturilor jucăuşe; el trebuie să o suporte, să-i *aştepte* acţiunea în el însuşi: – este exact *ceea ce* naturile mai ordinare nu pot în nici un caz dobândi de la ele însele! A alunga de la tine plictiseala, indiferent cum, este un lucru comun: după cum lucru comun este a munci fără chef. Poate că pe asiatici îi distinge de europeni faptul că sunt capabili de un calm mai îndelungat, mai profund decât aceştia; înseşi narcoticele lor acţionează lent şi reclamă răbdare, în opoziţie cu imediateţea dezgustătoare a otrăvii europene, alcoolul.

43

Ce trădează legile. – Comitem o gravă eroare dacă studiem legile penale ale unui popor ca şi când ar fi o expresie a caracterului său; legile nu trădează ceea ce este un popor, ci ceea ce îi apare lui necunoscut, ciudat, revoltător, străin. Legile se raportează la excepţiile de la moralitatea cutumei; iar cele mai aspre pedepse ating ceea ce este conform cutumei poporului vecin. Astfel, la wahhabiţi nu există decât două păcate de moarte: să ai un alt dumnezeu decât dumnezeul wahhabiţilor şi – să fumezi (ceea ce este numit la ei "felul infam de a bea"). "Şi cum stau lucrurile cu omorul şi adulterul?" – a întrebat uimit englezul care a aflat aceste lucruri. "Ei, Dumnezeu e îngăduitor şi milostiv!" – a spus bătrâna căpetenie. – Astfel, la vechii romani exista concepţia că o femeie ar putea păcătui de moarte în două feluri: o dată, prin adulter, apoi – prin a bea vin. Cato cel Bătrân soco-

tea că sărutarea între rude s-a transformat în obicei numai pentru a ține femeile sub control din acest punct de vedere; un sărut înseamnă: miroase oare a vin? Au fost efectiv pedepsite cu moartea femeile prinse că beau vin: şi, în mod cert, nu numai fiindcă femeile de dezvață uneori, sub influența
5 vinului, să spună nu; romanii se temeau, înainte de toate, de spiritul orgiastic şi dionisiac de care femeile sudului european erau bântuite din timp în timp, pe când vinul era încă ceva nou în Europa, ca o înfiorătoare modă străină care zguduia din temelii simțirea romană; li se părea o trădare a Romei, încorporarea străinătății.

10 44

Motivele crezute. – Oricât de important ar fi să cunoşti din ce motive a acționat realmente omenirea până acum: poate credința în cutare sau cutare motive, aşadar, ceea ce omenirea şi-a atribuit singură şi şi-a închipuit a fi până acum resortul propriu-zis al comportării sale, este un
15 lucru şi mai substanțial pentru cel preocupat de cunoaştere. Fericirea şi abjecția lăuntrică a oamenilor le-a fost dată, de fapt, după credința lor în cutare sau cutare motive, – nu însă prin ceea ce era cu adevărat motiv! Tot ce-l priveşte pe acesta din urmă prezintă un interes de rangul al doilea.

45

20 Epicur. – Da, sunt mândru că percep caracterul lui Epicur altfel decât, poate, un oarecare şi că savurez, cu toate cele auzite şi citite despre el, fericirea după-amiezii antichității: – îi văd ochiul privind în largul unei mări albicioase, dincolo de stâncile de pe țărm pe care leneveşte soarele, în vreme ce vietăți mari şi mici se joacă în lumina lui, neşovăielnice şi calme,
25 ca însăşi această lumină şi acel ochi. O atare fericire a putut-o născoci doar un om care suferea perpetuu, fericirea unui ochi înaintea căruia marea existenței s-a liniştit şi care nu se mai poate sătura acum privindu-i suprafața şi această piele a mării fină, împestrițată, zbârcită de înfiorare: n-a mai existat până acum niciodată o astfel de cumpătare a voluptății.

30 46

Uimirea noastră. – O fericire profundă şi solidă rezidă în aceea că ştiința dă la iveală nişte lucruri rezistente, care servesc, la rându-le, de fundament pentru noi descoperiri: – ar pute fi, fără îndoială, altfel! Da, noi suntem atât de convinşi de toată incertitudinea şi de himerele judecăților
35 noastre şi de veşnica schimbare a tuturor legilor şi noțiunilor omeneşti, încât ne uimeşte, într-adevăr, cât de mult rezistă rezultatele ştiinței! Mai demult nu ştiam nimic de această mobilitate a tot ce este omenesc,

cutuma moralităţii menţinea credinţa că întreaga viaţă lăuntrică a omului este prinsă cu nişte capse veşnice de necesitatea de bronz: poate că simţeam pe vremea aceea o voluptate similară a uimirii, când ni se spuneau basme şi poveşti cu zâne. Miraculosul le făcea atât de bine acelor oameni pe care regula şi veşnicia îi putea uşor obosi din când în când. Să te desprinzi odată de pământ! Să pluteşti! Să rătăceşti! Să-ţi pierzi minţile! – aceasta ţinea de paradisul şi de deliciile altor vremuri: pe când maxima noastră fericire se aseamănă cu aceea a naufragiatului care a ajuns pe uscat şi se postează cu ambele picioare pe pământul bătrân şi ferm – mirându-se că acesta nu se clatină.

47

Despre reprimarea pasiunilor. – Dacă ne interzicem cu obstinaţie exprimarea pasiunilor, ca ceva ce trebuie lăsat în grija "celor de rând", a naturilor mai fruste, burgheze, rustice, – deci dacă nu vrem să reprimăm pasiunile înseşi, ci doar limbajul şi gesticulaţia lor: atunci ajungem *şi noi*, cu toate acestea, tocmai la ceea ce nu dorim: reprimarea pasiunilor înseşi, cel puţin slăbirea şi schimbarea lor: – aşa cum a trecut prin aceasta, spre exemplul cel mai instructiv, curtea lui Ludovic al Paisprezecelea şi tot ce depindea de ea. Epoca *de după aceea*, educată să-şi reprime pasiunile, nu mai avea pasiuni propriu-zise, ci, în locul lor, o conduită elegantă, studiată, teatrală, – o epocă atinsă de incapacitatea de a fi nepoliticoasă: aşa încât chiar o insultă era receptată şi se răspundea la ea nu altfel decât prin vorbe amabile. Poate prezentul nostru furnizează pandantul cel mai curios al acestei stări de lucruri: eu văd pretutindeni, în viaţă şi la teatru şi nu cel mai puţin în tot ce se scrie, satisfacţia produsă de toate izbucnirile şi gesturile *mai brutale* ale pasiunii: se reclamă acum a anumită convenţie a pasionalităţii, – numai nu pasiunea însăşi! Cu toate acestea, *ea* va fi atinsă în cele din urmă, iar urmaşii noştri vor dispune de o *sălbăticie veritabilă*, şi nu numai de o sălbăticie şi o indecenţă a formelor.

48

Cunoaşterea nenorocirii. – Poate că nimic nu diferenţiază oamenii şi epocile atât de mult precum gradul de cunoaştere a nenorocirii pe care o au: nenorocire a sufletului şi a trupului deopotrivă. Privitor la cea din urmă, noi, oamenii actuali, suntem poate cu toţii, în ciuda defectelor şi a defectuozităţilor noastre, din lipsa unei bogate experienţe personale, nişte cârpaci şi nişte fantaşti totodată: în comparaţie cu o eră a fricii – cea mai lungă din toate timpurile –, în care individul trebuia să se apere singur împotriva silniciei şi trebuia să fie, de dragul acestui scop, el însuşi un om violent. Pe

atunci, un bărbat trecea prin şcoala grea a chinurilor fizice şi a privaţiunilor şi căuta chiar într-o anumită cruzime faţă de sine, într-un exerciţiu voluntar al durerii un mijloc necesar lui pentru conservarea sa; pe atunci îţi educai anturajul în vederea suportării durerii, pe atunci pricinuiai bucuros durere şi-i
5 vedeai pe alţii îndurând cele mai cumplite chinuri, fără alt sentiment decât acela al propriei securităţi. În ceea ce priveşte însă nenorocirea sufletului, iscodesc acum orice om dacă o cunoaşte din experienţă sau din descriere; dacă mai consideră necesar totuşi să simuleze această cunoaştere, bunăoară ca un semn de cultură mai rafinată, sau dacă, în străfundul sufletului său, nu
10 crede nicicum în nişte mari dureri sufleteşti şi dacă, la evocarea acestora, i se întâmplă la fel ca la evocarea marilor suferinţe fizice: în care caz i se deşteaptă în minte durerile sale de dinţi sau de stomac. Ceea ce însă mi se pare că se petrece acum cu cei mai mulţi. Din lipsa generală de exerciţiu al durerii sub dubla ei formă şi datorită rarităţii cu care vedem un suferind,
15 rezultă acum o consecinţă importantă: detestăm azi durerea cu mult mai mult decât oamenii de altădată şi vorbim pe seama ei mult mai rău decât oricând, ba chiar găsim greu suportabilă însăşi existenţa durerii *ca idee* şi facem din aceasta o chestiune de conştiinţă şi un reproş la adresa întregii existenţe. Ivirea pe neaşteptate a filozofiilor pesimiste nu-i, în nici un caz,
20 caracteristica unor mari şi cumplite năpaste; ci aceste semne de întrebare cu privire la valoarea întregii vieţi iau naştere în vremuri în care rafinarea şi uşurarea existenţei socoteşte chiar inevitabilele înţepături şi ţânţari ale sufletului şi ale trupului mult prea sângeroase şi vătămătoare şi ar dori cel mai mult să facă să apară, în lipsa unei reale experienţe a durerii, înseşi
25 *reprezentările generale ale chinului* ca suferinţa de cea mai înaltă speţă. – Ar exista de pe-acum o reţetă împotriva filozofiilor pesimiste şi a sensibilităţii enorme ce mi se pare a fi adevărata "nenorocire a prezentului": – dar această reţetă sună poate deja prea crud şi ar fi socotită ea însăşi printre simptomele pe baza cărora judecăm acum: "Existenţa este
30 ceva rău." Ei bine! Reţeta împotriva "nenorocirii" este: *nenorocirea*.

49

Mărinimie şi altele similare. – Acele fenomene paradoxale, precum subita răceală din comportamentul omului sentimental, precum umorul melancolicului, precum, înainte de toate, *mărinimia*,
35 în sensul unei subite renunţări la răzbunare sau la astâmpărarea invidiei – apar la oamenii în care se află o puternică forţă centrifugă lăuntrică, la oamenii saturaţiei subite şi ai greţei subite. Astâmpărările lor sunt aşa de rapide şi de pronunţate, încât acestora le calcă de îndată pe urmă lehamitea şi

dezgustul şi un refugiu în gustul antitetic: în această antiteză se detensionează trăirile, la cutare prin subită răceală, la cutare prin râsete, la cutare prin lacrimi şi abnegaţie. Mărinimosul – cel puţin acel soi de mărinimos care a impresionat întotdeauna cel mai mult – mie îmi apare ca un om posedat de o extremă sete de răzbunare, căruia i se arată în preajmă o posibilitate de a şi-o astâmpăra şi care o soarbe *deja în imaginaţie* din plin, atât de profund şi până la ultimul strop, încât acestui exces rapid îi urmează o teribilă greaţă rapidă, – de-acum el se ridică "deasupra lui", cum se spune, şi-şi iartă duşmanul, ba chiar îl binecuvântează şi-i acordă toată cinstea sa. Cu această violentare a lui însuşi, cu această terfelire a instinctului său de răzbunare până mai aci atât de puternic, el nu face însă decât să cedeze noului instinct (greaţa), care tocmai acum a devenit puternic în el, şi face toate acestea cu aceeaşi nerăbdare şi exces cu care puţin mai înainte *anticipase* în fantezia lui şi oarecum epuizase bucuria dată de răzbunare. În mărinimie se află acelaşi grad de egoism ca în răzbunare, dar o altă calitate de egoism.

50

Argumentul însingurării. – Reproşul conştiinţei, chiar şi la cel mai conştiincios, este slab faţă de sentimentul: "Cutare şi cutare lucru este contrar bunelor obiceiuri ale societăţii *tale*." O privire rece, o gură strâmbată din partea celor sub care şi pentru care eşti educat inspiră încă *teamă* până şi celui mai puternic. De fapt, ce inspiră teamă aici? Însingurarea! ca argument ce răstoarnă şi cele mai bune argumente pentru o persoană sau o cauză! – Aşa vorbeşte instinctul de turmă din noi.

51

Simţul adevărului. – Îmi place orice scepticism la care mi-e îngăduit să răspund: "Să-ncercăm!" Dar nu mai vreau să aud nimic despre toate lucrurile şi despre toate problemele care nu admit experimentul. Acesta este hotarul propriului meu "simţ al adevărului": căci acolo eroismul şi-a pierdut dreptul.

52

Ce ştiu alţii despre noi. – Ceea ce ştim şi avem în memorie despre noi înşine nu este atât de determinant pentru fericirea vieţii noastre, aşa cum se crede. Într-o zi, ceea ce ştiu (sau îşi închipuie că ştiu) *alţii* despre noi va da năvală asupra noastră – şi recunoaştem acum că acesta este elementul mai puternic. O scoatem mai uşor la capăt cu cugetul nostru vinovat decât cu proasta noastră reputaţie.

53

Unde începe binele. – Acolo unde puterea vizuală redusă a ochiului nu mai este în stare să vadă pornirea rea ca atare, din pricina rafinamentului său, omul situează împărăția binelui, iar sentimentul de a fi trecut de-acum încolo în împărăția binelui stimulează toate instinctele care erau amenințate și limitate de pornirile rele, precum sentimentul siguranței, al confortului, al voinței de bine. Prin urmare: cu cât ochiul este mai tocit, cu atât mai departe se întinde binele! De aici veșnica seninătate a poporului și a copiilor! De aici melancolia marilor gânditori și mâhnirea lor înrudită cu cugetul vinovat!

54

Conștiința aparenței. – Cât de minunat și de inedit și, totodată, cât de înfiorător și de ironic mă simt eu situat, prin cunoașterea mea, față de întreaga existență! Am *descoperit*, în ce mă privește, că vechea umanitate și animalitate, ba chiar întreaga preistorie și întregul trecut al oricărei ființe sensibile continuă în mine să stihuiască, să iubească, să urască, să tragă concluzii, – m-am trezit dintr-o dată în mijlocul acestui vis, dar neavând decât conștiința că tocmai visez și că *trebuie* să visez mai departe, dacă nu vreau să-mi aflu pieirea: așa cum trebuie să-și continue visul somnambulul, ca să nu se prăvălească la pământ. Ce-nseamnă pentru mine acum "aparență"? Categoric, nu opusul vreunei entități oarecare, – ce știu eu să enunț în legătură cu o entitate oarecare decât, puțin câte puțin, predicatele aparenței sale! Categoric, nu o mască moartă pe care să poți să i-o aplici și chiar să i-o dai jos cu ușurință unui x necunos-cut! Aparență înseamnă pentru mine chiar ceea ce acționează și trăiește, ce merge până într-acolo cu autopersiflarea, încât mă face să simt că aici totul este părere și luminiță rătăcitoare și joc al ielelor și nimic mai mult, – că, printre toți acești visători, și eu, "cunoscătorul", îmi joc jocul, că robul cunoașterii este un mijloc de a tărăgăna jocul pământesc și, din acest punct de vedere, face parte dintre maeștrii de ceremonii ai existenței și că sublima consecvență și solidaritate a tuturor cunoștințelor este și va fi poate supremul mijloc de a asigura universalitatea visării și înțelegerea perfectă și reciprocă a acestor visători și, tocmai prin aceasta, *de a menține durata visului*.

55

Suprema noblețe de caracter. – Ce face să fii socotit "nobil"? În mod sigur, nu faptul că faci sacrificii; și cel ce se dedă cu frenezie voluptății face sacrificii. În mod sigur, nu faptul că te lași cu adevărat în voia unei pasiuni; există pasiuni vrednice de tot disprețul. În mod sigur, nu faptul

că faci ceva pentru alţii, şi fără egoism: consecvenţa egoismului atinge, poate, punctul maxim tocmai la cel mai nobil caracter. – Ci faptul că pasiunea care-l devoră pe cel nobil este o particularitate, fără ca el să aibă cunoştinţă de această particularitate: întrebuinţarea unui criteriu rar şi singular şi aproape o sminteală: senzaţia de fierbinţeală a lucrurilor care tuturor celorlalţi li se par reci la atingere: o intuire a valorilor pentru care nu s-a inventat încă balanţa: o jertfire pe altare închinate unui zeu necunoscut: un eroism fără a voi onoruri: o lipsă de pretenţii în ce-l priveşte, de unde rezultă un prisos ce revine oamenilor şi lucrurilor. Deci excepţionalitatea şi ignorarea acesteia a fost până acum lucrul pentru care erai taxat drept nobil. Apropo de aceasta, să luăm în considerare însă că, prin acest canon, a fost judecat nerezonabil şi a fost discreditat în ansamblu, în favoarea excepţiilor, tot ce era obişnuit, imediat şi indispensabil, pe scurt, ceea ce conserva cel mai bine specia, şi, în general, constituia *regula* omenirii de până acum. Să devii avocatul regulii – aceasta ar putea fi, eventual, ultima formă şi ultimul rafinament prin care nobleţea de caracter se revelează pe pământ.

56

Dorinţa de a suferi. – Dacă mă gândesc la dorinţa de a face ceva, aşa cum aceasta le dă ghes şi-i îmboldeşte fără încetare pe milioanele de europeni tineri care, fără excepţie, nu pot suporta plictiseala şi nici pe ei înşişi, – atunci înţeleg că în ei trebuie să mocnească o dorinţă de a suferi cumva, pentru a extrage din suferinţa lor un motiv plauzibil pentru a face, pentru a acţiona. Este nevoie de nevoi! De aici tărăboiul politicienilor, de aici multele "stări de criză", false, imaginare, exagerate, ale tuturor claselor posibile şi graba oarbă de a crede în ele. Tineretul acesta pretinde să vină *din afară* sau să devină evidentă – în nici un caz fericirea – ci nefericirea, iar fantezia lui se chinuie dinainte să plăsmuiască din aceasta un monstru, pentru ca el să se poată lupta apoi cu un monstru. Dacă aceşti dornici de strâmtorare ar simţi în ei forţa de a-şi face lor înşişi bine pe dinăuntru, de a-şi face lor înşişi ceva, atunci ar şi înţelege să-şi creeze înăuntru nevoi proprii, personale. Născocirile lor ar putea fi atunci mai subtile, iar satisfacţiile lor ar putea suna ca o muzică bună: pe când astăzi umplu lumea cu strigătele lor de ajutor şi, ca urmare, chiar prea adesea şi mai întâi, cu *sentimentul de strâmtorare*! Ei nu ştiu să facă nimic din propria lor fiinţă – şi astfel zugrăvesc nefericirea altora pe perete: au mereu nevoie de alţii! Şi mereu de noi şi noi alţii! – Iertare, prieteni, am cutezat să-mi zugrăvesc *fericirea* pe perete.

Cartea a doua

57

Realiştilor. – Voi, oameni treji, care vă simţiţi înarmaţi împotriva pasiunii şi a fantasmagoriilor şi v-ar plăcea mult să vă mândriţi şi să vă împăunaţi cu vidul vostru, vă numiţi realişti şi sugeraţi că, aşa cum vă apare lumea, aşa şi este realmente întocmită: că numai vouă vi se dezvăluie realitatea şi că voi înşivă aţi fi, poate, cea mai bună parte a ei, – o voi, statui iubite din Sais! Dar, în starea voastră cea mai dezgolită, nu sunteţi oare şi voi nişte creaturi încă extrem de pasionale şi tenebroase, comparativ cu peştii, şi încă prea asemănătoare cu un artist îndrăgostit? – şi ce este "realitate" pentru un artist îndrăgostit? Tot mai sunteţi purtătorii acelor estimări ale lucrurilor care îşi au izvorul în pasiunile şi îndrăgostirile veacurilor trecute! Cu trezia voastră tot se mai îngemănează o beţie tainică şi inextirpabilă! Iubirea voastră pentru "realitate", bunăoară, – o, ea este o veche, străveche "iubire"! În fiecare sentiment, în fiecare senzaţie este o părticică din această veche iubire: şi tot aşa a lucrat şi a ţesut la ea câte o fantasmagorie, o prejudecată, o absurditate, o ignoranţă, o teamă oarecare şi câte şi mai câte altele! Iată ici un munte! Colo un nor! Oare ce-i "real" în aceştia? Deposedaţi-i odată de fantasmă şi de tot *adaosul* omenesc, voi, trejilor! Da, de-aţi *reuşi acest lucru!* De-aţi reuşi să vă uitaţi originea, trecutul, ucenicia, – întreaga umanitate şi animalitate! Pentru noi nu există "realitate" – şi nici pentru voi, trejilor –, nu suntem nici pe departe atât de străini unii de alţii pe cât credeţi voi, şi poate că marea noastră voinţă de a transcende beţia este la fel de stimabilă precum credinţa voastră că sunteţi într-adevăr *incapabili* de beţie.

58

Numai creând! – Iată ce mi-a dat cel mai mult de furcă şi continuă să-mi dea cel mai mult de furcă: înţelegerea că este nespus mai important *cum se numesc lucrurile* decât ce sunt ele. Faima, numele şi înfăţişarea, valabilitatea, dimensiunea şi greutatea obişnuită a unui lucru – de cele mai multe ori, la origine, o eroare şi o procedură arbitrară, azvârlită peste lucruri ca o haină şi de tot străină de esenţa şi chiar de coaja lor –, încetul cu încetul, au aderat cumva la el, prin crezul în ele şi prin creşterea continuă a acestui crez, din generaţie în generaţie, şi au prins cumva rădăcini în acel lucru, devenind carne din însăşi carnea lor: prima impresie sfârşeşte aproape întotdeauna prin a deveni esenţă şi *acţionează* ca esenţă! Ce fel de nebun ar fi acela care ar socoti suficient să invoci această origine şi

acest văl nebulos al iluziei, pentru a *nimici* lumea care trece drept esenţială, aşa-numita "*realitate*"! Numai creând putem nimici! – Dar nici să nu uităm un lucru: e suficient să creăm noi nume şi estimări şi probabilităţi, pentru a crea, cu vremea, noi "lucruri".

59

Noi, artiştii! – Când iubim o femeie, ne lăsăm cu uşurinţă pradă unui dezgust faţă de natură, amintindu-ne de toate slăbiciunile naturale respingătoare la care este expusă orice femeie; în general ne place să le ignorăm, dar dacă sufletul nostru atinge în treacăt aceste lucruri, el tresare iritat şi priveşte, cum am spus, dispreţuitor la natură: – ne simţim vexaţi, natura pare a ne viola proprietatea, şi aceasta cu mâinile cele mai profane. Atunci devenim surzi la orice fiziologie şi decretăm în taină în ce ne priveşte: "Nu vreau să aud nimic despre faptul că omul este şi altceva în afară de *suflet şi formă!*" "Omul de subt piele" este pentru toţi îndrăgostiţii o grozăvie şi un lucru de neînchipuit, o blasfemie la adresa lui Dumnezeu şi a iubirii. – Or, aşa cum simte şi azi cel îndrăgostit în privinţa naturii şi a slăbiciunii naturale, aşa simţea odinioară orice adorator al lui Dumnezeu şi al "sfintei atotputernicii" a lui: în toate cele spuse despre natură de astronomi, geologi, fiziologi, medici, el vedea o violare a celei mai preţioase proprietăţi a sale şi, prin urmare, un atac, – şi, pe lângă aceasta, şi o neruşinare din partea atacatorului! "Legea naturii" îi suna şi aşa ca o defăimare a lui Dumnezeu; în fond, chiar i-ar fi plăcut să vadă toată mecanica explicată prin acte morale de voinţă şi de samavolnicie: – dar cum nimeni nu i-a putut face acest serviciu, îşi masca mecanica şi natura cât putea de bine şi trăia în vis. Ah, oamenii aceştia de odinioară au ştiut să *viseze* şi n-aveau nevoie să adoarmă mai întâi! – şi chiar şi noi, oamenii de azi, ştim încă mult prea bine acest lucru, cu toată bunăvoinţa noastră pentru veghe şi pentru ziuă! Ajunge să iubim, să urâm, să dorim, în general, să simţim, – şi *îndată* spiritul şi puterea visului ne copleşeşte, iar noi suim, cu ochii închişi şi cu sânge rece, în ciuda oricărui risc, cele mai primejdioase cărări, pe acoperişurile şi turlele viziunilor, şi fără să ne apuce ameţeala, ca născuţi pentru căţărare – noi, noctambulii diurni! Noi, artiştii! Noi, dositorii celor naturale! Noi, lunaticii şi bolnavii de Dumnezeu! Noi, drumeţii neobosiţi şi tăcuţi ca mormântul, pe culmi pe care nu le vedem ca fiind culmi, ci şesuri ale noastre, locurile noastre sigure!

60

Femeile şi lucrarea lor la distanţă. – Mai am urechi? Mai sunt doar ureche şi nimic mai mult? Cum stau aici pe rugul valurilor

sparte, limbi albe de flăcări se reped în sus la picioarele mele: – din toate părțile mă asaltează vaiere, amenințări, urlete şi țipete, în vreme ce-n adâncul adâncurilor bătrânul zguduitor al pământului îşi cântă aria, surd ca un muget de taur: din piciorul lui de zguduitor al pământului îşi bate în aşa fel tactul, încât până şi acestor balauri ai stâncilor, bătuți de soare şi de vânturi, le tremură inima-n piept. Atunci, dintr-o dată, ca ivită din neant, apare-n fața porții acestui labirint infernal, la numai câțiva stânjeni depărtare, – o corabie mare cu pânze, alunecând spre mine tăcută ca o nălucă. O, frumusețea aceasta nălucitoare! Cum mă-nvăluie-n vraja ei! Cum? Să se fi-mbarcat aici toată liniştea şi tăcerea lumii? Să stea în locul acesta tăcut însăşi fericirea mea, eul meu mai fericit, al doilea sine-al meu nemuritor? Nici mort şi nici în viață? Ca o ființă intermediară fantomatică, tăcută, care priveşte, alunecă, pluteşte? Asemeni corăbiei cu pânze albe ce, precum un fluture gigant, aleargă peste marea-ntunecată! Da! P e s t e existență să alergi! Deci asta-i! Cam ast-ar fi! – – Se pare că vacarmul de aici m-a prefăcut într-un vizionar? Orice mare vacarm face să ne proiectăm fericirea în locuri liniştite şi îndepărtate. Când un bărbat se află în toiul vacarmului s ă u , în mijlocul valurilor sale sparte, valuri de elanuri şi de planuri: atunci, într-adevăr, vede şi el alunecându-i prin față ființe tăcute şi fermecătoare, după a căror fericire şi viață retrasă tânjeşte – s u n t f e m e i l e . E gata să creadă că acolo, în preajma femeilor, sălăşluieşte sinele său mai bun: în locurile-acelea liniştite, şi cea mai asurzitoare spargere de valuri s-ar pre-face-n tăcere de mormânt, iar viața însăşi, în vis despre viață. Dar nu! Dar nu! Visătorule nobil, chiar şi pe cea mai frumoasă corabie cu pânze e-atâta zgomot şi larmă, şi, din păcate, atâta larmă jalnică şi meschină! Farmecul şi cea mai puternică lucrare a femeilor este, ca să vorbim în limbaj filozofic, o acțiune la distanță, o actio in distans*: pentru asta însă e necesară, în primul şi în primul rând – d i s t a n ț a !

61

Î n c i n s t e a p r i e t e n i e i . – Că sentimentul prieteniei trecea pentru antichitate drept sentimentul suprem, superior chiar mult slăvitei mândrii a celui mulțumit de sine însuşi şi a înțeleptului, ba, ca să zicem aşa, drept ruda unică şi, pe deasupra, mai sacră a acestei mândrii: acest lucru îl exprimă foarte bine povestea despre acel rege macedonean care i-a dăruit un talant unui filozof cinic din Atena şi l-a primit înapoi de la el. "Cum? zise regele, să n-aibă oare nici un prieten?" Cu asta voia să spună: "Cinstesc

*În lat. în text (n.t.).

această mândrie a înţeleptului şi a independentului, dar i-aş cinsti şi mai mult omenia dacă prietenul din el ar fi repurtat victoria asupra mândriei sale. În faţa mea, filozoful s-a compromis, dând dovadă că nu cunoaşte unul din cele două sentimente supreme, – şi anume, pe cel superior!"

5 62

I u b i r e. – Iubirea îi iartă iubitului chiar desfrânarea.

63

F e m e i a s u b e f e c t u l m u z i c i i. – Cum se face că vânturile calde şi ploioase poartă cu sine şi dispoziţia muzicală şi plăcerea inventivă
10 a melodiei? Nu sunt aceleaşi vânturi care umplu bisericile şi le inspiră femeilor gânduri erotice?

64

S c e p t i c e. – Mă tem că femeile îmbătrânite sunt, în ascunzişul cel mai tainic al inimii lor, mai sceptice decât toţi bărbaţii: ele cred în
15 superficialitatea existenţei ca în esenţa ei, iar orice virtute şi profunzime este pentru ele doar învelitoarea acestui "adevăr", învelitoarea foarte râvnită a unui pudendum* –, aşadar, o chestiune de decenţă şi de pudoare, şi nimic mai mult!

65

20 D e v o t a m e n t. – Există femei nobile, sărace, într-un anumit fel, cu duhul, care, spre a-şi e x p r i m a devotamentul cel mai profund, nu ştiu să se descurce altfel decât oferindu-şi virtutea şi castitatea: pentru ele este supremul lor lucru. Şi adeseori acest dar este acceptat fără să oblige atât de profund pe cât scontează donatoarele, – o poveste foarte tristă!

25 66

F o r ţ a c e l o r s l a b i. – Toate femeile sunt rafinate în a-şi exagera slăbiciunea, ba chiar sunt neîntrecute în imaginarea unor slăbiciuni, pentru a apărea absolut ca nişte podoabe delicate cărora chiar un firicel de praf le face rău: existenţa lor trebuie să-l convingă pe bărbat de bădărănia lui şi
30 să-i întipărească acest lucru în minte. În felul acesta se apără ele de cei puternici şi de orice "drept al pumnului".

---

*În lat. în text: "lucru ruşinos" (n.t.).

67

A-şi simula propriul eu. – Îl iubeşte acum şi, din acest moment, priveşte înaintea ei cu atâta încredere calmă, precum o face o vacă: dar vai! Tocmai în asta consta vrăjirea lui, în faptul că ea părea prin
5 excelență schimbătoare şi imaterială! El avea şi aşa prea multă vreme stabilă în sine însuşi! N-ar face bine să-şi simuleze vechiul caracter? Să simuleze lipsa de iubire? N-o sfătuieşte aşa – iubirea? Vivat comoedia!*

68

Vrere şi ascultare. – L-au adus pe un tânăr la un înțelept şi
10 au spus: "Uite unul pe care-l strică femeile!" Înțeleptul dădu din cap şi zâmbi. "Bărbații sunt aceia, exclamă el, care strică femeile: şi tot ce greşesc femeile trebuie ispăşit şi ameliorat în bărbați, – căci bărbatul îşi plăsmuieşte imaginea femeii, iar femeia se modelează după această imagine." – "Eşti prea bun cu femeile, zise unul dintre cei din jur, nu le cunoşti!" Înțeleptul răspunse:
15 "Specifică bărbatului este vrerea, specifică femeii – ascultarea, – aşa-i legea sexelor, n-ai ce-i face! o lege aspră pentru femeie! Nici un om nu este vinovat de existența lui, femeile însă sunt nevinovate de rangul al doilea: cine ar putea să sibă destul mir şi blândețe pentru ele?" – Ce mir! Ce blândețe! strigă un altul din mulțime; trebuie să educăm femeile mai bine! – "Trebuie
20 să educăm bărbații mai bine", spuse înțeleptul şi-i făcu semn tânărului să-l urmeze. – Tânărul însă nu l-a urmat.

69

Capacitate de răzbunare. – Că cineva nu se poate apăra şi, în consecință, nici nu vrea, aceasta încă nu este, în ochii noştri, spre
25 ruşinea lui: dar îl dispreţuim pe cel ce n-are nici aptitudinea, nici bunăvoința de răzbunare, – indiferent că-i bărbat sau femeie. Ar putea oare să ne țină lângă ea (sau, cum se spune, să ne "încătuşeze") o femeie pe care n-o credem capabilă să mânuiască bine, la nevoie, pumnalul (orice fel de pumnal) împotriva noastră? Ori împotriva sa: ceea ce, într-un anumit caz, ar fi
30 răzbunarea mai dureroasă (răzbunarea chinezească).

70

Stăpânele stăpânilor. – Un puternic contralto, aşa cum îl auzim câteodată la teatru, ne ridică subit cortina din fața posibilităților în care, de obicei, noi nu credem: credem dintr-o dată că ar putea exista

*În lat. în text (n.t.).

undeva în lume nişte femei cu suflete elevate, eroice, regale, capabile şi gata de replici, decizii şi abnegaţii grandioase, capabile şi gata de a domina bărbaţii, fiindcă partea cea mai bună a bărbatului, dincolo de sex, a devenit ideal în carne şi oase. Ce-i drept, asemenea voci *nu* trebuie, în conformitate cu intenţia teatrului, să producă tocmai această viziune despre femeie: în mod obişnuit, ele trebuie să reprezinte amorezul masculin ideal, de exemplu, un Romeo; dar, judecând după experienţa mea, teatrul şi muzicianul care aşteaptă asemenea efecte de la asemenea voci îşi greşesc cu absolută regularitate socotelile în acest caz. Nu credem în *aceşti* amorezi: vocile acestea tot mai conţin un accent matern şi de stăpână a casei, şi cel mai mult exact atunci când în timpul lor este iubire.

71

Despre neprihănirea femeiască. – E ceva absolut uimitor şi revoltător în educaţia femeilor alese, ba poate nu există nimic mai paradoxal. Toată lumea este de acord ca ele să fie crescute in eroticis* cât mai ignorante cu putinţă şi să li se inculce în suflet o adâncă pudoare faţă de asemenea lucruri şi o extremă nervozitate şi recalcitranţă la cea mai mică aluzie cu privire la aceste lucruri. Toată "onoarea" femeii, în definitiv, se află în joc doar în acest punct: câte nu li s-ar ierta altminteri! Dar în acest sens ele trebuie să rămână ignorante până-n străfundul inimii: – nu trebuie să aibă nici ochi, nici urechi, nici cuvinte, nici gânduri pentru acest "rău" al lor: ba chiar simpla cunoştinţă este aici răul. Şi atunci? Sunt azvârlite ca de un trăsnet îngrozitor în realitate şi în cunoaştere, prin căsătorie – şi aceasta prin cel pe care-l iubesc şi-l stimează cel mai mult: să surprinzi iubirea şi pudoarea în contradicţie, ba chiar să fii nevoit să percepi dintr-o dată încântare, abandon, datorie, milă şi spaimă de neaşteptata vecinătate a lui Dumnezeu şi a animalului şi câte şi mai câte! – Aici ţi-ai făcut, într-adevăr, un nod sufletesc fără egal! Nici curiozitatea compătimitoare a celui mai înţelept cunoscător de oameni nu-i suficientă pentru a ghici cum ştie să se descurce cutare şi cutare femeie cu această dezlegare a enigmei şi cu această enigmă a dezlegării şi ce suspiciuni tulburătoare, cu efecte puternice, trebuie să prindă viaţă în sărmanul suflet desfăcut din încheieturi, ba chiar cum îşi aruncă ancora în acest punct ultima filozofie şi ultimul scepticism al femeii! – Ulterior, aceeaşi tăcere profundă ca mai înainte: şi adeseori o tăcere în faţa ei înseşi, o închidere a ochilor în faţa ei înseşi. – Tinerele se străduiesc foarte mult să pară superficiale şi necugetate; cele mai rafinate dintre ele

**În lat. în text: "în cele erotice" (n.t.).*

simulează un fel de obrăznicie. – Femeile îşi percep cu uşurinţă soţii ca un semn de întrebare deasupra onoarei lor, iar copiii ca o apologie sau o penitenţă, – ele au nevoie de copii şi şi-i doresc într-un sens cu totul diferit de cum îşi doreşte copii un bărbat. – Pe scurt, nu suntem capabili să fim destul de
5 blânzi faţă de femei!

72

M a m e l e . – Animalele gândesc altfel decât oamenii despre femele; pentru ele, femela trece drept fiinţa productivă. Dragoste paternă nu există la ele, ci un fel de dragoste ca aceea pentru copiii unei iubite şi obişnuinţa
10 cu ei. Femelele îşi găsesc în copii satisfacerea setei lor de dominare, o proprietate, o preocupare, ceva absolut accesibil înţelesului lor, cu care se poate sporovăi: toate acestea laolaltă reprezintă dragostea maternă, – ea poate fi comparată cu dragostea artistului pentru opera sa. Graviditatea le-a făcut pe femei mai blânde, mai grijulii, mai fricoase, mai docile; şi tot aşa,
15 graviditatea spirituală generează caracterul contemplativilor, care este înrudit cu caracterul femeiesc: – ei sunt mamele masculine. – La animale, sexul masculin trece drept cel frumos.

73

C r u z i m e d e s f â n t . – De un sfânt s-a apropiat un bărbat ţinând
20 în braţe un nou-născut. "Ce să fac cu copilul? a întrebat el, este jalnic, pocit şi nu are destulă viaţă ca să moară." "Ucide-l, strigă sfântul cu un glas cumplit, ucide-l şi ţine-l apoi în braţele tale trei zile şi trei nopţi în şir, ca să-ţi intre bine în cap: – aşa n-ai să mai zămisleşti un copil, dacă nu ţi-a venit vremea de zămislit." – Când omul auzise asta, plecă dezamăgit; şi mulţi îl învinuiră
25 pe sfânt pentru că ceruse să se facă o cruzime, căci el ceruse uciderea copilului. "Dar nu-i mai crud să-l laşi să trăiască?" întrebă sfântul.

74

C e l e f ă r ă d e s u c c e s . – Acelor sărmane femei care, în prezenţa celui iubit de ele, sunt cuprinse de nelinişte şi nesiguranţă şi vorbesc prea
30 mult, le lipseşte întotdeauna succesul: căci bărbaţii pot fi seduşi cel mai sigur printr-o anumită afecţiune tainică şi flegmatică.

75

A l t r e i l e a s e x . – "Un bărbat scund este un paradox, dar totuşi un bărbat, – pe când femeiuştile scunde mi se pare că sunt, în comparaţie
35 cu femeile înalte, de un alt sex" – spunea un bătrân coregraf. O femeie scundă nu-i niciodată frumoasă – spunea bătrânul Aristotel.

76

Pericolul cel mai mare. – Dacă n-ar fi existat întotdeauna o mulţime de oameni care să-şi simtă rigoarea minţii – "raţionalitatea" – drept mândria, obligaţia, virtutea lor, care să fi fost, ca prieteni "ai intelectului
5 uman sănătos", jigniţi şi ruşinaţi de toată fantazarea şi devierea gândirii: atunci omenirea ar fi pierit de mult! Deasupra ei a planat şi planează continuu, ca pericolul ei cel mai mare, erupţia *nebuniei* – adică tocmai dezlănţuirea bunului-plac în afect, văz şi auz, plăcerea pentru indisciplina minţii, bucuria dată de omeneasca lipsă de judecată. Nu adevărul şi certitudinea sunt
10 antiteza lumii nebunilor, ci generalitatea şi absoluta obligativitate a unei credinţe, pe scurt, nearbitrarul judecăţii. Iar cea mai mare trudă a omenirii era până acum aceea de a se pune de acord cu toţii asupra foarte multor lucruri şi de a-şi impune o *lege a consensului* – indiferent dacă aceste lucruri sunt adevărate sau false. Aceasta este rigoarea minţii care a
15 conservat omenirea; – dar instinctele contrare sunt încă atât de puternice, încât, în definitiv, despre viitorul omenirii putem vorbi cu puţină încredere. Imaginea lucrurilor continuă să se mişte şi să se tulbure, şi poate de acum încolo mai mult şi mai repede ca oricând; tocmai spiritele selecte continuă să se opună acelei obligativităţi absolute – cu cercetătorii *adevărului* în
20 frunte! Acea credinţă, în calitate de credinţă universală, continuă să producă la minţile mai subtile o lehamite şi o nouă voluptate: şi chiar tempoul lent pe care această credinţă îl reclamă pentru toate procesele spirituale, acea imitare a broaştei ţestoase care este recunoscută aici ca normă îi transformă pe artişti şi pe poeţi în dezertori: – aceste spirite nerăbdătoare sunt acelea
25 în care se declanşează o plăcere formală pentru nebunie, fiindcă nebunia are un tempo aşa de alegru! E nevoie, aşadar, de intelecte virtuoase, – ah! vreau să folosesc cuvântul cel mai neechivoc – e nevoie de *prostia virtuoasă*, e nevoie de aceia care bat imperturbabil tactul spiritului *lent*, pentru ca fidelii marii credinţe generale să rămână alături şi să-şi danseze
30 mai departe dansul: este o nevoie naturală de prim rang aceea care ordonă şi pretinde aici. *Noi ceilalţi suntem excepţia şi pericolul*, – avem veşnic nevoie de protecţie! – Iată, se poate spune realmente ceva în favoarea excepţiei, *presupunând că ea nu aspiră niciodată să devină regulă*.

35 77

Animalul cu cugetul curat. – Aspectul vulgar din tot ce place în sudul Europei – fie că-i opera italiană (bunăoară, a lui Rossini şi a lui Bellini), fie că-i romanul spaniol de aventuri (accesibil nouă cel mai bine

în deghizamentul franţuzesc al lui Gil Blas) – nu-mi rămâne ascuns, dar nu mă lezează, la fel de puţin ca vulgaritatea care te întâmpină în cazul unei plimbări prin Pompeii şi, în fond, chiar la lectura oricărei cărţi antice: de unde provine aceasta? Din faptul că aici ruşinea lipseşte şi că orice lucru vulgar se manifestă neezitant şi sigur de sine, ca oricare lucru nobil, încântător şi pasional în acelaşi gen de muzică şi de roman? "Animalul are, precum omul, dreptul său: poate hoinări în voie, iar tu, iubite semen al meu, mai eşti, cu toate acestea, şi acest animal!" – aceasta-mi pare a fi morala în cauză şi ciudăţenia umanităţii meridionale. Prostul gust are şi el dreptul său, ca şi cel bun, şi chiar un privilegiu faţă de acesta, în caz că exprimă marea necesitate, satisfacţia sigură şi oarecum un limbaj general, o mască şi un comportament absolut inteligibile: bunul-gust, gustul ales, are, dimpotrivă, întotdeauna ceva care caută, ceva pus la încercare, ceva nesigur în totalitate de rezonanţa sa, – el nu este şi nu a fost niciodată popular! Populară este şi rămâne m a s c a ! Să treacă deci toată această mascaradă în melodiile şi cadenţele, în tumbele şi comicăriile ritmului acestor opere! Întocmai viaţa antică! Ce se-nţelege din ea, dacă nu se-nţelege acea plăcere pentru mască, acel cuget curat dat de tot ce este mascaradă! Aici este baia şi refacerea spiritului antic: – şi poate că această baie le era mai necesară naturilor deosebite şi proeminente ale lumii vechi decât naturilor vulgare. – În schimb, mă lezează nespus o turnură vulgară în unele lucrări nordice, de pildă, în muzica germană. Aici r u ş i n e a nu lipseşte, artistul a coborât în propriii săi ochi şi nici măcar nu s-a putut feri să nu roşească de asta: noi ne ruşinăm o dată cu el şi suntem profund jigniţi, fiindcă presupunem că a crezut că trebuie să coboare din cauza noastră.

78

P e n t r u c e t r e b u i e s ă f i m r e c u n o s c ă t o r i . – În primul rând artiştii, şi mai cu seamă cei din teatru, i-au înzestrat pe oameni cu ochi şi urechi, pentru a vedea şi asculta cu anumită plăcere ceea ce este fiecare în sine, ceea ce trăieşte şi vrea el însuşi; în primul rând ei ne-au învăţat să preţuim eroul ascuns în fiecare dintre toţi aceşti oameni de rând şi ne-au învăţat arta de a ne putea privi pe noi înşine ca eroi, de la distanţă şi oarecum simplificaţi şi transfiguraţi, – arta "de a ne pune în scenă" sub propriii noştri ochi. Doar în acest mod putem face abstracţie de unele detalii abjecte din noi. Fără arta respectivă n-am fi nimic altceva decât prim-plan şi am trăi cu totul fermecaţi de optica aceea care face să apară teribil de mare şi drept realitate în sine ceea ce este foarte apropiat şi comun. – Poate un merit analog există în acea religie care cerea ca păcătoşenia fiecărui om în

parte să fie examinată cu lupa şi făcea din păcătos un mare şi nemuritor nelegiuit: descriind nişte perspective eterne de jur împrejurul lui, ea-l învăţa pe om să se privească de la distanţă şi ca un lucru trecut şi integral.

79

Farmecul imperfecţiunii. – Văd aici un poet care, ca atâţia oameni, exercită prin imperfecţiunile sale un farmec mai mare decât prin tot ce se rotunjeşte şi capătă o formă desăvârşită sub mâna sa, – ba chiar îşi obţine câştigul şi faima din ultima lui slăbiciune mai degrabă decât din deplina sa forţă. Opera lui nu exprimă niciodată complet ceea ce ar dori el să exprime propriu-zis, ceea ce *ar dori să fi văzut*: ca şi când a presimţit o viziune, fără s-o fi avut cu adevărat vreodată: – dar un enorm nesaţ de această viziune a rămas pe fundul sufletului său şi din aceasta îşi trage la fel de enorma elocvenţă a dorinţei şi a foamei sale de lup. Prin ea îl înalţă pe cel care-l ascultă dincolo de opera sa şi de toate "operele" şi-i dă aripi să urce atât de sus, cum, altminteri, nişte ascultători nu urcă niciodată: şi astfel, deveniţi ei înşişi poeţi şi iluminaţi, îi arată făuritorului fericirii lor o admiraţie de parcă acesta i-ar fi condus direct la contemplarea celui mai sacru şi ultim lucru al său, de parcă acesta şi-ar fi atins scopul şi şi-ar fi văzut şi împărtăşit realmente *viziunea*. E în profitul faimei sale că nu a ajuns într-adevăr la ţintă.

80

Artă şi natură. – Grecii (sau cel puţin atenienii) îi ascultau cu plăcere pe cei ce vorbeau bine: ba chiar aveau o predilecţie nesăţioasă pentru aşa ceva, ceea ce-i deosebeşte mai mult ca orice de negreci. Şi astfel, ei pretindeau chiar de la pasiunea de pe scenă să vorbească bine şi suportau resemnaţi şi încântaţi artificialitatea versului dramatic: – în natură, pasiunea e atât de zgârcită la vorbă! atât de mută şi de încurcată! Sau, când găseşte cuvinte, atât de confuză şi de iraţională şi de ruşinoasă în propriii ei ochi! Acum ne-am obişnuit cu toţii, datorită grecilor, cu acest lucru nenatural de pe scenă, aşa după cum, datorită italienilor, suportăm celălalt lucru nenatural, pasiunea *cântătoare*, şi-l suportăm cu plăcere. – A devenit o nevoie pentru noi, pe care nu ne-o poate satisface realitatea: aceea de a-i auzi pe oameni vorbind bine şi pe larg în cele mai grele situaţii: ne încântă azi, când eroul tragic mai găseşte cuvinte, raţiuni, gesturi elocvente şi, în general, o luciditate intelectuală acolo unde viaţa se apropie de hăuri, iar omul real, de cele mai multe ori, îşi pierde capul şi, desigur, limbajul frumos. Acest gen de *deviere de la natură* este, poate, pentru

mândria omului, cel mai bun prânz; din cauza lui, mai ales, iubeşte el arta ca expresie a unei artificialităţi şi convenţii elevate, eroice. Îi reproşăm, pe bună dreptate, poetului dramatic faptul că nu transformă totul în raţiune şi cuvânt, ci reţine în mână întotdeauna un rest de *tăcere*: – aşa cum suntem nemulţumiţi de muzicianul de operă care nu ştie să găsească o melodie pentru suprema stare afectivă, ci doar o bolboroseală şi nişte urlete "naturale", pline de trăire. Aici, chiar natura *trebuie* contrazisă! Aici, chiar farmecul obişnuit al iluziei *trebuie* să dea înapoi în faţa unui farmec superior! Grecii merg pe drumul acesta departe-departe – înspăimântător de departe! Aşa după cum îşi construiesc scena cât mai îngustă cu putinţă şi-şi refuză orice efect pe care l-ar crea fundalurile în adâncime, aşa după cum îi fac actorului imposibilă mimica şi mişcarea uşoară şi-l transformă într-o sperietoare solemnă, ţeapănă, deghizată, tot aşa i-au luat şi psiunii înseşi fundalul adânc şi i-au dictat o lege a discursului frumos, ba chiar au făcut, în general, totul pentru a zădărnici efectul elementar al imaginilor care suscită frică şi milă: *ei chiar nu voiau frică şi milă*, – cu respectul şi cu tot respectul pentru Aristotel! dar el n-a nimerit, în mod sigur, cuiul, necum floarea cuiului, când a vorbit de finalitatea ultimă a tragediei greceşti! Să examinăm totuşi poeţii greci ai tragediei din punctul de vedere a *ceea ce* le-a stimulat cel mai mult sârguinţa, inventivitatea, zelul, – în mod cert, nu intenţia copleşirii spectatorilor prin afecte! Atenianul mergea la teatru *pentru a auzi discursuri frumoase*! Iar Sofocle ţinea mult la discursurile frumoase! – să mi se ierte această erezie! – Foarte diferit stau lucrurile cu *opera serioasă*: toţi maeştrii ei sunt preocupaţi de a ne împiedica să le înţelegem personajele. Un cuvânt înşfăcat întâmplător îi poate veni în ajutor spectatorului neatent: în ansamblu, situaţia trebuie să se clarifice de la sine, – discursurile nu contează! – astfel gândesc toţi şi astfel şi-au făcut năzbâtiile cu cuvintele. Poate nu le-a lipsit decât curajul pentru a-şi exprima ultima desconsiderare a cuvântului: puţină obrăznicie în plus la Rossini, şi ar fi făcut să se cânte tot timpul la-la-la-la – iar asta ar fi implicat inteligenţă! Personajele operei nu trebuie crezute chiar "pe cuvânt", ci pe ton! Aceasta-i deosebirea, aceasta-i frumoasa *artificialitate* pentru care mergem la operă! Nici acel recitativo secco* nu vrea, de fapt, să fie ascultat sub formă de cuvânt şi text: acest soi de cvasimuzică trebuie, în primul rând, să-i dea urechii muzicale mai curând un mic repaus (repausul necesar după *melodie*, în calitatea ei de cea mai sublimă şi, de aceea, cea mai extenuantă plăcere a acestei arte) –, dar, foarte curând, altceva: adică o

---

**Ìn it. în text (n.t.).*

nerăbdare crescândă, o opoziţie crescândă, o nouă jinduire după muzică *totală*, după melodie. – Cum stă treaba, privită din acest punct de vedere, cu arta lui Richard Wagner? Cumva diferit? Adeseori am avut impresia că ar trebui să învăţăm pe dinafară, înainte de reprezentaţie, muzica şi textul creaţiilor sale: căci fără aceasta – aşa mi se părea – nu am *auzi* nici cuvintele, nici chiar muzica.

81

Gust grecesc. – "Ce-i frumos în chestia asta? – a spus acel topograf după o reprezentaţie a Ifigeniei – nu demonstrează nimic!" Să fi fost grecii atât de departe de acest gust? La Sofocle, cel puţin, e "demonstrat totul".

82

Esprit-ul nu-i grecesc.* – În toată gândirea lor, grecii sunt nespus de logici şi de simpli; ei nu s-au plictisit de asta, cel puţin pentru lunga lor epocă bună, aşa cum se plictisesc francezii atât de frecvent: care chiar fac bucuros câte un mic salt în direcţia opusă şi suportă cu adevărat spiritul logicii numai dacă acesta, printr-o mulţime de asemenea salturi mici în partea opusă, îşi trădează cuminţenia *socială*, abnegaţia socială. Logica li se pare indispensabilă ca pâinea şi apa, dar, tot precum acestea, un fel de mâncare pentru întemniţaţi, din moment ce trebuie consumate cum sunt, fără nimic altceva. Într-o societate bună nu trebuie să susţii niciodată că ai pe deplin şi exclusiv dreptate, cum pretinde orice logică pură: de aici mica doză de alogism din orice esprit* francez. – Simţul social al grecilor era de departe mai puţin dezvoltat decât este şi a fost acela al francezilor: de aceea atât de puţin esprit* la cei mai spirituali bărbaţi ai lor, de aceea atât de puţin duh chiar la umoriştii lor, de aceea – vai! N-o să-mi credeţi nici măcar aceste enunţuri şi câte şi mai câte altele de genul acesta pe care le mai am pe suflet! – Est res magna tacere** – spune Marţial împreună cu toţi guralivii.

83

Traduceri. – Putem aprecia gradul de simţ istoric pe care-l posedă o epocă după felul în care această epocă face *traduceri* şi caută să-şi asimileze timpuri şi cărţi revolute. Francezii lui Corneille, şi chiar aceia ai Revoluţiei, şi-au însuşit antichitatea romană într-un chip la care noi n-am

---

**În fr. în text (şi infra) (n.t.).*

***În lat. în text: "Mare lucru e tăcerea" (n.t.).*

mai avut curajul să aspirăm – mulțumită simțului nostru istoric superior. Şi însăşi antichitatea romană: cât de violent şi, în acelaşi timp, de naiv a pus stăpânire pe toate bunurile şi valorile antichității greceşti anterioare! Cum şi le-au încorporat ei actualității romane prin traduceri! Cum au şters deliberat
5 şi nepăsător praful de pe aripile fluturelui - clipă! Aşa, Horațiu l-a tradus pe ici-colo pe Alceu sau pe Arhiloh, Properțiu pe Calimah şi Filetas (poeți de acelaşi rang cu Teocrit, dacă ne este îngăduit să ne dăm o părere): ce le păsa lor că adevăratul creator trăise anumite lucruri şi că simptomele acestor trăiri le înscrisese în poezia sa! – ca poeți se împotriveau spiritului
10 de anticar iscoditor, care premerge simțului istoric, ca poeți nu admiteau aceste lucruri şi nume absolut personale şi tot ce era propriu unui oraş, unui țărm, unui secol, ca veşmânt şi mască a lor, ci puneau repede în locul acestora ceea ce era actual şi roman. Ei par să ne-ntrebe: "Să nu renovăm pentru noi vechiul şi să nu ne instalăm noi înşine în el? Să nu ne
15 permitem să ne insuflăm sufletul în trupul acesta mort? căci acum e mort: ce dizgrațios este tot ce-i mort!" – Ei nu cunoşteau voluptatea simțului istoric; cele trecute şi străine le erau dezagreabile şi, ca romani, un stimulent la o cucerire romană. În realitate, pe vremea aceea cucereai traducând – nu numai astfel, încât suprimai elementul istoric: nu, adăugai aluzia la actualitate,
20 ştergeai înainte de toate numele poetului şi-l puneai pe-al tău în locul lui – nu cu sentimentul jafului, ci cu cea mai nevinovată conştiință a acelui imperium Romanum*.

84

Despre originea poeziei. – Cei ce iubesc fantasticul din
25 om, cei ce reprezintă totodată teoria moralității instinctive ajung la concluzia: "Presupunând că folosul s-a venerat în toate timpurile ca supremă divinitate, de unde a venit atunci poezia în toată lumea? – această ritmare a vorbirii care mai curând lucrează împotriva clarității decât o favorizează şi care, cu toate acestea, s-a înălțat şi continuă să se înalțe pretutindeni pe pământ ca
30 o bătaie de joc la adresa oricărei finalități pragmatice! Iraționalitatea sălbatic de frumoasă a poeziei vă combate, utilitariştilor! Tocmai vrerea de a se descotorosi odată de ceea ce este util – l-a ridicat pe om, i-a inspirat moralitatea şi arta!" Ei bine, în această privință trebuie să vorbesc o dată pentru hatârul utilitariştilor, – nu-ncape îndoială, ei au atât de rar dreptate,
35 de ți-e mai mare mila! În vremurile acelea de demult care au dat viață poeziei, aveai totuşi în vedere utilitatea, şi o utilitate foarte mare – pe-atunci când

*În lat. în text (n.t.).

lăsai ritmul să răzbată în vorbire, acea forță ce reordonează toți atomii propoziției, ce-ți cere să alegi cuvintele și ce recolorează gândul și-l face mai tenebros, mai străin, mai îndepărtat: firește, o *utilitate superstițioasă*! În virtutea ritmului, trebuia să li se imprime zeilor mai adânc o rugăminte omenească, după ce băgaseși de seamă că omul reține mai bine în memorie un vers decât un discurs în proză; de asemenea, îți închipuiai că, prin tic-tacul ritmic, te faci auzit la depărtări mai mari; rugăciunea ritmată părea să le ajungă zeilor mai aproape de ureche. Înainte de toate însă, voiai să profiți de acea copleșire elementară de care omul are parte în sine la auzul muzicii: ritmul este o constrângere; el produce o plăcere irepresibilă de a ceda, de a-ți uni glasul cu al altora; nu numai mișcarea picioarelor, ci și sufletul însuși intră în cadență, – probabil, așa deduceai, și sufletul zeilor! Încercai deci să-i *constrângi* prin ritm și să exerciți o presiune asupra lor: le aruncai poezia ca un laț magic în jurul gâtului. Continua să existe o reprezentare mai aparte: și tocmai aceasta a operat, poate, cel mai substanțial la nașterea poeziei. La pitagorei, ea apare ca doctrină filozofică și ca stratagemă educativă: dar cu mult timp înainte de a exista filozofi, i se recunoștea muzicii forța de a descărca afectele, de a purifica sufletele, de a atenua ferocia animi* – și aceasta tocmai prin ceea ce este ritmic în muzică. Atunci când tensiunea și armonia normală a sufletului erau pierdute, trebuia să *dansezi* în ritmul cântărețului, – iată rețeta acestei arte de a vindeca. Prin ea a potolit Terpandru o revoltă, a calmat Empedocle un furios, a mântuit Damon un tânăr bolnav de iubire; prin ea aplicai un tratament și zeilor sălbăticiți și ranchiunoși. În primul rând prin faptul că le împingeai la extrem delirul și dezlănțuirea afectelor, deci pe furios îl sminteai de-a binelea, pe ranchiunos îl îmbătai de răzbunare: – toate cultele orgiastice vor să descarce dintr-o dată ferocia** unei zeități și s-o transforme în orgie, ca apoi să se simtă mai liberă și mai liniștită și să-l lase în pace pe om. Melos înseamnă, conform rădăcinii sale, un mijloc de îmblânzire, nu fiindcă ar fi el însuși blând, ci fiindcă efectul lui ulterior îmblânzește. – Și nu numai în cântecul de cult, ci și în cazul cântecului laic din cele mai vechi timpuri, există supoziția că ritmica exercită o putere magică, de exemplu, la scoaterea apei sau la vâslit, cântecul este o fermecare a demonilor imaginați ca eficienți sub acest aspect, îi face serviabili, îi înrobește și-i transformă în unealtă a omului. Și ori de câte ori faci ceva, ai un motiv de cântat, – *orice* act presupune ajutorul spiritelor: cântecul magic și descânte-

**În lat. în text: "semeția sufletului" (Sallustius) (n.t.).*

***În lat. în text (n.t.).*

cul par a fi arhetipul poeziei. Dacă versul era folosit şi-n practica oraculară – grecii spuneau că hexametrul a fost inventat la Delfi –, atunci ritmul trebuia să exercite şi aici o constrângere. A ţi se face profeţii – înseamnă la origine (după derivarea, plauzibilă pentru mine, a cuvântului grecesc): a ţi se meni ceva; crezi că poţi impune viitorul prin faptul că-l câştigi pe Apollo de partea ta: pe el care, după cea mai veche reprezentare, este cu mult mai mult decât un zeu clarvăzător. Aşa după cum este rostită formula, cuvânt cu cuvânt şi-n ritmul exact, aşa angajează ea viitorul: formula însă este invenţia lui Apollo, care, ca zeu al ritmurilor, poate angaja şi zeiţele destinului. – Privind lucrurile la modul general, ne întrebăm: exista oare pentru vechea fire superstiţioasă a omului ceva *mai folositor* decât ritmul? Cu el erai în stare de orice: să favorizezi magic o lucrare; să obligi un zeu să apară, să-ţi fie-n preajmă, să te asculte; să-ţi aranjeze viitorul după voinţa ta; să-ţi descarce propriul suflet de cine ştie ce excese (spaimă, obsesie, milă, răzbunare), şi nu numai propriul suflet, ci şi pe acela al celui mai rău demon, – fără vers nu erai nimic, prin vers deveneai aproape un zeu. Un asemenea sentiment fundamental nu se mai poate stârpi deplin, – şi acum încă, după eforturi milenare în combaterea unei astfel de superstiţii, chiar şi cel mai înţelept dintre noi devine câteodată un bufon al ritmului, fie şi numai pentru că acesta *percepe mai adevărată* o idee atunci când ea are o formă metrică şi se iveşte la un hopşa divin. Nu-i extrem de amuzant că filozofii cei mai serioşi, chiar dacă altfel o fac, la rigoare, cu toată certitudinea, tot mai apelează la *sentinţe poetice*, spre a da forţă şi credibilitate ideilor lor? – şi totuşi, pentru un adevăr este mai riscant dacă poetul este de acord cu el decât dacă îl contrazice! Căci, după cum spune Homer: "Multe minciuni mai spun aezii!"

85

Binele şi frumosul. – Artiştii *slăvesc* neîncetat – nu fac altceva –: şi anume, toate acele situaţii şi lucruri cunoscute că, în cazul lor şi în ele, omul se poate simţi odată bine sau mare sau beat sau voios sau comod şi înţelept. Aceste lucruri şi situaţii *selectate*, a căror valoare pentru *fericirea* omenească trece drept sigură şi apreciată, sunt obiectele artiştilor: ei stau tot timpul la pândă să descopere şi să atragă aşa ceva în domeniul artei. Vreau să spun: nu sunt ei înşişi evaluatorii fericirii şi ai omului fericit, dar se îmbulzesc mereu în preajma acestor taxatori, cu cea mai mare curiozitate şi plăcere de a profita numaidecât de aprecierile lor. Astfel, întrucât au, pe lângă nerăbdarea lor, şi plămânii mari ai heralzilor şi picioarele alergătorilor, vor fi întotdeauna şi printre primii care slăvesc *noul*

lucru bun şi *apar* adeseori drept cei dintâi care-l numesc bun şi-l taxează de bun. Aceasta însă, cum am spus, este o eroare: ei nu sunt decât mai rapizi şi mai zgomotoşi decât taxatorii adevăraţi. – Şi cine sunt oare aceştia? – Sunt bogaţii şi trândavii.

5

86

Despre teatru. – Această zi mi-a dat iarăşi nişte sentimente puternice şi elevate şi, dacă aş putea avea parte deseară de muzică şi de artă, ştiu bine de ce fel de muzică şi de artă nu aş dori să am parte, îndeosebi de nici una care ar vrea să-şi îmbete ascultătorii şi să-i *ridice* la nivelul
10 unei clipe de simţire puternică şi elevată, – pe acei oameni ai banalităţii sufleteşti care nu seamănă seara cu învingătorii de pe carele triumfale, ci cu nişte catâri osteniţi pe spinarea cărora viaţa şi-a exersat cam prea des biciuşca. Ce-ar şti cu adevărat oamenii aceia despre nişte "stări sufleteşti superioare", dacă n-ar exista narcotice şi nici lovituri de bici din partea
15 idealului! – şi astfel, ei au exaltatorii lor, aşa cum au vinurile lor. Dar ce reprezintă *pentru mine* băutura şi starea lor de beţie? Ce-i trebuie exaltatului vin? Mai degrabă priveşte cu un fel de greaţă la mijloacele şi mijlocitorii care urmează a produce aici un efect fără suficient motiv, – o maimuţăreală a înaltului talaz sufletesc! – Cum? Îi dăruim cârtiţei aripi şi
20 trufaşe himere, – înainte de culcare, până a nu se furişa în muşuroiul ei? O trimitem la teatru şi o dotăm cu ochelari puternici pentru ochii orbi şi obosiţi? Oameni a căror viaţă nu este "acţiune", ci o afacere stau în faţa scenei şi se uită la nişte creaturi bizare pentru care viaţa înseamnă mai mult decât o afacere? "Aşa este onorabil", spuneţi voi, aşa este distractiv, aşa o cere
25 cultura!" – Ei bine! Atunci mie prea de multe ori îmi lipseşte cultura: căci spectacolul acesta prea de multe ori îmi provoacă silă. Cine are în sine destulă tragedie şi comedie rămâne într-adevăr cu cea mai mare bucurie departe de teatru; sau, ca excepţie, întregul fenomen – teatru şi public şi poet inclusiv – devine pentru el spectacolul tragicomic propriu-zis, aşa încât,
30 în comparaţie cu acesta, piesa reprezentată n-are pentru el decât puţină însemnătate. Celui ce are ceva de Faust şi Manfred în el, ce-i mai pasă de Fauştii şi Manfrezii teatrului? – în vreme ce, în mod sigur, lucrul acesta îi dă încă de gândit asupra *faptului* că se aduc pe scenă mai ales figuri de genul acesta. Exhibarea *celor mai puternice* gânduri şi pasiuni în
35 faţa celor incapabili de gândire şi de pasiune – ci de *beţie*! Iar *acelea* ca un mijloc pentru aceasta! Şi teatrul şi muzica – fumatul de haşiş şi mestecatul de frunze de bietel al europenilor! O, cine ne povesteşte întreaga istorie a narcoticelor? – Este aproape istoria "culturii", a aşa-zisei culturi superioare!

87

D e s p r e v a n i t a t e a a r t i ş t i l o r. – Cred că adeseori artiştii nu ştiu de ce sunt ei în stare cel mai bine, fiindcă sunt prea vanitoşi şi şi-au orientat interesul spre ceva mai orgolios decât par a fi aceste plante mărunte
5 care sunt capabile să crească pe pământul lor, noi, neobişnuite şi frumoase, într-o reală desăvârşire. Lucrul bun şi imediat din propria lor grădină şi vie este superficial preţuit de ei, iar iubirea şi discernământul lor nu sunt de acelaşi rang. Iată un muzician care, mai mult decât orice alt muzician, îşi are măiestria în faptul că-şi procură tonurile din domeniul sufletelor suferinde,
10 oprimate, torturate şi că mai dă grai şi animalelor mute. Nimeni nu-l egalează în culorile toamnei târzii, în fericirea nespus de emoţionantă a unei extreme desfătări, ultima şi cea mai scurtă dintre toate, el cunoaşte un sunet pentru acele liniştit de neliniştitoare miezuri de noapte ale sufletului în care cauza şi efectul par să se desfacă din încheieturi şi poate lua naştere în orice
15 moment ceva "din nimic"; cel mai fericit dintre toţi, el se adapă la izvoarele din străfundul fericirii umane şi oarecum din pocalul băut până la fund al ei, până acolo unde picăturile cele mai amare şi mai greţoase s-au amestecat, într-un bun şi rău sfârşit, cu cele mai dulci; el cunoaşte mişcarea aceea scălâmbă şi obosită a sufletului care nu mai poate să alerge şi să zboare,
20 ba nici să meargă; are privirea timidă a durerii mascate, a înţelegerii fără să alinte, a despărţirii fără să mărturisească; da, ca Orfeu al oricărei nenorociri tainice, este mai mare decât oricine şi a adăugat artei, în general, nişte lucruri ce până atunci păreau inexprimabile şi chiar nedemne de artă şi pe care mai ales cuvintele nu puteau decât să le alunge, nu să le exprime, –
25 nişte lucruri minuscule şi microscopice ale sufletului: da, el este maestrul minusculului. Dar nu v r e a să fie! C a r a c t e r u l lui agreează mai degrabă pereţii mari şi fresca îndrăzneaţă! El pierde din vedere că s p i r i t u l său are un alt gust şi o altă tendinţă şi că preferă să stea pitulat prin cotloanele unor case în ruină: – acolo, ascuns, ascuns de sine însuşi, îşi zugrăveşte
30 adevăratele capodopere, care sunt toate foarte scurte, adesea doar cât o singură măsură, – abia atunci devine foarte bun, mare şi desăvârşit, poate numai atunci. – Dar el n-o ştie! Este prea vanitos ca s-o ştie.

88

S e r i o z i t a t e a c u c a r e t r a t ă m a d e v ă r u l. – Serioziate în
35 tratarea adevărului! Câte nu înţeleg oamenii prin aceste cuvinte! Chiar aceleaşi concepţii şi moduri de demonstraţie şi analiză pe care un gânditor le simte în sine ca o frivolitate căreia, spre ruşinea lui, i-a căzut victimă în cutare sau cutare ceas, – chiar aceleaşi concepţii îi pot da unui artist, care se izbeşte

de ele şi trăieşte vremelnic cu ele, conştiinţa că acum l-a cuprins cea mai profundă seriozitate faţă de adevăr şi că este vrednic de toată admiraţia faptul că el, deşi artist, prezintă totuşi concomitent cea mai serioasă aspiraţie spre contrariul celor aparente. Aşa este cu putinţă ca cineva să trădeze, tocmai prin patosul seriozităţii sale, cât de superficial şi de modest a jucat până atunci spiritul său în domeniul cunoaşterii. – Şi oare tot ce considerăm noi important nu este trădătorul nostru? Ne arată unde se află măsurile noastre de greutate şi pentru ce lucruri nu avem greutăţi.

89

Acum şi-odinioară. – Ce contează toată arta capodoperelor noastre, dacă acea artă superioară, arta sărbătorilor, am pierdut-o! Odinioară, toate operele de artă erau plasate pe marginea marii şosele a omenirii, ca nişte suvenire şi monumente ale unor clipe mari şi fericite. Acum, prin operele de artă, vrem să-i abatem pe bieţii istoviţi şi bolnavi de la marele drum al suferinţei omenirii, pentru o clipă repede şi lascivă; le oferim o scurtă ameţeală şi nebunie.

90

Lumini şi umbre. – Cărţile şi scrierile diferă de la gânditor la gânditor: unul a strâns în carte luminile pe care a ştiut să le subtilizeze din razele unei cunoaşteri ce i-a străfulgerat prin minte şi să le ducă acasă; un altul nu redă decât umbrele, imitaţiile în gri şi în negru a ceea ce s-a clădit în ajun în sufletul său.

91

Precauţie. – Alfieri, după cum se cunoaşte, a minţit foarte mult când le-a relatat contemporanilor stupefiaţi povestea vieţii sale. Minţea din acel despotism faţă de sine însuşi pe care, de exemplu, îl demonstra prin felul în care şi-a creat propriul limbaj şi s-a tiranizat să ajungă poet: – sfârşise prin a găsi o formă riguroasă de stil sublim în care şi-a imprimat viaţa şi memoria: va fi fost mult chin în treaba aceasta. – Eu n-aş acorda vreun credit nici unei poveşti a vieţii lui Platon scrise de el însuşi: la fel de puţin ca aceleia a lui Rousseau ori acelei vita nuova* a lui Dante.

92

Proză şi poezie. – Să luăm în considerare că marii maeştri ai prozei au fost aproape întotdeauna şi poeţi, fie în mod public, fie şi numai în

*În it. în text (n.t.).

taină şi pentru "odăiţă"; şi, într-adevăr, proză bună scrii numai subt privirea poeziei! Căci proza este un război amabil şi neîntrerupt cu poezia: toate farmecele ei constau în faptul că poezia este constant evitată şi contrazisă; orice noţiune abstractă vrea să fie expusă ca o glumă la adresa acesteia şi parcă pe un ton sarcastic; orice ariditate şi răceală trebuie s-o aducă pe graţioasa zeiţă într-o stare de graţioasă disperare; adeseori există apropieri, împăcări de moment şi apoi deodată un salt înapoi şi hohote de râs pe seama ei; adeseori se trage perdeaua şi se lasă înăuntru o lumină vie, exact când zeiţa îşi savurează amurgurile şi culorile mate; adeseori i se ia vorba din gură şi i se psalmodiază pe o melodie la care ea-şi duce mâinile delicate la urechiuşele delicate – şi astfel există mii de plăceri ale războiului, punând la socoteală şi înfrângerile, despre care nepoeţii, aşa-zişii oameni prozaici, nici n-au habar: – aceştia scriu şi deci şi vorbesc doar în proză proastă! Războiul este părintele tuturor lucrurilor bune, războiul este şi părintele prozei bune! – Patru oameni foarte neobişnuiţi şi cu adevărat poeţi au fost în veacul acesta cei ce au atins măiestria în proză şi pentru care, altminteri, veacul acesta nu este făcut – din lipsă de poezie, după cum am arătat. Neluându-l în seamă pe Goethe, pe care, pe drept cuvânt, veacul ce l-a produs îl monopolizează: nu-i consider vrednici de a se numi maeştri ai prozei decât pe Giacomo Leopardi, Prosper Mérimée, Ralph Waldo Emerson şi pe Walter Savage Landor, cel ce a scris Imaginary Conversations*.

93

Dar oare de ce scrii? – A: Eu nu fac parte dintre cei ce gândesc cu pana muiată în mână; şi şi mai puţin dintre aceia care, cu călimara deschisă în faţă, se lasă cu totul în voia pasiunilor lor, şezând pe scaun şi holbându-se la hârtie. Mi-e necaz ori mi-e ruşine de orice scris; scrisul este pentru mine o nevoie naturală, – îmi repugnă să vorbesc despre asta chiar metaforic. B: Dar atunci de ce scrii? A: Da, dragul meu, fie vorba-ntre noi: eu încă n-am găsit până acum nici un alt mijloc pentru a mă descotorosi de gânduri. B: Şi de ce vrei să te descotoroseşti de ele? A: De ce vreau? Oare vreau? Trebuie. – B: Ajunge! Ajunge!

94

Creştere postumă. – Vorbuliţele acelea îndrăzneţe despre lucrurile morale pe care Fontenelle le arunca în nemuritoarele sale dialoguri ale morţilor treceau în vremea sa drept nişte paradoxuri şi jocuri ale unei

---

**În engl. în text (n.t.).*

minţi deloc incomode; nici chiar supremii arbitri ai gustului şi ai spiritului n-au văzut în ele mai mult, – ba, poate, nici Fontenelle. Acum se-ntâmplă ceva incredibil: aceste gânduri devin adevăruri! Ştiinţa le confirmă! Jocul se transformă în lucru serios! Iar noi citim acele dialoguri cu un alt sentiment decât le citea Voltaire şi Helvetius* şi-l ridicăm involuntar pe autorul lor pe o treaptă nouă şi mult mai înaltă a spiritelor decât au făcut-o aceia, – pe drept? Pe nedrept?

95

C h a m f o r t . – Că un astfel de cunoscător al oamenilor şi al mulţimii precum Chamfort a sărit tocmai în ajutorul celor mulţi şi nu s-a retras în renunţare şi apărare filozofică nu mi-o pot explica altfel decât aşa: un singur instinct era mai puternic în el decât înţelepciunea lui şi nu fusese niciodată potolit, ura faţă de întreaga nobleţe a sângelui: poate vechea ură, prea explicabilă, a mamei sale, ură care, din dragostea pentru ea, era canonizată în el, – un instinct de răzbunare din anii copilăriei, care aştepta clipa să-şi răzbune mama. Iar acum, viaţa şi geniul său şi, vai! cel mai mult, poate, sângele părintesc din vinele lui îl determinaseră să se încadreze şi să se aşeze pe aceeaşi treaptă tocmai cu această nobleţe – mulţi, mulţi ani în şir! Până la urmă însă nu şi-a mai suportat propriul spectacol, spectacolul "omului vechi" sub Vechiul Regim; s-a pasionat violent de pocăinţă şi, î n f o c u l e i , a îmbrăcat straiele gloatei, felul s ă u de rasă a penitenţei! Conştiinţa sa vinovată era amânarea răzbunării. – Presupunând că Chamfort ar fi rămas pe vremea aceea cu un grad mai filozof, Revoluţia nu şi-ar fi dobândit causticitatea tragică şi cel mai ascuţit ghimpe: ar fi trecut drept un eveniment mult mai stupid şi n-ar fi fost o asemenea seducţie pentru spirite. Dar ura şi răzbunarea lui Chamfort au educat o generaţie întreagă: iar cei mai iluştri oameni au trecut prin această şcoală. Să ne gândim că Mirabeau se uita la Chamfort ca la eul său superior şi mai în vârstă, de la care aştepta şi accepta îndemnuri, avertismente şi sentinţe judecătoreşti, – Mirabeau, care, ca om, ţine de un cu totul alt rang de mărime decât chiar cele dintâi dintre mărimile politice de ieri şi de azi. – Curios că, în ciuda unui asemenea prieten şi susţinător – dispunem, în orice caz, de scrisorile lui Mirabeau către Chamfort –, cel mai spiritual dintre toţi moraliştii le-a rămas străin francezilor, nu altfel decât Stendhal, care, poate dintre toţi francezii a c e s t u i veac, a avut ochii şi urechile cele mai reflexive. E oare pentru că cel din urmă avea în sine, în definitiv, prea mult dintr-un german şi un englez, spre

*Sic! (n.t.).

a mai fi suportabil pentru parizieni? – pe când Chamfort, un om bogat în abisuri şi dedesubturi ale sufletului, morocănos, suferind, incandescent, – un cugetător ce considera necesitatea râsului dreapt leac împotriva vieţii şi se simţea aproape pierdut în orice zi în care nu râsese, – mai degrabă apare
5 ca un italian şi o rudă de sânge a lui Dante şi a lui Leopardi decât un francez! Cunoaştem ultimele cuvinte ale lui Chamfort: "Ah! mon ami, i-a spus el lui Sieyès, je m'en vais enfin de ce monde, où il faut que le coeur se brise ou se bronze –."* Acestea, în mod sigur, nu sunt cuvintele unui francez pe patul morţii.

10 96

D o i o r a t o r i . – Dintre aceşti doi oratori, unul ajunge la întreaga logică a cauzei sale numai atunci când se lasă în voia pasiunii: abia aceasta îi pompează destul sânge şi ardoare în creier pentru a-i sili înalta intelectualitate să se reveleze. Celălalt, desigur, urmăreşte din când în când
15 acelaşi lucru: să-şi pledeze cauza cu ajutorul pasiunii, răsunător, îmflăcărat şi captivant, – dar, de obicei, cu slabe rezultate. El alunecă atunci foarte repede într-o pledoarie vagă şi confuză, exagerează, face omisiuni şi trezeşte suspiciune faţă de logica propriei cauze: da, simte el însuşi în situaţia dată această suspiciune şi aşa se explică salturile bruşte în cele mai glaciale şi
20 respingătoare accente, care-l fac pe ascultător să se îndoiască în privinţa autenticităţii întregii lui pasionalităţi. La el, pasiunea copleşeşte de fiecare dată spiritul; poate fiindcă este mai puternică decât la cel dintâi. Dar el atinge apogeul forţei sale ori de câte ori se împotriveşte asaltului impetuos al afectivităţii sale şi-l ia oarecum peste picior: abia atunci
25 spiritul său iese total din ascunzişu-i, un spirit logic, zeflemitor, jucăuş şi totuşi cumplit.

97

D e s p r e l o c v a c i t a t e a s c r i i t o r i l o r . – Există o locvacitate a mâniei, – frecventă la Luther, chiar şi la Schopenhauer. O locvacitate
30 dintr-un prea mare stoc de formule abstracte, ca în cazul lui Kant. O licvacitate din plăcerea dată de expresii mereu noi pentru acelaşi lucru: o găsim la Montaigne. O locvacitate a naturilor maliţioase: cine citeşte scrierile acestei epoci îşi va aminti în această privinţă de doi scriitori. O locvacitate din plăcerea pentru nişte cuvinte şi forme lingvistice frumoase: nu arareori în

*În fr. în text: "Ah! prietene, plec, în sfârşit, din lumea aceasta, în care inima trebuie să se frângă sau să împietrească –." (n.t.).

proza lui Goethe. O locvacitate din mulţumirea lăuntrică dată de zgomotul şi talmeş-balmeşul sentimentelor: bunăoară, la Carlyle.

98

Spre slava lui Shakespeare. – Lucrul cel mai frumos pe care l-aş şti spune spre slava lui Shakespeare, *omul*, este următorul: a crezut în Brutus şi n-a aruncat nici o umbră de suspiciune asupra acestui tip de virtute! Lui i-a consacrat cea mai bună tragedie a sa – ea continuă a se chema şi astăzi cu un nume fals –, lui şi celei mai cumplite întruchipări a unei înalte morale. Independenţa sufletului! – iată miza! Nici un sacrificiu nu poate fi prea mare aici: trebuie să poţi să-i sacrifici chiar pe cel mai drag prieten al tău, fie el, pe lângă aceasta, cel mai minunat om, podoaba lumii, geniul nepereche, – îndeosebi când iubeşti libertatea ca libertate a sufletelor mari, iar *această* libertate este ameninţată de el: – în felul acesta trebuie să fi simţit Shakespeare! Înălţimea la care îl situează pe Cezar este cea mai rafinată cinste ce i-o putea acorda lui Brutus: numai aşa dă el dimensiune problemei lăuntrice a acestuia şi, de asemenea, forţa sufletească aptă să taie *acest nod*! – Şi să fi fost realmente libertatea politică aceea care l-a împins pe poetul acesta la simpatia pentru Brutus, – care l-a făcut complicele lui Brutus? Sau libertatea politică să fi fost doar o simbolică pentru ceva inexprimabil? Ne aflăm cumva în faţa vreunei întâmplări şi aventuri tulburi, rămase necunoscute, din propriul suflet al poetului, despre care nu putea vorbi decât prin semne? Ce-i toată melancolia lui Hamlet în comparaţie cu melancolia lui Brutus! – şi poate Shakespeare o cunoşate şi pe aceasta, cum o cunoştea pe aceea, din experienţă! Poate a avut şi el ceasul lui sinistru şi îngerul lui rău, asemeni lui Brutus! – Însă chiar dacă ar fi existat acest fel de similitudini şi de secrete relaţii: în faţa întregii staturi şi virtuţi a lui Brutus, Shakespeare s-a aruncat la pământ şi s-a simţit nevrednic şi îndepărtat: – mărturia în favoarea acestui lucru a consemnat-o în tragedia sa. A adus de două ori un poet în piesă şi de două ori a vărsat asupră-i un asemenea dispreţ enervant şi extrem, încât sună ca un răcnet, – răcnetul dispreţului de sine. Brutus, însuşi Brutus, îşi pierde răbdarea când apare poetul, închipuit, patetic, insolent, cum sunt poeţii de obicei, ca o creatură arhisusceptibilă de măreţie, chiar şi de măreţia morală, şi care totuşi, în filozofia faptei şi a vieţii, rareori atinge chiar nivelul obişnuit de onestitate. "Dacă el îşi ştie ceasul, *eu îi ştiu toanele*, – afară cu acest bufon cu clopoţei!" – strigă Brutus. Să ne retranspunem acest lucru în sufletul poetului care l-a compus.

99

Adepţii lui Schopenhauer. – Ceea ce reuşim să vedem în cazul contactului dintre popoarele civilizate şi barbari: că, de fiecare dată, civilizaţia inferioară adoptă de la cea superioară în primul rând viciile, slăbiciunile şi aberaţiile ei, simte, pornind de aici, exercitându-se asupră-i o fascinaţie şi, prin mijlocirea viciilor şi a slăbiciunilor însuşite, sfârşeşte prin a se lăsa şi ea copleşită întru câtva de forţa respectabilă a civilizaţiei superioare: – aceasta o putem observa şi în preajma noastră şi fără a călători la popoarele barbare, fireşte, într-o manieră puţin rafinată şi spiritualizată şi nu chiar la mintea cocoşului. Totuşi ce preiau, în mod obişnuit şi mai întâi, de la maestrul lor adepţii lui Schopenhauer din Germania? – ca unii care, în comparaţie cu superioara lui cultură, trebuie să se creadă destul de barbari pentru a fi şi ei fascinaţi şi seduşi de el mai întâi sub latura lui barbară. Să fie oare severul lui simţ al faptelor, sănătoasa lui voinţă de claritate şi raţiune acelea care-l fac să apară deseori atât de englez şi atât de puţin german? Sau forţa conştiinţei lui intelectuale, care a întreţinut toată viaţa o antinomie între fiinţă şi vrere şi l-a silit să se contrazică permanent şi aproape în orice punct chiar şi în scrierile sale? Ori curăţenia sa în chestiunile bisericii şi ale dumnezeului creştin? – căci în această privinţă el era curat ca nici un alt filozof german de până atunci, încât a trăit şi a murit "ca voltairian". Sau nemuritoarele lui teorii despre intelectualitatea intuiţiei, despre aprioritatea legii cauzalităţii, despre natura de instrument a intelectului şi despre lipsa de libertate a voinţei? Nu, toate acestea nu farmecă şi nu sunt simţite ca fermecătoare: dar perplexităţile şi subterfugiile mistice ale lui Schopenhauer în acele pasaje în care gânditorul faptelor se lăsa sedus şi corupt de impulsul vanitos de a fi tălmăcitorul lumii, teoria nedemonstrabilă cu privire la o singură voinţă ("orice cauze sunt numai cauze incidentale ale apariţiei voinţei în acest timp şi loc", "voinţa de a trăi există, întreagă şi indivizibilă, în orice fiinţă, chiar şi în cea mai neînsemnată, la fel de perfectă ca în toate câte au fost, sunt şi vor fi, considerate în ansamblul lor"), negarea individului ("toţi leii nu sunt, în definitiv, decât un singur leu", "pluralitatea indivizilor este o aparenţă"; precum nici evoluţia nu-i decât o aparenţă: – el numeşte ideea lui de Lamarck "o eroare genială şi absurdă"), cultul geniului ("în intuiţia estetică, individul nu mai este individ, ci subiect pur al cunoaşterii, fără voinţă, fără durere, fără timp"; "subiectul, dizolvându-se complet în obiectul intuit, a devenit chiar acest obiect"), nonsensul milei şi al breşei, înlsenite de ea, în principium individuationis*,

**În lat. în text; cf. GT, vol. 1, 22, 5 sq. (n.t.).*

ca izvor al oricărei moralităţi, în completare cu asemenea afirmaţii ‹:›* "moartea, în definitiv, este scopul existenţei", "nu se poate tăgădui a priori** şi fără menajamente posibilitatea ca de la un om deja mort să nu emane şi o influenţă magică": a b e r a ţ i i l e şi viciile acestea şi altele asemănătoare ale filozofului sunt acceptate întotdeauna din capul locului şi transformate în obiect de credinţă: – mai cu seamă viciile şi aberaţiile sunt întotdeauna cel mai uşor de imitat şi nu pretind un antrenament îndelung. Dar să vorbim despre cel mai renumit dintre schopenhauerienii în viaţă, despre Richard Wagner. – Lui i s-a întâmplat ceea ce li s-a întâmplat multor artişti: a răstălmăcit personajele pe care le-a creat şi nu şi-a dat seama de filozofia neexprimată a celei mai caracteristice arte a lui. Richard Wagner s-a lăsat indus în eroare de Hegel până la mijlocul vieţii sale; a repetat aceeaşi greşeală mai târziu, când a desluşit în personajele sale învăţătura lui Schopenhauer şi a început să şi-o formuleze pentru sine prin "voinţă", "geniu" şi "compasiune". Cu toate acestea, un lucru va rămâne adevărat: nimic nu contrastează atât de pregnant cu spiritul lui Schopenhauer precum ceea ce este intrinsec wagnerian în eroii lui Wagner: am în vedere inocenţa egoismului suprem, crezul în marea pasiune ca în binele în sine, pe scurt, ceea ce este siegfriedian în ţinuta lor. "Totul miroase mai curând a Spinoza decât a mine" – ar spune poate Schopenhauer. În felul acesta deci, Wagner ar avea excelente motive să-şi aţintească privirea exact asupra altor filozofi decât aspura lui Schopenhauer: fascinaţia căreia, în privinţa acestui gânditor, i-a căzut victimă l-a făcut orb nu numai la toţi ceilalţi filozofi, ci chiar la ştiinţă; întreaga-i artă vrea să se prezinte tot mai mult ca pandant şi întregire a filozofiei schopenhaueriene şi renunţă tot mai explicit la ambiţia superioară de a deveni pandant şi întregire a cunoaşterii şi a ştiinţei omeneşti. Şi nu-l captivează în acest sens doar toată tainica splendoare a acestei filozofii, care l-ar fi captivat şi pe un Cagliostro: seducătoare au fost întotdeauna şi diferitele gesturi şi afecte ale filozofilor! Schopenhaueriană este, bunăoară, dezlănţuirea lui Wagner împotriva stricării limbii germane; şi dacă, în această privinţă, ar trebui să încuviinţăm imitarea, nu poate fi totuşi trecut sub tăcere nici faptul că însuşi stilul lui Wagner suferă nu puţin de toate abcesele şi tumorile a căror vedere îl înfuria atât de cumplit pe Schopenhauer şi că, referitor la wagnerienii care scriu nemţeşte, wagnerianismul începe să se dovedească atât de periculos, pe cât s-a dovedit numai cine ştie ce hegelianism. Schopenhaueriană este ura lui Wagner faţă de evrei, pe care nu-i capabil să-i aprecieze nici pentru cea mai mare faptă a lor: doar evreii sunt inventatorii creştinismului.

*Întregirea noastră (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

Schopenhaueriană este tentativa lui Wagner de a interpreta creştinismul ca sământă dusă de vânt a budismului şi de a pregăti pentru Europa, în cadrul unei vremelnice apropieri de formulele şi sentimentele catolico-creştine, o eră budistă. Schopenhaueriană este predica lui Wagner în favoarea îndurării în relaţia cu animalele; precursorul lui Schopenhauer în acest domeniu a fost, după cum se ştie, Voltaire, care, asemeni urmaşilor săi, ştia poate să-şi deghizeze şi ura faţă de anumite lucruri şi oameni în îndurare faţă de animale. Cel puţin ura lui Wagner faţă de ştiinţă, care vorbeşte din predica sa, nu-i inspirată, în mod cert, de duhul blândeţii şi al bunătăţii – nici, aşa cum se înţelege de la sine, de *duh* în general. – Până la urmă, puţin contează filozofia unui artist, mai ales dacă nu-i decât o filozofie ulterioară şi nu dăunează cu nimic artei sale înseşi. Nu putem evita destul să ne supărăm pe un artist din cauza unei mascarade întâmplătoare, poate foarte nefericite şi pretenţioase; să nu uităm că iubiţii artişti sunt şi trebuie să fie cu toţii puţin actori şi că, fără histrionism, anevoie ar rezista multă vreme. Să-i rămânem fideli lui Wagner în ceea ce are el *adevărat* şi natural, – şi în special prin a rămâne noi, discipolii lui, fideli nouă înşine în ceea ce avem adevărat şi natural. Să-i lăsăm lui toanele şi spasmele sale intelectuale, să cumpănim mai degrabă echitabil ce hrană şi ce nevoi neobişnuite *are dreptul* să aibă o artă ca a lui pentru a fi în stare să trăiască şi să crească! N-are nici o importanţă că el, ca gânditor, n-are dreptate de atâtea ori; dreptatea şi răbdarea nu sunt treaba *lui*. Ajunge că viaţa sa este îndreptăţită şi se adevereşte în faţa ei înseşi: – această viaţă care-i strigă oricăruia dintre noi: "Fii bărbat şi nu mă urma pe mine, – ci pe tine! Ci pe tine!" Şi viaţa *noastră* trebuie să se adeverească în propriii noştri ochi! Şi noi trebuie să creştem şi să înflorim din noi înşine, liberi şi neînfricaţi, în inocentă individualitate! Şi aşa, pronunţându-mă asupra unui asemenea om, îmi mai sună şi azi, ca odinioară, în ureche aceste propoziţii: "pasiunea este mai bună decât stoicismul şi ipocrizia, sinceritatea, chiar la supărare, este mai bună decât a te pierde pe tine însuţi din pricina moralităţii tradiţionale, omul liber poate fi atât bun, cât şi rău, dar omul neliber este o ruşine a naturii şi n-are parte de mângâierea cerească, nici pământească; în sfârşit, *oricine vrea să devină liber trebuie să devină prin el însuşi*, iar libertatea nu-i cade nimănui în poală ca un dar miraculos." (Richard Wagner la Bayreuth, p. 94)

100

A învăţa să aduci omagii. – Şi omagierea, precum dispreţuirea, oamenii trebuie s-o înveţe. Oricine merge pe căi noi şi i-a călăuzit

pe mulţi pe căi noi descoperă cu uimire cât de neîndemânatici şi de săraci în exprimarea gratitudinii lor sunt aceşti oameni mulţi, ba chiar cât de rar se *poate* măcar arăta, în general, recunoştinţa. E ca şi cum întotdeauna când vrea, în sfârşit, să vorbească, i se urcă ceva în gâtlej, încât doar îşi
5 drege glasul şi, tuşind, amuţeşte iar. Maniera în care un gânditor reuşeşte să simtă efectul ideilor sale şi forţa lor transformatoare şi zguduitoare este aproape o comedie; din când în când există impresia că aceia asupra cărora s-a exercitat influenţa s-ar simţi, de fapt, jigniţi prin aceasta şi n-ar şti să-şi manifeste autonomia ameninţată, lucru de care se tem, decât prin tot felul
10 de bădăranii. E nevoie de generaţii întregi ca să inventeze cel puţin o convenţie politicoasă a mulţumirii: şi numai foarte târziu soseşte momentul în care însăşi recunoştinţa să fie marcată de un fel de spirit şi de genialitate: atunci, de obicei, o să existe şi cineva care să fie marele primitor de ofrandă, nu numai pentru ceea ce a făcut bine el însuşi, ci, de cele mai multe ori, pentru
15 ceea ce s-a acumulat treptat de la predecesorii săi ca o comoară de cele mai bune şi supreme lucruri.

101

Voltaire. – Peste tot unde exista o curte, aceasta dădea legea vorbirii elegante şi, prin aceasta, şi legea stilului pentru toţi cei ce scriau.
20 Limbajul de curte însă e limbajul curteanului *care nu are o specialitate* şi care-şi interzice chiar în conversaţiile despre lucruri ştiinţifice orice expresii tehnice adecvate, fiindcă ele au un iz profesional, din care pricină, în ţările cu o cultură de curte, expresia tehnică şi tot ce-l trădează pe specialist este o *pată a stilului*. Acum, când toate curţile au devenit
25 caricaturi ale trecutului şi ale prezentului, rămânem uimiţi să-l găsim pe Voltaire, sub acest aspect, nespus de glacial şi penibil (de exemplu, în judecata lui despre stilişti precum Fontenelle şi Montesquieu), – noi, fără îndoială, ne-am emancipat cu toţii de gustul curtenesc, pe când Voltaire a fost *şlefuitorul* său.

30 102

Un cuvânt pentru filologi. – Ca să existe cărţi atât de valoroase şi de regale, ca generaţii întregi de erudiţi să fie bine utilizate, dacă, prin osteneala lor, aceste cărţi sunt integral şi inteligibil conservate, – pentru a consolida mereu şi mereu crezul acesta, există filologia. Ea porneşte
35 de la premisa că nu ducem lipsă de oamenii aceia rari (chiar dacă nu-i vedem) care ştiu să folosească într-adevăr cărţi atât de valoroase: – vor fi, desigur, aceia care fac sau ar putea face ei înşişi asemenea cărţi. Voiam să spun că filologia presupune o credinţă nobilă, – aceea de a depune obligatoriu

înainte un foarte mare volum de muncă migăloasă, chiar murdară, în favoarea câtorva care întotdeauna "vor veni", dar nu există deocamdată: totul este muncă in usum Delphinorum*.

103

5 Despre muzica germană. – Muzica germană este azi, mai mult decât oricare alta, muzica europeană, fiindcă numai în ea a căpătat o expresie schimbarea de care Europa a avut parte în urma Revoluției: doar muzicienii germani se pricep să dea expresie maselor populare în mişcare, să creeze acel înfricoşător tumult artificial care nici măcar nu-i nevoie să fie 10 foarte asurzitor, – în timp ce, bunăoară, opera italiană nu cunoaşte decât coruri de servitori sau soldați, dar nu "popor". Unde mai pui că, din orice muzică germană, se poate auzi o profundă gelozie burgheză față de noblesse**, îndeosebi față de esprit** şi élégance**, ca expresia unei societăți de curte, cavalereşti, vechi, sigure de ea însăşi. Aceasta nu-i o muzică 15 precum aceea a cântărețului goethean în fața porții, plăcând şi "în sală", adică regelui; aici nu-i vorba de: "priveau curajos cavalerii, iar frumoasele – în poală". Nici grația nu se manifestă în muzica germană fără năpădirea remuşcărilor; numai în cazul gingăşiei, sora rurală a grației, începe germanul să se simtă cu totul moral – şi, din acest moment, se ridică tot mai mult, 20 până la "sublimitatea" sa exaltată, erudită, adesea morocănoasă, sublimitatea beethoveniană. Dacă avem de gând să ne imaginăm omul făcut pentru această muzica, ei bine, să ni-l imaginăm atunci chiar pe Beethoven, aşa cum apare lângă Goethe, bunăoară la acea întâlnire de la Teplitz: ca semibarbaria alături de civilizație, ca poporul alături de nobilime, 25 ca omul blajin alături de omul bun şi mai mult decât "bun", ca fantastul alături de artist, ca cel desurajat alături de cel încrezător, ca cel ce exagerează şi este plin de suspiciuni alături de altul rezonabil, ca omul cu toane şi frământat, ca cel extaziat la nebunie, cel nefericit de fericit, cel naiv de descumpănit, ca cel înfumurat şi grosolan – în rezumat, ca "omul neînfrânat": 30 aşa l-a perceput şi l-a caracterizat Goethe însuşi, Goethe, germanul de excepție, pentru care nu s-a descoperit încă o muzică pe potrivă! – În sfârşit, să mai reflectăm dacă acea disprețuire a melodiei şi degenerare a simțului melodic, extinzându-se astăzi din ce în ce mai mult la germani, nu trebuie înțelese ca un prost obicei şi o repercusiune, democratice, a Revoluției.

**În lat. în text: "în folosul Delfinilor" (adaptare a expresiei "ad usum Delphini" = pentru folosul Delfinului; Delphinus, fr. Dauphin – moştenitorul tronului Franței, n.t.).*

***În fr. în text (n.t.).*

Melodia, de fapt, are o asemenea plăcere deschisă pentru legalitate şi o asemenea aversiune faţă de tot ce devine, ce este neformat, arbitrar, încât răsună ca un zvon din *vechea* ordine a lucrurilor europene şi ca o seducţie şi o înapoiere la ea.

5

104

Despre sunetul limbii germane. – Se cunosc originile limbii germane care, de câteva sute de ani, este germana literară generală. Germanii, prin respectul lor faţă de tot ce venea de la *curte*, şi-au luat deliberat ca model cancelariile în tot ce trebuia să *scrie*, deci îndeosebi 10 în scrisorile, actele, testamentele lor şi aşa mai departe. A scrie în maniera cancelariilor echivala cu a scrie în maniera curţii şi a guvernului, – ceea ce era un lucru aristocratic în comparaţie cu germana oraşului în care efectiv trăiai. Încetul cu încetul, prin deducţie, şi vorbeai cum scriai, – în felul acesta deveneai şi mai elegant în formele cuvintelor, în selectarea lor şi a expresiilor 15 şi, în cele din urmă, chiar în intonaţie: afectai, vorbind, o inflexiune curtenească, iar afectarea a sfârşit prin a deveni natură. Probabil că niciunde nu s-a întâmplat ceva absolut identic: ascendentul stilului scris asupra vorbirii şi sclifoseala şi aerele aristocratice ale unui întreg popor ca bază a unei limbi comune, care a încetat de a mai fi dialectală. Eu cred că sunetul limbii 20 germane era în evul mediu, şi mai cu seamă după evul mediu, profund ţărănesc şi obişnuit: în ultimele veacuri, acesta s-a înnobilat puţin, în special prin aceea că se considera obligatoriu a se imita atâtea intonaţii franţuzeşti, italieneşti şi spanioale, şi aceasta tocmai din partea nobilimii germane (şi austriece), care nu se putea mulţumi în nici un caz cu limba 25 maternă. Dar pentru Montaigne sau chiar pentru Racine, germana trebuie să fi sunat, în ciuda acestui exerciţiu, insuportabil de vulgar: şi chiar astăzi sună, în gura călătorilor ajunşi în mijlocul plebei italiene, tot foarte primitiv, păduratic, hodorogit, ca provenind din hrube afumate şi din ţinuturi necivilizate. – Acum observ că astăzi se extinde din nou printre foştii admiratori ai 30 cancelariilor o nevoie similară de nobleţe a inflexiunii şi că germanii încep să se acomodeze unei "magii acustice" cu totul bizare, care ar putea deveni pe multă vreme un real pericol pentru limba germană, – căci nişte sunete mai groaznice în zadar cauţi în Europa. Ceva sarcastic, rece, indiferent, neglijent în glas: iată ce le sună azi germanilor "nobil" – şi eu simt nevoia 35 pozitivă de această nobleţe în galsurile tinerilor funcţionari, dascăli, femei, negustori; ba chiar fetiţele imită deja această germană de ofiţeri. Căci ofiţerul, şi anume cel prusac, este născocitorul acestor sunete: acelaşi ofiţer care, ca militar şi om de specialitate, posedă acel tact al modestiei vrednic de

toată admirația de la care germanii ar avea cu toții de învățat (inclusiv profesorii și muzicanții!). Dar, de îndată ce deschide gura și se mișcă, este figura cea mai lipsită de modestie și de gust din vechea Europă – necunoscută lui însuși, fără nici o îndoială! Și necunoscută nici bravilor germani care admiră în el bărbatul celei mai de rang și mai nobile societăți și cărora le place "să li se dea tonul de către el". Ceea ce acesta și face! – și, în primul rând, plutonierii și subofițerii sunt aceia care-i imită și-i caricaturizează tonul. Să fim atenți la răcnetele comenzilor, care fac, pur și simplu, înconjurul orașelor germane, acum când se fac exerciții în fața tuturor porților: ce îngâmfare, ce sentiment autoritar furios, ce răceală zeflemitoare răsună din aceste urlete! Să fie oare germanii cu adevărat un popor muzical? – Este sigur că germanii se militarizează acum în sunetul limbii lor: este probabil că, deprinși a vorbi militărește, până la urmă vor și scrie militărește. Căci obișnuința cu anumite sunete lasă urme adânci în caracter: – dispui repede de cuvintele și de expresiile și, în sfârșit, și de ideile care se potrivesc tocmai cu acest sunet! Poate că astăzi scriem deja ofițerește; poate că eu nu citesc decât prea puțin din ceea ce se scrie astăzi în Germania. Dar un lucru știu cu atât mai sigur: comunicatele germane oficiale, care pătrund și în străinătate, nu sunt inspirate de muzica germană, ci tocmai de acel sunet nou al unei îngâmfări lipsite de gust. Aproape în fiecare discurs al celui dintâi om politic german, chiar și atunci când vorbește prin portavocea lui imperială, e un accent pe care urechea unui străin îl respinge în silă: dar germanii îl suportă, – ei se suportă pe ei înșiși.

105

Germanii artiști. – Dacă germanul este cuprins odată cu adevărat de pasiune (și nu numai, ca de obicei, de voința frumoasă de pasiune!), el se comportă atunci exact cum trebuie și nu se mai gândește la comportamentul său. Adevărul însă este că el se comportă atunci foarte stângaci și urât și parcă fără tact și melodie, încât cei de față se aleg cu suferință sau emoție și atât: – *exceptând cazul* în care el se ridică la înălțimea sublimului și a extazului de care sunt capabile unele pasiuni. Atunci, chiar germanul devine *frumos*! Faptul de a intui *de la ce înălțime* începând își revarsă frumusețea farmecul chiar și asupra germanilor îi împinge pe artiștii germani spre culmea și supraculmea pasiunii și spre excesele ei: o aspirație adevărată și profundă, așadar, de a transcede urâțenia și stângăcia, de a privi măcar dincolo de ele – spre o lume mai bună, mai ușoară, mai meridională, mai însorită. Și iată cum spasmele lor nu sunt adeseori decât niște indicii că ar dori să *danseze*: sărmanii

aceştia de urşi în care bântuie nimfe şi silvani ascunşi – şi, din când în când, nişte zeităţi şi mai mari!

106

Muzica, o mediatoare. – "Mi-e sete de un maestru al artei muzicale, spuse un novator către discipolul său, ca să-şi însuşească ideile mele şi să le predice pe viitor în limbajul lui: aşa le voi pătrunde mai bine oamenilor în ureche şi în inimă. Prin sunete, îi poţi determina pe oameni să-mbrăţişeze orice eroare şi orice adevăr: cine ar putea *combate* un sunet?" – "Aşadar, ai dori să treci drept irefulabil?" zise discipolul său. Novatorul ripostă: "Aş dori ca germenele să ajungă pom. Ca o învăţătură să ajungă pom, trebuie să fie crezută o bună bucată de vreme: ca să fie crezută, trebuie să treacă drept irefutabilă. Pomului îi sunt necesare furtuni, îndoieli, viermi, adversităţi, ca să pună în evidenţă calitatea şi vigoarea germenelui său; n-are decât să se frângă dacă nu-i destul de robust! Dar un germene este întotdeauna doar distrus, – nu combătut!" – După ce rostise acestea, discipolul său exclamă cu violenţă: "Dar eu cred în cauza ta şi o consider atât de puternică, încât voi spune tot, tot ce mai am pe inimă contra ei. " – Novatorul râse în sine şi-l ameninţă cu degetul. "Acest fel de ucenicie, zise el apoi, este cel mai bun, dar este riscant şi nu orice fel de învăţătură îl rabdă."

107

Ultima noastră recunoştinţă faţă de artă. – Dacă n-am fi aprobat artele şi n-am fi născocit acest fel de cult al neadevărului: atunci înţelegerea minciunii şi a falsităţii generale, care ne este dată azi de ştiinţă – înţelegerea iluziei şi a erorii ca o condiţie a existenţei cunoscătoare şi sensibile –, n-am putea-o deloc suporta. *Onestitatea* ar avea drept urmări greaţa şi sinuciderea. Acum însă, onestitatea noastră dispune de o forţă contrară, care ne ajută să evităm asemenea consecinţe: arta ca voinţă *sănătoasă* de aparenţă. Noi nu-i interzicem întotdeauna ochiului nostru să rotunjească, să completeze inventând: şi atunci, eterna imperfecţiune nu mai este ea aceea pe care s-o trecem peste râul devenirii – atunci ne gândim că trecem o *zeiţă* şi suntem mândri şi puerili făcându-i acest serviciu. Ca fenomen estetic, existenţa continuă să fie pentru noi *suportabilă*, iar, prin artă, ochiul şi mâna şi, înainte de toate, cugetul curat ne sunt date ca să *putem* face din noi înşine un asemenea fenomen. Când şi când trebuie să ne odihnim de noi înşine, privind la noi în treacăt şi de la înălţime şi, de la o distanţă artistică, râzând *deasupra* noastră sau

plângând *deasupra* noastră; trebuie să descoperim *eroul* şi, de asemenea, *bufonul* care se află în pasiunea noastră pentru cunoaştere, trebuie să ne bucurăm din timp în timp de prostia noastră pentru a putea rămâne mulțumiți de înțelepciunea noastră! Şi, tocmai fiindcă suntem, în ultimă instanță, nişte oameni grei şi serioşi şi mai mult greutăți decât oameni, nimic nu ne face aşa de bine ca *tichia de ştrengar*: avem nevoie de ea în propriii noştri ochi – avem nevoie de orice artă nebunatică, plutind în aer, dansând, zeflemisind, copilăroasă şi fericită, pentru a nu pierde acea *libertate de deasupra lucrurilor* pe care idealul nostru o pretinde de la noi. Ar fi o *recidivă* pentru noi să cădem total în morală tocmai prin onestitatea noastră bolnăvicioasă şi, de dragul exigențelor extrem de severe pe care ni le impunem în acest sens, să devenim chiar noi nişte monştri şi sperietori virtuoase. Trebuie să *putem* sta şi *deasupra* moralei: şi nu numai să stăm, cu rigiditatea îngrijorată a celui ce se teme în fiecare clipă să nu alunece şi să cadă, ci şi să plutim şi să ne jucăm deasupra ei! Cum ne-am putea lipsi în tot acest timp de artă, ca şi de nebun? – Iar voi, atâta vreme cât vă mai este oarecum *ruşine* de voi înşivă, nu faceți încă parte dintre noi!

Cartea a treia

108

N o i b ă t ă l i i . – După ce Buddha murise, veacuri de-a rândul continua să fie arătată umbra lui într-o peşteră, – o umbră imensă şi înfiorătoare. Zeul a murit: dar, aşa după cum este firea oamenilor, vor mai exista, poate, milenii de-a rândul, nişte peşteri în care să fie arătată umbra lui. – Iar nouă – nouă ne mai rămâne să-i învingem şi umbra!

109

S ă n e f e r i m ! – Să ne ferim de gândul că lumea este o fiinţă vie. Încotro s-ar lăţi? Din ce s-ar hrăni? Cum ar putea să crească şi să se înmulţească? Fără îndoială, noi ştim cu aproximaţie ce este organicul: şi atunci, ceea ce este nespus de derivat, de târziu, de rar, de întâmplător, perceput de noi doar pe scoarţa pământului, cum l-am interpreta ca un lucru esenţial, general, etern, aşa cum o fac aceia care numesc universul un organism? Mi-e lehamite de asta. Să ne ferim şi de convingerea că universul este o maşină; în mod cert nu-i construit cu o anumită finalitate, îi facem o cinste mult prea mare folosind cuvântul "maşină". Să ne ferim să presupunem ca existent cu adevărat şi pretutindeni ceva atât de perfect precum mişcările ciclice ale stelelor vecine cu noi; ajunge o privire spre Calea-Lactee pentru a ne întreba dacă nu există acolo nişte mişcări mult mai rudimentare şi mai contradictorii, tot aşa nişte stele cu traiectorii de cădere veşnic rectilinii şi altele de genul acesta. Ordinea astrală în care trăim noi este o excepţie; această ordine şi durata considerabilă condiţionată de ea a facilitat, la rândul ei, excepţia excepţiilor: constituirea organicului. Caracterul general al lumii, dimpotrivă, rămâne în vecii vecilor haosul, nu în sensul lipsei de necesitate, ci al lipsei de ordine, articulare, formă, frumuseţe, înţelepciune şi câte vor mai fi fiind expresiile esteticului în accepţiunea lui umană. Judecând din perspectiva raţiunii noastre, loviturile ratate sunt de departe regula, excepţiile nu sunt scopul tainic, iar întregul mecanism muzical al orologiului îşi repetă veşnic aria care nu se poate numi niciodată melodie, – şi, până la urmă, însăşi vorba "lovitură ratată" este doar o umanizare ce închide în sine o acuzaţie. Dar cum am putea noi acuza ori lăuda universul? Să ne ferim a-i atribui insensibilitate şi iraţionalitate sau opusul acestora: el nu-i nici perfect, nici frumos, nici nobil şi nu vrea să devină nimic din toate acestea, nu aspiră deloc să-l imite pe om! Nu-l prinde absolut nici una dintre judecăţile

noastre estetice şi morale! N-are nici instinct de autoconservare şi, în general, nici un instinct; nu cunoaşte nici legi. Să ne ferim a spune că există legi în natură. Există doar necesităţi: aici nu-i nimeni care să ordone, nimeni care să execute, nimeni care să încalce legea. Dacă ştiţi că nu există
5 finalităţi, atunci ştiţi şi că nu există întâmplare: căci numai alături de o lume a finalităţilor are un sens cuvântul "întâmplare". Să ne ferim a spune că moartea este diametral opusă vieţii. Ceea ce este viu nu-i decât o formă a ceea ce este mort, şi o formă foar-te rară. – Să ne ferim de gândul că lumea creează veşnic ceva nou. Nu există substanţe cu durată veşnică; materia
10 este o eroare de acelaşi tip ca zeul eleaţilor. Dar când vom termina odată cu precauţia şi protecţianoastră? Când nu ne vor mai eclipsa toate aceste umbre ale lui Dumnezeu? Când vom fi dedivinizat complet natura? Când vom putea începe să ne n a t u r a l i z ă m noi, oamenii, împreună cu natura pură, regăsită, reizbăvită?

15 110

O r i g i n e a c u n o a ş t e r i i . – Intelectul n-a produs altceva, în decursul unor uriaşe intervale de timp, decât erori; unele dintre ele s-au dovedit utile şi conservatoare ale speciei: cine se izbea de ele ori le primea moştenire îşi ducea cu mai mare noroc până la capăt lupta pentru sine şi pentru progeni-
20 tura sa. Asemenea dogme eronate, care mereu s-au transmis ereditar şi au sfârşit prin a deveni aproape rezerva şi stocul speciei umane, sunt, de exemplu, următoarele: că există lucruri durabile, că există lucruri identice, că există lucruri, materii, corpuri, că un lucru este ceea ce pare, că vrerea noastră este liberă, că ceea ce este bun pentru mine este şi în sine bun.
25 Numai foarte târziu au apărut tăgăduitorii şi contestatarii unor astfel de propoziţii, – numai foarte târziu a apărut adevărul ca forma cea mai ineficace de cunoaştere. Părea că nu se poate trăi cu el, organismul nostru era dotat pentru contrarul său; toate funcţiile lui superioare, percepţiile simţurilor şi, în general, orice fel de senzaţie lucrau cu acele erori fundamentale asimilate
30 în vremuri străvechi. Mai mult încă: acele propoziţii au devenit chiar în interiorul cunoaşterii normele după care se stabilea ce-i "adevărat" şi "neadevărat" – până în inima celor mai îndepărtate zone ale logicii pure. Aşadar: f o r ţ a cunoştinţelor nu stă în gradul lor de adevăr, ci în vârsta lor, în asimilarea lor temeinică, în caracterul lor de condiţie a vieţii. Acolo unde viaţa şi cunoaşterea
35 păreau că vin în contradicţie nu s-a dat nicicând o luptă serioasă; acolo tăgada şi îndoiala treceau drept sminteală. Acei cugetători de excepţie care au fost eleaţii şi care, deşi au stabilit şi au rămas ataşaţi de alternativele la erorile naturale, credeau că este cu putinţă să t r ă i a s c ă şi acest contrariu: au inventat înţeleptul ca om al constanţei, al impersonalităţii, al universalităţii

intuiţiei, ca unul şi totul în acelaşi timp, cu o capacitate aparte pentru acea cunoaştere pe dos; ei credeau că, fără îndoială, cunoaşterea lor este totodată principiul *vieţii*. Pentru a putea însă afirma acest tot, au fost nevoiţi să se *iluzioneze* în privinţa propriului lor statut: a trebuit să-şi născocească impersonalitatea şi durata invariabile, să nesocotească natura celui preocupat de cunoaştere, să tăgăduiască violenţa instinctelor în procesul cunoaşterii şi să înţeleagă, în general, raţiunea ca activitate totalmente liberă, izvorâtă din ea însăşi; au închis ochii la faptul că şi ei ajunseseră la principiile lor contrazicând ceea ce este valabil ori tânjind după linişte sau proprietate exclusivă sau dominaţie. Evoluţia mai rafinată a probităţii şi a scepticismului i-a discreditat până la urmă şi pe aceşti oameni; viaţa şi judecata lor s-au dovedit şi ele ca dependente de ancestralele instincte şi erori fundamentale ale oricărei existenţe sensibile. – Acea probitate şi scepticism mai rafinate şi-au avut geneza peste tot unde două principii contrare păreau *aplicabile* vieţii, fiindcă amândouă se împăcau cu erorile fundamentale, aşadar, acolo unde se puteau isca dispute cu privire la gradul superior sau inferior de *utilitate* a lor pentru viaţă; de asemenea, acolo unde nişte principii noi nu se arătau, de fapt, utile vieţii, dar, cel puţin, nici dăunătoare, ca expresii ale unui ludic instinct intelectual şi inocente şi fericite ca orice joc. Încetul cu încetul, creierul omenesc s-a umplut de astfel de judecăţi şi convingeri, născându-se în acest ghemotoc o fierbere, o luptă şi o poftă de putere. Nu numai utilitatea şi plăcerea, ci tot felul de instincte au luat poziţie în lupta pentru "adevăruri"; lupta intelectuală a devenit ocupaţie, atracţie, vocaţie, datorie, merit –: cunoaşterea şi aspiraţia spre adevăr s-au rânduit, în sfârşit, ca o trebuinţă între celelalte trebuinţe. Din acel moment, nu numai credinţa şi convingerea, ci şi analiza, tăgada, suspiciunea, contrazicerea erau o *putere*, toate instinctele "rele" erau subordonate cunoaşterii şi puse în serviciul ei şi au dobândit strălucirea lucrului permis, respectat, util şi, la urmă, luciul şi inocenţa *binelui*. Cunoaşterea a devenit, aşadar, un crâmpei al vieţii înseşi şi, ca viaţă, o putere în permanentă ascendenţă: până când cunoştinţele şi acele ancestrale erori fundamentale au sfârşit prin a se ciocni unele de altele, amândouă ca viaţă, amândouă ca putere, amândouă în acelaşi om. Gânditorul: iată fiinţa în care nevoia de adevăr şi acele erori conservatoare de viaţă îşi duc acum, pe viaţă şi pe moarte, prima luptă, după ce şi nevoia de adevăr s-a *dovedit* o putere conservatoare a vieţii. Raportat la importanţa acestei lupte, orice altceva este indiferent: ultima întrebare privitoare la condiţia vieţii se pune aici şi tot aici se face prima încercare de a răspunde prin experiment la această întrebare. În ce măsură suportă adevărul asimilarea? – aceasta-i întrebarea, acesta-i experimentul.

111

Originea logicului. – De unde s-a ivit logica în capul oamenilor? În mod cert, din nelogică, al cărei domeniu trebuie să fi fost la început uriaş. Dar nenumărat de multe fiinţe care trăgeau concluziile altfel decât le tragem noi astăzi piereau: s-ar putea ca lucrurile să fi fost şi mai concrete! De pildă, cel ce nu reuşea să găsească destul de des "egalul" în privinţa hranei sau în privinţa animalelor ostile lui, cel ce, aşadar, subsuma prea încet, era prea circumspect în subsumare avea o probabilitate mai mică de supravieţuire decât cel ce, în tot ce era asemănător, intuia repede egalitatea. Înclinaţia precumpănitoare însă de a trata asemănătorul ca egal, o înclinaţie ilogică – deoarece nu există nimic egal în sine –, a creat dintru început orice bază a logicii. Tot aşa, ca să se nască noţiunea de substanţă, un concept indispensabil pentru logică, în ciuda faptului că, în cel mai strict sens, nu-i corespunde nimic în realitate, – trebuia ca multă vreme partea schimbătoare a lucrurilor să nu fi fost văzută, sesizată; fiinţele care nu vedeau exact aveau un avantaj faţă de cei ce vedeau totul "în curgere". În sine, orice grad înalt de precauţie în raţionament, orice înclinaţie sceptică este deja un mare pericol pentru viaţă. Nici o fiinţă vie nu s-ar conserva, dacă n-ar fi fost extraordinar de puternic cultivată înclinaţia diametral opusă, aceea de a preferea să afirmi decât să laşi în suspensie judecata, de a prefera să greşeşti şi să fabulezi decât să aştepţi, de a prefera să consimţi decât să negi, de a prefera să dai sentinţe decât să fii drept. – Înlănţuirea ideilor şi a deducţiilor logice în creieul nostru de azi corespunde unui proces şi unei lupte a instinctelor care, în sine şi luate fiecare în parte, sunt toate foarte ilogice şi nedrepte; de regulă, noi nu aflăm decât rezultatul luptei: atât de rapid şi de secret lucrează azi în noi acest mecanism ancestral.

112

Cauză şi efect. – Numim "explicaţie": dar este "descriere" ceea ce ne distinge faţă de stadiile mai vechi ale cunoaşterii şi ale ştiinţei. De descris, descriem mai bine, – de explicat, explicăm la fel de puţin ca toţi cei ce ne-au precedat. Am dezvăluit o succesiune multiplă acolo unde omul şi cercetătorul naiv al civilizaţiilor mai vechi nu vedea decât două lucruri, "cauză" şi "efect", cum ar veni vorba; noi am perfecţionat reprezentarea devenirii, dar n-am depăşit reprezentarea, n-am pătruns în dosul ei. Şirul de "cauze" stă în faţa noastră mult mai complet în fiecare caz, conchidem: asta şi asta trebuie să preceadă, pentru ca aceea să succeadă, – dar de înţeles, n-am *înţeles* nimic cu aceasta. Calitatea, bunăoară, în cazul oricărei transformări chimice, ne apare tot ca o "minune", la fel orice deplasare înainte; nimeni

n-a "explicat" cutremurul. Cum am şi putea explica?! Noi operăm numai cu lucruri care nu există, cu linii, suprafeţe, corpuri, atomi, diviziuni temporale şi spaţiale –, cum să fie măcar posibilă explicaţia, când transformăm totul în *reprezentare*, în reprezentarea noastră! Ajunge să considerăm ştiinţa umanizare cât se poate de autentică a lucrurilor, învăţăm să ne descriem tot mai exact pe noi înşine, descriind lucrurile şi succesiunea lor. Cauză şi efect: o asemenea dualitate nu există, probabil, niciodată, – în realitate, în faţa noastră se află un continuum* din care izolăm câteva fracţiuni; aşa cum percepem o mişcare întotdeauna doar ca puncte izolate, deci n-o vedem propriu-zis, ci o deducem. Instantaneitatea cu care se detaşează multe efecte ne induce în eroare; nu-i însă o instantaneitate decât pentru noi. Există în această secundă a instantaneităţii o mulţime infinită de procese care ne scapă. Un intelect care ar vedea cauza şi efectul ca un continuum*, nu în felul nostru, ca o arbitrară descompunere şi desfacere în bucăţi, care ar vedea curgerea întâmplărilor, – ar abandona noţiunea de cauză şi efect şi ar tăgădui orice condiţionalitate.

113

Despre toxicologie. – Atâtea lucruri concură la naşterea unei gândiri ştiinţifice: şi toate aceste forţe necesare a trebuit să fie recunoscute, exersate, cultivate fiecare în parte! În izolarea lor însă, ele au avut foarte frecvent un cu totul alt efect decât acum când, în cuprinsul gândirii ştiinţifice, se restrâng şi se disciplinează reciproc: – au acţionat ca otrăvuri, de exemplu, instinctul dubitativ, instinctul negator, instinctul tergiversator, instinctul acumulator, instinctul analitic. Multe hecatombe de oameni au căzut jertfă înainte ca aceste instincte să fi învăţat a-şi înţelege coexistenţa şi a se simţi laolaltă ca funcţii ale unei singure autorităţi organizatoare într-un singur om! Şi cât de departe suntem încă de momentul în care şi forţele artistice şi înţelepciunea practică a vieţii se vor ataşa gândirii ştiinţifice, de momentul în care se va forma un sistem organic superior, în raport cu care savantul, medicul, artistul şi legiuitorul, aşa după cum îi cunoaştem azi, ar trebui să apară ca nişte antichităţi mizerabile!

114

Sfera moralului. – O nouă figură pe care o vedem o construim imediat cu ajutorul tuturor vechilor experienţe pe care le-am făcut, *în conformitate cu gradul* onestităţii şi dreptăţii noastre. Nu există

**În lat. în text (n.t.).*

absolut nici un alt fel de trăiri decât cele morale, nici măcar în domeniul percepției senzoriale.

115

C e l e p a t r u e r o r i . – Omul a fost educat de erorile sale: în primul 5 rând, el nu s-a văzut niciodată decât incomplet, în al doilea rând, şi-a atribuit calități imaginare, în al treilea rând, s-a simțit într-o falsă ierarhie în raport cu animalul şi cu natura, în al patrulea rând, a născocit mereu noi table de valori şi le-a considerat câtva timp eterne şi necondiționate, aşa încât pe primul plan stătea când unul, când altul dintre instinctele şi stările omeneşti, 10 care, în urma acestei aprecieri, erau înnobilate. Dacă nu luăm în calcul efectul acestor patru erori, atunci nu punem la socoteală nici umanitatea, omenia şi "demnitatea de om".

116

I n s t i n c t g r e g a r . – Acolo unde dăm de o morală, găsim o evaluare 15 şi o ierarhizare a instinctelor şi a actelor omeneşti. Aceste aprecieri şi ierarhizări sunt întotdeauna expresia nevoilor unei comunități şi ale unei turme: ceea ce-i serveşte a c e s t e i a în primul rând – şi în al doilea şi al treilea – este şi criteriul suprem pentru valoarea tuturor indivizilor. Prin morală, individul este dirijat să fie funcție a turmei şi să nu-şi atribuie valoare decât 20 în calitate de funcție. Întrucât condițiile conservării unei comunități au fost foarte diferite de cele ale altei comunități, au existat morale foarte diferite de cele ale altei comunități, au existat morale foarte diferite; iar în privința unor iminente transformări esențiale ale turmelor şi ale comunităților, ale statelor şi ale societăților, putem profeți că vor mai exista morale foarte divergente. 25 Moralitate înseamnă instinct gregar la nivel de individ.

117

R e m u ş c a r e g r e g a r ă . – În timpurile cele mai lungi şi mai îndepărtate ale omenirii s-a manifestat o cu totul altfel de remuşcare decât astăzi. Azi nu ne simțim decât responsabili pentru ceea ce vrem şi facem 30 şi avem în noi înşine o mândrie: toți profesorii noştri de drept pleacă de la acest orgoliu şi de la această satisfacție a individului, ca şi când dreptul şi-a avut de când lumea izvorul aici. Dar, în decusrsul celei mai lungi perioade a omenirii, n-a existat nimic mai catastrofal decât să te simți aparte. A fi singur, a simți într-un fel unic, a nu te supune, dar nici a stăpâni, a avea 35 semnificația unui individ – pe-atunci, lucrul acesta nu era o plăcere, ci o pedeapsă; erai condamnat "la a fi individ". Libertatea de gândire trecea

drept disconfortul însuşi. Pe când noi percepem legea şi integrarea ca o constrângere şi o frustrare, odinioară percepeai egoismul ca un lucru penibil, ca o adevărată pacoste. A fi tu însuţi, a te preţui pe tine însuţi după propria măsură şi greutate – contravenea gustului de atunci. Înclinaţia spre aşa ceva ar fi fost percepută ca nebunie: căci de izolare era legată orice mizerie şi înfricoşare. Pe-atunci, "liberul arbitru" avea conştiinţa vinovată în imediata sa vecinătate: şi, cu cât acţionai mai legat de mâini, cu cât vorbea mai mult instinctul gregar din această acţiune, iar nu spiritul personal, cu atât te socoteai mai moral. Tot ceea ce dăuna turmei, fie că o voise ori nu individul, îi provoca pe atunci individului remuşcări – şi vecinului său pe deasupra, ba chiar întregii turme! – În această privinţă, noi ne-am format, în cea mai mare măsură, alte deprinderi.

118

Voinţa de bine. – Este virtuos dacă o celulă se transformă în funcţia unei celule mai puternice? Ea este silită la aceasta. Şi este rău dacă cea mai puternică şi-o asimilează pe cealaltă? Ea, de asemenea, este silită la aceasta; astfel, lucrul acesta este necesar pentru ea, căci ea aspiră la un adaos supraabundent şi vrea să se regenereze. Prin urmare, trebuie să distingem în voinţa de bine: instinctul de asimilare şi isntinctul de supunere, după cum percepe cel mai puternic sau cel mai slab voinţa de bine. Bucuria şi dorinţa se împreună la cel mai puternic, care vrea să transforme ceva în funcţie a lui: bucuria şi vrerea de a fi dorit se împreună la cel mai slab, care ar prefera să devină funcţie. – Primul lucru este, în chip esenţial, mila, o emoţie plăcută a instinctului de asimilare la vederea celui mai slab: în care caz mai e de reflectat că "puternic" şi "slab" sunt noţiuni relative.

119

Nici vorbă de altruism! – Văd la mulţi oameni o forţă şi o plăcere excedentară de a voi să fie funcţie; aceştia dau buzna şi dispun de flerul cel mai fin pentru toate acele locuri în care tocmai *ei* pot fi funcţie. Dintre aceştia fac parte acele femei care se transformă în funcţia unui bărbat, exact în aceea care este slab dezvoltată la el, şi devin astfel punga lui de bani ori politica lui ori sociabilitatea lui. Asemenea creaturi se conservă cel mai bine dacă se adaptează la un organism străin; dacă nu reuşesc, se înfurie, se enervează şi se mănâncă între ele.

120

Sănătatea sufletului. – Răspândita formulă morală de uz terapeutic (al cărei autor este Ariston din Chios): "Virtutea este sănătatea

sufletului" – ar trebui, pentru a fi utilizată, să fie schimbată cel puțin în "Virtutea ta este sănătatea sufletului tău." Căci o sănătate în sine nu există şi toate încercările de a defini un lucru de felul acesta sunt deplorabil de nereuşite. Depinde de țelul tău, de orizontul tău, de puterile tale, de imboldurile tale, de erorile tale şi mai ales de idealurile şi fantasmele sufletului tău, pentru a determina *ce* trebuie să însemne sănătate chiar pentru *corpul* tău. Aşadar, există nenumărate stări de sănătate ale corpului; şi cu cât mai mult i se îngăduie iar individului şi inegalabilului să-şi ridice capul, cu cât mai mult uităm dogma "egalității dintre oameni", cu atât mai mult trebuie să dispară pentru medicii noştri şi noțiunea de sănătate normală, alături de dietă normală, mers normal al bolii. Şi abia atunci ar putea sosi momentul să medităm la sănătatea şi la maladia *sufletului* şi să repartizăm virtutea specifică fiecăruia la sănătatea ei: care, fireşte, ar putea arăta la unul ca antiteza sănătății la altul. La urmă, ar rămâne încă deschisă marea problemă dacă ne-am putea *lipsi* de boală, chiar pentru dezvoltarea virtuții noastre, şi mai cu seamă dacă setea noastră de cunoaştere şi autocunoaştere are nevoie de sufletul bolnav la fel ca de cel sănătos: pe scurt, dacă voința exclusivă de sănătate nu este o prejudecată, o laşitate şi, eventual, o părticică din cea mai rafinată barbarie şi înapoiere.

121

Viața nu-i un argument. – Ne-am aranjat o lume în care să putem trăi – cu acceptarea unor corpuri, linii, suprafețe, cauze şi efecte, a mişcării şi a repaosului, a formei şi a conținutului: fără aceste articole de credință, n-ar suporta nimeni să trăiască azi! Dar, prin aceasta, ele încă nu reprezintă absolut nici o dovadă. Viața nu-i un argument; printre condițiile vieții ar putea să se afle eroarea.

122

Scepticismul moral în creştinism. – Şi creştinismul şi-a adus o mare contribuție la Luminism: a propovăduit scepticismul moral într-o manieră foarte energică şi eficientă: acuzând, înveninând, dar cu neobosită răbdare şi finețe: a nimicit în fiecare om în parte credința în "virtuțile" sale: a făcut să dispară pe veci de pe pământ acei mari virtuoşi de care antichitatea nu era săracă, acei oameni populari care, în credința în desăvârşirea lor, hoinăreau de colo până colo cu demnitatea unui toreador. Dacă noi, educați la această şcoală creştină a scepticismului, citim azi cărțile de morală ale celor din vechime, de exemplu, ale lui Seneca şi Epictet, trăim atunci o nostimă superioritate şi suntem plini de tainice perspicacități şi vederi de

ansamblu, avem sentimentul că vorbeşte un copil în faţa unui om în vârstă sau o exaltată frumoasă şi tânără în faţa lui La Rochefoucauld: noi cunoaştem mai bine ce este virtutea! Până la urmă am aplicat însă acelaşi scepticism şi la toate stările şi procesele *religioase*, precum păcat, căinţă, har, sfinţire, şi am lăsat viermele să sape atât de bine, încât avem acum şi la lectura tuturor cărţilor creştine acelaşi sentiment de fină superioritate şi pătrundere a lucrurilor: – cunoaştem mai bine şi sentimentele religioase! Şi e vremea să le cunoaştem bine şi să le descriem bine, căci evlavioşii vechii credinţe se sting şi ei: – să le salvăm imaginea şi tipul măcar pentru cunoaştere!

123

Cunoaşterea, mai mult decât un mijloc. – Chiar şi *fără* această nouă pasiune – am în vedere pasiunea cunoaşterii –, ştiinţa ar fi promovată: ştiinţa a crescut şi s-a făcut mare până acum şi fără ea. Credinţa sinceră în ştiinţă, prejudecata favorabilă ei, de care sunt dominate acum statele noastre (odinioară era dominată chiar biserica), se bazează, în definitiv, pe faptul că acea înclinaţie şi propensiune necondiţionate s-a revelat atât de rar în ea şi că ştiinţa *nu* este socotită chiar pasiune, ci trece drept stare şi "etos". Da, adesea ajunge doar amour-plaisir* pentru cunoaştere (curiozitate), ajunge amour-vanité*, obişnuinţa cu ea, urmărind totodată în secret onoare şi pâine, pentru mulţi ajunge chiar faptul că nu ştiu să facă nimic altceva cu timpul liber excedentar decât să citească, să adune, să pună în ordine, să observe, să relateze mai departe: "instinctul ştiinţific" al lor este plictiseala lor. Papa Leon al Zecelea a cântat odată (în breva către Beroald) osanale ştiinţei: o caracterizează drept podoaba cea mai frumoasă şi mândria cea mai mare a vieţii noastre, drept o nobilă îndeletnicire la bine şi la rău; "fără ea, încheie el, orice iniţiativă omenească ar fi fără un temei solid, – chiar şi cu ea, lucrurile sunt, fără îndoială, încă destul de nestatornice şi nesigure!" Dar acest papă binişor de sceptic îşi trece sub tăcere, ca toţi ceilalţi panegirişti clericali ai ştiinţei, ultima opinie asupra ei. Chiar dacă din cuvintele lui putem deduce acum, ceea ce pentru un asemenea prieten al artei este destul de curios, că el situează ştiinţa deasupra artei; în cele din urmă, nu-i totuşi decât o bună-cuviinţă dacă nu vorbeşte aici despre ceea ce şi el situează mult deasupra oricărei ştiinţe: despre "adevărul revelat" şi despre "mântuirea veşnică a sufletului", – în comparaţie cu acestea, ce mai pot fi pentru el podoabă, mândrie, distracţie, siguranţă a

---

**În fr. în text (n.t.).*

vieții? "Știința este ceva de rangul al doilea, nu ceva ultim, necondiționat, un obiect al pasiunii", – această judecată a rămas în sufletul lui Leon: judecata cu adevărat creştină asupra ştiinței! În antichitate, rangul şi recunoaşterea ei erau scăzute prin faptul că aspirația spre *virtute* stătea pe locul întâi chiar şi printre cei mai zeloşi discipoli ai ei şi că se credea că i s-a adus deja cunoaşterii suprema ei laudă, din moment ce era celebrată ca mijlocul cel mai bun de acces la virtute. E ceva nou în istorie că acum cunoaşterea vrea să fie mai mult decât un mijloc.

124

În zariştea infinitului. – Am părăsit pământul şi ne-am îmbarcat! Ne-am tăiat puntea de retragere, – mai mult chiar, ne-am tăiat pământul de retragere! Ei bine, corăbioară! fii cu băgare de seamă! Pe lângă tine se-ntinde oceanul, e-adevărat, el nu urlă tot timpul, iar din când în când se-ntinde ca mătasea şi aurul şi nălucirea bunătății. Dar sosesc nişte clipe în care îți vei da seama că e infinit şi că nu există nimic mai înfricoşător ca infinitul. O, sărmana pasăre ce s-a simțit liberă, iar acum se izbeşte de pereții acestei colivii! Vai de tine, dacă te-apucă dorul de pământ, de parcă acolo ar fi fost mai multă *libertate*, – şi nu mai există nici un "pământ"!

125

Omul smintit. – N-ați auzit de smintitul acela care, înaintea amiezii, şi-a aprins un felinar, a dat fuga în piață şi a strigat fără încetare: "Îl caut pe Dumnezeu! Îl caut pe Dumnezeu" – Întrucât chiar acolo erau adunați grămadă mulți dintre cei ce nu credeau în Dumnezeu, stârni hohotele lor de râs. S-o fi pierdut cumva? întrebă unul. S-o fi rătăcit ca un copil? întrebă altul. Sau se ascunde? Se teme de noi? S-o fi îmbarcat? o fi emigrat? – aşa zbierau şi chicoteau de-a valma. Smintitul sări în mijlocul lor şi-i sfredeli cu privirile. Unde-i Dumnezeu? țipă el, o să vă spun! *L-am omorât*, – voi şi cu mine! Noi toți suntem ucigaşii lui! Dar cum am făcut lucrul ăsta? Cum am putut seca marea dintr-o sorbire? Cine ne-a dat buretele să ştergem definitiv tot orizontul? Ce-am făcut eliberând pământul din lanțurile soarelui său? Încotro se-ndreaptă el acum? Încotro ne-ndreptăm noi? Departe de toți sorii? Nu ne prăbuşim necontenit? Şi-ndărăt, în lături, înainte, în toate părțile? Mai există oare un sus şi un jos? Nu rătăcim ca printr-un neant infinit? Nu ne abură vidul? Nu s-a făcut mai frig? Nu năvăleşte fără-ncetare peste noi noaptea şi tot mai multă noapte? Nu trebuie să aprindem felinare în plină dimineață? N-auzim încă nimic din tărăboiul groparilor care-l îngroapă pe Dumnezeu? Nu ne izbeşte încă nimic din mirosul descompunerii divine? –

şi dumnezeii se descompun! A murit Dumnezeu! Şi mort rămâne! Şi noi l-am omorât! Cum să ne consolăm noi, asasinii asasinilor? Tot ce-a avut lumea mai sfânt şi mai puternic până acum îşi varsă sângele sub jungherele noastre, – cine oare ne va şterge de acest sânge? Cu ce apă ne-am putea spăla? Ce sărbători ale ispăşirii, ce jocuri sacre va trebui să născocim? Oare măreţia acestei fapte nu-i prea mare pentru noi? Nu trebuie să ne prefacem noi înşine în dumnezei, numai pentru a părea vrednici de ea? N-a existat nicicând o faptă mai mare, – şi oricine se va naşte de-a pururi după noi îşi va avea locul, în virtutea acestei fapte, într-o istorie superioară oricărei istorii de până acum!" – Aici, omul smintit tăcu şi se uită din nou la ascultătorii săi: şi ei tăceau şi-l priveau miraţi. În sfârşit, îşi trânti felinarul de pământ, încât se făcu bucăţi-bucăţele şi se stinse. "Vin prea devreme, spuse apoi, pentru mine n-a sosit încă ceasul. Evenimentul acesta colosal este încă pe drum şi umblă prin lume, – n-a ajuns încă la urechile oamenilor. Fulgerul şi tunetul au nevoie de timp, lumina constelaţiilor are nevoie de timp, faptele au nevoie de timp, chiar după ce sunt săvârşite, pentru a fi văzute şi auzite. Această faptă continuă să le rămână mai îndepărtată decât cele mai îndepărtate constelaţii, – *şi totuşi ei au făcut-o!*" – Se mai povesteşte că omul smintit ar fi intrat în acea zi în diferite biserici, intonându-şi acelaşi Requiem aeternam deo*. Dat afară şi cerându-i-se lămuriri, n-ar fi răspuns de fiecare dată decât acest lucru: "Oare ce altceva mai sunt aceste biserici, dacă nu cavourile şi mormintele lui Dumnezeu?" –

126

Explicaţii mistice. – Explicaţiile mistice trec drept adânci; adevărul e că nu mai sunt nici măcar superficiale.

127

Repercusiunea celei mai vechi religiozităţi. – Orice om nechibzuit crede că voinţa este singura care acţionează; că vrerea este ceva simplu, prin excelenţă ceva dat, inderivabil, comprehensibil în sine. El este convins că, dacă face ceva, bunăoară, dacă bate o măsură, *el* este cel care bate atunci şi că a bătut fiindcă a *vrut* el să bată. Nu observă absolut nimic problematic în aceasta, ci îi ajunge sentimentul *voinţei*, nu numai pentru a admite cauza şi efectul, ci şi pentru a crede că le *înţelege* raportul. Din mecanismul celor ce se întâmplă şi din însutita trudă migăloasă ce trebuie depusă pentru a se ajunge la bătaia respectivă, ca şi din

*În lat. (ac.) în text: "Veşnică odihnă lui Dumnezeu" (n.t.).

incapacitatea voinței în sine de a face măcar o parte infimă din acest efort, el nu ştie nimic. Pentru el, voința este o forță care acționează magic: credința în voință ca în cauza efectelor este credința în forțele care acționează magic. Aşadar, peste tot unde vedea o întâmplare, omul a presupus la început o voință drept cauză şi că din umbră acționau nişte ființe cu voință personală, – ideea de mecanică se afla foarte departe de el. Întrucât însă omul n-a crezut, de-a lungul unor imense perioade de timp, decât în persoane (iar nu în materii, forțe, lucruri şi aşa mai departe), credința în cauză şi efect a devenit pentru el credința fundamentală de care face uz peste tot unde se întâmplă ceva, – şi astăzi încă instinctivă şi drept o părticică de atavism cu cea mai veche origine. Legile "nici un efect fără cauză", "orice efect e, la rândul lui, cauză" apar ca generalizări ale unor legi mult mai limitate: "unde se acționează, la mijloc e o vrere", "se poate acționa doar asupra unor ființe dotate cu voință", "nu există o răsfrângere pură, lipsită de urmări, a unei acțiuni, ci orice răsfrângere este o ațâțare a voinței" (de faptă, de apărare, de răzbunare, de revanşă), – dar în timpurile preistorice ale omenirii, legile acestea şi acelea erau identice, primele nefiind generalizări ale ultimelor, ci ultimele fiind explicații ale primelor. – Schopenhauer, prin supoziția lui că tot ce există nu-i decât ceva ce voieşte, a înălțat pe tron o străveche mitologie; el nu pare să fi încercat vreodată o analiză a voinței, deoarece *credea*, ca orice om, în simplitatea şi în iminența oricărei vreri: – în timp ce vrerea nu-i decât un mecanism aşa de bine reglat, încât aproape că-i scapă ochiului care observă. În opoziție cu Schopenhauer, eu stabilesc aceste legi: în primul rând, ca să ia naştere voința, e necesară o reprezentare a plăcerii şi a neplăcerii. În al doilea rând: faptul că o excitație este percepută ca plăcere sau neplăcere e treaba intelectului ce *interpretează*, care, fireşte, lucrează de cele mai multe ori, în acest caz, involuntar de noi; iar una şi aceeaşi excitație *poate* fi interpretată ca plăcere şi neplăcere. În al treilea rând: numai la ființele intelectuale există plăcere, neplăcere şi voință; majoritatea covârşitoare a organismelor n-au nimic din acestea.

128

Valoarea rugăciunii. – Rugăciunea este născocită pentru asemenea oameni care, în ceea ce-i priveşte, n-au, de fapt, niciodată gânduri şi cărora le este necunoscută sau le trece neobservată o înălțare a sufletului: ce să facă aceştia în nişte locuri sfinte şi în toate situațiile importante ale vieții ce reclamă linişte şi un fel de gravitate? Ca ei cel puțin să nu *deranjeze*, înțelepciunea tuturor micilor sau marilor întemeietori de religii le-a statornicit formula rugăciunii, ca o lungă treabă mecanică a buzelor,

corelată cu un efort de memorie şi o atitudine egală şi stabilă a mâinilor şi a picioarelor şi a ochilor! În astfel de situaţii, ei pot să rumege la nesfârşit, ca tibetanii, acel "om mane padme hum" al lor sau să numere pe degete, ca la Benares, numele zeului Rama-Rama-Rama (şi aşa mai departe, cu sau fără graţie): sau să-l venereze pe Vişnu cu cele o mie, pe Alah cu cele nouăzeci şi nouă de nume de invocaţie ale sale: sau se pot servi de morişti de rugăciune şi de rozarii, – principalul este că ei sunt ocupaţi pentru o vreme cu această treabă şi oferă un spectacol suportabil: felul lor de rugăciune este născocit în avantajul evlavioşilor care, în ce-i priveşte, cunosc gânduri şi înălţări. Şi chiar aceştia au momentele lor de oboseală, în care un şir de cuvinte şi murmure venerabile şi o mecanică evlavioasă le prieşte. Dar, admiţând că aceşti oameni rari – în fiecare religie, omul religios este o excepţie – ştiu să se descurce: acei săraci cu duhul nu ştiu să se descurce şi a le interzice clănţănitul rugăciunii înseamnă a le răpi religia: aşa cum protestantismul o scoate din ce în ce mai mult la iveală. Religia tocmai de la aceştia nu vrea mai mult decât să păstreze liniştea, să n-o tulbure cu ochii, mâinile, picioarele şi organele de tot felul: prin aceasta, ei se înfrumuseţează pentru o clipă şi – devin mai asemănători cu omul!

129

Condiţiile lui Dumnezeu. – "Nici Dumnezeu nu poate exista fără oameni înţelepţi" – a spus Luther, şi pe bună dreptate; dar "Dumnezeu poate şi mai puţin să existe fără oameni neînţelepţi" – asta bunul Luther n-a spus-o!

130

O decizie riscantă. – Decizia creştină de a considera lumea urâtă şi rea a făcut lumea urâtă şi rea.

131

Creştinismul şi sinuciderea. – Creştinismul a transformat, în timpul genezei sale, imensa dorinţă de sinucidere într-o pârghie a puterii sale: a lăsat numai două forme de sinucidere, le-a îmbrăcat în cea mai înaltă demnitate şi în cele mai mari speranţe şi le-a intrezis pe toate celelalte într-o manieră înspăimântătoare. Dar martiriul şi lenta sinucidere a asceţilor erau îngăduite.

132

Împotriva creştinismului. – Azi, gustul nostru, iar nu raţiunile noastre, ia hotărâri împotriva creştinismului.

133

Principiu. – O ipoteză inevitabilă, care-i vine omenirii mereu şi mereu în minte, este totuşi, pe durată, *mai puternică* decât cea mai convinsă credinţă în ceva neadevărat (similară credinţei creştine). Pe durată: adică, în acest caz, pe o sută de mii de ani.

134

Pesimiştii ca victime. – Acolo unde sporeşte excesiv o adâncă silă de existenţă, ies la iveală repercusiunile unei mari abateri de la dietă de care s-a făcut vinovat multă vreme un popor. Astfel, răspândirea budismului (*nu* naşterea lui) este dependentă în mare măsură de mâncarea de orez excesivă şi aproape exclusivă a indienilor şi de vlăguirea generală determinată de aceasta. Poate că nemulţumirea europeană faţă de epoca modernă trebuie privită, apoi, prin prisma faptului că lumea strămoşilor noştri, întregul ev mediu, era dedată la beţie, graţie influenţelor tendinţelor germanice asupra Europei: evul mediu, adică intoxicarea alcoolică a Europei. – Sila germană de viaţă este, în mod esenţial, morbideţe hibernală, inclusiv rezultatele aerului de pivniţă şi ale toxicităţii sobelor din spaţiile de locuit germane.

135

Originea păcatului. – Păcatul, aşa cum este el perceput acum peste tot unde domină sau a dominat odată creştinismul: păcatul este un sentiment evreiesc şi o invenţie evreiască şi, din punctul de vedere al acestui fundal al întregii moralităţi creştine, creştinismul era pornit într-adevăr să "evreizeze" toată lumea. Până la ce grad i-a reuşit acest lucru în Europa se simte cel mai exact din gradul de distanţare pe care antichitatea greacă – o lume fără sentimentul păcatului – continuă să-l aibă pentru sensibilitatea noastră, în ciuda oricărei bunăvoinţe de apropiere şi asimilare de care generaţii întregi şi mulţi indivizi excelenţi n-au dus lipsă. "Numai dacă te *căieşti*, Dumnezeu este îndurător cu tine" – iată un motiv de deriziune şi de indignare pentru un grec: el ar spune ‹:›* "Aşa pot să simtă sclavii." Aici este presupusă o fiinţă puternică, extrem de puternică şi totuşi răzbunătoare: puterea sa este atât de mare, încât, în general, nu i se poate face nici un rău, decât sub aspectul onoarei. Orice păcat este o lezare a respectabilităţii, o crimen laesae maiestatis divinae** – şi nimic mai mult! Pocăinţa, umilinţa, târâtul în

———

**Întregirea noastră (n.t.).*

***În lat. în text: "crimă de lezmaiestate divină"; cf. şi WS 205, vol.3, 433, 19 (n.t.).*

noroi – iată prima şi ultima condiţie de care se leagă îndurarea sa: aşadar, restabilirea onoarei sale divine! Dacă, o dată cu păcatul, se aduc, de obicei, daune, dacă, o dată cu el, prinde rădăcini o adâncă şi crescândă nenorocire, care cuprinde şi sugrumă ca o boală om după om – aceasta îl lasă nepăsător în cer pe acest oriental setos de onoruri: păcatul este un sacrilegiu faţă de el, nu faţă de omenire! – cui i-a dăruit îndurarea sa, aceluia îi dăruieşte şi această nepăsare în privinţa urmărilor naturale ale păcatului. Dumnezeu şi omenirea sunt imaginate aici atât de separate, atât de opuse, încât, în definitiv, faţă de ultima nu se poate nicidecum păcătui, – orice faptă trebuie considerată *numai sub raportul urmărilor ei supranaturale*: nu al celor naturale: aşa o cere sentimentul evreiesc, pentru care orice lucru natural este nedemnul în sine. *Grecilor*, dimpotrivă, le era mai apropiat gândul că şi crima ar putea avea demnitate – chiar şi hoţia, ca în cazul lui Prometeu, chiar şi căsăpirea vitelor ca manifestare a unei pizme prosteşti, ca în cazul lui Aiax: în nevoia lor de a-i atribui şi încorpora demnitate crimei, ei au inventat *tragedia*, – o artă şi o plăcere care, cu toată înzestrarea sa poetică şi propensiunea spre sublim, i-a rămas evreului străină în fiinţa sa cea mai profundă.

136

Poporul ales. – Evreii, care se simt poporul ales între popoare, şi aceasta pentru că sunt geniul moral între popoare (în virtutea capacităţii lor de a *fi dispreţuit* omul din ei *mai profund* decât oricare popor) – evreii se bucură de divinul lor monarh şi sfânt cam cum se bucura nobilimea franceză de Ludovic al Paisprezecelea. Această nobilime lăsase să i se ia toată puterea şi suveranitatea şi ajunsese vrednică de dispreţ: spre a nu resimţi acest lucru, spre a putea uita acest lucru, era nevoie de o strălucire regală, de o autoritate şi o deplinătate regală a puterii *fără egal*, la care numai nobilimii îi era deschisă intrarea. Ridicându-te, conform acestui privilegiu, la înălţimea curţii şi privind totul de sus şi dispreţuitor, transcendeai orice mustrări de conştiinţă. În felul acesta, înălţai în mod deliberat turnul puterii regale din ce în ce mai mult în nori şi zideai în el ultimele pietre ale propriei tale puteri.

137

Vorbind alegoric. – Un Isus Cristos era cu putinţă numai într-un peisaj evreiesc – am în vedere unul deasupra căruia atârna în permanenţă sumbrul şi sublimul nor de furtună al furiosului Iehova. Doar aici rara şi brusca străluminare a vreunei raze stinghere de soare prin îngrozitoarea

zi-noapte generală şi continuă era percepută ca un miracol al "iubirii", ca raza celei mai nemeritate "graţii". Doar aici putea Cristos să-şi viseze curcubeul şi scara cerească pe care cobora Dumnezeu la oameni; peste tot în rest, vremea deschisă şi soarele treceau prea mult drept regulă şi banalitate.

138

Eroarea lui Cristos. – Fondatorul creştinismului susţinea că oamenii nu suferă din pricina nici unui lucru aşa de tare ca din pricina păcatelor lor: – era eroarea lui, eroarea celui ce se simţea fără de păcat, a celui lipsit de experienţă! Astfel, sufletul lui s-a umplut de acea compasiune admirabilă şi fantastică vizând o nevoie care arareori era o nevoie mare chiar la poporul său, inventatorul păcatului! – Dar creştinii au ştiut să-i facă ulterior dreptate învăţătorului lor şi să-i consacre eroarea ca "adevăr".

139

Culoarea pasiunilor. – Naturile de felul celei a apostolului Pavel privesc cu ochi răi pasiunile; nu cunosc din ele decât ceea ce este murdar, ceea ce denaturează şi ceea ce rupe inima, – de aceea, pornirea lor ideală urmăreşte nimicirea pasiunilor: în divin văd acestea totala puritate din ele. Cu totul altfel decât Pavel şi evreii, grecii şi-au orientat pornirea ideală spre pasiuni şi le-au iubit, înălţat, aurit şi divinizat; evident, se simţeau în pasiune nu doar mai fericiţi, ci şi mai puri şi mai divini decât altminteri. – Şi acum creştinii? Ar vrea să devină evrei în această privinţă? Vor fi devenit cumva?

140

Prea evreiesc. – Dacă Dumnezeu voia să devină un obiect al iubirii, ar fi trebuit să renunţe întâi la judecare şi la justiţie: – un judecător, şi chiar un judecător indulgent, nu-i obiect de iubire. Fondatorul creştinismului n-a simţit destul de rafinat în această privinţă, – dat fiind că era evreu.

141

Prea oriental. – Cum? Un dumnezeu care iubeşte oamenii, presupunând că ei cred în el, şi care aruncă priviri şi ameninţări cumplite asupra celui ce nu crede în această iubire! Cum? o iubire condiţionată drept simţire a unui dumnezeu atotputernic! O iubire care n-a devenit stăpână nici măcar pe sentimentul onoarei şi al setei avivate de răzbunare! Cât de oriental este totul! "Dacă te iubesc, ce te priveşte?" e deja o critică suficientă a întregului creştinism.

142

Mirodenii. – Buddha zice: "Nu-ţi linguşi binefăcătorul!" Să repetăm acest verset într-o biserică creştină: – el purifică numaidecât aerul de tot ce este creştin.

143

Folosul maxim al politeismului. – Faptul că individul îşi stabileşte *propriul* ideal şi-şi derivă din el legea, bucuriile şi drepturile – trecea lesne până acum drept cea mai monstruoasă dintre toate rătăcirile omeneşti şi drept idolatria în sine; de fapt, cei câţiva care au riscat acest lucru au avut întotdeauna nevoie de o apologie în faţa lor înşişi, iar aceasta suna de obicei: "Nu eu! nu eu! ci *un zeu* prin intermediul meu!" Admirabila artă şi forţă de a crea zei – politeismul – era aceea în care se putea descărca acest instinct, în care se purifica, se desăvârşea, se înnobila: căci, iniţial, era un instinct comun şi neînsemnat, înrudit cu îndărătnicia, nesupunerea şi pizma. A fi *ostil* acestui instinct de a avea propriul ideal: era odinioară legea oricărei moralităţi. Atunci nu exista decât o singură normă: "Omul" – şi fiecare popor credea că *are* această singură şi ultimă normă. Dar deasupra ta şi în afara ta, într-o supralume îndepărtată, puteai vedea o *pluralitate de norme*: un zeu nu era negarea sau defăimarea altui zeu! Aici îţi îngăduiai prima dată să fii individ, aici onorai prima dată dreptul indivizilor. Născocirea de zei, de eroi şi de supraoameni de tot felul, ca şi de hominizi* şi de suboameni, de pitici, de zâne, de centauri, de satiri, de demoni şi de draci era antrenamentul inestimabil în vederea justificării egoismului şi a suveranităţii individului: libertatea pe care i-o acordai zeului faţă de ceilalţi zei ţi-o dădeai până la urmă ţie însuţi faţă de legi şi moravuri şi vecini. În schimb, monoteismul, această consecvenţă inflexibilă a concepţiei despre un singur om normal – deci credinţa într-un zeu normal, alături de care mai există doar nişte zei impostori – era, poate, cel mai mare pericol pentru omenirea de până acum: o ameninţa atunci acea imobilitate prematură pe care, după câte putem vedea, au atins-o de mult cele mai multe dintre celelalte specii animale; ca unele care cred toate într-un singur animal normal şi într-un singur ideal în cadrul speciei lor şi care şi-au transpus definitiv moralitatea cutumei în carne şi sânge. În politeism era prefigurat nonconformismul şi multiimaginarul omului: forţa de a-şi crea ochi noi şi proprii, mereu noi şi mai proprii: aşa încât, numai pentru om, dintre toate animalele, nu există orizonturi şi perspective eterne.

---

*Nebenmenschen

144

R ă z b o a i e r e l i g i o a s e. – Cel mai mare progres al maselor era până acum războiul religios: căci el denotă că masa a început să trateze cu respect nişte concepte. Războaie religioase iau naştere abia atunci când, 5 prin disputele mai subtile dintre secte, inteligența generală s-a rafinat: aşa încât însăşi plebea devine argutioasă şi tratează cu importanță nimicurile, ba chiar consideră cu putință ca "veşnica mântuire a sufletului" să atârne de micile deosebiri dintre concepte.

145

10 R i s c u l v e g e t a r i e n i l o r. – Consumul preponderent şi enorm de orez duce la folosirea opiului şi a narcoticelor, în acelaşi mod în care consumul preponderent şi enorm de cartofi duce la alcool –: el duce însă, ca efect mai subtil, şi la nişte moduri de gândire şi de simțire care acționează narcotic. Aceasta vine în concordanță cu faptul că susținătorii modurilor 15 narcotice de a gândi şi a simți, precum acei învățători indieni, elogiază şi ar dori să transforme în lege de masă o dietă care este pur vegetală: vor să provoace astfel şi să potențeze nevoia pe care e i sunt în stare s-o satisfacă.

146

S p e r a n ț e g e r m a n e. – Să nu uităm totuşi că numele de popoare 20 sunt, de obicei, porecle. Tătarii, de exemplu, sunt, după numele lor, "câinii": aşa au fost botezați de chinezi. "Germanii"*: inițial înseamnă "păgânii": aşa numeau goții, după convertirea lor, marea masă a consangvinilor lor nebotezați, după indicația din propria traducere a Septuagintei, în care păgânii sunt desemnați cu termenul care înseamnă în greacă "neamurile": a se vedea 25 Wulfila. – Tot ar mai fi cu putință ca germanii să-şi facă, tardiv, din vechea lor poreclă un titlu de onoare, devenind primul popor n e c r e ş t i n al Europei: pentru care Schopenhauer îi considera a fi concepuți în mare măsură, spre cinstea lor. În felul acesta s-ar desăvârşi opera lui Luther, care i-a învățat să fie neromani şi să spună: "Uitați-vă la m i n e! E u n-am încotro!" –

30 147

Î n t r e b a r e ş i r ă s p u n s. – Ce preiau astăzi populațiile sălbatice, în primul rând, de la europeni? Alcool şi creştinism, narcoticele europene. – Şi din ce li se trage cel mai repede pieirea? – Din narcoticele europene.

---

*"Deutschen"

148

Unde iau ființă reformele. – În timpul marii depravări bisericești, biserica era cel mai puțin coruptă în Germania: de aceea, *aici* a luat ființă Reforma, ca semn că până și începuturile depravării apăreau insuportabile. Păstrând proporțiile, nici un popor n-a fost vreodată, de fapt, mai creștin decât germanii din vremea lui Luther: civilizația lor creștină era tocmai pe punctul de a erupe într-o însutită splendoare a înfloririi, – mai lipsea doar o singură noapte; dar aceasta a adus uraganul care a măturat totul.

149

Eșecul reformelor. – Pentru civilizația superioară a grecilor, chiar în vremuri destul de timpurii, pledează faptul că, în repetate rânduri, tentativele de a întemeia noi religii grecești au eșuat; iar aceasta pledează pentru faptul că trebuie să fi existat deja de timpuriu în Grecia o mulțime de indivizi feluriți a căror nevoie felurită nu se putea termina cu o unică rețetă de credință și speranță. Pitagora și Platon, eventual și Empedocle, și, cu mult mai devreme, exaltații orfici erau porniți să întemeieze noi religii; iar primii doi menționați aveau niște suflete și talente de fondatori de religii așa de veritabile, încât nu putem să ne minunăm îndeajuns de eșecul lor: ei însă n-au reușit să realizeze decât niște secte. De fiecare dată când reformarea unui popor întreg eșuează și nu-și ridică decât niște secte capul, suntem îndreptățiți să tragem concluzia că poporul este deja foarte eterogen în sine și că începe a se elibera de rudimentarele instincte gregare și de moralitatea cutumei: o semnificativă stare de suspensie pe care suntem obișnuiți s-o blamăm ca decădere morală și corupție: în timp ce ea povestește maturarea oului și apropiata spargere a cojii lui. Că Reforma lui Luther a reușit în Nord este un semn că Nordul rămăsese în urmă față de Sudul Europei și cunoștea încă niște nevoi destul de omogene și de puțin nuanțate; și n-ar fi existat deloc o creștinizare a Europei, dacă civilizația vechii lumi a Sudului n-ar fi fost treptat barbarizată printr-un adaos excesiv de sânge barbar germanic și nu și-ar fi pierdut preponderența culturală. Cu cât mai general și mai necondiționat poate acționa un individ sau gândirea unui individ, cu atât mai uniformă și mai umilă trebuie să fie masa asupra căreia se acționează atunci; pe când străduințele contrare trădează nevoi interne contrare, care vor și ele să fie satisfăcute și să se impună. Invers, suntem îndreptățiți să tragem concluzii cu privire la superioritatea unei civilizații, ori de câte ori niște naturi puternice și însetate de putere nu ajung decât la un efect neînsemnat și sectar: lucru valabil și pentru diferite arte și pentru domeniile cunoașterii. Unde se exercită o stăpânire, acolo există mase: unde sunt mase, acolo

există o nevoie de sclavie. Unde există sclavie, acolo nu sunt decât puţini indivizi, iar aceştia au împotrivă-le instinctele gregare şi conştiinţa.

150

Pentru critica sfinţilor. – Oare pentru a avea o virtute, trebuie să vrei s-o ai chiar în forma ei cea mai brutală? – aşa cum o voiau şi aveau nevoie de ea sfinţii creştini; ca unii care suportau viaţa doar la gândul că, la vederea virtuţii lor, dispreţul faţă de sine însuşi l-ar cuprinde pe oricine. O virtute însă cu asemenea urmare, eu o numesc brutală.

151

Despre originea religiei. – Nevoia metafizică nu este originea religiilor, cum susţine Schopenhauer, ci doar un *descendent* al ei. Ne-am obişnuit, dominaţi de idei religioase, cu reprezentarea unei "alte lumi (meta-*, de jos, de sus)" şi simţim, în cazul distrugerii iluziei religioase, un gol şi o privaţiune inconfortabile, – iar acum răsare iarăşi din acest sentiment o "altă lume", dar, de data aceasta, doar una metafizică, şi nu religioasă. Ceea ce însă conducea cu adevărat, în vremuri străvechi, la acceptarea unei "alte lumi" *nu* era un instinct şi o nevoie, ci o *eroare* în interpretarea anumitor fenomene naturale, o perplexitate a intelectului.

152

Schimbarea cea mai mare. – Lumina şi culorile tuturor lucrurilor s-au schimbat! Noi nu mai înţelegem pe deplin cum percepeau vechii oameni realitatea imediată şi fenomenele cele mai frecvente, – de exemplu, ziua şi veghea: prin faptul că cei vechi credeau în vise, viaţa cu ochii deschişi avea alte lumini. Şi tot aşa întreaga viaţă, cu reflectarea morţii şi a semnificaţiei sale: "moartea" noastră este o cu totul altă moarte. Toate trăirile apăreau într-o altă lumină, căci din ele strălucea un zeu; de asemenea, toate deciziile şi perspectivele de viitor îndepărtat: căci aveai oracole şi semne tainice şi credeai în profeţie. "Adevărul" era altfel perceput, căci nebunul putea trece odinioară drept gura lui, – ceea ce *pe noi* ne face să ne înfiorăm sau să râdem. Orice injustiţie acţiona altfel asupra simţirii: căci te temeai de o răzbunare divină, iar nu numai de o pedeapsă şi dezonoare civilă. Ce era bucuria pe vremea când credeai în diavoli şi în ispititori? Ce era pasiunea când îi vedeai pe demoni stând la pândă în apropiere? Ce era filozofia când îndoiala era simţită ca păcătuire de cea mai periculoasă speţă,

*hinteren *(cf. VM 17, vol. 3, p. 260, nota de subsol) (n.t.).*

şi anume ca o crimă contra iubirii celei veşnice, ca neîncredere faţă de tot ce era bun, elevat, pur şi îndurător? – Noi am colorat din nou lucrurile, pictăm necontenit câte ceva la ele, – dar de ce mare lucru suntem noi în stare deocamdată în comparaţie cu splendoarea cromatică a acelei vechi maestre? – am în vedere vechea omenire.

153

Homo poeta*. – "Chiar eu, care am alcătuit cu propria mea mână această tragedie a tragediilor, în măsura în care este terminată; eu, care am făcut pentru prima dată nodul moralei în sânul existenţei şi l-am strâns aşa de tare, încât numai un zeu îl poate desface, – în orice caz, aşa pretinde Horaţiu! – chiar eu i-am omorât acum, în actul al patrulea, pe toţi zeii, – din moralitate! Ce-o să se aleagă dintr-al cincilea? De unde să mai iau deznodământul tragic? Să-ncep eventual a mă gândi la o rezolvare comică?"

154

Periclitare diferită a vieţii. – Habar n-aveţi ce trăiţi, alergaţi ca beţi prin viaţă şi din când în când cădeţi de pe vreo scară. Dar, cu toate acestea, graţie stării voastre de beţie, nu vă rupeţi mădularele: muşchii vă sunt prea flasci şi capul prea tulbure pentru ca să găsiţi pietrele acestei scări la fel de dure cum le găsim noi ceilalţi! Pentru noi, viaţa este un pericol mai mare: noi suntem de sticlă – vai de noi dacă ne ciocnim! Şi de cădem, totul e pierdut!

155

Ce ne lipseşte. – Iubim marea natură şi am descoperit-o: asta ni se trage din faptul că din mintea noastră lipsesc oamenii mari. La greci, dimpotrivă: sentimentul naturii le este diferit de al nostru.

156

Omul cu cea mai mare influenţă. – Faptul că un om opune rezistenţă întregii sale epoci, o reţine la poartă şi-i cere socoteală trebuie să aibă influenţă! E totuna dacă el vrea sau nu acest lucru; problema e că poate.

157

Mentiri**. – Ia aminte! – stă pe gânduri: imediat va ticlui o minciună.

Line numbers in margin: 5, 10, 15, 20, 25, 30

*În lat. în text (n.t.).

*În lat. în text: "a minţi; a imagina" (din familia lui **mens,-tis** "minte", inteligenţă") (n.t.).

Iată o treaptă de civilizaţie pe care au stat popoare întregi. Să cumpănim dară ce exprimau romanii prin mentiri!

158

Însuşire incomodă. – A socoti toate lucrurile adânci – iată o însuşire incomodă: te face să-ţi soliciţi întruna ochii şi la sfârşit să găseşti de fiecare dată mai mult decât ai dorit.

159

Orice virtute, la vremea ei. – Celui ce este inflexibil acum, onestitatea sa îi provoacă adesea remuşcări: căci inflexibilitatea este virtutea altei epoci decât aceea a onestităţii.

160

În relaţie cu virtuţile. – Poţi să fii şi faţă de o virtute nedemn şi linguşitor.

161

Iubitorilor clipei. – Preotul caterisit şi deţinutul pus în libertate îşi schimbă mereu chipurile: ceea ce vor ei este un chip fără trecut. – Aţi văzut însă vreodată oameni care ştiu că viitorul li se reflectă pe chip şi care sunt atât de politicoşi faţă de voi, iubitorii "clipei", încât îşi compun un chip fără viitor? –

162

Egoism. – Egoismul este legea perspectivei în domeniul percepţiei, conform căreia ceea ce este foarte apropiat apare mare şi greu: pe când, în funcţie de distanţă, toate lucrurile îşi pierd din mărime şi greutate.

163

După o mare victorie. – Celmaibun lucru într-o mare victorie este că învingătorului îi piere teama de o înfrângere. "De ce să nu fiu învins măcar o dată? – îşi spune: acum sunt destul de bogat pentru asta."

164

Căutătorii de odihnă. – Recunosc spiritele care caută odihna după multele obiecte întunecoase pe care le îngrămădesc în jurul lor: cel ce vrea să doarmă îşi face întuneric în cameră sau se furişează într-o grotă. – Un indiciu pentru cei ce nu ştiu ce caută cel mai mult, de fapt, şi ar vrea s-o ştie!

165

Despre fericirea celor ce renunţă. – Cel ce-şi refuză ceva în mare măsură şi pe multă vreme, în cazul unei reîntâlniri întâmplătoare cu lucrul acela, va socoti aproape că el l-a descoperit, – şi de ce fericire este cuprins orice descoperitor! Să fim mai inteligenţi decât şerpii, care stau prea mult întinşi la acelaşi soare.

166

Mereu înde noi. – Tot ce este de acelaşi fel cu mine, în natură şi în istorie, mi se adresează, mă laudă, mă împinge înainte, mă consolează –: restul nu-l aud sau îl uit imediat. Suntem întotdeauna doar noi înde noi.

167

Mizantropie şi iubire. – Spunem că suntem sătui de oameni doar atunci când nu-i mai putem digera, dar continuăm să avem stomacul plin de ei. Mizantropia este consecinţa unei prea nesăţioase iubiri de oameni şi "antropofagii", – însă cine te-a pus să înghiţi la oameni ca la stridii, prinţule Hamlet?

168

Despre un bolnav. – "Îi merge prost!" – De ce duce lipsă? – "Suferă de pofta de a fi lăudat şi nu găseşte hrană pentru ea." – Absurd! Toată lumea îl preamăreşte şi-l purtăm nu numai pe braţe, ci şi pe buze! – Da, însă e tare de urechi pentru laudă. Dacă-l laudă un prieten, îi sună ca şi când acesta s-ar lăuda pe sine; dacă-l laudă un duşman, îi sună ca şi când acesta ar vrea să fie lăudat pentru aşa ceva; dacă, în sfârşit, îl laudă unul dintre ceilalţi – nu mai rămân cine ştie câţi, atât este de vestit! –, îl doare că nu vrei să-i fii prieten sau duşman; îndeobşte spune: "Ce-mi pasă mie de unul care-i capabil să mai şi joace faţă de mine rolul celui drept?"

169

Duşmani declaraţi. – Vitejia piept în piept cu duşmanul este altă treabă: prin ea nu încetezi de a fi un laş şi un cap confuz nehotărât. Aşa judeca Napoleon în privinţa "celui mai viteaz om" pe care-l cunoştea, Murat: – de unde reiese că, pentru unii oameni, sunt indispensabili nişte duşmani declaraţi, dacă urmăresc să se ridice la virtutea *lor*, la bărbăţia şi seninătatea lor.

170

Cu mulţimea. – Până acum, el merge pe calea mulţimii şi o ridică în slăvi: dar într-o zi o să fie adversarul ei! Căci o urmează cu credinţa că lenea lui ar ieşi bine din această împrejurare: încă n-a aflat că mulţimea nu-i destul de leneşă pentru el! că ea împinge mereu din spate! că nu-i permite nimănui să se oprească în loc! – Iar lui îi place aşa de mult să stea pe loc!

171

Faimă. – Când recunoştinţa multora faţă de cineva nu mai are pic de ruşine, ia naştere faima.

172

Pervertitorul gustului. – A: Eşti un pervertitor al gustului, – aşa se vorbeşte peste tot!"

B: Cu certitudine! Îi pervertesc oricui gustul în partidul său: – ceea ce nu mi-o iartă nici un partid."

173

A fi profund şi a părea profund. – Cine se ştie profund urmăreşte claritatea; cine ar dori să pară profund pentru mulţime urmăreşte obscuritatea. Căci mulţimea consideră profund orice lucru al cărui fund nu-l poate vedea: e atât de temătoare şi nu-i place deloc să intre în apă.

174

Deoparte. – Parlamentarismul, adică dreptul oficial de a alege între cinci opinii politice de bază, se insinuează prin linguşiri pe lângă cei mulţi cărora le place *să pară* de sine stătători şi individuali şi care ar dori să lupte pentru opiniile lor. Până la urmă este totuna dacă i se dictează turmei o opinie sau i se îngăduie cinci opinii. – Cine deviază de la cele cinci opinii oficiale şi se dă la o parte are mereu împotrivă-i întreaga turmă.

175

Despre elocinţă. – Cine a dispus până acum de cea mai convingătoare elocinţă? Răpăitul de tobă: şi atâta vreme cât regii îl au în puterea lor, ei continuă a fi cei mai buni oratori şi instigatori.

176

Compătimire. – Sărmanii principi guvernanţi! Toate drepturile li se transformă acum pe nesimţite în pretenţii, şi toate aceste pretenţii sună

în curând ca nişte uzurpări! Şi numai să spună "noi" sau "poporul meu", că şi zâmbeşte bătrâna Europă diabolică. Într-adevăr, un mare maestru de ceremonii al lumii moderne ar face puţine ceremonii cu ei; poate ar decreta: "Les suverains rangent aux parvenus."*

177

Pentru "sistemul de învăţământ". – În Germania, omului superior îi lipseşte un mijloc de educaţie însemnat: râsetele unor oameni superiori; aceştia nu râd în Germania.

178

Pentru luminismul moral. – Trebuie să li-l scoatem din cap germanilor pe Mefistofel: şi, pe lângă acesta, pe Faust. Ei sunt două prejudecăţi morale faţă de valoarea cunoaşterii.

179

Gândurile. – Gândurile sunt umbrele sentimentelor noastre, – tot mai sumbre, mai goale, mai simple decât acestea.

180

Vremea spiritelor libere. – Spiritele libere continuă să-şi ia libertăţile lor şi faţă de ştiinţă – şi deocamdată li se şi dau, – atât cât mai există biserica! – În această privinţă, acum este vremea lor.

181

Mersul în urmă şi mersul în frunte. – A: "Din cei doi, unul va merge întotdeauna în urmă, iar celălalt întotdeauna în frunte, oriîncotro îi poartă soarta. Şi cu toate acestea, cel dintâi se află deasupra celuilalt, conform virtuţii şi spiritului său!" B: "Şi, cu toate acestea? Şi, cu toate acestea? Asta-i spusă pentru alţii; nu pentru mine, nu pentru noi! – Fit secundum regulam.*"

182

În singurătate. – Dacă trăieşti singur, nu vorbeşti cu glas prea tare, nici nu scrii cu glas prea tare: căci ţi-e frică de ecoul cavernos – critica nimfei Echo. – Şi toate vocile răsună astfel în singurătate!

**În fr. în text: "Suveranii fac loc parveniţilor" (n.t.).*

***În lat. în text: "Se-ntâmplă potrivit regulii" (n.t.).*

183

M u z i c a c e l u i m a i b u n v i i t o r. – Pentru mine, cel mai mare muzician ar fi acela care n-ar cunoaşte decât tristeţea celei mai profunde fericiri, şi, în afară de asta, nici o altă tristeţe: unul ca acesta n-a existat
5 până acum.

184

J u s t i ţ i e . – Mai bine să te laşi furat decât să ai sperietori în juru-ţi – iată gustul meu. Şi este, în orice caz, o chestiune de gust – iar nu mai mult!

185

10 S ă r a c . – Azi e sărac: dar nu fiindcă i s-a luat totul, ci fiindcă a risipit totul: – ce-l doare capul? E obişnuit să găsească. – Săraci sunt aceia care-i înţeleg greşit sărăcia voluntară.

186

C u g e t v i n o v a t . – Tot ce face el acum este bun şi ordinar – şi to-
15 tuşi are un cuget vinovat în acest sens. Căci extraordinarul este menirea lui.

187

P a r t e a j i g n i t o a r e d i n e x p u n e r e . – Acest artist mă jigneşte prin maniera în care-şi expune fanteziile, foarte bunele fantezii: atât de lăbărţat şi de răspicat şi prin nişte stratageme de convingere atât de grosolane, de
20 parcă i-ar vorbi gloatei. După câtva timp pe care i-l consacrăm artei sale, ne simţim întotdeauna ca "într-o societate proastă".

188

M u n c ă .– Cât de aproape este astăzi munca şi muncitorul până şi de cel mai trândav dintre noi! Curtoazia regală din afirmaţia "noi toţi suntem muncitori!"
25 ar fi fost chiar sub Ludovic al Paisprezecelea un cinism şi o indecenţă.

189

C u g e t ă t o r u l . – E un cugetător: adică se pricepe să trateze lucrurile mai simplu decât sunt ele.

190

30 Î m p o t r i v a l ă u d ă t o r i l o r. – A: "Eşti lăudat doar de egalul tău!" B: "Da! Şi cel ce te laudă îţi zice: eşti egalul meu!"

191

Împotriva unei anumite apărări. – Maniera cea mai perfidă de a dăuna unei cauze este s-o aperi deliberat cu argumente vicioase.

192

5 Cei blânzi. – Ce-i deosebeşt de celelalte persoane pe acei oameni blânzi cărora le străluceşte bunăvoinţa pe chip? În prezenţa unei persoane noi, ei se simt bine şi se îndrăgostesc repede de ea; de aceea îi vor binele, primul lor verdict este "îmi place". În cazul lor se succed: dorinţa de însuşire (îşi fac puţine scrupule în privinţa valorii celuilalt), o însuşire rapidă, bucuria
10 dată de proprietate şi acţiunea în favoarea celui posedat.

193

Causticitatea lui Kant. – Kant voia să demonstreze într-un mod care jignea pe "toată lumea" că "toată lumea" are dreptate: – aceasta era secreta causticitate a acestui suflet. Scria contra eruditilor, în favoarea
15 prejudecăţii populare, dar pentru eruditi, şi nu pentru popor.

194

Cel "deschis la inimă". – Acel om acţionează, probabil, mereu din raţiuni discrete: căci pe limbă şi aproape în palma desfăcută are mereu nişte raţiuni comunicabile.

20 195

De râs! – Priviţi! Priviţi! El fuge de oameni –: aceştia însă îl urmează, fiindcă el fuge înaintea lor, – în aşa măsură sunt ei turmă!

196

Limita auzului nostru. – Auzim numai întrebările pentru care
25 suntem în stare să găsim un răspuns.

197

De aceea, păzea! – Nimic nu împărtăşim altora cu atâta plăcere ca pecetea tainei – dimpreună cu ceea ce este sub ea.

198

30 Supărarea celui mândru. – Cel mândru se supără chiar şi pe aceia care-l duc înainte: se uită chiorâş la caii de la căruţa sa.

199

G e n e r o z i t a t e . – Generozitatea la cei bogaţi nu-i adeseori decât un soi de timiditate.

200

5 A r â d e . – A râde înseamnă: a te bucura de necazul altuia dar cu cugetul împăcat.

201

Î n a p l a u z e . – În aplauze e întotdeauna un fel de tărăboi: chiar în aplauzele pe care ni le smulgem nouă înşine.

10 202

U n r i s i p i t o r . – El încă nu cunoaşte acea sărăcie a bogatului care şi-a mai verificat o dată întreaga comoară, – îşi risipeşte spiritul cu nechibzuinţa risipitoarei naturi.

203

15 H i c n i g e r e s t *. – De obicei, n-are nici o idee, – dar, în mod excepţional, îi vin idei proaste.

204

C e r ş e t o r i i ş i p o l i t e ţ e a . – "Nu eşti lipsit de politeţe atunci când baţi cu o piatră la uşa care n-are cordon de sonerie" – aşa gândesc
20 cerşetorii şi calicii de tot felul; dar nimeni nu le dă dreptate.

205

N e c e s i t a t e a . – Necesitatea trece drept cauza formării: în realitate, ea nu-i adesea decât un efect a ceea ce este format.

206

25 P e v r e m e d e p l o a i e . – Plouă, iar eu îmi aduc aminte de oamenii săraci care acum se adună la un loc, cu multele lor griji şi fără deprinderea de-a şi le ascunde, aşadar, fiecare gata şi bucuros de a face rău celuilalt şi e a-şi procura şi pe vreme rea un gen jalnic de confort sufletesc. – Aceasta şi numai aceasta este sărăcia celor săraci!

**În lat. în text: (Horaţiu, Sat. 1, 4, 85: hic niger est, hunc tu. Romane, caveto· "acesta este un negru [= un răufăcător], de care, romanule, să te păzeşti") (n.t.).*

207

Invidiosul. – Iată un invidios, – să nu-i dorim copii; ar fi invidios pe ei, fiindcă nu mai poate fi copil.

208

Bărbat mare! – Din faptul că cineva este "un bărbat mare", n-avem încă dreptul să tragem concluzia că este un bărbat; poate că nu-i decât un flăcăiandru sau un cameleon de toate vârstele sau o femeiuşcă fermecată.

209

Un fel de a ne întreba de motive. – Există un fel de a ne întreba de motivele noastre în care nu numai că ne uităm cele mai bune motive, ci simţim trezindu-se în noi şi o îndârjire şi aversiune faţă de motive în general: – un mod foarte abrutizant de a întreba şi chiar o stratagemă a oamenilor tiranici!

210

Moderaţie în sârguinţă. – Nu trebuie să-ţi propui să întreci sârguinţa tatălui – asta duce la boală.

211

Duşmani nedeclaraţi. – A-ţi putea întreţine un duşman nedeclarat – este un lux pentru care, de obicei, nici moralitatea unor spirite generoase nu este destul de bogată.

212

A nu te lăsa amăgit. – Spiritul său are maniere proaste, este pripit şi, de nerăbdare, îşi pierde mereu şirul vorbelor, astfel, n-avem nici cea mai vagă bănuială în ce suflet cu respiraţia lungă şi cu pieptul lat îşi are casa.

213

Drumul spre fericire. – Un înţelept l-a întrebat pe un nebun care-i drumul spre fericire. Acesta a răspuns fără întârziere ca unul ce a fost întrebat de drumul spre cel mai apropiat oraş: "Admiră-te pe tine însuţi şi du-ţi viaţa pe uliţă!" "Stai, a exclamat înţeleptul, ceri prea mult, ajunge să te admiri pe tine însuţi!" Nebunul a ripostat: "Dar cum poţi admira în permanenţă, fără să dispreţuieşti în permanenţă?"

214

C r e d i n ț a m â n t u i e ş t e . – Virtutea nu le oferă fericire şi nici o mântuire oarecare decât acelora care cred sincer în virtutea lor: nu însă acelor suflete mai rafinate a căror virtute constă în profunda neîncredere față
5 de ele şi de orice virtute. Aşadar, în ultimă instanță, şi aici "credința mântuieşte!" – iar n u , nota bene, virtutea!

215

I d e a l ş i m a t e r i e . – Iată, ai înaintea ochilor un ideal nobil: dar oare eşti t u şi o piatră atât de nobilă, încât să se poată plăsmui din tine o
10 astfel de statuie divină? Şi fără aceasta – nu-i oare toată lucrarea ta o sculptură barbară? O profanare a idealului tău?

216

P a c o s t e a d i n g l a s . – Cu un glas foarte puternic în gât, aproape că nu eşti în stare să gândeşti lucruri subtile.

15

217

C a u z ă ş i e f e c t . – Înaintea efectului credem în alte cauze decât după efect.

218

A n t i p a t i a m e a . – Îmi displac oamenii care, pentru a produce în
20 general efect, trebuie să explodeze ca bombele şi în apropierea cărora întotdeauna rişti să-ți pierzi pe neaşteptate auzul – sau şi mai mult.

219

S c o p u l p e d e p s e i . – Pedeapsa are scopul de a-l îndrepta pe c e l c e p e d e p s e ş t e , – iată ultimul refugiu pentru apărătorii pedepsei.

25

220

J e r t f ă . – Despre jertfă şi jertfire, animalele de sacrificiu gândesc altfel decât spectatorii dar, de când lumea, noi, nu le-am lăsat să vorbească.

221

M e n a j a m e n t . – Tații şi fiii se menajează între ei cu mult mai mult
30 decât mamele şi fiicele.

222

P o e t ş i m i n c i n o s . – Poetul vede în mincinos pe fratele lui de

lapte, căruia i-a băut laptele; astfel, acela a rămas nenorocit şi n-a ajuns nici măcar să aibă un cuget curat.

223

Vicariat al simţurilor. – "Avem şi ochii pentru a auzi – a 5 spus un bătrân duhovnic care surzise; iar printre orbi, regele are cele mai lungi urechi."

224

Critica animalelor. – Mă tem că animalele îl consideră pe om o creatură de teapa lor care, într-un mod extrem de periculos, a pierdut 10 mintea sănătoasă a animalului, – un animal iraţional, un animal care râde, un animal care plânge, un animal nefericit.

225

Oamenii naturali. – "Răul a avut întotdeauna de partea sa marele efect! Iar natura este rea! Să fim deci naturali!" -- aşa deduc în taină marii 15 vânători de efecte ai omenirii, pe care i-am socotit poate prea des printre oamenii mari.

226

Neîncrezătorii şi stilul. – Cele mai tari lucruri le spunem simplu, presupunând că în jurul nostru se află nişte oameni care cred în 20 tăria noastră: – un asemenea anturaj educă întru "simplitatea stilului". Neîncrezătorii vorbesc emfatic; neîncrezătorii ne fac emfatici.

227

Unde dai şi unde crapă*. – Nu se poate stăpâni: şi de aici femeia aceea deduce că va fi uşor să-l stăpânească şi-şi aruncă lasoul 25 după el; – biata de ea, care în scurtă vreme va fi sclava lui.

228

Contra mediatorilor. – Cine vrea să medieze între doi gânditori fermi pe poziţie este caracterizat drept mediocru: el n-are ochiul făcut ca să vadă ceea ce este irepetebil; mania de a vedea lucrurile asemănătoare şi de 30 a le nivela este indiciul unor ochi slabi.

---

*Fehlschluss, Fehlschuss. : *"Deducţie (raţionament, socoteală) greşită, împuşcătură greşită." (n.t.).*

229

Încăpăţânare şi fidelitate. – El se cramponează din încăpăţânare de un lucru pe care-l vede acum cusut cu aţă albă, – asta însă o numeşte "fidelitate".

230

Indiscreţie. – Întreaga lui natură nu *convinge* – lucru ce i se trage din aceea că n-a trecut niciodată sub tăcere o faptă bună pe care a săvârşit-o.

231

"Temeinicii". – inerţii cunoaşterii cred că inerţia ţine de cunoaştere.

232

A visa. – Nu visăm deloc sau visăm interesant. – Trebuie să învăţăm a face acelaşi lucru în stare de veghe: – să nu veghem deloc sau să veghem interesant.

233

Punct de vedere extrem de periculos. – Ceea ce fac acum sau nu fac este, *pentru toate câte vor veni*, la fel de important ca evenimentul cel mai mare al trecutului: în această imensă perspectivă a efectului, toate actele sunt la fel de mari şi de mici.

234

Discursul consolator al unui muzicant. – "Viaţa ta nu le răsună oamenilor în urechi: pentru ei tu duci o viaţă mută, şi orice fineţe a melodiei, orice hotărâre delicată de a urma pe alţii sau de a merge în frunte le rămâne ascunsă. E adevărat: tu nu vii pe drumul mare cu muzica regimentului, – dar pentru asta, oamenii aceştia buni n-au totuşi nici un drept să spună că modul tău de a trăi este lipsit de muzică. Cine are urechi să audă."

235

Spirit şi caracter. – Nu un singur om atinge culmea caracterului său, dar spiritul nu-i este tocmai pe potriva acestei înălţimi – şi nu un singur om păţeşte invers.

236

Pentru a mişca mulţimea. – Oare cel ce vrea să mişte mulţimea nu trebuie să-şi fie propriul actor? Nu trebuie mai întâi să se traducă pe sine însuşi într-o limpezime care frizează grotescul şi să-şi interpreteze întregul personaj şi întreaga cauză sub acest aspect grosolan şi simplist?

237

Politicosul. – "E aşa de politicos!" – Da, are tot timpul la el o prăjitură pentru cerber şi este atât de fricos, încât îl consideră pe oricine cerber, chiar şi pe tine şi pe mine, – iată "politeţea" sa.

238

Lipsit de invidie. – Este cu totul străin de invidie, dar nu-i nici un merit în asta: căci vrea să cucerească o ţară pe care n-o posedă încă nimeni şi-i puţin probabil s-o fi văzut măcar cineva.

239

Cel fără de bucurii. – Un singur om lipsit de bucurii ajunge pentru a abate asupra unei întregi familii o permanentă mâhnire şi un cer posomorât; şi numai printr-o minune se-ntâmplă ca acest singur om să lipsească! – Fericirea nu-i nici pe departe o boală atât de contagioasă, – de unde se trage asta?

240

La mare. – Nu mi-aş construi o casă (ţine chiar de fericirea mea să nu fiu proprietar de casă!). Dar dacă n-aş avea încotro, mi-aş construi-o, ca mulţi romani, până-n mare, – şi-aşa aş dori să am în comun cu acest monstru frumos câteva intimităţi.

241

Operă şi artist. – Acest artist este ambiţios şi atâta tot: până la urmă, opera sa nu-i decât o lupă pe care o oferă oricui se uită la ea.

242

Suum cuique*. – Oricât de mare este nesaţul cunoaşterii mele: eu nu pot să iau din lucruri altceva decât ceea ce deja îmi aparţine, – bunul altora rămâne în lucruri. Cum e cu putinţă ca un om să fie hoţ sau tâlhar?

**În lat. în text: "Fiecăruia ce-i al său." (n.t.).*

243

O r i g i n e a " b i n e l u i " ş i a " r ă u l u i " . – O îmbunătăţire aduce numai cel ce-şi dă seama: "Acest lucru nu-i bun."

244

G â n d u r i ş i c u v i n t e . – Nici propriile gânduri nu ţi le poţi reda întru totul în cuvinte.

245

L a u d ă p r i n a l e g e r e . – Artistul îşi alege subiectele: iată felul său de a lăuda.

246

M a t e m a t i c ă . – Avem de gând să înfigem subtilitatea şi rigoarea matematicii în toate ştiinţele, numai atâta cât este cu putinţă într-un fel oarecare, nu cu credinţa că, pe această cale, vom cunoaşte lucrurile, ci pentru a s t a b i l i prin aceasta relaţia noastră umană cu lucrurile. Matematica nu-i decât mijlocul de cunoaştere generală şi ultimă a omului.

247

D e p r i n d e r e . – Orice deprindere ne face mâna mai iscusită şi iscusinţa mai neîndemânatică.

248

C ă r ţ i . – Ce contează o carte care nu ne transportă măcar dincolo de toate cărţile?

249

S u s p i n u l c e l u i c e c u n o a ş t e . – "Vai de nesaţul meu! În sufletul acesta nu-şi are locul altruismul, – mai curând un sine poftitor de toate, care, prin intermediul multor indivizi, ar dori să vadă precum cu p r o p r i i i ochi şi să apuce precum cu p r o p r i i l e mâini, – un sine ce mai recuperează şi întregul trecut, un sine ce nu vrea să piardă nimic din ceea ce i-ar putea aparţine cu adevărat! Vai de această flacără a nesaţului meu! Ah, de-aş renaşte în sute de fiinţe!" – Cel ce nu cunoaşte din experienţă acest suspin nu cunoaşte nici pasiunea omului născut pentru cunoaştere.

250

V i n ă . – Cu toate că cei mai abili judecători ai vrăjitoarelor, şi chiar

vrăjitoarele înseşi, erau convinşi de vina vrăjitoriei, vina nu exista totuşi. Aşa stau lucrurile cu orice vină.

251

Suferinzi nerecunoscuţi. – Naturile geniale suferă altfel decât îşi închipuie adoratorii lor: ele suferă cel mai amarnic datorită frământărilor ignobile, meschine din unele momente nefaste, pe scurt, datorită îndoielii lor cu privire la propria genialitate, – nu însă datorită jertfelor şi martirajelor pe care menirea lor le reclamă de la ele. Câtă vreme Prometeu nutreşte milă pentru oameni şi se jertfeşte pentru aceştia, este fericit şi mare în sine; dar când ajunge să-l invidieze pe Zeus şi cinstirea pe care muritorii i-o aduc aceluia, – atunci suferă!

252

Mai bine datori. – "Mai bine să rămânem datori decât să plătim cu o monedă care nu ne poartă efigia!" – aşa cere suveranitatea noastră.

253

Mereu acasă. – Într-o zi ne vom atinge *ţelul* – şi de-aci înainte vom da de înţeles cu mândrie ce călătorii lungi am făcut pentru asta. În realitate, noi n-am observat că am călătorit. Am ajuns însă atât de departe prin faptul că în orice loc ne amăgeam că suntem *acasă*.

254

Împotriva jenei. – Cine-i mereu ocupat până peste cap este dincolo de orice jenă.

255

Imitatori. – A: "Cum? Nu doreşti imitatori?" B: "Nu vreau ca cineva să se ia după mine* în vreo privinţă, vreau ca fiecare s-o ia singur înainte** în ceva: acelaşi lucru îl fac *eu*." A: "Vasăzică – ?"

256

*Pielozitate****. – Toţi oamenii adâncurilor îşi imaginează culmea fericirii în a fi odată asemeni peştilor zburători şi în a se zbengui pe crestele cele mai înalte ale valurilor; ei apreciază ca fiind partea cea mai bună din

---

*nachmache : *"a face după cineva, a se lua după cineva, a imita" (n.t.).*

**vormache : *"a face înainte, demonstrativ, a o lua înainte", dar şi: "a (se) înşela" (n.t.).*

***Hautlichkeit

lucruri – faptul că acestea au o suprafață: pielozitatea lor – sit venia verbo*.

257

D i n e x p e r i e n ț ă . – Nu un singur om habar n-are cât este de bogat, până nu află ce oameni bogați se mai fac hoți, tentați de avutul său.

258

C o n t e s t a t a r i i h a z a r d u l u i . – Nici un învingător nu crede în hazard.

259

D i n p a r a d i s . – "Bine şi rău sunt prejudecățile lui Dumnezeu" – a spus şarpele.

260

U n u o r i u n u . – Unu n-are niciodată dreptate: dar cu doi începe adevărul. – Unu poate să se demonstreze: dar pe doi nu-l mai putem contesta.

261

O r i g i n a l i t a t e . – Ce este originalitatea? A vedea ceva ce încă nu poartă nume, nici nu poate fi numit încă, deşi se află sub ochii tuturor. Aşa după cum sunt oamenii de obicei, doar numele face un lucru să le fie într-adevăr evident. – Originalii au fost, de cele mai multe ori, şi dătătorii de nume.

262

S u b s p e c i e a e t e r n i**. – A: "Tu te îndepărtezi din ce în ce mai repede de cei vii: curând o să te şteargă de pe listele lor!" – B: E singurul mijloc de a mă împărtăşi din privilegiul morților." – A: "Din ce privilegiu?" – B: "De a nu mai muri."

263

F ă r ă v a n i t a t e . – Când iubim, vrem ca metehnele noastre să rămână ascunse, – nu din vanitate, ci fiindcă ființa iubită nu trebuie să sufere. Da, îndrăgostitul ar dori să pară un zeu, – şi nici aceasta din vanitate.

264

C e e a c e f a c e m n o i . – Ceea ce facem noi nu este niciodată înțeles, ci întotdeauna doar lăudat şi dezaprobat.

**În lat. în text: "Să mi se îngăduie cuvântul." (n.t.).*

***În lat. în text: "Din perspectiva eternului." (n.t.).*

265

Ultimul scepticism. – La urma urmelor, ce sunt oare adevărurile omului? – Sunt erorile *incontestabile* ale omului.

266

Acolo unde e nevoie de cruzime. – Cine are măreţie este crud cu virtuţile şi cu judecăţile sale de rangul al doilea.

267

Având un scop mare. – Având un scop mare, suntem superiori chiar şi dreptăţii, nu numai faptelor şi judecătorilor noştri.

268

Ce-l face pe om eroic? – Tăria de a-şi înfrunta simultan suprema suferinţă şi speranţă.

269

În ce crezi? – În aceasta: că greutăţile tuturor lucrurilor trebuie din nou determinate.

270

Ce spune conştiinţa ta? – "Să devii cine eşti."

271

În ce rezidă riscurile tale maxime? – În compasiune.

272

Ce iubeşti cu privire la alţii? – Speranţele mele.

273

Pe cine-l numeşti rău? – Pe cel ce vrea să ruşineze mereu.

274

Ce este pentru tine cel mai omenesc lucru? – Să-l scuteşti pe cineva de ruşine.

275

Care este pecetea libertăţii dobândite? – Să nu te mai ruşinezi de tine însuţi.

Cartea a patra
Sanctus Ianuarius

O tu, ce cu lănci de pară
Gheața inimii-mi topeşti,
5 Ca-ntr-un vuiet să dispară-n
Marea ultimei nădejdi:
Tot mai clară, tinereşte,
Liberă în necesar: –
Ea minunea ți-o slăveşte,
10 Splendidule Ianuar!

Genova, în ianuarie 1882

276

De Anul Nou. – Continuu să trăiesc, continuu să gândesc: trebuie să-mi continuu viața, căci trebuie să continuu a trăi. Sum, ergo
15 cogito: cogito, ergo sum*. Astăzi îşi permite oricine să-şi exprime dorința şi gândul cel mai drag: aşadar, vreau să spun şi eu ce mi-am dorit astăzi de la mine însumi şi ce gând mi-a cutreierat inima pentru prima oară anul acesta, – ce gând trebuie să-mi fie reazem, chezăşie şi dulceață pentru tot restul vieții! Am de gând să învăț a vedea din ce în ce mai mult necesarul
20 din lucruri ca partea lor frumoasă: – astfel, am să fiu unul dintre cei ce înfrumusețează lucrurile. Amor fati**: aceasta să-mi fie de-acum înainte iubirea! N-am de gând să port război cu urâtul. N-am de gând să acuz, n-am de gând să-i acuz nici măcar pe acuzatori. Închiderea ochilor să-mi fie unica negație! Şi, în modul cel mai general, n-am de gând să mai fiu
25 vreodată altceva decât unul care spune da!

277

Providență personală. – Există o anumită cotă înaltă a vieții: dacă am atins-o, ne aflăm încă o dată, cu toată libertatea noastră şi oricât

---

**În lat. în text: "Exist, deci cuget: cuget, deci exist." (după Descartes, Principia philosophiae 7; cf. HL 10, vol. 2, 218, 9-10) (n.t.).*

***În lat. în text: "Iubirea pentru propriul destin" (n.t.).*

i-am tăgăduit haosului frumos al existenţei orice voinţă pozitivă şi raţiune grijulie, în cea mai mare primejdie de robie spirituală şi trebuie să ne dăm cea mai grea probă. Acum, adică, se proţăpeşte prima dată în faţa noastră, cu cea mai energică autoritate, gândul la o providenţă personală şi are de partea lui pe cel mai bun susţinător, evidenţa, acum când ne este foarte limpede că absolut toate lucrurile cu care venim în atingere sunt, fără încetare, *spre binele nostru*. Viaţa de fiecare zi şi de fiecare ceas pare că nu vrea nimic mai mult decât să redemonstreze mereu această teză; orice-ar fi, vreme rea sau bună, pierderea unui prieten, o boală, o calomnie, neprimirea unei scrisori, o entorsă a unui picior, o privire într-un magazin, un contraargument, deschiderea unei cărţi, un vis, o înşelăciune: se dovedeşte numaidecât sau foarte curând după aceea ca un lucru care "n-avea voie să lipsească", – ceea ce e plin de adânc înţeles şi folos tocmai *pentru noi*! Există oare o tentaţie mai periculoasă de a te dezice de credinţa în zeii lui Epicur, în necunoscuţii aceia fără de griji, şi de a crede în cine ştie ce zeitate meschină şi copleşită de griji, care cunoaşte personal chiar fiece firişor de păr din capul nostru şi nu găseşte repulsie nici în prestarea celui mai mizerabil serviciu? Ei bine, – eu cred, cu toate acestea! că trebuie să-i lăsăm în pace pe zei şi tot aşa pe geniile serviabile şi să ne mulţumim cu ipoteza că propria noastră abilitate practică şi teoretică în interpretarea şi aranjarea evenimentelor şi-a atins acum punctul culminant. Nu trebuie nici să ne supraestimăm această dexteritate a înţelepciunii, dacă uneori ne surprinde peste măsură minunata armonie ce ia naştere când cântăm la instrumentul nostru: o armonie care sună prea bine pentru a îndrăzni să ne-o atribuim nouă înşine. În realitate, când şi când, cineva cântă *împreună cu* noi – hazardul, dragul de el: incidental, el ne conduce mâna, iar cea mai înţeleaptă providenţă nu şi-ar putea imagina o muzică mai frumoasă decât cea ieşită din această mână a noastră necugetată.

278

Gândul morţii. – Îmi provoacă o melancolică fericire să trăiesc în mijlocul acestui labirint de ulicioare, de nevoi, de glasuri: câtă bucurie, nerăbdare, dorinţă, câtă viaţă însetată şi câtă beţie a vieţii iese în fiecare clipă la lumina zilei! Şi totuşi, în curând se va aşterne atâta linişte pentru toţi zgomotoşii, viii, însetaţii aceştia de viaţă! Cum stă în spatele fiecăruia umbra lui, sumbrul său tovarăş de drum! Este mereu ca în ultimul moment dinaintea plecării unui vas cu emigranţi: ai de vorbit cu ceilalţi mai multe ca oricând, timpul te presează, oceanul şi tăcerea lui pustie aşteaptă cu nerăbdare în dosul acestui întreg tărăboi – aşteaptă atât de avid, atât de

sigur de prada sa. Şi absolut toţi socotesc că ceea ce a fost până acum nu reprezintă nimic sau este puţin, că viitorul apropiat e totul: şi, de aici, această precipitare, această larmă, această reciprocă acoperire cu vociferări şi această reciprocă tragere pe sfoară! Fiecare vrea să fie primul în acest viitor, – şi totuşi moartea şi liniştea de mormânt sunt, din acest viitor, singurul lucru cert şi comun tuturora! Ce curios că această singură certitudine şi latură comună nu-i poate decide aproape la nimic pe oameni şi că ei sunt *cel mai departe* de a se simţi legaţi frăţeşte de moarte! Mă face fericit să văd că omanii nu vor cu nici un chip să se gândească la gândul morţii! Mi-ar plăcea să întreprind ceva pentru a le face gândul vieţii de o sută de ori *mai vrednic de a te gândi la el*.

279

Prietenie stelară. – Eram prieteni şi ne-am înstrăinat unul de altul. Dar e normal aşa şi nu-i nevoie s-o ascundem şi s-o umbrim, ca şi când ar trebui să ne fie ruşine de asta. Suntem două nave, fiecare cu ţinta şi drumul ei; putem lesne să ne încrucişăm şi să ţinem împreună o sărbătoare, după cum am făcut-o, – iar atunci curajoasele nave stăteau aşa de liniştite într-un singur port şi sub un singur soare, încât putea să pară că şi-au atins ţinta şi că au avut o singură ţintă. Dar, după aceea, violenţa atotputernică a misiunii noastre ne-a răzleţit din nou, în mări şi direcţii solare diferite, şi poate n-o să ne revedem niciodată, – poate chiar o să ne vedem cumva, dar n-o să ne recunoaştem: mările şi sorii diferiţi ne-au schimbat! Legea *mai presus* de noi este că trebuie să ne înstrăinăm unul de altul: tocmai de aceea trebuie să şi fim mai respectuoşi unul faţă de altul! Tocmai de aceea, gândul la prietenia noastră de odinioară trebuie să devină mai sacru! Există, probabil, o uriaşă, invizibilă curbă şi orbită stelară în care drumurile şi ţelurile noastre atât de diverse pot fi *incluse* ca nişte mici porţiuni de drum, – să ne ridicăm până la acest gând! Dar viaţa noastră este prea scurtă, iar puterea noastră vizuală prea mică, pentru a putea fi mai mult decât prieteni în sensul acelei sublime virtualităţi. – Şi astfel, *să credem* în prietenia noastră stelară, chiar dacă ar trebui să fim nişte duşmani pământeni unul faţă de altul.

280

Arhitectura oamenilor pasionaţi de cunoaştere. – E nevoie să examinăm odată, şi probabil cât de curând, ce le lipseşte întâi şi-ntâi marilor noastre oraşe: nişte locuri de meditaţie, liniştite şi

---

**În lat. în text (n.t.).*

spaţioase în lung şi-n lat, nişte locuri prevăzute cu porticuri înalte, tip hală, pentru vreme rea sau prea însorită, în care să nu pătrundă nici o larmă de trăsuri şi de crainici şi în care o convenienţă mai distinsă i-ar interzice chiar preotului rugăciunea cu glas tare: edificii şi parcuri care să exprime în ansamblu sublimitatea reflecţiei şi a mersului solitar. S-a dus vremea când biserica deţinea monopolul meditaţiei, când vita contemplativa* trebuia să fie, mereu şi înainte de toate, vita religiosa*: şi tot ce a construit biserica exprimă acest gând. N-aş avea idee cum ne-am putea mulţumi cu edificiile ei, chiar despuiate de rostul lor ecleziastic; aceste edificii vorbesc o limbă mult prea patetică şi sfielnică, în calitatea lor de lăcaşuri ale lui Dumnezeu şi locuri fastuoase ale unor contacte transcendentale, pentru ca noi, ateii, să ne putem cufunda aici în *gândurile noastre*. Vrem să fi fost transpuşi *noi* în piatră şi vegetaţie, vrem să ne plimbăm *în noi*, ori de câte ori umblăm în voie prin aceste hale şi grădini.

281

A şti să găseşti sfârşitul. – Maeştrii de rangul întâi îşi declină identitatea prin faptul că, atât în mare, cât şi în mic, ştiu să găsească într-o manieră desăvârşită sfârşitul, fie el sfârşitul unei melodii sau al unei cugetări, fie actul al cincilea al unei tragedii sau al unei drame politice. Primii de pe treapta a doua se neliniştesc întotdeauna spre sfârşit şi nu coboară în mare într-o linearitate la fel de mândră şi domoală precum, de pildă, munţii la Portofino – acolo unde golful Genovei îşi sfârşeşte melodia.

282

Umbletul. – Există maniere ale spiritului prin care şi nişte spirite mai trădează faptul că se trag din plebe sau semiplebe: – îndeosebi umbletul şi pasul gândurilor lor joacă rolul trădătorului; nu ştiu să *umble*. Astfel, nici Napoleon nu ştia, spre adânca lui nemulţumire, să umble ca un prinţ şi "legitim", la ocazii în care trebuie, de fapt, să te pricepi, cum ar fi la marile procesiuni de încoronare şi ceva similar: el nici atunci n-a fost, de fiecare dată, decât capul unei coloane – mândru şi febril totodată şi foarte conştient de aceasta. – Îţi vine să râzi văzându-i pe aceşti scriitori care fac să foşnească în juru-le veşmintele în falduri ale perioadei**: vor să-şi acopere în felul acesta *picioarele*.

*În lat. în text (n.t.).

*Perioade *(aici, în sens gramatical, n.t.)*

283

Deschizători de drumuri. – Salut toate semnele de început al unei epoci mai bărbăteşti, al uneia mai războinice, care, înainte de toate, va aduce iarăşi la mare cinste vitejia! Căci ea trebuie să uşureze drumul 5 unei epoci şi mai evoluate şi să concentreze energia de care aceea va avea nevoie într-o zi, – epoca aceea care aduce eroismul în cunoaştere şi *poartă războaie* pentru idei şi pentru consecinţele lor. În acest scop, este nevoie pentru moment de mulţi deschizători de drumuri curajoşi, care însă nu pot ţâşni din neant – şi tot aşa de puţin din ţărâna şi mucilagiul 10 civilizaţiei şi al culturii metropolitane de azi: oameni care ştiu să fie tăcuţi, retraşi, hotărâţi, care ştiu să fie mulţumiţi şi perseverenţi în invizibila lor activitate: oameni care, având predispoziţie interioară, caută în toate lucrurile ceea ce trebuie *depăşit* în ele: oameni cărora seninătatea, răbdarea, simplitatea şi dispreţuirea marilor vanităţi le sunt la fel de caracteristice 15 precum generozitatea în victorie şi indulgenţa faţă de micile vanităţi ale tuturor învinşilor: oameni cu o judecată ascuţită şi liberă în privinţa tuturor învingătorilor şi a câtimei de hazard din orice victorie şi glorie: oameni cu sărbători proprii, cu zile de lucru proprii, cu perioade de doliu proprii, obişnuiţi şi siguri în a da ordine şi, dacă-i cazul, gata deopotrivă să se supună, 20 deopotrivă de mândri şi-ntr-o situaţie, şi-ntr-alta, deopotrivă slujindu-şi propria cauză: oameni mai expuşi riscurilor, oameni mai fecunzi, oameni mai fericiţi! Căci, credeţi-mă! – secretul de a culege din existenţă maxima fecunditate şi maxima plăcere se numeşte: a *trăi primejdios*! Ridicaţi-vă oraşele la poalele Vezuviului! Trimiteţi-vă navele pe mări neexplorate! Trăiţi 25 în război cu semenii voştri şi cu voi înşivă! Fiţi briganzi şi cuceritori, câtă vreme nu puteţi fi stăpânitori şi posesori, voi cei pasionaţi de cunoaştere! Curând se va duce vremea în care vă puteaţi mulţumi să trăiţi ascunşi prin păduri asemeni cerbilor sperioşi! Cunoaşterea va sfârşi prin a întinde mâna după ceea ce i se cuvine: – va dori *să stăpânească* şi *să posede*, 30 şi voi o dată cu ea!

284

Credinţa în sine însuşi. – În general, pe puţini oameni îi caracterizează credinţa în ei înşişi: – iar dintre aceştia puţini, unii o primesc drept zestre, ca o utilă cecitate sau parţială întunecare a minţii lor – (ce ar 35 descoperi dacă s-ar putea vedea pe ei înşişi *până la fund*!), ceilalţi trebuie să şi-o câştige mai întâi prin eforturi: tot ce fac ei bun, solid, mare este, înainte de toate, un argument împotriva scepticului care zace în ei: e vorba de a-l convinge sau îndupleca *pe acesta*, iar pentru asta e nevoie aproape de geniu. Sunt marii exigenţi faţă de ei înşişi.

285

*Excelsior!** – "Nicicând nu te vei mai ruga, nicicând nu vei mai adora, nicicând nu te vei mai odihni în neîncrederea fără sfârşit – refuzi să te opreşti şi să-ţi deshami gândurile înaintea unei ultime înţelepciuni, a unei ultime îndurări, a unei ultime puteri – n-ai nici un păzitor şi prieten statornic pentru cele şapte sihăstrii ale tale – trăieşti fără perspectiva unui munte ce poartă zăpadă pe creştet şi jar în inima lui – nu mai există pentru tine nici unul care să te răsplătească, nici unul care să-ţi facă un ultim retuş – nu mai există nici o raţiune în ceea ce se întâmplă, nici o iubire în ceea ce ţi se va întâmpla – inimii tale nu i se mai deschide nici un loc de odihnă, în care trebuie doar să găsească, iar nu să mai caute, te împotriveşti unei ultime păci oarecare, doreşti eterna revenire a războiului şi a păcii: – om al renunţării, în toate aceste privinţe vrei să renunţi? Cine-ţi va da forţa pentru aceasta? Nimeni n-a avut încă această forţă!" – Există un iezer care a refuzat într-o zi să se scurgă şi a ridicat un stăvilar în locul pe unde se scurgea până atunci: din acea clipă, iezerul acesta creşte din ce în ce mai mult. Poate că tocmai acea renunţare ne va împrumuta şi forţa cu care însăşi renunţarea poate fi suportată; poate că omul va urca tot mai sus începând cu ceasul în care nu se mai *varsă* într-un dumnezeu.

286

Digresiune. – Iată nişte speranţe; însă ce veţi vedea şi auzi din ele, dacă n-aţi trăit în propriile voastre suflete strălucire şi foc şi aurori? Eu pot doar să incit memoria – mai mult nu pot! Să urnesc pietre, să transform animale în oameni – asta pretindeţi de la mine? Vai, dacă sunteţi încă pietre şi animale, căutaţi-vă întâi orfeul!

287

Plăcerea dată de orbire. – "Gândurile mele, zise călătorul către umbra sa, trebuie să-mi indice unde mă aflu: dar nu trebuie să-mi divulge *încotro merg*. Agreez ignoranţa în privinţa viitorului şi nu vreau să pier din pricina nerăbdării şi a gustării anticipate a unor lucruri promise."

288

Stări de suflet elevate. – Am impresia că cei mai mulţi oameni nu cred, în general, în nişte stări de suflet elevate, decât pentru câteva clipe, cel mult câteva sferturi de oră, – exceptându-i pe aceia puţini

---

**În lat. în text: "Mai sus!" (n.t.)*

care cunosc din experiență o durată mai lungă a simțirii elevate. Dar a fi chiar omul unei singue simțiri elevate, incarnarea unei unice stări de suflet mari – a fost până acum doar un vis şi o fermecătoare posibilitate: istoria încă nu ne dă un exemplu mai sigur de acest fel. Cu toate că ar putea naşte cândva şi asemenea oameni – o dată create şi stabilite numeroase condiții preliminare favorabile, pe care în prezent nu-i în stare să le întrunească nici întâmplarea cea mai fericită. Poate că pentru aceste suflete viitoare, starea obişnuită ar fi tocmai ceea ce până acum survenea câteodată în sufletele noastre ca excepția resimțită cu înfiorare: o mişcare continuă între sus şi jos şi sentimentul culmii şi al abisului, o permanentă urcare ca pe nişte scări şi, totodată, o permanentă odihnire ca pe nişte nori.

289

P e c o r ă b i i ! – Dacă vom cumpăni cum acționează asupra fiecărui individ o justificare filozofică globală a modului său de a trăi şi a gândi – şi anume, asemeni unui soare ce radiază căldură, binecuvântare şi rodnicie, strălucind special pentru el, îl face indiferent la laudă şi reproş, mulțumit de sine însuşi, bogat, liberal în privința fericirii şi a voinței de bine, transformă necontenit răul în bine, duce la înflorire şi la coacere toate forțele şi împiedică ferm să crească buruiana mică şi mare a supărării şi a necazului: – atunci vom sfârşi prin a ne clama dorința: O, de s-ar mai crea mulți asemenea sori noi! Chiar şi cel rău, chiar şi nefericitul, chiar şi omul excepțional trebuie să aibă fericirea lor, tot dreptul lor, raza lor solară! Pentru ei nu-i nevoie de milă! – trebuie să uităm această speculație a orgoliului, oricâtă vreme omenirea a învățat şi a exersat până acum tocmai pe ea – nu trebuie să desemnăm pentru ei duhovnici, vraci ai sufletului şi iertători de păcate! Ci este nevoie de o nouă j u s t i ț i e ! Şi de o nouă lozincă! Şi de noi filozofi! Pământul moral este şi el rotund! Pământul moral are şi el antipozii lui! Antipozii au şi ei dreptul lor la existență! Mai e o altă lume de descoperit – şi mai mult decât una! Pe corăbii, filozofilor!

290

D e u n s i n g u r l u c r u e n e v o i e . – "Să dai stil" caracterului tău – o artă mare şi rară! O practică acela care îmbrățişează cu privirea tot ce oferă natura lui în materie de forțe şi slăbiciuni şi-l inserează apoi într-un plan artistic, până când orice lucru apare ca artă şi rațiune, iar slăbiciunea mai încântă şi ea ochiul. Aici s-a adăugat o mare cantitate din cea de-a doua natură, dincolo s-a dărâmat o bucată din prima natură: – în ambele cazuri, după un lung exercițiu şi un travaliu zilnic în acest sens. Aici, urâtul

care nu s-a putut dărâma stă ascuns, dincolo e răstălmăcit în sublim. Mult vag, mult element care se împotriveşte modelării a fost economisit şi folosit pentru perspectivă: – el cheamă afară, în depărtare şi-n imensitate. La urmă, când opera este desăvârşită, se revelează că a fost constrângerea impusă de acelaşi gust care domina şi plăsmuia deopotrivă în cele mari şi-n cele mici: dacă gustul era unul bun sau unul prost contează mai puţin decât ne închipuim, – ajunge că este un singur gust! – Naturile puternice, dornice de stăpânire vor fi acelea care-şi savurează cea mai rafinată bucurie într-o asemenea constrângere, într-o asemenea silire şi desăvârşire subt propria lege; pasiunea vrerii lor neînduplecate se uşurează la vederea oricărei naturi stilizate, a oricărei naturi învinse şi serviabile; chiar dacă au de construit palate şi de amenajat parcuri, le repugnă să dea frâu liber firii lor. – Dimpotrivă, caracterele slabe, care nu se pot stăpâni pe ele însele, sunt acelea care *detestă* constrângerea stilului: simt că, dacă această silire cumplită li s-ar dicta, ar trebui să devină, sub autoritatea ei, *comune*: – devin sclave, de îndată ce servesc, ele urăsc servitutea. Asemenea spirite – pot fi de prim rang – sunt pornite mereu să se prezinte şi să se interpreteze pe ele şi anturajele lor ca natură *liberă* – sălbatică, samavolnică, fantastică, dezordonată, surprinzătoare –: şi fac bine, fiindcă numai aşa îşi fac bine lor înseşi! Căci de un singur lucru e nevoie: ca omul să *ajungă* la mulţumirea de sine – indiferent că o face prin cutare sau cutare creaţie poetică şi artistică: numai atunci este omul, în general, suportabil la vedere! Cel ce este nemulţumit de sine este în permanenţă gata să se răzbune pentru asta: noi ceilalţi vom fi victimele sale, iar aceasta cel puţin prin faptul că trebuie să-i suportăm întruna aspectul hidos. Căci spectacolul hidoşeniei te înrăieşte şi te posomorăşte.

291

Genova. – Am examinat o bună bucată de vreme oraşul acesta, vilele lui rustice şi grădinile-i de agrement şi vastele împrejurimi de coline şi povârnişuri locuite; în final trebuie să spun: văd *chipuri* ale generaţiilor trecute, – această regiune este presărată cu copiile unor oameni cutezători şi suverani. Au *vieţuit* şi au vrut să supravieţuiască – acest lucru mi-l spun ei prin casele lor, construite şi împodobite pe veci, iar nu pentru clipa trecătoare: iubeau viaţa, oricât de răutăcioşi ar fi fost adesea faţă de ei înşişi. Mi-l imaginez mereu pe cel ce construieşte, cum îşi fixează privirea pe toate clădirile îndepărtate şi apropiate dimprejurul său şi tot aşa pe oraş, pe mare şi pe liniile munţilor, cum îşi exercită cu această privire puterea şi dominarea: pe toate acestea vrea să le insereze în planul *său*

şi să le facă, în cele din urmă, *proprietatea* sa, prin faptul că devin parte integrantă a acestui plan. Această întreagă regiune este năpădită de egocentrismul acesta minunat şi nesăţios al plăcerii de a poseda şi de a prăda; şi, aşa după cum oamenii aceştia nu recunoşteau nici o graniţă în depărtare, iar, în setea lor de nou, plasau o lume nouă lângă cea veche, tot aşa şi în locul natal se ridica mereu fiecare împotriva fiecăruia şi inventa un fel de a-şi exprima superioritatea şi de a-şi intercala între el şi vecinul său nelimitarea personală. Fiecare îşi cucerea încă o dată patria pentru sine, înfrângând-o cu ideile lui arhitectonice şi transformând-o oarecum în desfătare oculară a casei sale. În Nord, când cercetezi stilul oraşelor, impune legea şi plăcerea generală dată de legalitae şi conformare: se ghiceşte în acest caz acea lăuntrică egalizare, încadrare ce trebuie să fi stăpânit sufletul tuturor constructorilor. Dar aici, cotind-o pe orice uliţă, dai de un om aparte, care cunoaşte marea, aventura şi Orientul, de un om care se opune legii şi vecinului ca unui fel de plictiseală şi care măsoară cu priviri invidioase tot ce este deja întemeiat, vechi: el ar dori, printr-o admirabilă şmecherie a fanteziei, să reîntemeieze toate acestea măcar în gând, să pună mâna pe ele şi să le confere spiritul său – fie şi numai pentru momentul unei după-amieze însorite în care sufletul său nesăţios şi melancolic să aibă odată senzaţia de sătul, iar ochiului său să nu i se mai poată arăta nimic străin, ci doar ce-i este propriu.

292

Celor ce predică morala. – N-am de gând să fac morală, dar celor ce o fac le dau acest sfat: dacă vreţi ca lucrurile şi situaţiile cele mai bune să-şi piardă până la urmă orice onoare şi valoare, continuaţi să fiţi cu ele pe buze ca şi până acum! Plasaţi-le în piscul moralei voastre şi vorbiţi din zori şi până-n seară despre fericirea virtuţii, despre liniştea sufletului, despre justiţie şi răsplata imanentă: după felul în care vă ocupaţi de asta, toate aceste lucruri bune vor sfârşi prin a căpăta o popularitate şi o proastă reputaţie stradală aparte: dar atunci şi tot aurul de pe ele se va duce, ba şi mai mult: tot aurul *din ele* se va fi transformat în plumb. Categoric, vă pricepeţi la arta inversă a alchimiei, la deprecierea celor mai de preţ lucruri! Agăţaţi-vă odată, de probă, de o altă reţetă, pentru a nu ajunge, ca până acum, la opusul a ceea ce căutaţi: *tăgăduiţi* lucrurile acelea bune, privaţi-le de aplauzele gloatei şi de circulaţia uşoară, prefaceţi-le din nou în pudicităţile ascunse ale unor suflete singuratice, spuneţi că *morala este ceva interzis*! Poate că astfel câştigaţi de partea acestor lucruri speţa singurilor oameni de care depinde ceva, îi am în vedere

pe cei *eroici*. Însă atunci trebuie să existe în ele ceva de groază, iar nu, ca până acum, de repulsie! Oare n-am putea spune astăzi în privinţa moralei ca Meister Eckardt: "Îl rog pe Domnul să mă scape de Dumnezeu"?

293

5 *Aerul nostru*.– O ştim bine: pentru cel ce aruncă odată, ca într-o plimbare, o privire în direcţia ştiinţei, după obiceiul femeilor şi, din păcate, şi al multor artişti: pentru acela, rigoarea cerută de serviciul ei, această severitate în mic, ca şi în mare, această rapiditate în cumpănire, judecare, condamnare are ceva ce inspiră ameţeală şi teamă. Îndeosebi îl sperie 10 cum se pretinde aici ceea ce este cel mai dificil, cum se face aici ceea ce este cel mai bine, fără să existe în schimb laudă şi distincţii, mai degrabă *răsună*, ca între soldaţi, aproape numai reproşuri şi observaţii tăioase,– căci reuşita trece drept regulă, eşecul drept excepţie; regula însă are aici, ca pretutindeni, o gură tăcută. Cu această "rigoare a ştiinţei", lucrurile stau 15 acum la fel cum stau cu forma şi cu politeţea celei mai bune societăţi: – îl sperie pe cel neiniţiat. Cel ce este însă obişnuit cu ea nu poate trăi nici în ruptul capului altundeva decât în această atmosferă luminoasă, transparentă, tonifiantă, pronunţat electrică, în această atmosferă *bărbătească*. Niciunde, altminteri, locul nu i se pare destul de igienic şi de 20 bogat în aer: el bănuieşte că *dincolo* cea mai bună artă a sa nu prea-i va fi nimănui de folos şi nici lui însuşi spre bucurie, că jumătate din viaţa sa petrecută în confuzii îi scapă printre degete, că este încontinuu nevoie de multă precauţie, de multă ascundere şi reţinere, – numai pierderi mari şi inutile de energie! Însă în elementul *acesta* riguros şi limpede, el dispune 25 de întreaga lui energie: aici poate zbura! La ce bun să coboare iarăşi în acele ape tulburi în care trebuie să înoţi şi să treci prin noroi şi în care îţi mânjeşti aripile? – Nu! Acolo-i prea greu de trăit pentru noi: ce vină purtăm noi că suntem născuţi pentru aer, pentru aerul pur, noi, rivalii razei de lumină, şi că am prefera din adâncul inimii să călătorim, asemenea ei, pe 30 firele de praf din eter, şi nu îndepărtându-ne de soare, ci *mergând spre soare*! De aşa ceva însă noi nu suntem în stare: – aşa că vom face numai ceea ce putem noi: să aducem lumină pământului, să fim "lumina pământului"! Şi pentru aceasta avem aripile noastre şi viteza şi rigoarea noastră, de aceea suntem virili şi chiar groaznici, ca focul. N-au decât să se 35 teamă de noi cei ce nu ştiu să se încălzească şi să se lumineze de la noi!

294

Împotriva calomniatorilor naturii.– Îmi sunt dezagreabili oamenii la care orice înclinaţie naturală devine imediat boală,

ceva desfigurant sau chiar dezonorant, – aceştia ne-au determinat să credem că înclinaţiile şi instinctele omului sunt rele; ei sunt cauza marii noastre injustiţii faţă de natura noastră, faţă de orice natură! Există destui oameni care se pot lăsa pradă instinctelor în mod elegant şi nepăsător: 5 dar n-o fac, din teamă faţă de acea imaginară "esenţă rea" a naturii! De aici se trage faptul că printre oameni se poate întâlni atât de puţină nobleţe: a cărei caracterisitică va fi întotdeauna să nu ne temem de noi înşine, să nu aşteptăm nimic dezonorant din partea noastră, să zburăm fără ezitare într-acolo unde suntem împinşi – noi, păsări născute libere! Oriîncotro am 10 ajunge, mereu va fi libertate şi lumină solară în jurul nostru.

295

Scurte obişnuinţe. – Agreez obişnuinţele scurte şi le consider mijlocul inestimabil de-a cunoaşte multe lucruri şi situaţii şi de a le pătrunde până la fund dulceţile şi amărelile; natura mea este pe deplin 15 proiectată pentru scurte obişnuinţe, chiar şi în nevoile generate de sănătatea corporală şi, în general, măcar după câte pot vedea: de jos până la cel mai înalt nivel. Am permanenta convingere că lucrul acesta mă va mulţumi definitiv – obişnuinţa scurtă are şi ea credinţa aceea a pasiunii, credinţa în veşnicie – şi că sunt de invidiat pentru că l-am găsit şi recunoscut: 20 – iar acuma mă hrăneşte la prânz şi la cină şi răspândeşte în juru-i şi în mine o profundă sobrietate, încât să nu tânjesc după altceva fără a simţi nevoia să compar sau să dispreţuiesc sau să urăsc. Şi într-o zi timpul lui a trecut: lucrul acela minunat se desparte de mine, nu ca ceva ce-mi inspiră acum dezgust – ci paşnic şi sătul de mine, cum sunt şi eu de el, şi ca şi 25 când ar trebui să fim recunoscători unul altuia şi astfel ne-am da mâna la despărţire. Iar noul aşteaptă deja la uşă, ca şi credinţa mea – nebuna şi înţeleapta indestructibilă! – că acest nou va fi lucrul veritabil, ultimul lucru veritabil. Aşa mi se-ntâmplă cu diversele mâncăruri, idei, oameni, oraşe, poezii, muzici, doctrine, ordini de zi, moduri de viaţă. – În schimb, detest 30 obişnuinţele de durată şi socotesc că un tiran vine în apropierea mea şi că atmosfera mea vitală se îmbâcseşte atunci când evenimentele iau o asemenea întorsătură, încât nişte obişnuinţe de durată par să crească din aceasta cu necesitate: de exemplu, datorită unei slujbe, unei permanente convieţuiri cu aceiaşi oameni, unui domiciliu stabil, unei 35 irepetabile stări de sănătate. Da, în ungherul cel mai intim al sufletului meu sunt recunoscător – faţă de orice năpastă şi boală a mea şi faţă de orice imperfecţiune a mea, fiindcă ele îmi lasă deschise o sută de portiţe prin care să pot scăpa de obişnuinţele de durată. -- Perspectiva cea mai

insuportabilă, fireşte, cea cu adevărat înfricoşătoare, ar fi pentru mine o viaţă lipsită complet de obişnuinţe, o viaţă ce reclamă continuu improvizaţia: – aceasta ar fi exilul şi Siberia mea.

296

Reputaţia solidă. – Reputaţia solidă era odinioară o chestiune de extremă utilitate; şi, oriunde societatea continuă a fi stăpânită de instinctul de turmă, mai este şi azi cel mai oportun pentru fiecare individ să-şi *prezinte* caracterul şi ocupaţia ca invariabile, – chiar dacă, de fapt, nu sunt aşa. "Te poţi baza pe el, căci nu se schimbă": – iată lauda care, în toate împrejurările grave ale societăţii, trebuie să semnifice cel mai mult. Societatea simte cu satisfacţie că, în virtutea acestuia, în ambiţia celuilalt, în cugetarea şi în pasiunea celui de-al treilea, are un *instrument* de încredere, oricând disponibil, – ea ţine la cea mai mare cinste această *natură de instrument*, faptul acesta de a-ţi rămâne fidel ţie însuţi, această constanţă în păreri, năzuinţe şi chiar în vicii. O asemenea apreciere, care înfloreşte şi a înflorit pretutindeni o dată cu moralitatea cutumei, educă, în fapt, "caractere" şi *discreditează* orice schimbare, orice nouă deprindere, orice proprie transformare. În orice caz, pentru *cunoaştere*, oricât de mare ar mai fi, de altfel, avantajul acestui mod de gândire, treaba aceasta este cel mai păgubos fel de judecată generală: căci tocmai voinţa sănătoasă a celui pasionat de cunoaştere de a se declara în orice moment neînduplecat *faţă de* opinia sa de până atunci şi de a fi, în general, neîncrezător în privinţa a tot ce este pe punctul de a deveni *solid* în noi, – este condamnată şi discreditată aici. Mentalitatea celui pasionat de cunoaştere, fiind în contradicţie cu "reputaţia solidă", trece drept *dezonorabilă*, pe când încremenirea punctelor de vedere se bucură de toată cinstea: – sub influenţa unui asemenea criteriu de valoare trebuie să trăim şi azi! Cât de greu se trăieşte când simţi împotriva ta şi în jurul tău judecata multor milenii! E probabil că mii de ani cunoaşterea a fost atinsă de conştiinţa vinovată şi că mult dispreţ de sine şi abjecţie secretă trebuie să fi cunoscut istoria celor mai mari spirite.

297

A şti să contrazici. – Oricine cunoaşte acum că a şti să suporţi contrazicerea este un semn înalt de civilizaţie. Unii cunosc chiar că omul superior doreşte şi provoacă împotriva sa contrazicerea, pentru a primi un semn în legătură cu nedreptatea străină lui până atunci. Dar *ştiinţa* de a contrazice, conştiinţa *curată* dobândită în cazul ostilităţii

față de ceea ce este obişnuit, tradițional, consacrat – este mai mult decât acele două lucruri, fiind adevăratul lucru mare, nou, uimitor al civilizației noastre, pasul tuturor paşilor spiritului eliberat: cine cunoaşte asta? –

298

5 S u s p i n . – În peregrinările mele am înhățat din zbor această intuiție şi am apelat repede la cuvintele sărăcăcioase avute la îndemână, ca s-o leg şi să nu se îndepărteze iar de mine zburând. Şi acuma mi-a murit în strânsoarea acestor cuvinte aspre şi atârnă de ele bălăbănindu-se – iar eu, ori de câte ori mă uit la ea, de-abia mai înțeleg cum am putut avea un 10 asemenea noroc când am prins această pasăre.

299

C e s ă î n v ă ț ă m d e l a a r t i ş t i . – De ce mijloace dispunem pentru a ne face lucrurile frumoase, atractive, demne de dorit, când ele nu sunt aşa? – şi eu socotesc că nu sunt, în sine, niciodată aşa! Aici trebuie 15 să învățăm ceva de la medici, când, de exemplu, diluează amarul sau amestecă în cană vin şi zahăr; dar şi mai mult de la artişti, care, într-adevăr, sunt în permanență porniți să facă asemenea invenții şi trucuri. A ne îndepărta de lucruri până nu mai vedem mult din ele şi până trebuie să vedem mult în imaginație, p e n t r u a l e m a i v e d e a – sau a vedea lucrurile după colț 20 şi ca într-un racursiu – sau a le plasa în aşa fel, încât să fie parțial mascate şi să nu permită decât priviri în perspectivă printre ele – sau a le contempla prin sticlă colorată ori în lumina amurgului – sau a le da o suprafață şi o piele fără deplină transparență: toate acestea să le învățăm de la artişti şi, în rest, să fim mai înțelepți decât ei. Căci la ei încetează, de regulă, această 25 rafinată forță acolo unde încetează arta şi începe viața; n o i însă vrem să fim poeții vieții noastre, şi, înainte de orice, în cele mai mărunte şi banale lucruri.

300

P r e l u d i i a l e ş t i i n ț e i . – Oare credeți că ştiințele ar fi luat 30 naştere şi s-ar fi dezvoltat, dacă nu le-ar fi precedat vracii, alchimiştii, astrologii şi vrăjitoarele, ca unii care, prin făgăduințele şi iluziile lor, trebuia să producă pentru prima oară sete, foame şi gust pentru nişte puteri a s c u n s e ş i i n t e r z i s e ? Ba chiar că a trebuit să se făgăduiască infinit mai mult decât poate fi îndeplinit, ca să se realizeze ceva în domeniul 35 cunoaşterii? – Poate că în acelaşi fel în care ni se prezintă nouă aici nişte preludii şi exerciții pregătitoare ale ştiinței, care n u erau deloc exersate şi

percepute ca atare, întreaga *religie* îi apare şi nu ştiu cărei epoci îndepărtate ca exerciţiu şi preludiu: ea poate să fi fost mijlocul neobişnuit prin care diferiţi oameni se vor putea bucura odată de întreaga mulţumire de sine şi de toată forţa de automântuire proprii unui dumnezeu: Da! – ne putem întreba – oare omul, fără acea şcoală şi preistorie religioasă, ar fi învăţat cu adevărat să simtă foame şi sete de *sine* şi să gândească în *sine* saţietate şi belşug? Oare Prometeu trebuia să se *iluzioneze* mai întâi că a *furat* lumina şi să plătească pentru asta, – ca să descopere până la urmă că el a creat lumina, *jinduind după lumină*, şi că nu numai omul, ci şi *zeul* a fost opera mâinilor *sale* şi lut în mâinile sale? Totul doar nişte figurine de modelator? – ca şi iluzia, furtul, Caucazul, vulturul şi întreaga prometee tragică a tuturor celor pasionaţi de cunoaştere?

301

Iluzia contemplativilor. – Oamenii mari se deosebesc de cei de jos prin aceea că ei văd şi aud nespus mai mult şi văd şi aud gândind – şi tocmai acest lucru deosebeşte pe om de animal şi pe animalele superioare de cele inferioare. Lumea devine tot mai plină pentru cel ce creşte până la înălţimea umanităţii; interesul aruncă după el tot mai multe cârlige de undiţă; cantitatea atracţiilor sale este în constantă creştere şi la fel cantitatea varietăţilor sale de plăcere şi de neplăcere, – omul superior devine în acelaşi timp din ce în ce mai fericit şi mai nefericit. În treaba aceasta însă, o *iluzie* rămâne însoţitoarea lui permanentă: ca *privitor* şi *ascultător*, el se crede postat în faţa marelui spectacol vizual şi sonor care este viaţa: îşi numeşte natura una *contemplativă* şi trece cu vederea în acest caz că el însuşi este şi adevăratul poet urzitor şi inepuizabil al vieţii, – că, fireşte, se deosebeşte foarte mult de *actorul* acestei drame, aşa-zisul om activ, dar şi mai mult de un simplu contemplator şi spectator de gală instalat *în faţa* scenei. Lui, în calitate de poet, îi este proprie, desigur, vis contemplativa* şi privirea retrospectivă asupra operei sale, dar, în acelaşi timp şi înainte de toate, vis creativa**, care-i *lipseşte* omului activ, orice ar spune aparenţa şi credinţa comună. Noi, cei ce simţim gândind, suntem aceia care *facem* cu adevărat şi necontenit ceva ce nu există încă: întregul univers, în veşnică schimbare, de aprecieri, culori, ponderi, perspective, ierarhii, afirmaţii şi negaţii. Acest poem născocit de noi este în permanenţă însuşit, studiat, incarnat şi tradus în realitate, ba

---

**În lat. în text: "puterea contemplativă" (n.t.).*

***În lat. în text: "puterea creativă" (n.t.).*

chiar în banalitate de aşa-numiţii oameni practici (actorii noştri, după cum am spus). Orice are *valoare* în lumea de azi n-o are în sine, potrivit naturii sale, – natura este întotdeauna fără valoare: – ci i s-a dat, i s-a dăruit odată o valoare, iar cei ce i-au dat-o şi i-au dăruit-o am fost *noi*! Numai noi am creat lumea *care-l priveşte întru câtva pe om*! – Tocmai această cunoştinţă însă noi nu o avem, iar dacă vreodată punem mâna pe ea o clipă, în următoarea am uitat-o din nou: ignorăm cea mai bună forţă a noastră şi ne subestimăm cu un grad pe noi, contemplativii, – nu suntem *nici atât de mândri, nici atât de fericiţi* pe cât am putea fi.

302

Riscul celui mai fericit. – Să ai simţuri fine şi un gust rafinat; să fii obişnuit cu latura selectă şi excelentă a spiritului precum cu hrana adecvată şi cea mai la îndemână; să te bucuri de un suflet tare, curajos, îndrăzneţ; să treci prin viaţă cu ochi paşnic şi pas sigur, întotdeauna pregătit pentru lucruri extreme, ca pentru o sărbătoare, şi jinduind după lumi şi mări, oameni şi zei nedescoperiţi; să ciuleşti urechea la orice muzică senină, ca şi când nişte bărbaţi, soldaţi, marinari foarte viteji îşi fac acolo un scurt popas şi chef şi, savurând profund clipa, sunt cuprinşi de lacrimi şi de întreaga melancolie purpurie a celui fericit: cine n-ar dori ca toate acestea să fie chiar bunurile *sale*, condiţia sa! Aceasta era *fericirea lui Homer*! Condiţia celui ce le-a inventat grecilor zeii, – nu, lui şi-a inventat *proprii* zei! Dar să nu facem un secret din asta: cu această fericire a lui Homer în suflet, eşti şi creatura cea mai capabilă de suferinţă de sub soare! Şi numai cu acest preţ cumperi cea mai preţioasă scoică pe care valurile existenţei au aruncat-o până acum la ţărm! Ca posesor al ei, devii tot mai subtil în durere şi sfârşeşti prin a fi prea subtil: o mică decepţie şi lehamite au fost de-ajuns, în cele din urmă, spre a-i tăia pofta de viaţă lui Homer. Nu fusese în stare să dezlege un flecuşteţ de enigmă neroadă pe care i-au propus-o nişte tineri pescari! Da, micile enigme sunt riscul celor fericiţi! –

303

Doi fericiţi. – Categoric, omul acesta, în ciuda tinereţii lui, se pricepe la *improvizarea vieţii* şi-l uimeşte chiar şi pe cel mai fin observator: – adică dă impresia că nu gafează, cu toate că joacă în permanenţă cel mai hazardat joc. Ne amintim de acei maeştri ai improvizaţiei muzicale cărora şi ascultătorul ar putea să le atribuie o *infaibilitate* divină a mâinii, chiar dacă pe ici-colo dau pe-alături, aşa cum dă pe-alături

orice muritor. Dar ei sunt experimentaţi şi inventivi şi mereu şi prompt pregătiţi să integreze imediat în textura tematică cel mai accidental sunet la care-i conduce o derapare a degetului, o toană şi să-i insufle accidentului un sens frumos şi un suflet. – Iată un om complet diferit: acestuia îi iese
5 prost, în esenţă, tot ce vrea şi plănuieşte. Lucrul căruia i s-a întâmplat să i se dedice în întregime l-a adus deja de câteva ori pe marginea prăpastiei şi în imediata apropiere a sfârşitului; şi chiar dacă a scăpat, fiţi siguri că nu s-a ales doar "cu un ochi învineţit". Credeţi că este nefericit din această cauză? De mult a luat hotărârea în sinea lui să nu dea atâta importanţă
10 unor dorinţe şi planuri. "Dacă nu-mi reuşeşte asta, se îmbărbătează singur, atunci poate că-mi reuşeşte cealaltă; şi, în ansamblu, nu ştiu dacă nu-i datorez recunoştinţă mai mult eşecului meu decât nu ştiu cărui succes. Sunt oare făcut să fiu îndărătnic şi să port coarne de taur? Ceea ce constituie *pentru mine* valoarea şi rostul vieţii se găseşte altundeva;
15 orgoliul meu, ca şi pacostea mea, se află altundeva. Ştiu mai mult despre viaţă, fiindcă am fost de atâtea ori pe punctul de a mi-o pierde: şi tocmai de aceea *am* mai mult de la viaţă decât voi toţi!"

304

Făcând, nu facem. – În fond, îmi repugnă toate acele morale
20 care spun: "Nu face asta! Renunţă! Stăpâneşte-te!" – în timp ce sunt favorabil acelor morale care mă îndeamnă să fac şi iar să fac ceva şi să visez la acest lucru din zori şi până-n seară, şi noaptea, şi să nu mă gândesc deloc la altceva decât: să fac *bine* treaba aceasta, atât de bine cât numai *mie* îmi este cu putinţă! Cel ce trăieşte astfel se leapădă întruna şi rând
25 pe rând de ceea ce nu face parte dintr-o asemenea viaţă: fără ură şi aversiune, vede despărţindu-se de el azi una şi mâine alta, asemeni frunzelor îngălbenite pe care orice adiere mai vie i le răpeşte copacului: sau nu vede nicidecum că se despart, atât de absorbit îi priveşte ochiul spre ţinta lui şi numai înainte, nici într-o parte, nici înapoi, nici în jos. "Ceea
30 ce facem noi trebuie să determine ce nu facem : făcând, nu facem" – aşa-mi place, aşa sună placitum*-ul *meu*. Dar nu vreau să aspir cu ochii deschişi la sărăcirea mea, nu sufăr nici una dintre virtuţile negative, – virtuţi a căror esenţă este chiar negarea şi lepădarea de sine.

305

35 *Stăpânirea de sine*. – Acei moralişti care-i recomandă omului în primul şi în primul rând să devină stăpân pe sine abat prin aceasta

**În lat. în text: "ceea ce este plăcut; plăcere, hotărâre, părere" (n.t.).*

asupră-i o boală aparte: anume, o constantă iritabilitate la toate pornirile şi înclinaţiile naturale şi oarecum un fel de mâncărime. Orice l-ar zgudui de-acum înainte, orice l-ar atrage, l-ar ademeni, l-ar impulsiona din interior sau din exterior, – acestui tip iritabil i se pare că propria-i stăpânire de
5 sine este acum periclitată: nu se mai poate încrede în nici un instinct, în nici o bătaie liberă din aripi, ci se află mereu în apărare, înarmat împotriva lui însuşi, cu ochiul pătrunzător şi suspicios, veşnic de strajă cetăţii sale în care s-a transformat. Da, prin aceasta poate fi *mare*! Dar cât de insuportabil a devenit acum pentru alţii, cât de apăsător pentru sine însuşi,
10 cât de sărăcit şi de izolat de cele mai frumoase contingenţe ale sufletului! Ba chiar şi de orice altă *învăţătură*! Căci trebuie să ne putem pierde pe câtva timp, dacă vrem să învăţăm ceva de la lucrurile care nu suntem noi înşine.

306

15 *Stoici şi epicurei*. – Epicureul îşi alege situaţia, persoanele şi chiar evenimentele care se potrivesc constituţiei sale intelectuale extrem de senzitive, renunţă la restul – adică la cele mai multe –, fiindcă ar fi pentru el o hrană prea tare şi prea grea. Stoicul, în schimb, se exersează în a înghiţi pietre şi viermi, cioburi de sticlă şi scorpioni şi în a-şi învinge
20 dezgustul; stomacul lui trebuie să devină până la urmă indiferent faţă de tot ce hazardul existenţei toarnă în el: – ne aminteşte de secta arabă a acelor assaua cu care facem cunoştinţă în Algeria; şi, asemenea acestor insensibili, şi lui îi place să invite la exhibiţiile insensibilităţii sale un public de care tocmai epicureul se lipseşte bucuros: – el are doară "grădina" lui!
25 Pentru nişte oameni cu care ursita improvizează, pentru cei ce trăiesc în vremuri de silnicie şi în dependenţă de nişte oameni imprevizibili şi inconsecvenţi, stoicismul poate fi foarte convenabil. Cel ce *intuieşte* însă într-o oarecare măsură că ursita îi îngăduie să-şi toarcă *un fir lung* procedează bine adoptând modul de viaţă epicureic; toţi oameni dedicaţi
30 muncii intelectuale au făcut-o până acum! Pentru ei, de fapt, ar fi paguba pagubelor să-şi piardă finul senzitivism şi, în schimb, să primească de pomană stoica piele aspră cu ţepi de arici.

307

În favoarea criticii. – Acum îţi apare drept eroare ceva ce
35 altădată ţi-a fost drag ca adevăr sau plauzibilitate: îl îndepărtezi de tine şi te amăgeşti că raţiunea ta a obţinut aici o victorie. Dar poate că pe vremea aceea, când erai totuşi altul – tu eşti mereu altul –, acea eroare îţi era la fel

de necesară ca toate "adevărurile" tale actuale, cumva ca o piele care-ţi masca şi voala multe lucruri pe care încă n-aveai voie să le vezi. Noua ta viaţă, nu raţiunea ta, a ucis, în ce te priveşte, acel punct de vedere: *nu mai ai nevoie de el*, şi acum acesta se prăbuşeşte în sine însuşi, iar lipsa de raţiune se strecoară la lumină din el ca un vierme. Când facem critică, nu-i nimic arbitrar şi impersonal, – este, cel puţin foarte des, o demonstraţie că în noi există nişte forţe motrice vii, care înlătură o coajă. Negăm şi trebuie să negăm, fiindcă în noi *vrea* ceva să trăiască şi să se afirme, ceva ce, poate, nu cunoaştem încă, nu vedem încă! – Aceasta în favoarea criticii.

308

Istoria de fiecare zi. – Ce face, în situaţia ta, istoria de fiecare zi? Observă-ţi deprinderile din care se compune: sunt ele produsul a nenumărate mici laşităţi şi huzureli sau al eroismului tău şi al minţii tale inventive? Oricât de diferite sunt cele două cazuri, ar fi posibil ca oamenii să te laude la fel, iar tu într-adevăr să le aduci şi aşa aceleaşi foloase. Dar lauda şi foloasele şi respectabilitatea îi pot ajunge doar celui ce se mulţumeşte cu o conştiinţă curată, – nu însă ţie, cercetător al rărunchilor*, care ai *cunoştinţă de conştiinţă*!

309

Din a şaptea sihăstrie. – Într-o zi, călătorul trânti o uşă după el, stătu locului şi plânse. Apoi zise: "Această înclinaţie şi nevoie de adevăr, de real, de inaparent, de ceea ce este cert! Cât nu mă supără! De ce hăitaşul acesta încruntat şi înfocat mă urmăreşte tocmai *pe mine*? Aş dori să mă odihnesc, dar el nu îngăduie! Câte nu mă ispitesc la zăbavă! Peste tot există pentru mine grădini ale Armidei: şi de aici, mereu noi smulgeri şi noi amărăciuni ale inimii! Trebuie să-mi mişc înainte piciorul, acest picior obosit, rănit: şi, întrucât trebuie s-o fac, mă uit adeseori cu mânie înapoi la cel mai frumos lucru care nu m-a putut reţine, – *fiindcă* n-a putut să mă reţină!"

310

*Voinţă şi val*** – Cât de hulpav se repede acest val, de parcă ar fi vorba să ajungă din urmă ceva! Cum se strecoară cu o grabă

---

*Nierenprüfer *(cf. HL 5, vol. 2, 187, 35, şi nota respectivă, p. 590, n.t.)*

**Wille und Welle

înfricoşătoare până în cele mai intime unghere ale văgăunii de sub stânci! Pare că vrea s-o ia cuiva înainte; pare că acolo se ascunde ceva ce are valoare, mare valoare. – Iar acum dă înapoi, un pic mai încet, însă tot spumegând de atâta zdruncin, – e dezamăgit? A găsit ce căuta? Se face că-i dezamăgit? – Dar iată că se apropie un alt val, mai hulpav şi mai feroce decât primul, iar sufletul lui pare că şi el e plin de taine şi de dorinţa căutării de comori. Astfel trăiesc valurile, – astfel trăim noi, cei ce voim! – mai mult nu spun. – Aud? N-aveţi încredere în mine? Sunteţi supărate pe mine, dihăniilor frumoase? Vă temeţi că vă trădez în întregime taina? Ei, na! N-aveţi decât să-mi purtaţi pică, înălţaţi-vă trupurile verzi şi ameninţătoare cât puteţi de sus, faceţi un zid între mine şi soare – aşa ca acum! De n-a mai rămas, într-adevăr, altceva din lume decât crepuscul verde şi fulgere verzi. Faceţi-vă de cap, încrezutelor, urlaţi de plăcere şi răutate – sau scufundaţi-vă iar, vărsaţi-vă smaraldele în cea mai adâncă genune, azvârliţi-vă la suprafaţă miţele nesfârşite şi albe de bale şi spumă – toate-mi convin, căci toate vă stau aşa de bine, şi pentru toate vă iubesc: cum să vă trădez eu *pe voi*? Căci – deschideţi-vă urechile! – eu vă cunosc pe voi şi taina voastră, vă cunosc viţa! Voi şi eu, noi suntem, fără doar şi poate, dintr-o singură viţă! – Voi şi eu, noi avem, fără doar şi poate, o singură taină!

311

Lumină răsfrântă. – Nu avem întotdeauna curaj, iar atunci când obosim, câte unul dintre noi ajunge chiar să se lamenteze de-a binelea în felul următor. "E-atât de greu să le pricinuieşti durere oamenilor – păcat că este nevoie de lucrul acesta! La ce ne foloseşte să trăim în umbră, dacă n-avem de gând să păstrăm pentru noi ceea ce provoacă indignare? N-ar fi mai recomandabil să trăieşti de-a valma cu mulţimea şi să îndrepţi în indivizi păcatul ce urmează în chip necesar să fie comis în toţi? Să fii necugetat cu cel necugetat, vanitos cu cel vanitos, exaltat cu cel exaltat? N-ar fi rezonabil în cazul unei anomalii atât de insolente în ansamblu? Dacă aud despre malițiozitățile altora la adresa mea, – oare prima reacţie nu-mi este aceea a unei satisfacţii? Aşa-i normal! – îmi pare că le spun – mă asemăn atât de puţin cu voi şi am atâta adevăr de partea mea: – în ce mă priveşte, dispuneţi-vă pe socoteala mea de câte ori puteţi! Iată defectele şi erorile mele, iată obsesia mea, lipsa mea de gust, confuzia mea, lacrimile mele, vanitatea mea, ascunzişul meu de cucuveauă, contradicţiile mele! Iată de ce să râdeţi! Aşadar, chiar râdeţi şi vă bucuraţi! Eu nu mă supăr pe legea şi natura lucrurilor care cer ca defectele şi erorile să producă bucurie!

– Fireşte, au existat odată vremuri "mai frumoase", când, cu orice idee în oarecare măsură nouă, te puteai simţi încă atât de indispensabil, încât să apari cu ea pe stradă şi să-i strigi oricui: "Uite! Împărăţia cerurilor a venit mai aproape!" – Nu mi-aş regreta lipsa, dacă aş lipsi. Toţi suntem
5 de prisos!" – Dar, după cum am spus, nu gândim aşa când avem curaj; nu ne gândim la asta.

312

Căţeaua mea. – I-am dat durerii mele un nume şi o strig "Căţea", – e la fel de credincioasă, la fel de insinuantă şi neruşinată, la fel de
10 amuzantă, la fel de inteligentă ca oricare alt câine – şi pot să mă răstesc la ea şi să-mi vărs pe ea năduful: aşa cum fac alţii cu câinii, servitorii şi soţiile lor.

313

Nici un portret de martir. – Vreau să procedez ca Rafael
15 şi să nu mai zugrăvesc nici un portret de martir. Există suficiente lucruri sublime ca să nu fii nevoit să cauţi sublimitatea acolo unde ea trăieşte în frăţie cu cruzimea; iar ambiţia mea, pe lângă aceasta, n-ar găsi nici o satisfacţie, dacă aş vrea să fac din mine un sublim ajutor de călău.

314

20 Noi animale domestice. – Vreau să am pe lângă mine leul şi vulturul meu, ca să primesc tot timpul semne şi prevestiri pentru a şti cât de mare sau cât de mică este puterea mea. Trebuie oare să-mi cobor astăzi privirea asupră-le şi să mă tem de ei? Şi oare va veni iar ceasul când ei vor ridica privirea la mine temându-se? –

25

315

Despre ceasul morţii. – Furtunile sunt ameninţarea mea: voi avea oare furtuna mea de care să pier, aşa cum a pierit Oliver Cromwell de furtuna lui? Sau mă voi stinge ca o candelă în care nu vântul suflă mai întâi, ci ea a obosit şi s-a săturat de sine însăşi, – o candelă arsă până la
30 capăt? Sau, în sfârşit: o să suflu eu în mine, ca să nu ard până la capăt? –

316

Oamenii profetici. – Voi nu simţiţi că oamenii profetici sunt oameni foarte suferinzi: voi socotiţi doar că li s-a dat un "dar" frumos şi v-ar face multă plăcere să-l aveţi voi înşivă, – dar vreau să mă exprim printr-o

analogie. Câtă suferință trebuie să-ndure animalele din pricina aerului şi a norilor încărcați cu electricitate! Observăm că unele specii dintre ele au în privința vremii o aptitudine profetică, de exemplu maimuțele (cum bine se poate băga de seamă până şi în Europa, şi nu numai în menajerii, ci chiar
5 în Gibraltar). Dar noi nu ne gândim că *durerile* lor – sunt pentru ele proféții! Dacă, sub influența unui nor care se apropie, încă multă vreme invizibil, o intensă electricitate pozitivă se transformă brusc în electricitate negativă şi se preconizează o schimbare de vreme, atunci animalele acestea se comportă ca şi când s-ar ivi un duşman şi se pregătesc de
10 apărare sau de fugă; de cele mai multe ori se pitulesc pe undeva, – ele nu percep vremea rea ca vreme, ci ca duşman a cărui mână o *simt* deja!

317

Privire înapoi. – Rareori suntem conştienți de patosul ca atare, intrinsec, al fiecărei perioade a vieții, atunci când o traversăm, ci credem
15 în permanență că este unica stare rezonabilă şi posibilă de acum înainte pentru noi şi absolut *etos*, nu patos – spre a vorbi şi a discerne cu cuvintele grecilor. Câteva note muzicale mi-au evocat astăzi o iarnă şi o casă şi o viață extrem de retrasă şi, totodată, sentimentul pe care-l trăiam pe vremea aceea: – socoteam că puteam continua veşnic să trăiesc aşa. Dar acum
20 înțeleg că era cu totul patos şi pasiune, un lucru comparabil cu muzica aceasta curajos de dureroasă şi neîndoielnic consolatoare, – aşa ceva nu poți avea pe ani de zile ori chiar pe veci: pentru această planetă ai deveni astfel prea "supraterestru".

318

25 *Înțelepciune în durere.* – În durere este tot atâta înțelepciune ca în plăcere: ca şi aceasta, durerea ține de forțele primordiale care conservă specia. Dacă n-ar fi aşa, durerea ar fi pierit de mult; faptul că pricinuieşte suferință nu-i un argument împotriva ei, este esența sa. În durere, eu aud strigătul de comandă al căpitanului de vas: "Strângeți
30 pânzele!" Temerarul corăbier "om" trebuie să se fi exersat în a mânui velele într-o mie de moduri, altfel s-ar fi sfârşit prea repede cu el şi oceanul l-ar fi înghițit prea devreme. Trebuie să ştim a trăi şi cu energie redusă: de îndată ce durerea îşi dă semnalul de alarmă, a sosit momentul să reducem energia, – se apropie nu ştiu ce mare pericol, vreo furtună, iar noi facem bine să ne
35 "umflăm în pânze" cât mai puțin posibil. – E adevărat că există oameni care, la apropierea marii dureri, aud exact strigătul de comandă contrar şi care niciodată nu au un aer mai mândru, mai belicos şi mai fericit ca atunci

când vine furtuna; da, durerea însăşi le prilejuieşte clipele lor cele mai mărețe! Aceştia sunt naturile eroice, marii *aducători de durere* ai omenirii: puținii sau rarii aceia care au nevoie de aceeaşi apologie întocmai ca durerea în general, – şi-ntr-adevăr! să nu le-o refuzăm! Ei sunt nişte forțe primordiale care conservă specia, care promovează specia: fie şi măcar prin faptul că se opun comodității şi nu-şi ascund repulsia față de speța aceasta de fericire.

319

În chip de interpreți ai trăirilor noastre. – Un fel de probitate le-a fost străină tuturor fondatorilor de religii şi celor de teapa lor: – ei nu şi-au făcut niciodată din trăirile lor o chestiune de conştiință a cunoaşterii. "Ce-am trăit eu de fapt? Ce s-a întâmplat atunci în mine şi-n jurul meu? Mi-a fost mintea destul de limpede? Mi-a fost voința îndreptată împotriva tuturor trişărilor simțurilor şi curajoasă apărându-se de fantasmagorii?" – nici unul dintre ei n-a întrebat aşa, nici azi nu întreabă încă nimeni dintre scumpii de religioşi: mai curând li-e sete de lucruri care sunt *împotriva rațiunii* şi nu vor să-şi creeze dificultăți în a şi-o potoli, – aşadar, trăiesc "minuni" şi "renaşteri" şi aud glasurile îngeraşilor! Dar noi, noi ceilalți, cei însetați de rațiune, vrem să ne ținem trăirile sub o strictă observație, ca un experiment ştiințific, ceas de ceas, zi de zi! Vrem să fim noi înşine propriile experimente şi cobai.

320

Cu ocazia unei revederi. – A: Te mai înțeleg pe deplin? Cauți? Unde-i colțişotul şi steaua *ta* în sânul lumii reale de azi? Unde te poți *tu* tolăni la soare, încât să te-ajungă şi pe tine un surplus de sănătate şi să se justifice existența ta? Vadă-şi fiecare de treaba lui – îmi pari a zice – şi să-şi scoată din cap vorbitul în colectivitate, grija pentru altul şi pentru societate! – B: Eu vreau mai mult, nu sunt un căutător. Vreau să-mi creez un soare propriu.

321

Nouă perspectivă. – Să nu ne mai gândim atâta la pedepsire, la dojenire şi la îndreptare! Rareori îl vom schimba pe un individ; şi chiar dacă se zice că am reuşit, poate că a reuşit totodată, fără ştiința noastră, şi altceva: *noi* am fost schimbați de el! Mai degrabă să luăm seama ca propria noastră influență *asupra a tot ce va să vie* să contrabalanseze influența lui şi să precumpănească asupra ei! Să nu ne măsurăm

în luptă dreaptă! – şi chiar asta este orice dojenire, pedepsire şi intenţie de îndreptare. Ci să ne înălţăm noi înşine cu atât mai mult! Să-i dăm modelului nostru culori din ce în ce mai vii! Să-l adumbrim pe celălalt prin lumina noastră! Nu! Nu vrem, de dragul lui, să ajungem noi înşine *mai sumbri*, asemeni tuturor pedepsitorilor şi nemulţumiţilor! Mai bine să ne tragem deoparte! Să-nchidem ochii!

322

Analogie. – Cugetătorii aceia în care toţi aştrii se mişcă pe traiectorii ciclice nu sunt cei mai profunzi; cine priveşte în sine ca într-un imens spaţiu cosmic şi poartă în el căi-lactee ştie şi cât de neregulate sunt toate căile-lactee; ele duc până în haosul şi labirintul existenţei.

323

Şansa destinului. – Cea mai înaltă distincţie ne-o acordă destinul prin faptul că ne-a lăsat o bună bucată de vreme să luptăm de partea adversarilor noştri. Astfel, noi suntem *predestinaţi* la o mare victorie.

324

*In media vita**. – Nu! Viaţa nu m-a dezamăgit! Mai bine zis, din an în an o găsesc mai adevărată, mai vrednică de dorit şi mai misterioasă, – din ziua aceea în care a năvălit peste mine marele eliberator, gândul acela că viaţa ar putea fi un experiment al omului pasionat de cunoaştere – iar nu o obligaţie, o fatalitate, o înşelătorie! – Şi cunoaşterea însăşi: pentru alţii poate fi altceva, bunăoară o canapea sau drumul spre o canapea sau o distracţie sau o huzureală, – pentru mine este o lume a pericolelor şi a victoriilor în care şi sentimentele eroice îşi au locul de dans şi de zbenguială. "Viaţa, un mijloc de cunoaştere" – cu acest principiu în inimă poţi *trăi şi râde* nu numai curajos, ci chiar şi *vesel*! Şi cine ar izbuti să trăiască şi să râdă cu adevărat bine, dacă, mai întâi, nu s-ar pricepe la război şi la victorie?

325

Ce ţine de măreţie. – Cine oare va realiza ceva măreţ, dacă nu simte în sine forţa şi voinţa de a *pricinui* mari dureri? Puterea de-a suferi este cel mai puţin lucru: în această privinţă, femeile slabe şi chiar

---

**În lat. în text: "La jumătatea vieţii" (n.t.).*

sclavii ating adeseori măiestria. Dar să nu pieri din cauza nenorocirii lăuntrice şi a insecurităţii, când pricinuieşti mare suferinţă şi auzi strigătul acestei suferinţe – iată ce-i măreţ, ce ţine de măreţie.

326

Psihiatrii şi durerea. – Toţi predicatorii moralei, ca şi toţi teologii, au o lipsă comună de tact: toţi caută să-i convingă pe oameni că s-ar simţi foarte rău şi că ar avea nevoie de o cură severă, extremă şi radicală. Şi, întrucât oamenii în totalitate şi-au plecat cu râvnă prea mare şi veacuri de-a rândul urechea la acele avertismente, până la urmă li s-a transmis ceva din acea superstiţie că le-ar merge foarte rău: aşa încât acum sunt mult prea dispuşi să suspine şi să nu mai găsească nici un rost în viaţă şi să facă unii faţă de alţii nişte mutre posace, de parcă aceasta ar fi totuşi prea greu *de suportat.* Adevărul e că ei sunt grozav de siguri de viaţa lor şi îndrăgostiţi de ea şi plini de viclenii şi rafinamente inefabile, pentru a pune capăt aspectelor neplăcute şi a-i extrage durerii şi nefericirii ghimpele. Am impresia că despre durere şi nefericire se vorbeşte întotdeauna *exagerat*, ca şi când ar fi o chestiune de bune maniere să exagerezi în această privinţă: în schimb, se trece cu bună ştiinţă sub tăcere faptul că împotriva durerii există o mulţime de sedative, cum ar fi narcozele sau precipitarea febrilă a gândurilor sau o stare de linişte sau amintiri, intenţii, speranţe, bune şi rele, şi multe feluri de mândrie şi compasiune, care au aproape efectul unor anestezice: în timp ce, în cazurile de maximă durere, leşinurile apar deja de la sine. Noi ne pricepem foarte bine să picurăm dulceţi pe amărăciunile noastre, îndeosebi pe amărăciunile sufletului; avem resurse în curajul şi-n sublimitatea noastră, ca şi în delirurile mai nobile ale supunerii şi ale resemnării. O pierdere nu-i decât pentru o clipă o pierdere: în cine ştie ce mod, o dată cu ea, ne-a căzut din cer şi un dar – o nouă forţă, de pildă: sau măcar o nouă ocazie de a ne arăta forţa! Câte n-au fantazat predicatorii moralei pe tema "abjecţiei" lăuntrice a oamenilor diabolici! Câte *minciuni* nu ne-au *îndrugat* chiar despre nefericirea oamenilor pasionali! – da, minciună este cuvântul potrivit aici: ei au ştiut foarte bine de fericirea excesivă a acestui soi de oameni, dar au păstrat o tăcere de mormânt asupra ei, fiindcă ea era o dezminţire a teoriei lor, după care orice fericire ia naştere numai prin anihilarea pasiunii şi reducerea la tăcere a voinţei! Şi, în fine, în ceea ce priveşte reţeta tuturor acestor psihiatri şi reclama lor pentru o cură severă şi radicală: este îngăduit să întrebăm: această viaţă a noastră este realmente destul de dureroasă şi de incomodă, pentru a o da cu câştig în schimbul unui mod de viaţă stoic şi al unei

încremeniri? Nu ne simțim destul de rău, pentru a fi nevoiți să ne simțim rău la modul stoic!

327

A lua în serios. – La cei mai mulți, intelectul este o maşină
5 greoaie, tenebroasă şi scârțâitoare, care anevoie poate fi pusă în funcțiune: când au de gând să lucreze şi să cugete de-a binelea cu această maşină, ei vorbesc de "a lua în serios treaba" – o, cât de incomod trebuie să fie pentru ei gânditul de-a binelea! Fiara de om, drăgălaşa de ea, îşi pierde buna dispoziție, după cum se pare, de fiecare dată când gândeşte de-a
10 binelea; devine "serioasă"! Iar "unde-i râs şi veselie, gândirea n-are ce căuta": – aşa sună prejudecata acestei fiare serioase față de orice "ştiință veselă". – Hai! Să demonstrăm că este o prejudecată!

328

A aduce daune tâmpeniei. – Fără îndoială, credința
15 predicată atât de stăruitor şi de convins despre caracterul reprobabil al egoismului a adus daune acestuia în ansamblu (în favoarea, cum am s-o repet de sute de ori, a instinctelor gregare!), în special prin faptul că l-a privat de conştiința nevinovată şi a cerut să se caute în el sursa propriu-zisă a oricărei nenorociri. "Egocentrismul tău este pacostea
20 vieții tale" – aşa suna predica milenii de-a rândul: acest lucru i-a adus, aşa cum spuneam, daune egocentrismului şi l-a privat de mult spirit, de multă seninătate, de multă ingeniozitate, de multă frumusețe, a tâmpit şi a urâțit şi a otrăvit egocentrismul! – Antichitatea filozofică indica, dimpotrivă, un alt izvor principal al necazului: începând cu Socrate, gânditorii n-au obosit
25 să predice: "Nechibzuința şi tâmpenia voastră, vegetarea voastră după regula canonică, subordonarea voastră față de opinia vecinului sunt cauza pentru care ajungeți atât de rar la fericire, – noi, gânditorii, în calitatea noastră de gânditori, suntem cei mai fericiți." Să nu tranşăm aici dacă această predică avea în sine argumente mai bune împotriva tâmpeniei
30 decât acea predică împotriva egocentrismului; cert însă este faptul că a privat tâmpenia de conştiința nevinovată: – aceşti filozofi au adus daune tâmpeniei.

329

Zăbavă şi huzur. – Există o sălbăticie amerindiană,
35 caracteristică sângelui de piei-roşii, în modul în care americanii râvnesc la aur: iar zorul lor la lucru, cu răsuflarea tăiată, – viciul propriu-zis al Lumii

Noi – începe deja, prin contagiune, să sălbăticească bătrâna Europă şi să aştearnă deasupră-i o sărăcie spirituală cu totul bizară. De pe-acum ne ruşinăm de odihnă; reflecţia îndelungată duce aproape la remuşcări. Gândim cu ceasul în mână, după cum prânzim cu ochiul aţintit pe buletinul 5 de bursă, – trăim ca unul care "ar putea să rateze" în permanenţă ceva. "Mai bine să faci orice decât nimic" – chiar şi acest principiu este un şnur bun să-i vină de hac oricărei culturi şi oricărui gust superior. Şi, aşa după cum, în mod evident, toate formele pier din cauza acestui zor al muncitorilor: tot aşa piere şi simţul însuşi al formei, urechea şi ochiul pentru melodia 10 mişcărilor. Dovada pentru aceasta se află în franchețea grosolană, peste tot reclamată azi, în toate situaţiile în care omul vrea să fie de bună-credinţă cu oamenii, în relaţiile cu prietenii, femeile, rudele, copiii, dascălii, elevii, conducătorii şi principii, – nu mai ai timp şi energie pentru ceremonii, pentru amabilitatea indirectă, pentru întregul esprit* al conversaţiei şi, în 15 general, pentru orice otium**. Căci viaţa în goană după câştig te constrânge fără încetare să-ţi risipeşti spiritul până la epuizare, într-o continuă disimulare sau întrecere în viclenie sau prevenire: virtutea adevărată este acum să faci ceva într-un timp mai scurt decât altul. Şi astfel, numai rareori există momente în care să-ţi poţi permite buna-20 credinţă: în acestea însă eşti obosit şi ai dori nu numai să "tândăleşti", ci şi să te tolăneşti cât eşti de lung şi de lat şi de lălâu. Potrivit acestei tendinţe îţi scrii azi scrisorile; al căror stil şi spirit vor fi întotdeauna adevăratul "semn al timpului". Dacă mai există vreo plăcere socială şi artistică, atunci ea este o plăcere de genul celei pe care şi-o procură nişte 25 sclavi obosiţi de muncă. Vai de această sobrietate a "bucuriei" la culţii şi inculţii noştri! Vai de această suspectare crescândă a oricărei bucurii! Munca dobândeşte încetul cu încetul de partea ei toată conştiinţa nevinovată: înclinaţia spre bucurie se numeşte deja "nevoie de recreere" şi începe să se ruşineze de sine însăşi. "Eşti obligat faţă de sănătatea ta" 30 – aşa te justifici când eşti surprins într-o excursie la ţară. Ba chiar s-ar putea ajunge în curând până într-acolo, încât să nu cedezi unei înclinaţii spre vita contemplativa* (adică spre plimbarea cu gândurile tale şi cu prietenii tăi) fără dispreţ de sine şi conştiinţă vinovată. – Ei bine! Odinioară era invers: munca avea conştiinţa vinovată de partea sa. Un om de origine 35 aleasă îşi ascundea munca, dacă nevoia îl silea să lucreze. Sclavul muncea subt povara sentimentului că face ceva reprobabil: – "făcutul" în

---

**Franţuzism în text, transcris* Esprit *(n.t.).*

***Latinism în text, transcris* Otium *(v. nota de la p. 21, vol. 3) (n.t.).*

sine era ceva reprobabil. "Noblețea şi onoarea sunt numai în otium* şi bellum*": aşa suna glasul prejudecății antice!

330

Ovații. – Cugetătorul n-are nevoie de ovații şi de aplauze, presupunând că este sigur de propriile sale aplauze: de acestea însă nu poate duce lipsă. Oare există oameni care s-ar putea lipsi şi de ele şi, în general, de orice fel de ovații? Mă îndoiesc: şi chiar în privința celor mai înțelepți, Tacit, care nu era un calomniator al înțelepților, spune ‹:›** quando etiam sapientibus gloriae cupido novissima exuitur*** – ceea ce la el înseamnă: niciodată.

331

Mai bine surd decât asurzit. – Altădată voiai să-ți faci un *nume*****: astăzi nu mai este suficient atât, deoarece piața a devenit prea mare, – trebuie să fie un *țipăt******. Consecința este că până şi gâtlejurile zdravene răguşesc țipând în gura mare, iar cele mai bune mărfuri sunt oferite spre vânzare de glasuri hodorogite; fără zbieretele şarlatanilor din piață şi fără de răguşeală, azi nu mai există geniu. – Aşadar, pentru gânditor aceasta este, fireşte, o epocă rea: el trebuie să învețe să-şi găsească încă liniştea între două tărăboaie şi să se prefacă surd, până ajunge cu adevărat aşa. Câtă vreme încă n-a învățat acest lucru, el riscă, desigur, să piară de nerăbdare şi dureri de cap.

332

Ceasul rău. – Pentru orice filozof a existat, probabil, un ceas rău în care a cugetat: ce contez eu, din moment ce argumentele mele false nu-mi sunt şi ele crezute? – Şi atunci a zburat pe lângă el nu ştiu ce păsăruică răutăcioasă şi a ciripit: "Ce contezi tu? Ce contezi tu?"

333

Ce înseamnă a cunoaşte. – Non ridere, non lugere, neque

**În lat. în text (n.t.).*

***Întregirea noastră (n.t.).*

****În lat. în text: "dorința de glorie este ultima patimă de care se dezbară chiar şi filozofii" (cf. Publius Corneluis Tacitus, Istorii, trad. de Gheorghe Ceauşescu, Ed. Enciclopedică, Bucureşti, 1992, p. 272) (n.t.).*

****Ruf *"renume", dar şi "strigăt", "chemare"; a-ți face un nume înseamnă a fi (re)cunoscut după nume, a fi strigat pe nume (n t.).*

*****Geschrei

detestari, sed intelligere!* spune Spinoza, aşa de simplu şi de elevat precum îi este stilul. Totuşi: ce altceva este, în ultimă instanţă, acest intelligere dacă nu forma în care tocmai acele trei lucruri ne devin dintr-o dată palpabile? Un rezultat al impulsurilor diferite şi opozabile de a voi să iei în râs, să
5 deplângi, să blestemi? Înainte de a fi cu putinţă o cunoaştere, trebuie ca fiecare dintre aceste impulsuri să-şi fi expus mai întâi punctul de vedere subiectiv asupra lucrului sau a evenimentului; ulterior ia naştere lupta dintre aceste subiectivităţi, şi din ea, câteodată, o stare intermediară, o potolire, o conciliere a celor trei părţi, un fel de echitate şi de învoială: căci, în virtutea
10 echităţii şi a învoielii, toate aceste impulsuri pot să se afirme în existenţă şi să se confirme reciproc. Noi, care ne dăm seama numai de ultimele scene ale împăcării şi de socotelile finale ale acestui lung proces, credem, aşadar, că intelligere este ceva împăciuitor, echitabil, bun, ceva diametral opus impulsurilor; în vreme ce nu-i decât o anumită conduită a impulsu-
15 rilor unele faţă de altele. În decursul unor timpuri foarte îndelungate, gândirea conştientă a fost considerată drept gândirea în genere: abia azi licăreşte în noi adevărul că cea mai mare parte a activităţii noastre spirituale ne decurge inconştient, nesesizat; părerea mea este însă că aceste impulsuri care se războiesc aici unele cu altele vor izbuti foarte bine să se
20 facă simţite şi să-şi pricinuiască durere în mod reciproc –: epuizarea aceea teribilă şi bruscă de care sunt încercaţi toţi gânditorii îşi poate avea aici originea (este epuizarea de pe câmpul de luptă). Da, poate că în luptele noastre lăuntrice există nu puţin eroism ascuns, dar precis nimic divin, veşnic latent în sine, cum crede Spinoza. Gândirea conştientă, şi în
25 special cea a filozofului, este modul de gândire cel mai lipsit de vlagă şi, de aceea, şi relativ cel mai blând şi mai liniştit: şi astfel, tocmai filozoful poate fi cel mai uşor indus în eroare cu privire la natura cunoaşterii.

334

Trebuie să-nvăţăm a iubi. – Cu muzica ni se-ntâmplă în
30 felul următor: întâi trebuie să învăţăm a auzi cu adevărat o secvenţă şi o melodie, a o sesiza cu urechea, a o deosebi, izolând-o şi delimitând-o ca existenţă proprie; apoi este nevoie de efort şi bunăvoinţă pentru a o suporta, în ciuda caracterului ei străin, pentru a ne deprinde să avem răbdare faţă de căutătura şi expresia ei, să manifestăm indulgenţă faţă de
35 ciudăţenia din ea: – în sfârşit, soseşte un moment în care ne-am obişnuit cu ea, în care o aşteptăm, în care ne temem că i-am duce lipsa, dacă ar

*În lat. în text: "Să nu luaţi în râs, să nu deplângeţi şi să nu dispreţuiţi, ci să înţelegeţi!" (n.t.)

lipsi; iar acum îşi exercită constrângerea şi vraja fără întrerupere şi nu încetează mai înainte ca noi să fi devenit adoratorii ei umili şi extaziați, care nu mai vor, afară de ea şi iarăşi de ea, nici un alt lucru mai bun de la lume. – Aşa ni se întâmplă însă nu numai cu muzica: exact aşa am *învățat a iubi* toate lucrurile pe care le iubim azi. În cele din urmă suntem întotdeauna răsplătiți pentru bunăvoința, răbdarea, nepărtinirea, blândețea noastră față de ceea ce este străin, în timp ce lucrul străin îşi leapădă încet vălul şi se înfățişează ca nouă şi inefabilă frumusețe: – este *recunoştința* lui pentru ospitalitatea noastră. Şi cel ce se iubeşte pe sine însuşi tot pe această cale va fi învățat-o: nu există altă cale. Şi iubirea trebuie s-o învățăm.

335

Trăiască fizica! – Oare câți oameni sunt capabili să observe? Şi printre cei puțini capabili, – câți se observă pe ei înşişi? "Fiecare în parte este cel mai îndepărtat de sine însuşi" – asta o ştiu toți cercetătorii rărunchilor*, spre neplăcerea lor; iar dictonul "Cunoaşte-te pe tine însuți!" este, în gura unui dumnezeu şi adresat oamenilor, aproape o răutate. Faptul că lucrurile stau atât de disperat în privința observării de sine nu demonstrează altceva decât felul în care s-a vorbit, *aproape de oricine*, despre esența unui act moral, felul acesta expeditiv, prompt, convins, guraliv, cu privirea sa, cu zâmbetul său, cu zelul său îndatoritor! Pare că vrea să-ți spună: "Dar, dragă, tocmai asta e treaba *mea*! Tu te adresezi cu întrebarea ta celui ce *este îndreptățit* să răspundă: întâmplător, eu nu sunt la nimic atât de priceput ca la acest lucru. Aşadar: când omul judecă "*aşa-i drept*", când, pornind de aici, trage concluzia "*de aceea trebuie să se-ntâmple!*" şi *face* acum ceea ce astfel a recunoscut ca fiind drept şi a identificat ca fiind necesar, – atunci esența actului său este *morală*!" Dar, prietene, tu-mi vorbeşti aici de trei acte în loc de unu: şi judecata ta, bunăoară, "aşa-i drept" este un act, – n-ar putea fi judecat şi într-un fel moral, şi într-un fel imoral? *De ce* consideri tu acest lucru şi tocmai acest lucru ca fiind drept? – "Fiindcă mi-o spune conştiința mea; conştiința nu vorbeşte niciodată de pe poziții imorale, doară ea determină mai întâi ce trebuie să fie moral!" – Dar de ce *asculți* de vorba conştiinței tale? Şi în ce măsură ai dreptul să socoteşti adevărată şi infailibilă o atare judecată? Pentru această *convingere* – nu mai există atunci o conştiință? Nu ştii nimic de o conştiință intelectuală? De o conştiință aflată dincolo de "conştiința" ta? Judecata ta "aşa-i drept" are o preistorie

Cf. nota de subsol la FW 308 (n.t.).

în instinctele, simpatiile, antipatiile, experienţele şi nonexperienţele tale; "atunci *cum* a luat naştere?" trebuie să întrebi, şi ulterior iar: "*ce*-mi dă ghes, de fapt, să-i dau ascultare?" Poţi da ascultare ordinului ei ca un bun soldat care ascultă de ordinul ofiţerului său. Ori ca o femeie care-l iubeşte pe cel ce-i dă porunci. Ori ca un linguşitor şi laş ce se teme de cel ce ordonă. Sau ca un dobitoc ce se supune fiindcă n-are nimic de obiectat. Pe scurt, poţi într-o sută de moduri să dai ascultare conştiinţei tale. *Că* auzi însă cutare şi cutare judecată ca vorbă a conştiinţei, deci *că* percepi ceva ca fiind drept, îşi poate avea cauza în faptul că tu n-ai reflectat niciodată asupră-ţi şi ai acceptat orbeşte ceea ce ţi-a fost desemnat din copilărie ca fiind *drept*: sau în faptul că ai avut parte până acum de pâine şi de onoruri prin ceea ce numeşti datoria ta, – acest lucru trece pentru tine ca ceva "drept", deoarece ţi se pare "condiţia existenţei" *tale* (că ai însă un *drept* la existenţă e de necontestat pentru tine!). *Fermitatea* judecăţii tale morale ar putea fi şi o dovadă chiar de nemernicie personală, de lipsă de personalitate, "forţa morală" a ta şi-ar putea avea izvorul în îndărătnicia ta – sau în incapacitatea ta de a vedea noi idealuri! Şi, în câteva cuvinte: dacă ai fi gândit mai fin, dacă ai fi observat mai bine şi dacă ai fi învăţat mai mult, atunci în nici un caz n-ai mai numi datorie şi conştiinţă această "datorie" şi "conştiinţă" a ta: intuiţia felului *în care se vor fi născut odată judecăţile morale în general* ţi-ar tăia cheful de aceste cuvine patetice, – aşa cum te deszgustă deja alte cuvinte patetice, cum ar fi "păcat", "izbăvirea sufletului", "mântuire". – Iar acum să nu-mi vorbeşti, prietene, despre imperativul categoric! – acest cuvânt îmi gâdilă urechea şi trebuie să râd, cu toată prezenţa ta aşa de serioasă: îmi amintesc de bătrânul Kant, care, drept pedeapsă pentru faptul că *pusese mâna* prin tertipuri pe "lucrul în sine" – şi el o chestie foarte caraghioasă! – a fost cuprins pe nesimţite de "imperativul categoric" şi, cu el în inimă, *pierzându-şi drumul, a luat-o iar înapoi* spre "Dumnezeu", "suflet", "libertate" şi "nemurire", asemeni unei vulpi care, rătăcindu-se, ajunge înapoi în cuşca ei: – iar ceea ce *forţase* această cuşcă fusese puterea şi iscusinţa *ei*! – Cum? Admiri imperativul categoric în tine? Această "fermitate" a aşa-zisei tale judecăţi morale? Acest "absolut" al sentimentului ‹:›* "precum eu, aşa trebuie să judece toţi în această privinţă"? Mai degrabă admiră-ţi în asta *egoismul*! Şi orbirea, meschinăria şi modestia egoismului tău! A-ţi percepe *propria* judecată ca lege universală este mai ales egoism; şi iarăşi un egoism orb, meschin şi modest, fiindcă trădează că încă nu te-ai descoperit pe tine însuţi, că încă nu ţi-ai creat ţie însuţi un ideal propriu, foarte personal: – în special acesta nu poate fi niciodată al altuia, cu atât mai puţin al tuturora, al tuturora! – – Cel ce încă

judecă ‹:›* "aşa ar trebui să acţioneze fiecare în acest caz" n-a progresat nici cu cinci paşi în cunoaşterea de sine: altminteri ar şti că nici nu există, nici nu pot exista încă acţiuni identice, – că fiecare acţiune întreprinsă a fost întreprinsă într-un mod cu totul singular şi irevocabil şi că la fel vor sta lucrurile şi cu orice acţiune viitoare, – că toate prescripţiile pentru acţionare se referă exclusiv la aspectul exterior grosolan (şi chiar cele mai intime şi rafinate prescripţii pentru toate moralele de până acum), – că prin ele poate fi lesne atinsă o aparenţă de identitate, *dar nu mai mult de o aparenţă*, – că *fiecare* acţiune, evaluată simultan sau retrospectiv, este şi rămâne un lucru impenetrabil, – că opiniile noastre despre "bine", "nobil", "mare" nu pot fi *demonstrate* niciodată prin acţiunile noastre, întrucât fiecare acţiune este lipsită de transparenţă, – că, în mod sigur, opiniile, evaluările, tablele noastre de valori ţin de pârghiile cele mai puternice din maşinăria acţiunilor noastre, că însă, pentru fiecare caz în parte, legea mecanicii lor este indemonstrabilă. Să ne *limităm*, aşadar, la purificarea opiniilor şi a evaluărilor noastre şi la *crearea unor table noi, proprii de valori*: – cu "valoarea morală a acţiunilor noastre" să nu ne mai batem însă capul! Da, prieteni! În privinţa întregii trăncăneli morale a unora despre ceilalţi, te apucă lehamitea! Să pronunţăm sentinţe morale înseamnă a contraveni gustului nostru! Să lăsăm această trăncăneală şi acest prost gust în grija celor care nu mai au de făcut decât să tragă după ei trecutul cu o infimă bucată mai departe prin timp şi care niciodată nu sunt ei înşişi prezent, – în grija celor mulţi, aşadar, a celor mai mulţi! Dar noi *vrem să devenim cei ce suntem*, – cei noi, cei irepetabili, cei incomparabili, cei ce-şi impun lor înşişi legi, cei ce se creează pe ei înşişi! Şi în acest scop trebuie să devenim cei mai buni studenţi şi descoperitori a tot ce este legic şi necesar în lume: trebuie să fim *fizicieni* pentru a putea fi, în acel sens, *creatori*, – pe când, până în prezent, toate evaluările şi idealurile erau durate pe *necunoaşterea* fizicii sau *în răspăr* cu ea. Şi de aceea: Trăiască fizica! Şi şi mai mult ceea ce ne *obligă* să ne orientăm spre ea, – probitatea noastră!

336

Avariţia naturii. – De ce a fost natura atât de zgârcită cu omul, încât nu l-a lăsat să strălucească, pe cutare mai mult, pe cutare mai puţin, după luminozitatea lui lăuntrică? De ce oamenii mari n-au, la răsăritul şi la asfinţitul lor, aceeaşi vădită splendoare ca soarele? Cu cât mai limpezită ar fi atunci orice viaţă printre oameni!

**Întregirea noastră (n.t.).*

337

"Omenia" viitoare. – Privind cu ochii unei epoci îndepărtate la cea prezentă, nu găsesc la omul actual nimic mai remarcabil decât virtutea şi boala sa caracteristică, pe nume "simţul istoric". Este o înclinaţie spre ceva absolut nou şi stăin în istorie: dacă i-am da acestui germen câteva secole şi mai bine, ar putea ieşi în final din el o plantă admirabilă, cu un miros la fel de minunat, ce ar face ca bătrânul nostru pământ să fie mai plăcut de locuit decât până acum. Noi, oamenii de azi, tocmai începem să făurim, verigă cu verigă, lanţul unei simţiri viitoare foarte puternice, – abia dacă ne dăm seama de ceea ce facem. Aproape că avem impresia că n-ar fi vorba de o nouă simţire, ci de diminuarea tuturor vechilor simţiri: – simţul istoric este încă ceva atât de sărac şi de rece, şi mulţi sunt cuprinşi de el ca de un ger, ajungând să fie, datorită lui, şi mai săraci şi mai reci. Altora le apare ca simptom al bătrâneţii care se apropie pe furiş, iar planeta noastră este pentru ei un bolnav trist care, pentru a-şi uita de starea prezentă, îşi scrie povestea tinereţii. De fapt: aceasta este numai o culoare a acestei noi simţiri: cel ce ştie să simtă istoria oamenilor în totalitatea ei ca *istorie proprie*, acela percepe, într-o generalizare de proporţii, toată mâhnirea aceea a bolnavului care se gândeşte la sănătate, a moşneagului care se gândeşte la visul tinereţii, a îndrăgostitului care este lipsit de iubită, a martirului căruia i se risipeşte idealul, a eroului în seara bătăliei ce n-a decis nimic şi totuşi i-a pricinuit răni şi pierderea prietenului –; dar să suporţi, să poţi suporta această acumulare imensă de mâhnire de tot soiul şi totuşi să fii acum şi eroul care, în zorii celei de-a doua zile a bătăliei, salută aurora şi şansa lui, în calitate de om al unui orizont de mii de ani înainte şi după el, de moştenitor al oricărei nobleţe a întregului spirit revolut, şi de moştenitor plin de obligaţii, în calitate, apoi, de cel mai nobil dintre toţi nobilii de demult şi, totodată, ca primul născut al unei noi nobilimi, al cărei egal încă nu l-a văzut şi visat nici o epocă: să-ţi asumi toată această povară, cea mai veche, cea mai modernă, pierderile, speranţele, cuceririle, victoriile omenirii: în fine, să porţi toate acestea într-un singur suflet şi să le comprimi într-o singură simţire: – acest lucru ar trebui să producă totuşi o fericire pe care omul n-a cunoscut-o încă până acum, – fericirea unui zeu plin de putere şi iubire, plin de lacrimi şi râs, o fericire care, asemeni soarelui în amurg, dăruieşte continuu din iepuizabila-i bogăţie şi o varsă în mare şi, aidoma lui, se simte cea mai bogată abia atunci când până şi cel mai sărac pescar vâsleşte cu o vâslă de aur! Această simţire divină s-ar numi atunci – omenie!

338

Voinţa de pătimire şi compătimitorii. – E convenabil

pentru voi înşivă să fiţi, înainte de orice, nişte oameni compătimitori? Şi e convenabil pentru cei ce pătimesc să fiţi aşa? Să lăsăm însă pentru moment prima întrebare fără răspuns. – Lucrul de care suferim cel mai profund şi mai personal este, pentru aproape toţi ceilalţi, de neînţeles şi inaccesibil: în această privinţă suntem ermetici faţă de aproapele nostru, chiar dacă acesta mănâncă din acelaşi blid cu noi. Peste tot însă unde suntem *percepuţi* ca suferinzi, suferinţa noastră este interpretată superficial; ţine de esenţa afecţiunii compătimitoare să *despoaie* suferinţa străină de elementul personal propriu-zis: – "binefăcătorii" noştri sunt, mai mult decât duşmanii noştri, minimalizatorii valorii şi ai voinţei noastre. În cazul celor mai multe binefaceri săvârşite în favoarea celor năpăstuiţi, e ceva revoltător în frivolitatea intelectuală cu care cel ce compătimeşte joacă rolul destinului: el habar n-are de întreaga urmare şi urzeală interioară care se numeşte nefericire pentru *mine* sau pentru *tine*! Toată economia sufletului meu şi compensarea ei prin "nefericire", ţâşnirea unor noi izvoare şi nevoi, vindecarea vechilor răni, respingerea unor întregi perioade ale trecutului – tot ce poate fi legat de nefericire nu-l priveşte pe dragul de compătimitor: el vrea să *ajute* şi nu se gândeşte că există o necesitate personală a nefericirii, că nişte spaime, privaţiuni, scăpătări, miezuri de noapte, aventuri, hazardări, erori ne sunt mie şi ţie la fel de necesare ca şi contrariul lor, ba chiar că, pentru a mă exprima mistic, cărarea spre propriul paradis trece prin voluptatea propriului infern. Nu, habar n-are de asta: "religia compătimirii" (sau "inima") cere imperios să ajute, iar noi credem că am fost cel mai bine ajutaţi dacă am fost cel mai prompt ajutaţi! Dacă voi, adepţii acestei religii, aveţi cu adevărat şi faţă de voi înşivă aceeaşi mentalitate pe care o aveţi faţă de semenii voştri, dacă n-aveţi de gând să vă-mpovăraţi măcar un singur ceas cu propria voastră pătimire şi mereu preîntâmpinaţi, de la distanţă deja, orice pacoste posibilă, dacă percepeţi suferinţa şi neplăcerea în general ca rele, odioase, demne de a fi spulberate, ca nişte pete pe existenţă: ei bine, atunci mai aveţi în inimă, pe lângă religia compătimirii, şi o altă religie, iar aceasta este, poate, mama celeilalte: – *religia comodităţii*. Ah, cât de puţin ştiţi despre *fericirea* omului, voi, comozilor şi blajinilor! – căci fericirea şi nefericirea sunt două surori gemene care cresc mari împreună sau, ca în cazul vostru, – *rămân mici* – împreună! Iar acum, înapoi la prima întrebare. Cum ar fi posibil să rămânem pe calea *noastră*? Întruna se iveşte câte un strigăt să ne-abată de la ea; rareori vede ochiul nostru ceva pentru care să nu fie nevoie să ne lăsăm numaidecât propria treabă şi să sărim în ajutor. Ştiu: există o sută de moduri onorabile şi lăudabile să deviez *de la calea mea*, şi nişte moduri realmente extrem de "morale"! Da,

părerea moraliştilor de astăzi ai compătimirii merge chiar până într-acolo, încât tocmai acest lucru şi numai acesta ar fi moral: – să te abaţi cum ştii de la calea *ta* şi să vii în ajutorul aproapelui. O ştiu la fel de bine: nu-i nevoie decât să mă abandonez spectacolului unei adevărate ananghii, pentru a *fi* şi eu pierdut! Iar dacă un prieten în suferinţă mi-ar zice: "Uite, am să mor în curând; promite-mi să mori o dată cu mine" – eu i-aş promite-o, întocmai precum vederea acelui mic popor din munţi care luptă pentru libertatea lui m-ar determina să-i ofer braţul şi viaţa mea: – spre a alege exemple proaste din raţiuni bune. Da, există o tainică seducţie chiar în toată această stârnire a compătimirii şi chemare în ajutor: tocmai "propria cale" ne este o treabă prea dură şi exigentă şi prea departe de iubirea şi recunoştinţa celorlalţi, – nu ne desprindem de ea nicidecum cu neplăcere, de ea şi de conştiinţa noastră cea mai proprie, şi ne refugiem în adăpostul conştiinţei celorlalţi şi înăuntrul templului încântător al "religiei compătimirii". De îndată ce izbucneşte acum un război oarecare, izbucneşte întotdeauna o dată cu el, exact printre oamenii cei mai nobili ai unui popor, şi o plăcere, ţinută, fireşte, în secret: ei se aruncă plini de entuziasm înaintea noului pericol de moarte, întrucât cred că în sacrificiul pentru patrie au găsit, în sfârşit, permisiunea aceea căutată multă vreme – permisiunea *de a-şi evita ţelul*: – războiul este pentru ei un ocoliş în drumul spre sinucidere, dar un ocoliş cu cugetul împăcat. Şi, ca să trec aici sub tăcere unele lucruri: nu vreau totuşi să-mi trec sub tăcere morala, care-mi spune: Trăieşte pe ascuns, ca să *poţi* trăi pentru tine! Ttrăieşte *neinformat* despre ceea ce epocii tale i se pare lucrul cel mai important! Pune între tine şi azi cel puţin pielea a trei secole! Iar hărmălaia de azi, larma războaielor şi a revoluţiilor să fie pentru tine nişte şoapte! Vei vrea să şi ajuţi: dar numai pe cei al căror păs îl *înţelegi* pe deplin, fiindcă ei împărtăşesc aceeaşi suferinţă şi aceeaşi speranţă cu tine – pe *prietenii* tăi: şi numai în felul în care te ajuţi pe tine însuţi: – am să-i fac mai curajoşi, mai răbdurii, mai simpli, mai veseli! Am să-i învăţ ceea ce azi înţeleg aşa de puţini, iar acei predicatori ai compătimirii cel mai puţin: – combucuria*!

339

*Vita femina***. – Să vezi ultimele frumuseţi ale unei opere – pentru aceasta nu ajunge toată ştiinţa şi toată bunăvoinţa; este nevoie de cele mai deosebite întâmplări fericite, ca vălul norilor de pe aceste culmi să se dea la o parte pentru noi şi soarele să ardă pe ele. Nu numai că

---

*Mitfreude, *cuvânt creat de Nietzsche după* Mitleiden *"compătimire" (n.t.).*

***În lat. în text: "Viaţa (este) o femeie" (n.t.).*

trebuie să stăm exact în locul potrivit spre a vedea acest lucru: ci chiar sufletul nostru trebuie să-şi fi dat jos vălul de pe înălţimile sale şi să ducă lipsa unei expresii şi analogii exterioare, ca pentru a avea un reazem şi a rămâne stăpân pe sine însuşi. Toate acestea se întrunesc însă atât de rar în acelaşi timp, încât aş putea crede că cele mai înalte piscuri a tot ce este bun, fie operă sau faptă, fie om sau natură, au fost până acum ceva ascuns şi voalat pentru cei mai mulţi şi chiar pentru cei mai buni: – ceea ce ni se dezvăluie însă *ni se dezvăluie o singură dată!* – Bine se rugau grecii: "De două şi de trei ori tot ce este frumos!" Vai, aveau un motiv întemeiat să-i implore pe zei, căci realitatea nedivină nu ne dă deloc frumosul sau ni-l dă o singură dată! Vreau să spun că lumea este plină ochi de lucruri frumoase, dar, cu toate acestea, săracă, foarte săracă în momente frumoase şi în dezvăluiri ale acestor lucruri. Însă poate că acesta este farmecul cel mai puternic al vieţii: se aşterne asupră-i un văl întreţesut cu aur, lăsând să transpară frumoase posibilităţi, promiţând, opunându-se, pudic, sarcastic, compătimitor, seducător. Da, viaţa este o femeie!

340

Socrate pe patul morţii. – Admir curajul şi înţelepciunea lui Socrate în tot ce a făcut, a spus – şi n-a spus. Zeflemitorul şi îndrăgostitul acesta de monstru şi seducător al Atenei, care-i făcea să tremure şi să ofteze pe cei mai aroganţi tineri, era nu numai cel mai înţelept palavragiu care a existat: era, în egală măsură, mare în tăcerea lui. Voiam să fi fost scump la vorbă şi în ultima clipă a vieţii, – poate că atunci îşi avea locul într-o ordine şi mai înaltă a spiritelor. Că a fost moartea sau otrava, că a fost religiozitatea sau diabolismul – ceva i-a dezlegat limba în acel moment şi a zis: "O Criton, îi sunt dator lui Asclepios un cocoş." Aceste "ultime cuvinte" ridicole şi grave înseamnă pentru cel ce are urechi: "O Criton, *viaţa este o boală!*" E cu putinţă? Un bărbat ca el, care a trăit senin şi sub ochii tuturora, ca un soldat, – era pesimist! Nu făcuse decât să-i zâmbească vieţii şi să-şi ascundă toată viaţa ultima judecată, cel mai intim sentiment! Socrate, Socrate a fost *bolnav de viaţă!* Şi încă s-a răzbunat pentru asta – cu acele cuvinte voalate, tulburătoare, smerite şi hulitoare! Mai era cazul să se şi răzbune un Socrate? Lipsea cumva din virtutea lui excesivă un dram de generozitate? – Vai, prieteni! Trebuie să-i întrecem şi pe greci!

341

Maxima povară. – Ce-ar fi dacă, într-o zi sau într-o noapte, un demon s-ar strecura după tine în cea mai solitară sihăstrie a ta şi ţi-ar spune: "Această viaţă, aşa cum o trăieşti astăzi şi cum ai trăit-o până acum,

va trebui s-o trăieşti încă o dată şi încă de nenumărate ori; şi nimic nou nu va fi în ea, ci fiece durere şi fiece bucurie şi fiece gând şi suspin şi orice lucru cât de mic şi de mare al vieţii tale trebuie să ţi se reîntoarcă, şi totul în aceeaşi ordine şi succesiune – şi tot aşa acest păianjen şi această lumină a lunii printre arbori, şi tot aşa această clipă şi eu însumi. Veşnicul ceasornic de nisip al existenţei este mereu şi mereu întors – şi tu, firişor de praf, o dată cu el!" – Nu te-ai arunca la pământ şi n-ai scrâşni din dinţi şi nu l-ai blestema pe demonul ce ar vorbi astfel? Sau poate ai trăit odată o clipă extraordinară, în care i-ai răspuns: "Eşti un dumnezeu şi niciodată n-am auzit ceva mai dumenzeiesc!"? Dacă acel gând ar pune stăpânire pe tine, el te-ar schimba din starea în care eşti şi, eventual, te-ar zdrobi; întrebarea adresată tuturor, fără excepţie, "vrei acest lucru încă o dată şi încă de nenumărate ori?" ar greva asupra acţiunii tale ca maximă povară! Sau cât ar trebui să te corectezi pe tine însuţi şi viaţa, ca să nu *mai râvneşti* altceva decât această confirmare şi pecetluire ultimă şi veşnică? –

342

*Incipit tragoedia**. – Când Zarathustra ajunse la vârsta de treizeci de ani, şi-a părăsit locul de baştină şi lacul Urmi şi a urcat în munţi. Aici s-a bucurat de spiritul şi de pustnicia lui şi zece ani n-a obosit de ele. În cele din urmă însă, inima lui s-a schimbat, – şi-ntr-o dimineaţă s-a sculat o dată cu zorii, a păşit înaintea soarelui şi l-a agrăit aşa: "O astrule mare! Ce-ar însemna fericirea ta, de nu i-ai avea pe cei cărora le dăruieşti lumină? Zece ani ai tot urcat la văgăuna mea: fără mine, fără vulturul şi şarpele meu, te-ai fi săturat de lumina şi de drumu-ţi; dar noi te-am aşteptat în fiecare dimineaţă, ne-am înfruptat din belşugul tău, şi pentru asta te-am binecuvântat. Uite! Mi-e lehamite de înţelepciunea mea, precum albina care a strâns prea multă miere, am nevoie de mâini întinse către mine, aş dori să dăruiesc şi să împărtăşesc, până când cei înţelepţi dintre oameni s-or bucura iarăşi odată de prostia lor, şi săracii de bogăţia lor. Pentru aceea trebuie să cobor în hău: cum faci tu seara, când asfinţeşti dincolo de mare şi-i duci şi celuilalt tărâm lumină, o astrule nespus de bogat! – trebuie, asemeni ţie, *să scapăt*, după cum spun oamenii la care am de gând să mă scobor. Aşa că binecuvântează-mă, ochiule paşnic, ce poţi vedea fără pizmă chiar şi o fericire mult prea mare! Binecuvântează pocalul gata să se verse, ca apa să-i curgă aurie şi să ducă pretutindenea răsfrângerea desfătării tale! Uite! Pocalul acesta vrea iar să se golească, şi Zarathustra vrea iar să fie om." – Aşa început-a scăpătatul lui Zarathustra.

**În lat. în text: "Începe tragedia" (n.t.).*

Cartea a cincea
Noi, neînfricații

Carcasse, tu trembles? Tu tremblerais bien davantage, si tu savais, où je te mène.*
Turenne

343

C e i m p o r t a n ț ă a r e s e n i n ă t a t e a n o a s t r ă . – Cel mai mare eveniment modern – acela că "a murit Dumnezeu", că azi credința în dumnezeul creştin a devenit nedemnă de încredere – începe deja să-şi arunce primele umbre peste Europa. Pentru cei puțini, măcar, al căror ochi, a căror suspiciune din ochi este destul de puternică şi de subtilă pentru acest spectacol, pare chiar că un nu ştiu ce soare a scăpătat, că o nu ştiu ce veche şi profundă încredere s-a convertit în îndoială: lor, vechea noastră lume trebuie să li se pară zilnic mai crepusculară, mai neîncrezătoare, mai străină, mai "veche". În fond însă, putem spune: evenimentul însuşi este mult prea mare, prea departe, prea pe de lături de capacitatea de înțelegere a multora, încât să avem dreptul să spunem cel puțin că vestea lui le-a a j u n s la ureche; cu atât mai puțin că mulți ar şti deja c e s-a întâmplat cu adevărat prin aceasta – şi, o dată distrusă această credință, toate câte trebuie să se prăbuşească, fiindcă erau clădite pe ea, sprijinite de ea, integrate în ea: de pildă, întreaga noastră morală europeană. Această lungă şi bogată serie de surpări, de distrugeri, de scăpătări, de năruiri acum iminente: cine-ar intui astăzi destul din acestea, pentru a face pe propovăduitorul şi prevestitorul acestei neobişnuite logici a spaimei, pe profetul unei întunecări şi al unei eclipse de soare cum, probabil, încă n-a existat pereche pe pământ?... Chiar noi, dezlegătorii de enigme din naştere, care aşteptăm oarecum pe munți, plasați între azi şi mâine şi înhămați la conflictul dintre azi şi mâine, noi, primii născuți şi copiii prematuri ai veacului viitor, care, de fapt, a r t r e b u i să zărim de pe-acuma umbrele ce vor în-făşura necondiționat şi cât de curând Europa: de ce chiar noi privim creşterea lor fără o adevărată simpatie pentru această întunecare şi, înainte

---

**În fr. în text: "Tremuri, trupule? Ai tremura şi mai tare, dacă ai şti încotro te mân." (n.t.)*

de toate, fără grijă şi teamă pentru *noi*? Ne aflăm cumva încă prea mult sub *efectele imediate* ale acestui eveniment – iar aceste efecte imediate, efectele sale pentru *noi*, contrar poate aşteptărilor, nu sunt deloc triste şi adumbritoare, mai degrabă sunt un tip nou, greu de descris, de
5 lumină, fericire, uşurare, înseninare, încurajare, auroră?... De fapt, noi, filozofii şi "spiritele libere", ne simţim, la ştirea că "vechiul Dumnezeu a murit", ca iluminaţi de o nouă auroră; inima nu ne încape în piept de recunoştinţă, uimire, presimţire, aşteptare, – în sfârşit, orizontul ne apare iar liber, admiţând chiar că nu este luminos, în sfârşit, navele noastre pot
10 pleca din nou în largul mării, cu orice risc pot pleca, orice cutezanţă a omului pasionat de cunoaştere este iarăşi îngăduită, marea, marea *noastră*, ni se deschide iar, poate că niciodată n-a existat încă o "mare deschisă" atât de larg. –

344

15 *În ce sens mai suntem şi noi pioşi*. – În ştiinţă, convingerile n-au drept de cetăţenie, aşa se spune, pe bună dreptate: abia când se decid să coboare la modestia unei ipoteze, a unui provizoriu punct de vedere experimental, a unei ficţiuni regulative, le poate fi acordat accesul şi chiar o anumită valoare în domeniul cunoaşterii, – cu restricţia de a
20 rămâne sub supraveghere poliţienească, supuse poliţiei neîncrederii. – Dar, privind lucrurile mai atent, nu înseamnă oare aceasta: abia când convingerea *încetează* de a fi convingere, ea poate primi intrarea în ştiinţă? Oare disciplina spiritului ştiinţific nu începe prin a nu-şi mai permite convingeri?... Probabil că lucrurile aşa stau: rămâne doar de întrebat dacă,
25 *spre a putea începe această disciplină*, n-ar trebui să existe deja o convingere, şi anume una atât de categorică şi de necondiţionată, încât pe toate celelalte convingeri să şi le sacrifice sieşi. Se vede că şi ştiinţa se bazează pe o credinţă, nu există ştiinţă "lipsită de prezumţii". La întrebarea dacă este nevoie de *adevăr* trebuie nu numai să se răspundă
30 dinainte afirmativ, ci să se răspundă afirmativ în aşa măsură, încât în acest răspuns să-şi găsească expresie principiul, credinţa, convingerea <:>* "*De nimic mai mult* nu-i nevoie ca de adevăr, iar în raport cu el tot restul n-are decât o valoare de rangul al doilea." – Această necondiţionată voinţă de adevăr: ce este ea? E oare voinţa *de a nu te lăsa amăgit*? E
35 oare voinţa *de a nu amăgi*? Căci şi în acest ultim fel ar putea fi interpretată voinţa de adevăr: presupunând că în generalizarea "nu vreau să

**Întregirea noastră (n.t.).*

amăgesc" se include şi cazul particular "nu vreau să *mă* amăgesc". Dar de ce să nu amăgeşi? Dar de ce să nu te laşi amăgit? – Să remarcăm că raţiunile pentru primul caz rezidă într-un cu totul alt domeniu decât cele pentru al doilea: nu vrem să ne lăsăm amăgiţi, în ipoteza că este nociv, riscant, funest să fii amăgit, – în acest sens, ştiinţa ar fi o îndelungată abilitate, o precauţie, o utilitate, faţă de care poţi obiecta pe bună dreptate: cum? vrerea de a nu te lăsa amăgit este cu adevărat mai puţin nocivă, mai puţin riscantă, mai puţin funestă? Ce ştiţi voi de la bun început despre caracterul existenţei, pentru a putea hotărî dacă avantajul mai mare este de partea neîncrederii absolute sau a încrederii absolute? Dar dacă ambele situaţii, multă încredere *şi* multă neîncredere, ar fi necesare: de unde şi-ar putea lua atunci ştiinţa credinţa absolută, convingerea pe care se sprijină, că adevărul este mai important decât oricare alt lucru, chiar şi decât orice altă convingere? Tocmai această convingere n-ar putea să se nască dacă adevărul *şi* neadevărul nu s-ar manifesta amândouă în mod continuu ca folositoare: aşa după cum este cazul. Prin urmare, – credinţa în ştiinţă, care există incontestabil acum, nu poate să-şi fi avut originea într-un asemenea calcul utilitar, ci, mai degrabă, *în ciuda faptului* că mereu i se probează inutilitatea şi periculozitatea "voinţei de adevăr", a "adevărului cu orice preţ". "Cu orice preţ": o, înţelegem destul de bine acest lucru, din moment ce mai întâi am adus şi am căsăpit pe acest altar o credinţă după alta! – În consecinţă, "voinţă de adevăr" *nu* înseamnă "nu vreau să mă las amăgit", ci – n-avem de ales – "nu vreau să amăgesc, nici chiar pe mine însumi": –*şi cu aceasta suntem pe terenul moralei.* Căci să ne întrebăm categoric: "De ce nu vrei să amăgeşti?" mai cu seamă când ar exista impresia – şi există impresia! – că viaţa este clădită pe aparenţă, vreau să spun pe eroare, înşelăciune, disimulare, orbire, subiectivitate, şi când, pe de altă parte, marea formă a vieţii s-a manifestat, de fapt, întotdeauna de partea celor mai indiscutabili πολύτροποι*. O asemenea intenţie ar putea fi, eventual, interpretând lucrurile cu indulgenţă, un donchişotism, o mică absurditate exaltată; ar putea fi însă şi ceva mai rău, anume un principiu ostil vieţii, distrugător... "Voinţă de adevăr" – aceasta ar putea fi o secretă voinţă de moarte. – Astfel, întrebarea: de ce ştiinţă? conduce înapoi la problema morală: *la ce bun, într-adevăr, morala*, dacă viaţa, natura, istoria sunt "imorale"? Nu-i nici o îndoială că omul veridic, în sensul acela cutezător şi ultim, aşa cum îl presupune credinţa în ştiinţă, *afirmă prin aceasta o altă lume* decât aceea

---

**În gr. în text: "abili (vicleni, inteligenţi)" (n.t.).*

a vieţii, a naturii şi a istoriei; dar, în măsura în care afirmă această "altă lume", cum? nu trebuie – să nege, tocmai prin aceasta, contrariul ei, această lume, lumea *noastră*?... S-a înţeles totuşi ce urmăresc eu, adică să arăt că tot o *credinţă metafizică* este aceea pe care se bazează credinţa noastră în ştiinţă, – că şi noi, cei pasionaţi azi de cunoaştere, noi, cei fără de Dumnezeu şi antimetafizicienii, continuăm a lua şi focul *nostru* din pârjolul pe care l-a aprins un mileniu de credinţă veche, acea credinţă creştină care era şi credinţa lui Platon, că Dumnezeu este adevărul, că adevărul este divin... Dar dacă tocmai acest lucru devine tot mai mult nedemn de crezut, dacă nimic nu se mai dovedeşte divin, exceptând eroarea, cecitatea, minciuna, – dacă Dumnezeu însuşi se revelează ca minciuna noastră cea mai lungă? –

345

Morala ca problemă. – Lipsa de personalitate se răzbună peste tot; o individualitate slăbită, subţire, ştearsă, negându-se şi renegându-se pe sine însăşi nu-i mai bună la nimic – cel mai puţin e bună pentru filozofie. "Abnegaţia" n-are nici o valoare în cer şi pe pământ; marile probleme reclamă toate *marea iubire*, iar de aşa ceva sunt capabile doar spiritele puternice, perfecte, sigure, care stau ferm pe picioarele lor. E o deosebire considerabilă dacă un gânditor se implică personal în problemele sale, aşa încât să-şi găsească în ele destinul, pacostea şi chiar cea mai mare fericire, sau dacă le abordează "impersonal": adică înţelege să le atingă şi să le apuce doar cu tentaculele gândirii curioase şi reci. În cel din urmă caz nu rezultă nimic, după cât se pot da asigurări: căci marile probleme, presupunând chiar că pot fi apucate, nu pot fi *reţinute* de broaşte şi slăbănogi, asta-i plăcerea lor de-o veşnicie, – o plăcere, de altfel, pe care o îmaprt cu toate femeiuştile cumsecade. – Cum se face acum că eu n-am întâlnit încă, nici în cărţi, pe nimeni care să ia poziţie ca persoană faţă de morală, care să cunoască morala ca problemă şi această problemă ca năpasta, chinul, voluptatea, pasiunea *sa* personală? Evident, până acuma morala n-a fost o problemă; mai curând, exact punctul acela în care, după toată neîncrederea, dezbinarea, contradicţia, gânditorii cădeau de acord unii cu alţii, locul sfinţit al păcii în care aceştia se odihneau şi de ei înşişi, răsuflau uşurat, îşi veneau în fire. Nu văd pe nimeni care să fi îndrăznit o *critică* a judecăţilor morale de valoare; simt lipsa, întru aceasta, chiar a experimentelor curiozităţii ştiinţifice, a năzuroasei şi ispititoarei fantezii creative a psihologilor şi a istoricilor, fantezie care anticipează uşor o problemă şi-o înhaţă din zbor fără a şti bine ce a înhăţat.

De-abia am dat peste câteva tentative sărăcăcioase de a ajunge la o *istorie a genezei* acestor sentimente şi evaluări (ceea ce este altceva decât o critică a lor şi, încă o dată, altceva decât istoria sistemelor etice): într-un caz izolat, am făcut totul pentru a stimula o atracţie şi o aptitudine pentru acest soi de istorie – zadarnic, după cum mi se pare azi. Aceşti istorici ai moralei (îndeosebi englezi) au o mică importanţă: de obicei, ei înşişi stau încă, în naivitatea lor, sub comanda unei anumite morale şi fac, fără s-o ştie, pe scutierii şi însoţitorii ei; cumva cu acea superstiţie populară a Europei creştine, mereu repetată atât de ingenuu, că particularitatea actului moral ar sta în dezinteresare, abnegaţie, sacrificiu de sine sau în simpatie, în compătimire. Eroarea obişnuită a ipotezei lor este că afirmă un consensus* oarecare al popoarelor, cel puţin al popoarelor civilizate, în privinţa anumitor principii ale moralei şi deduc de aici obligativitatea lor necondiţionată şi pentru tine şi pentru mine; sau că, invers, după ce li s-a relevat adevărul că, în cazul unor popoare diferite, taxările morale sunt *în chip necesar* diferite, trag o concluzie cu privire la neobligativitatea *nici unei morale*: ambele fiind deopotrivă nişte mari copilării. Eroarea celor mai subtili dintre ei este că dezvăluie şi critică părerile, poate nebuneşti, ale unui popor despre morala lui sau ale oamenilor despre orice morală omenească, deci despre originea, sancţiunea ei religioasă, superstiţia voinţei libere şi altele asemănătoare, şi tocmai prin asta pretind că au criticat însăşi această morală. Dar valoarea unei prescripţii "tu trebuie" continuă a fi radical diferită şi independentă faţă de asemenea opinii relativ la prescripţia respectivă şi faţă de buruiana greşelii de care este, poate, sufocată: precum, fără îndoială, valoarea unui medicament pentru cel bolnav continuă a fi total independentă de faptul că bolnavul gândeşte ştiinţific sau ca o babă despre leac. O morală ar putea fi crescută chiar *dintr-o* greşeală: nici prin această recunoaştere, încă n-ar fi măcar atinsă problema valorii ei. – Aşadar, nimeni n-a examinat până acum *valoarea* celui mai renumit dintre toate leacurile, pe nume morala: pntru care e nevoie mai întâi şi-ntâi s-o *punem* odată – *în discuţie*. Ei bine! Tocmai aceasta este treaba noastră. –

346

Semnul nostru de întrebare. – Dar nu înţelegeţi? De fapt, va fi nevoie de osteneală să ne înţelegeţi. Noi căutăm cuvinte, căutăm poate şi urechi. Dar cine suntem noi? Dacă am vrea să ne numim pur şi

---

**În lat. în text (n.t.).*

simplu, cu o expresie mai veche, oameni fără Dumnezeu ori necredincioşi ori şi imoralişti, ne-am socoti prin aceasta încă multă vreme nedefiniţi: suntem toate trei într-un stadiu prea avansat ca să înţelegem lumea, ca să puteţi înţelege *voi*, domnilor curioşi, cum se simte cineva în acest caz. Nu! s-a terminat cu amărăciunea şi pătimirea celui dezrădăcinat, care trebuie să-şi facă din necredinţa sa încă o credinţă, un scop, un martiriu chiar! Am fost fierţi şi apoi răciţi şi învârtoşaţi în intuiţia că lucrurile nu se petrec în lume deloc dumnezeieşte, ba nici măcar, după măsura umană, raţional, caritabil sau drept: noi ştim că lumea în care trăim este nedivină, imorală, "inumană", – ne-am tălmăcit-o prea multă vreme în mod fals şi mincinos, dar după dorinţa şi voinţa veneraţiei noastre, adică după o *nevoie*. Căci omul este un animal care venerează! Dar este şi unul suspicios: şi faptul că lumea *nu* valorează cât am crezut este cam cel mai sigur lucru pe care, în sfârşit, suspiciunea noastră a pus mâna. Câtă suspiciune, atâta filozofie. Ne ferim cumva să spunem că ea valorează *mai puţin*: azi ne vine chiar să râdem, dacă omul ar vrea să emită pretenţia de a inventa valori care să *depăşească* valoarea lumii reale, – tocmai la acest lucru am renunţat ca la o rătăcire exagerată a vanităţii şi a nechibzuinţei omeneşti care multă vreme n-a fost recunoscută ca atare. Ea şi-a avut ultima expresie în pesimismul modern, iar una mai veche, mai puternică, în doctrina lui Buddha; dar şi creştinismul o conţine, mai discutabilă, fireşte, şi mai echivocă, dar, pentru aceea, nu mai puţin seducătoare. Întreaga atitudine "om contra lume", omul ca principiu "care neagă lumea", omul ca măsură a valorii lucrurilor, ca judecător cosmic, care, în cele din urmă, pune în talgerele balanţei sale chiar existenţa şi o găseşte prea uşoară – de absurditatea monstruoasă a acestei atitudini ne-am dat seama şi ne-am dezgustat de ea ca atare, – râdem şi dacă găsim "om *şi* lume" puse alături, separate prin sublima impertinenţă a cuvinţelului "şi"! Cum însă? N-am făcut tocmai prin aceasta, prin râs, altceva decât un pas mai departe în dispreţuirea omului? Şi deci şi în pesimism, în dispreţuirea existenţei perceptibile *pentru noi*? N-am căzut, tocmai prin aceasta, în suspiciunea unei antiteze, a unei antiteze între lumea în care, până acum, eram obişnuiţi cu venerările noastre – de dragul cărora *am rezistat*, poate, să trăim –, şi o altă lume, *care suntem noi înşine*: într-o suspiciune implacabilă, radicală, extremă cu privire la noi înşine, care devine tot mai mult, tot mai grav stăpână pe noi, europenii, şi ar putea lesne să pună generaţiile viitoare în faţa teribilei alternative: "ori vă lichidaţi venerăriile, ori – *pe voi înşivă*!" Ultima soluţie ar fi nihilismul; dar prima n-ar fi şi ea – nihilism? – Acesta-i semnul *nostru* de întrebare.

347

Credincioşii şi nevoia lor de credinţă. – De câtă *credinţă* are nevoie cineva ca să prospere, de câtă "stabilitate", pe care n-o vrea zguduită, fiindcă se *ţine* de ea, – este un criteriu al forţei sale (sau, mai clar spus, al slăbiciunii sale). De creştinism, după cum mi se pare, şi azi continuă cei mai mulţi să aibă nevoie în bătrâna Europă: de aceea continuă să se găsească mereu şi credinţă. Căci aşa este omul: i-ai putea combate o dogmă de o mie de ori, – presupunând că ar avea nevoie de ea, el tot ar considera-o "adevărată", – conform acelei renumite "dovezi a puterii" de care vorbeşte Biblia. Unii continuă să aibă nevoie de metafizică; dar şi acea *dorinţă* aprinsă *de certitudine* care se descarcă azi în chip ştiinţific-pozitivist în largi mase de oameni, dorinţa de a *vrea* să ai neapărat ceva solid subt picioare (pe când, din cauza ardorii acestei dorinţe, o lăsăm mai uşor şi mai moale cu motivarea certitudinii): şi ea continuă să fie dorinţa de reazem, de suport, pe scurt, acel *instinct al slăbiciunii* care, dacă nu creează, de fapt, religii, metafizici, convingeri de tot felul, atunci – le conservă. În realitate, împrejurul tuturor acestor sisteme pozitiviste fumegă o anumită mohorâre pesimistă, o umbră de oboseală, de fatalism, dezamăgire, de frică de o nouă dezamăgire – sau înverşunare afişată, proastă dispoziţie, anarhism furios şi tot ce există ca simptome ori mascarade ale sentimentului de slăbiciune. Însăşi vehemenţa cu care cei mai cuminţi contemporani ai noştri se pierd în fundături şi strâmtori sărăcăcioase, de exemplu, în patriotardism* (aşa numesc eu ceea ce se cheamă în Franţa chauvinisme, în Germania "deutsch") sau în mărturisiri estetice pe la colţuri de tipul naturalisme**-ului parizian (care extrage şi dezvăluie din natură doar partea ce provoacă simultan greaţă şi consternare – ne place să numim azi această parte la verité vraie*** –) sau în nihilismul după model petersburghez (adică în *credinţa în necredinţă*, până la martirajul pentru ea) denotă, înainte de toate, mereu *nevoia* de credinţă, de reazem, de coloană vertebrală, de sprijin... Credinţa este întotdeauna râvnită cel mai mult, necesară cel mai stringent acolo unde se duce lipsă de voinţă: căci voinţa, ca afect al comenzii, este marca hotărâtoare a suveranităţii şi a forţei. Altfel spus, cu cât cineva ştie mai puţin să comande, cu atât mai stringent jinduieşte după unul care comandă, care comandă straşnic, după un zeu,

---

*Vaterländerei

***În fr. în text (n.t.).*

****În fr. în text: "adevărul adevărat" (n.t.).*

un principe, o clasă, un medic, un duhovnic, o dogmă, o conştiință de partid. De unde, poate, ar trebui trasă concluzia că ambele religii universale, budismul şi creştinismul, şi-ar fi putut avea cauza genezei, dar mai ales a neaşteptatei lor extinderi, într-o nefirească *îmbolnăvire a voinței*. Şi aşa a fost într-adevăr: amândouă religiile au dat peste o dorință de un "tu trebuie" care mergea până la disperare şi care era împinsă până la absurd de îmbolnăvirea voinței, amândouă religiile au fost propovăduitoarele fanatismului în epoci de moleşire a voinței şi au oferit, prin aceasta, un reazem celor nenumărați, o nouă posibilitate de a voi, o bucurie pentru vrere. Fanatismul este, de fapt, unica "putere de voință" la care pot ajunge şi cei slabi şi nesiguri, ca un fel de hipnotizare a întregului sistem senzorial-intelectual în favoarea nutriției excesive (hipertrofie) a unui mod particular de a vedea şi a simți, care domină de-acum – creştinul îl numeşte *credința* sa. Când un om ajunge la convingerea fundamentală că *trebuie* să i se comande, el devine "credincios"; dimpotrivă, s-ar putea imagina o plăcere şi o forță a autodeterminării, o *libertate* a voinței, încât un spirit să concedieze orice credință, orice dorință de certitudine, antrenat cum este el să se mențină pe funii şi posibilități subțiri şi chiar să danseze pe margini de prăpăstii. Un astfel de spirit ar fi *spiritul liber* par excellence*.

348

Despre originea savanților. – Savantul se iveşte în Europa din tot felul de clase şi condiții sociale, ca o plantă care nu are nevoie de un sol specific: de aceea, el ține, esențial şi involuntar, de purtătorii gândirii democratice. Dar această origine se trădează. Dacă ți-ai deprins puțin privirea să recunoască şi să surprindă asupra faptului, într-o carte erudită, într-o disertație ştiințifică, *idiosincrasia* intelectuală a savantului – fiecare savant are aşa ceva –, atunci vei zări aproape întotdeauna în spatele ei "preistoria" savantului, familia lui, cu deosebire carierele şi meseriile acesteia. Acolo unde-şi găseşte expresie sentimentul "de-acum înainte lucrul acesta este demonstrat, am terminat-o cu el", este, de cele mai multe ori, în sângele şi instinctul savantului strămoşul care, din punctul lui de vedere, aprobă "treaba făcută", – credința în demonstrație nu-i decât un simptom a ceea ce într-un neam harnic a fost reținut din vremuri străvechi drept "treabă bună". Un exemplu: fiii funcționarilor de la registratură şi ai copiştilor de orice fel, a căror sarcină principală era întotdeauna să pună în ordine un material variat, să-l distribuie în sertare,

**În fr. în text (n.t.).*

în general să schematizeze, arată, în cazul în care ajung savanți, o predispoziție pentru a socoti o problemă aproape rezolvată prin faptul că au schematizat-o. Există filozofi care, în definitiv, nu sunt decât nişte capete schematice – pentru ei, aspectul formal al meseriei părinteşti a devenit conținut. Talentul
5 pentru clasificare, pentru tabele categoriale trădează ceva; nu rămâi copilul părinților tăi fără a fi pedepsit. Fiul unui avocat va trebui să fie şi ca cercetător un avocat: el vrea, ca primă considerație, să i se dea dreptate în cauza pe care o pledează, iar ca a doua, eventual, să aibă dreptate. Fiii preoților protestanți şi ai învățătorilor se recunosc după siguranța naivă cu care, în
10 calitate de savanți, îşi tratează teoria deja ca demonstrată, când ea numai ce-a fost expusă de ei temerar şi cu căldură: doar sunt funciar obişnuiți să fie c r e z u ț i, – la tații lor, lucrul acesta făcea parte din "meserie"! Un evreu, dimpotrivă, conform sferei de activitate şi trecutului poporului său, este cel mai puțin obişnuit tocmai cu aceasta – cu faptul de a fi crezut: să
15 examinăm apoi savanții evrei, – ei țin cu toții foarte mult la logică, adică la o b ț i n e r e a consensului p r i n f o r ț a argumentelor; ei ştiu că trebuie să învingă cu ea chiar şi acolo unde există o aversiune rasială şi socială față de ei, acolo unde nu sunt crezuți din tot sufletul. Nimic, de fapt, nu-i mai democratic decât logica: ea nu ține cont de aspectul persoanei şi vede
20 drepte chiar şi nasurile strâmbe. (În treacăt fie spus: Europa le datorează nu puțin evreilor tocmai în privința logicizării, a deprinderilor mai stricte de igienă mentală; în frunte cu germanii, o rasă jalnic de deraisonnable*, căreia şi astăzi, în primul rând, tot mai trebuie "să-i speli mintea"**. Peste tot unde evreii au dobândit o influență, i-au învățat pe oameni să discearnă
25 mai subtil, să raționeze mai pătrunzător, să scrie mai limpede şi mai curat: menirea lor a fost întotdeauna să aducă un popor "la rațiune".)

349

Încă o dată despre originea savanților. – Să vrei a te conserva pe tine însuți este expresia unei stări de criză, a unei îngrădiri
30 a adevăratului instinct fundamental al vieții, care urmăreşte e x t i n d e r e a p u t e r i i şi, prin această vrere, pune în discuție şi sacrifică destul de des autoconservarea. Să considerăm simptomatic faptul că unii filozofi, cum ar fi tuberculosul Spinoza, au văzut, au fost nevoiți să vadă factorul hotărâtor tocmai în aşa-numitul instinct de autoconservare: – erau, fără doar şi poate,
35 nişte oameni la ananghie. Că modernele noastre ştiințe ale naturii s-au

*_În fr. [sic!] în text: "nesăbuită, lipsită de minte" (n.t.)._
** "den Kopf waschen" _(ad litteram: "a spăla capul"; ca expresie idiomatică: "a trage o săpuneală") (n.t.)_

complicat în aşa măsură cu dogma lui Spinoza (până la urmă s-au implicat, în cel mai grosolan mod, şi în darwinismul cu teoria lui incomprehensibil de superficială despre "lupta pentru existenţă" –) îşi are, probabil, cauza în originea celor mai mulţi naturalişti: ei fac parte, în această privinţă, din "popor", strămoşii lor erau nişte oameni săraci şi de rând, care cunoşteau prea de aproape dificultatea de a-şi câştiga existenţa. De jur împrejurul întregului darwinism englez răzbeşte ceva ca un aer înăbuşitor de suprapo-pulaţie englezească, ceva ca un miros de mizerie şi strâmtoare, caracteristic oamenilor simpli. Ca naturalişti însă, ar trebui să ieşim din cotlonul nostru omenesc: şi în natură nu *domnesc* privaţiunile, ci abundenţa, risipa, chiar până la absurd. Lupta pentru existenţă nu-i decât o *excepţie*, o restricţie vremelnică a voinţei de a trăi; marea şi mica luptă se învârteşte pretutindeni în jurul preponderenţei, al creşterii şi al răspândirii, al puterii, în conformitate cu voinţa de putere, care este chiar voinţa de viaţă.

350

*Cinstindu-i pe homines religiosi**. – Lupta împotriva bisericii este, fără nici o îndoială, printre altele, – căci ea prezintă fel de fel de semnificaţii – şi lupta naturilor mai comune, mai senine, mai deschise, mai superficiale împotriva autorităţii oamenilor mai gravi, mai profunzi, mai contemplativi, adică mai răi şi mai bănuitori, care au meditat cu o îndelungată suspiciune la valoarea existenţei, de asemenea, la propria valoare: – instinctul comun al poporului, plăcerea lui senzuală, "inima bună" a lui s-a răzvrătit împotriva lor. Toată biserica romană se bazează pe o suspiciune meridională în privinţa naturii omului, suspiciune care, începând din Nord, este mereu înţeleasă fals: în ea, Sudul european a moştenit profundul Orient, străvechea şi misterioasa Asie şi propria-i contemplare. Însuşi protestantismul este o răscoală populară în favoarea oamenilor de treabă, sinceri, superficiali (Nordul a fost întotdeauna mai blând şi mai plat decât Sudul); dar numai Revoluţia franceză i-a pus sceptrul în mână, în mod definitiv şi solemn, "omului bun" (adică oii, măgarului, gâştei şi tuturor celor ce sunt de o platitudine fără leac şi scandalagii şi copţi pentru balamucul "ideilor moderne").

351

Cinstind naturile preoţeşti. – Mă gândesc că de ceea ce înţelege poporul prin înţelepciune (şi cine nu este azi "popor"? –), de acea prudentă şi bovină linişte sufletească, evlavie şi blândeţe de preot de

---

**În lat. în text: "oamenii religioşi" (n.t.).*

țară care stă culcată pe pajiște și *se uită*, serioasă și rumegând, la spectacolul vieții, – de toate acestea tocmai filozofii s-au simțit întotdeauna cel mai departe, probabil pentru că nu erau destul de "popor", de preoți de țară pentru aceasta. Poate că tocmai ei vor învăța să creadă și cel mai târziu că poporul *ar putea* să înțeleagă ceva din ceea ce se află cel mai departe de el, din marea *pasiune* a celui setos de cunoaștere, care trăiește, trebuie să trăiască permanent în norul de furtună al celor mai importante probleme și al celor mai grele responsabilități (așadar, în nici un caz uitându-se, din exterior, indiferent, sigur, obiectiv...). Poporul venerează un cu totul alt tip de om când, din parte-i, își face un ideal al "înțeleptului" și are de o mie de ori dreptate să-l omagieze tocmai pe acest tip de om în cele mai frumoase cuvinte și cu cele mai mari onoruri: acestea sunt naturile preoțești blânde, grav-naive și neprihănite și ceea ce este înrudit cu ele, – la ele se referă lauda din acel profund respect popular față de înțelepciune. Și cui ar și avea poporul motiv să i se arate mai recunoscător decât acestor bărbați care fac parte din el și provin din el, dar ca binecuvântați, aleși, *sacrificați* pentru binele lui – ei înșiși se consideră sacrificați lui Dumnezeu –, în fața cărora își poate deschide nepedepsit inima și datorită cărora poate *scăpa* de tainele sale, de grijile sale și de ce-i mai rău (– căci omul care "se împărtășește" scapă de el însuși; iar cel care a "mărturisit" uită). Aici poruncește o mare necesitate: căci este nevoie și pentru murdăria sufletească de canale de scurgere și de ape curate și curățitoare în ele, este nevoie de puhoaie repezi de iubire și de inimi tari, smerite și curate care se pregătesc și se sacrifică pentru un asemenea serviciu de igienă ne-publică – fiindcă acesta *este* un sacrificiu, un preot este și rămâne o victimă omenească... Poporul percepe ca înțelepți asemenea oameni ai "credinței" sacrificați, domoliți, gravi, adică îi percepe ca ajunși inițiați, ca "siguri" în raport cu propria nesiguranță: cine ar putea să-i ia cuvântul și profundul respect? – Dar, așa cum se cuvine în cazul contrar, printre filozofi, și un preot trece tot "popor", și *nu* inițiat, înainte de toate pentru că ei înșiși nu cred în "inițiați" și simt tocmai în această credință și superstiție mirosul de "popor". *Modestia* a fost aceea care a inventat în Grecia cuvântul "filozof" și a lăsat histrionilor spiritului admirabila semeție de a se numi înțelepți, – modestia unor astfel de monștri de mândrie și autocrație precum Pitagora, precum Platon –.

352

În ce măsură morala este aproape indispensabilă. – Omul în pielea goală oferă, în general, un spectacol scandalos –

vorbesc despre noi, europenii (şi nici măcar despre europence!). Admițând că, prin ticăloşia unui vrăjitor, cei mai veseli comeseni s-ar vedea dintr-o dată despuiați şi dezbrăcați, cred nu numai că ar pieri voia bună, ci şi că ar fi tăiată cea mai straşnică poftă de mâncare, – se pare că noi, europenii, nu ne putem lipsi deloc de acea mascaradă care se numeşte vestimentație. Dar oare travestirea "oamenilor morali", valoarea lor sub formule morale şi reguli de bună-cuviință, întreaga tăinuire bine intenționată a actelor noastre sub noțiunile de datorie, virtute, spirit obştesc, cinste, abnegație nu-şi au nişte rațiuni la fel de bune? Nu că aş crede că prin aceasta ar trebui deghizate cumva diabolismul şi josnicia omenească, pe scurt, animalul sălbatic şi rău din noi; ideea mea este, dimpotrivă, că tocmai ca *animale îmblânzite* oferim un spectacol scandalos şi avem nevoie de travestire morală, – că "omul lăuntric" din Europa nu este nici pe departe destul de rău pentru a se putea "înfățişa în lume" cu asta (pentru a fi *frumos* prin asta –). Europeanul se travesteşte *în morală*, fiindcă a devenit un animal bolnav, bolnăvicios, degenerat, care are bune motive să fie "îmblânzit", întrucât este aproape un avorton, ceva neisprăvit, slab, stângaci... Nu bestialitatea animalului de pradă găseşte necesară o travestire morală, ci animalul de turmă cu profunda lui mediocritate, frică şi plictiseală de el însuşi. *Morala îl dichiseşte pe european* – s-o recunoaştem! –, transformându-l în ceva mai nobil, mai însemnat, mai impunător, în ceva "divin" –

353

Despre originea religiilor. – Adevărata născocire a fondatorilor de religii este, o dată: de a institui un anumit mod de viață şi de uniformitate a cutumei care să acționeze ca disciplina voluntatis* şi, totodată, să înlăture plictiseala; apoi: de a da acestei vieți o *interpretare* în virtutea căreia să pară scăldată în lumina valorii supreme, aşa încât să devină pe viitor un bun pentru care să lupți, eventual să-ți dai viața. Într-adevăr, dintre aceste două născociri, a doua este mai importantă: cea dintâi, modul de viață, exista de obicei, dar alături de alte moduri de viață şi fără conştiința valorii care îi este inerentă. Însemnătatea, originalitatea fondatorului de religie se vădeşte, de regulă, în faptul că el *vede* acest mod de viață, îl *alege*, *intuieşte* pentru prima oară la ce poate fi folosit, cum poate fi interpretat. Isus (ori Pavel), de exemplu, a întâlnit în provincia romană viața oamenilor simpli, o viață modestă, virtuoasă,

---

**În lat. în text: "disciplină a voinței" (n.t.).*

oprimată: a interpretat-o, a pus în ea sensul şi valoarea supremă – şi, prin aceasta, curajul de a dispreţui orice alt mod de viaţă, fanatismul liniştit, de tipul celui practicat de herenhutezi, încrederea în sine, tainică şi subterană, care creşte şi creşte şi la urmă este gata "să cuprindă lumea" (adică Roma şi clasele superioare din întregul imperiu). Buddha a întâlnit şi el acea speţă de oameni, şi anume, împrăştiaţi în toate clasele şi pe toate treptele sociale ale poporului său, care, din indolenţă, sunt buni şi binevoitori (înainte de orice, inofensivi), care, tot din indolenţă, trăiesc abstinent, aproape fără pretenţii: el a înţeles cum o astfel de speţă de oameni trebuie înfăşuraţi, inevitabil şi cu toată vis inertiae*, într-o credinţă care promite să preîntâmpine reîntoarcerea chinului pământesc (adică a muncii, a acţiunii în general), – această "înţelegere" a fost geniul său. De fondatorul de religie ţine infailibilitatea psihologică în cunoaşterea unei anumite categorii medii de suflete care nu şi-au recunoscut încă afinitatea. El este acela care-i apropie; fondarea unei religii devine, sub acest aspect, întotdeauna o lungă sărbătoare a recunoaşterii. –

354

Despre "geniul speciei"**. – Problema conştiinţei (mai corect: aceea de a deveni conştient de sine) compare în faţa noastră când începem să înţelegem în ce măsură ne-am putea dispensa de ea: iar acest început de înţelegere ni-l face acum fiziologia şi zoologia (care au avut nevoie, aşadar, de două secole pentru a ajunge din urmă supoziţia lansată anticipativ de Leibnitz). Căci am putea să gândim, să simţim, să voim, să ne amintim, am putea, de asemenea, "acţiona" în oricare sens al cuvântului: şi toate acestea nu-i nevoie totuşi "să ne intre în conştiinţă" (cum se spune figurat). Viaţa întreagă ar fi posibilă fără ca ea să se vadă cumva în oglindă: cum realmente continuă să se desfăşoare fără această oglindire, şi azi, în cazul nostru, partea cu mult precumpănitoare a acestei vieţi –, incluzând aici şi viaţa intelectuală, afectivă, voliţională, oricât de insultător ar suna aceasta pentru un filozof mai vechi. Într-adevăr, la ce bun conştiinţa, dacă, în fond, ea este superfluă? – Impresia mea, dacă

***În lat. în text: "virtutea inerţiei" (n.t.).*

**"Genius der Gattung"*: expresie de sorginte schopenhaueriană, care a mai fost tradusă în româneşte prin "geniul speţei" (I. Petrovici, "Schopenhauer", Bucureşti, 1937; v. ed. recentă, Garamond Internaţional, Bucureşti, f. a., p. 77 sq.) şi "spiritul speciei" (Arthur Schopenhauer, "Lumea ca voinţă şi reprezentare", vol. III, trad. de Emilia Dolcu, Viorel Dumitraşcu, Gheorghe Puiu, Ed. Moldova, Iaşi, 1995, p. 345 sq.) (n.t.).*

vreţi să daţi ascultare răspunsului meu la această întrebare şi supoziţiei lui poate extravagante, este că subtilitatea şi forţa conştiinţei stă întotdeauna în legătură cu *capacitatea de comunicare* a unui om (sau a unui animal), că, la rându-i, capacitatea de comunicare stă în legătură cu
5 *nevoia de comunicare*: ultimul lucru înţeles nu ca şi când fiecare om în parte, care chiar este maestru în comunicarea şi explicitarea nevoilor sale, ar trebui totodată să depindă şi el însuşi, cu nevoile sale, cel mai mult de ceilalţi. Ci lesne ni se pare că lucrurile stau în privinţa a întregi rase şi şiruri de generaţii în acest fel: unde nevoia, năpăstuirea i-a silit multă vreme
10 pe oameni să-şi deschidă sufletul, să se înţeleagă reciproc, repede şi nuanţat, acolo se ajunge până la urmă la un surplus de forţă şi artă a comunicării, oarecum la o avere ce s-a acumulat treptat şi acum îşi aşteaptă un moştenitor pentru a o cheltui cu risipă (– aceşti moştenitori sunt aşa-zişii artişti, ca şi oratorii, predicatorii, scriitorii, toţi nişte oameni care vin
15 întotdeauna la capătul unui lung şir, de fiecare dată nişte "târziu-născuţi", în cel mai bun înţeles al cuvântului, şi, cum am spus, nişte *risipitori* prin natura lor). Presupunând că această observaţie este exactă, pot avansa mai departe supoziţia că, *în general, conştiinţa s-a dezvoltat subt presiunea nevoii de comunicare*, – că ea de la bun
20 început a fost necesară, utilă doar între om şi om (îndeosebi între cei ce ordonă şi cei ce execută) şi nici nu s-a dezvoltat decât în funcţie de gradul acestei utilităţi. Conştiinţa nu-i, de fapt, decât o reţea de comunicaţii de la om la om, – numai ca atare a trebuit să se dezvolte: omul singuratic şi asemănător unui animal de pradă n-ar fi avut nevoie de ea. Că devenim
25 conştienţi de actele, gândurile, sentimentele, mişcările noastre chiar – cel puţin de o parte din ele – este urmarea unui teribil şi lung "trebuie" care l-a dominat pe om: el *avea nevoie*, fiind cel mai primejduit animal, de ajutor, de protecţie, avea nevoie de semenul său, trebuia să-şi exprime păsul, să ştie a se face înţeles – şi pentru toate acestea îi era necesară, în
30 primul rând, "conştiinţa", trebuia să "ştie" ce-i lipseşte, să "ştie" cum se simte, să "ştie" ce gândeşte. Căci, spunând încă o dată: omul, ca orice creatură vie, gândeşte încontinuu, dar nu ştie; gândirea care devine *conştientă* nu-i decât partea cea mai mică din aceasta, spunem noi: partea cea mai superficială, cea mai modestă: – căci numai această gândire
35 conştientă *se produce în cuvinte, adică în semne de comunicare*, lucru prin care se dezvăluie originea conştiinţei înseşi. În rezumat, dezvoltarea limbii şi dezvoltarea conştiinţei (*nu* a raţiunii, ci doar a raţiunii ajunse la conştiinţa de sine) merg mână în mână. Să adăugăm că nu numai limba serveşte ca punte între om şi om, ci şi privirea,

strângerea, gesturile; conştientizarea senzațiilor noastre de către noi înşine, forța de a le putea fixa şi oarecum de a le plasa în afara noastră a sporit în măsura în care a crescut necesitatea de a le transmite *altora* prin semne. Omul născocitor de semne este totodată omul tot mai profund conştient de sine însuşi; abia ca animal social a învățat omul să devină conştient de sine însuşi, – continuă s-o facă, o face din ce în ce mai mult. – Ideea mea, după cum se vede este: că, de fapt, conştiința nu ține de existența individuală a omului, ci mai degrabă de ceea ce este în el natură socială şi gregară; că ea, aşa cum rezultă de aici, se dezvoltă în mod deosebit măcar în privința utilității sociale şi gregare şi că, prin urmare, fiecare dintre noi, având cea mai mare bunăvoință de a se *înțelege* pe sine însuşi într-un mod cât se poate de individual, "de a se cunoaşte pe sine însuşi", devine totuşi mereu conştient doar de nonindividualul din el, de "ceea ce are obişnuit", – că însuşi gândul nostru se *majorizează* oarecum în permanență şi se retraduce din perspectiva turmei prin caracterul conştiinței – prin "geniul speciei" care comandă în ea. Actele noastre sunt, în definitiv, absolut toate şi într-un fel incomparabil, personale, unice, neîngrădit-individuale, nu încape nici o îndoială în această privință; dar, de îndată ce le traducem în conştiință, *nu mai par aşa*... Iată adevăratul fenomenalism şi perspectivism, aşa cum îl înțeleg eu: natura *conştiinței animalice* reclamă ca lumea de care noi putem fi conştienți să fie doar o lume de suprafețe şi semne, o lume generalizată, una ordinarizată, – ca tot ce devine conştient *să devină* tocmai prin aceasta plat, subțire, relativ prost, general, semn, semn de turmă, ca de toată conştientizarea să se lege o mare şi radicală alterare, falsificare, superficializare şi generalizare. În sfârşit, conştiința crescândă este un pericol; iar cel ce trăieşte printre cei mai conştienți europeni ştie chiar că ea este o boală. Nu este, cum se deduce, contrastul dintre subiect şi obiect cel ce mă interesează aici: această diferențiere o las în seama teoreticienilor cunoaşterii, care au rămas atârnați în lațurile gramaticii (ale metafizicii populare). Cu atât mai puțin nu-i contrastul dintre "lucrul în sine" şi fenomen: căci nu "cunoaştem" nici pe departe îndeajuns pentru a putea măcar *discerne* în felul acesta. Nu avem chiar deloc organ pentru *cunoaştere*, pentru "adevăr": "ştim" (sau credem sau ne închipuim) exact atât cât poate *fi util* să ştim în interesul turmei umane, al speciei: şi chiar ceea ce se numeşte aici "utilitate" nu-i, în cele din urmă, decât o credință, o închipuire şi poate exact acea prostie relativă din care ni s-o trage într-o zi pieirea.

355

Originea noţiunii noastre de "cunoaştere". – Iau această explicaţie de pe stradă; l-am auzit pe cineva din popor spunând ‹:›* "m-a cunoscut" –: la care m-am întrebat: ce înţelege, de fapt, poporul prin cunoaştere? ce vrea el, când vrea "cunoaştere"? Nimic altceva decât acest lucru: ceva străin trebuie lămurit prin ceva *ştiut*. Şi oare noi, filozofii – am înţeles prin cunoaştere cu adevărat *mai mult*? Ceea ce este ştiut înseamnă: lucrul cu care suntem obişnuiţi, încât nu ne mai mirăm de el, cotidianul nostru, vreo regulă oarecare în care suntem vârâţi, orice lucru cu care suntem familiarizaţi: – cum? nevoia noastră de cunoaştere nu este chiar această nevoie de ştiut, voinţa de a descoperi printre tot ce este străin, neobişnuit, discutabil ceva care să nu ne mai tulbure? Să nu fie oare instinctul fricii acela ce ne porunceşte să cunoaştem? Să nu fie oare exultarea omului pasionat de cunoaştere chiar exultarea sentimentului de siguranţă redobândită?... Cutărui filozof, lumea i se părea "cunoscută" când o explica prin "idee": ah, şi nu din pricină că "ideea" îi era aşa de notorie, de obişnuită? Fiindcă nu se mai temea aproape deloc de "idee"? – Vai de această lipsă de exigenţă a celor pasionaţi de cunoaştere! să le examinăm totuşi, sub acest raport, principiile şi soluţiile pe care le dau ei enigmelor lumii! Când regăsesc în lucruri, sub lucruri, în dosul lucrurilor ceva ce nouă, din păcate, ne este foarte notoriu, de pildă, tabla înmulţirii sau logica noastră sau vrerea şi dorinţa noastră, cât de fericiţi sunt ei de îndată! Căci "ceea ce este ştiut este cunoscut": sunt unanimi în această privinţă. Până şi cei mai circumspecţi dintre ei socotesc că cel puţin ceea ce este ştiut este *mai uşor cognoscibil* decât ceea ce este străin; ar trebui, bunăoară, să se plece, metodic, de la "lumea interioară", de la "realităţile conştiinţei", deoarece ea este lumea pe care o *ştim noi mai bine*! Eroare a erorilor! Lucrul ştiut este lucrul obişnuit; iar lucrul obişnuit este cel mai dificil de "cunoscut", adică de văzut ca problemă, adică de văzut ca străin, ca îndepărtat, ca "în afara noastră"... Marea certitudine a ştiinţelor naturale în raport cu psihologia şi critica elementelor de conştiinţă – ştiinţe *nenaturale*, cum s-ar putea aproape spune – se bazează tocmai pe faptul că ele îşi iau drept obiect *ceea ce este străin*: în timp ce este aproape ceva contradictoriu şi absurd să vrei să iei ca obiect, în general, ceea ce nu este străin...

356

În ce măsură va fi tot "mai multă artă" în Europa. – Grija existenţei continuă să le impună şi astăzi – în perioada tranziţiei

**Întregirea noastră (n.t.).*

noastre, în care atâtea încetează de a mai constrânge – aproape tuturor bărbaţilor din Europa un anume r o l, aşa-numita lor profesie; unora le rămâne libertatea, o libertate aparentă, de a-şi alege ei înşişi acest rol, celor mai mulţi le este ales. Rezultatul este destul de curios: aproape toţi europenii se confundă, la o vârstă mai înaintată, cu rolul lor, sunt ei înşişi victimele propriului "joc bun", au uitat ei înşişi ce mult hazard, capriciu, arbitrar a dispus de ei pe vremea când s-a decis "profesiunea" lor – şi câte alte roluri n-ar fi p u t u t să joace: căci de-acum e prea târziu! Privind mai adânc lucrurile, din rol s-a f ă c u t realmente caracter, din artă – natură. Au fost vremuri în care credeai cu absolută certitudine, ba chiar cu religiozitate în predestinarea ta pentru exact această ocupaţie, pentru exact acest mijloc de trai, şi nu voiai să admiţi nici în ruptul capului amestecul hazardului, al rolului, al arbitrarului în această treabă: clase, bresle, privilegii profesionale ereditare au reuşit, cu ajutorul acestei credinţe, să ridice acele monstruoase şi solide turnuri corporative care marchează evul mediu şi cărora, în orice caz, rămâne să li se recunoască un singur lucru: durabilitatea (– iar durata este o valoare de prim ordin pe pământ!). Dar există epoci antitetice, acelea propriu-zis democratice, în care uiţi din ce în ce mai mult această credinţă şi în care se iveşte în prim-plan o anumită credinţă şi optică opusă cutezătoare, acea credinţă ateniană care se remarcă pentru prima dată în epoca lui Pericle, acea credinţă americană de astăzi care stă să devină tot mai mult şi credinţă europeană: în care individul este convins că poate aproximativ totul, că este în stare s ă f a c ă f a ţ ă aproximativ o r i c ă r u i r o l, în care fiecare se pune la încercare pe sine însuşi, improvizează, încearcă din nou, încearcă bucuros, în care orice natură încetează şi devine artă... Grecii, numai angajaţi în această credinţă în roluri – o credinţă de artişti, dacă vreţi –, au trecut, după cum se ştie, pas cu pas printr-o transformare ciudată şi în nici o privinţă demnă de imitat: a u d e v e n i t r e a l m e n t e a c t o r i; în această calitate au fermecat, au biruit ei toată lumea şi, până la urmă, chiar pe "biruitoarea lumii" (căci Graeculus histrio* a învins Roma, iar n u, cum spun, de obicei, inocenţii, cultura greacă...). Dar lucrul de care mă tem, care este azi la mintea cocoşului, dacă ai avea chef să te cramponezi de el, este că noi, oamenii moderni, ne aflăm deja întru totul pe acelaşi drum; şi, de fiecare dată când omul începe să descopere în ce măsură joacă un rol şi în ce fel p o a t e fi actor, d e v i n e actor... Cu aceasta îşi atinge apoi apogeul o nouă floră şi faună de oameni, care nu pot creşte în epoci mai stricte, mai

*În lat. în text: "grecoteiul comediant" (n.t.).

îngrădite – sau sunt lăsaţi "jos", sub anatema şi suspiciunea infamiei –, cu aceasta îşi ating, de fiecare dată, apogeul cele mai interesante şi mai smintite epoci din istorie, în care "actorii", *toate* genurile de actori, sunt adevăraţii stăpâni. Tocmai prin aceasta, o altă specie de oameni este tot mai profund prejudiciată şi, până la urmă, împiedicată de a exista, în primul rând, marii "arhitecţi"; acum, forţa constructivă sleieşte; curajul de a face planuri pe termene lungi este descurajat; geniile organizatorice încep să lipsească: – cine mai îndrăzneşte de-acum să iniţieze opere pentru înfăptuirea cărora ar trebui să se *conteze* pe mii de ani? Se stinge tocmai acea credinţă fundamentală pe care poate să conteze cineva ca aceştia, să promită, să anticipeze în planul lui viitorul, să-l sacrifice pentru planul său, acea credinţă că omul, de fapt, n-are valoare, n-are sens decât în măsura în care este o *piatră într-o mare construcţie*: în care scop trebuie să fie înainte de toate *rezistent*, trebuie să fie "piatră"... Întâi şi-ntâi, nu – actor! În rezumat, – vai, asta va fi trecută încă destul de multă vreme sub tăcere! – ceea ce de acum înainte nu se va mai construi, nu se va mai *putea* construi este – o societate în vechea accepţiune a cuvântului; spre a construi această construcţie, lipsesc toate, în primul rând, materialul. *Noi nu mai suntem, cu toţii, un material pentru o so-cietate*: acesta este un adevăr la ordinea zilei! Mă lasă rece că, deocamdată, cel mai miop, poate cel mai loial, în orice caz, cel mai gălăgios tip de om care există astăzi, domnii noştri socialişti, crede, speră, visează, înainte de toate ţipă şi scrie aproximativ contrariul; ba li se citeşte deja pe toate mesele şi pe toţi pereţii cuvântul de ordine al viitorului ‹:›* "societate liberă". Societate liberă? Da! Da! Dar ştiţi voi oare, domnilor, din ce se construieşte ea? Din fier de lemn! Din renumitul fier de lemn! Şi nici măcar de lemn...

357

Cu privire la vechea problemă: "ce este german?" – Să revizuim în sine cuceririle propriu-zise ale gândirii filozofice care sunt datorate minţilor germane: trebuie oare socotite, în vreun înţeles admis, şi în favoarea întregii rase? Putem oare spune: ele sunt, în acelaşi timp, opera "sufletului german", cel puţin simptomul lui, în sensul în care suntem obişnuiţi să tratăm, bunăoară, ideomania lui Platon, propria-i nebunie a formelor, aproape religioasă, în acelaşi timp, ca un eveniment şi o mărturie a "sufletului grec"? Sau inversul ar fi adevărat? ar fi ele chiar

---

**Întregirea noastră (n.t.).*

atât de individuale, atât de mult e x c e p ț i e de la spiritul rasei, cum a fost, de exemplu, cu cugetul curat, păgânismul lui Goethe? Sau cum este, printre germani, cu cugetul curat, machiavelismul lui Bismarck, aşa-zisa lui "politică realistă"*? Contrazic cumva filozofii noştri chiar n e v o i a "sufletului german"? Pe scurt, erau filozofii germani cu adevărat – g e r m a n i filozofi? – Amintesc trei cazuri. În primul rând, intuiția incomparabilă a lui L e i b n i t z , prin care a avut dreptate nu numai contra lui Descartes, ci contra tuturor celor ce filozofează până la el, – că, anume, conştiința nu-i decât un accident al reprezentării, n u atributul necesar şi esențial al ei, că, prin urmare, ceea ce numim conştiință cu constituie decât o stare a universului nostru spiritual şi sufletesc (eventual, o stare patologică) şi n i c i p e d e p a r t e e l î n s u ş i : – este ceva german în această idee, a cărei profunzime n-a fost epuizată nici astăzi? Există oare vreun motiv de a crede că unui latin nu i-ar fi trecut uşor prin minte această inversare a evidenței? – căci este o inversare. Să ne amintim, în al doilea rând, de uriaşul semn de întrebare pe care K a n t l-a pus lângă noțiunea de "cauzalitate", – nu că s-ar fi îndoit, în general, de valabilitatea ei, ca Hume: el a început, mai degrabă, să delimiteze cu grijă domeniul în care această noțiune are, în general, sens (nici azi nu s-a terminat încă de trasat această graniță). Să luăm în considerare, în al treilea rând, surprinzătoarea lovitură cu care H e g e l a spulberat toate deprinderile şi nazurile logicii, când a îndrăznit să arate că noțiunile specifice se dezvoltă u n a d i n t r - a l t a : principiu prin care spiritele din Europa au fost preformate pentru ultima mare mişcare ştiințifică, pentru darwinism – căci fără Hegel n-ar fi nici Darwin. Este oare ceva german în această inovație hegeliană care a adus pentru prima dată în ştiință noțiunea hotărâtoare de "dezvoltare"? – Da, fără nici o îndoială: în toate cele trei cazuri simțim ceva "descoperit" şi intuit de noi înşine şi suntem recunoscători pentru asta şi surprinşi totodată, fiecare dintre aceste trei teze este un crâmpei incitant de germanitate sub aspectul cunoaşterii, al experienței, al înțelegerii propriului eu. "Lumea noastră interioară este mult mai bogată, mai cuprinzătoare, mai ascunsă", aşa simțim noi împreună cu Leibnitz; ca germani, ne îndoim împreună cu Kant de valabilitatea ultimă a cunoştințelor din sfera ştiințelor naturii şi, în general, de tot ce se p o a t e cunoaşte causaliter**: cognosci b i l u l ca atare ni se pare deja de o valoare m a i r e d u s ă . Noi, germanii, suntem hegelieni, chiar dacă n-ar fi existat niciodată un Hegel, într-atât acordăm instinctiv (în contrast cu toți latinii)

---

*"Realpolitik"

**În lat. în text: "în virtutea unei cauze" (n.t.).*

un sens mai profund şi o valoare mai mare devenirii, dezvoltării decât celor ce "sunt" – anevoie credem în legitimitatea noţiunii de "fiinţă" –; într-atât nu suntem înclinaţi să-i recunoaştem logicii noastre omeneşti faptul că este logica în sine, unica formă de logică (am dori mai degrabă să ne convingem că ea nu-i decât un caz special, şi poate unul dintre cele mai bizare şi mai stupide –). O a patra întrebare ar fi dacă şi *Schopenhauer*, cu pesimismul său, cu alte cuvinte, cu problema *valorii existenţei*, ar trebui să fi fost neapărat un german. Eu cred că nu. Evenimentul *conform* căruia această problemă era de aşteptat cu certitudine, încât un astronom al sufletului i-ar fi putut calcula ziua şi ceasul, ruinarea credinţei în dumnezeul creştin, victoria ateismului ştiinţific, este un eveniment totalmente european, pentru care toate rasele trebuie să-şi aibă partea de merit şi onoare. Dimpotrivă, ar trebui pus exact în socoteala germanilor – a acelor germani cu care Schopenhauer a fost contemporan – faptul de a fi *tărăgănat* cât se poate de mult şi de riscant această victorie a ateismului; în special Hegel a fost inhibitorul ei par excellence*, potrivit grandioasei încercări pe care a făcut-o pentru a ne convinge la urma urmelor şi cu ajutorul celui de-al şaselea simţ al nostru, "simţul istoric", de caracterul divin al existenţei. Schopenhauer a fost, ca filozof, *primul* ateu declarat şi inflexibil pe care l-am avut noi, germanii: adversitatea lui faţă de Hegel îşi are aici motivele ascunse. Natura nedivină a existenţei trecea pentru el ca un lucru dat, evident, indiscutabil; el îşi pierdea circumspecţia de filozof şi clocotea de mânie, ori de câte ori îl vedea pe cineva ezitând şi eschivându-se în această privinţă. Aici se află întreaga lui rectitudine: ateismul necondiţionat, real, este tocmai *premisa* felului său de a pune problema, ca o victorie cu greu câştigată, în sfârşit, a conştiinţei europene, ca actul cel mai eficace al unei educaţii de două mii de ani pentru adevăr, care, în final, îşi interzice *minciuna* credinţei în Dumnezeu... Se vede *ce* l-a învins, de fapt, pe dumnezeul creştin: moralitatea creştină însăşi, noţiunea, considerată din ce în ce mai riguros, a veridicităţii, rafinamentul de duhovnic al conştiinţei creştine, traduse şi sublimate în conştiinţă ştiinţifică, în curăţie intelectuală cu orice preţ. A vedea natura ca şi când ar fi o dovadă a bunătăţii şi a protecţiei unui dumnezeu; a interpreta istoria spre cinstirea unei raţiuni divine, ca mărturie constantă a unei ordini morale universale şi a unor finalităţi morale; a tălmăci propriile trăiri aşa cum le-au tălmăcit oamenii evlavioşi destulă vreme, ca şi când totul ar fi providenţă, totul călăuzire, totul conceput şi menit de

---

**În fr. în text (n.t.).*

dragul mântuirii sufletului: toate acestea au trecut de-acum, au conştiinţa împotriva lor, sunt considerate de toate conştiinţele mai subtile ca indecente, necinstite, ca fabulaţie, feminitate, slăbiciune, laşitate, – dacă suntem prin ceva chiar buni europeni şi moştenitori ai celei mai lungi şi mai curajoase constrângeri de sine a Europei, atunci prin această rigoare suntem. Desprinzându-ne astfel de interpretarea creştină şi condamnându-i "sensul" precum o falsificare de bani, ne punem imediat şi într-un mod teribil întrebarea schopenhaueriană: are oare existenţa cu adevărat un sens? – acea întrebare care va avea nevoie de câteva secole măcar pentru a fi auzită pe deplin şi în toată profunzimea ei. Ceea ce a răspuns Schopenhauer însuşi la această întrebare a fost – să mi se ierte – ceva pripit, juvenil, doar un compromis, o oprire şi o împotmolire tocmai în perspectivele moralei creştin-ascetice, care, o dată cu credinţa în Dumnezeu, îşi pierduseră creditul... Dar el a pus problema – ca un bun european, cum am spus, iar nu ca german. – Sau îşi dovediseră cumva germanii, cel puţin prin felul în care şi-au însuşit întrebarea schopenhaueriană, adeziunea şi afinitatea lăuntrică, receptivitatea, nevoia de problema lui? Că după Schopenhauer – de altfel, destul de târziu! – s-a gândit şi s-a publicat şi în Germania despre problema ridicată de el nu ajunge, în mod sigur, pentru a ne pronunţa în favoarea acestei adeziuni mai strânse; am putea invoca împotrivă-i chiar şi stângăcia particulară a acestui pesimism postschopenhauerian, – germanii, evident, nu s-au comportat în acestă privinţă ca în elementul lor. Prin aceasta nu fac nici un fel de aluzie la Eduard von Hartmann; din contra, nici azi nu mi-a dispărut vechea suspiciune că acesta este prea abil pentru noi, vreau să spun că mucalitul acesta maliţios poate n-a făcut dintru început numai haz pe socoteala pesimismului german, – ci că, la urmă, ar putea chiar "lăsa" prin testament germanilor modalitatea prin care au putut fi transformaţi ei înşişi în bufoni în epoca întemeierii Reichului. Dar întreb: să-l trecem cumva în cartea de onoare a germanilor pe bătrânul titirez Bahnsen, care toată viaţa s-a învârtit cu voluptate în jurul mizeriei sale realist-dialectice şi al "ghinionului personal", – să fie cumva tocmai aceasta în firea nemţilor? (îi recomand aici scrierile în scopul în care eu însumi le-am folosit, ca hrană antipesimistă, îndeosebi de dragul elegantiae psychologicae* a lui, scrieri cu care, am impresia, îi poţi veni de hac şi celui mai constipat trup şi suflet). Ori putem să enumerăm printre germanii autentici asemenea diletanţi şi fete bătrâne precum dulceagul apostol al

---

*În lat. în text: "eleganţei psihologice" (n.t.).

virginităţii care a fost Mainländer? Până la urmă, va fi fost un evreu (– toţi evreii devin dulcegi când moralizează). Nici Bahnsen, nici Mainländer, nici chiar Eduard von Hartmann nu oferă un prilej sigur pentru întrebarea dacă pesimismul lui Schopenhauer, privirea lui îngrozită într-o lume privată de
5 dumnezeire, îndobitocită, orbită, înnebunită, devenită dubioasă, groaza lui sinceră... a fost nu numai un caz excepţional printre germani, ci un eveniment german: pe când tot ce stă, altminteri, în prim-plan, curajoasa noastră politică, patriotardismul* nostru vesel, care priveşte destul de hotărât toate lucrurile din perspectiva unui principiu puţin filozofic ("Deutschland,
10 Deutschland über Alles"**), deci sub specie speciei***, adică a acestei species**** germane, atestă cu mare claritate contrariul. Nu! germanii de astăzi nu sunt pesimişti! Iar Schopenhauer a fost pesimist, o spun încă o dată, ca bun european, şi nu ca german. –

358

15 Răscoala ţăranilor în domeniul spiritului. – Noi, europenii, avem înaintea ochilor o imensă lume în ruină, în care unele ziduri continuă să stea în picioare, în care multe subzistă putrede şi sinistre, cele mai multe însă zac deja la pământ, destul de pitoreşti – unde au existat vreodată ruine mai frumoase? – şi năpădite de ierburi mari şi mici.
20 Biserica este acest oraş în stingere: vedem societatea religioasă a creştinismului zguduită până în cele mai afunde temelii, – credinţa în Dumnezeu s-a surpat, credinţa în idealul creştin-ascetic continuă să-şi ducă, fără îndoială, ultima luptă. O asemenea operă construită vreme îndelungată şi temeinic, precum este creştinismul, – era ultimul edificiu
25 roman! – nu putea, fireşte, să fie distrusă dintr-o dată; tot felul de cutremure au trebuit s-o zgâlţâie, tot felul de spirite care sfredelesc, sapă, erodează, ţin umezeală au trebuit să dea o mână de ajutor aici. Dar lucrul cel mai ciudat este: cei ce s-au străduit cel mai abitir să susţină, să conserve creştinismul au devenit tocmai cei mai vajnici distrugători ai lui, – germanii.
30 Germanii, pare-se, nu înţeleg esenţa unei biserici. Nu sunt destul de spirituali pentru asta? destul de neîncrezători? Structura bisericii se bazează, în orice caz, pe o libertate şi pe un liberalism al spiritului

---

*Vaterländerei *(cf. şi FW 347. n.t.)*

***"Germania. Germania mai presus de orice", primul vers din poezia "Das Lied der Deutschen" de A. H. Hoffmann von Fallersleben (1798-1874), devenită imnul celui de-al II-lea Reich (n.t.).*

****În lat. în text: "din perspectiva speciei" (n.t.).*

*****În lat. în text (nom. sg.): "specie" (n.t.).*

meridionale şi, de asemenea, pe o suspiciune meridională faţă de natură, om şi spirit, – se bazează pe o cunoaştere a omului, pe o experienţă cu privire la om cu totul diferită de cea pe care a avut-o Nordul. Reforma luterană a fost, în toată amploarea ei, exasperarea simplicităţii faţă de ceva
5 "multiplu", pentru a vorbi precaut, o grosolană şi sinceră neînţelegere, căreia multe-i sunt de iertat, – nu se înţelegea expresia unei biserici victorioase şi se vedea doar corupţia, greşit înţeles era spcepticismul nobil, acel lux de scepticism şi toleranţă pe care orice putere victorioasă şi sigură de sine şi-l permite... Se trece destul de uşor cu vederea azi peste felul în care
10 Luther, în toate problemele cardinale ale puterii, căuta în mod fatal să se pronunţe scurt, superficial, imprudent, înainte de toate ca om din popor, căruia îi lipsea orice moştenire din partea unei caste dominante, orice instinct de putere: încât opera lui, voinţa lui de restaurare a acelei opere romane, fără s-o vrea şi s-o ştie, n-a devenit decât începutul unei opere
15 de distrugere. El a destrămat, a dat jos, cu sinceră înverşunare, acolo unde bătrânul păianjen ţesuse cu cea mai mare grijă şi în cea mai lungă vreme. A pus cărţile sfinte la dispoziţia oricui, – în felul acesta ele au nimerit până la urmă în mâinile filologilor, adică ale distrugătorilor oricărei credinţe bazate pe cărţi. A distrus noţiunea de "biserică", spulberând
20 credinţa în inspiraţia conciliilor: căci numai cu condiţia ca spiritul inspirator care a înfiinţat biserica să continue a trăi în ea, să continue a clădi la ea, să continue a-şi clădi casa, îşi păstrează noţiunea de "biserică" forţa. El a redat preotului relaţiile sexuale cu femeia: dar trei sferturi din respectul profund de care este capabil poporul, în primul rând femeia din popor, se
25 bazează pe convingerea că un om excepţional din acest punct de vedere va fi o excepţie şi în alte puncte, – tocmai aici îşi are credinţa populară în ceea ce este supraomenesc în om, în minune, în dumnezeul mântuitor din om cel mai rafinat şi mai suspect avocat. Luther a trebuit să-i ia preotului, după ce-i dăduse femeia, spovedania între patru ochi, ceea ce, sub as-
30 pect psihologic, era corect: dar, prin aceasta, era, de fapt, suprimat însuşi preotul creştin, a cărui maximă utilitate a fost întotdeauna aceea de a fi o ureche sfântă, o fântână discretă, un mormânt pentru taine. "Fiecare, propriul său preot" – în dosul unor astfel de formule şi al şireteniei lor ţărăneşti se ascundea, în cazul lui Luther, ura abisală faţă de "omul su-
35 perior" şi de autoritatea "omului superior", aşa cum îl concepuse biserica: – el a sfărâmat un ideal pe care nu l-a putut atinge, în timp ce părea să combată şi să deteste degenerarea acestui ideal. În realitate, el, călugărul imposibil, a alungat de la sine dominaţia acestor homini religiosi*; a

---

**În lat. în text (n.t.)*

făcut, aşadar, chiar în sânul ordinii sociale bisericeşti exact ceea ce a combătut cu atâta intoleranţă în privinţa ordinii civile, – o "răscoală a ţăranilor". – Tot ce a crescut apoi din Reforma lui, bun şi rău, şi poate fi verificat cu aproximaţie astăzi, – cine ar fi oare destul de naiv să-l laude sau să-l acuze pe Luther pur şi simplu pentru aceste consecinţe? El nu-i vinovat de nimic, n-a ştiut ce făcea. Aplatizarea spiritului european, în special în Nord, îmblânzirea lui, dacă ne sună mai bine desemnând-o cu un termen moral, a făcut, o dată cu Reforma luterană, un pas însemnat înainte, nu încape nici o îndoială; şi tot aşa, datorită ei, a crescut mobilitatea şi neliniştea spiritului, setea lui de independenţă, credinţa lui în dreptul la libertate, "naturaleţea" lui. Dacă vrem, sub acest ultim aspect, să-i recunoaş-tem Reformei meritul de a fi pregătit şi favorizat ceea ce idolatrizăm astăzi ca "ştiinţă modernă", atunci, fireşte, trebuie să adăugăm că ea este complice şi la degenerarea savantului modern, la deficienţa lui de respect, ruşine şi profunzime, la întreaga bună-credinţă şi cumsecădenie naivă în privinţa lucrurilor cunoaşterii, pe scurt, la acel plebeianism al spiritului care este specific ultimelor două veacuri şi de care nici pesimismul de până acum nu ne-a izbăvit încă în nici un fel, – chiar şi "ideile moderne" ţin încă de această răscoală a ţăranilor din Nord împotriva spiritului mai glacial, mai ambiguu, mai suspicios al Sudului, care şi-a durat cel mai mare monument în biserica creştină. Să nu uităm, în sfârşit, ce este o biserică, şi aceasta în opoziţie cu orice "stat": o biserică este, înainte de toate, o structură de putere care asigură oamenilor mai spirituali cel mai înalt rang şi crede în forţa spiritualităţii într-atât, încât să-şi interzică toate mijloacele violente mai grosolane, – prin aceasta numai, biserica este, în orice caz, o instituţie mai nobilă decât statul. –

359

Răzbunarea asupra spiritului şi alte raţiuni ascunse ale moralei. – Morala – unde credeţi oare că-şi are cei mai perfizi şi mai periculoşi avocaţi?... Iată un neisprăvit care nu posedă suficient spirit pentru a se putea bucura de el şi nici suficientă cultură pentru a şti lucrul acesta; plictisit, lehămeţit, un dispreţuitor de sine; prin puţina avere moştenită, defraudat, din păcate, şi de ultima consolare, "binecuvântarea muncii", uitarea de sine în "treburile zilnice"; un astfel de om care, în definitiv, se ruşinează de existenţa sa – poate că adăposteşte, pe lângă asta, câteva mici vicii – şi care, pe de altă parte, se vede obligat, prin cărţi la care n-are nici un drept sau printr-o societate mai spirituală decât poate el digerea, să se deprindă din ce în ce mai rău şi să devină vanitos-iritabil: un astfel de

om înveninat din creştet până-n tălpi – căci spiritul devine venin, cultura devine venin, proprietatea devine venin, singurătatea devine venin la asemenea neisprăviți – sfârşeşte prin a cădea într-o stare habituală de răzbunare, de voință de răzbunare... *de ce* credeți oare că are el nevoie, neapărată nevoie, pentru a-şi crea în sine însuşi aparența de superioritate față de oamenii mai spirituali, pentru a-şi procura plăcerea *răzbunării împlinite*, cel puțin în imaginația sa? Întotdeauna de *moralitate*, putem paria pe asta, întotdeauna de cuvinte morale mari, întotdeauna de trâmbițarea dreptății, a înțelepciunii, a sfințeniei, a virtuții, întotdeauna de stoicismul comportamental (– ce bine ascunde stoicismul ceea ce *nu* are cineva!...), întotdeauna de mantaua tăcerii cuminți, a amabilității, a blândeții şi cum s-or mai numi toate mantalele idealiste sub care umblă disprețuitorii de sine incurabili, chiar şi vanitoşii incurabili. Să nu mă-nțelegeți greşit: din asemenea *duşmani ai spiritului* înnăscuți se naşte câteodată acel soi rar de umanitate care este venerat de popor sub numele de sfânt, de înțelept; din asemenea oameni se trag acei monştri ai moralei care fac tărăboi, care fac istorie, – sfântul Augustin face parte dintre ei. Teama de spirit, răzbunarea pe spirit – o, cât de des nu s-au transformat aceste vicii impulsive în rădăcina virtuților! Ba chiar *în* virtute! – Şi, între noi fie vorba, chiar acea pretenție a filozofilor la *înțelepciune*, emisă unde şi unde pe pământ, cea mai smintită şi mai lipsită de modestie dintre toate pretențiile, – n-a fost întotdeauna până acum, în India, ca şi Grecia, *înainte de toate un ascunziş*? Când şi când, poate, din punctul de vedere al educației, care consfințeşte atâtea minciuni, această pretenție a fost emisă ca o considerație pentru cei ce devin, cresc, pentru discipoli care, adesea, datorită credinței în persoană (datorită unei greşeli), trebuie să fie apărați de ei înşişi... În cazurile mai frecvente însă, un ascunziş al filozofului în dosul căruia acesta scapă de oboseală, bătrânețe, răcire, înăsprire, ca sentiment al sfârşitului apropiat, ca înțelepciune a acelui instinct pe care-l au animalele înaintea morții, – se trag la o parte, se liniştesc, aleg singurătatea, se pitesc în vizuini, devin *înțelepte*... Cum? Înțelepciunea, un ascunziş al filozofului din fața – spiritului? –

360

Două feluri de cauze care se confundă. – Iată ce mi se pare una dintre cele mai importante păşiri şi propăşiri ale mele: am învățat să disting cauza acțiunii de cauza acțiunii aşa şi aşa, a acțiunii în această direcție, a acțiunii în acest scop. Primul fel de cauză este un cuantum de energie acumulată care aşteaptă să fie folosită cumva, pentru

ceva; al doilea fel este, dimpotrivă, ceva cu totul neînsemnat, comparativ cu această energie, de cele mai multe ori, o mică întâmplare, în funcţie de care acel cuantum se "declanşează" de-acum într-un singur şi anumit mod: chibritul în raport cu butoiul de pulbere. Între aceste mici întâmplări şi chibrituri socotesc toate pretinsele "scopuri", tot aşa încă mult mai pretinsele "vocaţii": ele sunt relativ subiective, arbitrare, aproape indifernte în raport cu imensul cuantum de energie care aspiră, cum am spus, să fie consumată cumva. De obicei, noi vedem lucrurile altfel: suntem obişnuiţi să vedem chiar în ţel (scop, vocaţie etc.) forţa *motrice*, conform unei străvechi erori, – dar el nu-i decât forţa *care dirijează*, se confundă în acest caz timonierul şi vaporii. Şi nici măcar întotdeauna timonierul, forţa care dirijează... Nu-i oare "ţelul", "scopul" destul de des doar un pretext înfrumuseţător, o autoorbire ulterioară a vanităţii care nu recunoaşte că nava *urmează* curentul în care a nimerit întâmplător? Că "vrea" într-acolo, *fiindcă* într-acolo – *trebuie* să meargă? Că are o direcţie, desigur, dar în nici un caz – un timonier? – Se simte încă nevoia unei critici a noţiunii de "scop".

361

Despre problema actorului. – Problema actorului m-a tulburat cea mai multă vreme; nu eram sigur (şi uneori nu sunt nici azi) dacă nu cumva, doar pornind de la ea, vom ajunge la serioasa noţiune de "artist" – o noţiune tratată până acum cu o blândeţe revoltătoare. Falsitatea cu conştiinţa nevinovată; bucuria disimulării izbucnind ca putere, dând la o parte pretinsul "caracter", inundându-l, câteodată nimicindu-l; dorinţa interioară de a intra într-un rol şi într-o mască, într-o *aparenţă*; un surplus de capacităţi de adaptare de tot felul care nu se mai pot satisface în serviciul celui mai apropiat şi mai îngust interes: toate acestea nu sunt cumva *ele singure* actorul în sine?... Un asemenea instinct se va fi dezvoltat cel mai uşor în familiile din poporul de jos care, subt presiune şi constrângere alternativă, au fost nevoite să-şi ducă viaţa în totală aservire, să se-ntindă, ascultătoare, cât le era plapuma, să se readapteze mereu la noi condiţii, să se descurce şi să se prezinte mereu altfel, capabile, încetul cu încetul, să-şi îmbrace mantaua după cum bate *orice* vânt şi devenind astfel aproape manta, ca maestre ale acelei arte asimilate şi incarnate a eternului joc de-a v-aţi ascunselea pe care, la animale, îl numim mimicry*: până la urmă, acest întreg talent acumulat din generaţie în generaţie devine

**În engl. în text: "mimetism" (cf. şi M 26) (n.t.).*

tiranic, irațional, neînfrânat, învață, ca instinct, să comande alte instincte şi-l produce pe actor, pe "artist" (la început, pe farsor, pe flecar, pe măscărici, pe bufon, pe clovn, ca şi pe servitorul clasic, pe Gil Blas: căci în asemenea tipuri avem preistoria artistului şi, destul de des, chiar a "geniului"). Şi în condiții sociale superioare creşte, subt presiune similară, un soi similar de om: numai că atunci, de cele mai multe ori, instinctul histrionic continuă să fie ținut în frâu tocmai de un alt instinct, de exemplu, în cazul "diplomatului", – aş crede, de altfel, că unui bun diplomat îi mai este permis oricând să facă şi pe actorul de teatru bun, presupunând că într-adevăr îi "este permis". În ceea ce-i priveşte însă pe *evrei*, acel popor par excellence* al artei adaptării, am putea vedea din capul locului în aceştia, potrivit acestei succesiuni de idei, oarecum o organizație la nivelul istoriei universale pentru creşterea actorilor, o adevărată pepinieră de actori; şi, de fapt, a venit din plin vremea întrebării: ce actor bun *nu* este azi – evreu? Evreul, ca literat înnăscut, ca stăpân real pe presa europeană, îşi exercită această putere pe baza aptitudinii sale actoriceşti: căci literatul este în esență actor, – el joacă rolul "expertului", al "specialistului". – În sfârşit, *femeile*: să reflectăm la întreaga istorie a femeilor, – nu *sunt obligate* ele să fie în primul rând şi înainte de orice, nişte actrițe? Să plecăm urechea la medicii care au hipnotizat femei; până la urmă, să le iubim, – să ne lăsăm "hipnotizați" de ele! Ce rezultă mereu de aici? Că ele "joacă teatru"*** chiar şi atunci când – se dau****... Femeia este atât de artistă...

362

Credința noastră într-o masculinizare a Europei. – Lui Napoleon îi datorăm (şi nicidecum Revoluției franceze, care a fost pornită pe "fraternitate" între popoare şi pe sentimentale schimburi universale de flori) faptul că se pot succeda acum câteva secole de războaie cum nu şi-au avut pereche în istorie, pe scurt, faptul că am intrat în *perioada clasică a războiului*, a războiului savant şi, totodată, popular, pe cea mai largă scară (a mijloacelor, a capacităților, a disciplinei), la care vor privi cu invidie şi profund respect înapoi toate mileniile ce vor să vie, ca la un soi de perfecțiune: – căci mişcarea națională din care se iveşte această glorie războinică nu-i decât contraşocul față de Napoleon şi n-ar fi existat fără Napoleon. Aşadar, vom fi îndreptățiți să punem odată în

---

**În fr. în text (n.t.).*

** "sich geben": *"se dau drept...", "vor să treacă drept..." (n.t.).*

***sich geben

seama lui Napoleon faptul că *bărbatul* a ajuns iarăşi în Europa stăpân peste negustor şi filistin; poate chiar peste "femeie", care a fost răsfăţată de creştinism şi de spiritul exaltat al veacului al optsprezecelea, şi mai mult încă de "ideile moderne". Napoleon, care a văzut în ideile moderne şi de-a dreptul în civilizaţie ceva ca o duşmancă personală, s-a dovedit prin această duşmănie ca unul dintre cei mai mari continuatori ai Renaşterii: el a scos iar la suprafaţă o întreagă bucată de spirit antic, poate cea decisivă, bucata de granit. Şi cine ştie dacă această bucată de spirit antic nu va sfârşi şi ea prin a ajunge din nou stăpână peste mişcarea naţională şi a se face obligatoriu, în sens *afirmativ*, moştenitoarea şi continuatoarea lui Napoleon: – care voia o singură Europă, după cum se ştie, şi aceasta ca *stăpână a pământului*. –

363

Cum îşi are fiecare sex prejudecata în privinţa iubirii. – Cu toată concesia pe care sunt dispus s-o fac prejudecăţii referitoare la monogamie, nu voi accepta totuşi niciodată să se vorbească despre drepturi *egale* în dragoste la bărbat şi la femeie: aşa ceva nu există. Lucrul acesta se explică prin faptul că bărbatul şi femeia înţeleg prin iubire fiecare altceva, – şi face parte din condiţiile iubirii la ambele sexe ca un sex să nu presupună la celălalt sex acelaşi sentiment, aceeaşi noţiune de "iubire". Ceea ce înţelege femeia prin iubire este destul de clar: sacrificiu total (nu numai dăruire), cu trup şi suflet, neluând nimic în considerare, fără nici o reţinere, cu ruşine şi groază mai degrabă la gândul unui sacrificiu impus prin clauze, condiţionat. În această absenţă a condiţiilor, tocmai iubirea ei este o *credinţă*: femeia n-are alta. – Bărbatul, când iubeşte o femeie, *vrea* de la ea tocmai această iubire, este, prin urmare, în ce-l priveşte, cel mai îndepărtat de ipoteza referitoare la iubirea feminină; presupunând însă că ar exista şi bărbaţi cărora nu le este străină dorinţa de dăruire totală din partea lor, ei bine, atunci, fără îndoială, ei nu sunt – bărbaţi. Un bărbat care iubeşte ca o femeie devine, prin aceasta, sclav; o femeie însă care iubeşte ca o femeie devine, prin aceasta, o femeie *desăvârşită*... Pasiunea femeii, în renunţarea ei necondiţionată la propriile drepturi, are ca premisă tocmai faptul că de cealaltă parte *nu* există un asemenea patos, o asemenea vrere de renunţare: căci dacă amândoi ar renunţa din dragoste la ei înşişi, s-ar naşte din aceasta – ei bine, nu ştiu ce, poate un spaţiu gol? – Femeia vrea să fie luată, preluată ca posesiune, vrea să se topească în noţiunea de "posesiune", "posedată"; prin urmare, ea îl vrea pe unul care *ia*, care nu

se dă şi nu se leapădă pe sine însuşi, care, invers, mai degrabă trebuie să se-mbogăţească de-a binelea în "sine" – prin adaosul de forţă, fericire, credinţă cu care femeia i se dă. Femeia se leapădă pe sine, bărbatul acumulează – mă gândesc că acest contrast natural nu-l vom depăşi prin
5 nici un fel de contracte sociale, nici prin cea mai straşnică voinţă de dreptate: oricât ar fi de dorit să nu avem constant sub ochi partea crudă, cumplită, enigmatică, amorală a acestui antagonism. Căci iubirea, concepută în ansamblul şi plenitudinea ei, este natură, iar ca natură, ceva "amoral" în vecii vecilor. – În consecinţă, f i d e l i t a t e a este inclusă în iubirea femeii,
10 rezultă din definiţia ei; la bărbat, ea p o a t e lua naştere uşor ca urmare a iubirii lui, cumva drept recunoştinţă sau drept idiosincrasie a gustului şi pretinsă afinitate electivă, dar locul ei nu este în e s e n ţ a iubirii lui, – şi acest lucru atât de puţin, încât am putea vorbi aproape cu oarecare dreptate de o opoziţie naturală între iubire şi fidelitate la bărbat: iubire care este
15 chiar o vrere de a poseda, iar n u o renunţare şi o lepădare; vrerea de a poseda moare însă întotdeauna o dată cu p o s e d a r e a ... De fapt, setea mai subtilă şi mai suspicioasă de a avea a bărbatului, care-şi recunoaşte rar şi târziu această "posedare", este ceea ce face să-i dăinuiască iubirea; în această privinţă este chiar posibil ca ea să continue a creşte după dăruire,
20 – el nu admite lesne că o femeie n-ar mai avea pentru el nimic de dăruit. –

364

P u s t n i c u l v o r b e ş t e . – Arta de a cultiva relaţiile cu oamenii se bazează în principal pe abilitatea (care presuspune o îndelungată exersare) de a accepta, de a lua un prânz fără să ai nici cea mai mică
25 încredere în bucătăria din care provine. Să zicem că te aşezi la masă cu o foame de lup, atunci totul merge uşor ("şi cea mai rea societate te face să te s i m ţ i –", cum spune Mefistofel); dar îţi lipseşte această foame de lup, exact când ai nevoie de ea! Ah, ce greu de mistuit sunt semenii noştri! Primul principiu: să rişti ca-n faţa unei nenorociri, s-apuci cu toată mâna,
30 vitejeşte, să te admiri pe tine însuţi făcând-o, să-ţi iei dezgustul în dinţi, să-ţi reprimi greaţa. Al doilea principiu: să-ţi "corectezi" seamănul, bunăoară, printr-o laudă, încât acesta să înceapă a-şi elimina prin transpirare fericirea pe care i-o dă propriul eu; sau să prinzi de un colţ din însuşirile lui bune sau "interesante" şi să tragi de el până când obţii înrtreaga virtute şi poţi
35 să-l drapezi pe seamăn în faldurile ei. Al treilea principiu: autohipnotizarea. Să-ţi fixezi obiectul cu care eşti în relaţie ca pe-un nasture de sticlă, până ce conteneşti a mai simţi plăcere şi neplăcere în contactul cu el şi adormi încetul cu încetul, devii rigid, dobândeşti ţinută: un leac de casă folosit în

căsnicie şi în prietenie, verificat din plin, elogiat ca indispensabil, dar încă neformulat în mod ştiinţific. Numele lui popular este – răbdare. –

365

Pustnicul grăieşte încă o dată. – Şi noi avem de-a face cu "oameni", şi noi îmbrăcăm cu modestie haina sub care (*drept* care) suntem cunoscuţi, respectaţi, căutaţi şi cu care ne arătăm în societate, adică printre cei travestiţi, care nu vor s-o spună; şi noi procedăm ca toate măştile inteligente şi dăm politicos pe uşă afară orice curiozitate care nu priveşte "haina" noastră. Există însă şi alte maniere şi trucuri pentru a "umbla" cu oamenii, printre oameni: de pildă, în chip de fantomă, – ceea ce-i foarte oportun când vrei să te descotoroseşti repede de ei şi să-i bagi în sperieţi. Dovada: întinzi mâna spre noi şi nu izbuteşti să ne apuci. Asta înspăimântă. Ori: trecem printr-o uşă închisă. Ori: când toate luminile sunt stinse. Ori: după ce suntem deja morţi. Ultimul este trupul par excellence* al oamenilor *postumi*. ("La ce vă gândiţi şi voi?" zise odată nerăbdător un astfel de om, "am avea chef să suportăm în jurul nostru acest loc străin, această răceală, această linişte de mormânt, toată această singurătate subpământeană, ascunsă, mută, nedescopertită care la noi se numeşte viaţă şi tot atât de bine s-ar putea numi moarte, dacă n-am şti ce *se alege* de noi, – şi că abia după moarte vom ajunge la viaţa *noastră* şi vom fi vii, ah! foarte vii! noi, oamenii postumi! –)

366

În faţa unei cărţi erudite. – Noi nu suntem din aceia care, abia între cărţi, abia sub imboldul cărţilor, izbutesc să gândească – deprinderea noastră este să gândim în aer liber, umblând, sărind, urcând, dansând, de preferinţă pe munţi singuratici sau foarte aproape de mare, acolo unde cărările înseşi devin meditative. Primele noastre întrebări evaluative în legătură cu o carte, un om şi o muzică sună: "poate merge? mai mult chiar, poate să danseze?"... Citim rar, pentru asta însă nu citim mai prost – o, ce repede intuim cum a ajuns cineva la gândurile sale, şezând cu călimara-n faţă, cu burta apăsată, cu capul plecat deasupra hârtiei: o, ce repede isprăvim şi cu cartea lui! Viscerele presate se trădează, poţi paria pe asta, la fel cum se trădează aerul închis, tavanul, strâmtoarea odăii. – Iată care-mi erau sentimentele când tocmai am închis o onestă carte erudită, recunoscător, foarte recunoscător, dar şi uşurat... În cartea

---
**În fr. în text (n.t.).*

unui erudit este aproape întotdeauna şi ceva ce apasă, ceva apăsat: "specialistul" iese pe undeva la iveală, zelul său, seriozitatea sa, îndârjirea lui, supraestimarea din partea sa a cotlonului în care stă şi toarce, cocoaşa lui, – orice specialist are cocoaşa lui. O carte a unui erudit oglindeşte
5 întotdeauna şi un suflet crescut diform: orice meserie deformează. Să ne revedem prietenii din tinereţe, după ce au intrat în posesia ştiinţei lor: vai, cum se-ntâmplă mereu şi contrariul! Vai, cum sunt ei înşişi de-acum monopolizaţi şi posedaţi pentru totdeauna de ea! Înrădăcinaţi în colţul lor, boţiţi de nerecunoscut, robi, dezechilibraţi, sfrijiţi şi colţuroşi peste tot, numai
10 într-un singur loc fiind exemplar de rotofei, – rămânem tulburaţi şi tăcuţi când îi regăsim aşa. Fiecare meserie, presupunând chiar că are un suport de aur, are deasupră-i şi un plafon de plumb care apasă şi mai apasă pe suflet până-l turteşte într-un chip straniu şi pocit. În această privinţă nu se poate schimba nimic. Să nu ne-nchipuim cumva că ar fi posibil să se evite
15 această desfigurare prin nu ştiu ce tertipuri educaţionale. Orice fel de m ă i e s t r i e se plăteşte scump pe lume, unde totul se plăteşte, poate, prea scump. Suntem oamenii propriei specialităţi cu preţul de a fi şi victimele propriei specialităţi. Dar voi vreţi s-o obţineţi altfel – "mai ieftin", înainte de toate, mai comod – nu-i aşa, domnilor contemporani? Ei bine, fie! Dar
20 atunci vă alegeţi imediat şi cu altceva, anume, în locul meseriaşului şi al maestrului, cu literatul versat, "multiversat", căruia, fireşte, îi lipseşte cocoaşa – nesocotind-o pe aceea pe care o face în faţa voastră ca băiat de prăvălie al spiritului şi "purtător" de cultură –, cu literatul care n u este propriu-zis nimic, dar "reprezintă" aproape totul, care face pe specialistul
25 şi-l "reprezintă", care, cu toată modestia, ia asupră-şi sarcina de a apărea plătit, onorat, sărbătorit în locul acestuia. – Nu, prietenilor eruditi! Vă mai binecuvântez şi de dragul cocoaşei voastre! Şi pentru faptul că voi, asemenea mie, dispreţuiţi literaţii şi paraziţii culturii! Şi că nu ştiţi să faceţi comerţ cu spiritul! Şi aveţi exclusiv opinii care nu pot fi exprimate în puterea
30 de cumpărare a banilor! Şi că nu reprezentaţi nimic din ceea ce nu s u n t e ţ i! Că unica voastră voinţă este să deveniţi maeştri în meseria voastră, respectând orice fel de măiestrie şi destoinicie şi respingând brutal tot ce este aparent, cvasiautentic, lustruit, plin de virtuozitate, demagogic, histrionic in litteris et artibus* – tot ce nu se poate justifica în faţa
35 voastră cu privire la p r o b i t a t e a necondiţionată a disciplinei şi a preinstruirii! (Nici geniul nu ne ajută să trecem peste un asemenea defect, oricât s-ar pricepe să creeze iluzia că trecem peste el: înţelegem acest

---

**În lat în text: "în literatură şi arte" (n.t.).*

lucru dacă ne-am uitat odată din apropiere la cei mai talentaţi pictori şi muzicieni ai noştri, – ca la unii care cu toţii, aproape fără excepţie, ştiu să-şi însuşească artificial şi ulterior, printr-o vicleană ingeniozitate a manierelor, a expedientelor, chiar a principiilor, *aparenţa* acelei probităţi, a acelei
5 solidarităţi de instrucţie şi cultură, fireşte, fără a se înşela pe ei înşişi prin aceasta, fără a-şi reduce, prin aceasta, la tăcere îndelungată propriul cuget vinovat. Căci, ştiţi doar? toţi marii artişti moderni suferă de cuget vinovat...)

367

Cum trebuie făcută mai întâi distincţie în cazul
10 *operelor de artă.* – Tot ce este gândire, poezie, pictură, compoziţie muzicală, chiar construcţie şi reprezentare, ţine fie de arta monologică, fie de arta care presupune martori. În cea din urmă se mai cuprinde şi acea aparentă artă monologică ce închide în sine credinţa în Dumnezeu, întreaga lirică a rugăciunii: căci pentru un evlavios nu mai există singurătate, –
15 această invenţie ne aparţine în primul rând nouă, celor lipsiţi de Dumnezeu. Nu cunosc distincţie mai profundă a întregii optici a unui artist decât aceasta: dacă el priveşte din perspectiva martorului spre opera sa în devenire (spre "sine" –) sau dacă "a uitat lumea": după cum este esenţialul oricărei arte monologice, – care se bazează *pe uitare*, este muzica uitării.

20

368

Cinicul vorbeşte. – Obiecţiile mele la muzica lui Wagner sunt obiecţii fiziologice: la ce bun a le mai travesti întâi în formule estetice? "Realitatea" mea este că eu nu mai respir uşor când această muzică începe să acţioneze asupră-mi; *piciorul* mi se supără imediat pe ea şi se revoltă
25 – el are nevoie de tact, de dans, de marş, reclamă de la muzică, înainte de toate, încântările care se află în mersul, păşitul, săritul, dansul *elegant*. – Nu protestează însă şi stomacul meu? inima mea? circulaţia sângelui meu? viscerele mele? Nu răguşesc pe nesimţite între timp? – Şi astfel mă întreb: ce *vrea*, de fapt, întregul meu corp de la muzică în general? Cred
30 că *uşurarea* lui: ca şi cum toate funcţiile animalice s-ar accelera datorită ritmurilor sprintene, îndrăzneţe, nebunatice, sigure pe ele; ca şi cum viaţa de bronz, de plumb s-ar auri datorită armoniilor de aur, solemne, delicate. Melancolia mea vrea să-şi afle odihna în ascunzişurile şi abisurile *perfecţiunii*: pentru asta am nevoie de muzică. Ce mă interesează
35 drama? Convulsiile extazelor ei morale, în care "poporul" îşi găseşte satisfacţia? Întregul hocus-pocus de gesturi al actorului?... Se deduce că eu sunt, în esenţa mea, antiteatral, – dar Wagner era, în esenţa lui, invers,

om de teatru şi actor, cel mai entuziast mimoman* care a existat, chiar şi ca muzician!... Şi, în treacăt fie zis: dacă teoria lui Wagner a fost ‹:›** "Drama este scopul, muzica este întotdeauna doar mijlocul ei", – *practica* lui, dimpotrivă, era, de la început până la sfârşit ‹:›** "Atitudinea este scopul, drama, chiar muzica, este întotdeauna doar mijlocul *ei*." Muzica în calitate de mijloc pentru explicarea, amplificarea, interiorizarea gestului dramatic şi a evidenţei pe care o oferă actorul; şi drama wagneriană, doar un prilej pentru multe atitudini dramatice! El avea, pe lângă toate celelalte instincte, instinctele de comandant ale unui mare actor, în absolut toate: şi, cum am spus, şi ca muzician. – Cu oarecare efort, i-am lămurit acest lucru odată unui wagnerian cumsecade; şi aveam motive să mai adaug ‹:›** "Fii un pic mai sincer faţă de dumneata însuţi. doar nu suntem la teatru! La teatru eşti sincer numai ca masă; ca individ minţi, te minţi. Te laşi pe tine însuţi acasă când te duci la teatru, renunţi la dreptul propriei exprimări şi alegeri, la gustul tău, chiar la curajul tău, aşa cum îl ai şi-l exersezi între cei patru pereţi proprii împotriva lui Dumnezeu şi a omului. La teatru nu-şi aduce nimeni cu sine cele mai subtile sensuri ale artei sale, nici chiar artistul care lucrează pentru teatru: acolo eşti popor, public, turmă, femeie, fariseu, vită electorală, democrat, aproape, seamăn, acolo conştiinţa cea mai personală continuă a fi învinsă de vraja nivelatoare a "numărului maxim", acolo prostia acţionează ca lascivitate şi contagiune, acolo guvernează "vecinul", acolo *devii* vecin..." (Am uitat să relatez ce mi-a replicat luminatul meu wagnerian la obiecţiile fiziologice: "Dumneata, aşadar, să nu fii, de fapt, destul de sănătos pentru muzica noastră?" –)

369

Lumea noastră paralelă. – Nu trebuie oare ca noi, artiştii, să ne mărturisim nouă că există în noi o diversitate îngrijorătaore, că gustul nostru şi, pe de altă parte, forţa noastră creatoare au, într-un mod ciudat o existenţă aparte, rămân aparte şi au o creştere aparte, – vreau să spun, grade şi tempi*** cu totul diferite în privinţa bătrâneţii, a tinereţii, a maturităţii, a frăgezimii, a descompunerii? Aşa încât, de exemplu, un muzician ar putea crea toată viaţa nişte lucruri care *contrazic* ceea ce pretenţioasa lui ureche de ascultător, inimă de ascultător preţuieşte, gustă, preferă: – el nici n-a avut încă nevoie să ştie de această contrazicere! Aşa după cum arată experienţa aproape dureros de regulată, lesne putem să creştem

---

**Franţuzism în text, transcris* Mimomane *(n.t.).*

***Întregirea noastră (n.t.).*

****În it. în text (n.t.).*

năpădind prin gustul nostru gustul forţei noastre, chiar fără ca aceasta din urmă să fie astfel paralizată şi împiedicată să producă; se poate însă întâmpla şi ceva contrar – şi exact acesta este lucrul asupra căruia aş dori să atrag atenţia artiştilor. Un creator constant, o "mamă" umană în sensul înălţător al cuvântului, un astfel de om care nu mai ştie şi nu mai aude despre altceva decât despre graviditățile şi lăuziile spiritului său, care n-are deloc timp să mediteze la sine şi la opera lui, să facă nişte comparaţii, care nici nu mai este dispus să-şi exerseze în continuare gustul şi-l uită pur şi simplu, adică îl părăseşte, îl lasă baltă ori să se prăpădească, – poate că un asemenea om sfârşeşte prin a produce opere *cărora de mult nu le mai poate face faţă prin judecata lui*: încât spune prostii despre ele şi despre sine, – spune şi gândeşte. Aceasta mi se pare, în cazul artiştilor fecunzi, relaţia aproape normală, – nimeni nu cunoaşte mai prost un copil decât părinţii săi – lucru valabil chiar, spre a da un exemplu mai cuprinzător, în legătură cu întreaga lume greacă a poeţilor şi a artiştilor: ea n-a "ştiut" niciodată ce a făcut...

370

Ce este romantismul? – Unii îşi aduc poate aminte, cel puţin printre prietenii mei, că, iniţial, m-am năpustit asupra acestei lumi moderne cu câteva erori şi supraestimări umflate şi, în orice caz, ca *unul care speră*. Înţelegeam – cine ştie în urma căror experienţe personale? – pesimismul filozofic al secolului al nouăsprezecelea ca şi cum ar fi simptomul unei forţe superioare a gândirii, al unui curaj nemăsurat, al unei plenitudini mai victorioase a vieţii decât i-au fost acestea caracteristice veacului al optsprezecelea, epocii lui Hume, Kant, Condillac şi a senzualiştilor: aşa încât cunoaşterea tragică îmi apărea ca *luxul* intrinsec al culturii noastre, drept cel mai preţios, mai nobil, mai periculos fel de risipă, dar, oricum, pe baza superbogăţiei sale, drept luxul ei *îngăduit*. De asemenea, îmi explicam muzica germană ca expresie a unei potenţe dionisiace a sufletului german: credeam că aud în ea cutremurul prin care o forţă primitivă acumulată din vremuri străvechi îşi varsă, în sfârşit, năduful – nepăsându-i dacă tot ce îndeobşte se numeşte civilizaţie se zguduie atunci din temelii. Se vede că nu-mi dădeam seama pe vremea aceea, atât în privinţa pesimismului filozofic, cât şi în privinţa muzicii germane, de ceea ce constituie adevăratul lor caracter – *romantismul* lor. Ce este romantismul? Orice artă, orice filozofie poate fi văzută ca medicament şi expedient în slujba vieţii care creşte şi se luptă: ele presupun întotdeauna suferinţe şi suferinzi. Dar există două feluri de suferinzi, o dată, suferinzii

de belşugul vieţii, care vor o artă dionisiacă şi tot aşa o concepţie şi o cunoaştere tragică a vieţii, – şi, apoi, suferinzii de sărăcirea vieţii, care caută odihnă, linişte, mare calmă, eliberarea de sine prin artă şi cunoaştere sau caută beţia, lupta, buimăceala, nebunia. Dublei nevoi a celor din urmă îi corespunde orice romantism prezent în arte şi cunoştinţe, acestora le-a corespuns (şi le corespunde) atât Schopenhauer, cât şi Richard Wagner, spre a-i numi pe cei mai celebri şi mai expliciţi romantici care, pe vremea aceea, erau greşit înţeleşi de mine – de altfel, nu în dezavantajul lor, cum mi se poate recunoaşte pe bună dreptate. Cel mai bogat în vitalitate, zeul şi omul dionisiac, îşi poate permite nu numai spectacolul a ceea ce este înspăimântător şi discutabil, ci chiar fapta înspăimântătoare şi orice lux al distrugerii, al dezagregării, al negării; la el, răul, absurdul şi urâtul apar oarecum îngăduite, în urma unui exces de forţe procreatoare, fecundante, capabil să creeze din orice pustiu încă un pământ mănos, luxuriant. Invers, cel mai suferind, cel mai lipsit de vitalitate ar avea cel mai mult nevoie de blândeţe, de acalmie, de bunătate, în gândire şi în acţiune, pe cât posibil de un dumnezeu care să fie, absolut la propriu, un dumnezeu pentru bolnavi, un "vindecător"*; chiar şi de logică, de limpezimea abstractă a existenţei – căci logica linişteşte, dă încredere –, pe scurt, de un anumit spaţiu îngust, cald, de apărare împotriva fricii, şi de o anumită înţărcuire în orizonturi optimiste. În felul acesta, am învăţat încetul cu încetul să-l înţeleg pe Epicur, opusul unui pesimist dionisiac, la fel pe "creştin", care, de fapt, nu-i decât un tip de epicureu şi, asemeni aceluia, un romantic în esenţă, – şi privirea mea se acutiza tot mai mult pentru cea mai dificilă şi mai înşelătoare formă de deducţie, în care se fac cele mai multe greşeli, – deducţia care duce de la operă la autor, de la faptă la făptuitor, de la ideal la cel ce are nevoie de el, de la orice mod de a gândi şi de a evalua la necesitatea care comandă în dosul lui. – În privinţa tuturor valorilor estetice, mă servesc acum de această distincţie capitală: întreb, în fiecare caz în parte, "aici, foamea sau abundenţa a ajuns să creeze?" Din capul locului s-ar părea mai recomandabilă o altă distincţie – care este de departe mai evidentă –, adică observarea cu atenţie dacă dorinţa de încremenire, de eternizare, de fiinţare sau dorinţa de distrugere, de schimbare, de nou, de viitor, de devenire este cauza creaţiei. Dar ambele feluri de dorinţă se dovedesc, privind mai profund lucrurile, în continuare ambigue, şi anume interpretabile tocmai potrivit acelei scheme propuse mai întâi şi, pe bună dreptate, după cum mi se

---

*Heiland: *"mântuitor" (n.t.)*

pare, preferate. Dorinţa de d i s t r u g e r e , schimbare, devenire poate fi expresia forţei prea pline, purtând viitorul în pântece (terminus*-ul meu pentru acest lucru este, după cum se ştie, cuvântul "dionisiac"), dar poate fi şi ura celui ratat, a celui nevoiaş, a celui defavorizat, care distruge, t r e b u i e să distrugă, fiindcă îl revoltă şi-l întărâtă ceea ce există, chiar toată existenţa, toată fiinţa – să ne examinăm din apropiere anarhiştii, pentru a înţelege acest afect. Voinţa de e t e r n i z a r e are nevoie şi ea de o dublă interpretare. Această voinţă poate proveni, o dată, din recunoştinţă şi iubire: – o artă cu asemenea origine va fi întotdeauna o artă apoteotică, ditirambică, poate o dată cu Rubens, fericit-sarcastică, o dată cu Hafiz, luminoasă şi indulgentă, o dată cu Goethe, şi răspândind o rază homerică de lumină şi glorie peste toate lucrurile. Ea poate fi însă şi acea voinţă tiranică a unui grav suferind, a unui luptător, a unui torturat care ar dori să califice încă drept lege şi coerciţie obligatorie partea cea mai personală, mai individuală, mai intimă, idiosincrasia propriu-zisă a suferinţei sale şi care se răzbună oarecum pe toate lucrurile prin faptul că le imprimă, le impune, le înfierează imaginea l u i , imaginea torturii l u i . Această ultimă interpretare este p e s i m i s m u l r o m a n t i c în forma lui cea mai expresivă, fie ca filozofie a voinţei schopenhaueriene, fie ca muzică wagneriană: – pesimismul romantic, ultimul m a r e eveniment în destinul civilizaţiei noastre. (Că ar p u t e a exista încă un pesimism, total diferit, unul clasic – această presimţire şi viziune face parte din mine, ca un lucru inseparabil de mine, ca acel proprium** şi ipsissimum*** al meu: numai că termenul "clasic" le repugnă urechilor mele, a devenit de departe prea uzat, prea rotund şi de nerecunoscut. Eu numesc acel pesimism al viitorului – căci el vine! îl văd venind! – pesimismul d i o n i s i a c .)

371

N o i , i n i n t e l i g i b i l i i . – Ne-am plâns vreodată că suntem greşit înţeleşi, nerecunoscuţi, confundaţi, calomniaţi, greşit ascultaţi şi neascultaţi? Tocmai aceasta-i soarta noastră – vai, pentru multă vreme încă! să zicem, ca să fim modeşti, până în 1901 –, este şi nota noastră distinctivă; nu ne-am cinsti îndeajuns pe noi înşine, dacă am dori altfel. Ne confundă – lucru explicabil prin faptul că noi înşine creştem, ne schimbăm în permanenţă, ne jupuim vechile scoarţe, continuăm a năpârli cu fiecare primăvară, devenim din ce în ce mai tineri, mai de viitor, mai înalţi, mai

*În lat. med. în text: "termen" (n.t.).

**În lat. în text (n.t.).

***În lat. în text; cf. vol. 3, 250, nota 2 infrapaginală (n.t.).

puternici, ne înfigem tot mai vânjos rădăcinile în adânc – în rău –, în timp ce îmbrățișăm cerul tot mai afectuos, tot mai larg şi-i absorbim lumina în noi tot mai însetați, cu toate crengile şi frunzele noastre. Creştem ca pomii – ceea ce-i greu de înțeles, ca toată viața! – nu într-un singur loc, ci pretutindeni, nu într-o singură direcție, ci atât în sus, în afară, cât şi înăuntru şi în jos, – energia noastră pulsează concomitent în trunchi, în ramuri şi în rădăcini, nu mai avem deloc libertatea să facem singuri ceva, să *fim* în continuare ceva aparte... Aşa-i soarta noastră, cum am spus: creştem în *înălțime*; şi, presupunând că ar fi chiar fatalitatea noastră – căci noi sălăşluim tot mai aproape de fulgere! – ei bine, pentru asta n-o cinstim mai puțin, ea rămâne ceea ce nu împărțim, nu vrem să împărtăşim, fatalitatea înălțimii, fatalitatea *noastră*...

372

De ce nu suntem idealişti. – Altădată, filozofii se temeau de simțuri: oare noi – să fi uitat cumva prea mult această teamă? Suntem cu toții astăzi senzualişti, noi, actualii şi viitorii din filozofie, *nu* conform teoriei, ci praxisului, practicii... Aceia, în schimb, credeau că, prin simțuri, sunt ademeniți din lumea *lor*, tărâmul rece al "ideilor", pe o insuliță periculoasă, mai sudică: unde, precum se temeau ei, li s-ar topi virtuțile filozofice ca zăpada la soare. "Ceară în urechi" era pe atunci aproape condința filozofării; un veritabil filozof nu mai asculta viața, în măsura în care viața este muzică, el nega muzica vieții, – e o veche superstiție a filozofilor că orice muzică este muzică de sirene. – Or, astăzi, noi am fi tentați să judecăm exact invers (ceea ce ar putea fi în sine la fel de fals): anume că *ideile* ar fi nişte seducătoare mai rele decât simțurile, în ciuda aparenței lor anemice şi reci şi nici măcar în ciuda acestei aparențe, – ele au trăit întotdeauna din "sângele" filozofului, i-au tocit mereu simțurile, ba chiar, dacă vreți să ne credeți, şi "inima". Aceşti filozofi de demult erau lipsiți de inimă: filozofarea a fost întotdeauna un fel de vampirism. Nu simțiți în astfel de figuri precum a lui Spinoza ceva profund enigmatic şi lugubru? Nu vedeți spectacolul care se petrece aici, permanenta *îngălbenire treptată* – desenzualizarea interpretată tot mai ideal? Nu presimțiți în planul al doilea vreo lipitoare de mult ascunsă, care-şi face începutul cu simțurile şi sfârşeşte prin a mai păstra, a lăsa oase şi clănțănit? – mă gândesc la categorii, formule, *cuvinte* (căci, să mi se ierte, ceea ce a *rămas* de la Spinoza, amor intellectualis dei*, este un clănțănit, nimic

**În lat. în text; cf. vol. 1, 163, [49] şi nota resp. de la p. 248 (n.t.).*

mai mult! ce este amor, ce este deus, dacă n-au nici o picătură de sânge?...) In summa*: orice idealism filozofic a fost până acum ceva ca o boală, dacă nu era, ca în cazul lui Platon, precauţia unei sănătăţi debordante şi periculoase, teama de simţuri e x t r e m d e p u t e r n i c e, înţelepciunea unui socratic înţelept. – Să nu fim oare noi, modernii, destul de sănătoşi pentru a a v e a n e v o i e de idealismul lui Platon? Şi nu ne temem de simţuri, fiindcă – –

373

"Ş t i i n ţ a" c a p r e j u d e c a t ă. – Rezultă din legile ierarhiei că savanţii, în măsura în care aparţin clasei intelectuale mijlocii, nu pot avea deloc în vedere adevăratele probleme şi semne de întrebare m a r i: şi apoi, nici curajul şi nici privirea nu le ajunge până acolo, – înainte de toate, nevoia care face din ei cercetători, anticiparea şi dorinţa lor interioară ca lucrurile să stea a ş a ş i a ş a, temerea şi aşteptarea lor îşi găsesc prea repede calmul, astâmpărul. Ceea ce, bunăoară, îl face pe Herbert Spencer, pedantul de englez, să viseze în felul său şi-i cere să traseze o limită a speranţei, o linie a orizontului dezirabilităţii, acea împăcare finală dintre "egoism şi altruism" despre care fabulează el, nouă unora ne face aproape greaţă: – o omenire cu astfel de perspective spenceriene ca ultime perspective ni s-ar părea vrednică de dispreţ, de nimicire! Dar chiar f a p t u l că trebuie să fie perceput de el ca supremă speranţă ceva ce pentru alţii trece şi poate trece doar ca posibilitate dezgustătoare este un semn de întrebare pe care Spencer nu l-ar fi putut prevedea... La fel stau lucrurile cu acea credinţă de care atâţia cercetători materialişti ai naturii se declară azi mulţumiţi, credinţa într-o lume care trebuie să-şi aibă echivalentul şi măsura în gândirea omenească, în conceptele omeneşti ale valorii, într-o "lume a adevărului" la care am putea ajunge definitiv cu ajutorul micii şi colţuroasei noastre raţiuni umane – cum? avem de gând să facem realmente în aşa fel, încât existenţa să ne degenereze într-un exerciţiu de sclav contabil şi într-o cloceală de matematicieni închişi în odaia lor? Să nu ne propunem, înainte de orice, s-o despuiem de caracterul ei polivalent: o reclamă b u n u l-gust, domnitor, gustul respectului faţă de tot ce vă depăşeşte orizontul! Că ar avea câştig de cauză numai o singură interpretare a lumii, aceea în care v o i vă descurcaţi, în care se poate cerceta şi lucra în continuare ştiinţific în spiritul v o s t r u (– vreţi să spuneţi, de fapt, m e c a n i c i s t?), o interpretare ce îngăduie numărarea, calcularea,

*În lat. în text (n.t.).

cântărirea, vederea şi apucarea cu mâna şi nimic mai mult este o primitivitate şi o naivitate, presupunând că nu este o alienaţie mintală, o idioţie. Invers, n-ar fi oare destul de probabil ca tocmai ceea ce este mai superficial şi mai neesenţial din existenţă – partea ei cea mai aparentă, pielea şi materializarea ei – să se poată în primul rând sesiza? eventual chiar exclusiv lucrul acesta? O interpretare "ştiinţifică" a lumii, aşa cum o înţelegeţi voi, ar putea fi, aşadar, tot una dintre cele *mai tâmpite*, adică dintre cele mai sărace în sensuri din toate interpretările posibile ale lumii: asta să fie strigată în urechea şi conştiinţa domnilor mcanicişti, cărora le place să se învârtă azi printre filozofi şi să creadă cu orice preţ că mecanica ar fi teoria primelor şi ultimelor legi pe care ar trebui să fie edificată orice existenţă ca pe un fundament. Dar o lume esenţial mecanică ar fi o lume esenţial *absurdă*! Presupunând că am aprecia *valoarea* unei muzici după cât din ea ar putea fi numărat, calculat, cuprins în formule – cât de absurdă ar fi o asemenea apreciere "ştiinţifică" a muzicii! Ce-am fi reţinut, înţeles, recunoscut din ea? Nimic, de-a dreptul nimic din ceea ce este cu adevărat "muzică" în ea!...

374

Noul nostru "infinit". – Până unde se întinde caracterul perspectivist al existenţei sau chiar dacă aceasta mai are şi vreun alt caracter, dacă o existenţă fără interpretare, fără "sens" nu devine tocmai "nonsens", dacă, pe de altă parte, nici o existenţă nu este, în esenţa ei, o existenţă *interpretativă* – lucrurile acestea, cum e rezonabil, nu pot fi lămurite nici prin cea mai laborioasă şi scrupulos-conştiincioasă analiză şi examen de conştiinţă al intelectului: întrucât intelectul uman nu poate evita, la această analiză, să se vadă pe el însuşi sub formele-i perspectiviste şi să se vadă *exclusiv* în ele. Noi nu putem vedea după colţul nostru: este o curiozitate deşartă aceea de a vrea să ştii ce alte feluri de intelect şi perspectivă ar mai *putea* exista: de exemplu, dacă cine ştie ce fiinţe pot percepe timpul retroactiv sau, alternativ, înainte şi înapoi (prin care ar fi existat o altă direcţie a vieţii şi o altă noţiune de cauză şi efect). Dar mă gândesc că suntem, azi cel puţin, departe de caraghioasa lipsă de modestie cu care să decretăm din colţul nostru că perspective *am fi îndreptăţiţi* să avem numai din acest colţ. Lumea a devenit pentru noi, mai degrabă, încă o dată "infinită": în măsura în care nu putem respinge posibilitatea că ea *închide în sine infinitele interpretări*. Încă o dată ne cuprinde marele fior – dar cine ar avea oare chef să redivinizeze imediat, după vechiul obicei, *acest* monstru de lume

necunoscută? Şi să adore cumva de acum înainte acest lucru necunoscut ca "pe cel necunoscut"? Ah, sunt prea multe posibilităţi nedivine de interpretare inclusiv în acest necunoscut, prea multă demonie, prostie, nebunie a interpretării, – propria noastră interpretare omenească, şi chiar prea omenească, pe care o cunoaştem...

375

De ce părem noi epicurei. – Noi, oamenii moderni, suntem precauţi faţă de ultimele convingeri; suspiciunea noastră pândeşte fascinaţiile şi vicleniile exagerate ale conştiinţei care zac în orice credinţă puternică, în orice da şi nu necondiţionat: cum se explică aceasta? Poate că suntem îndreptăţiţi să vedem aici, în bună parte, prudenţa "copilului ars", a idealistului dezamăgit, dar, în mai bună parte, chiar şi curiozitatea jubilând a celui retras odinioară în colţul său, pe care acest colţ l-a dus la disperare şi care, de-acum înainte, în contrast cu colţul de până acum, trăieşte în desfătări şi petreceri, în neîngrădire, sub "cerul liber în sine". Prin aceasta se dezvoltă o pasiune aproape epicureică pentru cunoaştere, care nu vrea să-i scape ieftin caracterul problematic al lucrurilor; de asemenea, o repulsie faţă de marile cuvinte şi gesturi morale, un gust ce respinge toate alternativele brute, necioplite şi este conştient în mod orgolios de exerciţiul său de circumspecţie. Căci acest lucru constituie orgoliul nostru, această uşoră ţinere în hăţuri, în cazul elanului nostru dezlănţuindu-se înainte, spre certitudine, acest control al călăreţului în cele mai îndrăcite cavalcade ale sale: căci, tot aşa, stăm călare pe nişte fiare turbate, iar dacă şovăim este, desigur, cel mai puţin din vina riscului ce ne face să şovăim...

376

Timpurile noastre lente. – Aşa simt toţi artiştii şi oamenii creatori de "opere", tipul matern de om: ei cred mereu, cu fiecare capitol al vieţii lor – pe care o operă îl închide de fiecare dată –, că au ajuns deja chiar la ţintă, mereu ar accepta răbdători moartea, cu sentimentul: "suntem copţi pentru asta". Ceea ce nu-i expresia oboselii, – mai degrabă a unei anumite luminozităţi şi moderaţii autumnale pe care, de fiecare dată, opera însăşi, maturizarea unei opere, i-o lasă moştenire autorului ei. Atunci încetineşte tempo*-ul vieţii, se îngroaşă şi curge ca mierea – până la pauze** lungi, până la credinţa în pauza** cea lungă...

**În it. în text (n.t.).*

**Fermate *(sg.)*, Fermaten *(pl.), italienism (muz.): "coroană, semn de oprire, punct de repaus, de pauză" (n.t.)*

377

N o i, a p a t r i z i i . – Printre europenii de azi nu se duce lipsă de cei îndreptățiți să se numească, într-un sens remarcabil şi onorabil, apatrizi, tocmai lor fie-le recomandată în mod explicit secreta mea înțelepciune şi gaya scienza*! Căci soarta lor e dură, speranța incertă, este o adevărată artă să le inventezi o consolare – dar ce folos! Noi, copiii viitorului, cum a m p u t e a fi acasă în acest astăzi? Suntem defavorabili tuturor idealurilor în baza cărora cineva s-ar mai putea simți ca acasă chiar în această şubredă, şubrezită epocă de tranziție; în ceea ce priveşte însă "realitățile" lor, nu credem că ele au d u r a b i l i t a t e . Gheața, care continuă să țină astăzi, a devenit deja foarte subțire: vântul dezghețului suflă, noi înşine, noi, apatrizii, suntem ceva ce sparge gheața şi alte "realități" extrem de subțiri... Noi nu "conservăm" nimic, nici nu vrem să ne întoarcem înapoi în vreun trecut, nu suntem nicidecum "liberali", nu lucrăm pentru "progres", n-avem nevoie să ne astupăm urechile de sirenele viitorului pieței – ceea ce cântă ele, "drepturi egale", "societate liberă", "gata cu stăpânii şi cu slugile", pe noi nu ne ispiteşte! – nu suntem în nici un caz de părere că ar fi de dorit să se-ntemeieze împărăția dreptății şi a bunei înțelegeri pe pământ (căci ea ar fi inevitabil împărăția celei mai profunde mediocrizări şi chinezării), ne bucurăm de toți cei ce iubesc, asemeni nouă, riscul, războiul, aventura, ce nu se lasă plătiți, prinşi, împăcați şi jugăniți, ne socotim pe noi înşine între cuceritori, reflectăm la necesitatea unor noi ordini, chiar şi a unei noi sclavii – căci de orice consolidare şi înălțare a tipului "om" ține şi un nou soi de sclavizare – nu-i aşa? trebuie, cu toate acestea, să ne simțim incomod într-un secol căruia îi place să monopolizeze onoarea de a se numi cea mai umană, mai îngăduitoare, mai echitabilă epocă pe care a văzut-o soarele până acum? Destul de rău că tocmai la aceste cuvinte frumoase avem nişte gânduri ascunse cu atât mai hidoase! Că nu vedem în ele decât expresia – chiar şi mascarada – profundei slăbiciuni, a oboselii, a bătrâneții, a puterii în scădere! Ce importanță putem acorda noi zorzoanelor cu care un bolnav îşi împopoțonează slăbiciunea? Să şi-o afişeze ca v i r t u t e , treaba lui – este indubitabil că slăbiciunea te face indulgent, vai, atât de indulgent, de echitabil, de inofensiv, de "uman"! – "Religia compasiunii", la care am putea fi convertiți – o, cunoaştem destui omuleți isterici şi destule femeiuşte isterice care tocmai astăzi au nevoie de această religie ca văl şi podoabă! Noi nu suntem nişte umanitari; niciodată n-am îndrăzni să ne permitem a vorbi despre "dragostea de omenire" a noastră

*În provensală în text, ca şi subtitlul acestei cărți (n.t.).

– pentru aceasta, unii ca noi nu sunt destul de actori! Sau destul de saint-simonişti, destul de francezi. Trebuie să suferi deja de un exces g a l i c de excitabilitate erotică şi de nerăbdare de îndrăgostit pentru a te mai apropia chiar în chip sincer de omenire cu ardoarea ta... De omenire! Să mai fi existat vreodată printre toate babele o babă mai monstruoasă? (– ar trebui, bunăoară, să fie "adevărul": o problemă pentru filozofi). Nu, noi nu iubim omenirea; din altă privinţă, nu suntem însă nici pe departe destul de "germani", aşa cum se înţelege azi în mod uzual prin cuvântul "german", pentru a pleda în favoarea naţionalismului şi a urii de rasă, pentru a ne putea bucura de naţionala râie sufletească şi septicemie din pricina cărora se delimitează, se îngrădesc astăzi popoarele în Europa ca în nişte carantine. Pentru aceasta suntem prea imparţiali, prea diabolici, prea năzuroşi, prea bine instruiţi, prea "călătoriţi": preferăm cu mult mai mult să trăim pe munţi, deoparte, "inactuali", în veacuri trecute sau viitoare, numai pentru a ne scuti de furia mută la care ne-am şti condamnaţi ca martori oculari ai unei politici care pustieşte spiritul german, făcându-l vanitos, şi care, pe lângă aceasta, este o politică m i c ă : – pentru ca propria ei creaţie să nu se ruineze iarăşi imediat, n-are ea nevoie s-o sădească între două uri de moarte? nu t r e b u i e să vrea eternizarea fărmiţării statale a Europei?... Noi, apatrizii, suntem prea feluriţi şi amestecaţi după rasă şi origine, în calitate de "oameni moderni", şi, ca urmare, puţin ispitiţi să participăm la acea mincinoasă autoadmiraţie şi destrăbălare rasială care se afişează azi în Germania ca semn al mentalităţii germane şi care, la poporul "simţului istoric", pare de două ori falsă şi indecentă. Noi suntem, într-un cuvânt – şi acesta trebuie să fie cuvântul nostru de onoare! –, b u n i e u r o p e n i , moştenitorii Europei, bogaţii, încărcaţii, dar şi excesiv de îndatoraţii moştenitori ai miilor de ani de spirit european: ca unii crescuţi şi din creştinism şi potrivnici lui şi tocmai fiindcă suntem crescuţi d i n el, fiindcă strămoşii noştri au fost creştini de o rectitudine radicală, proprie creştinismului, care şi-au sacrificat cu dragă inimă avutul şi sângele, rangul şi patria pe altarul credinţei lor. Noi – facem la fel. Pentru ce totuşi? Pentru necredinţa noastră? Pentru orice fel de necredinţă? Nu, o ştiţi mai bine, prieteni! Ascunsul d a din voi este mai puternic decât orice nu şi orice poate de care voi împreună cu timpul vostru sunteţi bolnavi; chiar dacă trebuie să plecaţi pe mare, voi, emigranţilor, vă sileşte şi la acesata – o c r e d i n ţ ă !...

378

Ş i n e l i m p e z i m d i n n o u . – Noi, bogaţii şi mărinimoşii spiritului, care stăm pe marginea drumului ca fântânile publice şi nu putem interzice

nimănui să bea din noi: din păcate, nu ştim să ne apărăm atunci când am dori-o, nu putem împiedica prin nimic să fim *tulburați*, întunecați, – să-şi arunce în noi – vremea în care trăim, ce are ea "cel mai vremelnic"; păsările ei murdare, murdăria; băieţii, flecuşteţele; iar drumeţii istoviţi, care se odih-
5 nesc lângă noi, mica şi marea mizerie. Dar vom proceda cum am procedat întotdeauna: tragem la fund, în adâncul nostru, şi ceea ce se aruncă în noi – căci suntem adânci, nu uităm – *şi ne limpezim din nou*...

379

Intervenția bufonului. – Nu-i un mizantrop cel ce a scris
10 această carte: ura de oameni se plăteşte astăzi prea scump. Ca să urăşti cum urai altădată omul, în felul lui Timon, absolut, fără nici un rabat, din toată inima, cu toată *iubirea* de ură, – pentru aceasta ar trebui să renunţi la dispreţ: – şi câtă bucurie rafinată, câtă răbdare, câtă bunătate chiar nu-i datorăm noi tocmai dispreţului nostru! De altminteri, prin asta suntem noi
15 "aleşii Domnului": dispreţul fin este gustul şi privilegiul nostru, arta noastră, virtutea noastră poate, a celor mai moderni dintre moderni!... Ura, dimpotrivă, te pune pe aceeaşi treaptă, te confruntă, în ură se află onoare, în sfârşit: în ură este *frică*, o mare, o bună parte de frică. Însă noi, neînfricaţii, noi, oamenii mai spirituali ai acestui veac, ne cunoaştem destul
20 de bine interesul, pentru a trăi, tocmai ca oameni mai spirituali, fără de frică în privinţa acestei epoci. Cu greu ne-or decapita, închide, surghiuni; nici măcar nu ne-or interzice şi arde cărţile. Veacul iubeşte spiritul, ne iubeşte pe noi şi are nevoie de noi, chiar dacă ar trebui să-i dăm de înţeles că suntem artişti în dispreţ; că orice relaţii cu oamenii ne provoacă o uşoară
25 înfiorare; că nu putem, cu toată blândeţea, răbdarea, iubirea noastră de oameni, cu toată politeţea noastră, să ne convingem nasul să lase prejudecata pe care o are faţă de apopierea unui om; că iubim natura cu cât se manifestă mai puţin omeneşte şi că iubim arta *când* este fuga de om a artistului sau luarea în râs a omului de către artist sau luarea în râs a
30 artistului de către el însuşi...

380

"Călătorul" vorbeşte. – Spre a observa odată de la distanţă moralitatea noastră europeană, spre a o compara cu alte moralităţi, anterioare sau viitoare, trebuie să procedăm cum procedează un călător
35 care vrea să ştie cât de înalte sunt turnurile unui oraş: pentru aceasta, el *părăseşte* oraşul. "Gândurile despre prejudecăţi morale", dacă nu cumva or fi prejudecăţi despre prejudecăţi, presupun o postare *în*

exteriorul moralei, un oarecare dincolo de bine şi de rău, spre care trebuie să urcăm, să ne căţărăm, să zburăm, – şi, în cazul dat, în orice caz, un dincolo de binele şi de răul *nostru*, o eliberare de orice "Europă", ultima înţeleasă ca o sumă de judecăţi de valoare imperative, care ni s-au transformat în carne şi sânge. Că *vrem* să ne plasăm tocmai undeva în afară, undeva sus este, poate, o mică sminteală, un straniu, iraţional "tu trebuie" – căci şi noi, cei pasionaţi de cunoaştere, avem idiosincrasiile noastre derivate din "voinţa neliberă" –: întrebarea este dacă *putem* cu adevărat urca acolo sus. Lucrul acesta poate depinde de multiple condiţii, în fond este întrebarea cât suntem noi de uşor sau de grei, problema propriei noastre "greutăţi specifice". Trebuie să fim *foarte uşori* spre a ne propulsa voinţa de cunoaştere până la o asemenea depărtare şi oarecum peste epoca noastră, spre a ne crea nişte ochi pentru panoramarea unor milenii întregi şi, în plus, pentru a continua să avem în aceşti ochi un cer pur! Trebuie să ne fi scuturat de atâtea lucruri care ne apasă, ne împiedică, ne ţintuiesc la pământ, ne îngreunează tocmai pe noi, europenii de astăzi. Omul unei astfel de lumi de dincolo, care vrea să cuprindă în propria-i rază vizuală măsurile valorilor supreme ale timpului său, are nevoie pentru asta, în primul rând, să "depăşească" în sine însuşi acest timp – este proba forţei sale – şi, ca atare, nu numai timpul său, ci şi aversiunile lui de până acum şi opoziţia lui *faţă de* acest timp, suferinţa sa din pricina acestui timp, anacronismul său, *romantismul* său...

381

Cu privire la problema inteligibilităţii. – Când scriem, nu vrem doar să fim înţeleşi, ci, tot aşa de sigur, vrem şi să *nu* fim înţeleşi. Nu-i totuşi nicidecum o obiecţie faţă de o carte dacă un oareşicine o găseşte ininteligibilă: poate chiar lucrul acesta era intenţia scriitorului ei, – nu *voia* el să fie înţeleasă de "un oareşicine". Orice spirit şi gust mai elevat, dacă vrea să se comunice, îşi alege şi auditorii; alegându-i, îşi trasează concomitent graniţele faţă de "ceilalţi". Toate legile mai subtile ale unui stil aici îşi au originea: ele ţin la distanţă totodată, creează distanţă, interzic "intrarea", înţelegerea, cum am spus, – în timp ce le deschid urechile acelora care ne sunt înrudiţi în privinţa urechilor. Şi, ca s-o spun între noi şi în cazul meu, – nu vreau să mă-mpiedice nici ignoranţa mea, nici neastâmpărul temperamentului meu să fiu inteligibil *pentru voi*, prieteni: nu neastâmpărul, oricât m-ar sili să m-apropii repede de un lucru spre a-i veni într-adevăr de hac. Căci eu procedez în cazul unor probleme profunde ca în cazul unei băi reci – ţuşti năuntru, ţuşti afară. Că n-ai ajunge

astfel la fund, că n-ai c o b o r î destul de în profunzime este superstiția celor ce se tem de apă, a duşmanilor apei reci; ei nu vorbesc din experiență. O! frigul mare te dinamizează! – Şi-ntrebând în treacăt: oare un lucru rămâne realmente neînțeles şi netransparent numai prin faptul că este atins, privit, fulgerat doar în fugă? Trebuie neapărat să şezi mai întâi ferm pe el? să-l fi clocit ca pe un ou? Diu noctuque incubando*, cum spunea Newton despre sine însuşi? Cel puțin există adevăruri de o timiditate şi o sensibilitate deosebită, pe care nu pui mâna altfel decât brusc, – pe care trebuie să le s u r p r i n z i ori să le laşi... În fine, concizia mea are şi o altă valoare: în cadrul problemelor care mă preocupă trebuie să spun multe lucruri în mod concis, ca ele să fie receptate şi mai concis. Eşti nevoit, adică, să te păzeşti, ca imoralist, să vatămi inocența, îi am în vedere pe măgarii şi pe fetele bătrâne de ambele sexe care n-au altceva de la viață decât inocența lor; mai mult încă, scrierile mele trebuie să-i entuziasmeze, să-i înalțe, să-i îndemne la virtute. N-aş cunoaşte nimic mai nostim pe pământ decât să vezi nişte măgari bătrâni şi fete bătrâne pradă entuziasmului, emoționându-se datorită sentimentelor dulci ale virtuții: şi "aceasta văzut-o-am" – aşa grăit-a Zarathustra. Atât în ce priveşte concizia; mai prost stau lucrurile cu ignoranța mea, din care nu fac un secret nici față de mine însumi. Există momente în care mă ruşinez de ea; fireşte, şi momente în care mă ruşinez de această ruşine. Poate că noi, filozofii, ne aflăm cu toții astăzi într-o poziție proastă față de cunoaştere: ştiința creşte, cei mai erudiți dintre noi sunt pe punctul de a descoperi că ştiu prea puțin. Însă ar fi şi mai prost dacă lucrurile ar sta altfel, – dacă am şti p r e a m u l t; menirea noastră este şi rămâne, înainte de orice, să nu ne luăm drept altcineva pe noi înşine. Noi s u n t e m altceva decât savanți: deşi nu se poate eluda că, între altele, suntem şi savanți. Noi avem alte nevoi, o altă evoluție, o altă digestie: avem nevoie de mai mult, avem nevoie şi de mai puțin. De cât are nevoie un spirit pentru hrănirea lui nu se poate cuprinde într-o formulă; dar dacă gustul său este orientat spre independență, spre un rapid du-te-vino, spre hoinăreală, spre aventură poate, pentru care numai cei mai dinamici sunt făcuți, atunci el trăieşte mai bine liber şi pe sponci decât rob şi îmbuibat. Nu osânză, ci cea mai mare suplețe şi forță este ceea ce vrea un bun dansator de la hrana sa, – şi nici n-aş şti ce şi-ar dori mai mult să fie spiritul unui filozof decât un bun dansator. Căci dansul este idealul său, chiar şi arta sa, până la urmă chiar şi unica lui religiozitate, "serviciul divin" al său...

**În lat. în text: "Clocind ziua şi noaptea" (n.t.).*

382

Marea sănătate. – Noi, modernii, anonimii, ininteligibilii, noi, avortonii unui viitor încă neprobat, – avem nevoie, pentru un scop nou, şi de un mijloc nou, adică de o nouă sănătate, de una mai puternică, mai versată, mai solidă, mai cutezătoare, mai înveselitoare de cum a fost oricare sănătate de până acum. Cel al cărui suflet tânjeşte să fi trăit întreaga sferă de valori şi de aspiraţii de până acum şi să fi făcut turul tuturor coastelor acestei "mări mediterane" ideale, cel ce vrea să ştie din aventurile celei mai personale experienţe cum se simte un cuceritor şi descoperitor al idealului, la fel un artist, un sfânt, un legiuitor, un înţelept, un erudit, un evlavios, un profet, un recalcitrant de stil vechi în privinţa celor divine: acela are nevoie pentru asta, înainte de toate, de un singur lucru, de *marea sănătate* – de una pe care nu numai că o ai, ci o şi câştigi şi trebuie s-o câştigi în permanenţă, fiindcă mereu o sacrifici, trebuie s-o sacrifici!... Iar acum, după ce am fost, în felul acesta, multă vreme pe drum, noi, argonauţii idealului, mai curajoşi poate decât este înţelept şi destul de des naufragiaţi şi suferind pierderi, dar, cum am spus, mai sănătoşi decât ni s-ar putea îngădui, periculos de sănătoşi, mereu sănătoşi, – ni se pare şi nouă că am avea în faţa noastră, ca răsplată pentru aceasta, un pământ încă nedescoperit, ale cărui hotare încă nu le-a întrevăzut nimeni, un dincolo de toate ţările şi cotloanele de până acum ale idealului, o lume atât de supraabundentă în lucruri frumoase, străine, problematice, teribile şi divine, încât curiozitatea noastră, ca şi setea noastră de a poseda şi-au ieşit din fire – ah, cum nu ne mai poate sătura nimic de-acum înainte! Cum ne-am mai putea mulţumi, după asemenea perspective şi cu o asemenea foame de lup în conştiinţă şi ştiinţă, *cu omul actual*? Destul de greu: dar este inevitabil să-i privim cele mai demne ţeluri şi speranţe doar cu o seriozitate rău menţinută, şi poate nici măcar să le mai privim. Un alt ideal ne aleargă în întâmpinare, un ideal ciudat, ispititor, plin de pericole, pe care n-am dori să-l convingem pe nimeni să-l îmbăţişeze, fiindcă nimănuia nu-i recunoaştem aşa de uşor *dreptul la el*: idealul unui spirit care se joacă naiv, adică nedeliberat şi dintr-o plenitudine şi potenţă debordantă, cu tot ce se numea până acum sfânt, bun, intangibil, divin; un spirit pentru care lucrul suprem în care poporul îşi are, pe bună dreptate, măsura valorii ar însemna aproape la fel de mult ca pericol, decădere, înjosire sau, cel puţin, ca recreere, orbire, uitare temporară de sine; idealul unei sănătăţi şi voinţe sănătoase omenesc-supraomeneşti, care va apărea destul de des *neomenesc*, de pildă, atunci când se aşază alături de întreaga seriozitate pământească, alături de orice fel de solemnitate a gestului, a

cuvântului, a sunetului, a privirii, a moralei şi a misiunii, precum cea mai animată parodie involuntară a lor – ideal cu care, în ciuda tuturor acestora, îşi face poate mai întâi apariţia *marea seriozitate*, se ridică mai întâi semnul propriu-zis de întrebare, se schimbă soarta sufletului, arătătorul
5 ceasului se pune în mişcare, tragedia *începe*...

383

Epilog. – Dar, pictând în încheiere, încet-încet, acest sumbru semn de întrebare şi chiar fiind încă dispus să le amintesc cititorilor mei virtuţile cititului veritabil – o, ce virtuţi uitate şi necunoscute! –, mi se-ntâmplă să
10 aud în jurul meu râsul cel mai diabolic, mai cu poftă, mai monstruos: spiritele cărţii mele tabără chiar ele pe mine, mă trag de urechi şi mă cheamă la ordine. "Nu mai suportăm – îmi strigă –; gata, gata cu această muzică neagră ca pana corbului. Nu-i oare dimineaţă luminoasă de jur împrejurul nostru? Şi vale şi pajişte verde şi moale, regatul dansului? A existat oare
15 vreodată un ceas mai bun pentru a fi vesel? Cine ne cântă un cântec, un cântec al orelor dimineţii, aşa de însorit, de vioi, de înaripat, încât să *nu* sperie greierii, – să invite mai degrabă greierii să cânte şi ei, să danseze şi ei? Dar şi mai bine un cimpoi ţărănesc naiv decât asemenea sunete enigmatice, asemenea strigăte sinistre, voci sepulcrale şi chiţcăiri de
20 marmotă cu care ne-ai regalat până acum în sălbăticia dumitale, domnule sihastru şi muzicant al viitorului! Nu! Nu asemenea tonuri! Ci hai să cântăm altele mai plăcute şi mai bucuroase!" – Vă place *aşa*, prieteni nerăbdători? Ei bine! Cine nu v-ar fi bucuros pe plac? Cimpoiul meu, iată, aşteaptă, gâtlejul de asemenea – poate răsună un pic hodorogit, mulţumiţi-vă! de
25 aceea suntem la munte. Însă ceea ce reuşiţi să ascultaţi este cel puţin nou; şi chiar dacă nu înţelegeţi, chiar dacă-l înţelegeţi greşit pe *bard*, ce contează? E "blestemul bardului". Cu cât îi auziţi mai limpede muzica şi aria, cu atât mai bine şi fluierul lui vă face – să dansaţi. *Vreţi* voi asta?...

Apendice:
Cântecele Prințului Vogelfrei

Lui Goethe

Ți-e nevremelnicul
5 Doar símbol! Cade
Domnul, părelnicu, -n
Poetice nade...

Lumea-n cerc spulberă
Rost după rost:
10 "Dat" – zice-l tulbure,
"Ba joc" – cel prost...

Lumea-n joc mestecă
Vis şi real: –
Sminteala veşnică
15 Ne-atrage-n – val!...

Vocația poetului

De curând, când stam sub ramuri,
La odihnă, mai exact,
Auzii tic-tac în dramuri,
20 Cu măsură şi cu tact.
Indignatu-m-am, – cu-ncetul
Începui să mă complac,
Până când, precum poetul,
Îmi vorbeam doar în tic-tac.

25 Cum săltau în stihuire
Vorbele-mi, din pas în pas,
Prind a râde în neştire,
Ca la un pătrar de ceas.
Eşti, cumva, poet, bătrâne?

Nu-ţi sunt minţile la loc?
– "Ba eşti un poet, stăpâne",
Ghionoaia dă din cioc.

După tufele pitite
5 Stau la pândă. Ce aştept?
Cugetări meşteşugite?
Rima-mi brusc le sare-n piept.
Tot ce ţopăie rămâne
La poet în vers, pe loc.
10 – "Da, eşti un poet, stăpâne"
Ghionoaia dă din cioc.

Rima nu-i ca o săgeată?
Săgetându-i trupul fin,
Cum începe să se zbată
15 Guşterul în groaznic chin!
Vai, muriţi, sărmane râme,
Ori vă-mpleticiţi în loc!
– "Da, eşti un poet, stăpâne"
Ghionoaia dă din cioc.

20 Iuţi şi-ntortocheate gânduri,
Vorbuliţe-n mers buimac,
Cum daţi buzna, rânduri-rânduri,
În cătuşe de tic-tac!
Râd de asta clici păgâne?
25 N-au poeţii har şi foc?
– "Ba eşti un poet, stăpâne"
Ghionoaia dă din cioc.

Pasăre, îţi râzi de mine?
Dacă stau cu capul rău,
30 Nici cu inima nu-s bine?
Teme-te de braţul meu! –
Dar poetul – ţese rime
Chiar nervos, mai mult în joc.
– "Da, eşti un poet, stăpâne"
35 Ghionoaia dă din cioc.

În Sud

Atârn pe-o creangă cioturoasă
Şi-mi legăn oboseala frânt.
Poftit de-o pasăre miloasă,
5 În cuibul ei sunt ca acasă.
Dar unde-s? O, departe sunt!

Pe albul mării adormite,
Văl purpuriu s-aşterne lent.
Idilă: port, oi, stânci trăsnite,
10 Smochini pe țărmuri însorite, –
Absoarbe-mă, Sud inocent!

Nu-i viață – mersu-ncet, în halte,
Cu grele şi nemțeşti mişcări.
Chemat-am vântul să mă salte,
15 Deprins-am zborurile-nalte, –
Spre Sud zburat-am peste mări.

Gândire! Jalnice suspine!
Ne-mpingeți iute spre soroc!
Zburând, văzui ce mă reține, –
20 Azi sângele-mi dă buzna-n vine
Spre-o nouă viață, un nou joc...

Să cugeți singur – e cuminte,
Dar prost e – singur a cânta!
Spre-a asculta un cânt fierbinte,
25 Imn vouă, păsări fără minte,
Veniți deci toate-n preajma mea!

Prea crude, false, rătăcite
Păreți, pentru a fi iubite
Şi pentru joacă, nu-i aşa?
30 În Nord – v-o spun cam peste mână –
Iubii o văduvă bătrână:
Ea “Adevărul” se numea...

Pioasa Beppa

Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit.
De fata cea frumoasă
5 Şi Domnu-i ispitit.
Pe biet monahu-acela
Oricum îl va ierta,
Când însuşi, ca şi-acela,
S-ar vrea în preajma mea.

10 Nu sur cum capelanul!
Ci tânăr sănătos,
Ca foarte sur motanul
Zbătându-se gelos.
Eu nu iubesc moşnegii,
15 El babe iar nu vrea:
Aceasta-i vraja legii
De Domnul date-aşa!

Biserica se poartă
Firesc cu inima
20 Şi chipul. Şi mă iartă, –
Dar cine n-ar ierta!
Îi dai cu murmuratul,
Ieşind cu plecăciuni,
Şi,-n timp ce ştergi păcatul,
25 Un altul, mic, aduni.

Lăudaţi pe Domnu-n lume,
Că fete mândre-i plac,
Şi-această slăbiciune
Şi-o-ngăduie cu drag.
30 Firesc să fiu pioasă,
Cât trupul mi-e-nflorit:
Bătrână şi hidoasă,
Cu dracul mă mărit!

Luntrea misterioasă

Astă-noapte, când dormea
Totu-n jur, şi numai vântul
Pe străzi goale suspina,
5 Nu-mi găseam în somn alintul,
Macul, ah! nu m-alina
Şi nici – împăcatul, gândul.

Am fugit pe țărm, văzând
Cum că somnul nu mă-ncearcă.
10 Luna-n zare lucea blând, –
Întâlnii un om şi-o barcă,
Baci şi turmă, picotind: –
Luntrea-n somn plecase, parcă.

A trecut un ceas, ori nu?
15 Poate-un an s-a scurs? – deodată, -n
Veşnică litanie, toată
Mintea mea se petrecu,
Şi-o genune-afundă, lată
Se căscă: – apoi trecu!

20 – Zori de zi: nepăsătoare,
Luntrea stă pe negrul hău...
Ce-a fost? Sânge? De mirare,
Glasuri tot creşteau mereu – –
O, nimic! Cu mic, cu mare,
25 T o ț i dormeam – somn dulce! greu!

Declarație de dragoste

(la care însă poetul a căzut într-o groapă –)

Minune! Mai e-n zbor?
Se-nalță şi nu fâlfâie măcar?
30 Dar cum de-i suitor?
De unde-această forță, frâu şi far?

Lăsând viaţa jos,
Trăieşte-n slăvi, ca stele şi vecii,
Cu cei pizmaşi milos –:
Doar să-l priveşti, şi urci şi tu-n tării!

O albatros! Mereu
Mă-mpinge-un dor înspre înalt ceresc.
Am plâns, am plâns din greu,
Gândind la tine, – da, eu te iubesc!

Cântecul unui păstor de capre teocritian

De ploşniţe zac mâncat, –
Mă vaiet de pântec.
Dincólo-i loc luminat!
E danţ şi cântec...

Pe ea trebuia acum
S-o ţin în braţă.
Adăst – un câine-n drum, –
Nici semn de viaţă.

Dar nu-mi jurase, ai?
Mă minte femeia?
– Ori de toţi se ţine scai,
Cum capr-aceea?

De unde borangic? –
Ah, ce făloasă?
Mai e vreun ţap, voinic,
Pe lângă casă?

– Cum o aştept pe ea
Venin cumplit e!
Doar noaptea cresc aşa
Ghebe-otrăvite.

Ca şapte boli, adânc,
Iubirea-nţeapă. –

Nu pot să mai mănânc.
Adio, ceapă!

Şi stelele pălesc,
Scapă-n mare luna,
5 Zori cenuşii mijesc, –
De mor, totuna.

"Sufletele-aşa precare"

Sufletele-aşa precare
Îmi repugnă azi.
10 Stima lor e-o flagelare,
Lauda – o ruşine şi-un necaz.

Cum nu vreau să trec prin viaţă
Dus de lesa *lor*,
Pizma lor mi-aruncă-n faţă
15 Zâmbet stins şi dulce-otrăvitor.

Să mă blesteme-n neştire!
Tifle tot să-mi dea!
Disperata lor privire
Tot spre mine veşnic s-o-ndrepta.

20 Nebunul la disperare

Ce-am scris cu spirit de nebun
Pe masă şi pereţi – vă spun:
Doar mie mi-ar fi fost podoabă?...

Dar *voi* vă ziceţi: "Minte slabă
25 I-a mâzgălit, – şi-acum, degrabă,
Să ştergem urma cu săpun!"

Vă rog! Ajut şi eu – vă jur:
Cu mături şi bureţi fac treabă
Ca un rândaş ori critic dur.

Cuminţilor, când totu-i pur,
Pereţii, masa o să-mi placă
Să văd că şti'nţa voastră-i c...

Rimus remedium
Sau: cum se consolează poeţii bolnavi

Vrăjitorie,
Tu, timp! din botu-ţi bălos, urât,
Curg ore-n lenevie.
În van dezgustu-mi strig-atât:
"Blestem, vecie,
Pe al tău gât!"

Lumea-i de fier:
Buhai asurzit – şi furibund.
Durerea-mi înscrie c-un jungher
În oase-afund:
"În lume-i ger –
Nu-ţi place, eşti un căscăund!"

Dă-mi macul tare,
O, febră, toarn-otravă-n vâni!
Mi-ncerci şi frunte de mult, şi mâni.
Ce tot întrebi? "Ce rost – mai are?"
– – Pfui, târfă în
Sarcasmu-ţi mare!

Nu! Hai la loc!
Frig e afară, ploaia cade –
O, febră, să fiu eu cumsecade?
– Na-ţi aur: străluceşte foc! –
Te chemi "Noroc"?
Ţi-aducem laude? –

Brusc, peste prag
Izbeşte ploaia cu putere!
Se stinge lampa! – 'N vălmăşag

Cel făr' de r i m e - n încăpere
De-acuma piere,
Pun rămăşag!

"N o r o c u l m e u!"

5 Văd porumbeii din San Marco iară:
Piaţa-i calmă, ziua doarme-n jur.
În blânda ei răcoare cântu-mi zboară
Ca stolurile lor zburând spre-azur –
O, de-ar veni la loc,
10 Să-i mai atârn o rimă-n aripioară
– Norocul meu! Noroc!

Tu, scut ceresc, albastru, de mătasă,
Plutind tăcut peste-un pestriţ decor,
Pe care-l p i z m u i e s c , mi-e drag, m-apasă...
15 I-aş bea – vă jur – tot sufletul cu dor!
L-aş mai vărsa la loc? –
Nu, să tăcem, privelişte aleasă!
– Norocul meu! Noroc!

Tu, straşnic turn, ca leii plini de viaţă,
20 Victorios şi mândru meterez!
Adâncu-ţi zvon se-mprăştie-n piaţă –:
Eşti oare-al său accent aigu francez?
De-aş sta ca tine-n loc,
Aş şti strânsori de pluş cum se învaţă...
25 – Norocul meu! Noroc!

Să piei, cântare! Până vin din noapte
Întunecate umbre ce tot cresc!
E prea devreme pentru cânt, şi fapt e
Că-n roze,-odoare încă nu lucesc,
30 Mai are ziua loc
Şi pentru stihuri, furişări şi şoapte
– Norocul meu! Noroc!

Spre alte mări

Într-acolo – v r e a u ; şi tare
Cred în mine şi-n catarg.
Marea-i liberă în zare,
5 Vasu-mi genovez e-n larg.

Totul nou, mai nou de-acuma-i,
Doarme-amiaza-n timp şi zări –:
Aprig – ochiul v o s t r u numai
Mă priveşte, depărtări!

10

Sils-Maria

Tot aşteptând aici – dar ce? – nimic,
Stam, dincolo de rău şi bine,-un pic
Gustând lumini, şi umbre-un pic, doar joc,
Amiază, lac şi timp fără soroc.

15 Iubito, brusc! din unu furăm doi –
– Şi Zarathustra-mi apăru apoi...

Mistralului

Un cântec de joc

Vânător de nori, Mistrale,
20 Mături cerul în rafale,
Şi mi-eşti drag, furtuna mea!
Oare nu suntem de-o viţă,
Primul rod pe o mlădiţă,
Ascultând de-aceeaşi stea?
25 Pe cărări de munte, line,
Mă reped jucând spre tine,
Când cântări şi şuier scoţi:
Fără vâsle, fără vase,
Salţi prin valuri spumegoase –
30 Cel mai liber dintre toţi.

La chemarea ta adâncă,
Năvălii din stâncă-n stâncă
Până-n țărmul cel gălbui.
Ura! Cum lucesc vioaie
5 Diamantele-n puhoaie,
Ai venit din munți haihui.

Repezi pe-ale bolții arii
Ți-am văzut eu telegarii
Şi trăsura-n care stai,
10 Ți-am văzut nălțată mâna,
Parcă fulgera lumina,
Când pocneai din bici pe cai, –

Te-am văzut că laşi trăsura
Şi te-avânți în jos de-a dura,
15 Te-am văzut cum drept cobori,
Ca săgeata în genune, –
Rază pogorând minune
Peste trandafiri în zori.

Joacă pe spinări de valuri,
20 Nărăvoase dând în maluri –
Fă – spre slava-ți – jocuri n o i!
Le-om juca – ne-om da silința –,
Veselă – n e - o fi ştiința,
Arta – liberă l a n o i!

25 Pentru-al nostru bun renume,
Să culegem flori din lume,
Să ne-ncingă fruntea-n lanț!
Să jucăm ca trubadurii
Între sfinte şi-ntre húrii,
30 Între zeu şi lume – danț!

Cine n-o dansa cu vântul,
Ci se-nfăşură ca-nfrântul
Şi schilodul de moşneag,

Cei ca gâşte virtuoase
Ori stângaci cu frica-n oase
Să nu calce-al nostru prag!

Cui o face pe bolnavul
5 Să-i stârnim în nas tot pravul,
Să stârpim sămânţa lor!
De pe ţărm să ştim că-i rasă
Răsuflarea ofticoasă,
Ochiul necutezător!

10 Să vânăm pe cer negreala,
Murdăria, abureala,
Luminându-l! Să urlăm...
O duh liber, ca furtuna
Fericirea-mi *urlă*-ntruna,
15 Ca să ne alăturăm. –

– Şi, ca astă fericire
Să rămână-n amintire,
Ia-i *cununa* testament!
Către aştrii fără moarte
20 Urc-o sus, tot mai departe,
Spânzur-o – de firmament!

Note şi comentarii

Toate trimiterile făcute prin simpla cifră a fragmentului se referă la fragmentele postume din volumul 9*.

Aurora

Morgenröthe. Gedanken über die moralischen Vorurtheile [Aurora. Gânduri despre prejudecăţile morale] (= M) a apărut la sfârşitul lui iunie 1881 la Ernst Schmeitzner din Chemnitz, la opt luni după *Călătorul şi umbra sa.* Este rezultatul meditaţiilor lui N de prin diversele locuri ale peregrinării sale din anul 1880: Veneţia, Marienbad, Naumburg, Stresa, Genova (v. Cronica). La Veneţia (primăvara lui 1880), N i-a dictat "elevului" său Peter Gast o culegere de 262 de aforisme sub titlul *L'Ombra di Venezia***, şi anume pe baza notiţelor pe care le aşternuse de la începutul anului în două caiete mai mici. În vara şi toamna lui 1880, ca şi în iarna lui 1880/81, N a folosit alte cinci carnete, din care au luat naştere atât un cuprinzător material postum (vol. 9, p. 103 - 408), cât şi transcrierea pe curat a *Aurorei****. La 25 ianuarie 1881 i-a trimis această transcriere, din Genova, lui Peter Gast, spre copiere; titlul noii cărţi de pe prima pagină a transcrierii suna: "Brăzdarul. Gânduri despre prejudecăţile morale". Pe pagina întâi a copiei sale, Peter Gast a notat cuvintele: "Există atâtea aurore care n-au strălucit încă. Rigveda". Acest citat i-a plăcut într-atât lui N, încât a schimbat titlul cărţii sale în "O auroră. Gânduri despre prejudecăţile morale" (N către Gast, 9 februarie 1881). Articolul ("O") a fost suprimat apoi. Îndată după aceea, N i-a trimis lui Peter Gast încă un adaos spre copiere, în care, printre altele, preluase şi aproximativ 90 de aforisme din *L'Ombra di Venezia* (cu modificări mai mult sau mai puţin esenţiale). Copia, tăiată în fâşii şi aranjată de N după numerele aforismelor, a fost lipită după aceea de Peter Gast, pentru alcătuirea unui manuscris bun de tipar, şi trimisă la jumătatea lui martie lui Schmeitzner la Chemnitz. Între mijlocul lui aprilie şi mijlocul lui iunie, N şi Peter

---

**Vol. 10 al ed. rom. (idem, în continuare) (n.t.).*

***În it. în text (n.t.).*

****Referitor la sfera ideatică a cărţii şi a materialului postum, a se vedea Keith Ansell-Pearson, Toward the* Übermensch: *Reflections on the Year of Nietzsche's Daybreak, în Nietzsche-Studien. Internationales Jahrbuch für die Nietzsche-Forschung. Begründet von Mazzino Montinari, Wolfgang Müller-Lauter, Heinz Wenzel. Walter de Gruyter, Berlin / New York, 1972 şi urm. (abreviat în continuare: NS), vol. 23, 1994, p. 123-145 (n.t.).*

Gast au citit corecturile. Acestea, ca şi manuscrisul pentru tipar, nu s-au păstrat. În anul 1887, stocurile din *Aurora*, prevăzute cu o prefaţă, au apărut ca *Aurora. Gânduri despre prejudecăţile morale. Ediţie nouă cu o prefaţă introductivă*, la E. W. Fritzsch din Leipzig.

Prefaţă. **11** *14:* Trophonius] *erou din Lebadeia (Boeţia) şi zeu oracular, care-şi avea sediul în văgăuna din Lebadeia; N.T.: cf. şi PHG 1 (vol. 2, 514, 2) N.T.: 29:* "cum?... drum?"] *cf. vol. 1, 179, 27-29* **13** *4:* Critica... 257] *N citează din ediţia Kant a lui Rosenkranz (1883); cf. ed. acad. III, 249* *12-15:* Robespierre... 1794).] *citat din: Edmond Scherer, Etudes sur la littérature contemporaine, Paris, 1885, VIII, 79, BN* *N.T.:* **15** *1:* idealism] *aluzie la Memoiren einer Idealistin de Malwida von Meysenbug (cf. vol. 3, nota la 19, 21)* *N.T.: 1-2:* "ne-nalţă-n tării"] *cf. finalul la Faust II*

5. *Cf. 3 [80]*

8. *N.T.: cf. vol. 2, 29, 4-22*

9. *Cf. 3 [93]; 4 [13]* *N.T.: În legătură cu raportul dintre moravuri (*Sitten*), morală=cutumă (*Sitte*) şi moralitate (*Sittlichkeit*), cf. VM 89; v. şi infra.*

10. *Rs şters la sfârşit:* Trăim un moment al moralei în care nu mai există efecte fizice capabile să probeze o prescripţie morală: iar morala s-a refugiat în "ideal".

11. *Cf. 3 [71]*

14. **21** *11:* respectate] baroce *Rs* *23-24:* "Prin... bunuri"] *cf. Platon, Phaidros 244a* *30-31:* inovatorul... nebunie] *cf. Platon, Ion 533d-534e* *32-33:* a recurs... Salaminei] *cf. Plutarh, Solon 8* **21** *38*-**22** *5:* Reţetele... spirituală] *cf. J. Lubbock, Die Enstehung der Civilisation (v. nota la MA I 111), 211 sq.*

18. *Vs:* 26. Suferinţa noastră le bucură pe divin‹ităţile› rele, împăcându-le cu noi. De a‹ceea› suferinţele şi chinurile de bunăv‹oie› ţin de moravurile din comunitate. Astfel, suferinţa capătă o valoare. Invers, tihna trezeşte suspiciune. "Virtuosul este în continuă suferinţă" – o extremă. – 27. Disimularea ca virtute – teama ca virtute, suferinţa ca virtute, revanşa ca virtute. Tăgăduirea raţiunii ca virtute (invariabilitate), mila ca viciu, cunoaşterea ca viciu – trândăvia, de obic‹ei›, ca urmare a virtuţii, războiul ca epocă a moralităţii pitoreşti, pacea văzută ca primejd‹ioasă› de înţelepţi, fiindcă descătuşează individul. Curajul ca virtute cardinală. *N.T.:* **23** *27*-**24** *7:* Cruzimea... altar.] *cf. Herbert Spencer, Die Thatsachen der Ethik, übers. v. B. Vetter, Stuttgart, 1879, p. 31, BN (apud F. Götz, în NS, 24, 1995, p. 405)* **24** *18-20:* Orice... fizice] *din...* noi suntem moştenitorii unor deprinderi sentimentale de milenii şi nu reuşim decât extrem de încet să ne debarasăm de această moştenire. *Rs* *20:* păşitul înainte] progresul *Rs* *36:* setea de a şti] cunoaşterea *Rs* *37:* cu primejdia] cu viciul *Rs*

20. *Vs: 4 [109]*

23. *Vs:* Sentimentul p u t e r i i a s u p r a l u c r u r i l o r, a proprietăţii etc. nu este sigur la popoarele primitive, fiindcă ei le atribuie vitalitate şi forţa de a dăuna. Trebuie să te asiguri asupra lor cum te asiguri asupra o‹amenilor›.

Linguşirea şi constrângerea faţă de lucruri: bază a celor mai multe obiceiuri, cauzalitatea naturală apărea ca forţă magică. – N e p u t i n ţ a a fost nemărginit de mare şi de obişnuită, de aici senzaţia preponderentă de putere, s u b t i l i t a t e a sa.

24. *Cf. 3 [71] N.T.: cf. supra Rs la M 10* **27** *9-10:* la... animal] *cf. J. Lubbock, op. cit., 376*

26. *Cf. 4 [280]; 10 [B17]*

29. *Vs:* Mă tem că dintre h i s t r i o n i i c a r e j u c a u t e a t r u î n f a ţ a l o r î n ş i ş i au făcut parte bărbaţii cei mai renumiţi prin virtutea lor: de aceea îmi fac ei silă. Creştinismul a interzis acest histrionism – el a inventat fălirea dezgustătoare a păcătosului şi vina născocită a păcatului (şi azi de "bonton" printre creştini).

31. *Vs:* Dacă la origine se presupunea spirit nu numai la oameni, ci peste tot (alături de toate instinctele, răutăţile, simpatiile* etc.), deci nu găseai î n a c e s t l u c r u caracteristica oamenilor (sau a unui om ori a unui popor), rezultă – că pe vremea aceea lipsea m â n d r i a o m u l u i , el nu se ruşina că se putea trage din animale, copaci.

33. *Vs: 4 [13] cf. 4 [143]*

34. *Cf. 4 [144] Vs la început:* Dacă există ereditate a sentimentelor morale? Cu precădere am dori să ne apărăm, atâta vreme cât suntem în stare, de teoria eredităţii. –

35. *Cf. 4 [144]*

36. *Vs:* Cum? Inventatorii celei dintâi bărci, primii astronomi să fie neasemuit mai mari decât inventatorii n o ş t r i ? Dimpotrivă! Pe vremea aceea întâmplarea acţiona şi mai mult decât astăzi!

38. *Cf. 6 [204]; 7 [55]; 7 [239]; 8 [101]* **34** *3-4:* Hesiod... binefăcătoare] *cf. Munci şi zile 20-24 N.T.: 7 sq.:* speranţei] *cf. MA I 71 (inclusiv notele) 8-9:* Hesiod... lucruri] *cf. op. cit. 94-99 21-22:* europeni sunt oarecum] europeni [începând cu grecii şi până azi] sunt oarecum *Rs*

41. *Cf. 4 [58]*

42. *Cf. 3 [77]; 3 [87]; 4 [43]* **36** *31:* spiritului său] *GA; întregit după Rs şi Vs Rs în final:* Multă vreme, întreaga valoare a unor asemenea existenţe constă numai în faptul că-i obişnuiesc pe ceilalţi oameni cu vederea lor şi vâră în minţile greoaie ale oamenilor de acţiune ideea unei vieţi contemplative. O dată cu puterea contemplativilor, creşte senzaţia de satisfacţie faţă de viaţă, ei devin cel puţin optimişti practici.

43. **37** *21:* ştiinţei. De] ştiinţei, oarecum exerciţiile de digitaţie ale gândirii ştiinţifice, în credinţa că ele sunt totul, iar vestibulul este sanctuarul. De *Rs*

44. *Vs:* Aceasta mi se pare cea mai valoroasă intuiţie a mea: în timp ce mai demult, pe măsură ce ajungeai la originea lucrurilor, credeai tot mai tare că vei da peste ceea ce este de o importanţă inestimabilă pentru acţiunea şi judecata

---

*Sympathien

omului şi făceai să depindă de aceasta mântuirea lui veşnică, acum este invers, pe măsură ce ne întoarcem în timp, interesul nostru se implică tot mai puţin: evaluările pe care le-am pus noi în lucruri îşi pierd sensul, cu cât ne întoarcem mai mult înapoi, în miezul lucrurilor înseşi. *Rs la sfârşit:* iar mizeria şi cuşca şi gratiile şi spărtura şi fericirea, totul, totul a fost un vis urât?

45. *Cf. 6 [281]*

46. **39** *2-3:* "Ce... făcut!"] *cf. Montaigne, Essais III, XIII:* "*Oh! que c'est un doulx et mol chevet et sain que l'ignorance et l'incuriosité à reposer une teste bien faicte*"*; *opera lui Montaigne este la îndemână în dublă ediţie în BN: Essais avec des notes de tous les commentateurs [Eseuri cu note ale tuturor comentatorilor], Paris, 1864; Versuche, nebst des Verfassers Leben, nach der neuesten Ausgabe des Herrn Peter Coste, ins Deutsche übers. 3 Bde [Eseuri, însoţite de viaţa autorului, după cea mai recentă ediţie a domnului P. C., trad. în germană. 3 vol.], Leipzig, 1753-54. Pasajul citat aici, şi la Pascal, Gedanken, Fragmente und Briefe... nach der Ausgabe P. Faugère's. Deutsch von Dr. C. F. Schwartz. Zweite Auflage... [Cugetări, fragmente şi scrisori... după ediţia lui P. Faugère. În germană de Dr. C. F. Sch. Ediţia a doua...], Leipzig, 1865, partea întâi, 316, BN: "... daß Unwissenheit und Unbekümmertheit [incuriosité] zwei süße Ruhekissen seien für einen gut organisirten Kopf..." ["... că neştiinţa şi nepăsarea [incuriosité] ar fi două perne dulci pentru un cap bine organizat..."]. În traducerea germană a lui Pascal, cae prezintă multiple urme ale lecturii lui N, acesta a subliniat următorul pasaj (II, 19): "Este deci o nefericire să te îndoieşti; dar este o datorie imperioasă să cauţi când ai îndoieli, şi în felul acesta, aşadar, cel se îndoieşte şi nu caută este nefericit şi nedrept totodată. Dacă, pe lângă toate acestea, e încă senin şi pretenţios [présomptueux], atunci îmi lipseşte cuvântul spre a descrie o creatură atât de jalnică [extravagante]." După toate probabilităţile, N cunoştea şi ediţia franceză originală a lui Prosper Faugère (Pensées, fragments et lettres..., publiés pour la première fois conformément aux manuscrits originaux en grande partie inédits... [Cugetări, fragmente şi scrisori..., publicate pentru prima dată în conformitate cu manuscrisele originale în mare parte inedite...], Paris, 1844), întrucât a scris, în legătură cu un pasaj al traducerii, adesea inexacte, a lui Schwartz (II, 81), remarca* "tradus greşit". *4-5:* nimeni... el] *din* credea că are un astfel de cap şi era muncit de un asemenea dor de o pernă frumoasă *Rs*

50. **40** *11-13:* căci... lume.] fiindcă ei propovăduiesc nemulţumirea şi dispreţul faţă de lume, ca şi înfumurarea geniului. Oare cine are de suferit de pe urma necumpătaţilor? Tot anturajul lor, până la cea mai mare depărtare, mai cu seamă copiii. – *Vs*

52. *Cf. 3 [82]; 4 [318]* *Vs:* Mijloacele de alinare sunt cele prin care viaţa devine atât de dureroasă pentru mulţi: ei se obişnuiesc să-şi combată durerile printr-o ameţeală şi suferă apoi de pe urma reactivităţii ameţelii, de pe urma

---

**"Ah, ce căpătâi dulce, moale şi sănătos e acela alcătuit din neştiinţă şi lipsă de curiozitate şi ce plăcut se odihneşte pe el un cap bine plămădit!" (traducere de Elena Vianu, Moralişti francezi, Bucureşti, 1966, p. 79, n.t.)*

privării de ea, de pe urma nesiguranței continue și a tremurului continuu al ținutei lor. Amețeală: sentiment al puterii. Reiese de aici că suferința capitală este sentimentul slăbiciunii și al fricii. – Multă vreme, nimic n-a contribuit la deteriorarea sănătății omenești atât cât mijloacele contra bolilor. În cel mai bun caz, te îngrijeai de ușurarea pentru moment, iar rezultatul era agravarea generală. Cel ce se îmbolnăvea până la un anumit grad nu-și mai revenea: de asta aveau grijă medicii. – Se spune despe Schopenhauer că a luat în serios suferința omenească: ei bine, eu vreau să iau odată în serios antidoturile suferinței.

56. *Vs:* Față de cei pioși nu manifest nici o antipatie, mai degrabă o secretă considerație, cu regretul că acești oameni excelenți nu-mi împărtășesc sentimentele: dar de unde acest a d â n c d i s p r e ț față de unul care a avut toată libertatea spiritului și l a u r m ă devine totuși robul credinței? E ca și când s-ar fi întâmplat ceva rușinos, încât ar trebui să roșească oricine doar aude despre asta. De unde? – Sch‹openhauer› simțea la fel. I-aș întoarce spatele celui mai onorabil om, dacă mi-ar deveni suspect în a c e a s t ă privință. **42** *27-28:* spernere... se ipsum] *cf. Goethe, Călătorie în Italia III, Filippo Neri** *32:* apostatului] renegatului *Rs* **43** *2:* apostatul] renegatul *Rs*

59. *Cf. 4 [151]*

62. *Vs:* Cum își poate cineva percepe d r e p t r e v e l a ț i e p r o p r i a p ă r e r e d e s p r e l u c r u r i? Iată problema genezei religiei: ea presupune deja să crezi în "revelații". Căci b e a t i t u d i n e a pe care o provoacă o nouă ipoteză este atât de mare pentru creatorul ei, încât i-o atribuie lui Dumnezeu: aceasta presupune să nu-l credem pe om drept a u t o r al unei mari fericiri (pesimism). Apoi, îți î n t ă r e ș t i o opinie prin faptul că o caracterizezi drept revelație, o sustragi c r i t i c i i: îi conferi sacralitate. În felul acesta, de fapt, te cobori pe tine însuți la rangul de organ, dar gândul nostru triumfă ca gând al lui Dumnezeu: o uriașă satisfacere a sentimentului p‹uterii›. Prin aceasta îl sustragi p r o p r i e i c r i t i c i: îl pui mai presus de tine. Această violentare a propriei noastre persoane în favoarea unui produs al nostru este o extremă a dragostei paterne și a mândriei paterne.

63. *Vs:* Admițând că l-am percepe pe celălalt așa cum se percepe el (simpatie, după Schopenhauer: mai exact, "em-patie") – l-am urî, dacă el, ca eu, se consideră vrednic de ură, asemeni lui Pascal. Și așa simțea, desigur, și Pascal față de oameni în ansamblu: și în general creștinul, care, pe vremea lui Nero, era învinovățit de odium generis humani. **46** *1:* dacă... ură] *cf. în citata traducere germană din Pascal următoarele pasaje subliniate de N: "Nici o altă religie n-a propovăduit ura de sine. Nici o altă religie deci nu poate fi pe placul acelora care se urăsc și care caută o ființă cu adevărat vrednică de iubire." (II, 118); Faugère*

**În traducerea românească a lui Gh. I. Ciorogaru (Univers, 1969), citatul din F. Neri apare la p. 333 în forma: "Spernere mundum, spernere te ipsum, spernere te sperni", fiind adaptat după Hildebertus de Lavardin (1056-1133): "Spernere mundum, spernere sese, spernere nullum, / Spernere se sperni..." (=A disprețui lumea, a te disprețui pe tine, a nu disprețui pe nimeni, / A disprețui faptul că ești disprețuit...), apud E. și L.-G. Munteanu, op. cit., p. 293 (n.t.).*

II, 142; "Trebuie să-l iubeşti doar pe Dumnezeu şi să te urăşti doar pe tine." (II, 273); Faugère II, 380 Cf. VM 385 şi M 79

64. *Cf. 7 [129]*

66. *Cf. 4 [166]*

67. *Vs: 6 [179]*

68. *Cf. 4 [164]; 4 [167]; 4 [170]; 4 [171]; 4 [219]; 4 [220]; 4 [231]; 4 [252]; 4 [254]; 4 [255]; 4 [258] (şi comentariul respectiv) N.T.* **47** *38*-**48** *8:* E... legii] *cf. Hermann Lüdemann, Die Anthropologie des Apostels Paulus und ihre Stellung innerhalb seiner Heilslehre, Nach den vier Hauptbriefen dargestellt, Kiel, 1872, p. 73 (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 395-396)*

69. **49** *25:* grecul, în] grecul (Ahile), în *Vs Rs în final:* În privinţa aceasta, nimic nu poate fi maimuţărit!

72. **51** *11-13:* Un... a i b ă] *cf. 2. Macabei 7, 11; 4 [161] şi comentariul respectiv*

73. *Cf. 5 [28]*

74. *Cf. 3 [106]*

75. **52** *22-23:* "Pe... pedepseşte"] *cf. Evrei 12, 6 N.T.: v. MA I 108, vol. 3, 76, 9-10, şi nota respectivă*

77. *Cf. 6 [66] N. T.:* **54** *5:* musafirul de piatră] *cf. vol. 2, 345, 6 şi nota respectivă; vol. 3, 418, 25 20-25:* când... comunitate] *cf. William Edward Hartpole Lecky, Entstehungsgeschichte und Charakteristik des Methodismus. Aus dem Englischen von Ferdinand Löwe [Istoria genezei şi caracteristica metodismului. Din engleză de F. L.] (Reproducere separată a capitolului al nouălea, intitulat "The religious revival"*, din volumul II al Istoriei Angliei în secolul al optsprezecelea... de Lecky), Leipzig şi Heidelberg, 1880, 53 sq., BN N. T.: 21: Whitefield] George Whitefield (1714-1770), predicator englez metodist al reînsufleţirii 20-27:* când... nenorocirii"] ceea ce urca mereu la lumină din iad [ul lăuntric] în care creştinismul a transformat sărmanul "sufleţel", anima vagula blandula**, al anticilor *26-27:* "pajiştea nenorocirii"] *cf. WS 6 şi nota respectivă 27-33: Vedeai... a m a r e] cf. Lecky, op. cit., 67 sq.* **54** *39*-**55** *6:* "O... Vino!"] *cf. Lecky, op. cit., 71 sq.*

78. **55** *28-29:* Grecii... altuia] *cuvântul este:* νεμεσσητιχόν***; *cf. vol. 8, 17 [58]*

**În engl. în text: "Reînsufleţirea religioasă" (n.t.).*

***În lat. în text; cf.: "Animula vagula, blandula, / Hospes comesque corporis, Quae nunc abibis in loca? / Pallidula, rigida, nudula, / Nec ut soles dabis iocos." (=Sufleţel rătăcitor, blândişor, / Oaspete şi însoţitor al corpului, / Spre ce locuri te îndrepţi acuma? / Păliduţ, înlemnit, golişor (eşti) / Şi nu vei mai face glume, cum obişnuiai odinioară.) Inscripţie din interiorul mausoleului împăratului Hadrianus (castelul Sant'Angelo din Roma), reprezentând epitaful compus de acesta pe patul morţii, când reflecta la chinurile care aşteaptă sufletul după moarte (apud E. şi L.-G. Munteanu, op. cit., p. 25) (n.t.).*

****"necaz, indignare" (gr.) (n.t.)*

79. *33-34:* Dacă... ură] *N se referă la următorul pasaj din Pascal (Faugère I, 197; Schwartz I, 190 sq.): "Le moi est haďssable. Vous, Miton, le couvrez; vous ne l'ôtez pas pour cela: voous ętes donc toujours haďssable."* Cf. M 63; VM 385 N. T.: cf. Pascal, Scrieri alese. Traducere George Iancu Ghidu. Studiu introductiv Ernest Stere. Note George Iancu Ghidu, Ernest Stere, Bucureşti, 1967, p. 59-60 (şi notele 28-29)*

82. *Vs:* "Despre aceasta trebuie să decizi tu însuţi: căci este în joc viaţa ta." Luther. Ferească sfântul! Nu depind multe de lucrul acesta.

84. *Cf. 4 [235]; 6 [240]*

85. *Vs:* Ne batem joc (Schopenhauer) de mitologia şi de teologia grecilor. Ar trebui să-i admirăm că t o c m a i a i c i au păstrat m ă s u r a şi nu şi-au irosit mintea ascuţită c u a s e m e n e a l u c r u r i . Acesta este un fel de t a c t .

86. *Cf. 8 [58]; Vs în final:* Şi la fel toţi fizicienii puri.

87. *Cf. 10 [B43]; 4 [165] N.T.* **59** *2-5:* Ce... psihiatrii] *cf. Francis Galton, Inquiries into Human Faculty and its Development, London, 1883, p. 66-67, BN (apud M.-L. Haase, în NS, 18, 1989, p. 639-641); v. şi Henry Mandsley, Zurechnungsfähigkeit der Geisteskranken, Leipzig, 1875, p. 126-127, 136-137, 160, 224, 230, BN (apud G. Moore, în NS, 27, 1998, p. 547-548)*

88. *Cf. 4 [56]; 4 [59]; 4 [261]* **59** *24-26:* "Afară... înşişi."] *cf. Luther, Groβer Katechismus, Die Zehn Gebote, Weimarer Ausgabe [Marele Catehism, Cele zece porunci, ediţia weimareză] XXX, 1, 178 sq.*

90. *Cf. 4 [57]; 6 [116]* **60** *4-5:* în... ei!"] *aluzie la Malwida von Meysenbug, cf. 4 [57]*

91. **61** *5-11:* În... tare.] *despre "dumnezeul ascuns" sau "deus absconditus" (după Isaia 45, 15), cf. în traducerea deja indicată a lui Pascal: I, 57; II, 4. 95. 121 sq.; I, 57, pasaje subliniate de N: "Dacă Dumnezeu li s-ar revela constant oamenilor, a crede în el n-ar constitui nici un merit; iar dacă nu s-ar revela niciodată, ar exista puţină credinţă. Dar el se ascunde, de obicei, şi li se reveleazǎ numai rareori acelora pe care vrea să-i atragă în slujba sa. Această taină ciudată în care s-a retras Dumnezeu, de nepătruns pentru oameni, ne alungă cu putere în singurătate, departe de privirea oamenilor." (În ediţia Faugère: I, 38)*

92. *24:* m o r a l i s m] păgânism *Vs*

93. *29-30:* Cine... tragă] Eu nu resping o concluzie ca aceasta *Vs*

96. **62** *26-28:* din... bun] *cf. 4 [186] N.T.:***62** *29-***63** *4:* Un... Europa!] *cf. Jacob Wackernagel, Über den Ursprung des Brahmanismus, Basel, 1877, p. 29, BN (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 393)*

97. *Vs:* Supunerea la morală poate fi la fel de servilă, la fel de vanitoasă, la fel de egoistă (ca aceea a Franţei faţă de N a p ‹ o l e o n ›) ori resemnată ori sufocant-exaltată ori necugetată

98. **64** *10-11:* gândirii morale] cugetării *Vs*

**"Eul este vrednic de ură. Dumneata, Miton, îl ascunzi; din această pricină nu-l dezvălui: eşti. aşadar, întotdeauna vrednic de ură." (fr., n.t.)*

100. *19:* "semnificaţia... existenţei"] *după Schopenhauer*

102. *Cf. 8 [59]* *Vs:* Falsele generalizări: de exemplu, spunem "un om dăunător", alţii o repetă – însă, de fapt, vrem să zicem: acel om, afară de multe lucruri prin care nu dăunează, face şi ceva prin care dăunează – dar trezim prejudecata că el ar fi în permanenţă şi în mod esenţial o fiinţă dăunătoare. Şi mai exact: el a dăunat altora o dată sau de patru ori, dintre care o dată intenţionat, în rest neintenţionat. Însă, după acea singură dată, presupunem că, în cazul oricărei produceri de daune, a făcut-o intenţionat. – Acestea sunt falsele deducţii ale fricii.

104. *Cf. 3 [24]; 5 [13]* **66** *14:* disimulare*] *He; Rs; GA* reprezentare** *Ed*

105. *Cf. 4 [51]*

106. *1 [4]; 3 [171]* *Vs:* Conservarea şi propulsarea omenirii trebuie să fie obiectivul moralei! Conservare în ce sens? Propulsare în ce direcţie? În ceea ce-l distinge pe om de animale etc. Adică, esenţialul moralei este trecut sub tăcere şi foarte greu de exprimat! Existenţă cât se poate de lungă a omenirii? – acesta ar fi un obiectiv care ar necesita alte mijloace decât cea mai reuşită dezanimalizare cu putinţă. Suprema propulsare a raţionalităţii nu-i garantează omenirii cea mai lungă viaţă.

107. *Cf. 1 [4]*

108. *Vs:* În definitiv, nu sunt oare prescripţiile despre felul cum trebuie să acţionăm nişte îngrădiri şi chiar nişte contraziceri ale **fericirii individuale?** adică o fericire care izvorăşte din legi proprii, nimănui cunoscute, şi care nu poate fi decât împiedicată şi înfrânată din afară? 1. Individului, în măsura în care îşi urmăreşte fericirea, nu trebuie să-i dăm prescripţii. 2. Prescripţiile pe care le numim morale sunt îndreptate împotriva individului şi nu urmăresc fericirea lui. 3. Doar dacă omenirea ar avea o finalitate recunoscută de toţi, am putea decide: cum trebuie să se acţioneze? 4. Nu-i adevărat că fericirea ar fi finalitatea dezvoltării: nici într-o anumită artă, nici la anumite vârste ale omului, mai curând pe toate treptele există o fericire deosebit de incomparabilă. Schimbarea, nevoia de schimbare, este finalitatea dezvoltării, adică dezvoltarea urmăreşte dezvoltare şi nimic mai mult. Obişnuinţa generează plictiseală, iar aceasta schimbarea. 5. Nu-i adevărat că morala favorizează raţiunea.

109. *Cf. 6 [2]* *Vs:* Combatem violenţa unui instinct 1) în aşa fel, încât să evităm prilejurile şi să căutăm a-l slăbi prin abstinenţă (obişnuinţa întăreşte) 2) prin aceea că facem să survină o satisfacere regulată; sub jugul regulii, instinctul devine regulat şi ne lasă timp liber, în care el nu mai incomodează 3) ne abandonăm celei mai sălbatice satisfaceri, pentru a culege greaţă 4) asociem satisfacerii un gând foarte dureros, apropierea şi sarcasmul diavolului, pedepsele iadului, dispreţul celor mai respectaţi etc. 5) devenim mândri şi nu vrem să fim

---

*Verstellung

**Vorstellung

d o m i n a ț i . **70** *14-15:* "Eu... său.)] *N citează din: Lord Byron, Vermischte Schriften, Briefwechsel und Lebensgeschichte [Scrieri diverse, corespondență și biografie], ed. de Ernst Ortlepp, 3 volume, Stuttgart, f. a., II, 31, BN*

110. *Vs:* Trebuie să adulmecăm un nou fel de plăcere – astfel ia naştere o dorință de aşa ceva, iar dacă multe lucruri care sunt de rând, chiar oameni mai neînsemnați, se luptă cu ea – atunci scopul apare ca nobil, moral, bun: acum, p r e d i s p o z i ț i a morală moştenită se transformă în această dorință, şi-o asimilează –: această poveste am văzut-o cu ochii mei la mine.

112. **73** *11:* exercițiu, multă] *He; ediția de buzunar, vol. 5 (1906)* exercițiu *Ed; GA*

113. *Cf. 8 [99]* *N.T.:* **74** *11:* Viçvamitra] cf. *Rigveda* *N.T.:* **74** *10-13:* Acest... c e r .] *cf. J. Wackernagel, op. cit, p. 29 (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 391)*

114. *Cf. 4 [155]* *Vs:* Oamenii care sunt cumplit torturați multă vreme şi fără a avea febră şi a căror minte nu se tulbură aruncă în afară, asupra lucrurilor, o privire de o răceală înfiorătoare: ei ştiu că acea incrustație pe care sănătatea şi lenevia o fixează în jurul lucrurilor şi al oamenilor a căzut de pe orice: chiar de pe ei înşişi. Suprema dezmeticire datorită durerii este uneori singurul mijloc de a-l rechema pe cineva dintr-o periculoasă visare: aşa cum a pățit-o Cristos pe cruce. Imensa încordare a intelectului de a se opune durerii îmbracă într-o nouă lumină tot ce priveşte: farmecul acestei iluminări este un stimulent puternic pentru continuarea vieții, în ciuda tuturor îndemnurilor* *[?]* la sinucidere. Disprețul față de iluzionara lume cețoasă a sănătății confortabile şi călduțe, cercetarea motivelor condiției noastre, dacă vreodată durerea fizică nu ezită să evoce durerea cea mai amară a sufletului, n u m a i pentru a îndura chinul fizic – clarviziune! "Fii odată propriul tău acuzator şi călău, consideră** *[?]*-ți suferința ca pedeapsa aplicată de tine! Savurează-ți superioritatea de judecător, înalță-te deasupra vieții tale ca deasupra suferinței tale, cată în abisuri!" – Apoi, î n c â n t a r e a de a apăra v i a ț a împotriva insinuărilor durerii, de a respinge pesimismul, ca să nu apară ca o consecință. Încântarea de a face uz de dreptate, de a triumfa, în starea cea mai sensibilă, asupra noastră înşine. Î n c â n t a r e a față de cea mai adâncă singurătate şi față de scutirea de toate îndatoririle: se deschid ochii. Între acestea, bucuria însănătoşirii, a uşurării suferințelor – suntem s c h i m b a ț i . În sfârşit, încântarea de a nu fi stupizi şi orgolioşi, ca şii când ar fi ceva unic ceea ce noi am trăit: u m i l i m atotputernicul orgoliu al durerii, a posteriori***. Râvnim la o puternică î n s t r ă i n a r e de noi, fiindcă durerea ne-a personalizat prea forțat şi îndelungat. Oamenii şi natura acționează într-un chip nou asupra noastră: chiar acilo unde vălul a căzut, vedem cu bucurie melancolică jucând iarăşi în jur luminile micşorate ale vieții şi zâmbim când sesizăm incrustația – nu ne supărăm!

---

*Mahnungen

**nimm *(ca în textul de bază, n.t.)*

***hinterdrein

116. **78** *13-19:* "Într-adevăr... Dumnezeu.")] *N citează din Schopenhauer, Nachlaß. 433 sq., BN*

118. *Cf. 6 [410]; 6 [419]; 6 [418]*

119. **80** *23:* în... îndepărtate?] *cf. 7 [156]* *30:* de noctambuli... alte] ale noctambulilor şi ale altor *Rs; GA*

120. **82** *3-5:* Ai... gramaticală] Totul este închipuire *Vs*

121. *Vs: 6 [433]* *Cf. 6 [429. 431. 435. 441]*

122. *Cf. 4 [95]*

123. *24-26:* Aşa... enigmă] Prin jocul de zaruri al întâmplării. Treaba aceasta durează şi ea în omenire? Da *Vs* *25-26:* Pe... enigmă] Dar n-am descifrat-o încă *Rs*

124. *Cf. 5 [43]; 5 [47]; 6 [119]*

125. *Cf. 4 [134]*

128. **84** *1-2:* Edip... visăm] *poate aluzie la Sofocle, Edip rege 981 sq.*

129. *Cf. 6 [374]*

130. *Cf. 4 [288]; 6 [355]; 10 [B37]* *N.T.:* **85** *34*-**86** *5:* Grecii... induc.] *cf. J Wackernagel, op. cit., p. 29-30 (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 391-392)* **85** *37-39:* se... lor] *din* , după cum se pare, ţine de lumea indo-europeană (vei păstra în mână un atu împotriva lor) *Rs* **86** *3:* asprului... scandinav] *din* germanicului *Rs* *6:* persan... scandinav] *din* germanic *Rs* *17:* lumea... rafinată] *din* europenii isteţi şi aventuroşi *Rs* **86** *32*-**87** *3:* da... ea.] *din* nu există decât un singur tărâm, dar în el nu există nici vreo întâmplare absolută, nici vreo prostie absolută, ci necesitate în toată lumea şi numai uneori n e c e s i t a t e p r e v i z i b i l ă ! fireşte, fără iubire şi alte sentimentalisme creştine! *Rs*

131. *Cf. 7 [96]*

132. *Cf. 6 [163]; 10 [D59]; 10 [D60]* **87** *35*-**88** *1:* sau... acţiune] ca adevăratele simţăminte morale *Rs* **88** *27-31:* (Kant... k a n t i a n ă .)] *în Rs, în loc de aceasta: 9 [11]; cf. Schopenhauer, Nachlaß 333*

133. **89** *26*-**90** *1:* Dar... reconfortantă)] Afară de aceasta, adeseori se trezeşte şi un s e n t i m e n t d e p l ă c e r e la vederea situaţiei opuse celei în care ne aflăm noi: o revanşă a invidiei. Şi iarăşi un a l t s e n t i m e n t d e p l ă c e r e la ideea că am putea ajuta, dacă am vrea: şi, în sfârşit, plăcerea provocată de reuşita actului propriu-zis, prin gestul ajutorului *Rs*

134. *Vs: 7 [285]*

135. *N.T.: cf. Stendhal, De l'amour, Paris, 1854, p. 110-111(apud M. Brusotti, în NS, 22, 1993, p. 393)*

138. **92** *32*-**93** *2:* Când... egalizare.] A iubi pe cineva şi a constata acum că el suferă! Dar "a iubi" în sine nu-i în nici un caz a compătimi! La fel a-l admira, a-l venera pe cineva şi a constata acum că el suferă! *Vs*

141. *Cf. 2 [19]; 3 [50]*

142. *Vs:* În timp ce muzica este o imitaţie a imitaţiei sentimentului şi încă ne face, pe această cale ocolitoare, părtaşi la acel sentiment: – – – Pentru a reproduce sentimentul altuia în noi, mergem îndărăt fie la cuza, fie la efectele acelui sentiment: întrebăm: de ce este abătut? sau ne folosim de expresia ochilor

săi, a glasului său, a mersului său (ori chiar de imitarea lor în imagine sau sunet) şi ajungem la un ţel identic, chiar mai sigur, pe a doua cale decât pe prima. **96** *13-18:* "Inteligibilitatea... Kant."] *cf. Schopenhauer, Nachlaß 180*

143. *Cf. 4 [210]*

145. *Cf. 3 [18]*

146. *Vs la început:* Nu-i adevărat (ce spune Spencer) că ceea ce este într-adevăr moral ar fi că avem în vedere consecinţele directe; *cf. H. Spencer, op. cit., p. 84*

147. *Vs: 4 [210]*

150. *Cf. 4 [6]*

152. *N.T.:* **101** *24-25:* "Să... deşert!"] *Ieşirea 20, 7*

157. *Cf. 8 [21]* *Vs:* Cultura noastră suportă manifestările durerii, în timp ce filozofii greci aveau un dispreţ profund faţă de ele. – De unde? – **102** *22-23:* Să... tragice] *cf. Platon, Republica 605c-d*

159. *Cf. 2 [64]* **103** *5-6:* Poate... romantismului] Aşa li s-a întâmplat [lui Friedr. Schlegel] romanticilor cu Shakespeare şi mai târziu cu catolicismul; aşa [adepţilor lui Kant] clasicilor cu antichitatea *Rs*

161. *Vs: 7 [214]* *Cf. 7 [140]*

163. *Vs:* Cine este oare zguduit de aceste întrebări? Cine le-a văzut cel puţin ridicându-se înaintea sa? Rousseau? Dimpotrivă: el spune că civilizaţia este vinovată de moarlitatea noastră rea. Eu zic: "Moralitatea bună este vinovată de civilizaţia noastră nemernică!" Mai bine în pustie!

166. **105** *3-4:* moravuri, te-ai] moravuri [, ai adus o mărturie care nu poate fi contrazisă], te-ai *Rs*

167. *Cf. 10 [B32]; 10 [B30]* *20:* cineva] *N însuşi în WB* **106** *31-33:* îi... Carnot] *cf. B. G. Niebuhr, Geschichte des Zeitalters der Revolution [Istoria epocii Revoluţiei], Hamburg, 1845, I, 334-339*

168. *Vs: 6 [383]*

169. *Cf. 7 [1]*

170. *Vs:* Pasiunea pentru goliciunea masculină este sufletul artei antice. Ei au perceput, numai pornind de aici, frumuseţea feminină – acest lucru nouă ne este total inaccesibil. Ce-i cu pălăvrăgeala aceasta a noastră despre greci! *Cf. 7 [150]* *Cf. şi următorul pasaj, subliniat de N, din Stendhal, Rome, Naples et Florence, Paris, 1854, 333, BN: "Le plaisant, c'est que nous prétendons avoir le goût grec dans les arts, manquant de la passion principale qui rendait les Grecs sensibles aux arts." ["Partea nostimă este că noi pretindem că avem gustul grecesc în arte, în timp ce ne lipseşte pasiunea principală care-i făcea pe greci sensibili la arte."]*

172. *Cf. 7 [32]* **108** *14:* Eschil, sunt] Eschil [sau englezii pe vremea lui Shakespeare], sunt *Rs* *25:* simpatice" ca] simpatice" [şi oricărei adieri de sentimentalitate] ca *Rs* *30:* bărbăţia cresc] bărbăţia şi riscul cresc *Rs*

174. *Cf. 6 [163]; 8 [47]; 8 [103]* **110** *2:* sărindu-i... încetare] *din* dacă îl ajutăm – pe celălalt, cel atât de prost cunoscut de noi! *Rs*

175. *Vs: 7 [108]*

176. *Vs: 4 [243]*

179. *N.T.:* **111** *27:* S t a t . . . p u t i n ţ ă !] *cf. MA I 473, finalul 28-30:* nu... domenii] *din* nu este încă bine rânduită, atâta vreme cât spiritele cele mai dotate trebuie încă să se ocupe cu ea, ca să prevină ruina generală. De fapt, există domeniile *Rs*

180. *Vs: 10 [D88]*

188. *Vs: 4 [248]; 4 [249] Cf. 4 [197]; 4 [237]*

189. *Vs: 4 [247] Cf. 4 [244]; 4 [245]; 7 [63]* **115** *2-4:* Hesiod... homerici] *cf. Hesiod, Munci şi zile 143-173*

190. *Cf. 9 [7] 35-37:* mai... religios] *din*: se adora natura ca un simbolism şi oamenii erau religioşi fără credinţă *Rs*

192. *Cf. 5 [37]* **117** *16-17:* graţie... franceze] *cf. 7 [268] N.T.: 18:* fondatorul... trapiste] *cf. vol. 1, 239, 5-6 şi nota respectivă*

193. *Cf. 6 [337] Vs:* Teama de spirit*, esprit**, "care-i scoate sufletului ochii": cum crede germanul.

194. *Vs:* Educatorii filozofi vor prea mult: să dea reţete pentru toţi, adică să divagheze în indefinit şi să ţină discursuri în faţa animalelor. Trebuie să-ţi selectezi cercuri restrânse şi să promovezi morala pentru ele, de ex., pentru oamenii însetaţi de cunoaştere. **118** *30-34:* Secolul... bune"] Oricare ar fi natura secolului nostru: o sută de asemenea educatori şi o sută de inşi educaţi de ei ar ajunge ca să-i confere un nou caracter *Rs*

195. *Vs:* Educaţie clasică! Şi nu învăţaţi prin ea nimic tocmai despre felul în care anticii şi-au educat tineretul, nu învăţaţi să vorbiţi ca ei, să scrieţi ca ei, să vă mişcaţi frumos şi semeţ ca ei, să vă luaţi la trântă, să aruncaţi, să boxaţi ca ei! Nu învăţaţi nimic din ascetica vechilor filozofi educatori! nu învăţaţi nici o singură virtute antică aşa cum au învăţat-o cei vechi! În general, nici un sentiment care preţuia mai mult la antici decât la moderni! Menirile vieţii, ca şi împărţirea zilei – nimic nu vă este înfăţişat în spirit antic! Sărbătorile şi zilele de doliu n-au pic de adiere din acel trecut! [în tot ce faceţi şi vreţi] Prietenia voastră, sociabilitatea voastră nu-i imitată după nici un model! Nu vă exersaţi necontenit în dialectică, în duelul verbal! Nu învăţaţi să citiţi greaca şi latina nici măcar aşa precum scrierile [în limba voastră maternă] unor popoare în viaţă! necum să le vorbiţi precum limba voastră maternă – atunci mai ales, abia atunci, ‹lim›ba ar învăţa şi să educe puţin! Nu vă lăsaţi totuşi înşelaţi! Iar când vi se ripostează cu termenul "cultură formală", râdeţi doar şi indicaţi-i pe [toţi] cei mai buni profesori ai liceelor noastre calsice! Dispun ei oare de "cultura formei"? Şi, dacă nu, cum ar propovădui-o? – Rămâne că aţi a f l a t puţin din faptul că anticii erau cu totul altfel decât noi şi ţineau la mare cinste în educaţie cu totul alte lucruri decât noi: pentru a ajunge la acest rezultat, ocolul pe care vă conducem este însă totuşi mult prea neobişnuit!

---

*Witz

** *În fr. în text (n.t.).*

N-ați suspinat niciodată că v-am irosit tinerețea, atunci când vi s-a băgat în cap puțină istorie printr-o metodă chinuitoare şi pretențioasă, alături de îngâmfarea că ați avut parte, prin aceasta, de educația clasică? – Nu, n-ați suspinat niciodată! Oare cine să vă fi învățat suspinul! – **119** *3-4:* "Destin... suspin!"] *versuri de N*

196. *N.T.: Cf. 4 [302]*

197. *Vs: 10 [D88] Cf. 4 [40]; 4 [86]; 6 [428] N.T.:* **121** *30-31:* Kant... hotarele".] *cf. VM 27 şi nota respectivă*

198. *Vs:* să ai mari experiențe interioare şi să le priveşti cu un ochi spiritual – în Germania, numai la popi şi la urmaşii lor. În Franța, Anglia şi Italia, nobilimea a trecut prin multe în vâltoarea politică şi relig. şi a meditat la multe.

199. *Cf. 4 [301]* **122** *24-25:* "Rabdă... rele!"] *cf. Odiseea XX, 18; N.T.: Cf. şi Platon, Republica III, 390d 29:* Temistocle] *cf. Plutarh, Temistocle 11* **123** *7-19:* Dreptatea... poftă] Platon este de părere că oricine gândeşte astfel, Aristide cel Drept nefăcând excepție: dreptatea a devenit extraordinar de dificilă, a trecut aproape ca un lucru incredibil pentru soiul acesta de oameni. "Cel Drept" – suna la greci precum "cel Sfânt" la creştini

201. *Vs:* Gesturile lumii aristocrate exprimă faptul că ai sentimentul puterii, de ex. nu-ți face plăcere să te trânteşti în fotoliu ca şi când ai fi epuizat: răspunzi unui limbaj provocator cu stăpânire şi claritate spirituală, nu ca şi când ai fi panicat şi zdrobit şi umilit: să nu te reazemi în tren: să nu pari că oboseşti, chiar dacă stai ore în şir în picioare, adică afectezi constant o mare forță fizică şi un sentiment psihic al puterii, cu o seninătate şi amabilitate constantă. – Şi preotul reprezintă un sentiment al p‹uterii›: presupunând că el şi aristocrații nu l-ar avea şi că doar l-ar simula, ei, pe de altă parte, se aleg totuşi din aceasta, având în vedere efectele jocului lor, cu un sentiment.

202. *Vs: Mp XV 1, 42:* (Criminali) Încă n-a sosit ceasul: ar trebui ca reflecția asupra transformării caracterelor să fi devenit la fel de populară cum au fost unele probleme teologice, iar bisericile ar trebui să fie construite pentru acest soi de învățături. *Mp XV 1, 79:* 1) a te trata pe tine însuți ca bolnav 2) sanatorii 3) biserici 4) renunțare de bunăvoie la justiție 5) a suporta o doză bună de paraziți, fără a pieri din această cauză 6) suferim cu toții de o proastă părere despre criminal. Lipsesc medicii. *M II 1:* Măsurile prin care un răufăcător este tratat de societate dau naştere în el unei sete constante de răzbunare şi unui fel de a face front împotriva societății. Răufăcătorul de nevoie devine, în urma pedepsei, răufăcător din principiu. Protecția societății pare aproape a reclama ca toți cei pedepsiți odată să fie priviți ca nişte duşmani jurați şi să fie ținuți în arest multă vreme. Împotriva acestui lucru, eu recomand a se restabili cât mai mult cu putință anonimatul criminalului, aşa încât să fie posibil a-i reda, după pedeapsă, reputația neştirbită: ar trebui să-l tratăm ca pe-un bolnav care are nevoie de schimbare de aer şi să avem grijă de el nu cu trufaşă milostenie, ci medical. Dacă el consideră în interesul său să petreacă o vreme mai lungă în arest, – pentru a găsi în felul acesta protecție față de sine însuşi – atunci n-are decât să rămână închis atâta

timp cât treaba i se pare bună; trebuie să-i explicăm posibilitatea şi mijloacele de vindecare, dar să nu-l silim nici să se facă sănătos. Societatea trebuie să privească principiul creştinismului de a ierta duşmanilor noştri şi de a-i binecuvânta pe cei ce ne blestemă drept o înțelepciune în virtutea căreia aspectul dureros al vieții se îndulceşte. În foarte multe cazuri putem socoti crima printre erorile spirituale, urmări ale unei educații intelectuale proaste sau deficitare. Ca atare, criminalii ar trebui tratați ca o categorie mai puțin gravă de alienați mentali, cărora nu este imposibil să le redăm buna dispoziție şi libertatea spirituală. De aici, menajament extrem, anonimat şi frecventă schimbare a locului. Paguba suferită de societate din partea bolnavilor fizici este totuna cu paguba suferită din partea criminalilor: bolnavii împrăştie nelinişte, descurajare, nu produc, consumă produsul altora, au nevoie de îngrijitori, de medici, de întreținere, deci de timpul şi puterile celor sănătoşi. În stadiile primitive, bolnavul este tratat ca un criminal; caii sălbatici îl omoară sub copite pe orice cal bolnav din herghelia lor, din moment ce un animal bolnav dăunează siguranței generale. – Altădată îl consideram pe bolnav ca pe-un vinovat, cândva o să-l considerăm pe vinovat ca pe-un bolnav. **126** *9-11:* "Dacă... c r e a t u r ă ."] *cf. Wernher der Gartenaere, Meier Helmbrecht [Fermierul H.], 546 sq., N citează după: Alte hoch- und niederdeutsche Volkslieder mit Abhandlung und Anmerkungen. Hg. von Ludwig Uhland. Zweiter Band: Abhandlung [Vechi cântece populare în germana de sus şi germana de jos cu un studiu şi note. Ed. de L. U. Volumul al doilea: Studiu], Stuttgart, 1866 (Volumul al treilea din: Uhlands Schriften zur Geschichte der Dichtung und Sage [Scrierile lui U. referitoare la istoria poeziei şi a legendei]), 72; cf. vol. 7*, 1 [30]; 8*, 18 [1]   N.T.: Wernher der Gartenaere (a doua jumătate a sec. al XIII-lea), poet german ambulant, autorul nuvelei versificate "Meier Helmbrescht"*

203. *Vs:* Masa noastră (nu numai în hoteluri, ci la toate clasele înstărite ale societății) este o barbarie față de simplitatea g r e a c ă . Ce vise trebuie să aibă asemenea oameni! Ce harababură şi hipersensibilitate trebuie să fie consecința! Priviți-le artele, desertul meselor lor! Vedeți dacă nu domneşte piperul şi contradicția!

204. **127** *10-11:* convingerea... adevărului] religii şi de războaie *Rs*   *12-13:* să fii... Mexic] *din* să comiți crime (să calci jurăminte, să devastezi țări, să arzi eretici, să extermini [popoare şi oameni] evrei, să comanzi cruciade şi aşa mai departe *Rs*   *17-18:* adică... curat.] *din* – ți-ai ataşat chiar inima de ei: inima, care a fost obişnuită şi rău obişnuită să se ataşeze de c e v a ! *Rs*

205. *Cf. 5 [21]*

206. *Cf. 7 [97]*

207. *Cf. 4 [68]; 6 [116]; 7 [216]; 8 [45]; 10 [D74]*

209. *Cf. 4 [133]   N.T.: cf. Johann Julius Baumann, Handbuch der Moral nebst Abriss der Rechtsphilosophie, Leipzig, 1879, p. 103-105, BN (apud M. Brusotti, în NS, 21, 1992, p. 395)*

**vol. 8, resp. 9 al ed. rom. (n.t.)*

210. **134** *16:* un teolog] *A. R. Vinet, cf. 3 [67] N.T.: A. R. Vinet (1797-1847), teolog, filozof şi istoric literar elveţian Rs în final:* Care este starea în care cineva numeşte frumos un lucru? Poate aceea în care îşi a m i n t e ş t e ce-l face fericit, de obicei.

211. *Cf. 4[84]*

212. *Vs:* Animalele care-l întâlnesc cel mai frecvent îi dau sentimentul habitual de superioritate (mândrie) sau de inferioritate (umilinţă).

218. *Vs:* Încordarea produsă cel mai bine prin: un sunet aspru, încăpăţânat, de multe ori în muzica lui Beethoven: la Mozart, o jovialitate de camarazi la toartă, "să petrecem pe cinste, fraţilor", în care caz inima şi spiritul nu trebuie să pretindă mai mult, la Wagner, o nelinişte contrastantă şi insinuantă, în care cel mai răbdător îşi pierde buna dispoziţie, şi noi devenim cu adevărat înfometaţi de o ["sclipire argintie a sufletului frumos"] sclipire de spirit sau de frumuseţe sau de suflet. (Liniştea are la Wagner ceva narcotizant, ca mirosul morfinei.) Inconştient fundal, mobil al acţiunii multor oameni, din această parte umbrită ieşim la l u m i n ă .

226. **139** *19-20:* el... veritabile] *aluzie la Wagner, cf. 4 [49]*

230. **140** *7-8:* Percepţiile... razna] Noi suntem astăzi atât de ultrarafinaţi în problemele morale *Rs*

231. *Cf. 3 [134]; GM I, 4*

232. *Vs:* "Dumneata ai răguşit, prin urmare eşti redus la tăcere." ego*

234. **141** *2-3:* iuncăr Orgoliu] *cf. R. Wagner, Maeştrii cântăreţi din Nürnberg, actul 2, scena 4*

235. *Cf. 4 [24] Vs:* Să ne ferim să respingem (sau să tratăm convenţional) mulţumirea celui ce se simte cu adevărat îndatorat nouă: îl jigneşte profund.

238. *Cf. 7 [36] 24-25:* denigratorii... penibile] filozofii cinismului *Rs*

239. *Rs şters în final:* Oare de unde să fi luat el modelul oceanului urâtului, dacă nu din afectele, neliniştile, răscolirile, nebuniile şi extazele propriei mări interioare?

242. *Vs: 7 [13]*

243. *Vs: 6 [433] Cf. 6 [429. 431. 435. 441]*

246. **144** *20:* Aristotel] *cf. Retorica II, 15, 1390b, 28-31*

248. **145** *2-4:* Din... ipocriziei] Intenţiile noastre sfârşesc prin a deveni, prin ereditate, organe şi instincte *Rs*

251. *Cf. 6 [33]; 7 [67]; 7 [284]*

254. **146** *1-2:* "Dacă... pirat."] *Byron, op. cit. [cf. nota la M 109, n.t.], II, 108*

256. *N.T.: cf. Stendhal, Vie de Rossini, 1823, capitolul întâi (apud G. Campioni, în NS, 25, 1996, p. 417)*

257. *Cf. 2 [31]*

264. *Vs la sfârşit:* la fel şi femeile.

265. *Vs:* Când fantezia slăbeşte, un popor îşi aduce miturile pe scenă. Pentru oamenii puternic simţitori, această apropiere a iluziei este prea brutală, mila este prea violent trezită.

**În lat. în text (n.t.).*

267. *Vs: 6 [201]*

270. *Vs: 6 [260]*

275. *Vs:* Obişnuinţa lipsită de nobleţe de a nu lăsa să treacă ocaziile de a ne arăta patetici. Mulţi fac pe virtuoşii numai ca să pricinuiască altora durere.

280. *Rs:* Prin activitatea lor, copiii nu luptă pentru subzistenţa lor; ei ştiu că actelor lor nu li se atribuie o importanţă definitivă. Cel ce trăieşte în aceste două privinţe precum copiii rămâne copilăros.

282. *N.T.: cf. J.J. Baumann, op. cit., p. 305 (apud F. Götz, în NS, 24, 1995, p. 406)*

286. *Vs:* Cum au sălăşluit oamenii printre animale şi plante! Ca cei mai mari duşmani ai lor. Trăiesc pe seama acestora şi, în cele din urmă, mai devin şi sentimentali faţă de subjugaţii şi victimele lor.

287. **154** *13-16:* unul... însuşi] acesta fiindcă nu-l recunoştea prea mult pe celălalt, acela fiindcă îl recunoştea prea mult pe celălalt *Vs*

291. *Cf. 3 [8]*

292. *Vs:* Ajunge timbrul unei singure consoane (precum r) pentru a ne face să ne îndoim de sinceritatea sentimentului exprimat. Şi tot aşa se-ntâmplă cu stilul. Iată un domeniu al celei mai grosolane nerecunoaşteri. De ex., germanii nu recunosc nici un evreu care se exprimă în germană.

298. *Cf. 10 [E94]* **157** *12:* "vierme... fiinţă"] *Byron, op. cit., II, 145*

299. *Cf. FW 169* *Vs:* Laşii se aruncă în mijlocul duşmanilor, de ce?

304. *Cf. 4 [103]*

308. *Cf. 6 [10]* **159** *10-13:* Să-ţi... băcan] *din* Să cămătăreşti cu tine şi să te vinzi la cel mai bun preţ, ba chiar la preţ inechitabil, ca dascăl, funcţionar, artist – e un lucru ordinar *Rs*

309. *Vs: 4 [281]*

310. *Rs:* Blajinii şi-au dobândit firea prin teama permanentă faţă de incursiunile străine. Dacă blajinii ajung să-şi depăşească odată teama, exploziile lor de furie vor fi cumplite. *Vs:* Blajinii sunt astfel datorită temerii faţă de incursiunile străine, ei nu vor să întărâte, ci să pară binevoitori. Furia blajinilor este cumplită, fiindcă ei duc lipsă de orice experienţă în această privinţă şi depăşesc teama.

312. *Cf. 3 [12]*

316. *Rs la început:* Sectele slabe sunt relativ cele mai tolerabile:

319. *N.T.: cf. J.J. Baumann, op. cit., p. 438 (apud F. Götz, în NS, 24, 1995, p. 406)*

321. **162** *4:* sectelor] partidelor *Vs*

323. *Vs:* Oamenii timizi, care se comportă de parcă şi-ar fi furat membrele, se răzbună în singurătate printr-un sentiment de putere –

324. **163** *7:* Filozofia] *Ed* Psihologia *GA; lipseşte în ms* *Vs la sfârşit:* Aceasta este cea mai recentă farsă a geniilor germane originale.

325. *Vs:* Şi astăzi cineva care trăieşte deoparte, care are puţine cunoştinţe, câteva idei şi foarte multă îngâmfare se mai consideră lesne un profet, fără de

care omenirea nu poate merge înainte, aşa după cum o crede el din inimă. *N.T.: 30:* Wesley] *John Wesley (1703-1791), fondatorul bisericii metodiste* Böhler] *Peter Böhler (1712-1775), preot al Comunității Fraților Moravi, întemeiate de Zinzendorf, şi mandatar al acestuia pentru coloniile engleze din America de Nord 30-31:* "Propovăduieşte... ai!"] *N citează din W. E. H. Lecky, op. cit., 40 (v. nota la M 77)*

327. *Cf. 7 [139]* **164** *13:* musafirul de piatră] *cf. vol. 2, 345, 6 (şi nota); vol. 3, 418, 25; vol. 4, 54, 5*

329. *Vs:* Oamenii profund obosiți de viață simt, le vederea unei distracții senine, la auzirea unei muzici vesele, o înduioşare imensă: un mormânt acoperit cu trandafiri, iar trandafirii nu ştiu nimic despre ceea ce acoperă. Copii zăcând pe patul morții cu nişte fleacuri copilăreşti lângă ei. Această înduioşare este o refracție a seninătății pe fondul întunecat al oboselii – nu o părere întemeiată despre viața senină.

331. **165** *11:* turbate... aceia!] turbate: de judecat sfinții în raport cu aceasta. *Vs*

333. *Vs:* Noi nu considerăm animalele morale! Şi nici animalele nu ne-ar considera pe noi morali! Umanitatea noastră este, poate, o prejudecată.

335. *Cf. 6 [227]*

339. *Cf. 6 [117]*

341. **167** *5:* cochetii... ai] afectarea *Rs*

343. *Cf. 6 [299]; 9 [2]* *20:* deşerturi, smârcuri] pustiuri, oceane *Rs*

344. *Vs:* Dacă Homer, după cum se zice, a dormitat din când în când, a fost o minte mai subtilă decât toți cei lipsiți de somn. Din vreme-n vreme, o neghiobie: altfel nu ne suportă nimeni şi devenim zbiri pe care-i urăşti în timp ce-i urmezi. *23-24:* Homer... în când] *cf. Horațiu, Ars poetica, 359*

345. *32:* înțelepciunea lor] morala *Rs*

346. **168** *5-6:* din... nestăpânit] a spus Sch‹openhauer› – judecată a instinctului sexual nestăpânit *Vs*

347. *Vs: 7 [258]*

349. *Vs la început:* Cu prilejul fiecărui deces, am *[?]* impresia că

350. *Vs:* Nu cuvintele promit, ci c e e a c e e s t e n e m ă r t u r i s i t în dosul lor. Mai degrabă, cuvintele eliberează o energie şi fac mai puțin energică promisiunea.

354. **169** *18-20:* şi... bucurii!] Multe bucurii ar lipsi fără curajul nostru de a îndura *Vs*

357. *Cf. 7 [42]*

358. *Vs:* Antipatia noastră se naşte, de cele mai multe ori, instinctiv: temeiurile pe care le invocăm sunt, de obicei, altceva şi nu vizează instinctul. Simplul fapt că invocăm temeiuri e deja o galanterie.

360. *Cf. 4 [301]; 4 [299]*

361. *Vs:* cumpătarea este frumoasă, cusurul ei este că apare aspră şi searbădă.

364. *Cf. 6 [205]* *Vs:* Îmi doresc un mediu faţă de care să m ă r u ş i n e z arătându-mi slăbiciunile şi bolile: dar cel pe care îl am acţionează invers, în sensul că nu am să-i comunic nimic mai bun decât plângeri şi nevoi. A simţi acest lucru duce la nemulţumire şi la înverşunare împotriva acestui mediu. **171** *11-12:* "Nefericitul de mine Atlas!"] *cf. H. Heine, Buch der Lieder, Die Heimkehr, 24*

366. *Cf. 4 [240]; 6 [390]*

367. *Cf. 6 [301]*

370. *Vs: 7 [133]*

371. *Cf. 3 [142]*

373. *Vs:* "El nu cunoaşte oamenii" – ceea ce înseamnă s a u : el nu înţelege indivizii – s a u : el nu înţelege comunitatea*.

381. *Vs:* în umbra mustăţii sale

388. *Cf. 3 [169]*

394. **176** *32-33:* puţin... vanităţii] mai puţin la alţii; aceasta îi face să fie mai presus de vanitate *Rs* *Vs la sfârşit:* Cicero avea prea puţină pasiune, Demostene o avea.

396. **177** *10-11:* . Dar... pradă]; pe amândoi îi bucură adevărul *Vs*

401. *Vs:* Dacă ne dezvăţăm să-i iubim pe alţii, sfârşim prin a nu ne mai iubi pe noi înşine. *Cf. şi N către Peter Gast, 18 iulie 1880, din Marienbad*

403. **178** *7-12:* Este... mine?] Cei din urmă sunt bărbaţii forţei, prin urmare, în pasiune, bărbaţii sacrificiului – cele dintâi sunt fiinţele slabe, prin urmare, în pasiune, cele mai mândre. *Vs*

405. *Vs: 4 [208]* *Cf. vol. 8**, 11 [6]*

411. *Vs:* Trebuie să ne luăm adio de la pasiunile noastre, dar fără ură. Creştinii sunt ruinaţi de ura lor.

414. *Vs:* să observăm că abnegaţia f a ţ ă d e n o i este p ă c a t u l şi revolta împotriva trădării interioare! – un soi de orbire intenţionată.

422. *Vs:* A face cuiva o bucurie întrece toate bucuriile: iar în aceasta nu-i nimic moral.

424. *Cf. 4 [7]* *Vs:* Dacă, acum, adevărul n-ar consola – ar fi aceasta o obiecţie adusă lui? Ce are el în comun cu nişte amărâţi de bolnavi, cu nişte naturi sensibile, ca tocmai pentru aceştia să fie el neapărat folositor? – Nici zeii greci nu consolau.

426. *N.T.: v. Andrea Orsucci, Die geschichtliche Entwicklung des Farbensinns und die "lingvistische Archäologie" von L. Geiger und H. Magnus: Ein Kommentar zum Aphorismus 426 von* Morgenröthe, *NS, 22, 1993, 243-256, dar şi Vivetta Vivarelli, "Vorschule des Sehens" und "stilisierte Natur" in der* Morgenröthe, *und der* Fröhlichen Wissenschaft, *NS, 20, 1991, 134-151.*

427. *Cf. 4 [54]* *Vs:* Ceea ce voia arta grădinăriei rococo, embellir la

*Gemeinheit

**9 al ed. rom. (n.t.).*

nature* şi amăgirea ochilor (prin temple etc.), o vor filozofii: înfrumusețarea ştiinței (Comte). În definitiv, până acum totul a vizat în filozofie *distracția*, filozofia trebuia să se afle în acelaşi raport cu celelalte distracții: operele de artă şi filozofia şi religia se judecau după un singur criteriu, acela al frumuseții naturale. Cândva, "întoarcerea la ştiință" ‹va fi›** la fel de neghioabă ca "întoarcerea la natură" a lui Rousseau.

429. *Cf. 7 [171]* *Vs:* Frica de barbarie – de ce? provoacă nefericire? – Nu, instinctele noastre de cunoaştere sunt prea puternice pentru ca noi să prețuim o fericire *fără* cunoaştere, ea ne *displace*. Neliniştea ştiinței este pentru noi la fel de fascinantă precum nefericirea dragostei (pe care nu vrei s-o schimbi cu starea indiferentă). În caz că am împinge cunoaşterea până la pasiune, am fi satisfăcuți dacă *omenirea ar pieri din cauza ei*: nu-i imposibil să gândim aşa ceva. Nici creştinismul nu s-a speriat de un asemenea gând. Oricine iubeşte vrea să moară. *Preferăm pieirea decât regresul*. Dar dacă pasiunea pentru cunoaştere, generală, ar duce *chiar în mod necesar* la un regres? la o extenuare? – [în felul acesta noi am pleda în favoarea unei evoluții a omenirii care ar fi dualistă: una ar servi barbariei] De îndată ce ar sta să devină generală, ar slăbi! E bine ca *celelalte instincte să se afirme la fel*, ca fiecare să-şi creeze idealul. În sfârşit: dacă omenirea *nu va pieri din pricina pasiunilor ei, va pieri din pricina slăbiciunii ei: ce-i de preferat?!* Iată întrebarea capitală! **185** *35*-**186** *1:* nimic!... surori?] nimic: oricine iubeşte vrea bucuros să moară, nici creştinismul nu s-a temut niciodată de un gând similar. *Rs*

432. *Vs:* Felul de a *vorbi* cu lucrurile – ca un polițist ori ca un duhovnic ori ca un călător. Simpatie sau violență, respect profund` față de lucruri şi de tainele lor, indiscreție şi frivolitate în explicare etc., toate acestea se manifestă la diferiții cercetători. Nu există nici o metodă ştiințifică aptă să te facă singură fericit: trebuie să fim, experimental, răi sau buni față de lucruri, să le tratăm cu pasiune ori cu răceală. Ca şi când ar fi oameni?... nu... Dar există şi o maltratare a lucrurilor – iar cel ce se învață rău în *această privință* – păzea!

433. *Vs:* Frumusețea în artă – imitația *fericitului* sau a mediului fericitului. Astăzi credem cumva că fericirea constă [în vulgaritate!] în accepțiunile cele mai precise şi în percepția cea mai exactă cu putință ale realului – de ce artiştii de azi sunt, cică, spre bucuria tuturor, atât de realişti? – în timp ce oamenii totuşi nu se simt deloc bine în realitatea lor. *Cf. Stendhal, Rome, Naples et Florence, 34, BN: "La beauté n'est jamais... qu'une promesse de bonheur"***, citat textual de N în GM III, 6*

437. *Cf. 8 [22]*

**În fr. în text (n.t.).*

***Întregirea noastră (n.t.).*

****În fr. în text: "Frumusețea niciodată nu-i altceva... decât o promisiune de fericire" (n.t.).*

438. *Vs: 6 [432]*

441. *Vs:* Acea singurătate care se naşte când ne gândim la omenire şi simţim cum toate persoanele din jurul nostru se subţiază în umbre: văpaia noastră se înteţeşte şi tot aşa nepăsarea noastră faţă de cei apropiaţi. Trăim cu morţii şi murim o dată cu ei.

442. *Vs:* Regulile sunt mai interesante decât excepţiile – un progres!

444. *Cf. 6 [430]*

447. *Cf. 6 [315]*

449. *Cf. 5 [41]* *Vs:* Să mă gândesc întruna cât de nedemn de mine este să-mi impun altora ideile. Îmi repugnă! A face uz de toată elocinţa în favoarea opiniilor altora! N.B. Nu vreau să fiu decât cel căruia ceilalţi îi mărturisesc gândurile lor intime şi nu vreau să vorbesc cu ei decât aşa: eu intenţionez să le uşurez sufletul şi să nu mă aleg din asta cu nici un fel de glorie. N.B. E o simplă minte omenească şi o mână de cunoştinţe, dar cu acestea le pot fi eventual de ajutor unora a căror minte este zăpăcită. Vreau să am ca avantaj faţă de ei puţinul meu de sănătate şi lipsa de febră şi să râd bucuros când vor face glume pe socoteala acestei mândrii a mele. N.B. Nu vreau să am nici un avantaj, hrana mai bună ce mi se dă mă apasă, nici spiritul mai bun; caut să răsplătesc şi să împart şi să devin mai sărac, prin dăruire, decât am fost înainte de a fi primit daruri. Vreau să fiu smerit, dar accesibil multora dintre semenii mei, şi să las să vină la mine inima multor veacuri: un adăpost smerit care nu-l alungă pe nici un nevoiaş. **190** *25-30:* îşi... idei] sunt apărate împotriva propriilor mele gânduri! Ce-mi doresc mai mult decât să mă asemui cândva, poate la bătrâneţe, cu duhovnicul îndatoritor care cunoaşte toate uliţele şi cărările gândului şi aşteaptă dornic acum într-un colţ să vină cineva şi să-i povestească ceva despre vechea-noua lipsă *Rs*

450. *Vs: 6 [10]* *N.T.:* **191** *21-25:* Nu... Aurelius)] *cf. Mark Aurel, Selbstgespräche. Übersetzt u. erläutert v. E. Cleß, Stuttgart, 1866, p. 35, BN (apud M. Brusotti, în NS, 22, 1993, p. 394) (v. şi trad. rom. a lui M. Peucescu şi D. Burtea, în Epictet, Manualul. Marcus Aurelius, Către sine, Minerva, Bucureşti, 1977, p. 106, § 7: "Înlăturând părerea, grabnic se stinge şi văicăreala provocată: «Am fost vătămat»; înlăturând plângerea, este îndepărtată dauna însăşi.")*

451. **191** *28:* aproape] în toată viaţa lor *Rs*

452. *Vs:* Oamenii nerăbdători care, în caz de eşec, se deplasează numaidecât într-un câmp nou, diametral opus, de idei şi se pasionează pentru acesta învaţă practica multor naturi şi pot ajunge nişte practicieni mari – şcoală de diplomaţie şi de filozofie a omului.

453. *Vs:* Nu sunt deloc în stare să descriu ceea ce va lua locul odată sentimentelor şi judecăţilor morale. Dar acestea sunt eronate în toate fundamentele şi trebuie să piardă din zi în zi din obligativitate. Reconstruirea legilor vieţii şi ale acţiunii este o treabă pentru care ştiinţele noastre fiziologice şi medicale, sociologia noastră nu sunt încă destul de sigure. Abia după aceea se pune baza noilor idealuri. Deocamdată trebuie să ne mulţumim cu idealuri preliminare, de pildă, cu acela de dreptate, în pofida unor căi foarte rudimentare.

454. *Cf. vol. 8**, 23 [196]*

456. **193** *4-5:* "Căutați... vouă!"] *cf. Matei 6, 33*

458. *Vs la sfârşit:* de ex., Rée.

459. *Cf. 5 [12]*

460. *Cf. 10 [B20]*

461. **194** *27:* Muzica noastră] *din* Muzica, noul nostru Proteu *Rs*

465. *Vs:* N e v o l n i c i a unui lucru mă târăşte atât de departe şi de adânc, încât sfârşesc prin a ajunge la fundul lui şi a mă lămuri că nu-i chiar aşa de valoros. Eroism şi, la capăt, o întristare, felul meu de experiențe – în mic, în toate zilele, de 3 ori.

467. *Cf. 6 [379]*

468. *Cf. 6 [450]*

469. **197** *12-13:* "umblă... rinocerul"] *din "Sutta Nipata", cf. N către Gersdorff, 12 dec. 1875*

471. *Cf. 10 [B19]* **198** *6:* desigur... a p r o a p e l u i] în viața socială, desigur, capabili de bonomie *Rs*

472. *Vs:* M-aş putea justifica în privința a 100 de lucruri, dar disprețuiesc plăcerea justificării şi nu pot suporta să-mi imaginez cum ar crede ceilalți că aş considera totuşi aceste lucruri aşa de importante. Ceea ce nu-i tocmai adevărat – nu-mi pasă aşa de mult de mine şi mă indispune să fac ceva ce sugerează la mine o altă convingere.

473. *Cf. 6 [205]*

474. *Cf. 4 [44]* *Vs:* Pentru a ajunge la esența divină, d i a l e c t i c a este singura cale: Platon, Mill 67. Schopenhauer afirmă acelaşi lucru despre i n t u i ț i e . *Cf. John Stuart Mill, Gesammelte Werke [Opere complete], ed. de Th. Gomperz, Leipzig 1869-80, XII, 67, BN*

475. *Vs:* eu *în loc de* el

481. *Vs:* K a n t , un om onorabil, dar neînsemnat, ale cărui nevoi personale ies la iveală când şi când: n-a trăit prea intens, iar modul lui de gândire îi consumă din timpul necesar pentru a trăi ceva: este fără anvergură şi putere. S c h o p e n h a u e r este în avantaj, posedă, cel puțin, o anumită u r â ț e n i e v i o l e n t ă , în ură, pofte, vanitate, este mai sălbatic de la natură şi avea timp pentru această sălbăticie. – O i s t o r i e m a i p r o f u n d ă a l o r î n ş i ş i n-are nici unul dintre ei, nici crize şi ceasuri ale morții, gândirea lor nu este o biografie, ci, în cazul lui Kant, o istorie a minții sale şi, în cazul lui Schopenhauer, o descriere a caracterului său şi o bucurie pentru oglindă, pentru intelect. Gândirea lui Schopenhauer n-are trăiri, nici roman, nici catastrofe. Să ne gândim la Pascal!

482. *Cf. 9 [3]*

483. *Vs: 4 [150]* *Cf. 6 [437]*

484. **201** *26:* duşmanul... mare] sclavul evadat *Rs*

485. *Vs:* De ce această singurătate! Nu sunt supărat pe nimeni. Singur

---

**9 al ed. rom. (n.t.).*

însă, sunt mai aproape de prietenii mei decât fiind laolaltă cu ei: şi când iubeam cel mai profund muzica, trăiam departe de ea: auzeam ceea ce lucram şi strâmbam din nas de scârbă.

487. *Vs:* Sunt ostenit: la ce-mi foloseşte să văd în faţa mea frumosul roib: cum râcâie pământul şi fornăie, îşi iubeşte călăreţul, dar ce ruşine! acesta nu ‹se› poate arunca astăzi în şa!

488. *Vs:* Noi roşim când ne surprindem asupra unei antipatii. Ne simţim strâmtoraţi dacă cineva, acordându-ne simpatia lui, o face de aşa manieră, încât îi privează pe alţii de o parte din ea, auzim bătând pulsul acesta ce ne alege pe noi şi percepem tonul vocii care ne i u b e ş t e mai mult – vai, şi totuşi mă părăsesc toţi tocmai prin faptul că ei simt astfel pentru mine. Ce contez eu! Îmi suport necazul şi adesea am inima plină şi sunt arogant; să nu mi se dea nimic din ce alţii au nevoie.

491. **203** *14-16:* după... bun] şi visez ca şi când aş fi surghiunit şi fără suflet *Vs* *N.T.: Pentru titlu, v. finalul la M 323.*

493. *Vs:* nu aceasta face valoarea lor. Dar ar trebui să fiu nebun ca să desconsider cele mai gustoase fructe pentru mine, fiindcă, întâmplător, ele cresc în pomul meu. Eu însă eram nebunul. –

494. *35:* Ce... eu!] *cf. 7 [45]; 7 [102]; 7 [126]; 7 [158]; 7 [181] şi variantele la M 488, 539, 547; cf., afară de acestea, scrisorile din această perioadă, de ex., către Overbeck, 31 oct. 1880*

495. *Vs:* În tinereţea noastră ne luăm dascălii din prezent şi-i luăm aşa cum se află. Mai târziu trebuie să-i ducem până la capăt, ca pe-o pedeapsă – – –

496. *Cf. 4 [286]* **204** *20-21:* care... politic"] *cf. Platon, Scrisoarea a VII-a, 324b*

497. *Vs:* "Geniu"! Despre acesta ar trebui să vorbim, înainte de toate, acolo unde spiritul apare doar slab legat de caracter şi temperament, ca o fiinţă înaripată care se poate ridica mult deasupra ambelor (în timp ce Schopenhauer, de ex., i-a dat temperamentului său expresia cea mai amplă şi nu se dezbară de sine însuşi). Să poţi zbura deasupra ta – iată genialul. Să ai o c h i ce n-au crescut pe caracter şi temperament – de asta ţine îndărătnicia faţă de noi înşine, mândria faţă de faima consecvenţei şi a inconsecvenţei, să iubeşti o ipoteză şi să demonstrezi din răsputeri pe cea contrară (acest lucru este un antrenament necesar şi constant), lipsa de entuziasm în răutatea contrazicerii –

498. *Vs:* Mândria mi se deşteaptă de îndată ce întâlnesc oameni şi lucruri care cer supunere – până atunci mă supun şi sunt binevoitor, cu singura rugăminte de a fi lăsat în pace!

499. **205** *22:*] *cf. Diderot, Le fils naturel, unde se spune însă invers: "Il n'y a que le méchant qui soit seul." (=Numai cel rău este singuratic.)* *N.T.: cf. SE 3 (vol. 2, 235, 12-14)*

508. *Vs:* Un act care este în folosul nostru nu trebuie să ne aducă nici un elogiu moral: la fel, ce facem spre a ne bucura de noi înşine. R e f u z u l p a t e t i c u l u i în asemenea cazuri este bontonul oamenilor superiori. Inversul,

semn de semibarbarie.

510. **208** *28:* scape... propriile] se ridice deasupra propriilor *Rs*

511. *Rs şters la sfârşit:* Căci noi deghizăm cele mai bune lucruri.

512. *14:* are... lucruri] vrea să rostească bucuros adevăruri generale *Rs*

514. *Vs: 6 [376]*

516. *În titlu, N îl parafrazează pe Matei 8, 32*

518. **210** *10:* Este] Nimic moral! Ci *Vs*

520. *Vs:* Trufia trebuie iar să repare, să înlocuiască prea multe: Franța napoleoniană voia să-şi compenseze astfel toate pierderile, ba chiar omenirea întreagă vrea acest lucru. A scrie istoria ca necrolog, în care să ne îngropăm ce avem mai drag, gânduri şi speranțe: şi să dobândim în schimb trufie. Gloria mundi.

521. *Vs:* Unii au o mare calitate, spre consolarea lor; de obicei, privirea le alunecă dispreţuitor asupră-le, dar un drum de chiparoşi duce la un sanctuar – acolo se odihnesc de ei înşişi.

523. *N.T.: v. un comentar la acest aforism la Gaston Bachelard, Dialectica spiritului ştiinţific modern, II, Bucureşti, 1986, p. 80 (trad.: Vasile Tonoiu).*

524. *Rs şters la sfârşit:* Adevărul sub glugă – iată gustul lor.

531. *Vs:* Când trăim în lumea unor gânduri adânci şi fecunde, vrem cu totul altceva de la artă decât mai înainte. De aceea mi-am schimbat gustul în această privință. Ceilalți vor de la artă elementul în care trăiesc eu.

532. *Cf. 3 [29]*

536. *Vs: 6 [411]*

539. *Rs şters la sfârşit:* Şi totuşi! Vreau, trebuie să joc şi eu – ce să răspund? Nimic decât mereu şi mereu un singur lucru: Ce contez eu! Ce contez eu! *N.T.: Cf. şi M 494 şi notele la M 488 şi 494.*

542. *Cf. 4 [286]; 6 [215]* *Rs:* Decăderea lui Auguste Comte – am în vedere acea perioadă pe care el însuşi a caracterizat-o drept renaşterea sa şi care, faţă de trecutul său mare şi fecund, se profila pentru el ca ceva "nou şi mai bun" –, este, poate, consecința ostenelii. Aceasta se manifestă: 1. în credința în geniu, apărută dintr-o dată; statutul lui excepțional îi îngăduie acum să-şi uşureze condiția, să decreteze mai mult decât să demonstreze. 2. El vrea să se bucure de-acum de rezultatele sale şi, pentru aceasta, spre a prinde gust de ele, trebuie să le înlăture uscăciunea: aşa se insinuează amăgeala poetică. 3. Simte că ambiția supremă se satisface mai repede prin instituții decât prin argumente şi dispute, bate acum calea mai comodă a ambiției. 4. Se odihneşte în idolatria unei femei şi, procedând aşa, îşi potoleşte şi îndulceşte întreaga ființă. 5. Nu mai suportă discipoli şi continuatori, ci doar partizani; cei dintâi pretind energie neslăbită. 6. Nu mai suferă izolarea fecundă* în care trăieşte un spirit ce zboară înainte şi în fruntea tuturor; s-a înconjurat cu obiecte ale venerației, ale emoției, ale iubirii, voia, în sfârşit, să aibă măcar o dată, ca toți religioşii, şi să sărbătorească

---

*fruchtbare

în comunitate ceea ce preţuia îndeosebi; pentru aceasta a inventat o religie şi s-a înşelat dinadins, închipuindu-se lesne şi aproape de realizarea ei. 7. Reflectează mult la detaliile şi la fleacurile din comportamentul oamenilor de mâine şi le orânduieşte ca un grădinar şi un pomicultor – o îndeletnicire a bătrâneții, idilică şi liniştitoare. 8. Ajunge la idei aberante, absolut preoțeşti şi poetice: abținerea strictă de la asemenea lucruri cere o moralitate intelectuală severă, aşa cum numai gânditorul neobosit o posedă; aberația ideilor este imoralitatea gânditorului, e vorba aici şi de înfumurarea abjectă: puterea de a se compara în mod serios cu alte mărimi în ceea ce priveşte finalitățile cunoaşterii i-a sleit; comparându-se, voia doar să se îmbete. 9. Voia să fie neapărat ultimul care putea să-şi facă intelectul să guverneze pe deplin şi neîmpiedicat; de aici înainte nu mai trebuia admisă cu nici un preț o astfel de suveranitate a cugetătorului; plănuia sute de posibilități de a nimici pentru totdeauna libertatea de gândire, nu se temea de nimic mai mult decât de mândria şi setea de libertate a indivizilor. Toate acestea presupun că, în cazul concepției sale, el însuşi s-a oprit şi a îndreptat canonul mai întâi chiar împotriva sa: până aici şi mai departe nu! În felul acesta însă, un mare spirit se poate obliga numai pe sine însuşi, când nu se mai simte în ascensiune, deci când a trecut dincolo de culmea forței sale şi este obosit. *Vs la sfârşit:* La urma urmelor, n-am găsi, de cele mai multe ori, deplorabilă această stare de decădere, dacă un spirit aşa de [productiv] radical n-ar fi gândit-o şi trăit-o, la rândul lui, aşa de radical şi până la capăt, încât el, aproape ca un – – – *Sursa lui N despre A. Comte este: J. S. Mill, Auguste Comte und der Positivismus, ed. cit., IX, 89-141* **219** *5-6:* "până... nu"] *cf. Schiller, Hoții II, 1, după lov 38, 11*

543. *Cf. 5 [7]* *19:* vă feriți* de privirile lor] le invidiați** privirile *Rs; GA* **220** *3:* văpăile] văpaia *Rs; GA*

544. *13:* conceptelor] concepției *Rs; GA* *20:* cauze***] fapte**** *Rs; GA*

545. **221** *10-11:* Ați... buni?] *cf. Goethe, Faust, v. 465*

546. *Vs:* Omul exemplar al lui Epictet este totuşi idealul unui sclav. Încordarea ființei sale, permanenta privire spre interior, privirea incomunicabilă, prudentă spre exterior n-ar fi pe placul nostru: nici chiar tăcerea şi laconismul. Absența unui orgoliu stânjenitor şi o anumită apropiere uşoară, care nu vrea să strice dispoziția, este umanitate antică (față de puritanii englezi), el zâmbeşte! De altfel, cel ce "merge înainte" în această disciplină ne-ar fi, desigur, mai dezagreabil decât maestrul. – Lucrul cel mai frumos în aceasta: îi lipseşte frica de Dumnezeu şi crede straşnic în rațiune. Nu predică pocăința. Este cel ce-şi ajunge lui însuşi, dispărând în masa proletariatului, cel ce nu vrea nimic şi cel mulțumit – individul izolat în măreția lui. De creştini îl deosebeşte faptul că aceştia sunt oameni care speră, amăgindu-se cu minunății care nu se

---

*meidet

**neidet

***Ursachen

****Thatsachen

pot spune şi primind de zece ori mai mult din dragoste şi graţie, acceptând să i se dăruiască: Epictet posedă, nici pomeneală să accepte să i se dăruiască cel mai bun lucru al său. Creştinii sunt sclavi cu voinţă şi raţiune slabă. *32:* minunăţii... spune] *după 2 Corinteni 12, 4*

547. *Vs:* Mersul ştiinţei indică mersul viitor al moralei. Se subapreciau problemele mici, se voia ajungerea dintr-o dată la ţintă, se căuta să se rezolve totul dintr-o singură lovitură, cu un singur cuvânt: ca o enigmă. Iar misiunea părea: să înghesui totul în cea mai simplă formulă a enigmei, aşa încât la toate înrebările să se poată răspunde printr-un singur răspuns, adică se constrângeau lucrurile rău de tot, pentru a-ţi procura bucuria fără margini de a fi tălmăcitorul lumii. Aşa şi Schopenhauer. Nimic nu pare demn de osteneală din ceea ce nu duce totul imediat la capăt. Filozofia era un fel de a-ţi arăta puterea – voiai să fii tiran al spiritului. *N.T.:* **222** *26:* "Ce... eu!"] *cf. M 494 şi notele la M 488, 494, 539*

548. **222** *33*-**223** *6:* Vai... forţe] *din* N-avem încă la îndemână nici măsurile cele mai rudimentare când trebuie măsurată mărimea unui geniu: ba chiar este încă atât de primitiv să considerăm măsurarea o nelegiuire. De pildă, nu ştim nimic despre faptul că trebuie să se ţină seama, înainte de toate, de dimensiunea forţei *Rs* **223** *9:* idei. Tocmai] idei [a consumat – o cantitate mare de energie, care ajunge, eventual, să-l ridici pe cineva între eroi şi care, la rându-i, poate fi la altul aşa de mică, încât acesta devine vrednic de dispreţ şi ordinar]. Tocmai *Rs*

549. *Cf. 6 [436]* *17-19:* se... iernatică] au din propriile lor produse doar o bucurie a creaţiei seara şi apoi o greaţă dimineaţa *Rs* *21:* o asemenea sete] un asemenea caracter *Rs* *24:* Byron] *N se gândeşte, de ex., la următorul pasaj din Byron, Vermischte Schriften II 49: "Să mă abat pe mine însumi de la mine însumi (o, afurisitul acesta de egoism) a fost întotdeauna singurul, exclusivul, sincerul meu imbold când scriam peste tot..."* *26-27:* Şi-n... Pascal.] *cf., referitor la aceasta, în traducerea lui Pascal indicată, capitolul, subliniat de N în diferite locuri, "Divertisment" II, 26-37; (Faugère: "Divertissement", II, 31-34)*

550. *Cf. 3 [9]; 4 [44]*

552. **226** *6:* să... urma] *din* să nu uităm frâna *Rs* *6:* urma justiţiei] urma gândului blând al justiţiei *Rs*

553. *Vs: 7 [15]* *11-15:* aer... soldăţeşti] *din* pâine albă, de izvoare proaspete pentru îmbăiat, de fructe coapte, de singurătate, ordine, igienă *Rs* *26:* va fi] *din* este *27-28:* S-ar... mea. –] *din* El şi-a găsit, desigur, şi filozofia. *Rs*

555. *Vs:* Mă dau la o parte din faţa evenimentelor. Cele mai neînsemnate îşi lasă deja îndeajuns de puternic amprenta asupra mea, iar de ele n-ai cum să scapi.

558. **227** *24-26:* Gotama... virtuţile!"] *cf. vol. 8 (9 al ed. rom., n.t.), 3 [1]*

559. **228** *2-4:* prin... victorie] în virtutea idealurilor transcendentale cu care suntem traşi pe sfoară *Vs*

560. *16-20:* Toate... caracterului?] În general, oamenii nu ştiu nici ceea ce creşte în ei, nici cât de repede fiecare lucru în parte, nici din ce cauză – ei cred că au de-a face cu fapte împlinite, cu fapte ajunse la maturitate şi nu cred că

am putea ucide şi aşa ceva. *Vs* *18-20*] *aluzie la Schopenhauer*

564. *Vs la început:* Noi nu ne imaginăm destul de întinsă întinderea prostiei la marile spirite –

566. *Vs:* Independenţa cugetătorului, el are nevoie de mai puţin, n-are o muncă grea, mustrări de conştiinţă, plăceri costisitoare, are în cei morţi un surogat pentru cei vii, în cei mai buni – un surogat pentru prieteni.

568. *N.T.:* **230** *23:* Există... aurore.] *cf. motoul din Rigveda al acestei cărţi*

571. *Vs:* Cel mai mare leac al meu este "victoria" NB.

572. **231** *4:* urmează... curent] torc noaptea firul gândurilor noastre *Rs*

575. *33-34:* să naufragiem... imensitate?] *cf. 6 [364]; după poezia lui G. Leopardi "L'infinito", versul final*

Idile din Messina

Idilele din Messina (= IM) au fost publicate în “Internationale Monatsschrift”, anul 1, nr. 5 (mai), p. 269-275, la Ernst Schmeitzner din Chemnitz. Această imprimare este textul nostru de bază. Ele provin din aceeaşi cuprinzătoare masă de încercări poetice din februarie până în aprilie 1882 din care N şi-a asamblat mai târziu “Preludiul în rime germane” la *Ştiinţa veselă* (“Scherz, List und Rache” [“Glumă, viclenie şi răzbunare”])*. La mijlocul lui mai 1882, N a trimis manuscrisul (încă păstrat) pregătit pentru tipar al IM lui Schmeitzner. Corectura efectuată de N era gata la 26 mai. Din aceste opt poezii, N a preluat şase (în formă schimbată) în “Cântecele Prinţului Vogelfrei”, apendicele ediţiei a doua a *Ştiinţei vesele* (1887)**. Din această cauză, *Idilele din Messina* lipsesc din toate ediţiile de până acum ale operelor lui N. Erich F. Podach le-a publicat în a sa *Blick in Nietzsches Notizbücher* [Privire în carnetele lui Nietzsche], Heidelberg, 1963, p. 176-182.

Prinţul Vogelfrei. *Cf. FWP* În Sud **234** *2-3:* Pe-un ... mării] *din* Pe dâmbu-acesta genovez *Vs* 5-6: Zburai... Şi stau] *din* Am urmat-o şi visez *Vs* *6-7:* bat./ Cum] bat./ [O pasăre de-adevărat, desigur!/ Şi cânt şi privesc departe-n jurul meu/ Şi cântec după cântec pentru mine cânt?/ *O* pasăre de-adevărat – desigur!] Cum *Vs* *9:* ţel] călătorie *Vs* *10:* Pedepse... groază] Şi ţel şi cale şi [răsplată] groază *Vs* *11-12:* drept./ Nu-i] drept./ [Şi cântec după cântec pentru mine cânt,/ O pasăre de-adevărat – desigur!] Ăst *Vs* *12-13:* Nu-i... mişcări] Ăst “pas cu pas” – nu-i viaţă!/ Ăst trudnic, greu “picior după picior” *Vs* *16-17:* zări./ Gândirea?] zări./ Acuma cântec după cântec pentru mine cânt,/ O pasăre de-a-devărat – desigur/ Gândirea? *Vs* *17:* Gândirea? –] *din* Vorbirea *Vs* *19:* Zburând... -ntreagă] *din* Există şi mai mari puteri *Vs* *21:* glumă] joc *Vs* *N.T.:* Vogelfrei *înseamnă în limba germană “proscris”, dar şi “liber ca pasărea cerului”.*

**Marcat aici prin sigla FWS (n.t.).*

***Marcat aici prin sigla FWP (n.t.).*

M i c u l b r i c z i s " Î n g e r a ş u l ". *Cf. N către Peter Gast, 15 martie 1882 (KGB III/1) 27:* M i c u l] C â n t e c d e s p r e m i c u l *Rs Rs la sfârşit:* Îngeraş m-au fost numit! *la fel în scrisoarea către Gast N.T.: Scrisă la Genova, poezia are ca punct de plecare un fapt real: în amintirea unei fete pe nume Angiolina "Îngeraş", care şi-a găsit moartea în valurile mării, un velier genovez a fost botezat cu numele ei (cf. Friedrich Nietzsche, Gedichte und Sprüche, Leipzig, C.G. Naumann, 1908. p. 206).*

C â n t e c u l p ă s t o r u l u i d e c a p r e . *Cf. FWP* C â n t e c u l u n u i p ă s t o r d e c a p r e t e o c r i t i a n **236** *11-12:* cântec./ Pe] cântec!/ [De unde-n [părul] capul creț/ Funda de mătase!/ De-şi vrea de Anul Nou] Pe *Vs*

M i c a v r ă j i t o a r e . *Cf. FWP* P i o a s a B e p p a *60 1:* M i c a v r ă j i t o a r e] Juanita *Dm* **237** *17:* Zbătându-se gelos] *din* Îndrăgostit de moarte, da *Vs 18-19:* Eu... vrea] *din* Din inimă se minunează/ Îi place chipu-mi tânăr! *Vs* **238** *6:* Cu dracul pot să mă mărit!* M-aş mărita cu dracul! *Vs*

M i s t e r u l n o c t u r n . *Cf. FWP* L u n t r e a m i s t e r i o a s ă *28-29:* Sânge?... mereu? –] Se striga întruna/ Bărci alergau prin val *Dm*

"P i a , c a r i t a t e v o l e , a m o r o s i s s i m a ". N.T.: *Compusă la Genova (începutul lui 1882). Titlul este atribuit de unii editori poeziei [65] din Z II 5b. În unele ediții o întâlnim sub titlul* Campo santo di Staglieno (it.): "*Cimitirul din Staglieno*".

P a s ă r e a a l b a t r o s . *Cf. FWP* D e c l a r a ț i e d e d r a g o s t e **239** *19:* P a s ă r e a a l b a t r o s] B i r u i t o r u l *Vs Vs la început:* Dar cerul mă poartă/ Aripa-mi se poate încă odihni!/ Ce schimbare! Nu de mult zburam?/ Şi iată, mă dezvăț acum/ Mă odihnesc şi totuşi plutesc/ Cum poate-aripa-mi să se odihnească? *24-27:* Zbură... pe-nvingător] Fără să dea din aripi/ Zboară-nalt, deasupra tuturor zburătoarelor/ O, enigmă, consolare şi simbol!/ O, consolare şi [fericire]!! Aici zace-nvingătorul/ Perla tuturor învingătorilor *Vs* **240** *2:* Trăieşte... vecii] Fericire a celei mai adânci singurătăți!/ În slăvi trăind *Rs*

J u d e c a t ă d e p a s ă r e . *Cf. FWP* V o c a ț i a p o e t u l u i .

Ştiința veselă

Die fröhliche Wissenschaft [Ştiința veselă] a fost mai întâi gândită de N ca o continuare a *Aurorei*. La 29 ianuarie 1882, el i-a comunicat lui Peter Gast: "De câteva zile sunt gata cu cartea VI, VII şi VIII a 'Aurorei' şi astfel mi-am isprăvit de data aceasta treaba. Căci cartea 9 şi 10 vreau să mi-o rezerv pentru iarna următoare, – nu sunt încă destul de c o p t pentru ideile elementare pe care vreau să le prezint în aceste cărți finale. Printre ele se află o idee care a avut nevoie realmente de 'mii de ani' pentru a d e v e n i ceva. De unde să-mi iau curajul de a spune tot ce e de spus despre ea?" Lucrând la noua sa operă, N recursese până acum la însemnările care proveneau atât din materialul pentru

**În traducerea noastră:* Cu dracul mă mărit! *(n.t.)*

Aurora rămas nefolosit, cât şi din cel ce a luat naştere mai târziu, între primăvara şi toamna lui 1881; ultimul totuşi cu excepţia redactărilor conţinute într-un caiet (M III 1) din primăvara-toamna lui 1881. În acest caiet se găseşte consemnarea ideii care a avut nevoie de "mii de ani, pentru a d e v e n i ceva", ideea veşnicei reîntoarceri a identicului. La această însemnare datată "Începutul lui 1881, la Sils-Maria" (cf. vol. 9*, 11 [141]), N se mai referă şi în *Ecce homo* (vol. 6**, 335, 4-9). La scurtă vreme după cunoştinţa lui cu Lou von Salomé şi în timpul şederii în Elveţia cu Lou şi cu Rée, N şi-a schimbat planurile şi la 8 mai îi scria editorului său: "La toamnă puteţi avea un manuscris de la mine: titlul – 'Ştiinţa veselă' (cu multe epigrame şi versuri!!!)." Manuscrisul pentru tipar a fost pregătit de N la Naumburg, cu ajutorul surorii şi al unui "negustor falit***". Câteva părţi din acesta le-a scris N însuşi, ca, de exemplu, "Scherz, List und Rache". Manuscrisul pentru tipar a fost expediat treptat lui Schmeitzner între 19 iunie şi 3 iulie; afară de "Glumă, viclenie şi răzbunare" şi alte puţine foi scrise de mâna lui N, el nu s-a păstrat. Corecturile păstrate au fost citite împreună de Gast şi N între 29 iunie şi 3 august. *Ştiinţa veselă* (= FW) a apărut puţin înainte de 20 august 1882 la Chemnitz, la Ernst Schmeitzner. "Aproximativ a patra parte a materialului originar", N şi-o rezervase "pentru o disertaţie ştiinţifică" (după cum îi scrie lui Gast în 14 august 1882). Este vorba de fragmentele postume din M III 1; cf. vol. 9, p. 441-575. "Ideea" apare doar ca întrebare tangenţială în aforismul 341.

În 1887, N a pregătit o "nouă ediţie" a cărţii sale, adăugând primei ediţii o prefaţă, o a cincea carte şi "Cântecele Prinţului Vogelfrei". Nici de data aceasta cartea n-a fost retipărită, ci stocurile au beneficiat de acele adaosuri. Acum se numea: *Die fröhliche Wissenschaft ("la gaya scienza"). Neue Ausgabe mit einem Anhange: Lieder des Prinzen Vogelfrei [Ştiinţa veselă ("la gaya scienza"). Ediţie nouă cu un apendice: Cântecele Prinţului Vogelfrei)],* Leipzig, Editura lui E. W. Fritzsch. Subtitlul explica însăşi originea titlului din poezia provensală (cf. vol. 9, 11 [337] şi comentariul respectiv). S-a păstrat un exemplar de lucru al ediţiei a doua cu operările lui N.

*N.T.: Motoul ediţiei din 1887 (*Pe pragul casei mele*) se regăseşte cu mici modificări formale în frag. [3] şi [4] din Mp XIV 1 (KSA 12, 232, 234; vol. 13 din ed. rom.).*

Prefaţă la ediţia a doua. *Rs:* 2 – Dar scopul acestei prefeţe trebuie să fie altul decât să le amintească cititorilor mei virtuţile unui cititor – bunăvoinţă, indulgenţă****, prudenţă*****, înţelegere******, perspicacitate*******; ar fi o ipocrizie

---

**10 al ed. rom. (şi infra, n.t.).*
***7 al ed. rom. (n.t.).*
***banquerotten
****Nachsicht
*****Vorsicht
******Einsicht
*******Feinsicht

dacă m-aş rezuma la aceasta. Ştiu prea bine de ce această carte este [trebuie să fie] greşit înţeleascã: sau, [mai degrabă] mai limpede, de ce nu se transmite seninătatea ei, plăcerea ei aproape deliberată pentru ceea ce este limpede, la îndemână, uşor, uşuratic, de ce acţionează mai degrabă ca problemă, neliniştește ca problemă... Această seninătate ascunde ceva, această voinţă de superficialitate trădează o cunoaştere a profunzimii, această profunzime îşi exală răsuflarea, o răsuflare rece de care te cuprind frigurile; şi, presupunând chiar că am învăţa să dansăm după muzica unei asemenea "seninătăţi", ar fi, poate, nu ca să dansăm, ci ca să ne reîncălzim? – S-o recunosc: noi, oamenii profunzimii, avem prea multă nevoie de seninătatea noastră ca să n-o facem suspectă; iar dacă noi "am crede doar într-un dumnezeu care ar şti să danseze", ar putea fi deoarece credem prea mult în diavol, adică în spiritul gravităţii, cu care prea des, prea dur, prea funciar suntem împovăraţi. Nu, este ceva pesimist în noi, care se trădează şi în seninătatea noastră, ne pricepem să dăm această impresie, orice impresie – căci iubim aparenţa, chiar o adorăm –, dar numai fiindcă asupra "fiinţei" înseşi avem suspiciunea noastră... O, de-aţi putea înţelege pe deplin de ce tocmai noi avem nevoie de artă, o artă zeflemitoare, dumnezeiesc de neperturbată, care pâlpâie, ca o pară jucăuşă, adânc într-un cer fără de nori! De ce noi [nu mai] semănăm [astăzi], poate, cel mai puţin cu acei tragici [saltimbanci] exaltaţi care intimidează templele noaptea, îmbrăţişează statuile şi vor [trebuie] să dea la o parte vălul, să descopere, să prezinte într-o lumină vie absolut tot ce, din motive întemeiate, este ţinut ascuns de ochii [acelor [prieteni] pretendenţi la mâna adevărului cu orice preţ, romanticii cunoaşterii! Vai! această dorinţă ni s-a stins, această sminteală adolescentină a iubirii, această gravitate egipteană, această înfiorătoare "voinţă de adevăr" ne înspăimântă şi când ne amintim de ea]. Nu, acest prost gust şi această sminteală adolescentină ne repugnă, pentru aceasta suntem prea versaţi, prea arşi, prea profunzi... *Urmează apoi aproape textual 247, 23-248, 15:* Noi... 1886 *Prefaţa fusese, aşadar, concepută aici în două paragrafe. Referitor la aceasta, şi următoarele preliminarii parţial disponibile:* NB! Sfârşitul ultimului paragraf! –... O, de-aţi putea înţelege pe deplin de ce [iubim şi avem nevoie tocmai de o asemenea artă! N-am fost oare prea multă vreme înainte asemeni] tocmai noi avem nevoie de artă – şi anume, de o artă zeflemitoare şi dumnezeiesc de neperturbată! [şi de ce nu mai suntem cu totul romantici!] care pâlpâie, ca o pară jucăuşă, adânc într-un cer fără de nori. – În tinereţea noastră am putut semăna multă vreme cu acei exaltaţi care intimidează templele noaptea, îmbrăţişează tainic statuile şi [vor să dea la o parte vălul] trebuie să dea la o parte vălul, să descopere, să prezinte într-o lumină vie absolut tot ce, din motive întemeiate, este ţinut ascuns – de ochii acelor prieteni ai adevărului cu orice preţ, romanticii cunoaşterii! Vai, această dorinţă ni s-a stins, această sminteală adolescentină [a iubirii], această gravitate egipteană, această înfiorătoare "voinţă de adevăr" de înspăimântă şi când ne amintim de ea! Nu mai credem că adevărul continuă să rămână adevăr, o dată ce i se smulg vălurile, avem motive să credem aceasta... Astăzi, pentru noi, trece drept o chestiune de decenţă faptul

că n-am vrea [nu vrem] să vedem totul despuiat, [nici faptul că nu vrem] să ne implicăm în toate, [nici] să "ştim" totul... [Cum? Tout comprendre c'est tout pardonner?* Dimpotrivă!] *Urmează aici aproape textual 247 38-248 13:* "Aşa-i... artişti? **243** *18-19:* delicate... încârlionţări.] chiar pe socoteala unor lucruri grave şi respectate cu sfinţenie, mult joc şi şuguială cu probleme care, de obicei, inspiră teamă şi nu sunt făcute pentru râs: *Dm* *32:* romantism] idealism *Dm* **246** *8-12:* Noi... fatalitate] – – – ne deosebim de broaşte, [de aşa-zişii gânditori], de ceea ce numeşte poporul un gânditor, – prin aceea că ne [cunoaştem] simţim propriile gânduri, şi nimic altceva decât propriile gânduri. ca sânge, inimă, foc, plăcere, [suferinţă] durere, realitate, destin, fatalitate [a noastră], – că le trăim, le împlinim, le p u n e m l a t r e a b ă . *Vs* *10-11:* dăm... din] *din* ne trăim, să ne împlinim, să ne punem la treabă în mod constant propriile gânduri, şi nimic altceva decât propriile gânduri, încât să cam aibă în noi *Dm* *N.T.:* **246** *24-27:* Fie... lui] *cf. Stendhal, De l'amour, Paris, 1854, p. 110-111 (apud M. Brusotti, în NS, 22, 1993, p. 393)* **246** *14*-**247** *4:* Iar... nespusă:] *în Mp XV 2, 23 redactat mai întâi ca aforism:* 372. Î n f a v o a r e a b o l i i . – Între noi fie vorba: durerea este marea propovăduitoare a suspiciunii, durerea aceea lungă şi leneşă în care suntem cumva ca arşi cu lemne verzi. Ea ne sileşte să coborâm odată în ultimul nostru hău şi să ne descotorosim de orice încredere, de orice blândeţe, valoare, bunătate, în care, mai demult, ne-am pus poate omenia. Mă îndoiesc că durerea îl "îndreaptă" pe om –; dar ştiu că îl f a c e m a i p r o f u n d . Fie că învăţăm să-i opunem mândria noastră, sarcasmul nostru, puterea noastră de voinţă şi facem asemeni indianului care, oricâte schingiuiri ar îndura, se despăgubeşte pe socoteala schingiuitorului său prin malițiozitatea limbii lui; fie că ne retragem din faţa durerii în acel nimic oriental, în muta, hieratica, surda abandonare de sine, uitare de sine, anulare de sine: ieşi ca un alt om din asemenea lungi şi primejdioase exerciţii, cu câteva semne de întrebare în plus, cu, înainte de toate, v o i n ţ a de a întreba mai mult, mai profund, mai riguros, mai dur, mai diabolic decât întrebaseşi până acum. Încrederea în viaţă s-a dus: viaţa însăşi a devenit problemă... Să nu crezi cumva că, prin aceasta, ai devenit neapărat obscurantist. Bucuria dată de orice lucru problematic este prea mare la oamenii spirituali; pentru ca să nu distrugă iar şi iar, ca o flacără vie, orice n e a j u n s al problematicului, orice risc al îndoielii. În sfârşit, ca să nu trecem chintesenţa sub tăcere: dacă viaţa este *o* enigmă, de ce-ar fi interzis din capul locului să reflectăm la o soluţie c o m i c ă a ei? [+ + +] *aici, foaia a fost tăiată din caiet* N.T.: **248** *5:* Baubo] *Locuitor din Eleusis care se interferează cu mitul orfic al Demetrei. N îl utilizează liber pe Clement Alexandrinul, Protrept. II, 20-21 (în versurile orfice, Baubo îi arată Demetrei organele genitale) (cf. Clement Alexandrinul, Scrieri, I, trad. de Pr. D. Fecioru, Bucureşti, 1982, p. 82-83).* *7-8:* aparenţa... aparenţei] impresia, să divinizezi formele, tonurile, cuvintele, clipa *Vs* *15:* toamna] toamna anului *Dm; GA*

**În fr. în text: "A înţelege totul înseamnă a ierta totul?" (n.t.).*

"Glumă, viclenie şi răzbunare"

Cu privire la titlu: cf. Goethe, Glumă, viclenie şi răzbunare. Un Singspiel (1790): Peter Gast îl pusese pe note în 1880.

1. **249** 4: Invitaţie] Rimă finlă *Rs*

3. *18*: Neînfricat] Adâncul *Rs* *21*: cei posaci] *din* cioclii *Rs* păsările-ntunecate *Vs*

4. *Cf.* 16 [2]*

5. *Vs:* 16 [6] **250** *4*: Celor virtuoşi] Virtuţile noastre *Dm.*

6. *Iniţial, strofa a treia din* 19 [8]**: Reguli de viaţă *8*: Înţelepciunea lumii] Regulă de viaţă *Cb*[1].

7. *Vs*: Deviza drumeţului - Vademecum. Vadetecum. Aceasta în germană-nseamnă -:/ Urmează-te pe tine însuţi doar -/ Aşa pe mine mă urmezi fără constrângeri / şi te-ntorci la calea ta, cum m-am întors şi eu! *scrisul lui Peter Gast*

8. *Vs*: Cojita piele mi-a plesnit/ A şi murit bătrânul şarpe/Şi-un şarpe nou priveşte/ Nainte cu o poftă nouă **251** *1-3*: Supt... te-nghit] Râvnesc la vechea hrană/ Cu fiecare [nouă] moarte şi naştere!/ Iar te mănânc *Vs*

11. *În Vs variantă ştearsă*: Înţelept şi nebun, mojic şi fin,/ Crud şi blând, apă şi vin:/ Acestea toate să-mi fie sentinţa!

12. *Cf. N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* **252** *4*: iubitor de lumină] *din* frate al soarelui *Rs* *5-6*: Ca... umbre!] *din* Lumina şi căldura slăbesc îndată/Şi repede sfârşesc în umbră. *Vs*

13. *Cf. N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* *8*: Pentru un balerin] Polei fin [Înţelepciune de balerin] *Rs*

14. *Cf. N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* *Vs:* Mai bine o duşmănie [brută] dintr-o bucată decât o prietenie încleiată! 18: Integrul *din* Hotărâtul [La răscruce] *Rs*

15. *Cf. N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)*

16. *Cf. N către Peter Gast, 17 februarie 1882 (KGB III /1)* *21*: În sus] *din* Călătorul *Rs*

17. *Vs: Mp XVIII 3, 25:* Cere numai ceea ce trebuie să ţi se dea. În toate celelalte situaţii nu cere, ci ia! *N V 7:* Mai bine să furi ceva decât să ceri. **253** *2:* Deviza celui puternic] Cel puternic grăieşte *Rs*

18. *Vs: N V 7, 51:* În rău eu pot să mă complac:/Dar sufletele strâmte-mi displac. *N V 7, 100:* suflete strâmte.

20. *Vs:* Două dureri suporţi mai uşor decât o singură durere. *14:* De cumpănit] Să cumpănim! *Rs*

22. *Vs:* O numim cucerire – în realitate, bărbatul care iubeşte urmăreşte

---

**Trimiterea se face la manuscrisul 16* [= *M III 6a. Decembrie 1881-ianuarie 1882*], *frag. 2, KSA 9. 659 (vol. 10 din ediţia noastră). Similar în continuare (n.t.).*

***19 = Ms M III 6b: frag. 8 în KSA 9, 676 (p. 139 în vol. 1, ed. rom.) (n.t.)*

răpirea, femeia care iubeşte însă vrea să şterpelească – adesea ea îl fură pe nesimţite pe răpitor.

23. *Cf.* 11 [336]*

24. *Cf.* 15[50]**; 16 [11]; 16 [20]; 12 [210]***; *nota la vol.* 8****, 21 [21]; *cf. şi Chamfort (citat în comentariul la FW* 95), *maxima 863: "M. de Lassay, homme très doux, mais qui avait une grande connaissance de la société, disait qu'il faudrait avaler un crapaud tous les matins, pour ne trouver plus rien de dégoûtant le reste de la journée, quand on devait la passer dans le monde"* [*fr.: "D. de Lassay, om tare blând, dar care dispunea de o bună cunoaştere a societăţii, zicea că ar trebui să înghiţim în fiecare dimineaţă o broască râioasă, spre a nu mai găsi nimic dezgustător în restul zilei pe care ar urma să ne-o petrecem în lume" -n.t.*]

254 *8:* Leacul pesimistului *din* Cură radicală [Leacul pesimiştilor] *Rs* *12-13:* terminat./Ascultă-mi] terminat./ [Grecii o numesc dispepsie, –]/ Ascultă-mi *Vs* *Rs şters la sfârşit*: Broasca râioasă este leacul principal/ Pentru toţi ţânţarii pesimişti!

26. *Vs*: *16 [10]* *Cf. 12 [130]*

27. *Cf. 16 [15]; 15 [28]*

28. *Cf. 21 [6]****** *în Rs şters:* Da! Încă seamăn cu vinul nou,/ Da! O să mă vedeţi spumegând!/ Cu trufie voi gândi,/ De-oi mai umbla pe drum!/ De stau abia-n două picioare,/ Voi sta-n curând într-unul./*Alături şi următoarea variantă ştearsă*: Stângace vi se pare-nfăţişarea mea/ Răbdare! În curând va fi mai bună!/ De stau abia-n două picioare,/ Voi sta-n curând într-unul./ De seamăn încă azi cu vinul acru,/ Îndată o să mă vedeţi spumegând;/ Cu trufie voi gândi,/ De-oi mai umbla pe drum!

29. *Vs*: 16 [22] *în M III* 3 *Vs şters*: Dacă an de an eu nu/ M-aş învârti în jurul meu,/ Cum m-aş ţine eu, o stea, atât de mult,/ Tot după soare?/ De nu m-aş – – –

31. **256** *8:* Fericirea-ţi să nu doară,] Pe când de ruşinea fericirii tale *Vs* *8-10:* Fericirea-ţi... veşmânt.] Cu haz şi viclenii drăceşti/ Porţi azi drăcesc veşmânt – *Vs*

32. *Cf. 16 [13]*

33. *N.T.: Cf. WS 306* *N V B, prima variantă*: De nu doresc s-ascult, sunt nevoit să mă ascund,/ Să domin eu nu pot, nici să seduc./ Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă./ Cel ce se teme de el însuşi – mereu va domina. *N V B, varianta a doua*: Supunerea? O, nu! Nici dominarea!/ Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă,/ Cel ce-nspăimântă doar e-n stare să domine/ [Aşa că eu iubesc singurătatea] Aşa că eu trăiesc în propriile-ascunzători/ Gata însumi să fiu aţâţat de mine/ Să-mi descopăr singur fericirea-n propriile văgăuni *M III 3, 26, prima variantă*: Supunerea? O, nu! Nici dominarea! Cel ce de sine nu se teme nu-nspăi-

---

**11 = Ms M III 1; frag. 336 în KSA 9, 572 (p. 137 în vol. 1, ed. rom.) (n.t.)*

***15 = Ms M III 4a Toamna lui 1881; frag. 50 în KSA 9, 651 (n.t.)*

****12 = Ms N V 7 Toamna lui 1881; frag. 210 în KSA 9, 613 (n.t.)*

*****9 al ed. rom. (n.t.)*

******21 = Ms M III 2a; frag. 6 în KSA 9, 686 (p. 141 în vol. 1, ed. rom.) (n.t.)*

mântă,/ Cel ce-nspăimântă doar conduce bine/ Aşa că eu trăiesc în văgăuni şi-ascunzători,/ Gata să dau la iveală comorile adâncului,/ [Şi să-mi bat joc de toţi] Şi să-mi râd de toţi cei ce conduc./ De vreau să mă urmez, eu trebuie să mă seduc! *M III 3, 27*, *varianta a doua:* [De vreau să mă urmez, eu trebuie să mă seduc.] Detest şi stăpânirea, şi-ascultarea./ Supunerea? O, nu! Nici – dominarea!/ Cel ce de sine nu se teme nu-nspăimântă,/ Cel ce-nspăimântă doar conduce bine./ Aşa că eu trăiesc în văgăuni şi-ascunzători,/ Gata să dau la iveală comorile [adânci] însingurate,/ Gata să-mi bat joc de toţi cei ce conduc –/ Gata însumi să fiu aţâţat de mine. *M III 3, 27, Vs la 26-31*: Detest să mă conduc eu însumi,/ Aşa că trăiesc în văgăuni şi-ascunzători,/ Să dau la iveală [comorile] operele-nsinguraţilor,/ Gata să-mi bat joc de toţi cei ce conduc,/ Să vă fac să fiţi voi înşiv-aţâţaţi de voi./ Îmi place să mă ignor,/ Detest să mă cunosc pe mine însumi/ Să mă numesc pe mine însumi stăpân şi servitor/ Îmi place să mă pierd,/ Să fiu eu însumi aţâţat de mine,/ O clipă să mă despart de mine însumi,/ Să mă încuib în rătăciri şi disperări plăcute,/ Pe mine însumi să mă pierd o clipă,/ Să mă chem acasă de departe/ Să fiu, în fine, însumi aţâţat de mine. *28*: să mă pierd câte oleacă] însumi să mă pierd o clipă *Dm* *29:* şi-n vise] şi-n disperare *Dm.*

34. *Şters în Vs:* Filozoficele fleacuri/ ale-acestor domni nu le mai pot citi:/ ei socot că: primum scribere/ deinde philosophari.

35. G h e a ţ ă. *N.T.*: *Joc de cuvinte intraductibil bazat pe cele două sensuri ale cuvântului* Eis*: "gheaţă" şi "îngheţată".*

36. *Cf. N către Rée, sept. 1879:* P e p r i m e l e m e l e c i n c i c ă r ţ u l i i ./ Am crezut că a‹lfa›* şi o‹mega›*,/ Ştii'nţa mea, ar sta aci;/ Astăzi n-o mai cred, oho! –:/ Doar eternul a! şi o!/ Al juneţii-mi l-oi găsi. **257** *14:* S c r i e r i d i n t i n e r e ţ e] Pe primele mele 5 cărţulii *Vs*

38. *Vs:* Îl iubesc pe Dumnezeu fiindcă [el m-a] eu l-am creat/ Şi voi – voi vreţi de-aceea să-l negaţi??/ Concluzia nu stă-n picioare/ Şchioapătă: din pricina copitei sale de drac

39. *Vs:* Cu chipu-ţi în sudori să-ţi bei vinul. **258** *9*: V a r a] Morală de soare *Rs*

41. Cf. 16 [*3*] *Vs la sfârşit:* Înconjurat de toate zburătoarele

42. **259** *5*: P r i n c i p i u l c e l o r u l t r a r a f i n a ţ i] U l t r a r a f i n a ţ i i *Rs* D e v i z a s p i r i t e l o r r a f i n a t e *Vs*

43. *Cf. 16* [*14*]

44. *Cf. 16* [*5*]*; 12* [*178*]

45. *Vs:* "Vii prea devreme! vii prea târziu!" – iată ce se strigă tuturor celor ce sosesc pe veci. *Cf. 15* [*22*]

46. Vs: Când e dogoare, noi preţuim valoarea pomilor după umbra lor. –

47. **260** *6:* A p u s] D i v i n u l *Rs* *7-8:* "Apune… voi!] Incomodat de fericirea lui peste măsură/ Se ţine, asemeni soarelui, după voi cei reci *Vs* *9-10* Extazu-i… supune.] Zborul cel mai înalt era acela pe care el l-a zburat cândva!/

---

*Întregirile noastre (n.t.).

Şi dacă el n-ar fi zburat la ceruri,/ Ce l-ar fi atras vreodată-n jos la voi? *Vs*

48. *Vs*: De astăzi ai un ceas–/ Şi-abia de-acuma simţi nevoia/ să vezi ce oră e

49. *Vs: N V 7, 55:* Ce plăcut este poporul! Îmi vorbeşte cu o limbă străină. *N V 7, 56:* Cu limbă străină, pierdut într-un popor străin/ Să trăieşti: aşa trăieşte soarele deasupra norului./ M-asemui soarelui: sub mine-i norul! *22:* Înţeleptul grăieşte] Înţeleptul *Rs*

50. *Vs: Mp XVIII 3, 25:* În iubire, bărbatul îşi pierde mintea,/ Femeia însă şi-o dobândeşte pe deplin.– *N V 7, 55:* În iubire, bărbatul îşi pierde mintea, dar femeia şi-o dobândeşte, numai ea-şi trăieşte pe deplin şi pubertatea-n spirit.

51. **261** *8:* Dorinţe pioase] Dorinţă pioasă *Rs*

52. *16:* A scrie cu piciorul] Drumeţul [Autorul grăieşte] *Rs*

53. *Cf. N către Rée, sept. 1879:* Pe **ultima** mea carte./ Sfioasă, mândră îndărăt privind,/ Frivol, semeţ în viitor crezând:/ O, pasăre, ca vulturii eşti tu?/Eşti bufniţa Atenei, Bu-hu-hu? *22-23:* "Omenesc... carte] Cărţii numite "Omenesc, prea omenesc" *Rs*

54. **262** *2:* Cititorului meu] Cititorului [dedicată "Aurorei"] *Rs* meu] Către... meu *Vs*

55. *8:* Pictorul realist] Realistul *Rs* Imposibilitatea realismului *Vs*

56. *19:* rând] rând!/ Ştiţi doar: cleiul acestui aforism/ Au fost – "isteţime", "rime", "oricând", "rând"! *şters în Rs* De-aţi şti cât de mândru de rimele sale/ Fiecare poet îşi încleiază lemnul! *şters în Rs*

57. *Vs:* Cel mai bun loc al paradisului este în faţa porţii lui.

58. *Vs:* De nimic fiind atras/ Sigur o să cazi în nas.–

59. **263** *10*: Peniţa scârţâie] Cine citeşte oare ce scriu eu! [Cititorilor mei] *Rs*

60. *Cf. 12* [*184*]

61. *Vs:* In media vita*./ Sunt la mijlóc de drum,/ Arătătorul cade şi ce mic/ Mi-e sufletul – nebun/ Colindă, [vrea să iasă – şi totuşi! el] caută-n van – ezit-un pic!/ Sunt la mijlóc de drum:/ [Durere-a fost viaţa] N-a fost decât zadarnic chin de mucenic!/ Să rătăcesc şi-acum?/ Şi-n capăt pot - motivul să-mi explic? *26:* Scepticul grăieşte] In media vita* [Ultima raţiunea a existenţei] *Rs*

62. *Vs:* Mă asemui cu o pară/ aş dori să cuprind totul/ Tot ce ţin luminează/ Tot ce las e carbonizat. *N.T.: Vezi şi* Despre calea creatorului *(Za I):*... trebuie să arzi de bunăvoie în propria-ţi flacără: cum ai vrea să renaşti, de nu te-ai prefăcut întâi în cenuşă?"; *şi DD* Semnul de foc.

63. **264** *19-20*: Departe... ţii:] Departe ca stelele de mizeria ei/ Celor ce vin să le fii lumină/ Raza ta e treaba celei mai îndepărtate depărtări *Vs*

**În lat. în text (cf. FW 324) (n.t.).*

Cartea întâi

1. *Cf. 6 [438]* **265** *21-22:* Nu... deci] *din* La o asemenea privire asupra imensului întreg şi a avantajelor sale, trebuie să recunoşti, iubite semen şi foarte aproapele meu, că nu poţi trăi deloc *Rs* *24:* şi] *din*, adevăratul "egoist" *Rs* **267** *4-5:* "valurile... râs"] *greşit tradus din Eschil, Prometeu, 89-90 (cf. pasajul respectiv în Eschil, Rugătoarele..., Bucureşti, 1982, p. 196, în traducerea lui Al. Miran: "surâs fără de număr al valurilor mării", n.t.)* *13:* există, specia] există, [trebuie să aibă un interes ca să recunoască, în cazul acesta, că preferă să fie decât să nu fie] specia *Rs* *19-20:* această... refluxului?] *din* că acum sunt în natura omenească două condiţii contrazicându-se, care vor să formeze un ritm în succesiunea lor? Înţelegeţi de ce noi toţi trebuie să avem fluxul şi refluxul nostru? Ce nu putem avea în acelaşi timp? Ce n-avem voie să fim în acelaşi timp? – Ei bine! Să fim noi născocitorii acestui ritm nou! Fiecare pentru sine şi pentru muzica sa! *Rs* *20:* Şi... noastră!] *lipseşte în Cb*[1]

2. *35-37:* continuă... geniul] mi-au apărut într-o zi, când am început să văd clar în privinţa lor, nişte persoane de rând şi – degradate: ce reprezenta pentru mine geniul *Vs*

3. *Cf. 6 [175]* *Vs:* Naturilor de rând, toate sentimentele nobile le apar ca nelalocul lor şi, de aceea, ca improbabile, neverosimile: dacă sunt convinse de realitatea lor, atunci îl consideră pe om un nebun care face un lucru nelalocul lui. Scopul este pentru el *[sic]* câştigul: el *[sic]* înţelege bine bucuria dată de nişte acte nobile, dar el *[sic]* nu le admite pe acestea ca scop. "Cum ne putem bucura să fim în pierdere sau să ajungem într-o situaţie dezavantajoasă, aşa cum o face omul devotat?" întreabă insul de rând. Trebuie că vreo boală a minţii stă în legătură cu simţirea nobilă, de aceea gândeşte cu desconsiderare despre această bucurie, precum o facem noi despre bucuria nebunului pe care îl delectează ideile sale fixe. – În mod obişnuit însă, el gândeşte: "Acest devotament va fi, desigur, mijlocul de a obţine un câştig care să-l răsplătească din belşug" – de aceea este suspicios faţă de cel generos. – De fapt, cei nobili se pot defini printr-un sentiment de plăcere şi de neplăcere pe negândite, aşa cum mestecăm o mâncare când pe o parte, când pe alta a gurii, fără a ne gândi la aceasta, ci în măsura în care este mai plăcut aşa ori aşa. O anumită lipsă de intelect limpede îi este proprie celui generos: Napoleon nu înţelege faptul de a face o pauză în gândire. Animalele care îşi protejează puii cu riscul vieţii nu se gândesc la pericolul lor, fiindcă sunt stăpânite cu totul de bucuria dată de puii lor şi de frica de a fi lipsite de ei, se prostesc în acest caz. În sine, lucrul acesta este la fel de puţin moral ca atunci când un bărbat care-şi urmează instinctul sexual se expune la cele mai abjecte boli. – Natura de rând este, aşadar, marcată de faptul că nu-şi uită niciodată interesul şi că această obsesie este mai puternică decât instinctele lui *[sic]*: a nu te lăsa îndemnat din cauza instinctului tău la acte nelalocul lor este înţelepciunea lui

[sic]. Deci: n a t u r a s u p e r i o a r ă e s t e a c e e a m a i i r a ţ i o n a l ă . *Cf. şi la J.J. Baumann, Handbuch der Moral nebst Abriß der Rechtsphilosophie [Manual de morală împreună cu compendiu de filozofie a dreptului], Leipzig, 1879, 13, BN, acest pasaj subliniat de N: "Invers, omul cu mentalitate de rând sau egoistă interpretează totul după sine, fiindcă pentru el este absolut de neconceput un mod dezinteresat şi nobil de gândire..."* **268** *28:* acele instincte] instinctele tale *Rs; GA*

4. *Vs:* Indivizii cei mai puternici au dus până acum cel mai mult omenirea înainte, ei au aprins mereu şi mereu pasiunile care adormiseră şi au trezit spiritul prin aceea că au pus faţă-n faţă modéle şi i-au constrâns pe oameni să-şi formeze opinii despre lucruri noi – pe când aşa oamenii se culcă pe opiniile lor. De cele mai multe ori cu armele, prin desfiinţarea graniţelor, prin impietăţi: dar şi prin noi doctrine contrastante! De un cuceritor ţine aceeaşi răutate care ţine şi de un filozof: doar că la acesta din urmă ea este mai sublimată, nu pune, în primul rând, muşchii atât de mult în mişcare. Aşa-numiţii oameni buni ai fiecărei epoci sunt aceia care îngroapă subt brazdă ideile noi şi le fac să rodească – sunt agricultorii. Dar orice pământ secătuieşte, marele brăzdar trebuie să vină, altminteri cei buni transformă omenirea într-o regiune searbădă şi pustie. Căsătoria celor buni dă naştere încetul cu încetul unor urmaşi imbecili.

5. *Cf. 6 [116]*

6. **271** *9:* meditării] meditativului *Rs; GA*

7. *Vs:* Este nevoie de studierea aprofundată a tuturor p a s i u n i l o r , după popor, epocă, judecăţi de valoare fundamentale, şi trebuie pusă în lumină întreaga raţiune generată de acestea.

9. *Vs:* Poate că în n o i iese mai întâi la iveală ceea ce omenirea şi-a însuşit cu mii de ani înainte într-un mod embrionar, dar foarte slab. – Astfel, de ex., influenţa cafelei asupra Europei se poate vădi, eventual, abia peste mii de ani. *Cf. 11 [212]*

10. *Vs:* Oamenii d e o s e b i ţ i : concepţia mea despre ei ca atavism, foarte i n s t r u c t i v ă pentru trecut! Exista o vreme când calităţile lor erau o b i ş n u i t e şi c o m u n e . De obicei, produse ale clanurilor conservative şi retrograde.

11. **274** *5:* "dincolo... Homer] *cf. expresiile homerice* ὑπὲρ μόρον *(Od. I, 34; Il. XX, 30 etc.),* ὑπὲρ μοῖραν *(Il. XX, 336 etc.),* ὑπὲρ μορα *Il. II, 155 etc.) N.T.: Sensul acestor expresii este "contrar destinului, în ciuda destinului".*

12. *Cf. 13 [4] [adnotare la Emerson, n.t.]* *Vs:* Presupun că durerea a p r o l i f e r a t enorm în sânul civilizaţiei şi că nivelul şi varietatea ei cresc din ce în ce mai mult, pe măsură ce şi cultura creşte. – În vârf se situează întotdeauna omul c a r e s u f e r ă c e l m a i t a r e – fiindcă este, în acelaşi timp, c e l m a i b u c u r o s . – Or, ce gândesc stoicii şi creştinii despre asta? Respectivii voiau cât mai puţină plăcere şi neplăcere cu putinţă – tindeau spre p i a t r ă , precum epicureii spre p l a n t ă . Toţi socialiştii şi filantropii, care vor să-i producă omenirii o fericire durabilă, adică l i p s ă d e s e n s i b i l i t a t e l a d u r e r e , trebuie **să facă să scadă** b u c u r i i l e oamenilor, ca şi durerile lor, – după această morală,

omul nu mai poate apărea chiuind de bucurie până-n slăvile cerului, dacă vrea să fugă de acel "întristat până la moarte"! Dar poate că ştiinţa vine în ajutorul acestui fapt. *28-30:* Ultimul... putinţă] Fericirea, cât mai multă plăcere cu putinţă şi cât mai puţină neplăcere cu putinţă să fie ţelul moralei *Vs N.T.: 30-32:* De... cealaltă] *cf. Plato, Dialogi Secundum Thrasylli tetralogias dispositi, I, Lipsiae, 1861; Phaidon 60b, BN (apud C. Zittel, în NS, 25, 1996, p. 419) (v. şi trad. rom. a lui Petru Creţia: Platon, IV, Bucureşti, 1983, p. 54) 31:* funie, încât] funie, cum a spus odată Socrate, încât *Vs 34-35:* Cel... stau] *din* Stoicii [şi creştinii] (şi, în definitiv, [chiar epicureii] toţi anticii) o ştiau *Rs 33-34:* "chiotul... cerului"... "întristat... moarte"] *cf. Goethe, Egmont III (cântecul lui Klärchen) N.T.: 34:* "întristat până la moarte"] *cf. Matei 26, 38*

13. **276** *13-24:* O... fermecător.] – M i l a ca satisfacţie ia naştere la vederea unuia care este învins, pe care putem pune mâna, eventual, pentru noi, el pare o pradă uşoară. Fireşte: la naturile foarte mândre, o pradă u ş o a r ă este ceva reprobabil, ele trăiesc un s e n t i m e n t d e s a t i s f a c ţ i e la vederea noilor **duşmani** nefrânţi. C e l s u f e r i n d nu este vrednic de aspiraţia lor spre posesiune – faţă de el sunt aspre. Dar distinse şi îndatoritoare faţă de duşmanul care este demn de ele *Vs 24:* Mila... prostituatelor] *din* De aceea este ea un sentiment al femeilor şi al celor supuşi *Rs*

14. *Cf. 4 [72]; 6 [54]; 6 [164]; 6 [446]; 6 [454]; 10 [A3]; 12 [174]; 12 [20]; 14 [24]* **277** *28-29:* precum... furios"] *citat netextual din Sofocle, cf. însă Sofocle, Antigona 790, Trahinienele 441-6, ca şi Platon despre Sofocle în Republica 329 b-d, la acest pasaj din Platon trimite şi Schopenhauer, Vom Unterschied der Lebensalter, Parerga 1, 524 (v. Despre deosebirea vârstelor, în A. Schopenhauer, Aforisme asupra înţelepciunii în viaţă, trad. de Titu Maiorescu, Bucureşti, 1969, p. 221-222, n.t.) 30-31:* de fiecare... mari] de cârtitorul şi preferatul său cărunt *Vs 31-36:*, fără... p r i e t e n i e .] o foarte rară idealizare a iubirii: ea se numeşte prietenie. [Dar cine o cunoaşte sau o bănuieşte,] – – – *Rs*

15. *Vs:* Acest munte face ca întreaga regiune pe care o domină să fie nespus de f a s c i n a n t ă . Această impresie încetează, de îndată ce te urci pe el. – Distanţă pentru unele mărimi, a nu te lăsa ispitit să îndrăzneşti a le vedea fără să iei distanţă faţă de ele.

16. *Vs:* "Treci puntea încoace!"

18. *Vs adaugă:* Poate că aşa simţea uneori Bossuet.

20. **279** *33:* mai ligav*] *Rs; Ed* mai nobil** *GA şi toate celelalte ediţii*

21. *Vs:* Numai luând în considerare comunitatea, actele sunt b u n e sau r e l e : cum se simte aproapele în această situaţie este indiferent. **281** *10:* seducţii. (Cea] seducţii. (Chiar răsplata personală şi avantajul sârguinţei este până la urmă doar – sârguinţa însăşi. Educaţia este, în această privinţă, o trişoare, căci îl ademeneşte pe individ să meargă înainte printr-o momeală care se

---

*eklerer

**edlerer

dovedeşte în final necomestibilă. Numai prin insuccesul şi semisuccesul atât de frecvent al educaţiei, se mai menţine în oarecare măsură simţul şi gustul în avantajul personal, de exemplu, adevărata plăcere a bogăţiei şi a onoarei: deci prin faptul că, în cazul dat, individul n-a lăsat totuşi să i se inoculeze până la urmă acea frenezie oarbă a sârguinţei cu care trebuia să fie deprins: că a mai păstrat timp şi energie pentru a găsi spiritul plăcerii şi pentru a deveni inventator în domeniul plăcerii.) Cea *Rs* *31:* o*] *Rs; GA* se** *Ed* *32-39:* moralitate... trebuie"!] *din* moralitate – atunci când ea-şi măsoară valoarea după propriul ei principiu. – Dar o să spuneţi (împreună cu Comte): "E atât de plăcut să te negi pe tine însuţi, e o voluptate să renunţi! este suprema voluptate!" – Şi atunci, atunci societatea voastră ar trebui să r e n u n ţ e , de dragul acestei plăceri şi voluptăţi, tocmai la avantajul ei, la promovarea şi conservarea ei! – iar dacă tocmai renunţarea [indivizilor] şi sacrificarea [indiv] inşilor ar urma să fie mijlocul acestei promovări şi conservări, ei bine! atunci ea ar trebui să propovăduiască opusul altruismului, cel mai neîngrădit individualism! [pe scurt] adică ar trebui, de dragul avantajului ei, să ceară ca indivizii să se a b ţ i n ă de la plăcerea autonegării – pe scurt, ar trebui, cum am spus, să-l predice concomitent pe "trebuie" şi pe "nu trebuie!" şi să se contrazică pe faţă – având în vedere că societatea însăşi nu-i decât o mulţime de indivizi şi că nu dispune de un sediu senzorial pentru plăceri şi voluptăţi transcenzând indivizii. – Sau cum v-ar plăcea formula "trebuie să te înţelegi pe tine ca individ, ca să poţi avea, ca societate, plăcerea renunţării şi a autonegării"? – – – *Rs* *35:* stingere] *adăugat pe urmă în Rs, apoi şters:* adică de o fiinţă care ar [căuta] vedea atât în privare, cât şi în stingere scopul [acestei] existenţei! Teoria altruismului este consecventă doar în gura [nihilismului pesimist (deci, de pildă, în gura lui Buddha)] unui propovăduitor al nemerniciei absolute a existenţei.

22. **282** *2:* L'ordre... roi] Travailler pour le roi Moi*** *Vs* *14-15:* "Cine... plăcere."] *cf. 6 [72] (citat din E. Augier, n.t.)*

23. *Cf. 12 [229]* Când apare c o r u p ţ i a , superstiţia creşte, aceasta este, de fapt, în diversitatea ei, deja mai aproape de emoţia individuală, aici individul poate a l e g e : iar el se desprinde de credinţa tradiţională; este m o d u l p l e b e i a n d e n o n c o n f o r m i s m *Vs* **283** *38:* Mai... fructelor] – pentru prima oară, acest fruct *Rs* **284** *21-23:* dar... mâna] autocratul are capacitatea de înţelegere a originii comune *Vs* *25-29:* "Eu... distracţii."] *cf. 8 [116], citat din Madame de Rémusat, Mémoires 1802-08, Paris, 1880, 3 vol., I, 114 sq., BN*

24. **285** *4-7:* dar... aceea] *din*; îi iubesc şi-i susţin pe toţi care ştiu să "consoleze" prin vorbe şi tonuri frumoase şi sunt *Rs* *N.T.: 14-18*] *cf. M 206 (finalul)*

25. *28-29:* de care... cunoaşterii] care este la fel de periculoasă pentru un discipol al ştiinţei ca un mare viciu oarecare *Vs* *N.T.: cf. 12 [80]*

26. *Cf. 6 [154]; 15 [44]*

---

*sie

**sich

****În fr. în text: "A munci pentru regele Eu" (n.t.).*

27. *Cf. 12 [85]* **286** *9:* toţi] noi *Rs* *16-18:* Da!... renunţă]: astfel ne împacă şi culege chiar admiraţia noastră: ba chiar mulţi sărmani ridică hulpavi de jos ceea ce aruncă el şi se mai şi îmbogăţesc în felul acesta *Vs*

28. *Vs:* Din când în când, forţa noastră ne mână într-atât înainte, încât părţile noastre slabe (de ex., sănătatea, stăpânirea de sine) devin m o r t a l e pentru noi în acest caz.

29. *Cf. 7 [230]* *N.T.: 36:* unităţile lui Aristotel] *este vorba de celebra regulă a celor trei unităţi ale tragediei: de acţiune, de timp şi de loc, deductibile din Poetica lui Aristotel*

30. *Cf. 10 [A14]; 14 [19]*

31. *Cf. 15 [65]*

32. *Cf. 12 [131]; 12 [108]*

33. *Cf. 12 [98]* *Vs:* Ca să demonstrez că, în definitiv, omul este totuşi un animal blând, aş aduce aminte cât de c r e d u l a fost el. Oare ar fi chiar ştiinţa un indiciu că omenirea a devenit mai rea? – De faptul general că omenirea este mai rea ca oricând, nu ne putem îndoi: fiecare poartă azi cu sine, de colo până colo, oţetul nemulţumirii morale – ceea ce n-a fost aşa în vremurile vechi şi nici măcar la oamenii cei mai sălbatici şi mai neînfrânaţi.

34. *Vs:* Un o‹m› mare dispune de o forţă retroactivă, toată istoria este pusă pe un cântar, şi mii de secrete se furişează din cotloanele lor, e de fiecare dată ca şi când n-am fi ştiut până acum esenţialul despre trecut

35. *Vs:* A gândi altfel decât în mod obişnuit – nu este efectul intelectului, ci al înclinaţiilor de a face notă discordantă, izolantă, sfidătoare ori laşă ori răutăcioasă ori perfidă: erezia este perechea vrăjitoriei şi, neîndoielnic, nu este nimic inofensiv sau chiar stimabil. – Atâta timp cât toată lumea c r e d e în diabolicul din om, el devine tot mai diabolic. În felul acesta, marele ev mediu d u b l a t, Reforma, a produs pe scară largă ambele categorii de oameni d i a b o l i c i, vrăjitoarele şi ereticii, adică pe aceia care se bucură s ă f a c ă r ă u celor ce d o m i n ă (oameni şi puncte de vedere)

36. **289** *23-24:* Plaudite... est!] *Suetonius, Aug. 90, 1 (cf. şi PHG 7, finalul; VM 24 şi nota de la sfârşit, n.t.)* *24-25:* qualis... pereo!] *Suetonius, Nero 49, 1* *34:* avu... moarte] altminteri ar trăi poate şi azi *Vs*

37. **290** *9:* inocent,] inocent, (ceva indiferent pentru masa de oameni) ceva *Vs*

38. *Vs:* a nu considera zelul pentru o cauză drept cauza însăşi! *19-20:* să le... pulbere!] *din* să-i câştige nu cu argumente. Argumentele îi întărâtă mai curând la contraargumente şi la rivalitate. – *Rs*

39. *23:* importantă] *Rs; GA* puternică *Ed*

40. *Vs:* Soldaţii şi comandanţii au o conduită mult mai distinsă unii faţă de alţii decât muncitorii şi patronii. Orice civilizaţie militară este mai presus de oricare civilizaţie industrială: cea din urmă este până acum cea mai de rând formă de existenţă (nici măcar înfrângerea şi înrobirea prin cucerire nu produce un sentiment atât de umil: respectul faţă de cel puternic este prezent aici). Dar aici acţionează pur şi simplu necesitatea de a vrea să trăieşti – şi d i s p r e ţ u l pentru

cel ce profită de această strâmtorare a muncitorului. Persoana puternică, stârnind teamă, lipseşte, este curios că umilinţa şi supunerea faţă de persoană nu este nici pe departe simţită atât de dureros ca umilinţa, aici, în faţa unei stări disperate – patronul este văzut ca un câine şiret, exploatator, asemeni cămătarului odinioară. Dacă fabricanţii ar avea distincţia nobilimii, n-ar exista socialism: dar absenţa formei superioare duce la ideea că, în cazul acesta, numai întâmplarea şi şansa îl înalţă pe unul deasupra celuilalt: dimpotrivă, omul cel mai de rând simte că aristocratul nu poate fi improvizat şi că şi el este o creatură a unor epoci îndelungate. – De la Revoluţia franceză se crede în improvizarea relaţiilor politice: procesul merge mai departe.

42. *Cf. 11 [176]*

43. *Cf. 11 [281]* *N.T.:* **292** *33-37:* Astfel...căpetenie] *cf. Herbert Spencer. Einleitung in das Studium der Sociologie. Zweiter Theil, Leipzig, 1875, p. 118, BN (apud M.C. Fornari, în NS, 27, 1998, p. 558)* *N.T.: 33:* wahhabiţi] *adepţi ai unei secte reformiste puritane în sânul islamului, existente din sec. XVIII în Arabia Saudită; de la numele întemeietorului ei, Muhammad Ibn Abd Al Wahhab (pe la 1703-1792)* *36:* englezul] englezul Palgrave *V„; William Gifford Palgrave (1826-1888), autor al lucrării "A Narrative of a Year's Journey through Central and Eastern Arabia", London, 1865* **292** *39*-**293** *3:* Cato cel Bătrân... vin?] *cf. Plutarh, Quaest. rom. 6, care însă atribuie "celor mai mulţi"* (ὡς οἱ πλεῖστοι νομίζουσιν), *iar nu direct lui Cato, această opinie*

44. *Vs:* După ce fel de motive – – –

45. **293** *25-29:* O... voluptăţii.] Numai un om care suferă mult poate savura la vederea acestui spectacol fericirea fericirilor: iar ochiul său se pricepe la voluptatea de a alerga asemeni unei adieri de vânt peste suprafaţa existenţei şi de a-i atinge doar pielea – această piele a mării albă, fină, zbârlită de înfiorare! *Vs; cf. şi 12 [154], 15 [56], FW 256* *25-29:* a putut-o... voluptăţii.] a găsit-o doar un om care suferă perpetuu. – Cum să înţeleg că el şi-a interzis la masă conversaţiile estetice – avea o părere prea bună despre mâncare şi despre poeţi, pentru ca să vrea să facă din unul garnitura celuilalt! *Vs*

46. *Cf. 7 [78]; 11 [72]* *Vs:* Ce voluptate că ştiinţa dă la iveală nişte lucruri rezistente! Epocile cu credinţă fermă simţeau probabil similar la auzul unor feerii şi basme; incertitudinea şi fluctuaţia erau pentru ele pline de farmec! fiindcă erau atât de neobişnuite! Noi însă suntem cei ce plutesc! Noi, planete şi comete! **294** *2:* prinsă... bronz] gravată cu nişte caractere veşnice în cartea existenţei *Cb*[1]

47. *24-25:* pretutindeni... scrie,] cu uimire pe scena germană şi italiană acelaşi semn al timpului: *Vs*

48. *Cf. 12 [140]* *Vs:* iscodesc omul dacă nenorocirea sufletului îi este cunoscută doar din descriere – dacă el consideră cult şi distins să simuleze cunoaşterea ei – – nici chiar marea durere fizică nu le este cunoscută celor mai mulţi, ei se gândesc, în acest caz, la durerile lor de dinţi şi de cap. Această ignoranţă şi această lipsă de exerciţiu al durerii o face să ne

apară de departe mai insuportabilă decât oamenilor de altădată – astfel, filozofiile pesimismului sunt semnul unei mari rafinări ce se străduieşte să facă a fi percepute înseşi reprezentările chinului ca suferinţa de cea mai înaltă speţă. Oamenii supuşi nenorocirii fizice şi sufleteşti şi având un bun exerciţiu în această privinţă n-au fost pesimişti. **295** *26:* speţă. – Ar] speţă: [ceva re‹prezentării› faustice sau hamletiene] îndeosebi însă, în cazul expunerii socialiste a "nenorocirii" actuale, n-aş şti dacă precumpăneşte cârpăceala sau himerele sau ipocrizia prezentatorilor – dar ceva din toate acestea trei găsesc întotdeauna acolo. Ar *Vs*

49. *32-35:* Acele... invidiei] Instincte paradoxale, precum mărinimia (renunţarea la răzbunare şi la astâmpărarea invidiei, Talleyrand şi Napoleon) *Vs*

50. *Vs:* ne temem de privirea rece a micului cerc al societăţii din care facem parte mai mult decât vreun reproş oarecare al conştiinţei: unui asemenea cerc să-i faci ceva neplăcut! şi teama de zeflemiseala lor acţionează ca îmblânzire a celor mai puternice naturi.

51. *Vs:* Viitorul îndemn va fi în orice caz: "Să-ncercăm!"

53. *Vs:* Unde ochiul tocit nu mai recunoaşte pornirea rea, din pricina sublimării sale, el situează acolo împărăţia binelui: iar sentimentul că acum te afli în bine stimulează instinctele contrare: nici frică, nici viclenie etc. – ci siguranţă, confort, bunăvoinţă, neînfrânare etc. Cu cât ochiul este mai tocit, cu atât mai departe se întinde binele: de aici veşnica seninătate a poporului. Cele mai subtile minţi au suferit, de aceea, cel mai mult şi erau melancolice – din pricina "cugetului vinovat". Până acum lipsea scuza generală pentru aşa-zisul rău şi pentru tăgăduirea binelui. – Invers: orice rău nu-i decât un bine înăsprit – tăgăduirea răului. *Cf. 11 [101]*

54. *Cf. 17 [1]* *Vs:* Noua poziţie faţă de existenţă! Am descoperit că vechea umanitate continuă în mine să viseze, să sufere, să acţioneze – mă trezeşte din vis în vis!

55. *Cf. 6 [175]; 6 [178]* **298** *1-2:* fără... caracter] *din* nu pentru tine; cel mai nobil îndrăgostit este, poate, cel mai consecvent creştin *Rs*

56. *Vs:* Există întotdeauna forţe care vor să facă – de aceea, înainte de toate, muncă şi nevoie! Este nevoie de nevoi!

Cartea a doua

57. *Vs:* "Realitate!" Ce este "real" pentru un îndrăgostit? Şi oare nu suntem noi cu toţii, chiar şi în cea mai trează stare, nişte animale încă extrem de pasionale în comparaţie cu peştii? Şi apoi: în starea cea mai glacială, noi totuşi estimăm mereu lucrurile după deprinderile de mii de ani – iar aceste estimări îşi au izvorul în pasiuni! Unde începe atunci lumea reală? Nu-i oare, în mod sigur, orice senzaţie şi o fantasmă la care a lucrat judecata şi pasiunea întregului trecut al oamenilor? Munte! Nor! Oare ce-i "real" din aceştia? – Asta împotriva realismului, care-şi uşurează prea mult treaba: se adresează prejudecăţilor mai fruste ale

celor treji, care cred că sunt înarmaţi împotriva pasiunii şi a fanteziei. **299** *3.19.22:* Voi, oameni treji... voi, trejilor!... voi, trejilor –] *cf. Goethe, Leiden des jungen Werthers [=Suferinţele tânărului Werther], "12 august", Werther discutând cu Albert: "Ah, voi, oameni cu judecată!... Să vă fie ruşine, trejilor! Să vă fie ruşine, înţelepţilor!"* *22-25:* trejilor... beţie.] numai un lucru nu se ştie, dacă cineva trebuie sau vrea să compună mai departe poemul acesta, "lumea", ori nu poate şi, prin urmare, nici nu trebuie – precum voi! Voi, trejilor! Voi, rumegătorilor! *Vs* *N.T.: 8:* statui... Sais] *aluzie la mitul statuii lui Isis din oraşul egiptean Sais (cf. Plutarh, Despre Isis şi Osiris, 9); inscripţia statuii din templul zeiţei suna: "Eu sunt tot ce a fost, ce este, ce va fi; şi nici un muritor nu mi-a ridicat vălul." Schiller (în studiul: "Die Sendung Moses", 1791, şi în poezia: "Das verschleierte Bild zu Sais", 1795) şi Novalis (în "Discipolii la Sais", operă neterminată, începută în 1798) au tratat acest subisct. N face referire la distihul din Paralipomena la Discipolii din Sais: "Unul izbuti – ridică vălul zeiţei din Sais – / Dar ce văzu? Se văzu – minune a minunilor – pe sine însuşi." (cf. Novalis, Discipolii la Sais..., trad. de Viorica Nişcov, Bucureşti, 1980, p. 65)*

58. *Vs:* Este vorba infinit mai mult – decât credem – despre cum se numesc lucrurile. *N.T.:* **300** *2:* Numai... nimici!] *cf. N.T. la ditirambul "Ultima voinţă", vol. 1, p. 231*

59. *Cf. 11 [53]* *Vs:* Omul de subt piele este un obiect de scârbă pentru oameni; ei nu vor să se gândească la aşa ceva. Despre "digestie" le este multor femei neplăcut să audă. Acest sentiment se opune asimilării ştiinţei. A accepta suprafaţa, forma şi pielea – este omenesc.

60. *Vs: M III 5:* Stai meditativ printre stânci şi-n jurul tău se sparg valurile într-un ritm de bronz. Atunci, nu departe de tine, ca ivită dintr-o dată din neant, alunecă, făcând o cotitură, o corabie mare cu pânze, [într-o frumuseţe şi tăcere nălucitoare] iar frumuseţea ei tăcută ca mormântul îmi apăru cu adevărat nălucitoare. Noi măsurăm liniştea lucrurilor după vacarmul în care tocmai ne băgăm: şi astfel, femeile trec drept nişte locuri liniştite după a căror viaţă retrasă tânjeşte un bărbat aflat în plina lui spargere de valuri, valuri de elanuri şi de planuri: dar aceasta nu-i decât o actio in distans*. – *N V 7, 189:* Stai gânditor printre stânci, şi-n jurul tău se sparg valurile – atunci, nu departe de tine, ţi-alunecă pe dinainte frumuseţea nălucitoare a unei corăbii mari cu pânze, în deplină tăcere – *cf. Ch. Baudelaire, Fusées VIII: "Ces beaux et grands navires, imperceptiblement balancés (dandinés) sur les eaux tranquilles, ces robustes navires, à l'air désoeuvré et nostalgique, ne nous disent-ils pas dans une langue muette: Quand partons-nous pour le bonheur?"**, în Oeuvres complètes, Paris, 1968, 1253* *N.T.: Cf. şi Emerson, op. cit., 192*

63. **302** *9:* poartă] aduc *Vs* *10-11:* Nu... erotice?] – în timp ce gândurile

---

**În lat. în text (n.t.).*

***În fr. în text: "Aceste nave frumoase şi mari, balansate (legănate) imperceptibil pe apele liniştite, aceste neva robuste, părând lenevoase şi nostalgice, nu ne spun oare într-o limbă mută: Când plecăm spre fericire?" (n.t.).*

par să călătorească pe tramontana*. *Vs*

64. *Vs:* mă tem că femeile sunt, în ultimul ascunziş al inimii lor, mai sceptice decât orice bărbat

68. **303** *9-10:* L-au... Înţeleptul] l-au arătat lui Z‹arathustra› un tânăr: uite! au spus, unul pe care-l strică femeile! Z‹arathustra› *Vs* *14:* Înţeleptul] Z‹arathustra› *Vs* *17:* existenţa] fiinţa *Vs* *20:* înţeleptul] Z‹arathustra› *Vs* *21:* Tânărul... urmat.] *lipseşte în Vs; cf. Matei, 19,22*

70. *Vs:* Despre femeile puternice şi regale am dobândit până acum o viziune doar prin contralto-urile de pe scenă (bunăoară, prin Biancholini**). – Ce-i drept, ele n-ar trebui, în conformitate cu intenţia teatrului, să trezească, de obicei, această viziune, ci pe aceea a amorezilor masculini, de ex., a lui Romeo – dar acest lucru nu mi l-au produs niciodată în cazul meu: eu am reuşit să aud de fiecare dată nota maternă şi de stăpână a casei: dar sufletul foarte elevat al femeii, capacitatea ei de decizii, sacrificii, replici, promptitudini grandioase a răbufnit pentru mine din asemenea voci – un ideal căruia îi corespunde pe ici-colo şi în lumea reală mai mult decât un timbru vocal.

71. *Cf. 8 [69]; 12 [110]* **304** *14:* alese] *lipseşte în Rs* *24-25:* să... contradicţie] *din* să găseşti într-o alianţă iubirea şi lipsa de pudoare *Cb*[1] **304** *27*-**305** *5:* Aici... femei] într-adevăr, ţi-ai creat aici tulburător mister sufletesc, iar curiozitatea chiar a celui mai înţelept cunoscător de oameni nu poate ghici cum ştie orice femeie să se descurce în mii de feluri cu această dezlegare de enigme – în special atunci când, în legătură cu aceasta, se observă după aceea o tăcere profundă, ca mai înainte – dacă ar lipsi acest farmec, ce plictisitoare ar fi femeile pentru noi *Vs* *2-3:* sau o penitenţă] *lipseşte în Rs* *4-5:* Pe... femei!] *lipseşte în Rs*

75. *Vs:* Deosebirea dintre femeiuştile scunde şi femeile înalte mi se pare atât de importantă, încât nu m-aş mira dacă s-ar vorbi de 3 sexe, în loc de 2 *36:* Aristotel] *N are în vedere pasaje precum: Etica nicomahică 1123b 6-8: "Căci grandoarea sufletească se manifestă în lucruri mari, la fel cum frumuseţea se poate vedea la persoanele înalte de statură, pe când cele scunde pot fi graţioase şi bine proporţionate, dar frumoase nu" (Bucureşti, 1988, p. 88, trad. de Stella Petecel, n.t.); şi Retorica 1361a 6-7.*

76. **306** *11-34: Iar... regulă]* Acum însă credinţa aceasta creşte şi trăieşte şi se expune astfel pericolului – imaginea lucrurilor continuă să se mişte şi să se tulbure, la fel precum ceea ce face lucrurile să vadă, să audă şi să simtă – continuă să existe [aspiraţia acestei credinţe] în această credinţă o tendinţă puternică de a creşte repede şi dintr-o dată şi cu nerăbdare, adică de a deveni nebunie! Oare nu tocmai cei mai înzestraţi suferă cel mai mult de această nerăbdare şi se zvârcolesc subt plictiseala tempoului de care are nevoie acea credinţă? Oare nu poeţii şi artiştii sunt indiciile plăcerii generale pentru dezlănţuirea acelei nebunii şi oarecum

*În it. în text: "vântul de nord" (n.t.).

** *Marietta Biancolini-Rodriguez (Biancholini) (1848-1905), cântăreaţă it. (n.t.).*

deschizătorii de bal ai acesteia? E nevoie, aşadar, de spirit ştiinţific şi de intelecte virtuoase, e nevoie de aceia care bat imperturbabil tactul la dansul formidabil al fidelilor acelei credinţe: este o nevoie naturală de prim rang aceea care pretinde şi ordonă aici. Fără ea, pământul ar fi fost balamucul oamenilor, şi aceasta numai o scurtă vreme, numai o noapte – căci viaţa şi durata omenirii depinde de generalitatea şi absoluta obligativitate a acelei credinţe, de ceea ce omenirea numeşte "raţiunea" ei. – Prieteni, e un lucru tare minunat şi elevat să ai r a ţ i u n e a ta şi s-o răspândeşti şi s-o faci, în sfârşit, dătătoare de legi: sunt nişte nătărăi sau nişte oameni de joasă extracţie aceia care-şi bat joc de această minunăţie* şi elevaţie, fiindcă raţiunea pretinde, printre multe altele, şi o anumită lentoare a mişcării – toate lucrurile alese sunt lente *Vs*

77. *Cf. 12 [69]* *Vs:* Vulgaritatea incidentală din Gil Blas şi din opera italiană nu mă umileşte – nici nu mă lezează însă, fiindcă ea nu cunoaşte ruşinea, ci este atât de sigură de ea însăşi şi de neezitantă, ca fiind "un lucru bun". **307** *1:* Gil Blas] *cf. 7 [81]* *21-25:* În... noastră] Aspectul vulgar în lucrările germane (de ex., unele turnúri în Tannhäuser şi Olandezul zburător ale lui Wagner) mă lezează n e s p u s – dar nu lipseşte nici ruşinea şi o condescendenţă umilitoare în sufletul artistului însuşi, de care eu devin conştient – mă ruşinez o dată cu el *Vs*

79. *Cf. 12 [4]*

80. *Vs:* Oameni care se află într-o situaţie dificilă şi ştiu să vorbească bine despre ea. – Nici o iluzie! Luciditate intelectuală, cât se poate de puţine adâncimi şi fundaluri ale pasiunii! Totul trebuie să poată deveni raţiune şi cuvânt! – Felul scenei [antige] tragige indică faptul că ea lucra împotriva iluziei: acelaşi lucru îl arată şi felul limbajului utilizat de toate personajele tragediei. – Invers: toţi maeştrii operei sunt preocupaţi de a ne împiedica să le înţelegem personajele. Afară de un cuvânt întâmplător cu funcţie de cuvânt-cheie, ei lasă ca situaţia să se clarifice de la sine – ei n-au avut nici unul curajul să lase să se cânte la-la-la şi să prezinte totul ca mim muzical: ceea ce este, la urma urmelor, opera. Chiar şi creaţiile poetice ale lui Wagner, despre care încă n-a auzit nimeni nimic în teatru, sunt scrise pentru cititori, nu pentru ascultători şi denotă şi ele opoziţia tuturor compozitorilor de opere la a fi înţeleşi – ei nu trebuie c r e z u ţ i pe cuvânt, ci pe ton. – Creaţiile poetice ale lui Wagner, precum muzica sa, presupun să fi învăţat pe dinafară, înainte de reprezentaţie, versurile şi muzica (altminteri, nu auzim nici cuvintele, n i c i m u z i c a). *N.T.:* **308** *22-31:* Grecii... plăcere.] *cf. Goethe, Călătorie în Italia, prima însemnare din 6 oct. 1786* **309** *33*-**310** *6:* Nici... muzica] *din* (Cu arta lui Wagner, lucrurile stau poate la fel, poate diferit – din când în când am avut impresia că ar trebui să învăţăm p e d i n a f a r ă , înainte de reprezentaţie, muzica şi [textul] cuvântul creaţiilor sale: fără aceasta, adică, nu a u z i m nici cuvintele, n i c i m u z i c a . Adeseori am avut şi altă impresie.) **310** *3:* Wagner?] Wagner? Cumva la fel? *Rs; GA* *Rs şters la sfârşit:* Ar putea încă veni o muzică

* Wunderkeit *[sic]*

(din Franţa sau din Rusia?) în faţa căreia să cadă întreaga artă wagneriană sub ideea şi justificarea acelui recitativo* (fireşte, ca recitativo umido* şi numai arareori secco*!) – o posibilitate pe care şi noi trebuie s-o avem în vedere, când reflectăm la legătura delicată dintre muzică şi morală. – *cf. ca Vs la aceasta: 12 [168] (cf. şi WS 153, n.t.)*

81. *Anecdota se găseşte la Schopenhauer, Welt 1. Cartea a 3-a, § 36 9:* Ifigeniei] *de Racine*

82. *Vs:* Arhitecţii antici aveau o uşoară aversiune faţă de proporţiile riguroase, matematice, evul mediu era indiferent în această privinţă: la fel stau lucrurile cu l o g i c a . Grecii sunt foarte scrupuloşi: francezii de asemenea, totuşi ei vor câte un mic salt în direcţia opusă, aparent (esprit**). Aşa şi în m ă s u r a muzicii şi în simţul pentru s e n s i b i l . *28-29:* Est... Marţial] *cf. Marţial, Epigr. IV, 80, 6: "res est magna tacere"*

83. *Cf. 10 [B23] Vs:* Aş vrea să fi avut curajul să t r a d u c e m aşa precum grecii: adică în a c t u a l i t a t e , făcând a b s t r a c ţ i e totală când a fost şi ce a fost şi ce a trăit creatorul: să-l prelucrăm pentru noi, să ne transpunem în el, ridicându-ne la înălţimea lui, înrădăcinându-ne în el! (de ex., Horaţiu traducându-l pe Alceu – nu numai că nu suprimai, ci adăugai aluzia la actualitate – suprimai şi numele autorului!)

84. **312** *5-6:* după... vers] *cf. Stendhal, De l'amour, 233: "Les vers furent inventés pour aider la mémoire." ["Versurile au fost inventate pentru a ajuta memoria."]* **313** *25-26:* Homer... aezii!"] *după Aristotel, Metafizica 983a, 3, mai curând un proverb: "ci. vorba proverbului: «Multe scornesc poeţii»" (trad. de Şt. Bezdechi, Bucureşti, 1965, n.t.); cf. şi Solon, frag. 21 (Diehl)*

86. *Vs:* Dacă ziua ţi-a dat nişte sentimente puternice şi alese, atunci n-ai nevoie de artă – sau stai altfel în faţa ei, cu alte nevoi şi cu alt gust. Nu doreşti să fii stimulat şi înălţat în mod artificial – nu există nici un om obosit căruia să-i poţi dărui aripi – **314** *35-39:* ci... superioare!] ci numai de beţie! Iar acel lucru ca un mijloc pentru aceasta? Arta teatrală ca un narcotic! Şi poeţii – fabricanţii de vinuri artificiale! Narcotice! *Vs 38-39:* "culturii"... superioare!] civilizaţiei! – *Rs*

87. *Vs: 12 [37] (unde se face trimitere la Wagner, n.t.)*

89. *Cf.: 11 [170] N.T.:* **316** *10: A c u m ş i - o d i n i o a r ă .] preferinţa pentru un asemenea titlu apare încă în poeziile din tinereţe (cf. vol. 1, p. 207)*

90. *Vs:* Multe scrieri sunt l u m i n i ţâşnite din razele unei cunoaşteri ce ne-a străgulgerat parcă prin minte, altele sunt u m b r e , imitaţii în gri şi în negru ale lucrului prin care s-a reconfortat în ajun sufletul meu. Ambele categorii sunt material, dar din cel mai diferit.

92. *Vs:* Cei 4 mari prozatori **317** *14:* R ă z b o i u l ... b u n e] *cf. Heraclit, frag. 53 (Diels-Kranz) N.T.: 21:* Landor] *scriitor englez (1775-1864)*

93. *Vs:* Ce contează un gânditor care gândeşte cu pana muiată în mână!

---

* *În it. în text (n.t.).*

** *În fr. în text (n.t.).*

(Sau) Şi acei poeţi care, cu călimara deschisă în faţă, se lasă cu totul în voia pasiunilor lor, şezând pe scaun şi holbându-se la hârtie! Scrisul ar trebui să fie o nevoie naturală, la care să nu te poţi gândi fără ruşine – chiar şi metafora acestui lucru este dezgustătoare. –

94. *N.T.: 35-36:* Fontenelle... morţilor] *cf. WS 214 (în vol. 2, 436, 21).*

95. *Cf. 12 [121]; 15 [22]; 15 [37]; 15 [71] Sursa lui N despre Chamfort: P.-J. Stahl, Histoire de Chamfort, sa vie et ses oeuvres, ca introducere la: Chamfort, Pensées – Maximes – Anecdotes – Dialogues... nouvelle édition... Paris, f.a. ("Histoire de Chamfort" e datată Bruxelles, 4 octombrie 1856) BN Vs: N V 7, 13:* Ch‹amfort›, a cărui culegere de maxime şi anecdote are, poate, cel mai mult dintre toate cărţile lumii, energia peştelui-torpilă: aceea de a zgudui. *N V 7, 36:* Cum se face că, în ciuda unui asemenea susţinător cum este Mirabeau, Ch‹amfort› este până astăzi străin şi incomod pentru francezi, aşa încât însuşi spiritul imparţial al lui S‹ainte-›B‹euve› ‹este› parcă iritat în faţa lui Ch‹amfort› – – – *cf. la Stahl, op. cit., 25: "La susceptibilité de M. Sainte-Beuve... "; Stahl polemiza cu scrierea lui Sainte-Beuve despre Chamfort (Causeries du lundi, IV, 414-434, Paris, 1852) N V 7, 144:* Chamfort şi-a sacrificat omul vechi, omul Vechiului Regim şi a făcut penitenţă, neretrăgându-se, ci sărind în ajutorul poporului. **318** *13-14:* poate... sale] *Chamfort era copil nelegitim, cf. "Histoire de Chamfort", 12 sq. 29-33:* Mirabeau... Chamfort] *cf. 15 [22]; N citise scrisorile lui Mirabeau către Chamfort în anexa la ediţia citată a lui Stahl* **319** *3-4:* un... râsese] *cf. Chamfort, op. cit., 66: "La plus perdue de toutes les journées est celle où l'on n'a pas ri."* ["Cea mai pierdută dintre toate zilele este aceea în care n-ai râs."] *6-8:* "Ah!... bronze –."] *Georg Brandes i-a scris lui N în legătură cu aceasta (3 aprilie 1888): "Cuvintele citate nu sunt ultimele ale lui Chamfort, se găsesc la el însuşi: Caractères et Anecdotes: Dialog între N.D. şi M.L., ca explicaţie a frazei: Peu de personnes et peu de choses m'interessent, mais rien m'interesse moins que moi [Puţine persoane şi puţine lucruri mă interesează, dar nimic nu mă interesează mai puţin ca mine]. Concluzia este: en vivant et en voyant les hommes, il faut que le coeur se brise ou se bronze [trăind şi văzând oamenii, inima trebuie să se frângă sau să împietrească]." Charles Andler (Nietzsche, sa vie et sa pensée, ediţia a doua, Paris, 1958, I, 146, nota 4) presupune că N a preluat această anecdotă din Introducerea lui Arsène Houssaye la ediţia sa din operele lui Chamfort (Paris, 1857); în această ediţie se găseşte, de fapt, şi dialogul la care se referă Brandes (în text, p. 61), nu totuşi în ediţia cunoscută lui N, îngrijită de Stahl, care, într-adevăr, citează "ultimele cuvinte" ale lui Chamfort dintr-o altă operă a lui A. Houssaye (Portraits du XVIII^e Siècle) în a sa "Histoire de Chamfort", dar nu cunoscuse "dialogul" ca fragment din Chamfort. Cu privire chiar la această problemă, Andler are următoarea părere: "Cependant Chamfort a pu mourir en prononçant un aphorisme cité par lui bien avant." ["Totuşi Chamfort a putut muri pronunţând un aforism citat de el cu mult mai înainte."]*

96. *Cf. 8 [91]*

97. *33:* în... scriitori] de scrierile lui E. Dühring şi ale lui R. Wagner *Vs*

320 *1:* lăuntrică] pură *Rs; GA*

98. *Vs: N V 7, 141:* Cât de favorabil gândea Shakespeare despre Brutus se vede din felul în care l-a caracterizat pe Cezar drept "cel mai bun prieten al lui Brutus" – pe un astfel de om şi, pe lângă aceasta, un geniu minunat, podoaba lumii, trebuie să-l ucizi, dacă este dăunător libertăţii – aşa gândeşte Shakespeare: tragedia trebuie să se numească Brutus: este credinţa lui Shakesp‹eare› în nişte oameni mari. *cf., în legătură cu aceasta, Zelter către Goethe: "Voß afirmă de-a dreptul: piesa trebuie să se numească nu Iuliu Cezar, ci Brutus; Brutus, acest ultim roman şi favoritul poetului, este personajul principal" (30 martie 1830) N V 7, 66:* Dacă el îşi ştie ceasul, e u î i ş t i u t o a n e l e – a spus Brutus despre poet – Brutus era filozof. – Brutus, însuşi Brutus, îşi pierde răbdarea când se apropie poetul cu înţelepciunea şi insolenţa lui. *23-25:* poate... Brutus!] *din* era poate a lui Shakespeare! A existat poate şi pentru el un "spirit rău"! Iar măreţia virtuţii răsuna poate şi pentru urechea lui ca muzica celei mai nocturne melancolii şi singurătăţi! *Vs 23:* o cunoaşte] a cunoscut-o *Rs; GA 30-31:* răcnet... sine.] răcnet şi lasă impresia – că ne-ar spune: Ce-s eu, daţi-l afară pe poet! eu, un vierme, cu toată înţelepciunea şi înfumurarea mea! De ce nu mă striviţi! Sunt bun de strivit – aici, în faţa lui Brutus! *Vs 35-36:* "Dacă... clopoţei!"] *cf. Shakespeare, Iuliu Cezar IV, 3 Rs şters la sfârşit:* Până şi acest aducător de bucurii al omenirii suferea de dispreţ de sine! De dispreţul pentru bucuriile pe care le aducea!

99. *Cf. 4 [307] Vs:* Mulţi artişti r ă s t ă l m ă c e s c de-a lungul întregii vieţi a lor personajele pe care le creează, deoarece, ca gânditori, sunt prea slabi şi n-au o largă privire de ansamblu asupra întregului domeniu al gândirii. De ex., Richard Wagner s-a lăsat indus în eroare de Hegel până la mijlocul vieţii sale şi apoi încă o dată şi mai cras, când a desluşit în personajele sale învăţătura lui Schopenhauer: desigur, mi se pare că i n o c e n ţ a vrerii, justificarea interioară *[?]* a tuturor marilor pasiuni, interpretarea siegfriediană a e g o i s m u l u i (care este îndreptăţit să ucidă din scârbă o creatură, în pofida milei şi a recunoştinţei) este *[sic]* profund împotriva spiritului lui Schopenhauer. **322** *25:* deveni] fi *Cb[1]* *26-29:* omeneşti... filozofilor!] omeneşti. Da, Wagner îşi urmează maestrul chiar şi pe căi greşite, ba chiar coborând până la cele mai mici idiosincrasii ale gustului său. *Cb[1]* **323** *21-35:* N-are... 94)] Arta însă – arta lui, ca şi orice artă – nu trebuie, desigur, "să dorească a fi învăţătoare şi educatoare pentru acţiunea imediată; artistul nu-i decât în acest sens un educator şi un sfătuitor". (R. Wagner la Bayreuth, p. 29) *Rs; cf. WB 11 şi 4 (vol. 1, 332, 21-27; 298, 25-26) N.T.: 24:* "Fii... tine!"] *cf. HL 8 (vol. 1, 206, 16-17, şi nota resp. de la p. 591)*

100. *Vs:* Şi omagierea trebuie s-o înveţe oamenii: toţi cei ce merg pe căi noi descoperă cu uimire cât de neîndemânatici şi de necugetaţi în exprimarea gratitudinii lor sunt oamenii, ba chiar cât de rar arată măcar recunoştinţă pentru supremele încurajări. Maniera în care un autor transformator şi zguduitor reuşeşte să simtă acest efect din partea cititorilor săi este adeseori ridicolă – adeseori jignitoare. E ca şi cum cititorul ar trebui să-şi verse cumva răzbunarea asupra lui sau ar trebui să-şi manifeste faţă de el, într-un chip deosebit de b ă d ă r a n,

opoziţia, autonomia neabandonată – cei mai buni prieteni devin adeseori de nesuferit în această situaţie. – După câteva generaţii învăţăm să fim inventivi în a mulţumi – iar atunci, de obicei, o să existe cineva care să fie m a r e l e p r i m i t o r d e o f r a n d ă , nu numai pentru ceea ce a înfăptuit bine el însuşi. Aşa a cules roadele Liszt, după ce oamenii se exersaseră un veac întreg în a-l cinsti pe virtuoz; aşa culege roadele Wagner, după ce muzica germană a ştiut să aducă bucurie pe tot pământul, omagiem această muzică arătându-ne recunoştinţa faţă de cel mai renumit reprezentant al ei. Aşa s-au întâmplat lucrurile cu Bernini.

101. *Cf. 12 [170]*

103. *Vs: N V 1:* Dacă ni-l imaginăm pe Beethoven lângă Goethe, el apare imediat ca "omul neînfrânat" (aşa cum l-a caracterizat Goethe însuşi după întâlnirea de la Karlsbad), ca semibarbarul, ca omul cu toane, frământatul, extaziatul la nebunie, nefericitul la nebunie, cel naiv de descumpănit alături de cel încrezător, fantastul alături de artist. Beethoven era cam ceea ce mai ales lui Rousseau i-ar fi plăcut prea mult să fie şi ceea ce trăia în ochii cititorilor săi capabili de ideal – pe-atunci asta se numea "natură". Astăzi constatăm lesne că, prin aceasta, nu s-a spus nimic şi că Goethe este mai natural *[variantă din M II 1, 70:* că şi Goethe este natural*].* În vremea aceea se tânjea după semibarbarul blajin. **325** *11:* "popor"] *adaos în N V 7:* un italian mi-a spus că germanii se pricep mai bine la tumultul frumos, de aceea a preferat muzica germană. *11-13:* Unde... trebuie] *din* Mai adăugaţi că orice muzică germană răsună ca un dezacord şi o ironie faţă de eleganţa şi rigoarea formală nobilă, cavalerească, de curte şi-şi interzice, în fond, gingăşia, întrucât gingăşia este puţin suspectată de a voi să fie "eleganţă": fapt pentru care muzicienii germani nu-şi permit decât o anumită gingăşie rurală, neinstruită, morocănoasă, care apare şi în "popor" – o graţie beethoveniană. Din acest punct de vedere privind lucrurile, chiar acea dispreţuire a melodiei şi degenerare a simţului melodic, extinzându-se astăzi mereu la germani, nu par a trebui *Rs* *16-17:* "priveau... poală"] *cf. Goethe, Der Sänger [Cântăreţul]* *29:* "omul neînfrânat"] *cf. Goethe către Zelter, Karlsbad, 2 sept. 1812*

104. *Vs:* Germanii, prin respectul lor faţă de tot ce venea de la c u r t e , au luat pentru limba lor l i t e r a r ă (deci îndeosebi în scrisori, acte, decrete, testamente ş.a.m.d.) **327** *22:* străin] englez *Vs* germanii] prusacii *Vs*

106. **328** *5:* un... său] Z‹arathustra› *Vs* *9-10:* discipolul... dori] unul dintre discipolii săi. Aş dori, ripostă Z‹arathustra›, *Vs* *15-18:* nu... degetul] n u c o m - b ă t u t . [Mi-e sete de o muzică ce vorbeşte limba aurorei." Aici, unul dintre învăţăceii săi îl îmbrăţişă şi exclamă] După ce rostise acest lucru [unul din mulţime strigă cu e‹ntuziasm›: O], discipolul care-l întrebase exclamă cu ardoare: "O tu, adevăratul meu învăţător [maestru]! consider cauza ta atât de [bună] puternică, încât voi spune tot, tot ce am pe inimă contra ei." Z‹arathustra› [zâmbi] râse în sine de aceste cuvinte şi[-l] arătă cu degetul spre el: *Vs; cf. 12 [119]*

107. *Cf. 11 [285]; 12 [29]* *Vs:* Dacă n-am fi aprobat artele şi n-am fi născocit acest fel de cult al n e a d e v ă r u l u i : atunci înţelegerea minciunii şi a falsităţii generale, care ne este dată de ştiinţă, n-am putea-o deloc suporta.

O n e s t i t a t e a ar avea drept urmări greaţa şi sinuciderea. Acum însă, onestitatea noastră dispune de o forţă contrară, care ajută să evităm aceste consecinţe: ne amintim că ne p l a c e şi p u n e m p r e ţ pe a minţi şi a fi minţiţi, dacă la mijloc se află arta. Ecce homo*. *28-33:* arta... serviciu] ne amintim că ne place şi punem preţ pe mincinos şi pe a fi minţiţi, presupunând că la mijloc se află arta *Cb*[1] **328** *34*-**329** *18:* , iar... noi!]. Aşadar, noi vom face parte dintre cei ce contribuie la aceasta! ce o înfrumuseţează! *Cb*[1]

Cartea a treia

108. *Cf. 14 [14] Vs: N V 7, 16:* Pe scurt, feriţi-vă de umbra lui Dumnezeu. – O numim şi metafizică. *N V 7, 104:* Trebuie să combatem şi umbra lui Dumnezeu – şi asta a fost veacuri de-a rândul – astfel, vor mai exista multă, multă vreme nişte peşteri în care – – –

109. *Cf. 11 [108. 157. 201. 213] Vs: M III 1, 49:* Feriţi-vă să spuneţi că lumea este o fiinţă vie. Încotro s-ar lăţi? De unde s-ar hrăni? Cum ar putea să crească şi să se înmulţească? – Feriţi-vă să spuneţi că moartea este diametral opusă vieţii. Ceea ce este viu nu-i decât o formă a ceea ce este mort: şi o formă rară. – Feriţi-vă să spuneţi că lumea creează veşnic ceva nou. – Feriţi-vă să spuneţi că există legi în natură. Există doar necesităţi: aici nu-i nimeni care să ordone, nimeni care să execute, nimeni care să încalce legea. – Dacă ştiţi că nu există finalităţi, atunci ştiţi şi că nu există întâmplare. Căci numai a l ă t u r i de o lume a finalităţilor are un sens cuvântul întâmplare. – Feriţi-vă de gândul că există substanţe cu durată veşnică, oricât ar fi de mici: atomul este o eroare de acelaşi tip ca zeul eleaţilor. Există fascicule ca nişte linii de forţă, al căror capăt sunt puncte matematice, dar nu materiale. Există tot atât de puţină materie cum există un dumnezeu. *M III 1, 34:* Universul este departe de a fi o "maşină" – asta înseamnă a-i supraestima natura. Cum? construit cu o anumită finalitate? *M III 1, 74:* C e a m a i p r o f u n d ă eroare este să ne imaginăm universul î n s u ş i ca ceva o r g a n i c – fără îndoială, noi putem devedi cu aproximaţie prin calcul geneza organicului şi să arătăm paşii care sunt necesari. Cum? Anorganicul ar fi până la urmă chiar evoluţia şi năruirea organicului? Măgărie! *M III 1, 18:* Să ne ferim să presupunem ca existent cu adevărat şi pretutindeni ceva atât de perfect precum mişcările ciclice ale stelelor – ajunge o privire spre Calea-Lactee pentru a ne întreba dacă nu se întâlnesc acolo nişte mişcări mult mai rudimentare şi contradictorii, nişte stele cu traiectorii de cădere veşnic verticale ş.a.m.d. Noi trăim într-o o r d i n e excepţională, iar aceasta şi durata ei considerabilă, pe care ea creează, a facilitat, la rândul ei, excepţia excepţiilor, constituirea organicului. Caracterul general, dimpotrivă, rămâne în vecii vecilor haosul, nu în sensul lipsei de necesitate, ci al lipsei de ordine, frumuseţe, articulare şi care vor mai fi fiind

** În lat. în text (n.t.).*

expresiile esteticului în accepţiunea lui umană. Judecând din perspectiva raţiunii noastre, loviturile r a t a t e sunt absolut preponderent regula, întregul cântec se repetă veşnic, excepţiile însă nu sunt scopul tainic, chiar şi "lovitură ratată" este doar o umanizare. *Cb şters la sfârşit:* Prometeu tot n-a scăpat de vulturul său! **330** *21:* rectilinii] *rectificat în Ed²; He; GA* verticale *Ed; cf. Gast către N, 22 aug. 1882: "«Traiectoriile de cădere veşnic verticale» sunt imposibile..."* **330** *32*-**331** *1:* a-i... morale!] s ă d i s c r e d i t ă m v a l o a r e a e x i s t e n ţ e i transpunând în natura fiinţei "insensibilitate, cruzime, iraţionalitate, lipsă de simţire nobilă etc." – precum pesimiştii, dar, în fond, şi monadicii etc. Trebuie să ne-o reprezentăm în întregime iraţional-mecanică, să ne-o imaginăm că n u p o a t e f i p r i n s ă p r i n a b s o l u t n i c i u n p r e d i c a t a l v r e u n e i v a l o r i e s t e t i c e ş i m o - r a l e – nu vrea nimic, nu devine nici perfectă, nici frumoasă, nici nobilă etc. – Casp‹ari›, p. 288, apelează într-o manieră penibilă la "sentimentul preventiv"! *M III 1, 74; N citează aici din : Otto Caspari, Der Zusammenhang der Dinge. Gesammelte philosophische Aufsätze, Breslau, 1881, BN*

110. *Cf. 11 [335]* **331** *22:* durabile] durabile (pe care se bazează limba) *Vs* *32:* pure. Aşadar:] pure (de ex., orice lucru este egal cu el însuşi, A = A: aşa ceva nu există în realitate). Aşadar: *Vs* *34-36:* viaţa... sminteală] este vorba de viaţă, nu se mai luptă în mod serios, aici o tăgadă trece drept sminteală şi chiar şi adversarul trebuie să trăiască în conformitate cu ceea ce numeşte el "eroare" *Vs* **332** *8:* ajunseseră] au ajuns *10:* dominaţie. Evoluţia] dominaţie. Existenţa şi viaţa raţionale la modul ideal, dar fără pasiune, virtutea clădită pe judecăţile diametral opuse celor după care trăieşte lumea. Evoluţia *Vs* *13-39:* Acea... experimentul.] Dar unde se putea naşte simţul m a i r a f i n a t al adevărului? Acolo unde principiile erau sau păreau i n d i f e r e n t e pentru viaţă s a u acolo unde principiile contrare erau aplicabile vieţii, dar se puteau isca dispute cu privire la utilitate – u t i l i t a t e a s u p e r i o a r ă c a a r g u m e n t a l a d e v ă r u l u i: iată un stadiu îndelungat al cunoaşterii. În alt caz, căutarea adevărului ca j o c, de care nu depinde nimic (în primul rând, poate, aritmetica). După ce o sumedenie de principii treceau iarăşi drept stabilite, erau reunite şi ajungeau în luptă unele cu altele: cercetătorii luau poziţie, curioşii, inactivii de asemenea, se năştea o ocupaţie, o atracţie etc. – cunoaşterea şi aspiraţia spre adevăr s-au rânduit ca o trebuinţă: acum, convingerea nu mai era o putere, ci şi analiza, tăgada, suspiciunea, contrazicerea, toate instinctele "r e l e" erau repartizate cunoaşterii. Ea devenise un crâmpei al v i e ţ i i înseşi, iar prin aceasta un crâmpei al p u t e r i i. Şi aceasta creşte! Sfârşeşte prin a provoca o luptă acolo unde palpită viaţa, nevoia de adevăr şi ancestralele erori ce condiţionează viaţa se izbesc unele de altele! *Vs*

111. **333** *16-26:* În... ancestral] Şi gradul de scepticism şi de neîncredere era şi este extrem de periculos – pentru supravieţuire –, trebuie s ă i a n a ş t e r e o **înclinaţie** d e a p r e f e r a să afirmi decât să laşi în suspensie judecata, d e a p r e f e r a s ă g r e ş e ş t i, s ă f a b u l e z i decât să aştepţi, de a prefera să dai sentinţe şi să judeci. Această înclinaţie ilogică de a prefera să dai sentinţe, de a prefera să afirmi şi să negi este, de asemenea, un fundament al logicii. Înlănţuirii

logice a ideilor şi a deducţiilor trebuie să-i corespundă în creier o înlănţuire – fireşte, ilogică – (ce are a face fosforul şi potasiul cu "ideile"?), dar o înlănţuire de instincte (acestea toate trebuie să fie cultivate cu grijă şi fiecare în parte) *Vs*

112. *Cf. 16 [16]*

113. **334** *24:* Multe... oameni] Nenumărate generaţii se savanţi *Vs* *26-31:* Şi... mizerabile!] Şi suntem încă departe de momentul în care şi forţele artistice şi înţelepciunea practică a vieţii s-ar fi ataşat sistemului de forţe ştiinţifice – este tot un stadiu preliminar. Goethe a întrevăzut ce trebuie să se întrunească – şi cum devin atunci artistul şi legiuitorul şi medicul nişte antichităţi mizerabile – – – *Vs*

114. *33:* O... construim] Un nou lucru pe care-l vedem îl construim *Rs*

115. *Vs:* Omul educat de erorile sale 1) el nu s-a văzut decât incomplet 2) cu calităţi imaginare 3) într-o falsă ierarhie 4) cu table de valori schimbătoare, aşa încât, încetul cu încetul, diferite instincte au fost înnobilate.

117. **335** *36*-**336** *12:* Libertatea... deprinderi.] Sentimentul puterii provoacă întotdeauna o nouă emulaţie şi schimbarea stăpânitorului şi a proprietăţii. "Libertatea de gândire" era disconfortul însuşi. Noi percepem legea şi integrarea ca o constrângere şi o frustrare: aceia însă percepeau egoismul individului ca un lucru penibil, ca o pacoste incidentală. Mai bine să te iei după alţii! Chiar şi cel ce stăpânea căuta să se facă dependent prin intermediul tâlcuirii întâmplării şi prin intermediul semnelor făcute de spirite. Nelegiuirea **contra**venea gustului. Tot ce este individual e rău, e nebunie! – Morala creştină a învins ca atavism! *Vs*

120. **336** *37*-**337** *1:* "Virtutea... sufletului"] *cf. H. von Arnim, Stoicorum veterum fragmenta I, Leipzig, 1903, frag. 359*

122. *Vs:* Marea ispravă a creştinismului este scepticismul moral. Acum trebuie să extindem scepticismul şi la stările lui religioase. Şi să uităm tonul acuzator şi amărăciunea. Faţă de Epictet, noi suntem plini de tainice subtilităţi şi perspicacităţi: antichitatea este, din punct de vedere moral, naivă. La Rochefoucauld continuă procesul. (Vauvenargues tulbură tendinţa)

123. *Vs:* Chiar şi fără pasiunea cunoaşterii, ştiinţele ar fi fost promovate – din amour-plaisir* şi amour-vanité*, apoi din obişnuinţă, pentru utilitatea ei, ba chiar din plictiseala de cutare şi cutare lucru. Aici lipsesc perspectivele cumplite şi eroice. **338** *19-20:* amour-plaisir... amour-vanité] *după opera lui Stendhal "De l'amour", cunoscută lui N*

124. *Vs:* Am părăsit pământul, mai mult chiar, nu ne-am tăiat numai punţile, ne-am tăiat pământul şi ne-am aruncat în mare. Ei bine, corăbioară! Fii cu băgare de seamă! Pe lângă tine e oceanul! Imediat lângă tine şi împrejurul tău, infinitul!

125. *Cf. 14 [25] şi Vs la acesta; 14 [26]: 12 [77.157]* *Vs:* Odată, înaintea amiezii, Z‹arathustra› şi-a aprins un felinar, a dat fuga în piaţă şi a strigat: îl caut

---
**În fr. în text (n.t.).*

pe Dumnezeu! îl caut pe Dumnezeu! – Întrucât chiar acolo erau adunaţi grămadă mulţi dintre cei ce nu credeau în Dumnezeu, stârni hohotele lor de râs. S-o fi pierdut cumva? întrebară unii. S-o fi rătăcit ca un copil? întrebară ceilalţi. Sau se ascunde? Se teme de noi? S-o fi îmbarcat? O fi emigrat? – aşa zbierau şi chicoteau de-a valma. Zarath‹ustra› sări în mijlocul lor şi-i sfredeli cu privirile. Unde-i Dumnezeu? ţipă el, o să vă spun! Noi l-am omorât – eu şi cu voi! noi toţi suntem ucigaşii lui. Dar cum am făcut lucrul ăsta? Cum am putut seca marea dintr-o sorbire? Cine ne-a dat buretele să ştergem definitiv tot orizontul? Fără această linie – ce va mai fi acum arhitectura noastră? Se vor mai ţine bine, pe viitor, casele noastre? Ne vom mai ţine bine noi înşine? Nu ne prăbuşim necontenit? Şi-ndărăt, lateral, înainte, în toate părţile! – Mai există oare un sus şi un jos? Nu s-a făcut mai frig? Nu năvăleşte fără-ncetare peste noi noaptea şi tot mai multă noapte? Nu trebuie să aprindem felinare în plină dimineaţă? N-auzim încă nimic din tărăboiul groparilor care-l îngroapă pe Dumnezeu? Nu ne izbeşte încă nimic din mirosul [focului şi al cenuşii din văzduh] descompunerii divine? – şi dumnezeii se descompun! A murit Dumnezeu ⌜Şi mort rămâne!⌝ Şi noi l-am omorât! Cum să ne consolăm noi, asasinii asasinilor? Tot ce-a avut lumea mai sfânt şi mai puternic până acum – îşi varsă sângele sub jungherele noastre – cine oare ne va şterge de acest sânge? Cu ce apă [⌜sfinţită⌝] ne von spăla? ⌜Ce sărbători ale ispăşirii va trebui să [ţinem] născocim? Oare măreţia [faptei] acestei fapte nu-i prea mare pentru noi? Nu trebuie [să creştem şi aproape] să ne prefacem noi înşine în dumnezei, numai pentru a părea vrednici de ea? N-a existat nicicând o faptă mai mare! – şi oricine se va naşte de-a pururi după noi îşi va avea locul, în virtutea acestei fapte, într-o istorie superioară oricărei istorii de până acum."⌝ Aici, Z‹arathustra› tăcu şi se uită din nou la ascultătorii săi: şi ei tăceau şi [erau]-l priveau miraţi. În sfârşit, Z‹arathustra› îşi trânti felinarul de pământ, încât se stinse şi se sfărâmă în bucăţi. "Vin prea devreme, spuse, pentru mine [nu-i] n-a sosit încă ceasul. [Evenimentul colosal] Evenimentul acesta colosal ⌜este încă pe drum şi⌝ umblă prin lume [şi umblă încă prin lume şi] – n-a ajuns încă la urechile oamenilor. ⌜Fulgerul şi tunetul au nevoie de timp, lumina constelaţiilor are nevoie de timp, [evenimentele] faptele au nevoie de timp, chiar după ce sunt săvârşite.⌝ [Există [evenimente] fapte care sunt pentru voi] Această faptă continuă să le rămână mai îndepărtată decât cele mai îndepărtate [stele] constelaţii – şi [chiar dacă voi înşivă] totuşi ei au făcut-o! *Cf. Eugen Biser, Die Proklamation von Gottes Tod [Proclamarea morţii lui Dumnezeu], în: Hochland (56), 1963, p. 137-152 N.T.: v. şi M. Heidegger, Nietzsches Wort "Gott ist tot", în Holzwege, Frankfurt / M., 1950, p. 193-247; E. Biser, "Gott ist tot". Nietzsches Destruktion des christlichen Bewußtseins, München, 1962; P. Köster, "Der sterbliche Gott". Nietzsches Entwurf übermenschlicher Größe, Meisenheim / Glan, 1972; Wiebrecht Ries, Nietzsche zur Einführung, Hamburg, 1995, p. 111-116 (Nietzsches Rede vom "Tod" Gottes).*

126. *Vs:* explicaţiile mistice sunt cele mai superficiale

127. *Cf. 12 [63. 74. 226]*

128. *Vs: M III 5:* Oamenii care nu gândesc, de fapt, niciodată, cărora le este necunoscută sau le trece neobservată o înălţare a sufletului, cărora însă trebuie totuşi să li se şi umple timpul cu ceva – ce să facă aceştia într-un loc sfânt? Cum să se comporte, în general, în nişte situaţii importante, pentru a se comporta relativ s o l e m n? Pentru aceasta au născocit toate religiile r u g ă c i u n e a, ca o lungă t r e a b ă m e c a n i c ă, dimpreună cu un efort de memorie, şi ca o atitudine egală şi stabilă, în tot timpul acesta, a corpului, a mâinilor şi a picioarelor. Dacă tot era vorba de a le uşura unor astfel de oameni reprimarea instinctelor lor, atunci trebuia ca t o a t ă z i u a să le fie umplută cu o treabă de felul a c e s t a – şi într-acolo duc toate vechile rânduieli conventuale. Iar acum, dragii de protestanţi protestează şi pretind î n ă l ţ a r e! Ca şi când a c e a s t a am putea-o într-adevăr o r d o n a!! *N V 7:* Rugăciunea ca umplere solemnă a timpului – principalul că este mecanică. *N.T.:* **342** *3:* "om... hum"] *formulă de binecuvântare a lamaismului*; *4:* Benares] *azi, Varanasi, oraş în India*; *6-7:* morişti de rugăciune] *în ritualul budist*

134. *Cf. 11 [274]; FW 145* **343** *10-12:* de... aceasta] necugetata abandonare de către indieni a alimentaţiei cu carne şi de suprasolicitarea şi [degenerarea] îmbolnăvirea stomacului, determinate de aceasta *Cb*[1]

135. *Cf. 15 [66]*

137. *Cf. M 38; 8 [97]*

139. *Vs:* Naturile de felul lui Pavel n-au cunoscut din toate pasiunile decât ceea ce este murdar: evreii n u şi-au orientat idealismul, precum grecii, spre pasiuni, ci spre puritatea divină din ele: de aceea, în s t a r e a celor pasionali percepeau întotdeauna ceea ce este cel mai urât în legătură cu aceasta şi se simţeau d e p a r t e de idealitatea lor – exact pe dos decât noi! Creştinii s-au străduit să devină evrei în această privinţă – şi să transforme toată lumea în evrei.

140. *Cf. 8 [27]*

141. *Vs:* Ce b i n e ne face faptul că se crede în noi se recunoaşte din următorul lucru: nimeni n-a găsit scandalos că Dumnezeu şi-a făcut iubirea pentru om dependentă de credinţa acestuia în el. Ce meschin! "Dacă te iubesc, ce te priveşte?" e s u p e r i o r. **345** *34:* "Dacă... priveşte?"] *cf. Goethe, Wilhelm Meisters Lehrjahre IV, 9 (v. Opere 6, Bucureşti, 1988, 173, n.t.); Dichtung und Wahrheit III, 14 (v. Poezie şi adevăr II, Bucureşti, 1955, p. 187, n.t.)*

143. *Cf. 12 [7]* *Vs:* Fără reprezentarea altor fiinţe de cum sunt oamenii, totul rămâne provincialism şi meschină umanitate: născocirea de zei, de eroi şi de supraoameni de tot felul, ca şi de hominizi şi de suboameni, de pitici, de zâne, de centauri era inestimabilă. Pentru comparaţie, noi avem nevoie de nişte creaturi, ba chiar cu greu ne putem lipsi de oamenii f a l s i n t e r p r e t a ţ i, de literatura despre eroi şi sfinţi. Fireşte: acest instinct a consumat cea mai mare parte din acea forţă care ar fi putut fi întrebuinţată pentru inventarea şi imaginarea unui ideal nou şi propriu. Dacă căutarea de idealuri proprii nu era decât în mică măsură sarcina oamenilor de demult, sarcina lor era mai degrabă să nu mai lase nicidecum

să coboare omul sub o medie care era atinsă. Zeii şi sfinţii erau oarecum pluta ce menţinea omenirea la suprafaţa mării. "Abnegaţia" era o bună predică – pe vremea aceea: de care ţinea chiar şi renunţarea la un ideal personal. "Păstraţi împreună cu mine imaginea generală a omului, împiedicaţi-l pe oricine vrea altceva, îndreptaţi-vă toate forţele în această direcţie" – aşa simţeau oamenii buni. **346** *14-16:* nesupunerea... Atunci] gelozia şi minciuna. Trebuia să fii aşa cum cerea legea şi atotstăpânitoarea şi omniprezenta cutumă: atunci *Rs*

144. *Cf. 11 [298]*

145. **347** *14-17:* Aceasta... satisfacă.] Invers: susţinătorii modurilor narcotice de gândire preferă consumul de orez şi de cartofi (pretins neanimalic) şi sunt adversari ai băuturilor spirtoase, pentru a satisface numai ei nevoia care ia naştere: elogierea ascezei! *Vs N.T.: cf. FW 134*

146. *Cf. N către Gast, 30 iulie 1882 N. T.: 29:* "Uitaţi-vă... încotro!"] *cuvinte pronunţate de Luther la dieta din Worms (28 aprilie 1521)*

147. *33-34:* Şi... europene] Aşa a fost mereu. Religiile trebuie examinate din acest punct de vedere *Vs*

149. **348** *30*-**349** *2:* . Cu... conştiinţa] – cultura se oprise până la urmă în interior, în locuri izolate (universitate, Atena) sau în şcoli filozofice (epicurei, stoici). – Cu cât mai general şi mai necondiţionat poate acţiona un individ, cu atât mai uniformă trebuie să fie masa asupra căreia se acţionează; influenţa relativ neînsemnată a unei naturi atât de dornice de putere precum Richard Wagner denotă superioritatea civilizaţiei muzicale. – Străduinţele contrare sunt, de fapt, nevoi contrare ale altor fiinţe care vor şi ele să trăiască *Vs*

150. *Vs:* Recunosc: vederea celor mai mulţi sfinţi creştini îmi este nesuferită: dacă au virtuţi, atunci au întotdeauna şi cea mai brutală speţă a lor.

151. *N.T.:* **349** *11:* Schopenhauer] *cf. Lumea ca voinţă şi reprezentare II, Iaşi, 1995, p. 291 sq.* *13:* iluziei] *Cb^2; GA* gândirii *Ed*

152. *Cf. 6 [112] Vs la sfârşit:* Astfel, sensibilitatea noastră pentru acţiunea şi judecata morală ar putea deveni odată de neînţeles, datorită progreselor fiziologiei, ale statisticii şi ale igienei. La un asemenea corp e necesar un asemenea suflet şi mişcări până în cele mai mici amănunte – ca mişcările unui sistem solar.

153. **350** *10:* desface, – în] desface – nec deus intersit, nisi dignus vindice nodus inciderit* – în *Rs; cf. Horaţiu, Arta poetică 191-192*

154. *Cf. 13 [2]*

162. *Cf. 11 [8]*

165. *Vs:* Mi-am refuzat unele lucruri în mare măsură şi pe atâta vreme, încât, în caz de reîntâlnire întâmplătoare cu lucrurile acelea, socoteam aproape că eu le-am descoperit (de ex., prietenia, muzica, băutul vinului, distracţia).

167. *Cf. 15 [71]*

**În lat. în text: "zeul să nu se amestece, dacă nu va da de un nod vrednic de intervenţia lui salvatoare" (n.t.).*

168. **352** *22-26:* Dacă-l... duşman;] "Dacă duşmanul meu mă laudă, reţin că vrea să fie lăudat pentru lauda sa; dacă mă laudă un prieten, pricep numai că astfel se laudă pe sine" a spus Timon din Atena. *Vs*

169. *Vs:* În cazul oricărei vitejii piept în piept cu duşmanul, poţi fi un laş şi un nebun lipsit de hotărâre în toate celelalte lucruri: Napoleon despre Murat (pe care, ca şi pe Ney, îi numeşte "cei mai viteji bărbaţi" pe care i-a cunoscut). *cf. Madame de Rémusat, op. cit.* *N.T.: cf. M 299*

176. **354** *2-4:* Într-adevăr... parvenus."] Cred că Talleyrand, dacă ar reveni acum, s-ar exprima astfel în legătură cu aceasta: Les souverains rangent aux parvenus; il y a partout trop d'arrivés en tout genre*. *Vs*

180. *Vs: 8 [79]*

183. *Vs:* Oamenii foarte senini pe care-i întristează un sentiment mai profund de fericire, – adevăraţii muzicieni

186. *Cf. 6 [202]*

187. *Vs:* Maniera în care unii artişti îşi pledează cauza mă jigneşte, ei ne consideră pe noi prea tâmpiţi, iar pe ei de un nivel prea înalt, sunt lăbărţaţi şi răspicaţi, de parcă s-ar adresa unei adunări populare, iar stratagemele lor pentru a provoca uimire şi emoţie sunt lipsite de cuget curat.

188. *N.T.:* **355** *24:* "noi... muncitori!"] *aluzie la mesajul imperial adresat Reichstagului la 17 noiembrie 1881 de către Wilhelm I*

190. *Vs:* Ori de câte ori suntem lăudaţi, am făcut ceva ce ne situează în aceeaşi categorie cu lăudătorul: eşti lăudat doar de egalul tău: adică cel ce te laudă îţi zice: eşti egalul meu. *Cf. Goethe: "Când cineva laudă pe altul, se situează pe o treaptă cu el.", Sämtliche Werke, 40 vol., Stuttgart (Cotta), 1855/58, 3, 220, BN (Maximen und Reflexionen 1380; în ed. rom. cit., 151, p. 40, n.t.)*

197. *Vs:* Ceea ce aflăm subt pecetea tainei împărtăşim altora cu mai mare plăcere decât orice altceva, şi aceasta dimpreună cu pecetea.

198. *Cf. 18 [1] (v. vol. 1, 138, [1], n.t.)*

207. *Vs:* Să nu-i dorim aceluia un fiu sau un fiu talentat – este atât de invidios, încât nu suportă nici un talent alături, ba chiar nici pe copil nu-l suportă în calitate de copil

210. *Cf. 16 [18]*

219. *Vs:* Vivisectio voluntaria**. – Dar voi vreţi să existe pedepse în lume? Ei bine, atunci deviza să fie aceasta: pedeapsa trebuie să-l facă mai bun pe cel ce pedepseşte!

223. **360** *6:* urechi."] urechi – a mai adăugat el [ironic] blând. *Rs*

225. *Cf. 6 [414]*

226. *Vs:* Superlativul este [invenţia] predilecţia celor nu întru totul cinstiţi. Dacă alţii cred în tăria noastră, cele mai tari lucruri le spunem simplu, iar dacă noi înşine credem în asta, la fel. Unul îşi dă drumul atunci când judecă, altul se înfrânează atunci când judecă şi-şi pune o mască prin forma judecăţii sale.

**În fr. în text: "... există peste tot prea mulţi ajunşi de tot soiul." (n.t.).*

***În lat. în text (n.t.).*

227. *Vs:* Evident, nu se poate s t ă p â n i – şi de aici superficialii deduc că este cu putinţă şi chiar uşor să-l stăpânească şi-şi aruncă lasoul şi frâul după gâtul lui – el, cel mai mândru, care, în faţa propriei sale înfrângeri de către el însuşi, scrâşneşte din dinţi şi se simte dezgustat! Lăsaţi-l dar să alerge pe cel sălbatic –

229. *Vs:* Noi ne cramponăm din încăpăţânare de un lucru la care începem deja să vedem aţa albă cu care este cusut. Trebuie să ne permitem această încăpăţânare, acest refuz deliberat de a vedea!

230. *Vs:* Fapta bună pe care o treci sub tăcere te face, în ansamblu, mai elocvent şi convingător.

231. *Vs:* Cei inerţi în cunoaştere cred că inerţia ţine de ştiinţă.

234. *Vs:* Cât de puţin văd oamenii din fineţe! Cât de ascunsă ori de greşit înţeleasă este orice delicateţe! Dacă omul *[?]* nu mărşăluieşte ca după o muzică de regiment, oamenii cred că el este lipsit de muzică.

235. *Cf. 6 [322]*

236. *Cf. 12 [112]*

237. *Vs:* A avea la sine prăjitura pentru cerber –

238. *Vs:* Vreau să-mi cuceresc ţara p e c a r e n i m e n i n - o p o s e d ă î n c ă .

240. *Vs:* Cu acest monstru frumos şi-aşa aş dori să am în comun câteva intimităţi.

249. *Cf. 13 [7]*

250. *Vs la sfârşit:* Diavolul ca i n s t r u m e n t al puterii nu putea rămâne n e f o l o s i t ! –

251. **364** *4-5:* S u f e r i n z i ... lor] Am de gând să vă arăt pudendum*-ul naturilor g e n i a l e : ele suferă a l t f e l decât ne imaginăm noi şi o spun ele însele în operele lor *Vs*

254. *Vs:* "Sunt mereu ocupat până peste cap, de ce să mă jenez?"

256. *Cf. 15 [56]; 12 [154]   N.T.: cf. FW 45*

257. *Vs:* Nu ştiam că sunt bogat înainte de a fi descoperit a s e m e n e a bărbaţi ca fiind nişte hoţi tentaţi de avutul meu.

258. *Cf. 18 [7] (rom.: vol. 1, 138, 12-15, n.t.)*

259. *Cf. 18 [6] (rom.: vol.1, 138, 9-11, n.t.)*   *Vs la sfârşit:* şi a zbughit-o.

261. *Cf. 12 [80]   N.T.: cf. FW 25*

265. *Vs:* Oricât ar putea omul să meargă de departe: ultimele sale adevăruri sunt întotdeauna doar – erori incontestabile.

267. *Cf. 9 [6]; 8 [48]*

268. *Vs la început:* E r o i s m : omul drept ştie că trebuie să-şi înfrunte

269. *Vs:* C e v r e i t u ? – Să determin din nou greutatea lucrurilor.

270. **366** *17:* "Să... eşti."] *această sentinţă citată deseori de N (cf. motoul studiului* De Laertii Diogenis fontibus, *scrisoarea către Rohde din 1-3 febr. 1868, subtitlul la* Ecce homo *etc., n.t.) provine din Pindar, Piticele II, 72*

**În lat. în text: "partea ruşinoasă" (n.t.).*

273. *Vs la început:* Ruşinea este suferinţa prin excelenţă omenească; animalele nu cunosc ruşinea.

274. *N.T.: v. Marcus Planckh, Scham als Thema im Denken Friedrich Nietzsches, NS, 27, 1998, 214-237.*

Cartea a patra. Sanctus Ianuarius

Motoul. N.T.: Motoul, care poartă în unele ediţii titlul cărţii a patra, este reluat în capitolul despre Ştiinţa veselă *din* Ecce homo; *cf.* şi *N către Overbeck, 29 ian. 1882; N apreciează în finalul acestei scrisori că* "primăvara" *genoveză constituie* adevăratele "minuni ale sfântului Ianuar".

276. *Vs: M III 5:* Iată ce-mi doresc de la mine: să pot cântări din ce în ce mai mult cu talgere estetice şi din ce în ce mai puţin cu talgere morale! să-mi poată [apărea] trece ieşirea la suprafaţă a judecăţilor morale drept semn că în această clipă natura mea este lipsită total de forţă şi de altitudine şi se-ncurcă oarecum în cărările trecutului şi în jurul mormintelor preistoriei sale! Să pot învăţa din ce în ce mai mult să văd lucrurile ca fiind frumoase şi să mă simt atunci bine! – astfel, am să fiu unul dintre cei ce înfrumuseţează lucrurile! Dar nu război cu urâtul! Închiderea ochilor să-mi fie unica negaţie! Şi, în modul cel mai general: n-am de gând să fiu niciodată altceva decât unul care spune da! *N V 7:* Dorinţa mea este să se cântărească din ce în ce mai puţin cu talgere morale şi din ce în ce mai mult cu talgere estetice şi să percepem la urma urmelor morala ca indiciu al timpului rămas înapoi şi al incompetenţei estetice! Să învăţăm a vedea lucrurile ca fiind frumoase şi întotdeauna să ne simţim bine atunci: astfel o să înfrumuseţăm lucrurile – dar fără să purtăm război cu urâtul! Închiderea ochilor este negaţia noastră şi, spus în modul cel mai general: n-avem de gând să fim într-o zi altceva decât cei ce spun da! *N V 8:* Continuu să trăiesc, continuu să gândesc. Trebuie să-mi continuu viaţa, căci trebuie să continuu a trăi, sum ergo cogito, cogito ergo sum*! [Trebuie, vreau, pot încă să gândesc – n-aş mai trăi fără aceşti trebuie şi vreau şi pot! Da! În mod sigur! dar şi aceasta tot mai mult!] Şi astfel salut cel dintâi gând din acest an! Reazem, chezăşie şi dulceaţă a vieţii mele! Dorinţa mea, darul meu – în faţa mea însumi – pentru mine însumi! – Însă: crux mea lux! lux mea crux!** *cf. 12 [231]* *M III 1:* Continuu să trăiesc, continuu să gândesc – sum ergo cogito*. **367** *19:* vieţii! Am] vieţii! am de gând să uit din zi în zi mai mult să cântăresc cu talgere morale; am de gând să iau ieşirea la suprafaţă a judecăţii morale drept un semn că în această clipă natura mea este lipsită total de forţă şi de altitudine şi se-ncurcă în cărările trecutului ei şi oarecum în jurul mormintelor preistoriei sale. Am *Rs*

277. *Vs:* Ajunşi la o cotă înaltă a vieţii, suntem cel mai mult expuşi primejdiei de a deveni nişte necugetaţi şi nişte dogmatici ai providenţei personale: atunci

---

**În lat. în text (n.t.).*

***În lat. în text: "crucea este lumina mea! lumina este crucea mea!" (n.t.)*

când băgăm de seamă că t o a t e lucrurile sunt realmente spre binele nostru. Înțelepciunea noastră practică şi teoretică este mai ales atunci la apogeul său în interpretare şi potrivire.

278. *Cf. 12 [114]* *Vs:* Acest furnicar al oraşului, aceste glasuri, dorințe, nerăbdări – îmi provoacă o f e r i c i r e melancolică: este mereu "o r a d e d i n a i n t e a p l e c ă r i i" unui vas ‹mare› cu emigranți – pentru absolut toți, foarte curând se va aşterne atâta linişte.

279. *Vs:* Ne-am înstrăinat unul de altul – nu face nimic. Avem fiecare cursul său. Dar mai străini şi mai respectuoşi unul față de altul!

280. *Vs:* A construi locuri liniştite de meditație în mijlocul oraşelor noastre – a transforma bisericile în acest scop. Sublimitatea gândirii şi a reflecției trebuie să rezideîn construcție. Biserica nu mai trebuie să aibă acest monopol – omenirea a avut de plătit scump faptul că vita contemplativa* a trebuit să fie mereu r e l i g i o s a*! **370** *7-14:* şi... grădini] – însă am putea, eventual, să transformăm, să împodobim de jur împrejur edificiile ei de lângă noi, în spiritul nostru, în vederea spiritului nostru. Deocamdată, într-o biserică catolică bogată, simțul gândirii este **sfielnic** – eu cel puțin nu sunt destul de b ă d ă r a n să mă pot cufunda în gândurile m e l e în astfel de locuri. – – *Vs*

281. *Vs:* Maeştrii de rangul întâi se trădează prin aceea că-şi sfârşesc într-o manieră desăvârşită m e l o d i a şi viața.

283. *Cf. 8 [34]* *Vs: N V 5, 5:* Salut o epocă războinică şi anarhică, fiindcă aduce vitejia la mare cinste: i a r a c e a s t a v a a d u c e e r o i s m u l î n c u n o a ş t e r e!! Nu există nimic important afară de marile probleme ale moralității. *N V 5, 6:* A dezvolta v i t e j i a ca instinct: ea îşi va căuta mereu doar un element în care ceva trebuie depăşit. De aceasta țin: seninătatea eroului, răbdarea şi disprețuirea luxului şi a obiceiurilor burgheze, lipsa de vanitate în general, alături de indulgența față de mica v‹anitate›, generozitatea învingătorului (a se învinge pe sine însuşi), discuție liberă între cei obişnuiți cu victoria şi cei tulburați de victorie (despre serviciul h a z a r d u l u i): distracțiile şi recreerile celui curajos. Nici un zeu al răzbunării, nici al compasiunii. – Tăcuți, retraşi, hotărâți, într-o activitate invizibilă şi perseverentă: s ă r b ă t o r i l e noastre vin din timp în timp, tot aşa marile noastre z i l e d e d o l i u , după o lege proprie, fără calendar.

284. *Vs la început:* Cel ce n-are credința în sine însuşi, cel ce nu-i înzestrat cu ea trebuie să şi-o câştige prin eforturi, pe calea ocolită a ştiinței **371** *37-39:* ei... înşişi] ei. Sunt naturile superioare şi mai subtile care trebuie să se creeze mai întâi pe ele însele *Vs*

285. *Vs: N V 7, 80:* În timp ce-mi refuz orice rugăciune etc., creşte, neavând scurgere, întregul nivel al iezerului meu. *N V 7, 187-188:* Cum? Să nu ne m a i rugăm n i c i o d a t ă – să nu mai adorăm – să capitulăm necondiționat şi să ne odihnim în neîncredere – să rămânem singuri înaintea ultimei înțelepciuni, înaintea

*În lat. în text (n.t.).

ultimei îndurări şi puteri – fără păzitorul, prietenul statornic – fără unul care să ne răsplătească – fără unul care să ne retuşeze – fără credinţa că deasupra noastră se înalţă munţii – fără ajutor tainic – fără de recunoştinţă – fără perspectiva legilor care-şi au rădăcinile într-un intelect şi pot fi admirate pentru aceasta? Ce scăpătare! Şi unde se vor descărca toate aceste instincte? Şi ce cantitate de rea conştiinţă intelectuală se va naşte, fiindcă ele trebuie să se descarce şi să se ruşineze totodată! Nimic solid! Nimic comun cu toate! Cu fiinţele trecute şi viitoare! Forţa noastră care rotunjeşte, care inventează, pe care o consumăm permanent pentru natură, pe care nu mai avem dreptul s-o consumăm pentru lumea lăuntrică! Pentru că Dumnezeu a murit, trebuie să mai moară nenumăraţi alţii! E încă prea devreme! *N. T.:* **372** *6:* cele şapte sihăstrii] *cf.* Semnul de foc, *DD; FW 309* *10-12:* inimii... oarecare] – pe viitor îţi vei împiedica ochiul să rotunjească, să inventeze până la capăt, vei lua totul, ca veşnic nedesăvârşit, pe umerii tăi şi fără iluzia că treci o zeiţă peste râu *Cb*[1] *12:* eterna... păcii] eternul război. Singura ta plăcere este aceea a războinicului *Cb*[1] revenire*] *Ed* reîntoarcere** *Cb*[2]*; GA*

286. *Vs:* Toate acestea sunt spuse pentru aceia care au în propriul lor suflet ceva strălucire şi foc şi aurori.

287. *Vs: 12 [178]*

288. *Cf. 12 [106]* *Vs: M III 5:* Am impresia că oamenii mai buni cred în starea de suflet elevată doar ca într-o treabă de câteva clipe, cel mult de câteva sferturi de oră: a crede în durata vremelnică a unei mari simţiri este aproape şi o dovadă că noi cunoaştem acest lucru din proprie experienţă. Dar a fi chiar omul unei astfel de simţiri, incarnarea unui suflet elevat – continuă să fie un vis, însă, după cum sper, un vis anticipativ, care trădează ce-i stă omului în putinţă. Trebuie să coincidă foarte multe, e nevoie de foarte mult spirit numai pentru a avea necontenit în juru-ţi ori în gândurile tale noi obiecte faţă de care să-ţi poţi manifesta sentimentul altitudinii tale, fie făcându-le să-şi simtă inferioritatea, fie ridicându-le la nivelul tău. O continuă urcare ca pe nişte scări sau o continuă odihnire ca pe un nor este pentru un astfel de suflet starea obişnuită, mişcarea între sus şi jos şi sentimentul culmii şi al abisului. *N V 7:* Oamenii mai buni cred în starea de suflet elevată doar ca treabă de puţine clipe şi sferturi de oră. A crede în **durata** unei simţiri elevate este aproape şi o dovadă că noi cunoaştem acest lucru. Dar a fi chiar un om de o asemenea simţire – continuă să fie un vis, însă ceva cu putinţă. E necesar, între altele, foarte mult spirit pentru a avea necontenit noi obiecte pe care să le faci să-ţi simtă altitudinea, deci pentru a percepe ceva inferior ca inferior şi a urca încontinuu ca pe nişte scări.

290. *Vs: N V 4, 71:* Incapacitatea de a te stăpâni s-ar vrea drapată în natură liberă. La fel şi lehamitea de prea multă artificialitate şi reţinere a

---

*Wiederkunft

**Wiederkehr

persoanelor: ca la Pope. Naturile puternice caută să se stilizeze şi se bucură de ceea ce este analog (în arte, în parcurile lor). Pasiunea profundă a vrerii se uşurează la vederea naturii stilizate: frumoasa constrângere şi desăvârşire prin silire este idealul lor. Chiar şi stilurile modeste exercită această forţă. N‹aturile› slabe, care nu se pot stăpâni pe ele însele, găsesc în constrângerea stilului o silire cumplită, simt că, dacă şi l-ar dicta ele, ar deveni comune: devin sclave, dacă servesc. *N V 4, 72:* Construirea caracterului: să îmbrăţişezi exact cu privirea ceea ce oferă natura şi apoi să remotivezi acest lucru în spiritul construcţiei de ansamblu (motive aparente, aşa cum poate fi explicată lipsa apei prin zei ai izvoarelor etc.). A-ţi cunoaşte slăbiciunile şi potenţele, dar a le aduce apoi într-un plan artistic, în care chiar slăbiciunile încântă. Nu este vorba de a plăsmui, în general, nişte indivizi: deşi acesta este, fireşte, lucrul fundamental! Ci – Putem folosi şi o înclinaţie diabolică, există idealizări. Bineînţeles: nu este vorba de o interpretare a stării de fapt, ci de o perfecţionare, de o eliminare şi o adăugare: trebuie adăugată o mare cantitate din a doua natură şi dărâmată o altă c‹antitate› din prima natură. Să înlături hidoşenia sau, eventual, s-o prefaci în sublim: vagul, elementul care se împotriveşte modelării trebuie economisit pentru perspectivă şi oarecum chemat departe în afară. Un prost gust în privinţa acestor lucruri este mai bun decât nici unul: căci toţi cei care se gândesc la sine cu dezgust sunt de compătimit profund, dar îi fac pe alţii să plătească. Nu mă îndoiesc că toţi oamenii care nu se simt bine lăuntric se află într-o permanentă dispoziţie vindicativă. NB

291. *Vs:* 6. După ce Z‹arathustra› îşi rotise privirile deasupra oraşului, a vilelor lui rustice şi a grădinilor lui de agrement şi deasupra colinelor şi a povârnişurilor acoperite cu tufişuri, spuse: Această regiune este presărată cu copiile multor oameni cutezători, casele lor ne privesc ca nişte chipuri – [ei au înţeles să supravieţuiască – şi au vieţuit! Asta o spun aceste chipuri] ei au vieţuit! – noi am vrut să supravieţuim! Iubeau viaţa, deşi au fost adesea răutăcioşi faţă de ei înşişi. **375** *13-21:* Dar... propriu] De egoismul acesta nemăsurat şi minunat este năpădit totul aici; cotind-o pe orice uliţă, dai de hrăpăreţul care exploatează *Vs*

292. **376** *3:* "Îl... Dumnezeu"] *cf. Meister Eckhart, Predigten und Schriften, Frankfurt-Hamburg, 1956, 195*

294. *Vs:* Oameni dezagreabili, la care orice înclinaţie devine de îndată boală şi erupe oarecum în râie.

295. *Vs: N V 7, 177:* Natura mea: ea vrea să savureze, o bună bucată de vreme, cu absolută regularitate, aceleaşi lucruri (inclusiv mâncăruri), fără să jinduiască după variaţie – "scurte obişnuinţe". După aceea însă, fără a resimţi dezgust, vrea să treacă mai departe şi pofteşte ceva nou. Schimbarea continuă, ca şi obişnuinţa de durată, sunt pentru mine lucruri deopotrivă de nesuferite – chiar şi în privinţa oamenilor. Prin scurtele mele obişnuinţe, eu pătrund în toate profunzimile unei chestiuni; iubirea mea, ba chiar credinţa mea, tot timpul mi-ar fi îndeajuns în această situaţie, sunt mari în cazul respectiv. *N V 7, 179:* Agreez

obişnuinţele scurte şi le consider inestimabile pentru a cunoaşte ceva – dar le detest pe cele de durată, care ne subjugă.

296. *Vs: N V 7:* Altădată trebuia să ai o reputaţie solidă şi să pari cel puţin un om de caracter aşa cum erai – aceasta educa, în fapt, caracterele. Azi te poţi lipsi de asta. – *M III 4:* În situaţii grave ale societăţii era oportun să-ţi creezi o reputaţie solidă şi să faci să-ţi apară caracterul cel puţin la fel de sigur şi de statornic precum era: această constrângere educa, în fapt, caracterul, iar aprecierea solidităţii părerilor defăima schimbarea, noua deprindere, transformarea omului. Condiţia preliminară a celui pasionat de cunoaştere: să se declare neînduplecat faţă de opinia sa de până atunci şi de a fi neîncrezător faţă de tot ce este pe punctul de a deveni solid în noi – lipsea: o asemenea ipostază trecea drept dezonorabilă. Faptul că te poţi baza pe un om are cea mai mare valoare în vremuri de război: chiar şi azi continuăm a fi foarte departe de a-i acorda soldatului şi dreptul deciziei libere în privinţa războiului. Încremenirea s-a bucurat multă vreme de cinste. *Rs şters la sfârşit:* Poate că nici o schimbare a moravurilor nu-i va fi mai folositoare omului liber şi cunoaşterii decât o extindere excesivă a modului "imoral" de a gândi al americanilor: în Statele Unite, fiecare îşi permite felul propriu de a trăi şi de a se conserva, de a-l schimba de zece ori, fără pericolul de a se compromite – atunci vei sfârşi prin a-ţi permite să-ţi schimbi şi punctele de vedere de zece ori şi să devii de zece ori un alt om.

297. *Vs:* A şti să contrazici şi a şti să suporţi contrazicerea este pasul cel mai important în civilizaţia raţiunii.

299. *Vs:* A ne îndepărta de lucruri până nu le mai vedem în mare măsură sau a le vedea după colţ, ca în racursiu – sau a le dilua – sau a le vedea prin sticlă sau a le da o suprafaţă şi o piele fără deplină transparenţă – în felul acesta facem lucrurile atractive, demne de dorit, frumoase! A extinde trucul artei din ce în ce mai mult şi a-l transforma în toată arta vieţii! **379** *20:* racursiu – sau] racursiu sau – a le dilua şi a amesteca în cană apă şi vin (aceasta la urmă) – sau *Vs* *23-24:* toate... artişti] – iată mijloacele mele pentru a face lucrurile frumoase, atractive, demne de dorit – în sine, ele nu sunt niciodată aşa! De la artişti trebuie să învăţăm aceste trucuri *Vs*

301. *Cf. 14 [8]* *Vs:* Omul superior se deosebeşte de cel de jos prin aceea că el vede şi aude nespus mai mult şi vede şi aude gândind – şi tocmai acest lucru deosebeşte pe om de animal şi pe animalele superioare de cele inferioare. Lumea devine tot mai plină, iar cârligul *[sic]* de undiţă care sunt aruncate după interesul nostru devin tot mai multe: cantitatea atracţiilor este în creştere şi la fel varietăţile de plăcere şi de neplăcere. Spectacolul vizual şi sonor care este prezentat acum în faţa noastră se scrie şi se compune chiar şi în continuare, în adâncime şi în lungime – noi, care ne considerăm ascultători şi privitori, noi, cei ce simţim gândind, suntem aceia care, de asemenea, scriem şi compunem aici în continuare: culorile noastre rămân prinse de lucruri şi pot fi văzute până la urmă şi de cei ce se nasc după noi. – Şi aşa s-au petrecut lucrurile mereu, de când

există oameni şi animale: indivizii cei mai inteligenţi şi mai sensibili dintre ele se socoteau contemplativii, dar e r a u adevăraţii practicieni – cei care f ă c e a u ceva ce nu exista încă: – ei se ignorau, aşa cum ne mai ignorăm şi noi. Ceea ce numim îndeobşte "oameni practici" sunt aceia care îşi însuşesc treptat noile n o a s t r e aprecieri, culori, accente, perspective – n ă s c o c i r i l e noastre, şi le transmit apoi, le inculcă, le încorporează copiilor lor. Orice are v a l o a r e în lumea de azi n u o are potrivit naturii sale – potrivit în-sinelui său – ci i s-a d a t, i s-a d ă r u i t odată o valoare – noi am c r e a t lumea care-l priveşte întru câtva cu adevărat pe om! **380** *34:* ponderi] *Cb*[1]; *GA* accente *Rs; Ed*

302. *Vs: 12 [129] cf. 15 [16]; 16 [21] N.T.:* **381** *21-30:* Aceasta... fericiţi!] *cf. Heraklit, frag. 56 (Diels-Kranz) (apud Karen Swassjan, în NS, 20, 1991, p. 445)*

303. *Vs:* Viaţa mea n-ar mai arăta observatorului nici o gafă – ştiu, precum maeştrii muzicii, să-i dau i n s t a n t a n e u o altă interpretare adevăratei gafe şi întâmplări şi s-o încadrez în textura tematică. Astfel ajung chiar să admit o conjunctură providenţială în favoarea mea, "căruia totul îi serveşte cel mai bine" – şi să mă î n ş e l pe mine însumi. *cf. FW 277*

304. *Vs:* Îmi repugnă toate căile negative ale virtuţii! S ă f a c i – şi multe trebuie să cadă, iar ochiul nici măcar nu trebuie să le dea vreo atenţie!

305. *Vs:* Să devii stăpân pe tine, acesta este cel dintâi lucru – spun toţi moraliştii. Bine! Atunci al doilea este s ă ş t i i exact încotro îţi vei dirija această stăpânire. Am devenit m a i s ă r a c i, nu mai există nimic nou şi străin, la care s-a mai adăugat veşnica iritabilitate a celui ce se teme pentru stăpânirea de sine, suferinţa stoicului. S-ar putea spune câteva lucruri în favoarea contrariului: să trăieşti în afecte şi – – –

306. *Cf. 15 [59] Vs:* Epicureic: a ne a l e g e o situaţie, o persoană şi nişte evenimente în funcţie de constituţia noastră şi apoi s ă n e r e s e m n ă m şi să nu sărim peste linia noastră de cretă. – Pentru oamenii cu care ursita i m p r o v i z e a z ă, stoicismul este convenabil, pentru cei cărora le toarce un fir lung şi le cântă până la capăt o melodie, epicurismul – dar pentru cei nespus de senzitivi şi fini – – – *N.T.:* **383** *22:* assaua] *sau Aissâua (cf. M. Eliade, Istoria credinţelor şi ideilor religioase, I, Bucureşti, 1981, p. 386)*

307. *Vs:* Când îndepărtăm o e r o a r e ca o piele moartă, ne credem a r b i t r a r i, dar poate că era t i m p u l. Erorile ne apar c a a t a r e în funcţie de nişte principii noi de viaţă – este un s e m n d e v i a ţ ă. Aceasta în favoarea criticii.

309. *Vs:* În sufletul meu se află o înlinaţie încruntată şi înfocată spre adevăr. O, de câte ori n-am atâta nevoie de recreere! Cine este atât de ispitit la zăbavă ca mine? Există prea multe grădini ale Armidei pentru mine! Şi, ca urmare, atâtea smulgeri şi amăreli ale inimii! Dar un invincibil impuls îmi dă ghes şi eu ascult de el, adesea ca bătut. Privesc adeseori cu mânie înapoi la cel mai frumos lucru, şi el mă supără ca un ispititor: şi onestitatea mea mă tortureazâ din pricina acestui soi de răzbunare. "Destin, eu te urmez" şi de n-aş vrea, ar trebui, suspinând sub lovituri. Ceea ce mă mişcă până la lacrimi. *Cf. M 195 N.T.:* Armida] *eroină din*

poemul "Ierusalimul eliberat" de Torquato Tasso: cavalerului Rinaldo îi zădărniceşte planurile, reţinându-l în grădinile-i fermecate *N.T.:* **384** *21:* D i n . . . s i h ă s t r i e] *cf. FW 285; DD,* Semnul de foc

310. *Vs:* Aceste valuri se reped atât de hulpav, de parcă ar fi vorba să ajungă din urmă ceva, şi se strecoară în aceste intime unghere ale văgăunii de sub stânci – oare acolo se ascunde ceva? După aceea dau un pic mai încet înapoi – dar iată că se apropie un nou val, mai hulpav şi mai feroce decât cele dinainte, şi pare, la rându-i, că e plin de taine şi de râvna căutării de comori. O hapsânelor, curioaselor – *N.T.: cf. şi [51], vol. 1, 182-183*

311. *Cf. 12 [161]* **385** *34-* **386** *1:* Iată... odată] Aşa cum stau lucrurile cu mine, nu voi duce poate niciodată lipsă de fapte şi idei care să vă dea sentimentul propriei superiorităţi şi tot dreptul la acest sentiment. Eu nu mă supăr pe legea şi natura lucrurilor care fac ca, prin defectele şi erorile sale, cineva să producă şi bucurie." – Acestea erau, fireşte, *Rs* **386** *4:* Nu... lipsi.] *cf. Cosima Wagner către N, 22 aug. 1872; KGB II / 4, 69*

312. *Vs:* Îmi strig durerea "Căţea" –

313. *15-18:* martir... călău] martir: există prea mult s u b l i m ca să n-ai nevoie să-l legi de cruzime! *Vs*

315. *Vs:* Ca Oliver Cromwell, voi muri într-o f u r t u n ă .

316. *Vs:* Câtă suferinţă trebuie să-ndure animalele din pricina norilor încărcaţi cu electricitate! Durerile lor sunt pentru ele profeţii ale vremii.

317. *Vs:* Niciodată n-am fost conştient de patosul ca atare, intrinsec, al fiecărei perioade a vieţii, ci credeam în permanenţă că este unica stare rezonabilă şi posibilă atunci şi absolut etos, nu patos – spre a vorbi şi a discerne cu cuvintele grecilor. – M-am înşelat, de ex., când, în iarna lui 1880-81, lucram la "Aurora", la Genova (via Palestro 18, nr.13 interno*) – această viaţă extrem de retrasă şi parcimonioasă era cu totul patos, iar acum, cu sentimentul unei stări total diferite, îmi vine din nou în minte răsunând din câteva note ale muzicii compuse în acea casă: ca fiind ceva aşa de tonic, curajos de dureros şi neîndoielnic consolator, încât asemenea lucruri consolatoare nu poţi poseda pe ani de zile. Ai fi prea bogat, prea de tot mândru – da, în mine era sufletul lui Columb.

318. *Cf. 13 [4] (şi 12 [67]; FW 12, n.t.)* *Vs:* Energia noastră vitală trebuie să poată fi uneori şi r e d u s ă (pentru asta există durerea: e o strângere de pânze).

324. *Vs:* Nu, viaţa nu m-a dezamăgit – am găsit-o din ce în ce mai plină. **389** *19:* adevărată] bogată *Rs; GA*

325. *Cf. 12 [140] (şi FW 48, n.t.)*

326. *Vs: M III 4:* Toţi moraliştii (ca şi toţi teologii) au un defect comun: toţi caută să-i convingă pe oameni că s-ar simţi mai rău decât se simt: şi că ar avea nevoie de o cură severă, extremă şi radicală. Mie mi se pare invers, că oamenii se simt în realitate chiar mai bine decât cred ei că se simt: se lasă în totalitate

**În it. în text (n.t.).*

convinşi de ceva din acele avertismente şi sunt dispuşi să suspine odată şi să nu mai găsească nici un rost în viaţă şi în "dulcea obişnuinţă" cu ea, chiar să facă înde ei nişte mutre posace, de parcă aceasta ar fi totuşi destul de greu de suportat. Adevărul e că ei sunt grozav de siguri de propria lor viaţă şi îndrăgostiţi de ea, [au] fac în permanenţă uz de multă viclenie şi rafinament ca să le pună capăt aspectelor neplăcute şi să-i dea durerii sensul unei binecuvântări. Ar trebui să ne gândim cât de exagerat se vorbeşte mereu despre durere – într-un anumit caz extrem de durere apare leşinul, împotriva durerilor mai mici există febră, semianestezie, precipitare a gândurilor, stare de linişte, amintiri şi intenţii, speranţe, bune şi rele, mândrie, compasiune [etc.], narcotice. Omul picură foarte multă dulceaţă pe amărăciunile sale, chiar în cazul durerilor sufleteşti, când survine sublimitatea şi curajul sau delirul supunerii şi al iertării. O pierdere – în scurtă vreme îmi consider afacerea un câştig! Moraliştii au fantazat şi pe tema nefericirii omului diabolic, dar mai ales pe tema omului pasional – atunci au minţit adeseori şi i-au suprimat prin minciună fericirea, fiindcă ea era o dezminţire a teoriei lor că orice fericire poate fi atinsă numai prin anihilarea pasiunii. La ce bun să trăieşti aşa de auster ca stoicii? Viaţa obişnuită nu este destul de dureroasă şi de incomodă, pentru a o da cu câştig în schimbul austerităţii stoice. Da, dacă ar exista în viaţă o **eternă primejdie**, cum pretinde creştinismul! – şi tocmai în faptul că viaţa nu este "destul de dureroasă şi de incomodă"! – – *N V 7:* Defectul comun al moraliştilor şi al teol‹ogilor› de a-i convinge pe oameni că s-ar simţi mai rău decât se simt, că ar avea nevoie de o cură radicală şi severă. Sunt înclinat să judec: oamenii se simt chiar mai bine decât cred ei.

329. *Cf. 12 [117]*

330. *Vs:* a te aplauda singur **393** *4-6:* Cugetătorul... poate] Eu n-am nevoie de ovaţii şi aplauze, [afară numai] presupunând că sunt sigur de propriile mele aplauze: de acestea însă nu pot *Rs* *8-9:* quando... exuitur] *Tac., Hist. IV, 6*

331. *Cf. 12 [44]; 14 [12]* *N.T.: cf. şi FW 280*

332. *Vs:* Ce contez eu, spuse Z‹arathustra›, din moment ce argumentele mele false nu sunt şi ele crezute? *26:* "Ce... tu?"] *cf. M 488. 494. 539; 7 [45]; 7 [102]; 7 [126]; 7 [158]; 7 [181]; 15 [59]*

333. *Vs:* Non ridere, non lugere, neque detestari, sed intelligere!* – La urma urmelor, intelligere nu-i însă altceva decât ultima rafinare a celor trei – un rezultat al adecvării impulsurilor diferite şi opozabile – toate trebuie făcute nişte organe ale cunoaşterii, fiecare trebuie să-şi expună punctul de vedere subiectiv despre lucruri. Fiecăruia trebuie să-i fi stat odată intelectul complet la dispoziţie! Ego contra Spinozam*. **393** *28*-**394** *1:* Non... intelligere!] *cf. Spinoza, Ethica III, Praef.* **394** *9-27:* un... cunoaşterii.] o echitate: in summa*, tocmai acel intelligere! De ce a omis el opusul lui detestari? Amare**? *Rs*

335. **397** *30-31:* ne... noastră!] *din* "Ei bine, ce oare? Vorbeşte, vechiule prieten şi imoralist! Ce cuvânt nu-ţi vine pe limbă? Vai, taci?" *Cb*[2]

**În lat. în text (n.t.).*
***În lat. în text: "Să iubiţi" (n.t.).*

336. *Vs:* Deplâng faptul că oamenii mari n-au, la răsărit şi la apus, aceeaşi vădită splendoare ca soarele. De ce nu strălucim noi? mai mult sau mai puţin? după luminozitatea noastră?

337. *Cf. 12 [76]; 14 [2]; în M III 6, 165, N scria:* Ura! Şi eu vreau să compun odată o lungă perioadă! O întreagă pagină de tipar! Pentru aceasta e nevoie, fireşte, de un foi pulmonar! *Vs: M III 5:* Studiile noastre istorice sunt acum, în ansamblu, încă sărace şi reci în simţire, în măsura în care se referă la istoria omului în totalitatea ei – dar tocmai aici începem noi să făurim verigă cu verigă lanţul unei simţiri viitoare foarte puternice. Trebuie să simţi cândva, la o retrospectivă a drumului omului, tot ce simt îndrăgostitul şi lipsitul de iubită, martirul căruia i s-a risipit idealul, moşneagul căruia i se deşteaptă visul tinereţii, eroul în seara bătăliei – şi eroul în dimineaţa celei de-a doua zile a bătăliei. Până acum aş au simţit sufletele istorice dispunând de infime bucăţi de trecut (fie istoria familiei lor, fie a oraşului lor sau a ţării lor), iar aristocraţie, în ansamblu, se poate simţi peste tot unde se poartă lanţul unei simţiri îndelungate pentru trecut. Dar suprema aristocraţie, suprema specie a sufletelor istorice, rămâne încă să fie creată, fiindcă acea simţire rămâne încă să fie creată: fiecare, moştenitorul oricărei nobleţe a întregului spirit revolut, şi moştenitorul plin de obligaţii! – *Aici se ataşează imediat fragmentul 14 [2].* *M III 4:* În ceasul acela în care până şi cel mai sărac pescar vâsleşte cu o vâslă de aur *N V 7:* cum soarele-şi varsă comoara în mare

339. *Cf. 15 [62]* **401** *5:* timp, încât] timp şi nu se lasă uşor scuturate ca dintr-un joc de zaruri, încât *Vs* *6-8:* ceva... dată !] mereu voalate pentru cei mai mulţi şi chiar pentru cei mai buni – şi ceea ce li se dezvăluie face acest lucru o singură dată, [e amăgire să aştepţi o reîntoarcere] *Vs 8-9:* Bine... frumos!"] *cf. Platon, Gorgias 498e şi scolia respectivă; Philebos 59e-60a; la Empedocle, frag. 25 (Diels-Kranz)* *15-16:* opunându-se... femeie!] voalând, ademenind, şi, ici-colo, rareori şi numai pentru cei mai rari, ridicându-se puţin. Vita femina*. *Vs*

340. *Rs la sfârşit:* Continuarea în p. 91 *[= M III 6, 94], unde se află transcrierea pe curat a af. 36 din FW; N voia iniţial să facă un singur aforism din cele două însemnări despre "ultimele cuvinte"* *Vs:* Socrate s-a trădat *25-26:* ceva... moment] dar cucuta i-a dezlegat încă o dată limba *Vs* *26:* "O... cocoş."] *cf. Platon, Phaidon 118a* *26-33:* "ultime... Socrate?] cuvinte grave înseamnă pentru cel ce are urechi de auzit: acest cel mai suveran dintre toţi grecii era pesimist: cu ultimele sale cuvinte s-a răzbunat pe viaţă. *Vs*

341. **402** *13-15:* cât... veşnică? –] ai deveni acel atlet şi erou care ar putea să poarte această greutate şi să mai şi urce cu ea? Propune-ţi gândul cel mai puternic – şi vei zări concomitent idealul care-i călăuzeşte pe cei mai puternici oameni ai viitorului! *Cb*[1] să te... veşnică? –] să-ţi [iubeşti] [corectezi] viaţa şi pe tine însuţi, ca [– să poţi] să percepi această greutate nu numai ca o supremă

**În lat. în text (n.t.).*

sarcină*, ci şi ca o supremă bucurie**? *Cb²* *13-14:* să te corectezi] să te fi corectat *Cb²* *N.T.: Cu privire la "clipa extraordinară" despre care este vorba în acest aforism, v. Jörg Salaquarda, Der ungeheure Augenblick, în NS, 18, 1989, p. 317-337.*

342. *Cf. 11 [195]; Za I* Precuvântare *1* *Vs:* şi vreau să fac ca înţelepţii să se bucure iarăşi de înţelepciunea lor şi săracii de sărăcia lor *N.T.: 18:* Urmi] *sau Urmia, lac salin în nord-vestul Iranului* *29:* prostia] înţelepciunea *Cb¹* bogăţia] sărăcia *Cb¹*

Cartea a cincea. Noi, neînfricaţii

N.T.: **403** *6:* Turenne] *Henri de Latour d'Auvergne, Vicomte de (1611-1675), strateg francez; sursa lui N este o scrisoare din 7 iulie 1855 adresată lui Paul de Broglie de către Ximénès Doudan (X. Doudan, Lettres, 4 vol., Paris, 1879); Doudan vorbeşte de "sentimentul exerciţiului energic şi profund al voinţei care l-a făcut pe Turenne să spună, cu referire la persoana sa" respectivele cuvinte.*

343. *Vs:* Cel mai mare eveniment modern – acela că azi credinţa în Dumnezeu a devenit nedemnă de încredere, că "a murit Dumnezeu" – începe deja să-şi aştearnă umbra întunecată peste Europa. [Ceea ce s-a petrecut însă cu adevărat prin aceasta, toate câte s-au surpat o dată cu această surpare a credinţei şi mai trebuie să se surpe, acestea nu le intuieşte, poate, încă nimeni azi în întreaga şi bogata lor serie;] Dar cine ar şti pe deplin ce s-a întâmplat cu adevărat prin aceasta? După ce această credinţă s-a surpat, mai trebuie să se surpe atâtea câte erau clădite pe ea, în ea şi erau integrate în ea: această lungă şi bogată serie de surpări şi de distrugeri încă iminente n-o intuieşte, poate, încă nimeni azi: – cum este şi normal: căci evenimentele cele mai mari sunt înţelese în ultimul rând şi cel mai târziu. Din contră, azi apare în prim-plan încă destulă recunoştinţă, uimire, bucurie faţă de efectele imediate ale acelui eveniment, fiindcă – – – despre ceea ce s-a atins prin aceasta, îndeosebi între noi, filozofii: căci orizontul este iar liber, admiţând chiar că nu este luminos, iar marea nu ni s-a deschis niciodată aşa cum se deschide azi. – S-o recunoaştem noi, filozofii: dumnezeul acesta vechi, despre care se zice că a murit, – n-a fost oare cel mai mare duşman al nostru?...

344. **406** *7-9:* acea... divin...] *din* credinţa creştină [în valoarea adevărului] în Dumnezeu ca fiind adevărul, fiindcă Dumnezeu "este adevărul", ca fiind un "dincolo de" şi "în sinele" adevărului *Vs* *9-12:* Dar... lungă?] Cu alte cuvinte, privind lucrurile în adâncime, până acum nu există şi n-a existat în Europa decât "ştiinţă creştină"... Orice ştiinţă anticreştină are deasupra intrării ei teribilul semn de întrebare: "La ce bun – tocmai – ştiinţa?" *Vs* *11-12:* cecitatea... lungă? –] aparenţa, minciuna, prostia, obsesia prostiei? – *Dm*

345. *Adăugirea unei variante anterioare în Rs:* M o r a l a c a p r o b l e m ă. – Constituie, în cazul unui gânditor, o deosebire considerabilă (–

*Last
**Lust

şi face parte dintre cele mai puternice semne distinctive [ale ierarhiei moştenite de el în ţara spiritelor] ale rangului său), dacă are, trăieşte, suportă, iubeşte o problemă oarecare ca problemă şi destin al său, dintr-o stare disperată, o privaţiune şi pasiune, sau doar o atinge cu vârful gândirii curioase şi reci şi oarecum o pipăie ca pe ceva străin, nou, bizar. *20:* personal] trup şi suflet, personal *Vs* *N.T.:* **407** *4-5:* într-un... azi.] *aluzie la Paul Rée, autorul lucrării "Der Ursprung der moralischen Empfindungen" (="Originea sentimentelor morale")*

346. *Vs:* [+ + +] noi suntem necredincioşi şi oameni fără Dumnezeu, dar amândouă într-un stadiu avansat, s-a terminat cu amărăciunea şi pătimirea celui dezrădăcinat, care trebuie ‹să-şi facă› din necredinţa sa încă o credinţă, un scop, adesea un martiriu. Am fost [răciţi şi] fierţi şi apoi răciţi şi îmbătrâniţi în intuiţia că lucrurile nu ‹se petrec› în lume deloc dumnezeieşte, ‹ba› nici măcar, după măsura umană, raţional, caritabil sau drept: noi ştim că lumea în care trăim este nedivină, imorală, "inumană", – [am inter‹pretat›-o prea multă vreme în sensul veneraţiei noastre, al fabulaţiei şi subiectivităţii noastre, fie al fricii, fie al iubirii] ne-am ‹tălmăcit›-o prea multă vreme în mod fals şi mincinos, dar după sensul veneraţiei noastre, adică al nevoii noastre. ‹Căci omul este u›n animal care venerează – dar şi unul suspicios! [+] lumea nu preţuieşte cât am crezut: [iar ultimul fir de consolare pe care-l torsese Schopenhauer ‹spre› a-l lega ‹de cr›edinţa de odinioară ‹a› fost rupt ‹de› noi: tocmai acesta, dădea el de înţeles, este sensul întregii istorii, că sfârşeşte chiar prin a se descoperi pe sine şi a se sătura de sine. Această obosire de existenţă, această voinţă de a nu mai voi, această [+] a îndărătniciei, a binelui propriu, pe scurt, "abnegaţia" ca expresie a acestei vreri inverse: acest lucru şi ‹numai acesta› voia Schopenhauer să-l ştie onorat cu cele mai mari onoruri, – în aceasta vedea el morala, credea că asigură artei o valoare numai în măsura în care ea creează stări ce ar putea servi ca preparative şi momeli ‹pentru› acea rotire totală a privirii, pentru acea întoarcere, detaşare definitivă.] acesta este cel mai sigur lucru pe care [noi azi] suspiciunea noastră poate pune mâna. Nu ‹î›ndrăznim să spunem că ea valorează mai puţin; ne apare aproape comic dacă omul ar vrea să emită pretenţia de a ‹inventa› valori ‹car›e să depăşească valoarea contingentului – tocmai la acest lucru am renunţat ca la cea mai exage-rată lipsă de modestie a oamenilor [+ + +]: lumea, dincolo de orice putere de înţelegere, valorează mai mult decât ne putem noi imagina – dar acest "mai mult" este tocmai ceva atât de insesizabil, atât de negativ, încât [lesne] devine şi ceva total indiferent.

347. **409** *23:* fundături... sărăcăcioase] prostii de o miopie totală *Dm* *25-28:* naturalisme... vraie –] parnasienilor parizieni (aceste vlăstare dintre cele mai delicate şi subţiri ale romantismului de la 1830) *Dm* **410** *5-7:* Şi... voinţei] *din* : dorinţa de un "tu trebuie" a devenit până la urmă, în ambele cazuri, creatoare, şi-a interpretat, corectat, asociat o persoană, o serie de fapte, în funcţie de necesităţile sale, şi a scris pe bolta cerească, de ex., faptul acela numit I‹sus› din N‹azaret› sau, în alt caz, faptul numit B‹uddha› *Vs*

349. *N.T.: cf. William H. Rolph, Biologische Probleme, zugleich als Versuch zur Entwicklung einer rationellen Ethik, Leipzig, 1884, p. 176-177, BN (apud Greg Moore, în NS, 27, 1998, p. 537-540)*

351. **413** *14:* cu ele] cu ele [şi, într-adevăr, el chiar are ceva de venerat şi de imitat; sfinţii lui preferaţi sunt cei din categoria Francisc din Assisi, oamenii cu inima debordantă şi cu mâna uitucă şi blândă, care veşnic dă, renunţă, trebuie să renunţe, cei ce se prăjesc permanent în focul unei iubiri milostive] *Vs*

353. *N.T.:* **415** *3:* herenhutezi] Herenhuter *în text, de la Herr(e)nhut, orăşel în Saxonia, unde contele Nikolaus Ludwig de Zinzendorf (1700-1760) a întemeiat o comunitate religioasă, Herrnhuter Brüdergemeine, o ramură de sine stătătoare a pietismului; cunoscută şi sub numele de Fraţii Moravi, această confrerie de "răbdători ai pământului" cultivă un creştinism entuziast al faptei.*

354. **417** *31:* populare). Cu] populare) [, ca şi în orgoliul comic al filozofilor de odinioară: de parcă omul, cu noţiunile sale, ar putea trece peste perspectivele date nouă, peste perspectiva n o a s t r ă]. Cu *Dm* *N.T.: Un comentariu despre "semnele" lui N, v. la Werner Stegmaier, Nietzsches Zeichen, în NS, 29, 2000, 41-69.*

356. **419** *10-13:* Au... treabă:] Sunt vremuri în care crezi cu absolută certitudine în hazardul tău legat de ocupaţie şi de mijlocul de trai ca într-o hotărâre divină: *Vs* **420** *7:* organizatorice încep] organizatorice de soiul unui Cezar şi Napoleon încep *Vs*

357. **421** *17-20:* s-ar... graniţă).] se îndoieşte, în general, de valabilitatea ei, ca Hume, ci schiţând graniţele şi domeniul ei [ci punând în discuţie graniţele şi domeniul ei şi îndemnând ştiinţa naturii în general, ca o ştiinţă fenomenală, la moderaţie], ca valabile pentru lumea fenomenală. **421** *27*-**422** *6:* Da... stupide –).] În ce mă priveşte, aş spune da în toate cele trei cazuri: mie îmi apare atât descoperirea leibnitziană a unei întinderi mult mai mari a lumii noastre interioare, cât şi îndoiala lui Kant cu privire la valabilitatea ultimă a cunoaşterii noastre în sfera ştiinţelor naturii, dar, în primul rând, evidenţierea hegeliană a "devenirii" faţă de "fiinţă" drept un simptom incitant de germanitate sub aspectul experienţei propriului eu. *Vs* **422** *21:* germanii: adversitatea] germanii: [– poate că de aceea suntem noi astăzi cei mai radicali atei, fiindcă ne-am împotrivit cea mai lungă vreme să fim aşa.] adversitatea *Dm* **423** *10:* ei. Ceea] ei. Că s-ar auzi cumva în Germania de azi mai bine decât altundeva mi-ar plăcea s-o recunosc cel mai puţin.] Ceea *Dm* *N.T.: 24:* Eduard von Hartmann] *(1842-1906); cf. HL 9* *N.T.: 31:* Bahnsen] *Julius Bahnsen (1830-1881), filozof german, fondatorul caracterologiei* *N.T.:* **424** *1:* Mainländer] *n-a fost evreu; e pseudonimul filozofului german Philipp Batz (1841-1876), născut la Offenbach pe Main (de unde Mainländer)* *3:* pesimişti!] pesimişti! [Sunt atât de puţin romantici. Că schopenhauerianismul lui R. Wagner n-a fost decât o neînţelegere, o confuzie romantică, am arătat-o cu altă ocazie.] *Vs*

358. *15:* R ă s c o a l a . . . s p i r i t u l u i .] *din* G e r m a n i i ş i R e f o r m a . *Vs* **425** *3:* Nordul. Reforma] Nordul. [Dar în Nord se gândeşte cu Rousseau ‹:›* "Omul este bun."] Reforma *Vs* *4-5:* în... precaut,] *din* de la bun început o obtuzitate nordică *Vs* *9:* permite... Se] permite, şi nu era oare luxul Renaşterii acela pe care biserica şi-l permitea pe atunci?) Se *Vs* *9-13:* Se... putere] În toate proble-mele cardinale ale puterii – cum se cuceреşte puterea? cum se păstrează

**Întregirea noastră (n.t.).*

puterea? –, Luther s-a manifestat, o dată, ca german, apoi, ca om din popor, căruia îi lipsea orice moştenire din partea unei caste dominante, pronunţându-se în mod fatal scurt, plin de încredere, superficial: *Vs* **426** *14-15:* degenerarea... profunzime,] urmările ei, am în vedere credulitatea aşa-ziselor "idei moderne" *Dm*

361. **429** *19-22:* Să... artistă...] *din* Şi, în definitiv, ce iubim noi la ele dacă nu exact acest lucru: că ele, când "se dau", dau întotdeauna un spectacol?... *Dm*

362. **430** *4-5:* Napoleon... personală] *cf. Madame de Rémusat, Mémoires 1802-08, I, 112; 8 [106]*

363. *N.T.: cf. FWS 22* *36:* spaţiu gol] *pentru care N a pus în He:* Horror vacui*

364. *N.T.: cf. [55], vol. 1, 164* **431** *26-27:* "şi... simţi –"] *cf. Goethe, Faust I, 1637 (versul continuă astfel: "că eşti om între oameni", n.t.)*

365. *N.T.:* **432** *15:* al oamenilor p o s t u m i] *cf şi GD, Sentinţe şi săgeţi, 15*

366. **432** *23-***433** *5:* Noi... deformează] Eruditii ar avea nevoie în primul rând să fie artişti; aşa după cum cei ce clocesc mereu acasă ar avea nevoie să danseze şi să facă gimnastică: dar ei n u găsesc necesar acest lucru *Vs* **432** *32:* Viscerele... trădează] Să nu ne îndoim: viscerele presate colaborează, sunt coautoare şi se trădează în forma frazei: tot aşa cum un suflet presat, vanitos, incorigibil de mediocru al unui scrib [literat], peste care cerul nu vrea să se lumineze niciodată *Vs* **433** *11:* aşa. Fiecare] aşa [orbiţi în coloanele cărţii deasupra greşelilor scribului sau rătăciţi pentru totdeauna în "lumea interioară" a unui limbric: un spectacol care stârneşte milă, când te gândeşti ce erau ei, ce "promiteau" ei la vârsta aceea la care te vinzi diavolului cu o bună dispoziţie dumnezeiască, şi s-au vândut "ştiinţei", fiindcă aceasta mărşăluieşte azi în chip diabolic! Ei s-au sacrificat, eruditii aceştia: nu-i nici o îndoială: şi să nu credem cumva că s-ar fi putut cruţa de asta, bunăoară să fi devenit doar victima vreunei stângace metode şi arte educative oarecare, cum ar dori să-i convingă superficialii reformatori ai lumii şi diavolii scrisului. Orice erudit destoinic ştie din adâncul inimii sale că altfel stau lucrurile, că, adică, n-ar exista nici un erudit destoinic fără o asemenea jertfă.] Fiecare *Vs*

370. **438** *7:* e t e r n i z a r e are] e t e r n i z a r e [– apolinicul, conform vechii mele formule –] are *He* *12:* lucrurile] lucrurile (în acest caz vorbesc de arta a p o l i n i c ă).] *He; GA*

371. *N.T.:* **439** *8-12:* Aşa-i... noastră...] *cf. vol. 1, 143, [102]; 145, [2]*

373. *Dm şters în final:* Cercetătorii ştiinţelor naturii de confesiune mecanicistă t ă g ă d u i e s c , în fond, asemeni tuturor surzilor, că există muzică şi că existenţa este muzică, ba chiar că ar putea exista urechi... Ei *d e v a l o r i z e a z ă* prin aceasta existenţa.

375. **442** *19-24:* necioplite... şovăim...] colţuroase [la "bine şi rău"] [şi ştie să se bucure, tocmai din ceea ce este imoral şi interzis, de fascinaţiile nuanţelor şi ale umbrelor, de luminile după-amiezei, de oglinzile irizante ale mării.], un exerciţiu, o circumspecţie, o uşoară ţinere în hăţuri, în cazul oricărei dorinţe

---
* *"Groaza faţă de gol" (lat.; Rabelais, Gargantua et Pantagruel 1, 5) (n.t.).*

dezlănţuindu-se înainte, spre certitudine, [spre da sau nu fără], o plăcere dată de controlul murgului şi al călăreţului... căci stăm, tot aşa, călare pe o fiară focoasă, mai călărim şi azi orgolioşi pe murgul nostru nărăvaş. *Vs*

377. **443** *2-6:* Printre... folos!] Oricât ar fi de puţini sau de mulţi, printre europenii de azi nu se duce lipsă de cei îndreptăţiţi să se numească, într-un sens distins şi onorabil, apatrizi, – iar aceşti puţini sau mulţi sunt mai cu seamă aceia cărora li se adresează această carte ca ascultătorilor ei predestinaţi. *Dm 14:* trecut, nu] trecut, nu flatăm nici masele, nici domnitorii, nu *Dm* **444** *32-35:* Nu... credinţă!...] Noi, apatrizii, n-avem de ales: trebuie să fim de-acum încolo cuceritori şi descoperitori! Poate că noi, care ne lipsim de noi înşine, care ne-am deposedat pe noi de noi înşine, vom mai lăsa cândva moştenire copiilor noştri – noi idealuri, noi realităţi, o nouă patrie! – – *Dm*

379. Intervenţia bufonului.–] Noi, artiştii dispreţului.– *din* Noi, neînfricaţii. – *Dm*

380. **445** *32:* "Călătorul" vorbeşte.–] Despre ţel şi despre drum. – *Dm* *N.T.: 36:* "Gândurile... morale"] *cf. subtitlul cărţii "Aurora"* **446** *14-15:* un... pur] o conştiinţă *Dm* *19-20:* este... sale] să-l survoleze, dacă vreţi *Dm* *Dm şters la sfârşit:* Însă ştiţi voi şi ce-i romantismul? – *din* Dar nu înţelegeţi ce-nseamnă romantismul pentru mine?

381. *Vs:* Există o optică riguroasă la care un scriitor ţine la fel ca un pictor: "Daţi-vă mai încolo – sau lăsaţi-mi tabloul în pace!" Orice lucru bun nu-i bun decât de la o anumită distanţă.

382. *N.T.: v. Didier Raymond, Nietzsche ou la grande santé, L'Harmattan, 1999*

383. **449** *9:* cititului veritabil] *Dm; GA* cititorului veritabil *Ed* *21-22:* Nu... bucuroase!] *după Schiller, Odă bucuriei* *27:* "blestemul bardului"] *după Uhland*

Apendice: Cântecele Prinţului Vogelfrei

N.T.: Cântecele şi gândurile Prinţului Vogelfrei, *cum intenţiona N în toamna lui 1885 să-şi intituleze aceste poezii, care îşi au originea în bună parte în IM, apar ca un apendice la ediţia a II-a a* Ştiinţei vesele ("la gaya scienza"). *În EH, N notează:* Cântecele Prinţului Vogelfrei, compuse în cea mai mare parte în Sicilia, amintesc foarte explicit de noţiunea provensală «gaya scienza», de acea unitate dintre trubadur, cavaler şi spiritul liber, prin care acea minunată cultură timpurie a provensalilor se deosebeşte faţă de toate culturile echivoce; ultima poezie mai ales, Mistralului, un nestăpânit cântec de joc, în care, cu permisiunea dumneavoastră, se dansează pe morală, este de un desăvârşit provensalism."

N.T. Lui Goethe. *Strofa întâi, care parafrazează primele versuri din finalul la Faust II, are corespondenţe în Za II:* Pe insulele fericite ("Tot ce e nevremelnic – acesta nu-i decât un simbol! Şi poeţii mint prea mult. –/ Dar despre timp şi devenire trebuie să vorbească cele mai bune simboluri: o laudă trebuie să fie acestea ş-o-ndreptăţire a orişicărei vremelnicii!") *şi* Despre poeţi ("De când cunosc mai bine trupul – zise Zarathustra către unul dintre-nvăţăceii lui – pentru mine, spiritul nu-i mai decât simbolic spirit; şi nici tot "nevremelnicul"

– nu-i decât un simbol.”; “Vai, sunt atâtea lucruri între cer şi pământ din care doar poeţii au putut să viseze ceva! / Şi mai cu seamă d i n c o l o de cer: căci zeii sunt cu toţii nişte simboluri poetice, nişte prăzi căzute în nada poeţilor!”). *Ideea:* “Nevremelnicul e doar un simbol” (:”... nu există nimic nevremelnic: e doar un simbol!”; “Nevremelnicul – acesta e doar un simbol, şi poeţii mint prea mult.”) *revine obsedant în manuscrisele din vara lui 1883 Z I 3,* [*1*] *- 171,* [*14*]*, Z I 4,* [*1*], [*18*]*, N VI 3,* [*17*]*, KSA 10, p. 397, 402, 419, 465, resp. 370).*

V o c a ţ i a p o e t u l u i . *Cf. IM* J u d e c a t ă d e p a s ă r e **452** *5:* aştept] adăst *Dm* *8:* Tot ce ţopăie] De se furişează aşa ceva *Dm* *15:* Guşterul... chin!] În înţelesul micilor cuvinte *Dm*

Î n S u d . *Cf. IM* P r i n ţ u l V o g e l f r e i

P i o a s a B e p p a . *Cf. IM* M i c a v r ă j i t o a r e

L u n t r e a m i s t e r i o a s ă . *Cf. IM* M i s t e r u l n o c t u r n

D e c l a r a ţ i e d e d r a g o s t e . *Cf. IM* P a s ă r e a a l b a t r o s

C â n t e c u l u n u i p ă s t o r d e c a p r e t e o c r i t i a n .*Cf. IM* C â n t e c u l p ă s t o r u l u i d e c a p r e *N.T.: v. Reinhold Grimm, Antiquity as Echo and Disguise: Nietzsche's "Lied eines theokritischen Ziegenhirten", Heinrich Heine, and the Crucified Dionysus, NS, 14, 1985, 201-249.*

“S u f l e t e l e - a ş a p r e c a r e” **457** *7*: “S u f l e t e ... p r e c a r e”] A n u m i t o r p a n e g i r i ş t i . *Rs* Împotriva anumitor panegirişti *Vs* *10:* Stima... flagelare,] Luatul lor este furat *Vs*

N e b u n u l l a d i s p e r a r e . *N.T.: Cf. titlul din Mp XVIII 3. Februarie-martie 1882 (KSA 9, p. 673):* 500 de inscripţii/ pe masă şi perete/ pentru nebuni/ de-o mână de nebun. *Cf. şi titlul din vol. 9, 20 [1], p. 680:* **NARREN-BUCH/** L i e d e r u n d S p r ü c h e /von/F r i e d r i c h N i e t z s c h e *(cf. nota la MA* Între prieteni, vol. 3, p. 511).

“N o r o c u l m e u ! ” **459** *4:* “N o r o c u l m e u ! ”] Ş i î n c ă o d a t ă ! *Rs* *N. T.: 22:* accent aigu *(fr.) = accent ascuţit*

S p r e a l t e m ă r i *Cf. vol. 10, 1 [15]; 1 [101]; 3 [1]; 3 [4]** **460** *1:* S p r e ... m ă r i] “S p r e a l t e m ă r i ”/sau/C o l u m b u s *Rs* *9:* depărtări**] Nemurire *Rs* *N.T.: Columb, Mazzini şi Paganini sunt numiţi undeva de N* “cei trei patroni genovezi ai mei”.

S i l s - M a r i a . *Cf. vol. 10, 3* [*3*]*** *N.T.: Sils-Maria este numele unei staţiuni climaterice elveţiene din Engadina Superioară, pe Inn, unde N şi-a petrecut lunile de vară în anii 1881-1888 şi unde a redactat unele dintre cele mai cunoscute lucrări ale sale.* *N.T.: v. Manfred Riedel, Nietzsches Gedicht* Sils-Maria. *Entstehungsgeschichte und Deutung, NS, 27, 1998, 268-282.*

M i s t r a l u l u i . **461** *14*] Biciund valurile, supunând mările *Dm* *15-17:* Te-am... minune] Ca săgeata cum cobori,/ Trupu-ţi pe călcâi se-ntoarnă/ Şi trăsura-ţi se răstoarnă *Dm* *N.T.: Trimiţând acest* “cântec de joc”, *în noiembrie 1884, lui Peter Gast, pentru a-l pune pe note, N vede în versurile lui cuvintele unui* “joc pentru o mare orchestră capabilă să urle şi să vuiască puternic”.

**Vol. 1, ed. rom., 141, 142. 145-146: v. însă şi 170 [63] (n.t.).*

***De fapt:* Unendlichkeit *(= infinit) (n.t.).*

****Vol. 1, ed. rom., 145: v. însă şi 146 [122], [145] (n.t.).*

Postfață

Aurora

"M-am cercetat pe mine însumi în toate amănuntele", a spus Heraclit. Iar ceea ce găsim în *Aurora* este variațiunea rapsodică a acestei pasionate sinteze heraclitiene. Meditând asupra lui însuşi, Nietzsche a descoperit lumea; tuturor subiectelor pe care le interpretează le-a imprimat pecetea sa, pecetea omului pasionat de cunoaştere. Dar la cercetarea exhaustivă întreprinsă de Nietzsche asupra propriului eu nu ia parte cel ce citeşte cartea ca pe o serie de considerații succesive, în continuare – această abordare ar fi naivă. Dacă scormonim cu perversitatea filologului în lucrările preliminare pentru această operă, dăm mai întâi peste nişte opinii fulgerătoare, care nu se află într-o relație vizibilă unele cu altele, şi apoi peste străduința de a le topi în text printr-un proces alchimist. Abia după diverse redactări şi după reordonări arhitectonice ale aforismelor, apare întregul ca operă publicabilă. Cercetarea exhaustivă a lui Nietzsche asupra lui însuşi este, de aceea, voalată, misterios remascată, manipulată de un instinct artistic, de o păcăleală artistică, iar cititorul naiv, căruia cartea i se pare a fi luat naştere aşa cum o citeşte el, rămâne măcar mai disponibil, mai liniştit decât cititorul inteligent, care a intrat în labirintul unui proces intim de cunoaştere, ce este pe punctul de a se revela întregii lumi. Căci, de îndată ce este în joc arta, chiar Nietzsche este acela care ne invită la suspiciune şi în această carte: "De nimic nu se tem mai mult artiştii, poeții şi scriitorii ca de ochiul acela care le sesizează m i c a p ă c ă l e a l ă , [...] care le recalculează dacă voiau să vândă puțin pentru mult" (af. 223).

Dar săpatul adânc în fântâna lăuntrică a cunoaşterii, aruncarea afară a unor adevăruri, căutarea unui înveliş pentru aceste adevăruri, amestecarea lor cu un drog, cu o "mică păcăleală" – iată lucrurile care fac fascinația lui Nietzsche: şi este bine să ştie cititorul toate acestea, căci el trebuie să învețe să ia de la Nietzsche, însă şi să se apere de el. De altminteri, educația pentru cunoaştere în aceasta constă. Dacă ne dăm seama cel puțin că aici este vorba de o manieră cu totul particulară de a înțelege şi a te familiariza

cu toate lucrurile din lume – aceasta înseamnă, de fapt, să te cercetezi pe tine însuţi –, dacă observăm cum sunt măturate toate convingerile, şi nu numai cele morale, atunci asta ajunge deja – pentru cititorii naivi, ca şi pentru cei inteligenţi.

În *Omenesc, prea omenesc*, Nietzsche prezentase o ştiinţă din intuiţii, în *Ştiinţa veselă* va furniza iarăşi o ştiinţă, aceea care ţinteşte să se identifice cu poezia; aici, în *Aurora*, oferă o ştiinţă ale cărei conţinuturi sunt mai variate şi mai alunecoase; locul lor nu este în domeniul politic şi statal şi numai arareori se referă la filozofi şi artişti. Sufletul, instinctul omului – acestea sunt, de regulă, conţinuturile, ceea ce Nietzsche obişnuieşte să numească speculaţie morală sau chiar şi psihologie. Şi este oportun să dăm exemple pentru ce alibi extrem de distins trebuie să plătească în această carte cuvântul "ştiinţă". În aforismul 76, în care se vorbeşte de ponegrirea creştină a iubirii şi a reproducerii, citim: "Până la urmă, această diabolizare a lui Eros a reuşit un final de comedie [...]: ea a făcut ca p o v e s t e a g a l a n t ă să devină, până în vremurile noastre, unicul interes real care este comun t u t u r o r cercurilor, – cu o exagerare de neînţeles pentru antichitate, ce va mai fi urmată ulterior şi de hohote de râs." Orice operă a culturii noastre, adaugă Nietzsche, de la cea mai mare la cea mai modestă, "este marcată [...] de importanţa excesivă cu care povestea galantă apare în ea ca poveste principală". Avem aici, aşadar, un frumos exemplu de "ştiinţă" pentru a cărei premisă nu este nevoie nici de o colecţie cuprinzătoare de material, nici de delimitarea spaţial-temporală a obiectului sau de o riguroasă metotă inductivă, respectiv deductivă. Este vorba exclusiv de o intuiţie pe baza unei experienţe normale, directe sau indirecte. Dacă am vrea s-o definim în vreun fel oarecare, am putea-o desemna drept intuiţie istorică, în măsura în care o evaluare aparţinând prezentului (societăţii secolului al XIX-lea) se lămureşte printr-o apreciere venită din trecut (printr-o concepţie creştină despre lume). Dar întregul este, în esenţă, şi mai mult stratificat, căci de această temă se leagă alte două evaluări: cea a unui trecut şi mai îndepărtat (antichitatea) şi cea a unui viitor încă nedeterminat, în care caz antichitatea se află în afara primelor două aprecieri, ba chiar nu ştie deloc ce înseamnă ele, iar viitorul râde copios de această situaţie. Este "ştiinţa" antiistorică despre istorie. Şi, pentru a-i cunoaşte intensitatea luminoasă, să aruncăm o privire asupra fenomenului respectiv la un secol după Nietzsche, în vremea noastră: ce era atunci "poveste galantă" nu-i astăzi oare sexualitate şi erotism?

Un exemplu de intuiţie pe care n-o putem desemna ca istorică şi care chiar se împotriveşte să fie botezată cu numele de "ştiinţă" ni-l furnizează

aforismul 254: "Partea excelentă, dar şi periculoasă a naturilor poetice este fantezia lor e p u i z a n t ă : aceea care anticipează ceea ce se-ntâmplă şi ar putea să se-ntâmple, se bucură şi suferă dinainte de asta, iar în clipa finală a producerii evenimentului şi a săvârşirii faptei este deja o b o s i t ă ." A numi psihologie acest fel de a scrie n-ar echivala cu o discreditare? Care este oare experienţa repetată, regula de conduită, graţie căreia un psiholog ar putea ajunge la o asemenea concluzie? Aici, sufletul unic, irepetabil este obiectul observaţiei, poate sufletul celui ce scrie, ca obiect al pasiunii sale.

Şi chiar dacă această intuiţie se opune oricărei încercări de a fi marcată istoric, estetic sau psihologic, dacă este prea intimă pentru aceasta, ce să mai spunem atunci de următoarea, care se ascunde în spatele unui tablou de natură omeneşte interpretabil? "Marea se-ntinde palidă şi strălucitoare, nu poate vorbi [...] Dar eu te plâng, natură, pentru că trebuie să taci, chiar dacă ceea ce-ţi leagă limba nu-i decât răutatea-ţi: da, te plâng din pricina răutăţii tale! [...] şi iar îmi creşte inima [...] îşi gustă ea însăşi dulcea răutate a tăcerii." (af. 423) Însă toată viaţa lui Nietzsche este o "vorbire"! Deci el a perceput grăirea sa ca bunătate şi închiderea în sine ca răutate. Aceată ispită o cunoaşte de la el: este vorba de o interpretare morală a lumii, în care locul acţiunii este luat de deschiderea inimii, de expresie, de cuvânt.

Dacă toate acestea sunt întocmai aşa – şi am putea cita cu privire la asta încă multe aforisme –, ce să credem atunci despre părerea curentă care vede în *Aurora* o operă iluministă, raţionalistă şi pozitivistă? Desigur, în această carte se pot întâlni multe afirmaţii împotriva extazului, a viziunilor, a delirului şi a cufundării în contemplaţie. Dar, atenţie! să ne aducem aminte ce s-a spus despre păcăleala artistică. Nietzsche desemnează aici drept ştiinţă contrariul a ceea ce se înţelege îndeobşte prin acest nume, însă el insistă cu bună-credinţă asupra acestui cuvânt, căci el vrea astfel să specifice suplimentar pasiunea ascetică a abnegaţiei, obiectivitatea, înţeleasă ca identificare cu motivele şi argumentele care contravin instinctului său. Modelul său este în acest caz Tucidide, care n-ar permite să se observe încotro se îndreaptă simpatia sa. Astfel, Nietzsche se străduieşte chiar să fie de folos când şi când, în cazul creştinismului, cu câte o laudă şi recunoaştere. Dar, prin felul acesta prea nonşalant de a utiliza tehnica inversiunii, cade odată în cursă: atunci când, spre consternarea noastră, auzim cum începe să intoneze un cântec de laudă la adresa dialecticii – fantoma sa dintotdeauna: aceasta ar fi ca şi când l-am auzi pe Schopenhauer cântând cântarea cântărilor a lui Hegel. Totuşi citim în aforismul 544: "Bag bine de seamă: tinerii [...] noştri care filozofează cer astăzi de la filozofie exact c o n t r a r i u l a ceea ce primeau grecii de la ea! Cel ce nu aude

chiotul neîncetat de bucurie ce străbate orice afirmație şi replică a unui dialog platonician, chiotul provocat de noua invenție a gândirii r a ț i o n a l e, ce înțelege el din Platon, ce înțelege din vechea filozofie? [...] când se practica jocul riguros şi lucid al conceptelor." Nu ne credem urechilor, dar Nietzsche nu cedează: "Socrate a fost acela care a descoperit fascinația [...] cauzei şi efectului, a temeiului şi a consecinței: iar noi, oamneii moderni, suntem atât de obişnuiți cu necesitatea logicii şi atât de educați pentru ea, încât, pentru gustul nostru, ea reprezintă normalitatea şi, ca atare, trebuie să fie neplăcută pentru cei pofticioşi şi înfumurați. Ceea ce se distinge de acest gust îi încântă."

Dacă citim fragmentele postume din această vreme (v. vol. 9*), îl găsim pe Nietzsche intens ocupat cu problemele puterii lumeşti, înainte de toate ale celei politice. Numeroase pasaje se referă la preocuparea sa pentru Napoleon şi Sf. Pavel. Însă numai foarte puțin din toate acestea se regăseşte în *Aurora*, unde domină declarația: "S t a t – cât mai puțin cu putință!" (af. 179) Cunoaşterea este ridicată aici la rangul de valoare supremă a vieții şi, în paralel, Nietzsche se sileşte să combată valoarea antitetică, acțiunea. Căci acțiunea este judecată după criteriul cunoaşterii: "[...] toate actele sunt, în esența lor, necunoscute" (af. 116). Dar prevalența cunoaşterii asupra acțiunii nu este doar speculativă, ea trece drept indiscutabilă; şi în acest caz este vorba de o prevalență morală: "Şi-n felul acesta, dorința de fapte n-ar fi cumva, în definitiv, fugă de sine?" (af. 549)

Ştiința veselă**

De câte ori citim *Ştiința veselă*, ea ni se înfățişează altfel, înainte de toate nouă, deşi expunerea pare a fi lesne accesibilă, iar limbajul este limpede şi echilibrat, fără argumentații forțate, fără ambiguitate. Poate că detaşarea celui vindecat, lipsa de insulte – cel ce insultă nu este vesel, e bolnav – îl descumpăneşte pe cititor: accentul dur şi polemic clarifică imediat intențiile autorului şi bate în cuie, în chip unilateral, interpretarea.

______

**10 al ed. rom. (n.t.).*

***Pentru traducerea acestei Postfețe în româneşte, versiunea germană a fost confruntată cu originalul italian al lui Giorgio Colli din "Scritti su Nietzsche", Adelphi Edizioni s. p. a., Milano, 1980 (n.t.).*

În *Ştiința veselă* se poate da de urma tuturor contradicțiilor lui Nietzsche, care totuşi nu apar nici frapant, nici supărător, ba nici nu par contradicții. Un exemplu dintre cele multe: Nietzsche se dezlănțuie în altă parte cu mare insistență împotriva noțiunii de "aparență" ("Erscheinung") a metafizicienilor şi dezvoltă totodată o concepție proprie despre lume ca minciună, deci ca fiind ceva foarte asemănător cu aparența. Dacă citim acum aforismul 54 din *Ştiința veselă*, vom vedea această antinomie stridentă resorbită într-o viziune superioară, contemplativă, mai clară, lipsită de animozitate.

În realitate, această carte este "centrală" în viața lui Nietzsche, nu numai în sensul exterior de a ocupa o poziție de mijloc în producția lui literară, ci şi în accepțiunea mai subtilă de a se insera între scrierile sale ca un moment magic de echilibru, ca unica lui experiență de "sănătate" totală, în care toate extremele sunt prezente, dar slab legate înre ele, ținute sub control, vidate de orice fanatism. Şi Nietzsche ştia foarte bine că fanatismul – sau, mai exact spus, impulsul irezistibil de a depăşi măsura în atitudinile personale, făcând uz de gânduri astrale ca arme sângeroase – era pentru el un semn de boală.

"Centrală" este *Ştiința veselă* şi în privința opoziției dintre artă şi ştiință. Pasiunea neîntreruptă a lui Nietzsche pentru această temă reflectă alternanțele luptei lăuntrice dintre vocațiile sale antitetice: de fiecare dată, una dintre scrierile sale trădează deznodământul momentan al acestei lupte. Aici, dimpotrivă, deja titlul operei sugerează o nouă soluție: conflictul interior – o altă semnificație a "bolii" – nu duce la eliminarea unuia dintre cei doi adversari (reprimarea, sufocarea unei părți vitale din sine însuşi n-ar fi, într-adevăr, o însănătoşire), ci la fondarea unei coexistențe, într-o sferă transfigurată. Aceasta este cu adevărat "sănătate", să poți fi şi poet, şi om de ştiință deodată, să te poți ocupa cu o ştiință nemorocănoasă, nici rigidă, nici numai serioasă. Deja în *Omenesc, prea omenesc*, Nietzsche propusese o ştiință intuitivă, dar cu prețul unei grave sfâşieri lăuntrice, al unei condamnări ranchiunoase a artei, mai conforme cu caracterul său. Aceea nu era însănătoşire, şi nu este o întâmplare că acum noua ştiință – "veselă" – este anunțată, dovedită prin rime sau de-a dreptul identificată cu ele.

Din aceste motive, *Ştiința veselă* se prezintă ca o carte reformatoare în privința comunicării filozofice, este încercarea supremă a lui Nietzsche în acest domeniu. El se contrapune ştiinței ca filozof, şi tot ca filozof se contrapune artei: dar, în acelaşi timp, respinge trecutul filozofiei şi limbajul acestui trecut. Filozofia nu mai există, dar filozofii trebuie să existe încă: ei nu vor mai vorbi de conținuturile acelea în termenii aceia, ci

trebuie să vorbească într-un mod nou, smulgându-le supraviețuitorilor, științei și artei, instrumentele de comunicare – și folosindu-le ca filozofi. Și aici poate fi de folos un exemplu: a se vedea aforismul 49 despre mărinimie. "Mărinimosul [...] mie îmi apare ca un om posedat de o extremă sete de răzbunare, căruia i se arată în preajmă o posibilitate de a și-o astâmpăra și care o soarbe d e j a î n i m a g i n a ț i e din plin, atât de profund și până la ultimul strop, încât acestui exces rapid îi urmează o teribilă greață rapidă, – [...] el [...] își iartă dușmanul, ba chiar îl binecuvântează și-i acordă toată cinstea sa." Aici, obiectul de definit nu este, desigur, tipic pentru tradiția filozofică – deși încă la Aristotel mărinimia se afla într-o relație forțată cu voința de putere – dar, tot așa, este clar că răspunsul la această problemă îi revine filozofului. A avea o cunoaștere directă a "sufletelor mari" nu ține, într-adevăr, de experiența științei. Dar metoda folosită de Nietzsche este aceea a științei: dat fiind un comportament omenesc anormal, precum este acela al mărinimosului, este vorba de a descoperi cauza anomaliei. Firește, această știință este "veselă", adică se interesează preferențial, aici și aiurea, de indivizi excepționali și de comportamente excepționale; aspectul "serios" al științei – bogăția experienței și sârguința care se cere pentru a o acumula, investigația asupra comportamentului mediu și cercetarea normelor, precauția și limitarea ipotezelor – este, dimpotrivă, absent. Fragilitatea, cucerirea dificilă a acestui echilibru inedit între știință și artă și, în același timp, imposibilitatea de e evada din această alternativă apar, în orice caz, încă obscure, atâta vreme cât se ignoră ce semnifică pentru Nietzsche, ca sentiment și experiență vitală, orice cucerire a cunoașterii. Dacă sobrietatea și puritatea cunoașterii se revelează în el ca un lucru mai de dorit decât tot ce-i poate sugera vocația lui artistică, de ce problema n-a fost închisă până în vremurile lui *Omenesc, prea omenesc*? Punctul decisiv în această privință este mărturia lui Nietzsche însuși despre natura propriei experiențe cognitive: peste tot aceasta este însoțită de chin, de angoasă, de spaimă. În anii adolescenței, disciplina anevoioasă a cunoașterii filologice se contrapunea extazului experienței muzicale. A venit apoi perioada *Nașterii tragediei* și Nietzsche a numit cunoașterea, adevărul intuiția dionisiacă bulversantă a rădăcinii înspăimântătoare a existenței noastre. Au urmat celelalte cuceriri cognitive: istoria, ca o conștientizare a erorilor și a ororilor omului, ca descoperire a faptului că trecutul grevează aupra noastră cu o sumă iremediabilă de nenorociri – și că studiul acestui trecut curmă viața și epuizează creativitatea. Și, în sfârșit, știința, care micșorează ceea ce pare mare, relativizează judecățile, distruge consolările.

Aceasta este cunoaşterea pentru Nietzsche: şi, în inima sa, o asemenea împărțitoare de suferință este demonul cel mai puternic. Puternic într-atât, încât îl face să declare acum "viața un mijloc de cunoaştere" (af. 324). De fiecare dată, el urmăreşte o nouă formă de cunoaştere, poate sperând să găsească una cu chipul mai blând. Şi iată că acum, din contră, dă peste ultima sa cunoaştere, peste gândul veşnicei reîntoarceri (af. 341), peste adevărul mai înspăimântător decât oricare altul. Acel trecut al omului, alcătuit din nelegiuiri şi din angoasă, nu numai că este iremediabil şi nu va ceda niciodată trecerea unui viitor al bucuriei, ci este destinat a se reîntoarce veşnic, egal cu sine însuşi. Astfel, Nietzsche se apropie din nou de artă, se decide să nu sufoce de tot cealaltă vocație: aşteptarea găsirii unui adevăr care să nu strivească a luat sfârşit acum, iar la bucuria cunoaşterii – care să nu fie un fulger extatic – renunță acum.

Nu pretindem că aceste considerații contribuie la a face mai accesibile seninătatea şi suspensia suverană, foarte uşoară a *Ştiinței vesele*. Nietzsche e filozof deja prin măiestria de a mânui conceptele abstracte, prin împletirea nebănuită a universaliilor: ceea ce-l distinge totuşi şi-i trădează excepționala vocație artistică este variabilitatea irizată a materialului magmatic din care sunt construite, de fiecare dată, toate universaliile sale. Iar conceptele sale abstracte, cu nume identice, ascund, cu fiecare ocazie, conținuturi diverse.

Ştiința veselă, ediția a doua, a fost publicată în 1887: Nietzsche i-a adăugat prefața, cartea a cincea şi "Cântecele Prințului Vogelfrei". În timp ce în cartea finală a primei ediții, "Sanctus Ianuarius", acea culme expresivă de o armonie magică atinge desăvârşirea, aici adaosurile succesive nu reuşesc să mențină respectivul echilibru foarte fragil: a se compara, dintre multe cazuri, aforismul 373, care critică vehement ştiința, cu precedentul aforism 293, orientat spre o recunoaştere a ei obiectivă, subtilă, estompată.

GIORGIO COLLI

CUPRINS

Tiparul executat sub comanda nr. 173/2002
la Imprimeria de Vest, Oradea
str. Mareşal Ion Antonescu nr. 105.
România



Noi nu suntem din aceia care, abia între cărți, abia sub imboldul cărților, izbutesc să gândească – deprinderea noastră este să gândim în aer liber, umblând, sărind, urcând, dansând, de preferință pe munți singuratici sau foarte aproape de mare, acolo unde cărările înseși devin meditative. Primele noastre întrebări evaluative în legătură cu o carte, un om și o muzică sună: "poate merge? mai mult chiar, poate să danseze?"...

(Știința veselă 366)

Nu-i un mizantrop cel ce a scris această carte: ura de oameni se plătește astăzi prea scump. Ca să urăști cum urai altădată omul, în felul lui Timon, absolut, fără nici un rabat, din toată inima, cu toată i u b i r e a de ură, – pentru aceasta ar trebui să renunți la dispreț: – și câtă bucurie rafinată, câtă răbdare, câtă bunătate chiar nu-i datorăm noi tocmai disprețului nostru! De altminteri, prin asta suntem noi "aleșii Domnului": disprețul fin este gustul și privilegiul nostru, arta noastră, virtutea noastră poate, a celor mai moderni dintre moderni!... Ura, dimpotrivă, te pune pe aceeași treaptă, te confruntă, în ură se află onoare, în sfârșit: în ură este f r i c ă , o mare, o bună parte de frică.

(Știința veselă 379)

EDITURA HESTIA
ISBN 973-9420-40-0
ISBN 973-9420-74-5

